

T. C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MEKNİ EFENDİ ŞERHİ ADINDAKİ
CEZÂRE-İ MESNEVÎ ŞERHİ NÜSHALARININ
KARŞILAŞTIRILMASI VE İNCELENMESİ
(METİN- SÖZLÜK)

Simindokht BAGHERİ MEHMANDOUSTI
2501141219

TEZ DANIŞMANI
DR. ÖĞR ÜYESİ MEHMET GÜRLEK

İSTANBUL – 2018

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : SİMİNDOKHT BAGHERİ MEHMANDOUSTI Numarası : 2501141219
Anabilim Dalı / Anasanat Dalı / Programı : TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI Danışmanı : DR. ÖGR. ÜYESİ MEHMET GÜRLEK
Tez Savunma Tarihi : 11.06.2018 Saati : 15:00
Tez Başlığı : 'MEKNİ EFENDİ ŞERHİ ADINDAKİ CEZİRE-İ MESNEVİ ŞERHİ NÜSHALARININ KARŞILAŞTIRILMASI VE İNCELENMESİ (METİN-SÖZLÜK)'

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜNE OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUyla karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1-PROF. DR. MESUT ŞEN		Kabul
2- PROF. DR. ABİD NAZAR MAHDUM		Kabul
3-DR. ÖGR. ÜYESİ . MEHMET GÜRLEK		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1-DR. ÖGR. ÜYESİ AHMET İSPARTA		
2-DR.ÖGR. ÜYESİ. HAKAN AYDEMİR		

ÖZ
MEKNİ EFENDİ
ŞERHİ ADINDAKİ CEZİRE-İ MESNEVÎ ŞERHİ
NÜSHALARININ KARŞILAŞTIRILMASI VE İNCELENMESİ
(METİN-SÖZLÜK)

Simindokht BAGHERI MEHMANDOUSTI

Çalışmamıza konu olan Yûsuf Sinâneddîn Sîneçâk'ın, Mevlana'ya ait **Mesnevî-i Ma'nevî**'den seçtiği beyitlerden oluşan **Cezîre-i Mesnevî** adında eseridir. Ele alınan nüshaların biri Mehmet İlmi Dede tarafından şerhedilmiş; Şerh-i Cezîre-i Mesnevî Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Ef., 2422 İst. tarihi: Cemaziyelâhir 1005 müst.: Solakzade Muhammed, diğerleri ise **Cezîre**'nin Ahmet Mekni (İlmî Dede) tarafından yapılan biri Türkiye'de İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kütüphanesi'nde, Osman Ergin Yazmaları bölümü OE_Yz_0380 demirbaş numarasıyla kayıtlı olan ve diğeri Harvard Üniversitesi'nde Networked Resource, Houghton Library bölümünde 0011462296 numarayla kayıtlı şerhleridir.

Çalışma giriş kısmı hariç üç bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında Sinâneddîn Sîneçâk'ın hayatı ve eserleriyle ilgili bilgiler ile birlikte kendisine ait şiirlerden birkaç beyte yer verilerek edebi zevki ve hayat görüşüne kısaca değinilmiştir.

Birinci bölümde **Cezîre-i Mesnevî**'nin günümüze kadar yapılan şerhleri tanıtılmıştır. Ele aldığımız nüshaların ikisinde şârih olarak Ahmet Mekni Efendi gösterilmektedir ancak yapılan araştırmalar sonucu, bu şerhin İlmî Dede'ye ait olduğu tespit edilmiştir.

İkinci bölümde şerhin nüshaları hakkında bilgi verilerek eserin dil özellikleri metinden örneklerle gösterilmiştir. Ayrıca şerhi oluşturan bablar ayrı ayrı zikredilerek, metnin muhtevası dinî-tasavvufî kavramlar açısından incelenmiştir.

Üçüncü bölümde ise ele alınan nüshaların transkripti yapıp, okuyamadığımız bölümler soru işaretiyle (?) belirlenmiştir. Ayrıca Farsça beyitlerin tercümesi dipnotlarda verilmiştir. İki nüsha edisyon kritik metoduyla karşılaştırılmış ve aradaki farklılıklar yine dipnotlarla gösterilmiştir. Son olarak metnin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlamak adına günümüz Türkçesinde daha az kullanılan sözcüklerden oluşan bir metin sözlüğü hazırlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Cezîre-i Mesnevî, Mehmet İlmî Dede, Ahmet Mekni Efendi, Şerh, Tasavvuf Edebiyatı

ABSTRACT

THE ANALYSIS AND COMPARISON OF CEZÎRE-I MESNEVÎ COMMENTARIES ATTRIBUTED TO AHMET MEKNI EFENDİ (TEXT-GLOSSARY)

Simindokht BAGHERI MEHMANDOUSTI

Our study is about Yusûf Sînaneddîn Sîneçâk's Cezîre-i Mesnevî which is a selection of Mesnevî-yi Ma'nevî; masterpiece of Mevlana Celali'd-dîn-i Rûmî. The transcripts are the commentary of Cezîre done by Mehmet İlmî Dede. One of the transcripts on which we have worked is kept in Süleymaniye Library, Hacı Mahmud Ef., 2422 İst. dated in Cemaziyelâhir 1005 transcribed by Solakzade Muhammed. In the next two transcripts the commentator is introduced as Ahmet Mekni Efendi who is in fact Mehmet İlmî Dede himself. One of these transcripts is kept in İstanbul Municipality Atatürk Library, Osman Ergin Manuscript Works Section recorded as inventory no. OE_Yz_0380 and the other is stored as no. 0011462296 in Houghton Library of Networked Resource in Harvard University.

Apart from the introduction, the study comprises three parts. In the introduction some information is given about Yusûf Sîneçâk's life and works. Besides some samples of his poetry is given to make the audience familiar with Sîneçâk's literary style and world view.

In the first part of the study all the commentaries of Cezîre-i Mesnevî are introduced. According to two of the transcripts on which we studied, the commentator is addressed as Ahmet Mekni Efendi. However based upon the research, we have found out that this commentary belongs to İlmî Dede and there is not a commentator called Ahmet Mekni Efendi.

On the second part we have given some information about the transcripts done by Mehmet İlmî Dede and meanwhile commentary's linguistic characteristics by denoting some examples from the text. Alongside, by mentioning the chapters of

the commentary, the content of the text is reviewed through religious and sufistic aspect.

On the last part, regarding transcripts are Latinized and the phrases which can not be read are shown with question mark (?). All the Persian couplets are translated into Turkish and shown in the footnotes. Furthermore by comparing three transcripts existing differences are annotated in footnotes as well. Finally, in order to contribute better comprehension of the text a glossary is comprised of the words of little use in Modern Turkish.

Key Words: Cezîre-i Mesnevî, Mehmet İlmî Dede, Ahmet Mekni Efendi, Commentary, Sufi Literature

ÖNSÖZ

Mevlânâ'nın **Mesnevî-i Ma'nevî**'si gerek Fars gerek Türk edebiyatında mesnevî nazım türünün başında gelen şaheserlerden biri sayılır. Edebî yönünün yanı sıra tasavvufî seyr-ü sülûk açısından da oldukça önemli olan bu eser, birçok kez şerh ve neşredilmiştir. Ancak bir taraftan binlerce beyit ve altı defterden oluşup hacimli olması, diğer taraftan kullanılan ağır felsefî-irfanî kavramlardan dolayı bazen okuyucular nazarında anlaşılması zor bir eser sayılmıştır. Bu ön yargıyı yıkmak ve **Mesnevî**'yi daha geniş kitlelere ulaştırmayı amaç edinen edipler arasında Yusûf Sinâneddîn Sîneçâk'ı görebiliriz. 16 yüzyılın tanınmış Mevlevî şeyhlerinden olan Sîneçâk, müritlerinin **Mesnevî**'den daha kolay istifade edebilmesi adına, eserin altı defterinden toplam 366 beyit seçip bu beyitleri belirli konu başlıkları altında toplamış, ismine de **Mesnevî**'nin bir beytinde geçen **Cezîre-i Mesnevî** adını vermiştir. Sîneçâk'ın yaptığı salt bir derleme işlemi değildir, o seçtiği beyitlerin arasındaki bütünlük ve ahengi gayet başarılı bir şekilde sağlamıştır. Bu nedenle **Cezîre**'yi okumaya başlayan kimse, eserde bulunan beyitlerin **Mesnevî**'nin değişik defterlerinden ve ayrı ayrı hikayelerinden alındığını fark etmemektedir. Özellikle tasavvufî yeni tanışmış ve sülûka henüz başlayan dervişlere hitap eden bu eser didaktik bir üsluba sahiptir. Genel olarak tüm tarikat mesupları tarafından sevilip sayılan **Mesnevî-i Manevî** gibi, **Cezîre-i Mesnevî** de tekke ve dergahlarda dervişlerin başucu ve el kitabı mahiyetindedir.

Mesnevî'nin Farsça yazılması, özellikle Türkler tarafından değişik dönemlerde farklı üsluplarda şerh edilmesine sebep olmuştur. **Cezîre-i Mesnevî** de aynı şekilde Sîneçâk'ın döneminden itibaren rağbet görerek genellikle Mevlevî dedeler tarafından şerh edilmiştir. Bu şârihler arasında Mehmet İlmî Dede (ö. 1611), Abdülmecid Sivasî (ö. 1639), Abdullah Bosnevî (ö. 1644), Cevrî İbrahim Çelebi (ö. 1654) ve Şeyh Gâlib'i (ö. 1799) görebiliriz.

Bizim ele aldığımız nüshaların birinde şârih Mehmet İlmî Dede diye belirtilmiştir ancak diğer iki nüshada şârih III. Ahmet tarafından **Cezîre**'yi şerh etme vazifesi verilen Mevlevî dergahı postnişini Ahmet Mekni Efendi olarak gösterilmiştir. Tezin hazırlanması sürecinde nüshalar transkripte edilip diğer şerhlerle

karşılaştırıldığında bu şerhin aslında İlmî Dede'ye ait olduğu tespit edildi. Ayrıca Ahmet Mekni veya Mekni Efendi diye de bir zatın ismine ne Mevlevî şeceranemelerinde ve ne de **Cezîre** şârihleri arasında rastlanmadı.

Üzerinde çalıştığımız nüshaların biri Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Ef., 2422 İst. tarihi: Cemaziyelâhir 1005 145 vr., müst.: Solakzade Muhammed bilgileri ile kayıtlıdır. Diğer iki nüshada ise şârih Ahmet Mekni Efendi olarak tanıtılmıştır. Söz konusu nüshaların biri Türkiye'de İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kütüphanesi'nde, Osman Ergin Yazmaları bölümü OE_Yz_0380 demirbaş numarasıyla kayıtlı ve diğeri Harvard Üniversitesi'nde Networked Resource, Houghton Library bölümünde 0011462296 numarayla kayıtlıdır. Tezi hazırlarken izlediğimiz yol kısaca aşağıdaki gibidir:

- Çalışmamıza başlarken önce eserin transkriptinin yapılmasına karar verildi. Sonra metinde bulunan Farsça beyitlerin tercümeleri dipnot olarak sunuldu.
- Üç nüsha karşılaştırıldı ve aralarındaki farklılıklar dipnotlarda açıklandı.
- Yusûf Sîneçâk'n hayatı ile ilgili genel bilgiler verilip, edebi zevkini ve hayat görüşünü açıklamak adına şiirlerinden birkaç örnek sunuldu.
- Başta İlmî Dede'nin şerhi yer olmak üzere diğer **Cezîre-i Mesnevî** şerhleri ve şârihleri kısaca tanıtıldı.
- XVI yüzyılın dilsel özellikleri ve eserin dili ile ilgili metinden örneklerle beraber bilgiler verildi.
- Transkripte ettiğimiz nüshalar esas alınarak, her babda öne çıkan dinî-tasavvufî kavramlar tespit edildi ve konuyla ilişkin genel bir açıklama yapıldı. Sonra şârihin o mevzu hakkındaki görüşleri bazen metnin içinden aktarmalar yapılarak sunuldu.
- Çalışmamızın sonunda ise şerhin anlaşılmasına katkı sağlayacağını düşündüğümüz bir metin sözlüğü hazırlandı. Bu sözlükte, ilgili sözcüğün metnin hangi varlığında bulunduğu gösterilerek, hangi dile ait olduğu ve Türkçedeki anlamı kısaca beyan edildi.

Bu tez hazırlanırken öncelikle yegane yapan ve yaptıran Cenâb-ı Hakk'ın eltafindan ve başta Mevlânâ Hazretleri olmak üzere şarab-ı ilahînin daimi sermestleri; Sîneçâk ve İlmî Dede gibi Hak aşıklarının ruhaniyetinden akan manevi feyzden ötürü sonsuz şükür ve şükranlarımı dile getirmek isterim. Ayrıca doğru yolda ilerlememi ve hatalarımın en aza indirgemesini sağlayan tez danışmanım Sn. Dr. Öğr Üyesi Mehmet Gürlek ve Sn. Arş. Gör. Dr. Müslüm Yılmaz hocalarıma, yüksek lisans öğrencilik yıllarım sırasında her zaman sabırla sorularımı cevaplayan, sorunlarımı dinleyen ve bir arkadaş misali her konuda desteğini hissettiğim Sn. Arş. Gör. Dr. Filiz Ferhatoğlu'na, bölümdeki diğer hocalarıma ve çalışmamın en zor aşamalarında bilgisinden ve ilgisinden motive olduğum sevgili Elif Şenlik'e, diğer sınıf arkadaşlarıma ve uzakta oldukları halde manen hep yanımda hissettiğim değerli aileme teşekkürlerimi borç bilirim.

İstanbul – 2018

Simindokht BAGHERI MEHMANDOUSTI

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ.....	vii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

CEZİRE-İ MESNEVÎ ŞERHLERİ

1.1. Lemehâtu Lemeâti Bahru'l-Ma'nevî Şerhu Cezîretü'l-Mesnevî: İlmî Hüseyin Dede	21
1.2. Şerh-i Cezîre-i Mesnevî: Abdülmecîd Sîvâsî.....	27
1.3. Şerh-i Manzûme-i Cezîretü'l-Mesnevî: Abdullah Bosnevî	28
1.4. 'Aynü'l-Füyûz: Cevrî Dede	29
1.5. Şerh-i Cezîre-i Mesnevî: Şeyh Gâlib	30
1.6. Şerh-i Cezîre-i Mesnevî : Ahmet Mekni Efendi	31

İKİNCİ BÖLÜM

ŞERH-İ CEZİRE-İ MESNEVÎ'NİN İNCELENMESİ

2.1. Nüshaların Biçimsel Özellikleri.....	33
2.1.1.Eserin Dil Özellikleri.....	55
2.1.1.1. Eserin Muhtevası; Bablarda Öne Çıkan Dinî-tasavvufî Kavramlar	62
2.1.2. Der Beyân-ı Bîderkî-yi Müstemi'ân.....	63
2.1.2.1. Ney.....	63
2.1.2.2. İdrâk.....	64
2.1.2.3. Talep	64
2.1.3. Der Beyân-ı Kitman-i Sır	65
2.1.3.1. Sır.....	65
2.1.4. Der Beyân-ı Kemâl-ı Zât-ı Pâk-ı Hazret-i Hüdâvendigâr	66
2.1.4.1. Kemal.....	66
2.1.4.2. Sıfat-ı Rahman	66
2.1.4.3. İlm-i Ledün	66
2.1.4.4. Keşif.....	67

2.1.4.5. Sıbgatullah	68
2.1.4.6. Tasavvufta Şeriatın Yeri	69
2.1.5. Der Beyân-ı Nasîhat-ı Münkirân	69
2.1.5.1. Basiret	69
2.1.5.2. Fakr	70
2.1.5.3. Kibirden Kaçınmak	71
2.1.5.4. Her Geleni Hızır, Her Geceyi Kadir Bilmek	71
2.1.6. Der Beyân-ı Mukellidâni Ki Hîştên Râ Bi Kâmilâl Kıyâs Konend	72
2.1.6.1. Hak Abdalları	72
2.1.6.2. Kalp Casusu	72
2.1.6.3. Kesafet/Letafet	73
2.1.6.4. A'ma Olmak	73
2.1.6.5. Tasavvufta Tahkik/ Taklid Meselesi	74
2.1.6.6. Akl-ı Maad/ Akl-ı Maaş	74
2.1.6.7. İhtiyari Derviş/ İztırari Derviş	75
2.1.7. Der Beyân-ı Zât-ı ‘Ârifân	75
2.1.7.1. Riyazet	75
2.1.7.2. Masiva	76
2.1.7.3. Nefs-i Emmare/Nefs-i Levvame	76
2.1.7.4. Şarap	77
2.1.8. Der Beyân-ı Taksîm-i Merâtib-i Evliyâ	78
2.1.8.1. Keramet ve Tasarruf	78
2.1.9. Der Beyân-ı İttihâd-i Evliyâ-ı Kirâm	79
2.1.9.1. İnsan-ı Kâmil	79
2.1.9.2. Hakikat-i Muhammediye	80
2.1.10. Der Beyân-ı Menâzıl-i Hıkat-i Âdemiyyet	81
2.1.10.1. Ezel Alemi	81
2.1.10.2. Varlık Mertebeleri	82
2.1.11. Der Beyân-ı Tergîb-i Ma’rifet-i Hod	83
2.1.11.1. Marifet	83
2.1.12. Der Beyân-ı Himmet-i Tâlibân Est	84
2.1.12.1. Himmet	84

2.1.13. Der Beyân-ı Nehy Kerden Ez Sûret Ve Tergîb-i (Ma'ânî)	85
2.1.13.1. Suret /Mana.....	85
2.1.14. Der Beyân-ı Tövbe	86
2.1.14.1. Havf	86
2.1.14.2. Reca	86
2.1.15. Der Beyân-ı Fevâid-i Gerye Est	87
2.1.15.1. Arş-ı Rahman=Kalb-i Mü'min	87
2.1.16. Der Beyân-ı Kesb-i Mücâhede	89
2.1.16.1. Mücahede.....	89
2.1.17. Der Beyân-ı Men Karaa'1-Bâbe Ve Lecce Velecc	90
2.1.17.1. İstikamet	90
2.1.18. Der Beyân-ı An Ki Tâlib Râ Her Âine Ez Pîr Nâgüzîr Est.....	91
2.1.18.1. Rabîta.....	91
2.1.19. Der Beyân-ı Fevâid-i Müsâhibet-i Hüdâ-yı Merdân	92
2.1.19.1. Sohbet	92
2.1.20. Der Beyân-ı Terk Kerden Ez Müsâhibet-i Müdde'iyân Ve Müzdûrân.....	93
2.1.20.1. Tevazu'	93
2.1.21. Der Beyân-ı Hakikat-i Zât-ı Pâk-ı Hazret-i Pîr	93
2.1.21.1. Tasavvuf ve Zaman.....	93
2.1.22. Der Beyân-ı İstikâmet-i Tâlibân Ve Âdâb-ı Hıdmet-i Pîrân	94
2.1.22.1. Hizmet.....	94
2.1.23. Der Beyân-ı Ânân Ki Şeyh Râ İmtihân Künned	96
2.1.23.1. Vesvese	96
2.1.24. Der Beyân-ı Terk-i Ta'n.....	97
2.1.24.1. Hüsnüzan/ Suizan	97
2.1.24.2. Muhabbet	97
2.1.25. Der Beyân-ı (Ta'n) Zenî-yi Münkirân Şeyh Râ	99
2.1.25.1. Mürşid.....	99
2.1.26. Der Beyân-ı Hâl-ı Hodperestân	100
2.1.26.1. Kibir.....	100
2.1.27. Der Beyân-ı Ân Ki Hûbbînî ve Âhir-i Ân Zîşt Est.....	100
2.1.27.1. Süfinin Nazarı Surete Değil, Siretedir	100

2.1.28. Der Beyân-ı Terk-i Fenâ Ve Kesb-i Bekâ	101
2.1.28.1. Aşk-ı Hakiki/ Aşk-ı Mecâzî.....	101
2.1.29. Der Beyân-ı Terk-i Dünyâ.....	102
2.1.29.1. Kanaat	102
2.1.30. Der Beyân-ı Zemm-i Mâl Ve Câh	103
2.1.30.1. Zühd.....	103
2.1.31. Der Beyân-ı Âfet Ve Şehvet-i İştihâr-i Halk.....	104
2.1.31.1. Melamet	104
2.1.32. Der Beyân-ı Fevâid-i Nîstî	106
2.1.32.1. Fena.....	106
2.1.33. Der Beyân-ı Tevekkül Ve Kanâ’at	107
2.1.33.1. Tevekkül	107
2.1.34. Der Beyân-ı Riyazât Ve Gürüsniğî	108
2.1.34.1. Riyazet	108
2.1.35. Der Beyân-ı ‘Aşk Ve Mestihây-ı Vey	109
2.1.35.1. Şehadet Mertebesi.....	109
2.1.35.2. Cemal.....	110

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TENKİTLİ METİN

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SÖZLÜK

SONUÇ.....	327
KAYNAKÇA	330

RESİMLER LİSTESİ

Resim 1: S Nüshası, Kapak	47
Resim 2: S Nüshası, İç Kapak	47
Resim 3: S Nüshası, İlk Varak	48
Resim 4: S Nüshası, Son Dört Varak	49
Resim 5: A Nüshası, Kapak.....	50
Resim 6: A Nüshası, İç Kapak	50
Resim 7: A Nüshası, İlk Varak.....	51
Resim 8: A Nüshası, Son Dört Varak.....	52
Resim 9: H Nüshası, İlk Varak.....	53
Resim 10: H Nüshası, Son Varak	54

KISALTMALAR LİSTESİ

A.	: Arapça
a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.s.v.	: Aleyhi's-selâtü ve's-selâm
Bkz.	: Bakınız
bs.	: baskı
Bil.	: Bilimleri
Bno.	: Beyit no
C.	: Cilt
CC.	: Celle Celâlûhu
Çev.	: Çeviren
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
Ed.	: Editör
Ef.	: Efendi
F.	: Farsça
Gz.	: Gazel
H.	: Hicri
Haz.	: Hazırlayan
Hız.	: Hazretleri
İBB	: İstanbul Büyükşehir Belediyesi
İst.	: İstinsah
Ktp.	: Kütüphanesi
k.s.a.	: Kuddise sırrıhu'l-azîz
Kolek.	: Koleksiyon
Müst.	: Müstensih
No.	: Numara
ö.	: Ölüm
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
s.a.v.	: Sallallahu aleyhi ve sellem

T.	: Türkçe
Tas.	: Tasavvuf
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
t.y.	: Tarih yok
Ün.	: Üniversitesi
Vno.	: Varak Numarası
Yay.	: Yayınları
YY.	: Yüzyıl
?	: Nüshalarda Okunamayan Yerleri Gösterir.

GİRİŞ

Mesnevî ilk olarak Arap edebiyatında kullanılan “aa, bb, cc” kafiye düzenine sahip bir nazım şeklidir. Ancak Araplardan ziyade Türk ve İranlı şairler tarafından benimsenip geliştirilen bu tür, özellikle beyit sayısı fazla olan manzum eserlerde en çok tercih edilen kalıplardan biridir. Arap edebiyatında “ikişer ikişer” anlamına gelen mesnevi sözcüğü yerine genellikle “müzdevic” ve “ürcuze” sözcükleri kullanılmıştır. Mesnevide beyitlerin kendi aralarında kafiyelendirilmesi, şairin özellikle kafiyelerin veznini ve konudan konuya geçişini kolaylaştırması bu şeklin diğer nazım türlerine nazaran daha çok tercih edilmesini sağlayan sebeplerdendi.¹ Bu tür Türk edebiyatında ilk kez Yusuf Has Hacib tarafından XI. asırda kaleme alınan **Kutadgu Bilig** adlı eserinde kullanılmıştır. Daha sonra Yunus Emre (ö. 1321) ve Mevlânâ Celâle’-d-dîn Rûmî (ö. 1273) gibi tanınmış şairlerin bu şekli tercih etmeleri mesneviyi daha yaygın hale getirmiştir. Konu yelpazesi oldukça geniş olan mesneviler dinî, tasavvufî, tarihî, didaktik mahiyete sahip olabileceği gibi, baştan sona aşk hikayeleri içeren veya bir şehri hatta bir musiki aletini tasvif eden mesnevilere de rastlayabiliriz.² Türk edebiyatında bu konular üzerine belli başlı yazılan mesnevilerden birkaç örnek vermek gerekirse:³

- Aşk Mesnevileri: Yûsuf ve Züleyhâ: Âşık Paşa, Hüsrev ve Şîrîn: Şeyhî, Cemşîd ve Hurşîd: Ahmedî, Leylâ ve Mecnûn: Fuzûlî
- Dinî Mesnevîler: Vesiletü’n-necât: Süleyman Çelebi, Mi’râcnâme: Abdülvâsi Çelebi, Hilye-yi Sa’âdet: Hakânî, Şerh-i Şafî: Lâmi’î Çelebi, Letâyif-nâme: Hatipoğlu, Kırk Armağan: Kemâl Ümmî, Gül-i Sed-berg: Belîğ
- Tasavvufî Mesnevîler: Risâletü’n-nushiyye: Yunus Emre, Garîb-nâme/ Fakr-nâme: Âşık Paşa, Mantıku’-tayr: Gülşehri, Gencîne-i Râz: Yahya Bey, Gülşen-i Aşk: Keçecizade İzzet Molla, Hüsn-ü Aşk: Şeyh Gâlip, Çeng-nâme: Ahmed-i Dâ’î

¹ Nihad Çetin, **Eski Arap Şiiri**, İstanbul, Kapı Yayınları, 2011, s. 56-57.

² Ahmet Kartal, **Doğu’nun Uzun Hikâyesi Türk Edebiyatında Mesnevi**, 2.bs., İstanbul, Doğu Kütüphanesi Yayınları, 2014, s. 14-15.

³ Kartal, **a.g.e.**, s. 147-159.

- Ahlakî Mesneviler: Ferheng-nâme-i Sa'dî: Hoca Mes'ûd, Pend-nâme: Güvâhî/ Edirneli Nazmî, Hayrî-nâme: Nâbî
- İnsanın fiziksel özelliklerinin ahlakına tesir ettiğini anlatan mesneviler: Kıyafet-nâme: Hamdullah Hamdî/Erzurumlu İbrahim Hakkı, Fal-nâme: Fedâyî, Fal-ı Reyhân-ı Cem Sultan: Cem Sultan
- Ansiklopedik veya bilgi verme amaçlı yazılan mesneviler: Camasb-nâme Tercümesi: Ahmed-i Dâ'î, Teşrifatü's-şu'ara: Güftî, Harabat: Ziya Paşa, Risâle-i Hat: Hafızade, Tutmacı: Tabiat-nâme
- Menkıberden esinlenerek yazılan mesneviler: Kesikbaş Destanı: Kirdeci Alî, İskender-nâme: Ahmedî/ Ahmed-i Rıdvan, Battal-nâme: Darendeli Bekâî
- Tarihî olayları anlatan mesneviler: Dâstân-ı Tevârih-i Mülûk-i Âl-i Osman: Ahmedî, Şâh-nâme: Mahremî
- Şehrengizler: Şehrengiz-i Bursa: Lâmi'î Çelebi, İstanbul Şehrengizi: Yahya Bey, Nigâr-nâme: Azîzî
- Sûr-nâmeler: Gelibolu Âlî, Nâbî
- Hasb-i hal ve Sergüzeş-nâmeler: Sergüzeş-nâme-i Fakîr be Azîmet-i Tokat: Belîğ, Mihnetkeşân: Keçecizade İzzet Molla
- Seyahat-nâmeler: Delilü'l-menâhil ve Mürşidü'l-merâhil: Bosnalı Muhlis, Tuhfetü'l-haremeyn: Nâtık

Mesnevi sözcük olarak bir nazım türü anlamında olduğu halde, genel itibarıyla duyulduğunda ilk akla gelen kelime Türk edebiyatının gelişiminde büyük katkısı olan Mevlânâ'nın şaheseri **Mesnevî-i Ma'nevî**'dir. Yüzyıllardır gerek edebî gerek irfanî mahfillerde takdirle okunan ve okutulan bu eser, sehl-i mümteni bir üsluba sahiptir. Eserin dönemin resmi dili olan Farsça ile yazılmış olması ancak Selçuklu hanedanlarından sonra Osmanlı Türklerinin, Türkçeyi yaygınlaştırması nedeniyle bu eseri tercüme ve şerh etme ihtiyacı doğmuştur. Tarikatlar ötesi bir vizyona sahip olan **Mesnevî**, yüzyıllarca tekke ve dergahlarda yapılan sohbet şekli derslerin baş müfredatlarından biri sayılmıştır. Çalışmamıza konu olan **Cezîre-i Mesnevî**, XVI yüzyılın tanınmış mevlevî şeyhlerinden olan Yusûf Sinâneddîn Sîneçâk'ın (ö. 1546), **Mesnevî**'nin

beytinden esinlenerek hazırladığı eserin şerhidir. Sîneçâk'ın eserinden faydalanan hatta ona benzer bir üsluba sahip olan Âsâfî Dal Mehmet Çelebî'nin (ö. 1598), **Cezîre-i Mesnevî**'si de Mesnevî'den intihap edilmiş ve belli başlı konu başlıkları altında tasniflendirilmiş beyitlerden oluşmaktadır. İki eserin arasında birçok benzerlik olduğu halde, Âsâfî seçtiği beyitleri tercüme edip kendi yorumunu da kattığı için, daha farklı bir eser ortaya koymuştur.⁵ İsim benzerliğinden doğan karışıklıklara sebebiyet vermeme açısından bu hususa değinme gereği duyulmuştur.

Sîneçâk eserinde **Mesnevî**'den 366 beyit seçerek, bu beyitleri konularına münasip olacak bir şekilde tasnif etmiştir. Öyle ki eseri ele aldığımızda, beyitlerin arasında hiçbir kopukluk ve uyumsuzluk sezilmemektedir. Aşağıdaki listede Süleymaniye nüshasını esas alarak konu başlıkları, bulundukları varak numarası, her baba ayrılan beyit sayısı ve söz konusu babda öne çıkan dinî-tasavvufî kavramlar sunulmuştur:

- 1-Der Beyân-ı bî-derkî-yi müstemiân (Vno.: 15b): 8 Beyit; Ney, İdrak, Talep
- 2- Der Beyân-ı kitmân-ı sır (Vno.: 18a): 7 Beyit; Sır
- 3- Der Beyân-ı kemâl-ı zât-ı pâk-ı Hazret-i Hüdâvendigâr (Vno.: 19b): 9 Beyit; Kemal, Sıfat-ı Rahman, İlm-i Ledün, Keşif, Sıbgatullah, Tasavvufta Şeriatın Yeri
- 4- Der Beyân-ı nasîhat-ı münkirân (Vno.: 22a): 7 Beyit; Basiret, Fakr, Kibirden Kaçınmak, Her Geleni Hızır, Her Geceyi Kadir Bilmek
- 5- Der Beyân-ı mukallidânî ki hîştên râ be kâmilân kıyâs konend (Vno.: 23b): 11 Beyit; Hak Abdalları, Kalp Casusu, Kesafet/Letafet, A'ma Olmak, Tasavvufta Tahkik/Taklid Meslelesi, Akl-ı Maaş/Akl-ı Maad, Derviş-i İhtiyari/Derviş-i İztirari

⁴ Bu beyit iki şekilde tercüme edilebilir:

- “Eğer Ma’nevî denizine susadıysan , Mesnevî adasında bir gezintiye çık ta ki sıkıntıdan kurtulasın.”
- “Eğer Ma’nevî denizine susadıysan , Mesnevî adasında bir ark aç.”

Bkz. Mevlânâ Celâli'd-dîn Rûmî, **Mesnevî-i Ma’nevî**, VI. Cilt, Bno.67, (çevrimiçi) <https://ganjoor.net/moulavi/masnavi/daftar6/sh1/>, 10.11.2017.

⁵ Ahmed Topal, “Âsâfî'nin Cezîre-i Mesnevî Adlı Eseri ve Bu Eserde Yer Alan Ve Bu Eserde Yer Alan Mesnevî'nin İlk On Sekiz Beytin Tercümesi”, **Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, C. IV/VII, 2009, s. 617.

- 6- Der Beyân-ı zât-ı pâk-ı ‘ârifân (Vno.: 15b): 5 Beyit; Riyazet, Masiva, Nefs-i Emmare/Nefs-i Levvame, Şarap
- 7- Der Beyân-ı taksîm-i merâtib-i evliyâ-ı kirâm (Vno.: 30a): 4 Beyit; Keramet ve Tasavvuf
- 8- Der Beyân-ı ittihâd-ı evliyâ-ı kirâm (Vno.: 30b): 7 Beyit; İnsan-ı Kâmil, Hakikat-i Muhammediyye
- 9- Der Beyân-ı menâzil-i hilkat-i Âdemî (Vno.: 34b): 8 Beyit; Ezel Alemleri, Varlık Mertebeleri (Ahadiyyet, Vahidiyyet, Ervah Alemleri, Misal Alemleri, Şahadet Alemleri, İnsan-ı Kâmil)
- 10- Der Beyân-ı terğîb-i ma’rifet-i hod (Vno.: 36a): 7 Beyit; Marifet, Marifet-i Nefs, Marifetullah
- 11- Der Beyân-ı nehy kerden ez sûret ve terğîb be ma’nî (Vno.: 37b): 11 Beyit; Suret/Mana
- 12- Der Beyân-ı himmet-i tâlibân est (Vno.: 39b): 11 Beyit; Himmet
- 13- Der Beyân-ı tövbe (Vno.: 43a): 8 Beyit; Havf, Reca
- 14- Der Beyân-ı fevâid-i girye (Vno.: 46a): 8 Beyit; Arş-ı Rahman = Kalb-i Mümin
- 15- Der Beyân-ı kesb ve mücâhede (Vno.: 48a): 8 Beyit; Mücahede
- 16- Der Beyân-ı ân ki men karaa’l-bâbe ve lecce velec (Vno.: 50a): 17 Beyit; İstikamet
- 17- Der Beyân-ı ân ki tâlib râ her âyîne ez pîr nâ-güzîrest (Vno.: 55b): 9 Beyit; Rabîta
- 18- Der Beyân-ı fevâid-i müsâhabet-i merdân-ı Hüdâ (Vno.: 58a): 12 Beyit; Sohbet
- 19- Der Beyân-ı nehy kerden ez müsâhibet-i müdde’iyân ve müzdûrân (Vno.: 64a): 11 Beyit; Tevazu

- 20- Der Beyân-ı ta'rîf-i zât-ı pâk-ı Hazret-i Pîr (Vno.: 72a): 8 Beyit; Tasavvuf ve Zaman
- 21- Der Beyân-ı istikâmet-i tâlibân ve Âdâb-ı hidmet-i pîrân (Vno.: 74b): 17 Beyit; Hizmet
- 22- Der Beyân-ı imtihân est şeyh râ (Vno.: 80b): 7 Beyit; Vesvese
- 23- Der Beyân-ı terk-i ta'n est (Vno.: 83b): 7 Beyit; Hüsn-i Zan/Su-i Zan, Muhabbet
- 24- Der Beyân-ı ta'ne zenî-yi münkirân (Vno.: 87a): 9 Beyit; Mürşid
- 25- Der Beyân-ı hâl-ı hodperestân (Vno.: 91b): 13 Beyit; Kibir
- 26- Der Beyân-ı ân ki her (hûb) ki bînî âhir-i ân zişttest (Vno.: 96b): 7 Beyit; Sufinin nazarı surete değil siretedir.
- 27- Der Beyân-ı terk-i fenâ ve kesb-i bekâ (Vno.: 99a): 7 Beyit; Aşk-ı Hakiki/Aşk-ı Mecazi
- 28- Der Beyân-ı terk-i dünyâ (Vno.: 101b): 10 Beyit; Kanaat
- 29- Der Beyân-ı zemm-i mâl ve câhest (Vno.: 104b): 14 Beyit; Zühd
- 30- Der Beyân-ı âfet ve şehvet-i iştihâr-ı halk (Vno.: 109a): 5 Beyit; Melamet
- 31- Der Beyân-ı fevâid-i nîstî (Vno.: 111b): 5 Beyit; Fena
- 32- Der Beyân-ı tevekkül ve kanâ'at (Vno.: 115a): 11 Beyit, Tevekkül
- 33- Der Beyân-ı riyâzât ve gürüsneğî (Vno.: 118a): 28 Beyit; Riyazet
- 34- Der Beyân-ı 'aşk ve mestîhâyî vey (Vno.: 126a): 33 Beyit; Şehadet Mertebesi, Cemal

Cezîre'de en çok beyit **Mesnevî**'nin I. cildinden, en az beyit ise VI. cildinden seçilmiştir.⁶ Eserin sonundaki beyit **Mesnevî**'nin IV. cildinde bulunan 1852 numaralı şu beyittir:

این نه نجمست و نه رملست و نه خواب / وحی حق و الله اعلم بالصواب⁷

Mevlevî tarikatına yeni intisap eden dervişler için başucu kitabı ve bir nevi **Mesnevî**'ye giriş kitabı⁸ sayılan bu eser, daha sonra birçok kez şerh edilmiştir. **Cezîre**'nin şerhleri arasında İlmî Dede'nin (ö. 1611) **Lemaât-ı Bahrû'l-Ma'nevî Şerh-i Cezîre-i Mesnevî**'si, Abdülmecid Sivasî'nin (ö. 1639) **Şerh-i Cezîre-i Mesnevî**'si, Abdullah Bosnevî'nin (ö. 1644) **Şerh-i Manzûm-ı Cezîre-i Mesnevî**'si, Cevrî İbrahim Çelebi'nin (ö. 1654) **Hall-ı Tahkikat ve Aynü'l-Füyûz**'u, Şeyh Gâlib'in (ö. 1799) **Semahâtu Lemaâtı Bahrû'l-Manevî bi-Şerhi Cezîretü'l-Mesnevî**'sini görebiliriz. İlmî Dede'nin şerhi, **Cezîre**'nin mensur olarak kaleme alınmış ilk Türkçe şerhidir. Eserinde 360 beyti şerh eden İlmî Dede, geri kalan 6 beyte yer vermemiştir. İlmî Dede, diğer şârihlerden farklı olarak adeta **Cezîre**'nin özetini hazırlamıştır.⁹

Çalışmamızdaki esas aldığımız nüshanın birinci varağında şarihin Mehmet İlmî Dede olduğu belirtilmiştir. Diğer iki nüshanın ise derkenar bölümlerinde eserin şârihi Ahmet Mekni Efendî adında III. Ahmet döneminde yaşayan bir Mevlevî şeyhi olarak kaydedilmiştir. Ancak metin kısmı transkripte edildikten sonra bu şerhin aslında İlmî Dede'ye ait olduğunu tespit ettik.

Yûsuf Sinâneddîn Sîneçâk, beyitlerin intihabında **Mesnevî**'nin ilk 18 beytine aralıksız olarak yer vermiştir. Diğer beyitler ise **Mesnevî**'nin tüm defterlerinden derlenip, 35 konu başlığı altında toplanmıştır. Eserde özellikle seyr-ü sülûka yeni başlayan bir derviş için önemli olan konular ve Mevlânâ ile ilgili bilgiler verilmiştir.

⁶ İsmail Güleç, "Türk Edebiyatında Cezire-i Mesnevi Şerhleri", **Osmanlı Araştırmaları: The Journal of Ottoman Studies**, C.XXIV, 2004, s.162.

⁷ Bu ne faldır, ne remldir ve ne (uykuda görülen) rüyadır. Bu Cenab-ı Hakk'ın vahyidir ve muhakkak Allah en doğruyu bilendir.

⁸ İsmail Güleç, a.g.m., s.2.

⁹ Seda Uysal Bozaslan , **Abdülmecid Sivasî'nin Şerh-i Cezîre-i Mesnevi'si (Metin-İnceleme) ve Yûsuf-ı Sîneçâk'ın Cezîre-i Mesnevi'sinin Türkçe Şerhleri (Karşılaştırma-Sadeleştirilmiş Ortak Metin)**, Basılmamış Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon, 2016, s. 6.

Mevlânâ'nın **Mesnevî**'de yaptığı gibi, **Cezîre**'de de Sîneçâk Hazretleri, pergelin ucunu aşk ve yokluk noktasına dayandırmış, sayı olarak en çok beyti bu konuya ayırmıştır.

Cezîre'nin ilk şârihi olarak bilinen İlmî Dede, Sîneçâk'ın derlediği beyitleri dönemine münasip ve tasannudan uzak denebilecek bir dille şerh etmiştir. Zîrâ, kendisinin de gayesi Sîneçâk gibi, **Mesnevî**'yi daha geniş bir muhatap kitlesine ulaştırmak ve özellikle Farsça bilmeyenler tarafından da istifade edilebilecek bir hale getirmektir. Önce beyitlerin Türkçe anlamını veren İlmî Dede, konuya verdiği öneme göre bazen daha kapsamlı bilgiler içeren bazense kısa açıklamalar içeren yorumlar yapmıştır. Ayrıca İlmî Dede, kendi ifadelerinin yanı sıra, Kur'andan, hadislerden, kelâm-ı kibârdan ve diğer şairlerin şiirlerinden yararlanarak yaptığı alıntılarla şerhini zenginleştirmiştir.

Bu çalışmada esas alınan ve dipnotlarda S nüshası diye gösterilen nüshanın şarihi İlmî Dede olarak belirtmiştir. Söz konusu nüshanın kayıtlardaki bilgileri bu şekildedir: Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Ef., 2422 İst. tarihi: Cemaziyelâhir 1005 145 vr., müst.: Solakzade. Diğer iki nüsha ise Muhammed Ahmet Mekni Efendi'ye nispet edilmiştir. Dipnotlarda A nüshası diye belirtilen bu nüshaların biri Türkiye'de İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kütüphanesi'nde, Osman Ergin Yazmaları bölümü OE_Yz_0380 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. Diğer nüsha ise dipnotlarda H nüshası diye belirtilip, Harvard Üniversitesi'nde Networked Resource, Houghton Library bölümünde 0011462296 numarayla bulunmaktadır. Nüshaların incelenmesine geçmeden önce, Yusûf Sîneçâk ve **Cezîre-i Mesnevî** şârihleriyle ilgili bilgiler verilmiştir. Ardından metnin muhtevası özellikle her babın üzerinde durduğu dinî-tasavvufî kavram açısından incelenmiştir. Sonra nüshalarla ilgili kısa bilgiler verilerek, eserin diliyle ilgili metinden örneklerle beraber bilgiler sunulmuştur. Devamında söz konusu nüsha Latinize edilmiş, Farsça ve Arapça olan bölümlerin tercümesi yapılmıştır. Aynı zamanda iki nüsha karşılaştırılarak tespit edilen farklılıklar dipnotlarla gösterilmiştir. Son olarak da şerhin anlaşılmasını

kolaylaştırma açısından, günümüz Türkçesinde karşılıklarını verdiğimiz sözcüklerden oluşan bir seçme sözlük hazırlanmıştır.

Yûsuf Sinâneddîn Sîneçâk'ın Hayatı

Yûsuf Sinâneddîn Sîneçâk'ın adına; Beyânî, Ahdî, Âşık Çelebî ve Hasan Çelebî gibi tezkirecilerin tezkirelerinde rastlayabiliriz. Kınalızâde Hasan Çelebi'nin de tabiriyle bir “dervîş-i dil-rîş”¹⁰ olan Sîneçâk, bu mahlası ilahi aşktan göğsünün nasıl pâre pâre olduğunu izâh etmek için seçmiştir.¹¹

Yûsuf Sinâneddîn Sîneçâk'ın doğum ve ölüm tarihiyle ilgili bilgiler kaynaklarda küçük farklılıklar göstermektedir. Ancak genel kanaat, doğumunun 880/1475 ve ölümünün 953/1546 tarihleri olduğu üzerinedir. Sîneçâk, tüm kaynaklara dayanan müttelik bilgiye göre, Yenice'nin Vardar ilçesinde doğmuştur. Doğduğu yer itibarıyla de Sîneçâk'ın ilmi ve manevi açıdan bereketli bir ortamda yetiştiğini söyleyebiliriz. Zîra, Vardar ve Yenice'nin adı birçok tezkireci tarafından şiir ve edep ocağı olarak zikredilmiştir.¹² Bu şehirde yetişen şairlerin sayısı bir hayli fazladır. Bunların arasında Aşkî, Derûnî, Garîbî, Günâhî ve Usûlî gibi isimleri sayabiliriz.¹³ Yaşadığı dönem, Osmanlı Devleti'nin güçlü olduğu dönemlerden biridir. Bu güç, hem maddi servet hem de manevi feyz ve bereket açısından ele alınabilir. Nitekim ilme ve irfana verilen ehemmiyet, şairlerin ve alimlerin devlet erkânı tarafından desteklenmesi geleneğinden de anlaşılabilir.¹⁴ İtikadi açıdan baktığımızda ise bu dönemde “Tasavvufî İslam” anlayışının topluma hakim

¹⁰ Kınalızâde Hasan Çelebi, **Tezkiretü's-Şu'arâ**, Haz. Aysun Sungurhan-Eyduran, Tenkitli Metin B, Ankara, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2009, s. 451.

¹¹ Sîneçâk ile ilgili birkaç tez çalışması vardır ve genelde hayatıyla ilgili bilgiler birbirini tekrarlamaktadır. Biz de bu bölümde Sîneçâk'ın hayatıyla ilgili tezkirelerden, kitaplardan ve tez çalışmalarından topladığımız bilgileri özet bir şekilde vermeye çalışacağız.

¹² Örneğin; Kınalızâde Hasan Çelebi, şair Garîbî'den bahsederken “Menşe' ü medâr-ı hünervârân-ı ‘âlfî-mikdâr ve mecma' u menba'-ı şu'arâyı belâgat-şî'âr olan şehîr-i nâmdâr Yenice-i Vardardandır.” ifadesini kullanmaktadır. Bkz: Kınalızâde, **Tezkiretü's-Şu'arâ**, s.132.

¹³ Ali Çoban, **Cezire-i Mesnevi ve Şerhlerine Göre Mevlevî Sülûkü**, Basılmamış Doktora Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2014., s. 18.

¹⁴ Çoban, **a.g.t.**, s. 14.

olduğunu gözlemleyebiliriz. Bu yüzyılda Anadolu’da Mevleviye, Nakşibendiye, Bayramiye, Kadiriye gibi birçok tarikat faal bir şekilde hayatını sürdürmektedir.¹⁵

İlim tahsili yolunda Sîneçâk, Mısır’a giderek İbrahim Gülşenî Hazretleri’nin müridi olmuştur.¹⁶ Mısır’da iken Gülşeni asitanesinde **Mesnevî** dersleri alan Sîneçâk,¹⁷ Anadolu’ya döndükten sonra Konya’ya gidip Mevlana Hazretleri’ne gönül vermiştir.¹⁸ Önce Gülşeni, sonra Mevlevî olan Sîneçâk; vahdet-i vücuda inanan ve hurûfiliği benimseyen melâmi meşrep bir mevlevî şeyhidir. Bilindiği üzere Mevleviye tarikatı, Kübreviliğin bir alt koludur ve aynı şekilde Gülşeniye de Halvetiliğin alt kolu sayılır. Mevlevilik ve Gülşenilik arasındaki benzerlik bu iki tarikatın birbirine ne kadar yakın olduğunu göstermektedir. Nitekim tarikat şecerelerine bakıldığında Gülşeni şeyhlerin, Mevlevilikten gelen silsilelerini gözlemleyebiliriz.¹⁹ Konya’ya vardıktan sonra çileye girip Mevlevî asitanesinde matbaa hizmetinde²⁰ bulunan Sîneçâk, asrının önemli Mesnevî-hânlarından biri sayılır.²¹ Şiirlerinden de anlaşıldığı üzere Sîneçâk, Mevlânâ’ya can ve gönülden bağlıdır.

Sîneçâk, bir süre Edirne Mevlevihanesi’nde şeyhlik yapmıştır. Ancak Edirne valisiyle aralarında çıkan anlaşmazlıklar nedeniyle İstanbul’a gelip Eyüp Sultan Hazretleri’nin türbesinin karşısındaki Sütlüce’de Caferabad Mahallesi üzerindeki tekkenin şeyhi olur.²² Caferabad’daki tekke bilhassa Sîneçâk’ın öğrencilerinin, ilahi marifet taliplerinin ve ehl-i beyt aşıklarının buluştuğu bir yerdir.²³ Sîneçâk’ın

¹⁵ Reşat Öngören, **Osmanlılar’da Tasavvuf, Anadolu’da Sûfiler; Devlet ve Ulemâ (XVI. Yüzyıl)**, İstanbul, İz Yayıncılık, 2003, s. 397-401.

¹⁶ Beyânî, **Tezkiretü’ş-Şu’arâ**, Hz. Aysun Sungurhan, Ankara, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2017, s. 244.

¹⁷ Osmânzâde Hüseyin Vassaf, **Sefîne-i Evliyâ**, C. III, İstanbul, Kitabevi Yayınları, 2006, s. 153-183.

¹⁸ İbrahim Gülşeni’nin Mesnevî’ye nazire olarak yazdığı eseri Ma’nevi de Sîneçâk’ı Mevlana Hazretlerine cezp etme hususunda etkili olabilir. Daha fazla bilgi için Bkz. Himmet Konur, **İbrâhîm Gülşenî; Hayatı, Eserleri, Tarikatı**, İstanbul, İnsan Yayınları, 2000, s. 180.

¹⁹ Konur, **a.g.t.**, s. 151.

²⁰ Sâkib Mustafa Dede, **Sefîne-i Nefise-i Mevleviyân**, Kahire, Matbaatü Vehbiyye, C. II, 1283, s. 20.

²¹ Beyânî, **a.g.e.**, s. 244.

²² Abdülbâkî Gölpinarlı, **Mevlana’dan Sonra Mevlevilik**, İstanbul, İnkilap ve Aka Kitapevleri, 1983, s. 124.

²³ Sîneçâk’ın öğrencilerinden olan Şûrî, tekkeye verilen paralarla aşure ve yemek yapıp dağıttıklarını ve Kerbelâ vâkıası için matem meclisleri yaptıklarından bahsetmektedir. Hatta bu meclislerde Aleviliği ve Şiiliği andıran İmam Hüseyin (a.s.) ve arkadaşlarının şehadetinin yasını tutumayı göstermek için kafalarına ve göğüslerine vurma gibi adetler de görülmekteydi. Daha fazla bilgi için Bkz. Gölpinarlı, **a.g.e.** s. 125.

ölümüne (953/1546) müteakip öğrencileri ve sevenleri mezar taşına yazılmak üzere şiirler söylemiş, içlerinden en çok beğenilen beyit olan Ârifi'nin beyti Sîneçâk'ın mezar taşına yazılmıştır:

*“Garîbim, Sîneçâkım, derd-nâkım
Serâser rûh-ı pâkım, gerçi hâkım”²⁴*

Yûsuf Sinâneddîn Sîneçâk, hayatı boyunca birçok seyahat yapmıştır.²⁵ Özellikle manevi feyz alma amacını taşıyan seyahatlar Kudüs, Kerbelâ, İmam Rıza (a.s.)'nin türbesinin bulunduğu Meşhed gibi yerlere yapılmıştır. Bu seyahatlar Sîneçâk'ın on iki imam ve evliyâullâha olan hürmetini ispat eder niteliktedir. Gölpınarlı'ya göre, Sîneçâk'ın **Cezîre-i Mesnevî** ve **Müntahabat-ı Rübâbnâme** adında iki eseri vardır.²⁶ Ancak Bursalı Mehmet Tâhir bunların yanı sıra **Nazîre-i Muhammediyye**²⁷ diye bir kitabı daha olduğundan bahsetmektedir.²⁸ **Cezîre-i Mesnevî** özellikle Mevleviler tarafından büyük rağbet görmüş ve yıllarca Mevleviliğin el kitabı gibi kullanılmıştır. Yûsuf Sinâneddîn Sîneçâk ve öğrencileri seyahat ettikleri yerlerde birçok kişiyi etkileyerek aslında Mevleviliğin yayılmasında ve tanıtılmasında önemli rol oynamışlardır.²⁹ Sîneçâk'ın kardeşi, Baba Hayretî de dönemin meşhur şâirlerindendir. Sîneçâk gibi başta Gülşenî olan Hayretî, sonradan Bektaşî tarikatına intisap etmiştir. İki şâir de Sütölçe'de medfundur.³⁰

Yûsuf Sinâneddîn Sîneçâk'ın türbesi, Haliç Kongre Merkezi'nin arkasında eskiden “Caferabad” diye bilinen mahallede Elif Efendi Dergahı'nın girişindeki mezarlıkta bulunmaktadır.³¹

²⁴ Garibim, dertliyim, gönlüm pare pare. Toprak olsam da baştan aşağı pak ve temiz ruhum.

²⁵ Âşık Çelebi, Meşâirü'sh-Şu'arâ, Haz. Meredith, Owens, E.J.W.Gibb, Cambridge, Memorial, 1971, 98a.

²⁶ Gölpınarlı, **a.g.e.**, s. 125.

²⁷ Gölpınarlı'ya göre bu eser Abdî mahlaslı Yusuf adında bir şaire aittir. Bkz. Gölpınarlı, **a.g.e.**, s. 126.

²⁸ Bursalı Mehmet Tâhir, **Osmanlı Müellifleri**, C.I, Hz. A.Fikri Yavuz, İsmail Özen, İstanbul, Meral Yay., t.y., s. 181.

²⁹ Gölpınarlı, **a.g.e.**, s.127.

³⁰ Mehmet Tâhir, **a.g.e.**, s.181.

³¹ Türbenin son türbedarı Muhammed İslamoğlu (öl. 2014) zengin bir ailede yetişmiş ancak manevi işaretlerle Sîneçâk Hazretleri'ne iradet eli verip yıllarca müşşidinin mezarı başında kendini çile çekme ve irşat etme hizmetine adanmıştır. Daha fazla bilgi için Bkz. “Milyonları terk eden adamın 25 yıllık nöbeti”, (Çevrimiçi) <https://www.sabah.com.tr/yasam/2013/10/14/milyonlari-terk-eden-adamin-25-yillik-nobeti>, 09.11.2017.

Bağdatlı Ahdî, tezkiresinde Sîneçâk'ı kemal sahibi ve harabat ehli olarak tanıtır “*sûret-i zâhirde merdûd-ı halk lâkin ma'nâda makbûlullâh*” diye methetmiştir.³² Bu cümleden Sîneçâk'ın melami ve kalenderî neşveye sahip, dünyayı fazla önemsemeyen rindane meşreb bir arif olduğunu anlayabiliriz.

Yusûf Sinâneddîn Sîneçâk'ın Eserleri ve Cezîre-i Mesnevî

Yûsuf Sînan adında başka müellifler olduğu için kaynaklarda Sîneçâk'a ait görünen birçok esere rastlayabiliriz. Bazı eserlerin nüshasının bulunmaması bu karışıklığa sebebiyet vermiştir. Sîneçâk Hazretleri'ne aidiyeti kesin olan eserler **Cezîre-i Mesnevî**, **Müntehabât-ı Rübâbnâme** ve bazı şiirlerdir. Sîneçâk'a atf edilen **Nazîre-i Muhammediye** ise aslında Yusuf adında Ankaralı Abdi mahlaslı şaire aittir.³³ Sîneçâk'ın çok iyi derecede Farsça bilmesi³⁴ onun **Mesnevî** gibi Farsça yazılan eserlere hakim olmasını ve öğrencilerinin de bu dili iyi bilmelerini sağlamıştır. Örneğin; öğrencilerinden Derûnî'nin ana dili gibi Farsça konuştuğu rivayet edilmektedir.³⁵

Cezîre-i Mesnevî, Yûsuf Sîneçâk'ın en çok bilinen eseridir. Nitekim mezar taşında bile bu kitabın adı yazar. Bu eser bir tek Mevlevîye değil, birçok tarikat tarafından beğenilerek defalarca istinsah edilmiştir. Farklı meşreplere sahip tarikat mensupları bu eseri şerh etmişlerdir. Bunun yanı sıra **Cezîre-i Mesnevî**'yi örnek alan müellifler de vardır. Örneğin aynı isimde bir başka eser Âsafî Dal Mehmed Paşa'ya aittir. Bu eser Sîneçâk'ın **Cezîre**'sine birçok yönden benzemektedir. Hatta Âsafî'nin **Cezîre**'sindeki bablar, Sîneçâk'ın **Cezîre**'siyle şekil ve muhteva olarak aynı sayılabilir.³⁶ **Cezîre**'nin tesiri altında telif edilen bir başka eser ise **Gıdâ-yı Rûh**'tur.³⁷ Bu eser, La'lîzâde'ye ait olup, **Cezîre**'den farklı **Mesnevî**'den seçilmiş

³² Bağdatlı Ahdî, **Gülşen-i Şu'arâ**, Haz. Süleyman Solmaz, Denizli, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2009, s. 312.

³³ Vasfî Mahir Kocatürk, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Ankara, Edebiyat Yayınları, 1964, s. 393.

³⁴ Âşık Çelebi, Sîneçâk'ın Farsça hususundaki hakimiyetini bu şekilde açıklamıştır; “Fenn-i Fûrs'ün dânası” Bkz. **a.g.e.**, 98a.

³⁵ “Farsça bilmede yârân-ı Fârisîdân gibi kâmildür/Farsça bilgisinde, Farsça bilen diğer dostları gibi kâmilidir” Bkz. Bağdatlı Ahdî, **a.g.e.**, s. 152.

³⁶ Ahmed Topal, “Âsafî'nin Cezîre-i Mesnevî Adlı Eseri ve Bu Eserde Yer Alan Mesnevinin İlk On Sekiz Beytinin Tercümesi”, **Turkish Studies**, Volume 4/6, Fall, 2009.

³⁷ Muhammet Özdemir, “Bir İntihâb-ı Mesnevî Örneği: La'lîzâde Abdûlbâkî ve Gıdâ-yı Rûh Adlı

beyitlerin bir şerhi sayılabilir. Ancak Yûsuf Sinâneddîn Sîneçâk'ın eserinde müellifin hiçbir yorumu bulunmamaktadır.

Şâhidî'ye ait **Gülşen-i Tevhid** adlı Farsça eser de **Cezîre**'ye benzemektedir. Eser, **Mesnevî**'nin her cildinden alınmış yüz beyit ile bu beyitlerin şerhlerinden ve bu beyitlere ilave edilen, müellife ait olan beşer beyitten ibarettir. Sîneçâk'tan farklı olarak Şâhidî bu beyitleri seçerken herhangi bir tertip gözetmemiştir.³⁸

Kitapların yanı sıra Sîneçâk'ın meramını devam ettiren öğrencileri de vardır. Bunların arasında Sîneçâk'ın halifesi olarak bilinen Şûrî³⁹ (öl. 990/ 1582), tevekkül sahibi ve gezgin bir derviş olan Günâhî⁴⁰ (öl. 987/ 1579), Âşık Çelebi'nin de bir süre yanından kalan ve istidadlı olduğu halde genç yaşta vefat etmesi sebebiyle tanınmaya fırsat bulamayan Garîbî⁴¹ (öl. 954/1541) ve Kınalızâde tarafından eleştirilirken Ahdî'nin tezkiresinde medh edilen Derûnî⁴² (öl. 992/1584) gibi isimleri sayabiliriz.

Yûsuf Sîneçâk, **Cezîre-i Mesnevî**'yi telif ederken “intihap” yoluna başvurmuştur. Sözlük anlamı “seçmek” olan “intihap” ana metni özetler niteliktedir. Bilindiği üzere oldukça hacimli bir eser olan **Mesnevî**'yi okumak için hem azami bir vakit hem de büyük gayret gerekmektedir. Bu sebeple insanlar onu okumanın zor olduğunu düşünerek, okumaya cesaret edemeyebilirler. Sîneçâk gibi arifler aslında ana eserlerin özetini sunarak kitabın meşy-i hattı ve meramını basit ve anlaşılır hale getirmişlerdir. Ancak bu minvalde dikkat edilmesi gereken husus, yapılan intihap ve seçkinin kolay bir iş olmamasıdır. Zîrâ özellikle manzum eserlerde ana metnin diline ve muhtevasına hakim olmadan beyitleri seçmek ve birbirine rabt etmek imkansızdır. Nitekim Sîneçâk da **Cezîre**'yi yazma sebebinin, öğrencilerinin kendisine gelip **Mesnevî**'yi hakkıyla okuyamadıklarını, okyanus gibi içinde kaybolduklarını bildirerek hocalarından Mesnevî'nin en mühim beyitlerini kendileri için seçmesini

Eseri”, **Sufi Araştırmaları-Sufi Studies**, C.3, No:5, Kış 2012, s. 73-106. (Çevrimiçi) www.sufiarastirmalari.com/dergi/11808-10-201321-51-40sufi_studies5_mozdemir.pdf, 12.11.2017.

³⁸ Gölpınarlı, **a.g.e.**, s.135-136.

³⁹ Ahdî, **a.g.e.**, s. 190

⁴⁰ Beyânî, **a.g.e.**, s. 166.

⁴¹ Âşık Çelebi, **a.g.e.**, 290b.

⁴² Kınalızade, Derûnî'yi haram mal yemekle suçlar ve Farsça'sının yeterli olmadığı halde Farsça Sözlük hazırlayarak haddini aştığını belirtir. Ancak Ahdî, söz konusu şairi derviş-meşrep bir salık ve Farsça diline hakim bir şair olarak tanıtır. Daha fazla bilgi için Bkz. Kınalızâde, **a.g.e.**, s. 237; Ahdî, **a.g.e.**, s. 152.

istemeleri olduğunu ifade etmiştir.⁴³ Bu sebeple **Cezîre**, özellikle Mevlevîye tarikatında bir el kitabı mahiyeti kazanmıştır. Bu eser, Mevlevî dervişlerin irfani sülûkta adab ve erkânı öğrenme açısından daha muciz ve kestirme bir yol çizmiştir.

Müfîd ve muhtasar bir eser olan **Cezîre-i Mesnevî** beyitlerin arasındaki tertip bakımında oldukça mürettep ve haiz-i itibardır. Şeyh Galip de bu hususa değinerek **Mesnevî-i Şerîf**'te bulunan ve Mevlevî dervişler için ehemmiyeti olan beyitlerin bu kitapta bir araya geldiğini ifade etmiştir.⁴⁴ Eserin adı **Mesnevî**'nin VI. defter, 67. beyitte geçen “mesnevî adası” anlamına gelen **Cezîre-i Mesnevî**'dir. Bahsi geçen beyit şudur:

گر شدی عطشان بحر معنوی فرجه ای کن در جزیره مثنوی

Haz. Mevlana, söz konusu beyitte mana alemine talip olanlara **Mesnevî**'yi kılavuz olarak göstermektedir. Sîneçâk da bu beyti seçmekle meramını çok güzel bir şekilde ortaya koymuştur. Zira ilk mısradaki “ma'nevî” kelimesini Mevlana Hazretleri'nin **Mesnevî-i Ma'nevî**'si ve ikinci mısradaki “mesnevî” kelimesini ise Sîneçâk'ın **Cezîre-i Mesnevî**'si olarak da yorumlayabiliriz. Bu eserin hangi tarihte yazıldığı ile ilgili net bir bilgi yoktur. **Cezîre**'nin en eski nüshası diye bilinen ve Mevlana Müzesi Kütüphanesi'nde bulunan nüshanın aslında Şâhidî'nin **Gülşen-i Tevhîd** adlı eserine ait olduğu tespit edilmiştir. Bu doğrultuda bilinen tek şey Yûsuf Sinâneddîn Sîneçâk'ın, **Cezîre-i Mesnevî**'yi Edirne Mevlevîhanesi'nde şeyhlik vazifesini yaptığı sırada telif ettiği'dir.⁴⁵ Bu eserin gerek yurt içinde gerekse yurt dışında birçok nüshası bulunmaktadır. Mevlevî tarikatındaki sülûkû özet bir şekilde tasnif eden bu eser 35 babda toplam 366 beyit içermektedir. En uzun bab olan son bab aşk ile ilgilidir. Bu durum Sîneçâk'ın, Mevlana Hazretleri gibi, aşk-ı ilahiye ne denli ehemmiyet verdiğini ortaya koymaktadır.

⁴³ Çoban, a.g.t., s. 70.

⁴⁴ Şeyh Gâlip, **Şerh-i Cezîre-i Mesnevî**, Haz. Atalay, M-Karabey, Konya, Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2007, s. 119.

⁴⁵ Çoban, a.g.t., s. 71.

Yûsuf Sinânnedîn Sîneçâk'ın Şiirlerinden Bazı Örnekler

Sîneçâk'ın şiirleri, hem şiirsel yönden hem de mana bakımından oldukça zengindir. Sîneçâk'ın şiirlerinden anlaşıldığı üzere Farsça'ya olan hakimiyetini⁴⁶, şiirlerine yansıtması onun kelamının tesirini ziyadeleştirmiştir. Aşağıda vereceğimiz örnek beyitlerde, şiirleri muhteva bakımında ele almaya çalışacağız.

*“Bu gam bâzârının rüsvâ-yı âmu
Melâmet bezminin bî-neng ü nâmu”⁴⁷*

Sîneçâk bu beyitte dünyayı bir gam ve keder pazarına benzetip, kendisinin bu pazarda rüsva olduğuna değinmektedir. Ayrıca kendisinin melami temayülünü de vurgular nitelikte olan ikinci mısradaki, ar ve namusunun kalmadığını söylemektedir. Yani halkın ne dediğine ve ne düşündüğüne artık itibar etmemektedir. Mahlasından da anlaşıldığı üzere, Sîneçâk yüreğinin pare pare olduğunu ve bela oklarının hedefi olduğunu ima etmiş, gam ve kederden korkmayarak kalenderane aşk yoluna adım atmıştır. Bu beyitten Kınalızade'nin tabiriyle bir “dervîş-i dil-riş”⁴⁸ olan Sîneçâk'ın ne denli bağı yanık bir derviş olduğunu anlayabiliriz.

*“Muhabbet şehrinin merd-i garibi
Meveddet gülşeninin andelibi”⁴⁹*

Sîneçâk Hazretleri, kendisini muhabbet yolunda garip bir derviş gibi görerek Allah dostlarının gül bahçesinde güzel nağmeler eden bir bülbül gibi vassfetmektedir. Bilindiği üzere garip olma hissiyatı irfani seyir ve sülûkta makbuldür. Zira gariplerin gönlü kırık olur ve gönlü kırık olan da Allah'a daha yakındır. İkinci mısradaki “gülşen” kelimesi Sîneçâk'ın tasavvuf yolundaki ilk mensup olduğu Gülşeni tarikatına da bir işaret sayılabilir.

*“Melamet hânkâhının mukîmi
Nedamet padişahının nedimi”⁵⁰*

⁴⁶ Âşık Çelebi, **a.g.e.**, 98a.

⁴⁷ “Gam pazarında herkese rüsva olmuş, melamet meclisinin arsız ve namussuz musahibi.”, Bkz. Gölpınarlı, **a.g.e.**, s. 126.

⁴⁸ Kınalızade, **a.g.e.**, s.451.

⁴⁹ “Muhabbet, şehrinde garip bir adam; dostluk, gül bahçesindeki bülbül.” Bkz. Gölpınarlı, **a.g.e.**, s. 126.

Sîneçâk, şiirlerinde melami meşreb bir sufi olduğunu mütemadiyen dile getirir. Kendisinin de sürekli eleştirildiğini anlatan Sîneçâk, ikinci mısra da çok kınandığını ancak kınayanların en yüce sultanını bile kendisine dost tuttuğunu söyler. Sîneçâk kullandığı “mukim”⁵¹ kelimesi onun melamet yolundan vazgeçmeyeceğini ve bu yolda sabit-kadem olduğunu gösterir.

*“Eşiğin itlerin hâr u zârı
Atın ayağının kemter gubarı”⁵²*

Tasavvuf terminolojisinde “eşik” kelimesi önemli bir yer tutar. Nitekim “eşikte köpek olmak”, “eşikte beklemek”, dilenci misali “eşikte ağlayadurmak” sonunda maşukun kalbini yumuşatıp, ona kapıyı açtırabilir. “Aşırı vahdet-i vücûtcu”⁵³ olarak bilinen şair, bu inancına binaen; maşuku ve kendisi arasında ayrı gayrılık görmeyip, maşukunun kapısındaki köpeklerle bile ağlayıp yalvarmaktadır. O, her seferinde maşukun yüceliğini ve kendi küçüklüğünü dile getirerek, aslında sevgilide yok olma yani marifetullahtaki fena makamına işaret etmektedir.

*“Baş açık yalın ayak yakası çâk
Bir iş gelmez elinden çihresi hâk”⁵⁴*

Sîneçâk’ın bu beyitte vurguladığı “fakr” makamıdır. Arif-i billah kudret-i mutlakın bir tek Allah’ta olduğunu bilir. Masivaya ait hiçbir güç ve kudret hakiki değildir. Baştaki külah, dünyadaki makam ve mevkiye; ayaktaki ayakkabı ise elde olan imkanlara delalet eder. Nasıl ki Cenâb-ı Hak, Tur Dağı’nda Hz. Musa(a.s.)’ya ayakkabılarını çıkarmasını emrettiyse⁵⁵, sevgilinin cemalini görmek için her şeyi bırakıp serden ve nefsten geçmek gerekir. Başın açıklığı aynı zamanda akıllı terk etme şeklinde de yorumlanmıştır. Ancak burdaki akıl, akl-ı maaş yani dünya için uğraşan

⁵⁰ “Melamet dergahını mesken tutmuş, kınananlar sultanına dost olmuş.” Bkz. Gölpınarlı, **a.g.e.**, s. 126.

⁵¹ Bir yere yerleşen, kalıcı oturan, Bkz. Kubbealtı Lugatı, “Mukim”, (Çevrimiçi) <http://lugatim.com/s/mukim>, 10.11.2017.

⁵² “Kapındaki köpeklerine ağlayıp inleyeni, atının ayağındaki değersiz toprağı.”, Bkz. Gölpınarlı, **a.g.e.**, s. 126.

⁵³ Şükran Kurdakul, **Şairler ve Yazarlar Sözlüğü**, 2.bs., Ankara, Bilgi Yayınevi, 1973, s. 420.

⁵⁴ “Başı açık, ayağı yalın ve gönlü şerha şerha. Yüzü toprağa doğrudur ve elinden birşey gelmez.” Bkz. Gölpınarlı, **a.g.e.**, s. 126.

⁵⁵ “فاخلع نعليك انك بالواد المقدس طوى”; “Şimdi ayakkabılarını çıkar, çünkü sen kutsal vadi Tuva’dasın”, (Taha 20:12)

akıldır, akl-ı maad⁵⁶ değildir. Zira akl-ı maad yani ahirete ve maad'a hizmet eden akıl, marifete vasıl olmak için olmazsa olmaz unsurlardandır.

Topraktan yaratılan insanın sonu elbet yine topraktır. Sîneçâk Hazretleri, insanoğlunun bu alemdeki geçici hayatını işaret ederek “acz” kavramına vurgu yapar. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de de söylendiği gibi “Atan el, Allah'ın elidir”⁵⁷ ve fani bir varlık olan insanın kendiliğinden bir iradesi yoktur.

*“Reh-i mihrinde şol bir zerre hâkın
Fakîr-u bî-nevâ vü Sîneçâk'ın”*⁵⁸

Bu beyitte de bir önceki beyitte olduğu gibi Sîneçâk, kendi fakrını ve aczini vurgulamaktadır. Bir avuç topraktan yaratılan insan, mabud-ı hakikisine karşı olan muhabbetini, ancak yokluğuna ve acziyetine vakıf olarak idrak eder. Aşık, maşukunun kapısına kendi benliğinden sıyrılmış bir vaziyette giderse kapı ona açılır. Mevlana Hazretleri'nin tabiriyle “Burada ikililik olmaz. ‘Sen’ ve ‘biz’ davası nedir? Bizden olmayı düşünüyorsan, her ikisini de ‘bir’ bil.”⁵⁹mek gerekir. Aşk-ı hakiki talibi, kendi küçüklüğünü ve muradının büyüklüğünü görünce haşyetinden ağlayıp inlemeye başlar. Haliyle bu aşık-ı zâırn gönlü delik deşik olur. Sîneçâk, bu beyitte kendi mahlasına da değinerek Cenab-ı Hakk'a duyduğu muhabbetini, fakr ve fena halini idrak ederek nasıl perişan ve bağıri yanık olduğunu dile getirmektedir.

*“Biz tâc-rübâ-yı ser-i şâhân-ı cihânuz
Biz hâk-ı kefi-pâyı gedâyan-ı zemânuz”*⁶⁰

Sîneçâk bu beyitte mana alemindeki sultanlardan bahsetmektedir. Evliyâullâh öncelikle kendi nefislerine hakim olup, sonra padişahlar misali gönüllerde taht kurarlar. Sîneçâk da Allah dostlarının kurbîyet makamında gözü olduğunu belirtir. Onun dilenciden kastı ise gerçek dervişlerdir. Dervişin dünya malından bir serveti

⁵⁶ Dönülecek yer, ahiret hayatı. Bkz. Kubbealtı Lugatı, “Maad”, (Çevrimiçi) <http://lugatim.com/s/maad>, 11.11.2017.

⁵⁷ “و ما رميت اذ رميت و لكن الله رمى” “Attığın zaman da sen atmadın fakat Allah attı.” (Enfal 8:17)

⁵⁸ “Muhabbet yolunda şu zerre kadar olan toprağın, hem fakirdir hem nasipsiz hem bağıri delik.” Gölpınarlı, a.g.e., s. 126.

⁵⁹ “اینجا دویی نباشد این ما و تو چه باشد / این هر دو را یکی دان چون در شمار مایی” Bkz. Mevlana, **Divan-i Şems**, 2965.Gz, Bno. 13, (Çevrimiçi), <https://ganjoor.net/moulavi/shams/ghazalsh/sh2965/>, 15.12.2017.

⁶⁰ “Biz, cihan şahlarının başındaki tacını kaçıranlarız. Biz, zamane dilencilerinin ayaklarının altındaki toprağız.” Bkz. Kınalızade, a.g.e, s. 451.

yok ise de derviş, mana aleminde zengin ve güçlü olan kimsedir. Bu hususta, en büyük derviş fakrı fahrı bilen⁶¹ Peygamber Efendimiz(s.a.v.)’dir. Sîneçâk da bu durumun idrakiyle, Efendimiz ve onun yolunda giden dervişlere olan hürmetini ve muhabbetini, kendini onların ayağının altındaki toz gibi görerek vasfetmektedir.

*“Biz dilemezüz gulgulını bülbül-i bağun
Biz nağme-serâyân-ı gülistân-ı cinânüz”*⁶²

Bahçedeki kuştan murad, maddi dünyaya ait olan güzelliklerdir. Sîneçâk bu beyitte meramını böyle açıklamaya çalışmaktadır; her ne kadar bu dünyada fakir olsak da cennet bahçelerinde mest ve sarhoş bir şekilde mutluluk nağmeleri ediyoruz. Peygamber Efendimiz(a.s)’in hadiste buyurduğu gibi:

" لا راحة في الدنيا " ⁶³

Marifetullah taliplerinin bu alemin mal ve menalına fazla meyilleri yoktur onlar ancak ahiret aleminde, Kur’an’da da vadedildiği gibi⁶⁴ her türlü refaha ve nimete kavuşacaklardır.

*“Âfâkı bütün tutmuş iken nâlemüz ey dil
Biz turfe duruz kim yine bî-nâmu nişânuz”*⁶⁵

Allah dostlarının daima dillerinde Allah zikri ve akıllarında da Allah fikri vardır. Onların bu daimu’z-zıkr ve daimu’s-selat halleri nefeslerini te’sirli kılıp tüm varlık alemini bürür. Zira evliyaullah, “Nereye dönerseniz Allah’ın vechi oradadır.”⁶⁶ ayetini hal haline getirmiştir. Her yerde Allah’ın tecellisini müşahade eden Cenab-ı Hakk’ın sevgili kulları, eşsiz bir mücevher gibidirler. Ancak onlar madde aleminde sureten belli olmadıklarından zahiren diğer insanlardan farklı gözükmezler. Sîneçâk

⁶¹ “الفقر فخرى”; Yılmaz, a.g.e., s. 49.

⁶² “Biz bahçedeki kuşun ötmesini dilemeyiz; zira biz, kendimiz cennetteki gül bahçenin nağmeler eden kuşlarıyız.”, Bkz. Kınalızade, a.g.e., s. 451.

⁶³ “**Dünyada rahat yoktur.**”, (Çevrimiçi), <https://sorularlailamiyet.com/dunyada-rahata-yoktur-hadis-i-serifini-nasil-degerlendirmeliyiz>, 10.12.2017.

⁶⁴ “وعد الله المؤمنين والمؤمنات جنات تجري من تحتها الانهار خالدين فيها”; “Allah mümin erkeklere ve mümin kadınlara orada ebedi kalacakları, altından ırmaklar akan cennetler vadetti.” (Tevbe 9:72)

⁶⁵ “Bizim iniltimiz cümle âfâkı bürümüşdür ey gönül! Öyle benzersiz bir mücevheriz ki ne adımız var ne alametimiz.”, Bkz. Kınalızade, a.g.e., s. 451.

⁶⁶ “والله المشرق والمغرب فاينما تولوا فثم وجه الله”; “Doğu da batı da Allah’ındır. Nereye dönerseniz Allah’ın yüzü işte oradadır.”, (Bakara 2:115)

bu beyitte evliyaullahtaki bu özelliğine işaret ederek “biz” zamirini kullanmıştır. Yani kendisinin de onlardan biri olduğunu ima etmiştir.

*“Bî-nâm u nişânuz ne ‘aceb kavs-ı kazâda
Her tir-i belâ kim atılır ana nişânuz”⁶⁷*

Yukarıdaki beyitte de izah edildiği gibi adeta sıradan bir insan gibi yaşayıp kendilerinde hiçbir üstünlük görmeyen evliyaullah ve kendini onlardan biri bilen Sîneçâk, bu dünyada bir hayli imtihana tabi tutulurlar. Peygamber Efendimiz (s.a.v)’in “habibullah” olduğu halde hayatı boyunca karşılaştığı zorluklara bakıldığında, Cenab-ı Hakk’ın bu dünyada en çok sevdiklerini imtihana tabi tutma sünnetini görebiliriz. Nitekim Kur’an-ı Kerim’de de peygamberlerin başına gelen hadiseler bu durumu doğrulamaktadır. Ancak Allah sevgilileri başlarına gelen kaza ve belaları da Hakk’ın bir tecellisi olarak görüp bu durumdan şikayetçi olmayarak “فاصبر صبرا جميلا”⁶⁸ emrine uymuşlardır. Nitekim bunun en güzel örneğini Hz. Hüseyin’in (a.s) kız kardeşi olan Hz. Zeynep (a.s.)’in, Kerbela’da yaşanan ve gönülleri yakan onca musibetten sonra “ما رأيت الا جميلا”⁶⁹ sözünde somut bir şekilde görebiliriz. Büyük bir ehl-i beyt aşığı olan Sîneçâk’ın da onlar gibi belalara nasıl göğüs gerdiğini bu gibi ifadelerinden anlayabiliriz.

*“Erbab-ı mahabbat bizi Yûsuf bilür ammâ
Ashâb-ı hased gözine ey dost Sinanız”⁷⁰*

Yûsuf Sinâneddîn Sîneçâk’ın bu beytinden de anlaşıldığı üzere, döneminde kendisini sevenler kadar sevmeyip, ona haset edenlerin de olduğunu anlayabiliriz. Nitekim Edirne’den, İstanbul’a olan zorunlu göçü de bu duruma delalet eder. Hatta bazı kaynaklarda devlet erkanından olan Rüstem Paşa’nın Sîneçâk’ı öldürme teşebbüsünde bulunduğu ifadelerine rastlarız.⁷¹ Her ne kadar dönemin padişahı

⁶⁷ “Ne ismimiz vardır ne izimiz. Kaderin çemberinde atılan her okun hedefiyiz biz.” Bkz. Kınalızade, **a.g.e.**, s. 451.

⁶⁸ Artık güzel bir sabırla sabret. Mearic; 70/5.

⁶⁹ “Güzellikten başka birşey görmedim.”, Bkz. Allame Meclisi, **Biharu’l-envar**, Haz. Mohammad Bagher Mahmoudi ve Abdo’z-zahra Alavi, C.XXXV, Beyrut, Dar-i İhyau’t-turasu’l-arabi, t.y., s. 116.

⁷⁰ “Muhabbet erleri bizi Yusuf adıyla bilir ancak haset eden kişiler için adımız Sinan’dır.”, Bkz. Kınalızade, **a.g.e.**, s. 451.

⁷¹ Çoban, **a.g.t.**, s.33.

Kanuni Sultan Süleyman tarafından sevilip sayıldığı bilinse de Sîneçâk'ın devletle arasında çok sıkı bir bağ olduğu söylenemez.

*“Ehl-i derd olmıyan anlar mı safâsın alemün
Bana sor lezzetini ben bilürüm derd gamını”*⁷²

Ariflerin sözünü anlamak için onlarla bir nebze hem-hal olmak gerekir. Onların en muzdarip oldukları konulardan biri “anlaşılmamak”tır. Bu durumu her vesileyle dile getiren Hak aşıkları kendilerini anlatmak için kendileri ile aynı yola baş koyan yoldaşlar aramışlardır. Bu hususta Mevlana Hazretleri'nin “Herkes kendi zannınca bana dost oldu. İçimdeki sırları kimse aramadı.”⁷³ veya Niyazi Mısri Hazretleri'nin “Zat-ı Hak'da mahrem-i irfan olan anlar bizi / İlmi sırda bahr-ı bi-payan olan anlar bizi”⁷⁴ sözlerinin Sîneçâk'ın sözlerinden bir farkı yoktur ve hepsi aynı durumu vurgulamışlardır. Marifetullah sırrına vakıf olan buncaleyin arifler belayı bela olarak görmezler, onlar herşeyin Hak'tan geldiğinin idrakındadırlar. Binanaleyh, hep şükür halinde olup hiçbir zaman başlarına gelenlerden şikayetçi değiller. Sîneçâk Hazretleri de ikinci mısradaki dertlerden duyduğu lezzeti dile getirerek, her haliyle Allah'ından razı olduğunu işaret etmektedir.

*“Kimin dünya meramı kiminin ukbadır
Yûsuf'un sensin merâmı iki alemde fakat”*⁷⁵

Dünya ehli akl-ı maaşla düşündüğü için eî'alı ve niyetleri bu dünyadan aldığı zevki arttırmak doğrultusundadır. Allah'ı sadece tenzih⁷⁶ makamıyla idrak eden mutaassıp zahitler ise daima cehennem ve cenneti muhasebe ederek amel ederler. Biri sadece bu aleme bağlanırken, öteki diğer alemin hayaliyle meşgul olur. Nitekim her iki grup da Hakk'ın düşüncesinden gafil olup aşk-ı ilahi zevkinden mahrum kalır.

⁷² “Alemdaki sefayı dert ehli olmayan anlayabilir mi? Sen bana sor dertlerin ve kederlerin nasıl zevkli olduğunu.”, Bkz. Kınalızade, **a.g.e.**, s. 451.

⁷³ “از درون من نجست اسرار من/هر کسی از ظن خود شد یار من”, Mevlana, **Mesnevî-yi Manevî**, I. Cilt, Bno. 6, (Çevrimiçi), <https://ganjoor.net/moulavi/masnavi/daftar1/sh1/>, 05.09.2017.

⁷⁴ Mahmut Erol Kılıç, “**Sufî ve Şiir; Osmanlı Tasavvuf Şiirinin Poetikası**”, 11.bs., İstanbul, İnsan Yayınları, 2014, s. 117.

⁷⁵ “Bazılarının maksadı bu dünya, bazılarının ise ahiret alemidir. Yûsuf'un her iki cihanda da istediği sensin.”, Bursalı Mehmet Tahir, **a.g.e.**, s. 181.

⁷⁶ “Allah'ın yaratılmışlık özelliklerinden arınmış olduğuna inanıp bunu ifade etme anlamında kelâm terimi.” Detaylı bilgi için Bkz. Metin Yurdağur, “Tenzih”, **DİA**, C. XXXX, İstanbul, Diyanet Vakfı Yayınları, 2011, s. 472.

Ancak arif-i billahlar bu gibi düşüncelerden azad olarak Hakk'ı, Hak için severler. Sîneçâk da maksadının ve muradının Hak olduğunu belirterek ne dünya refahında ne ukba cennetinde gözü olduğunu belirtir.

*“Cümle evrâkın derüp dürdüm bu ilmün defterin
Şimdi nakş u harfî yok bir hoş kitabım var benim”⁷⁷*

Arif-i billahlar her ne kadar ilim tahsilinde son derece yüksek mertebelere gelseler de bir aşamadan sonra artık kal ilmi yerine hal ilmi üzerine yoğunlaşırlar. Mevlana Hazretleri, Şems Hazretleri ile mülakat ettikten sonra zahiri ilimleri bir kenara bırakarak mana aleminden akan feyiz vesilesiyle **Mesnevî** gibi ulvi eserler yaratabilmiştir. Sîneçâk Hazretleri de bu beyitte sufilerin tabiriyle “kil ü kal”dan ibaret zahiri ilimleri bir kenara bırakıp mana alemine yöneldiğini beyan eder. Nitekim **Cezîre-i Mesnevî**'sini Mevlana Hazretleri'nin tabiriyle “sufinin kar gibi beyaz olan gönlü”⁷⁸ mesabesinde olan **Mesnevî**'-i **Şerîf**'inden derlediği beyitlerden meydana getirmiştir.

⁷⁷ “Tüm varaklarını koparıp bu ilim defterini kapattım. Şimdi bu güzel kitabımda ne bir nakış vardır ne bir harf.”, Bkz. Beyânî, **a.g.e.**, s. 244.

⁷⁸ دفتر صوفی سواد و حرف نیست / جز دل اسپید همچون برف نیست ; “Sufinin defterinde harf ve nakış yoktur. Onun defteri kar gibi bembeyaz olan gönülden başka birşey değildir.” Bkz. Mevlana, **Mesnevî**,-yi I. Cilt, 5. Hikaye, (Çevrimiçi), <https://ganjoor.net/moulavi/masnavi/daftar2/sh5/>, 01.09.2017.

BİRİNCİ BÖLÜM

CEZİRE-İ MESNEVÎ ŞERHLERİ

Şerh etme geleneği metin üzerinde çalışmaların bir şekli olarak Osmanlı Devleti'nin başlangıcından beri edebi ve ilmî kitapların anlaşılması için yardımcı olmuştur. Bir eser şerh edildiğinde aslında parçalara ayrılarak daha geniş bir hale gelir. Nitekim lügatte de şerhin kelime anlamı “açma, ayırma, yarma”⁷⁹ diye geçmektedir. Haşiye, zeyl, şerh gibi yöntemler eseri genişleterek anlaşılır hale getirirken; ihtisar, intihab ve ihtiyar gibi yöntemler tam tersine kitabın önemli yerlerini seçip, kısaltarak daha az ve öz bir metin ortaya koyar. Yusûf Sîneçâk, Cezîre-i Mesnevî'yi intihap yoluya meydana getirmiştir ancak bu eser sonradan aşağıda adı geçen şarihler tarafından hem manzum ve hem mensur olarak farklı üsluplarda şerh edilmiştir.⁸⁰

1.1.Lemehâtu Lemeâtî Bahru'l-Ma'nevî Şerh-i Cezîretü'l-Mesnevî: İlmî Hüseyin Dede

XVI. yüzyılda yaşamış bir Mevlevî şeyhi olan İlmî Hüseyin Dede Şam Mevlevihanesi'nde şeyhlik vazifesinde bulunmuş ve aynı şehirde defnolunmuştur. **Sefîne** ve **Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye** gibi Mevlevî tarikatine mensub olan şairlerin hayatına dair bilgiler içeren kaynaklarda İlmî Dede'nin ismine rastlayamıyoruz.⁸¹ **Gülşen-i Şu'arâ**'da ise şair, “İlmî-i Bağdatî” olarak kaydedilmiş ancak kendisinin asıl adı “Molla Hüseyin Ferahşâd” diye belirtilmiştir.⁸² Bu bilgilerin dışında İlmî Dede'nin hayatı hakkında elimizde fazla bilgi bulunmamaktadır zira tezkireler ve konuyla ilgili sair kaynaklarda bu mahlasa sahip birçok şair ve âlim vardır. Bu kaynaklardan ve İlmî Dede'nin telif ettiği eserlerden yola çıkarak şairin hayatı hakkında bazı tespitlerde bulunmaktayız.

⁷⁹ Kubbealtı Lügatı, “Şerh”, (Çevrimiçi) <http://lugatim.com/s/s%C4%B1r>, 07.12.2017.

⁸⁰ Çoban, **a.g.t.**, s. 58.

⁸¹ **İslam Ansiklopedisi**'nde ise İlmî Dede adında bir madde mevcut olmasına rağmen bu madde 1924 yılında vefat eden bir Osmanlı hattatının hakkındadır ve **Cezîre-i Mesnevî** şarihi olan Mehmet İlmî Dede ile bir alakası yoktur.

⁸² Bağdatlı Ahdî, **a.g.e.**, s. 221.

İlmî Dede tahsilini kendi memleketi olan Bağdad ve civarındaki beldelerde yaptıktan sonra İstanbul'a gelerek Fatih Cami'sinde ders vermeye başlamıştır. Esrar Dede'nin tezkiresinde zikredildiğine göre kendisi, Divan Edebiyatı'nın tanınmış isimlerinden olan Rûhî Bağdadî ile müsahebet hatta seyahatler etmiştir.⁸³ İlmî Dede, Mirza-yı Mahdûm lakaplı bir âlimin Irak ve Meşhede'nin Şerif'e kadı ve müftü olarak göreve başlamasıyla beraber onun danışmendi vasfıyla kendisiyle beraber Irak'a gitmiştir. Bu zımnında nice müddet fetva yazmakla meşgul olup, hüsn-i hattı husûsen nesh-i ta'likte Ali Meşhedi gibi işin erbabı olan üstadlardan öğrenip kendisini bu sahada geliştirmiştir. Ahdî'ye göre belağat ve fesahat sahasında da söz sahibi olan İlmî Dede "elsine-i selâse" olarak bilinen Türkçe, Arapça ve Farsça yazılmış "eş'ar-i dürrer-barı" vardır. Nitekim "şuh teb'i" ve "güftar-i şirini" neticesinde şehrin sultanı Böke Beg'in büyük oğlu Memun Beg'in katipliğini ve hem-nişinliğini de yapan İlmî Dede'nin saray ve eşraf arasında saygın bir şahsiyete sahip olduğunu anlayabiliriz.⁸⁴

İlmî Dede, Bağdat asıllı bir Mevlevî şeyhi ve dönemin âlim ve şairlerindendir. Şam'da intisap ettiği şeyhi Dalî Dede'nin vefatı üzerine yerine geçip irşad vazifesine devam etmiştir. Rûhî, Samî ve Ünsî gibi dönemin meşhur şairleriyle seyahatler ettikten sonra Şam'a geri dönen İlmî Dede 1020/1611 tarihinde aynı şehirde vefat etmiştir.

Bursalı Mehmet Tahir, İlmî Dede'nin **Lemehâtu Lemeâti Bahru'l-Ma'nevî Şerh-i Cezîretü'l-Mesnevî**'nin yanı sıra **Mürettep Divanı** ve İbnül'l-Arabî'ye ait **Fütuhât-ı Mekkiye** ve **Füsûsü'l-Hikem**'in bazı kısımlarını şerh eden **Talikat**'ı da olduğunu beyan etmiştir.⁸⁵

⁸³ Esrar Dede, **Tezkire-i Şu'arâ-i Mevleviyye**, Haz. İhsan Genç, 1. b.s., Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2000, s. 209.

⁸⁴ **Gülşen-i Şu'arâ**'da bu göreve başlamanın tarihi 987/1579 olarak gösterilmektedir. Bkz. Ahdî, **a.g.e.**, s. 221.

⁸⁵ Bursalı Mehmet Tahir, **Osmanlı Müellifleri**, C.I, Haz. A.Fikri Yavuz, İsmail Özen, İstanbul, Meral Yay., t.y., s. 49. "İlmî" kelimesinin Arapça yazılışı "Alemî" ile aynı olmasından (علمی) kaynaklanan karışıklık neticesinde bazen "İlmî Dede" yerine "Alemî Dede" adıyla da karşılaşılabılır. Örneğin Bursalı Mehmet Tahir'in telif ettiği **Osmanlı Müellifleri** adlı eserini yayına hazırlayanlar da bu hataya düşerek Alemî Dede adında bir başlık altında oldukça kısa olan bu bölümde İlmî Dede'nin hayatına değinmiştir. İlmî Dede'nin mahlasının geçtiği beyitlerden bu örnek verilmiştir:
«Alemiyâ» ayn-ı kemâl ile kemâl-i kâmil
Her nefes vasıl eder arife ruhani kuvvet

Adı geçen eserlerin yanı sıra, Esrar Dede tezkiresinde İlmî Dede'ye atfettiği bu telifata da yer vermiştir: **İman ve İslam Risâlesi, Risâle Fi'l-Fıkh, E'n-Nazm Fi İlmi'l-Akâid, Tefsîru Sûreti'l-Fâtîha, Tercüme-i Ferâiz-i Sirâciyye, Ferâiz Manzûmesi, Şerh-i Dîbâce-i Mesnevî**.⁸⁶ Kaynaklarda her ne kadar bu eserlerin yazarı İlmî Dede olarak geçse de yukarda belirttiğimiz isimle ilgili karışıklığı göz önünde bulundurarak adı geçen telifatın tamamının İlmî Dede'ye ait olup olmadığına dair şüpheler vardır. Bu eserlerin arasında **Manzum Akâid Risâlesi**, Kadızade oğlu İlmi Efendi'ye ve **Ferâiz Risalesi** ise Hasan İlmi'ye ait olup İlmî Dede'yle bir alakası yoktur.⁸⁷ İlmî Dede'nin Divan'ı ise müellif nüshası olarak 1066/1655 yılında yazılmış ve tek nüsha şeklinde Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunmaktadır.⁸⁸

Adı geçen eserlerin arasında en çok bilinen ve okunanı **Cezîre-i Mesnevî** şerhidir. 979/1571 tarihinde kaleme alınan bu eserin en mühim özelliği **Cezîre-i Mesnevî**'ye yapılan ilk şerh olmasıdır. Ayrıca bu şerhin Sivâsî ve Bosnevî'nin şerhleri üzerindeki tesiri açık bir şekilde görülmektedir.⁸⁹ İlmî Dede eserin sebep-i telif bölümünde bu şerhi Farsça bilmeyenlerin ve Mevlevî dervişlerinin **Mesnevî**'den feyizlenerek gönüllerinin sefa bulması için yazdığını belirtir.⁹⁰

İlmî Dede, şerhini dönemin padişahı II. Selim'in talebi üzerine yazmıştır. Sultanın isteğine icabet eden İlmî Dede'nin, **Cezîre-i Mesnevî** müellifi Yûsuf Sîneçâk'ın aksine hükümet erkânıyla arasının iyi olduğu anlaşılr. Zira Sîneçâk, Kanûnî Sultan Süleyman'ın ziyaret talebini geri çevirmesine karşın İlmî Dede, Kanuni'nin oğlu II. Selim'in isteği üzerine **Cezîre**'yi şerh etmiştir. Söz konusu münasebetin iyi olmasında İlmî Dede'nin ilmiye sınıfına mensup olması da etkilidir.⁹¹ Şerhte izlenilen yol şu şekildedir:

- Şerhin başında sebep-i şerh tarzında bilgiler sunulmuştur.
- **Cezîre**'deki bablar ve onlara müteakip beyitler birer birer yazılmış, bazı nüshalarda **Cezîre**'deki beyitler başka bir renkle belirtilmiştir.

⁸⁶ Esrar Dede, **a.g.e.**, s. 209.

⁸⁷ Çoban, **a.g.t.**, s.80-81.

⁸⁸ İlmî Dede, **Dîvân**, Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi, 166, 92a.

⁸⁹ Çoban, **a.g.t.**, s. 82.

⁹⁰ İlmî Dede, **Şerh-i Cezîre-i Mesnevî**, İstanbul, Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Ef. 2422, 19, 2a-2b.

⁹¹ Çoban, **a.g.t.**, .s. 83.

- Babların ve beyitlerin Türkçe tercümesi verilmiştir.
- Beyitler, dönemine münasip olarak sade denilecek bir dille şerh edilmiştir. Yer yer ayet, hadis, kelam-ı kibar, şiir veya hikayeler kullanılarak beytin deruni manası izah edilmeye çalışılmıştır.
- Kendisi de bir Mevlevi olan İlmî Dede, şerhini Mevleviliğin görüş ve ilkelerine göre yazmıştır. Örneğin; vahdet-i vücud ve ilahi aşkla ilgili kavram ve terminoloji şerhte sıkça karşımıza çıkan unsurlardan biridir.

Her ne kadar İlmî Dede eserini daha ziyade Mevleviliğe yeni intisab etmiş ve Farsça bilmeyen dervişlerin kalplerinin tasfiyesi ve sadırlarının genişlemesi için yazdığını belirtse de söz konusu şerh defalarca istinsah edilerek oldukça geniş bir kitleye hitap etmeyi başarmıştır. Nitekim daha şarih hayattayken eser istinsah edilmeye başlamıştır. Örneğin Süleymaniye Kütüphanesi'nde aşağıda bulunan nüshalar şârihin vefatından önce kaleme alındığı görülmektedir:

- Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Ef. 2422, İst. tarihi: 1005
- Süleymaniye Ktp., Hüsrev Paşa 156, İst. tarihi: 1006

Eser, bazen İlmî Dede adıyla bazen de başka bir adla kayıtlara girmiştir. Nitekim çalışmamızda da ele aldığımız nüshaların her ikisinde şarih Ahmet Mekni Efendi adında Sultan III. Ahmet devrinde yaşayan bir Mevlevi şeyhi olarak belirtilmiştir. Nüshaların değişik zamanlarda değişik müstensihler tarafından istinsah edilmesi, eserin bir tek Mevlevilik değil özellikle vahdet-i vücûd ilkesi üzerine kurulan başka tarikatlara da hitap ettiğini göstermektedir. Bursalı Mehmed Tahir, **Osmanlı Müellifleri**'nde Sabûhî Ahmed Dede'nin (ö. 1057/1647) Şam'da iken kaleme aldığı **İhtiyârât-ı Mesnevî** adlı eserinin İlmî Dede'nin **Cezîre-i Mesnevî** şerhine nazire olarak yazdığını belirtmiştir.⁹²

⁹² Bursalı Mehmet Tahir, **a.g.e.**, s. 380.

İlmî Dede'nin edebi zevkine kısaca değinmek adına aşağıda örnek olarak birkaç gazeline⁹³ yer verilmiştir.

Yeter öttün cemende yalnız bir söyle bir dinle
Biz ey bülbül firağında artıcağ şûrîdeyiz senden
Nisâr-i râh-ı dildâr eyledin bir demde makdûrun
Birîz ey çeşm-i güher-bâr ihsân-dîdeyiz senden
Libâs-ı himmeti değdirmeziz çirkâb-ı dünyâyâ
Sana baş eğmeziz ey dehr dâmençîdeyiz senden
Bizi her dâne memnûn etmedin lutf ettin ey himmet
Ki 'İlmî gibi şimdi 'âlem-i 'ulvîdeyiz senden

Başka bir gazel:

Ebr-i zülfün dağıdııp perde-i ruhsâr etti
Ol güneş yüzlü yine gündüzümüz tar etti
Kapayan çeşmi değil hâb-ı hayâlindir kim
Girmesin gayr diye kapıyı dîvâr etti
Ne gedâyım ki senin tavf-ı ser-i kûyunda
Beni gördükte sedâ eylemeden 'âr etti
Meydür bizim tarîk-ı melâhatte pîrimiz
Ey beng yok senin ile hayr-ü fatîrimiz

⁹³ Ahdi, a.g.e., s. 221-222.

İlmî Dede'ye mesnup Farsça gazellerden:

مرا کز دست غم پیمانه عشرت نگون باشد
به بزم او که جز شادی نگنجد بارچون باشد⁹⁴
دل سیر از حیاتم از تو آن دم می شود راضی
که از تیغت چو مرغ نیم بسمل غرق خون باشد⁹⁵
منم در بزم وصلش کرده جاخوش حیرتی دارم
که این دولت فزون از یاری بخت زبون باشد⁹⁶
ندارم تاب بی او زیستن جان دادم اولی
به کوی نیستی کاش امشبم غم رهنمون باشد⁹⁷
مجو صبر از دل علمی که جان چون تو شوخی شد
کجا دیگر در آن دل طاقت صبر و سکون باشد⁹⁸

⁹⁴ Me-râ kez dest-i gam peyman-e-i 'işret nigûn bâşed / Be bezm-i û ki cüz şâdî negünced bâr çûn bâşed. Çeviri: Ben ki gam sayesinde ayş-u işret kadehi elimden düşmüştür yalnız onun bezminde mutluluktan başka birşey bulunmam.

⁹⁵ Dil-i sîr ez hayâtem ez tu ân dem mîşevêd râzî / Ke ez tîğet çu murğ-i nîm-besmel gark-ı hûn bâşed. Çeviri: Hayattan bezmiş gönlüm senden o vakit razi olur ki kılıcının ucunda besmele çekilirken kanlara gark olsun.

⁹⁶ Menem der bezm-i vesleş kerde câ-hoş hayreti dârem / Ke in devlet füzûn ez yâri-yi baht-ı zebûn bâşed. Çeviri: Ben onun vuslat bezmini iyice mesken tuttum. Bu devlet alçak bahtın imdadından bile yegdir.

⁹⁷ Nedârem tâb-i bî û zîsten cân dâdenem evlâ / Be kûye nîstî kâş emşebem gam rehnemûn bâşed. Çeviri: Onsuz yaşamaya takatim yok, ölmem daha iyi. Keşke yokluk diyarının yolunu gam bana gösterse bu gece.

⁹⁸ Mecû sebr ez del-i İlmî ki cân-i çûn tu şûhî şod / Kocâ dîger der ân del tâkat-ı sebr-ü sükûn bâşed. Çeviri: İlmî'nin gönlünde sabır arama ki senin gibi şûhta can bulduğundan artık göntülde sabır ve sükûnet takatı ne gezer?

1.2. Şerh-i Cezîre-i Mesnevî: Abdülmecîd Sîvâsî

Sîvasî 971/1563 tarihinde Zile’de doğmuştur. Vefat tarihi olarak kaynaklar 1049/1639 tarihini göstermektedir. Şemseddin Sîvasî’nin yeğeni ve aynı zamanda halifesidir. İrfani sülûkûna başlamadan önce zahiri ilimler kesb edip, sonra tasavvuf ve irfana doğru yönelmiştir. Sîvasî, İstanbul’da Ayasofya ve Süleymaniye gibi birçok önemli camide vaizlik yapmıştır. Abdülmecîd Sîvâsî’nin adına döneminde tasavvufu hoş görmeyen Kadızâdeliler adındaki zümreyle yaşadığı münakaşa ve mücadelelerle ilgili kayıtlarda da sıkça rastlanır. Ancak şariat ve ehl-i sünnet ilkelerine oldukça bağlı olan Sîvasî’nin eserlerinde bu husus açıkça ayan ve beyandır.⁹⁹

Abdülmecîd Sîvâsî’nin **Mesnevî** şerhi dahil olmak üzere birçok eseri vardır.¹⁰⁰ Biz bu makalda **Cezîre-i Mesnevî** şerhini ele almaya çalışacağız. Sîvasî, İlmî Dede’den sonra **Cezîre**’yi şerh eden ikinci kişidir. Aslında Sîvasî ve İlmî Dede; ikisi de aynı dönemde yaşamıştır ve Sîvasî, **Cezîre**’yi şerh ederken İlmî Dede henüz vefat etmemiştir. Eserin mukaddimesinde, bir yandan İlmî Dede’den övgülerle bahseden Sîvasî, öte yandan şerhinin haşiyesinde ona ve Sîneçâk’a ufak bir tenkitte bulunur. Bu naif tenkidin sebebi, bu iki sufinin eserlerinde Peygamber Efendimiz (s.a.v)’i birkaç cümle veya beyitle bile olsa na’t etmemeleridir.

Bilindiği üzere eserlerde hamdele, salvele ve medh-i çaryar gibi övgü ifadelerine yer verilmesi, klasik divan edebiyatının geleneklerinden biridir. Ancak ne Sîneçâk ne de İlmî Dede bu yolu izlemişlerdir. Sîvâsî, şerhinin sebab-i telifi bölümünde, temelini İlmî Dede’nin şerhi üzerine kurduğunu beyan ederken, İlmî Dede’nin bazı beyitlerin muhtasar bir şekilde şerh etmesi üzerine o beyitleri daha detaylı bir şekilde izah etmeye çalışmıştır. Böylelikle yaptığı şerhin aslında İlmî Dede’nin kitabını tamamlar nitelikte olduğunu vurgulamıştır. Öte yandan beyitlerin şerhinde Kur’an-ı Kerim ayetlerinden ve hadislerden sıkça yararlanması, bu eserin

⁹⁹ Cengiz Gündoğdu, “Sîvâsî Abdülmecîd”, **DİA**, C. XXXVII, s. 286-287.

¹⁰⁰ Cengiz Gündoğdu, “**Bir Türk Mutasavvıfı Abdülmecîd Sîvâsî (971/1563-1049/1639)**”, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 2000, s. 210,255.

Mevlevîye tarikatının yanı sıra tüm mavenî sülûk taliplerinin irşadında yol gösterici mahiyette olmasını sağlamıştır.¹⁰¹

Sîvasî'nin **Cezîre-i Mesnevî** şerhinin nüshaları İlmî Dede'ninki kadar fazla olmasa da eserin aslını tespit etmek adına yeterince nüsha mevcuttur. Sîvasî, beyitleri şerh etmeden önce belli başlı kelimeler üzerinde durmuş, kelimelerin dilsel olarak anlamlarını açıklamaya çalışmıştır. Başka bir tabirle Sîvasî Efendi şerhinde zahiren batına veya suretten manaya nüfûz eden bir yol izlemiştir. Sîvasî, ilaveten beyitlerin şerhinde yukarıda zikredildiği gibi Kur'an ve sünnetten aldığı ifadelerin kaynaklarını da göstererek izah etmeye çalışmıştır.¹⁰² Bu yönüyle Sîvasî Dede'nin şerhinin İlmî Dede'ye kıyasla daha ilmi ve bilimsel olup, daha geniş bir kitleye hitap ettiğini söyleyebiliriz.

1.3. Şerh-i Manzûme-i Cezîretü'l-Mesnevî: Abdullah Bosnevî

Bosnevî (ö.1059) Bosna'da doğmuş, Konya'da vefat etmiştir. Melamî tarikatına mesubiyetiyle bilinir.¹⁰³ **Mesnevî**'yle ilgili başka şerhleri de bulunan Bosnevî, **Cezîre-i Mesnevî**'yi şerh eden üçüncü kişidir. Söz konusu şerhin telif sebebini "bir muhibbin teşviki"¹⁰⁴ olarak belirten Bosnevî, eserin tamamını keşfi varidatla yazdığını ve salıkların aşkını ve şevkini arttırma gayesinde olduğunu beyan etmiştir. Bosnevî de eserine Sîvasî gibi hamdele ve salveyle başlayarak Sîneçâk ve İlmî Dede'den övgüyle bahsetmiştir.¹⁰⁵ Bu şerhin en önemli özelliği nazım şeklinde yazılmış olmasıdır. Şerhte İlmî Dede'nin değindiği hususlara beyitlerle açıklık getirilir. Bu açıklamalardan önce beytin tercümesi yine manzum bir şekilde verilir. Eserin muhattabı diğer şerhlere göre daha geniş bir kitle sayılabilir. Zira Bosnevî, hem tarikat ehline hem onları reddedenlere hem de dönemin devlet erbabına değişik ifadelerle hitap etmiştir.¹⁰⁶

¹⁰¹ Abdülmecit Sivâsî, **İntihâbü'l-Mesnevî eş-Şerîf**, Süleymaniye, Hacı Mahmud Ef. 2453, 4b - 5a.

¹⁰² Çoban, **a.g.t.**, s. 102.

¹⁰³ Çoban, **a.g.t.**, s. 113.

¹⁰⁴ Abdullâh Bosnevî, **Şerh-i Manzûme-i Cezîretü'l-Mesnevî**, Beyazıt Devlet Ktp., 9262, 240b.

¹⁰⁵ Bosnevî, **a.g.e.**, 2a, 1b.

¹⁰⁶ Çoban, **a.g.t.**, s.117-118.

Bosnevî'nin yaşadığı dönemde Kadızadeliler-Sîvasîler tartışmasının hala devam ettiğini görebiliriz. Nitekim Bosnevî de eserinde tasavvufu reddeden kimselere hitap ederek, dervişliği aslında evliyaullahın sülûkunda gitmek şeklinde tarif etmiştir.¹⁰⁷ Kendisi de Melamî olduğu halde özellikle melamiye tarikatına mensup kişilerin şeriatı önemsememeleri iddialarına karşı şeriatın icrasına ve sünnete uymanın öneme vurgu yapmıştır. Eserin kullandığı terminolojiye bakıldığında, eserde Ekberi ekolüne ait terimler ve sözlerin bolca yer aldığını görebiliriz.¹⁰⁸

1.4. 'Aynü'l-Füyûz: Cevrî Dede

Bu şerh, Bosnevî'nin şerhi gibi manzum olarak yazılmıştır. Cevrî Dede'nin doğum ve ölüm tarihleri 1005/1595-1065/1654 olarak gösterilmektedir.¹⁰⁹ Şairliğinin yanı sıra iyi bir hattat olduğu da bilinen Cevrî Dede, Mevlevî ve Melami meşrebine sahiptir. Cevrî Dede, **Cezîre-i Mesnevî**'nin diğer şârihlerinden farklı olarak eserin başına **Mesnevî**'den seçtiği bazı beyitler eklemiştir. Eserin sebep-i telifine geldiğinde, Cevrî Dede, sürekli **Mesnevî** sohbetlerine katılıp özellikle bir hattat olarak **Mesnevî**'yi defalarca yazmasını ve bu vasıta ile ondan feyiz aldığını belirtir.¹¹⁰ Ayrıca **Cezîre**'yi şerh etmeden önce **Mesnevî** üzerine başka bir şerh¹¹¹ yazan Cevrî bu şerhte muvaffak olunca, Hz. Mevlana'nın ruhaniyetinin kendisinden tekrar bir şerh talebinde bulunduğunu ve bunun için de metin olarak **Cezîre-i Mesnevî**'yi seçtiğini beyan eder.¹¹² Beyitlerin şerhinde izlenen yol ise şu şekildedir; önce beytin şerhi beşer beyitlik manzum bir bölümde verilmiş sonra **Mesnevî**'den alınan beyit yazılmıştır. Bu beyitler arasındaki bütünlük ve uyum dikkat çekicidir.

Bosnevî'nin beyitleri adeta bir cismin aynaya yansıyan resmi ve Mevlana'nın beyti de cismin ta kendisidir. İki farklı şair tarafından nazmedildiği halde, bölümler arasında mana ve muhteva olarak kopukluk hissedilmemektedir. Bu eserde kullanılan nazım şekli terkib-benddir.

¹⁰⁷ Kâr-i dervîşî didüğinden murâd / Evliyâ a'mâlidür ey merd-i râd Bkz. Bosnevî, **a.g.e.**, 23a.

¹⁰⁸ Çoban, **a.g.t.**, s.120-121.

¹⁰⁹ Hüseyin Aynî, "Cevrî İbrahim Çelebi", **DİA**, C. VII, s. 460.

¹¹⁰ Cevrî İbrahim Çelebi, **Hall-i Tahkîkat**, Mevlâna Müzesi İhtisas Ktp., 2089. 2a.

¹¹¹ Bu şerh Cevrî'nin **Mesnevî**'yi konu aldığı ve ilk çalışma olan **Hall-i Tahkîkat**'tır.

¹¹² Cevrî, **a.g.e.**, 11b.

1.5. Şerh-i Cezîre-i Mesnevî: Şeyh Gâlib

Mehmed Esad Gâlib (1171/1757 - 1213/1799) Mevlevî bir ailenin çocuğudur. 42 yaşında vefat eden ve ömrünün kısa olmasına karşın **Hüsn-ü Aşk** ve **Cezîre-i Mesnevî Şerhi** gibi oldukça mühim eserler telif eden Gâlib, çocukluktan itibaren ilim ve irfanla memlev bir ortamda yetişmiştir. Nitekim ilk şeyhi, babası Mustafa Reşid Efendi'dir.¹¹³ Kendisi de Mevlevî tarikatine intisab eden Gâlib, bir çile dönemi sonrası Sîneçâk Hazretleri'nin mezarına müşrif bir ev satın alarak birkaç yıl orada yaşamıştır.¹¹⁴

Gâlib, **Cezîre**'nin şerhine başlama nedenini Sîneçâk Hazretleri'nden aldığı manevî işaret olarak beyan etmektedir.¹¹⁵ Ayrıca Sîneçâk'ın seçtiği beyitlerin, dervişlerin ve **Mesnevî**'yle yeni tanışan mübtedilerin sülûk sırasında yararlanabileceği en önemli beyitler olduğuna değinen Gâlib'in, aldığı manevî işaretten önce de zaten bu eseri oldukça beğendiğini ve önemsendiğini anlayabiliriz.¹¹⁶ Gâlib'in nazarında **Mesnevî** hem marifetullah yolunda bulunan müntehileri hem de mübtedileri hedef alan bir eserdir. Ancak **Cezîre-i Mesnevî** daha ziyade mübtedilere yönelik telif edilmiştir.¹¹⁷ İlmî Dede'nin şerhinden sonra, Gâlib Dede'nin şerhi en çok istinsah edilen **Cezîre-i Mesnevî** şerhidir. Şerhi izlediği yol açısından ele alırsak, Şeyh Gâlib önce beyitteki Farsça veya Arapça olan kelimelerin Türkçe çevirisini yapar ve kullanılan dil ve gramer hakkında bilgiler verir. Buna müteakip beytin anlatmak istediği iç manayı Kur'an-ı Kerim ayetleri, hadisler, kelam-ı kibarlar ve başka şairlerden aldığı beyitler ile izah etmeye çalışır. Şerhin dili ise Şeyh Gâlib'in bir Sebk-i Hindi şairi olduğunu hatırlatır bir şekilde; oldukça ağdalı ve şiirseldir. Nasıl ki Sivâsî'nin şerhi kullanılan kaynaklarının ilmi olma açısından zengin ise, Gâlib'in de şerhinde istifade ettiği sanatkarane dil, özellikle kendi yazdığı manzum parçalar ve hatta sıklıkla değinilen **Mesnevî** hikayeleri açısından oldukça zengin ve şiirseldir. Gâlib'in şerhindeki esas görüş İbnü'l-Arabî ekolünün en bariz özelliği olan vahdet-i

¹¹³ Esrâr Dede, **a.g.e.**, 113a.

¹¹⁴ Esrâr Dede, **a.g.e.**, 115a-115b.

¹¹⁵ Esrâr Dede, **a.g.e.**, 115a-115b.

¹¹⁶ Şeyh Gâlib, **a.g.e.**, s. 119.

¹¹⁷ Şeyh Gâlib, **a.g.e.**, s. 4-5.

vücûddur.¹¹⁸ Bu sebepten dolayı Şeyh Gâlib eserini şerh ederken başta İbnü'l- Arabî olmak üzere Ekberi görüşüne sahip müelliflerin kitaplarından fazlaca yararlanmışır.¹¹⁹

1.6. Şerh-i Cezîre-i Mesnevî : Ahmet Mekni Efendi

Tezimize de kaynaklık eden eserin Türkiye’de İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kütüphanesi’nde, Osman Ergin Yazmaları bölümü OE_Yz_0380 demirbaş numarasıyla kayıtlı ve Harvard Üniversitesi’nde Networked Resource, Houghton Library bölümünde 0011462296 numarayla kayıtlı bulunan nüshalarında şârih olarak Ahmet Mekni Efendi gösterilmiştir.

Mevlevî tarikatının şecerenâmesi başta olmak üzere diğer birçok kaynaktan yaptığımız araştırmalarda Ahmed Mekni Efendi ile ilgili fazla bilgiye rastlayamadık. Önümüze çıkan tek bilgi, elimizde olan **Cezîre-i Mesnevî** şerhinin, dönemin padişahı III. Ahmet’in isteği üzerine yazıldığıdır. Bu doğrultuda Ahmed Mekni, İstanbul’da yaşayan bir Mevlevî şeyhi olarak tanıtılmıştır.¹²⁰ Eserin trasnkripsiyonunu yapıp diğer şerhlerle karşılaştırdığımızda ise bu şerhin aslında İlmî Dede’nin şerhi olduğu kanaatine vardık. Zîra yaşadıkları dönem itibariyle söz konusu şerh, Ahmet Mekni’ye ait olamazdı. İlmî Dede’nin XVI. yüzyılda yaşadığına emin olmakla beraber, elimizdeki nüshalarda Ahmed Mekni Efendi’nin XIV. yüzyılda yaşadığı belirtilmişti. Bunun yanı sıra 2014 yılında **Cezîre-i Mesnevî** üzerine hazırladığı doktora tezinde Ali Çoban aynı tespitlerde bulunmuştur. Araştırmacıya göre; gerek akademik gerek akademik olmayan kaynaklarda **Cezîre-i Mesnevî** ile ilgili tashih edilmesi gereken bazı yanlışlıklar vardır. Bu yanlışlıkları yapanlar arasında özellikle Mevlevilik üzerine mühim teliflere imza atan Gölpınarlı’ya bile rastlayabiliriz. Bunun yanı sıra söz konusu tezde Ahmet Mekni Efendi’nin aslında

¹¹⁸ Çoban, **a.g.t.**, s. 136-137.

¹¹⁹ Örneğin İbnü'l-Arabî’nin **Fütûhât-ı Mekkiyye**’si ve **Risâletü Emri’l-Hükmi’l-Merbût**’ı, Sa’düddîn Fergânî’ye ait **Şerh-i Taiyye** ve İsmâil Ankaravî’nin yazdığı **Mecmû’atü’l-letâif ve Matmûratü’l-ma’ârif** gibi Ekberi ekolünün en tanınmış eserleri, söz konusu şerhin sıkça başvulan kaynaklar arasındadır. Bkz. Şeyh Gâlib, **a.g.e.**, s. 93, 74, 180, 35.

¹²⁰ İbb Atatürk Kütüphanesi’nde bulunan nüshanın sonunda “İşbu Cezîre-i Mesnevî’nin şârih-i devr-i merhûm Sultân Ahmed-i Sâlis’de âsitâne-i saâdetde post-nişîn-i meşâyih-i kirâm-ı Mevleviyyeden merhûm eş-şeyh [Ahmed] Meknî Efendi bi-emri Sultân Hazretleri şerh eylemiştir. Rahmetullâhi aleyhim ecmaîn.” yazmaktadır. Bkz: Mekni Efendi, **Şerh-i Ceziret el-Mesnevi**, İBB Atatürk Kitaplığı, OE_Yz_0380, 84a.

İlmî Dede olduğunu hatta İlmî Dede'nin çeşitli şerhlerde Alemî Dede, Derviş Ali Mukbil, Ahmed Mekni, Şeyh Ferid Efendi, Taşköprüzâde gibi değişik adlarla tanıtıldığı bile ifade edilir.¹²¹

¹²¹ Bu hususta Gölpınarlı'nın verdiği iki hatalı bilgi vardır. Bu hatlardan biri Cevrî'nin şerhi ile ilgili bilgi diğeri ise İlmî Dede'ye ait şerhin ismiyle ilgili verilen yanlış bilgidir. Daha fazla bilgi için Bkz. Çoban, **a.g.t.**, 142-143.

İKİNCİ BÖLÜM

ŞERH-İ CEZÎRE-İ MESNEVÎ'NİN İNCELENMESİ

Mehmet İlmî Dede'ye nispet edilen nüshaların sayıca fazla olması ve farklı tarihlerde istinsah edilmesinin yanı sıra kendisinin isminin bazen yanlış okunması eserin tamamen farklı bir şekilde adlandırılmasına sebebiyet vererek katologlara yanlış kaydedildiği görülmektedir. Nitekim zaman zaman aynı şerhin değişik şarih adıyla yazılmış nüshalarıyla karşılaşabiliriz. Bu durumdan yola çıkarak İlmî Dede'ye ait olduğu açık bir şekilde belirtilen ve Süleymaniye Kütüphanesi'nde bu eserin en eski tarihli olan nüshanın yanı sıra çalışmamıza konu olan nüshaların diğer ikisi Ahmet Mekni Efendi adıyla kayda geçen nüshalardır. Nüshaların temmet kayıtlarındaki bilgilere istinaden **Cezîre-i Mesnevî** şerhini Sultan III. Ahmet devrinin Mevlevî meşayihinden Ahmet Mekni Efendi'ye nisbet eden toplam dört nüsha mevcuttur;

- İ.B.B., Atatürk Kitaplığı, no: 380.
- Harward Ün., Houghton Ktp., no. 11462296.
- Ankara DTCF., Üniversite A 167.
- Süleymaniye Ktp., Nuri Arlasez, 302.

Biz çalışmamızda Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunan Şerh-i Cezîre'nin diğer nüshaları arasında en eski nüshayı esas aldık. Ardından bu nüshayı Ahmet Mekni Efendi'ye nispet edilen iki nüshayla karşılaştırdık. Bu nüshaların biri Türkiye'de Atatürk Kütüphanesi'nde diğeri ise Amerika'da Harvard Üniversitesi Houghton Kütüphanesi'nde kayıtlıdır. Eseri transkripte ederek her üç nüsha arasındaki benzerlikler ve farklılıkları ortaya koymayak istedik. Ayrıca genel olarak İlmî Dede'ye ait şerhler hakkında da kısaca bilgi vermek adına mevcut nüshaları tespit etmeye çalıştık. Ancak İstanbul'da bulunan nüshaları bizzat tesbit edebildiysek de diğer nüshalar hususunda Ali Çoban'ın 2014 yılında **Cezîre-i Mesnevî**'yi konu aldığı doktora tezinden yararlandık. Bu tezde söz konusu şerhin tüm nüshalarının demirbaş bilgileri, istinsah tarihleri ve bazı nüshalarla ilgili kısa açıklamalara yer

vermiştir. Tekrara girmemek ve emek-zaman tasarrufu yapmak adına söz konusu tezde beyan edilen nüsha bilgilerini çalışmamıza da aktarmak istedik.¹²² Nüshaların listesi aşağıdaki gibidir:

- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî 06 Hk 19, Milli Ktp., Ankara Adnan Ötüken İl Halk Ktp. Koleks. İst. tarihi: 979 III+ 1b-93b, 15 satır, nesih. Müst: Derviş İlmî. Müellif nüshasıdır.
- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî Süleymaniye Ktp., Darülmecnevi, 189 İst. tarihi yok 1b-64b, 21 satır.387 Şerh-i Cezîre-i Mesnevî Süleymaniye Ktp., Düğümlü Baba, 263 İst. tarihi yok 1b-126a, 17 satır.
- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî Süleymaniye Ktp., Fatih, 4529 İst. tarihi yok 168-207 vr. Şerh-i Cezîre-i Mesnevî Süleymaniye Ktp., H. Hayri-Abd. Ef., 22 İst. tarihi yok 64-131, 21 satır.
- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Ef., 3032 İst. tarihi: 10 Ramazan 1060 47b-140b. Şerh-i Cezîre-i Mesnevî Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Ef., 2526 İst. tarihi: 24 Zilkade 1144 92 vr., 19 satır. 92b: Harrarahû elfakîr Dervîş Alî.
- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Ef., 2422 İst. tarihi: Cemâziyelâhir 1005 145 vr., müst.: Solakzade Muhammed, 1a'da: "Yûsuf Sîneçâk'ın Cezîre-i Mesnevî adlı eserinin İlmî Dede tarafından terceme ve şerhi", 145b'de ise, "Solak Sultânî diye bilinen Muhammed b. İskender eliyle Cemâziyelâhir ortalarında ikindi namazı ezanları okunurken 1005 yılında tamam olmuştur" kaydı vardır.
- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Ef., 2846 İst. tarihi yok 1b-51b, 17 satır. 51b'de 'tû beaks-i bîş gûrân-i behr-i câh' beytiyle son bulur. Eksik bir nüshadır.
- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Ef., 2598 İst. tarihi: 1189 107 vr. Şerh-i Cezîre-i Mesnevî Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Ef., 2531 İst. tarihi: 1036 1b-68b.

¹²² Çoban, a.g.t., s. 84-89.

- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Ef., 2593 İst. tarihi: 1189 1b-107a. 106b'de, 1189 yılında Sakızîzâde diye meşhur olan İbrahim Nükâtî tarafından Midilli'de istinsah edildiği kayıtlıdır.
- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî Süleymaniye Ktp., Halet Ef., 28 İst. tarihi yok. 1b-113b, 13 satır. Şerh-i Cezîre-i Mesnevî Süleymaniye Ktp., Hüsrev Paşa, 156 İst. tarihi: Şaban 1006 111 vr. müst: Derviş Ali elKevlevî/el-Kôlevî. 111b.
- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî Süleymaniye Ktp., Lala İsmail, 131/1, İst. tarihi: 1065 1b-86a, 21 satır.
- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, Süleymaniye Ktp., Mihrişah Sultan, 232, İst. tarihi yok. 1b-137a, 21 satır. 140a'daki vakfiyede; 1264 tarihinde Muhammed Efendi tarafından vakf edildiği yazılıdır. Diğer nüshalardan farkı, beyitlerin manası, 'Mânâ-i Latîf' şeklinde sürh mürekkeple yazılmıştır.
- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, Süleymaniye Ktp., Musalla Medrese, 150/3, İst. tarihi: 1045 79-162 vr., 17 satır. müst.: Yusuf b. Abdünnebi.
- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, Süleymaniye Ktp., Nafiz Paşa, 527, İst. tarihi yok 1b- 20b arası İlmî Dede'nin Mesnevî'nin birinci cildinin dîbâcesinin şerhidir. 21a-64b arası ise İlmî Dede'nin Cezîre-i Mesnevî şerhidir. Eksik bir nüshadır.
- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, Süleymaniye Ktp., Nafiz Paşa, 525, İst. tarihi yok 1b-99b, 17 satır.
- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, Süleymaniye Ktp., Nafiz Paşa, 526, İst. tarihi yok 1b-113a, 15 satır.
- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, Süleymaniye Ktp., Pertev Paşa, 619, İst. tarihi yok 64b-141a.
- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, Süleymaniye Ktp., Düğümlü Baba, 263, İst. tarihi: 1182 72 vr.
- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, Süleymaniye Ktp., Tahir Ağa Tekke, 526, İst. tarihi: 1254 142 vr.
- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî Süleymaniye Ktp., Tahir Ağa Tekke, 697, İst. tarihi yok 1b-141b, 13 satır, 142a: Ali Gâlib Hafid-i eş-Şeyh Mustafa Kabulî er-Rifâî el-Alevî

- Cezire-i Mesnevi Şerh-i, Süleymaniye Ktp., Zühdü Bey, 545, İst. tarihi yok 1b-87a, 21 satır.
- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Ef. 2639, İst. tarihi: 1267 1b-114a, müst. Mîr Muhammed Cemil.
- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, Süleymaniye Ktp., Nuri Arlasez, 302, İst. tarihi yok 9b-94a. 94a'da: "İş bu Cezîre-i Mesnevî şârihi devr-i merhûm Sultân Ahmed Hân-ı Sâlis'de âsitâne-i saâdetde postnişîn-i meşâyih-i kirâm-ı Mevleviyye'den merhûm Şeyh Ahmed Mekkî Efendi bi-emr-i Sultân şerh eylemiştir. Rahmetullâhi aleyhi rahmeten vâsiah" ibaresi vardır.
- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar, 2377, İst. tarihi: 1050 53 vr., 19 satır. 53a'da: "bu kitâb-ı şerîf el-latîf itmâm resîd." "ve ketebehû el-fakîr Dervîş Murâd bende-i Sarı Sâltuk" ifâdesi yer alır.
- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar, 59/, İst. tarihi: 1249 98a-118b arası, eksik bir nüshadır. Der beyân-ı istikâmet-i tâlibân" babının 'Çün guzîdî pîr nâzik-dil mebâş' diye başlayan beytiyle son bulur.
- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Ef., 2526, İst. tarihi: 1144 92 vr., müst.: Dervîş Ali388
- Şerh-i Cezîre-i Süleymaniye Ktp., Tahir İst. tarihi: 1182 1b-72b, 21 satır, nesih, müst.:?
- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, Süleymaniye Ktp., Lala İsmail, 131/1, İst. tarihi: 1065 1b-86a, 21 satır.
- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, Süleymaniye Ktp., Mihrişah Sultan, 232, İst. tarihi yok. 1b-137a, 21 satır. 140a'daki vakfiyede; 1264 tarihinde Muhammed Efendi tarafından vakf edildiği yazılıdır. Diğer nüshalardan farkı, beyitlerin manası, 'Mânâ-i Latîf' şeklinde sürh mürekkeple yazılmıştır.
- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, Süleymaniye Ktp., Musalla Medrese, 150/3, İst. tarihi: 1045 79-162 vr., 17 satır. müst.: Yusuf b. Abdünnebi
- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, Süleymaniye Ktp., Nafiz Paşa, 527, İst. tarihi yok 1b- 20b arası İlmî Dede'nin Mesnevî'nin birinci cildinin dîbâcesinin şerhidir. 21a-64b arası ise İlmî Dede'nin Cezîre-i Mesnevî şerhidir. Eksik bir nüshadır.

- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, Süleymaniye Ktp., Nafiz Paşa, 525, İst. tarihi yok 1b-99b, 17 satır.
- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, Süleymaniye Ktp., Nafiz Paşa, 526, İst. tarihi yok 1b-113a, 15 satır.
- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, Süleymaniye Ktp., Pertev Paşa, 619, İst. tarihi yok 64b-141a.
- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, Süleymaniye Ktp., Düğümlü Baba, 263, İst. tarihi: 1182 72 vr.
- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, Süleymaniye Ktp., Tahir Ağa Tekke, 526, İst. tarihi: 1254 142 vr.
- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, Süleymaniye Ktp., Tahir Ağa Tekke, 697, İst. tarihi yok 1b-141b, 13 satır, 142a: Ali Gâlib Hafîd-i eş-Şeyh Mustafa Kabulî er-Rifâi el-Alevî
- Cezire-i Mesnevi Şerh-i, Süleymaniye Ktp., Zühdü Bey, 545, İst. tarihi yok 1b-87a, 21 satır.
- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Ef. 2639, İst. tarihi: 1267 1b-114a, müst. Mîr Muhammed Cemil.
- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, Süleymaniye Ktp., Nuri Arlasez, 302, İst. tarihi yok 9b-94a. 94a'da: "İş bu Cezîre-i Mesnevî şârihi devr-i merhûm Sultân Ahmed Hân-ı Sâlis'de âsitâne-i saâdetde postnişîn-i meşâyih-i kirâm-ı Mevleviyye'den merhûm Şeyh Ahmed Mekkî Efendi bi-emr-i Sultân şerh eylemiştir. Rahmetullâhi aleyhi rahmeten vâsih" ibaresi vardır.
- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar, 2377, İst. tarihi: 1050 53 vr., 19 satır. 53a'da: "bu kitâb-ı şerîf el-latîf itmâm resîd." "ve ketebehû el-fakîr Dervîş Murâd bende-i Sarı Sâltuk" ifâdesi yer alır.
- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar, 59/3, İst. tarihi: 1249 98a-118b arası, eksik bir nüshadır. Der beyân-ı istikâmet-i tâlibân" babının 'Çün guzîdî pîr nâzik-dil mebâş' diye başlayan beytiyle son bulur.
- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Ef., 2526, İst. tarihi: 1144 92 vr., müst.: Dervîş Ali.

- Şerh-i Cezîre-i Süleymaniye Ktp., Tahir İst. tarihi: 1182 1b-72b, 21 satır, nesih, müst.:?
- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, Süleymaniye Ktp., Lala İsmail, 131/1, İst. tarihi: 1065 1b-86a, 21 satır.
- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, Süleymaniye Ktp., Mihrişah Sultan, 232, İst. tarihi yok. 1b-137a, 21 satır. 140a'daki vakfiyede; 1264 tarihinde Muhammed Efendi tarafından vakf edildiği yazılıdır. Diğer nüshalardan farkı, beyitlerin manası, 'Mânâ-i Latîf' şeklinde sürh mürekkeple yazılmıştır.
- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, Süleymaniye Ktp., Musalla Medrese, 150/3, İst. tarihi: 1045 79-162 vr., 17 satır. müst.: Yusuf b. Abdünnebi
- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, Süleymaniye Ktp., Nafiz Paşa, 527, İst. tarihi yok 1b- 20b arası İlmî Dede'nin Mesnevî'nin birinci cildinin dîbâcesinin şerhidir. 21a-64b arası ise İlmî Dede'nin Cezîre-i Mesnevî şerhidir. Eksik bir nüshadır.
- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, Süleymaniye Ktp., Nafiz Paşa, 525, İst. tarihi yok 1b-99b, 17 satır.
- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, Süleymaniye Ktp., Nafiz Paşa, 526, İst. tarihi yok 1b-113a, 15 satır.
- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, Süleymaniye Ktp., Pertev Paşa, 619, İst. tarihi yok 64b-141a.
- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, Süleymaniye Ktp., Düğümlü Baba, 263, İst. tarihi: 1182 72 vr.
- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, Süleymaniye Ktp., Tahir Ağa Tekke, 526, İst. tarihi: 1254 142 vr.
- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, Süleymaniye Ktp., Tahir Ağa Tekke, 697, İst. tarihi yok 1b-141b, 13 satır, 142a: Ali Gâlib Hafîd-i eş-Şeyh Mustafa Kabulî er-Rifâî el-Alevî
- Cezire-i Mesnevi Şerh-i, Süleymaniye Ktp., Zühdü Bey, 545, İst. tarihi yok 1b-87a, 21 satır.
- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Ef. 2639, İst. tarihi: 1267 1b-114a, müst. Mîr Muhammed Cemil.

- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, Süleymaniye Ktp., Nuri Arlasez, 302, İst. tarihi yok 9b-94a. 94a'da: "İş bu Cezîre-i Mesnevî şârihi devr-i merhûm Sultân Ahmed Hân-ı Sâlis'de âsitâne-i saâdetde postnişîn-i meşâyih-i kirâm-ı Mevleviyye'den merhûm Şeyh Ahmed Mekkî Efendi bi-emr-i Sultân şerh eylemiştir. Rahmetullâhi aleyhi rahmeten vâsiah" ibaresi vardır.
- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar, 2377, İst. tarihi: 1050 53 vr., 19 satır. 53a'da: "bu kitâb-ı şerîf el-latîf itmâm resîd." "ve ketebehû el-fakîr Dervîş Murâd bende-i Sarı Sâltuk" ifâdesi yer alır.
- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar, 59/3, İst. tarihi: 1249 98a-118b arası, eksik bir nüshadır. Der beyân-ı istikâmet-i tâlibân" babının 'Çün guzîdî pîr nâzik-dil mebâş' diye başlayan beytiyle son bulur.
- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Ef., 2526, İst. tarihi: 1144 92 vr., müst.: Dervîş Ali.
- Şerh-i Cezîre-i Süleymaniye Ktp., Tahir İst. tarihi: 1182 1b-72b, 21 satır, nesih, müst.:?
- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, Süleymaniye Ktp., Nafiz Paşa, 545, İst. tarihi yok 98 vr.
- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, 03 Gedik 18223, Milli Ktp., Afyon Gedik Ahmet Paşa Kolek., İst. tarihi: 1252 100 vr.
- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, 32 Hk 1847/3, Konya Bölge Yazma Eserler Ktp., Isparta İl Halk Ktp. Kolek., İst. tarihi: 1208 92b-182a.
- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, 42 Kon 1522/1, Konya Bölge Yazma Eserler Ktp., İst. tarihi: 1247 1b-75a, 21 satır, tâlik
- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, 45 Ak Ze 5696/1, Manisa İl Halk Ktp., İst. tarihi: 1085 1b-24b, 23 satır, nestalik.
- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, 45 Ak Ze 5707/1, Manisa İl Halk Ktp., 979 tarihli nüshadan istinsah edilmiş. 1b-40b, nesih, 21 satır.
- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, 42 Kon 4395/3, Konya Bölge Yazma Eserler Ktp., İst. tarihi: 1208 92b-188a, 21 satır, tâlik.
- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, 06 Hk 10, Milli Ktp., Adnan Ötüken İl Halk Ktp. Kolek., İst. tarihi: 1253 56 vr., 23 satır, italik kırmızı

- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, 06 MilYz A 8118/1, Milli Ktp., Ankara, İst. tarihi: 1050 72 vr., 17 satır, tâlik.
- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, 06 MilYz A 3667, Milli Ktp., Ankara, İst. tarihi: 1298 97 vr., 18 satır, tâlik.
- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, 06 Mil Yz A 3497, Milli Ktp., Ankara, İst. tarihi: 1214 53 vr., 31 satır, tâlik.
- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, 06 MilYz A 3328, Milli Ktp., Ankara, İst. tarihi yok 80 vr., 23 satır, nestalik. 80b'de: "İstashabahu'l-fakîr Seyyid Muhammed Esad bende-i âl-i Abâ hâk-i akdâm-i fukarâ Çâker-i Hazret-i Hunkâr Hâcî Bektâşî"
- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, 06 MilYz A 2485, Milli Ktp., Ankara, İst. tarihi: 1175 87 vr., 19 satır, harekeli, nesih.
- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, 06 MilYz A 2210, Milli Ktp., Ankara, İst. tarihi yok 170 vr, 11 satır, nesih.
- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, 06 MilYz A 1979/5, Milli Ktp., Ankara, İst. tarihi: 1084 20b-78b, 15 satır, tâlik
- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, 06 MilYz A 1402, Milli Ktp., Ankara, İst. tarihi: 1079 89 vr, 19 satır, tâlik
- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, 06 MilYz A 2172/2, Milli Ktp., Ankara, İst. tarihi yok 6b-14a: "Ebyât-ı Mesnevî-i Şerif ve Şerh-i İlmî Dede" başlığını taşıyan eksik bir İlmî Dede şerhidir. Eser, "Der beyân-ı himmet-i tâlibânest" başlığıyla başlar.
- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, 06 MilYz A 658, Milli Ktp., Ankara, İst. tarihi yok 125 vr, 16 satır, rika.
- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, 42 Kon 1589, Konya İl Halk Ktp., İst. tarihi yok 1b-45b arası eksik bir nüshadır.
- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, 22 Sel 453, Edirne Selimiye Yazma Eser, İst. tarihi: 1023 1b-89b. Müst: Muharrem b. İmir Bünyanî el-Kıfır-zâde Mevlevî.
- Şerh-i Cezîre-i Mesnev, 22 Sel 1109, Edirne Selimiye Ktp., İst. tarihi yok
- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, Burdur İl Halk Ktp., 174/1, İst. tarihi: 1008 1b-92b, 19 satır.

- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, Afyon Gedik Ahmet Paşa Ktp., 18222, İst. tarihi: 1132 1b-98a. müst: Derviş Mustafa el-Mevlevî .
- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, Mf 1994 A 1543, Milli Ktp., Ankara, İst. tarihi: Recep 1025 163a. müst. Yusuf b. Abdünnebi.
- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, 19 Hk 841/1, Çorum Hasan Paşa İl Halk Ktp., İst. tarihi: 1035 79 vr., 19 satır, tâlik391
- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, Afyon Gedik Ahmet Paşa Ktp. 1584, İst. tarihi: 1132 müst.: Mustafa el-Mevlevî, 98 vr.392
- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, İzmir Tire Necip Paşa Ktp., 297, İst. tarihi yok 56 vr.393
- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, Muğla Hoca Mustafa Efendi Halk Ktp., 118, İst. tarihi yok 1b-129b, 19 satır.
- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, 06 MilYz. B 346/48, Milli Ktp., Ankara, İst. tarihi: 1025 246b-248b. “Cezîre-i Mesnevî’de gelmiştir” başlıklı bu kısım, İlmî Dede şerhinden birkaç beytin iktibasıdır.
- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, 34 Ae Edebiyat 159, İstanbul Millet Ktp., Ali Emiri Kolek., İst. tarihi yok 58 vr, 23 satır, rika.
- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Ktp., Türkçe Yazmaları, 847, İst. tarihi: 1229/1813 88 vr., 15 satır, nestalik.
- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, 34 Ae Şeriyeye 1327, İstanbul Millet Ktp., Ali Emiri Kolek., İst. tarihi: Rebûlâhir 1215, 80 vr., 17 satır, nesih. 80a’da yer alan istinsah kaydına göre, 999 tarihli nüshadan istinsah edilmiştir.
- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, Hacı Selim Ağa Ktp., Kemankeş, 315, İst. tarihi yok Eksik bir şerhtir.
- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, Hacı Selim Ağa Ktp., Kemankeş, 192, İst. tarihi yok 1b-92a, 19 satır.
- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, Hacı Selim Ağa Ktp., Kemankeş, 197/6, İst. tarihi: 1082 116-195 arası, 16 satır.
- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, Hacı Selim Ağa Ktp., Hüdai Efendi, 689, İst. tarihi yok 1b- 49b, eksik bir bir nüshadır.

- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, 34 Ae Edebiyat 160, İstanbul Millet Ktp., Ali Emiri Kolek., İst. tarihi yok 67 vr., rika.
- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, Beyazıt Devlet Ktp., 9327, İst. tarihi: 1073 110 vr., 15 satır.
- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, 34 Atf 2796/4, Atıf Efendi Yazma Eser Ktp., İst. tarihi: Şaban 1038 41b-103b. 25 satır.
- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, İstanbul Merkez Ktp., 2334, İst. tarihi yok Bilgi yok³⁹⁴
- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, MS Turk. e. 97/1, Bodleian Ktp., Türkçe Yazmaları, İst. tarihi yok 142 vr., 15 satır, nesih.
- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, MS Turk. e. f. 8, Bodleian Ktp., Türkçe, İst. tarihi: 1072 116 vr., 17 satır, nesih.
- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, Mısır Milli Ktp., Türkçe Yazmaları Kolek., S 4632, İst. tarihi yok 90 vr., 17 satır.
- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, Garrett Collection Yahuda Series, Ottoman Turkish 1991 Y, Princeton Ün., New Jersey, İst. tarihi yok.
- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, Tarihi Türkî 147, Mısır Milli Ktp., Türkçe Yazmaları, İst. tarihi yok 18-42arası, 21 satır, tâlik.
- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, Quart. Turc. 4/1, Macaristan Milli Ktp., Türkçe Yazmaları, İst. tarihi yok 1b-71a, 21 satır, tâlik.
- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, Rohn Rylands University Library At Manchester, no: 164, İst. tarihi: 18. yy başları, Bilgi yok.³⁹⁵
- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, Bibliotheque Nationale, S. 1531, İst. tarihi: 1014 110 vr., tâlik.³⁹⁶
- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, Mevlânâ Müzesi Yazmalar, 2092, İst. tarihi: 1209 137 vr., müst.: Dersuz Ebu Bekir Osman.
- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, Mevlânâ Müzesi Yazmalar, 2093, İst. tarihi: 17. yy 105 vr, harekeli bir nüshadır.
- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, Mevlânâ Müzesi, Türkçe Yazmaları, 2039/3, İst. tarihi: 1237 83b-183a, 19 satır, tâlik. Müst.: Muhammed Âlim Fergânî.

- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, Mevlânâ Müzesi, Türkçe Yazmaları, 7392, İst. tarihi yok 53 vr, 17 satır, rika. Eser kataloglara yanlışlıkla Cezîre-i Mesnevî şeklinde kaydedilmiştir.
- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, Ankara DTCF., Üniversite A 167, İst. tarihi yok Eserin son kısmında şarihin ismi “Ahmed Meknî Efendi” olarak kaydedilmiştir.
- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, Ankara DTCF., Muzaffer Ozak I 282, İst. tarihi: Şevval 1134 Bilgi yok.
- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, Ankara DTCF., İsmail Saib II 3010, İst. tarihi: 1284/1868 Baş tarafı eksiktir. İlk on sekiz beyit şerhinin son cümleleri ile başlar. Şeyh Ferîd Efendi’ye atfedilmiştir. İlmî Dede şerhidir.
- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, 10319, Koyunoğlu Müzesi ve Ktp., İst. tarihi yok 8 vr, 17 satır, tâlik. Eser hem baş taraftan hem de sondan eksiktir.
- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, Fatih, 4259/2 İst. tarihi yok 168-230 vr, 19 satır.
- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, Dr. Emel Esin Ktp., 810397, İst. tarihi: 1277 64 vr, 17 satır, rika.
- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, Fatih Ün. Kütüphanesi, Nadir Eserler Bölümü, 38797, İst. tarihi: 1157 19 satır; 91 varak.398
- Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, Marmara Ün., İlahiyat Fak. Nadir Eserler Bölümü, no: 71. İst. tarihi: 1241399 25 satır; 5b-63b.

Önceki bölümlerde de belirtildiği gibi incelediğimiz kaynaklarda üzerinde çalıştığımız nüshaların şarihi Ahmet Mekni Efendi diye kaydedilmiştir. Ancak metin transkribe edilip diğer şerhlerle karşılaştırıldığında şerhin aslında İlmî Dede’ye ait olduğu kanaatine vardık. Nitekim Ahmet Mekni Efendi’nin ismine de incelediğimiz kaynaklar ve özellikle Mevlevî şecerelerinde rastlayamadık. Bunun yanı sıra 2005 senesinde Fatih Üniversitesi’nde Mehmet İlmî Dede’nin şerhi üzerine bir tez hazırlanmıştır.¹²³ Her iki çalışma İlmî Dede’nin şerhi üzerine yapılmış olsa da aralarında temel farklılıklar vardır ve her tez kendine özgün üslubu ve metoduyla

¹²³ Hilal Tüğba Mengüç, **İlmî Mehmet Dede’nin Cezire-i Mesnevi Şerhi**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Fatih Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2005.

eserin farklı yönlerini inceleyeip ona değişik açıdan bakmaya çalışmıştır. Söz konusu çalışmalardaki farklılıklar aşağıdaki listede belirtilmiştir:

- Biz çalışmamızda üç nüsha ele aldık; Esas olan nüsha Mehmet İlmi Dede'ye ait olduğu nüshanın ilk varağında belirtilerek Süleymaniye Kütüphanesi'nin Hacı Mahmud Ef. bölümünde 2422 numarayla kayıtlıdır. Bu nüsha 1005 tarihinde istinsah edilmiştir ve Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunan en eski Cezîre-i Mesnevî şehidir. Diğer nüshaların biri ise İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kütüphanesi Osman Ergin Yazmaları bölümünde OE_Yz_0380 demirbaş numarasıyla kayıtlı ve diğeri Harvard Üniversitesi'nde Networked Resource, Houghton Library bölümünde 0011462296 numarayla kayıtlıdır. Ancak diğeri tez çalışması Şefik Can'ın şahsi kütüphanesinden Fatih Üniversitesi'ne bağış yapılan nüsha üzerine yapılmıştır.¹²⁴
- Bu çalışmada eserin ikisi Türkiye biri Amerika'da bulunan üç farklı nüshasını ele alarak, her üç nüshayı birbiriyle karşılaştırdık. Sonra nüshaları transkribe edip aralarındaki farklılıkları dipnotlarda gösterdik. Ancak yukarıda da adı geçen tez çalışmasında, eserin tek nüshası ele alınıp üzerinde transkripsiyon çalışması yapılmıştır.
- Çalışmamızda metnide bulunan Farsça beyitlerin ve babların Türkçe tercümesi dipnotlarda verilmiştir, halbuki diğeri çalışmada herhangi bir tercüme yapılmamıştır.
- Bizim çalışmamız eserin muhtevasına yoğunlaşırken onun özellikle tasavvufî yönden incelenmesi şeklindedir. Metinde bulunan ve tasavvuf literatüründe sıkça kullanılan terim ve ibareler bu alanda baş yapıt sayılacak kaynaklara atıfta bulunarak açıklanmaya çalışılmıştır. Ancak diğeri çalışmada ağırlık eserin dili ve kelime yapısını incelemeye verilirken, metin daha çok biçimsel açıdan ele alınmıştır.
- Metinde bulunan Farça ve Arapça kelimelerin yoğunluğu ve günümüzde bu kelimelerin fazla kullanılmamasından yola çıkarak, şerhin daha iyi anlaşılması adına çalışmamızın sonunda bir metin sözlüğü

¹²⁴ Mengüç, a.g.t., s. 31.

hazırlanmıştır. Bu sözlük kelimelerin hangi dile ait olduğunu göstererek günümüz Türkçesindeki anlamlarını açıklamıştır. Diğer çalışmada ise sözlük bulunmamaktadır.

- Çalışmamızda, **Mesnevi**'den beyitler seçerek **Cezîre-i Mesnevî**'yi hazırlayan Yusûf Sîneçâk ile ilgili genel bilgiler verilerek, şiirlerinden örnekler sunulmuştur. Ayrıca bu şiirlerin tercümesi yapıp, eseri meydana getiren kişinin edebi zevki ve irfanî görüşü ortaya koyulmuştur. Böylelikle eserin yapısı ve amacının daha iyi anlaşılmasına katkı sağlanılmıştır. Diğer çalışma ise Yusûf Sîneçâk ile ilgili bilgilere fazla yer vermeyerek daha çok İlmî Dede üzerinde yoğunlaşmıştır.

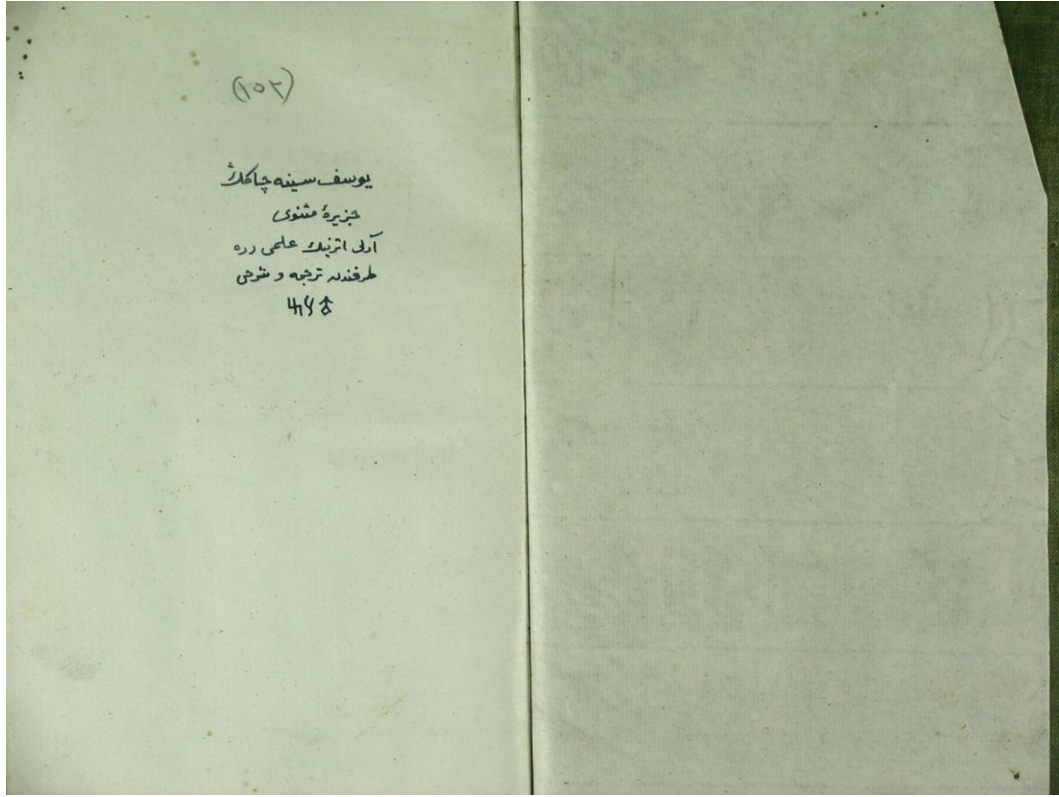
- Bizim çalışmamızın merkezi şarihten ziyade şerhin kendisi ve metnin öğretileridir. Binanaleyh izlenilen yol da bu doğrultuda olup okur için metni istifade edebilir hale getirmeye çalıştık. Nitekim Yusûf Sîneçâk da eserini seyr-ü sülûka başlayan dervişlerin yoluna ışık tutsun diye hazırlamıştır. Bu sebeple eserin muhtevasını ele aldığımız bölümde değişik kaynaklardan yararlanarak yazdıklarımızı zenginleştirmeye ve daha iyi kavranılabilir hale getirmeye çalıştık. Diğer çalışmada ise eser ve eserin yapısıyla ilgili genel bilgiler verilerek metnin meramı ve mesajına muhteva bölümünde kısa bir şekilde değinilmiştir.

2.1. Nüshaların Biçimsel Özellikleri

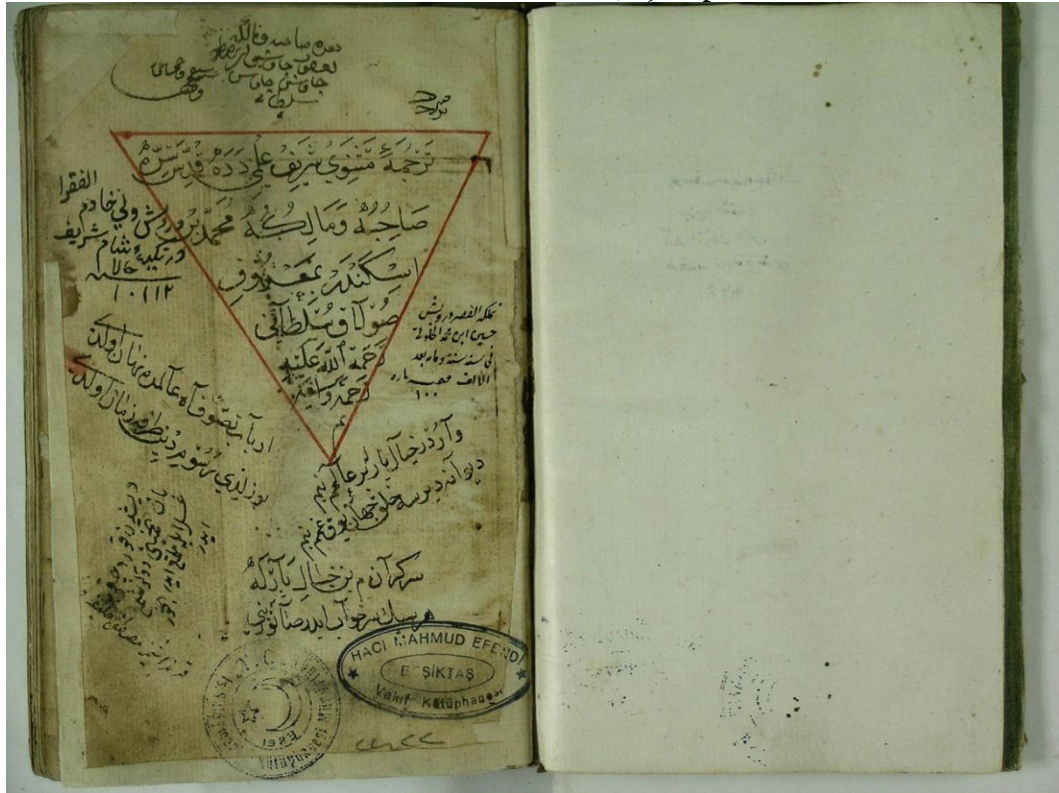
Ele aldığımız her üç nüshada benzerliklerin yanı sıra bazı farklılıklar da mevcuttur. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kütüphanesi'nde bulunan ve çalışmamızda A nüshası diye geçen eser Rik'a hatla yazılmıştır. Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunan ve diğer iki nüshaya göre daha eski tarihli olan S diye adlandırdığımız nüshanın yazı şekli ise Nesih'tir. Harvard Üniversitesi'nde Networked Resource Houghton Library bölümünde kayıtlı ve çalışmamızda H nüshası diye adlandırdığımız eser de Nesih hatla kaleme alınmıştır. S ve H nüshasındaki yazılar daha okunaklı ve büyüktür. Ayrıca bu nüshalarda A nüshasından farklı olarak, bâbların adı ve hatta S nüshasında Farsça beyitler bile çoğu yerde kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Nitekim A'da her varak 19 satır içerirken, H'de bu sayı 17

ve S nüshasında 13-14 veya 15 civarındadır. S nüshasında ilk kapak sayfada eserin şerhinin İlmî Dede'ye ait olduğu belirtilmiştir. Bu nüshadaki ik varakta istinsah tarihi, müstensih adı ve birkaç beyit-cümle yazılarak eserin sonunda sabah namazında okunacak dua ile ilgili bir yazı vardır. A nüshasında ilk varak kapak mahiyetinde olup metnin adını içerirken, ikinci varak iç kapak tarzında ve Mevlana Hz. ile ilgili birkaç satır övgü sözüne yer verir . Ayrıca bu nüshada, ana metin 83b'de bittiği halde son iki varakta şarih'in (Ahmet Mekni Efendi) İstanbul'da bir Mevlevi şeyhi olduğuna ve şerhi Sultan III Ahmed'in emriyle hazırladığına kısaca değinilmiştir. Bunun yanı sıra bu nüshanın son iki varağında bazıları Arapça olan ibareler ve şiirler de vardır. H nüshası'nda eserin ünvanına ayrı bir varak ayrılmamıştır. Eserin adı ilk varağın yukarsında yazılarak, devamında Allah'a hamd-ü senâlar edilip, sonra Mevlana Hz. ilgili övgü ifadelerine yer verilmiştir. Bu nüshada da şarih ve sebep-i şerh ile ilgili A nüshasındaki bilgiler tekrarlanmıştır. S ve H nüshasında müstensih, nüshanın yazılış tarihi ile ilgili kısa bilgiler verirken A nüshasında sadece şerhin III. Ahmet döneminde yazıldığı belirtilmiştir. S nüshasının ilk ve son varağında müstensihin adı, Muhammed İbn-i İskender Solak Sultani olarak belirtilmiş ve eserin kayıt tarihini 1005/1597 senesi diye kaydedilmiştir. H nüshasının son varağında müstensih adını "İbrahim İbn-i Abdullah İbn-i İbrahim İmam Ağa İnb-i Abdülkadir Kayesri" diye kaydederken tahrir ettiği seneyi de 1243 H. (1827) olarak belirtmiştir. Ancak A nüshasında bu bilgilerin hiçbirine rastlanılmadı. Ana metine bakıldığında ise üç nüsha arasında temel farklılıklar yoktur, ancak mevcut olanlar da dipnotlarda gösterilmiştir. Nüshaların biçimsel ve şekilsel olarak daha iyi tasvir etmek adına aşağıda her üç nüshadan bazı resimlere yer verilmiştir.

Resim 1: S Nüshası, Kapak

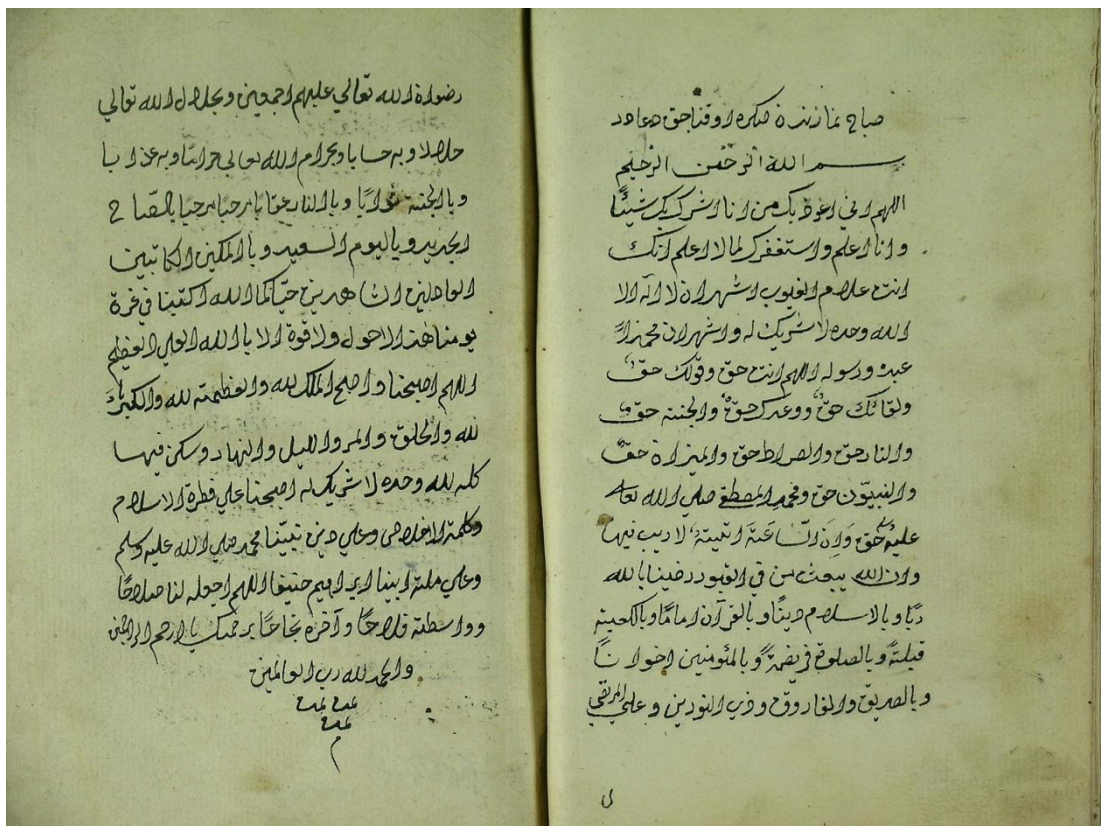
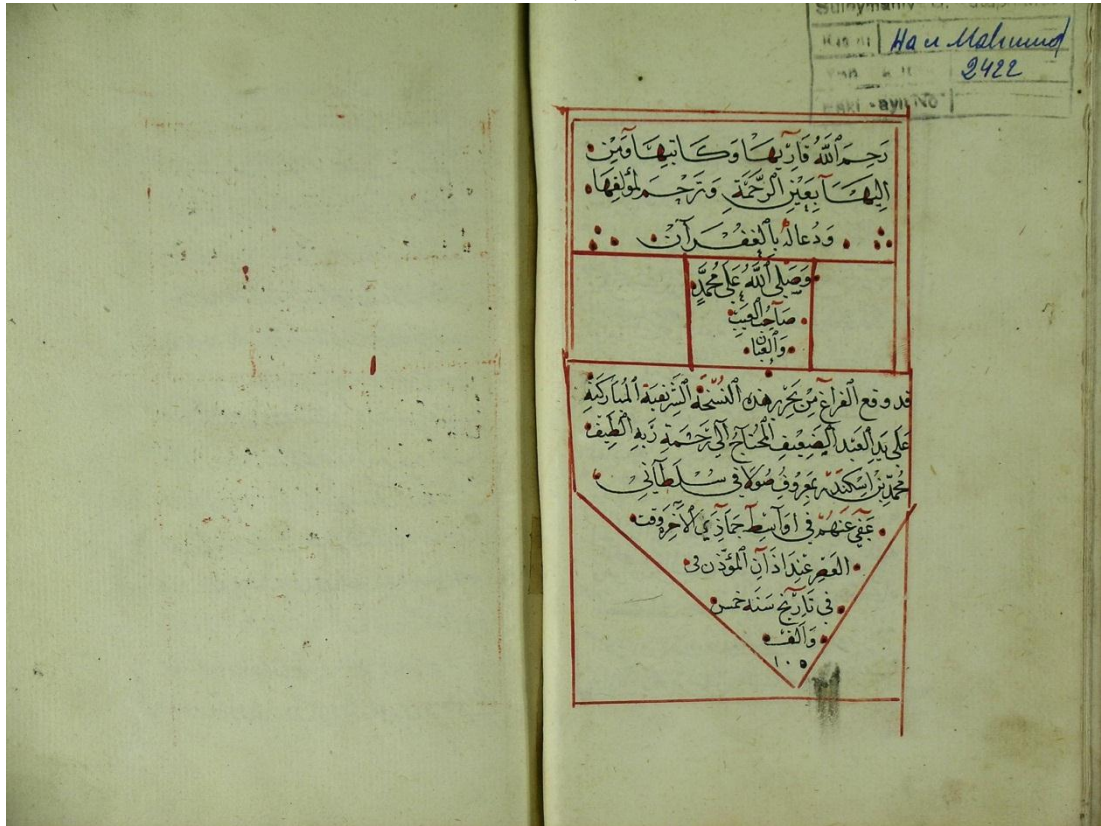
Resim 2: S Nüshası, İç Kapak

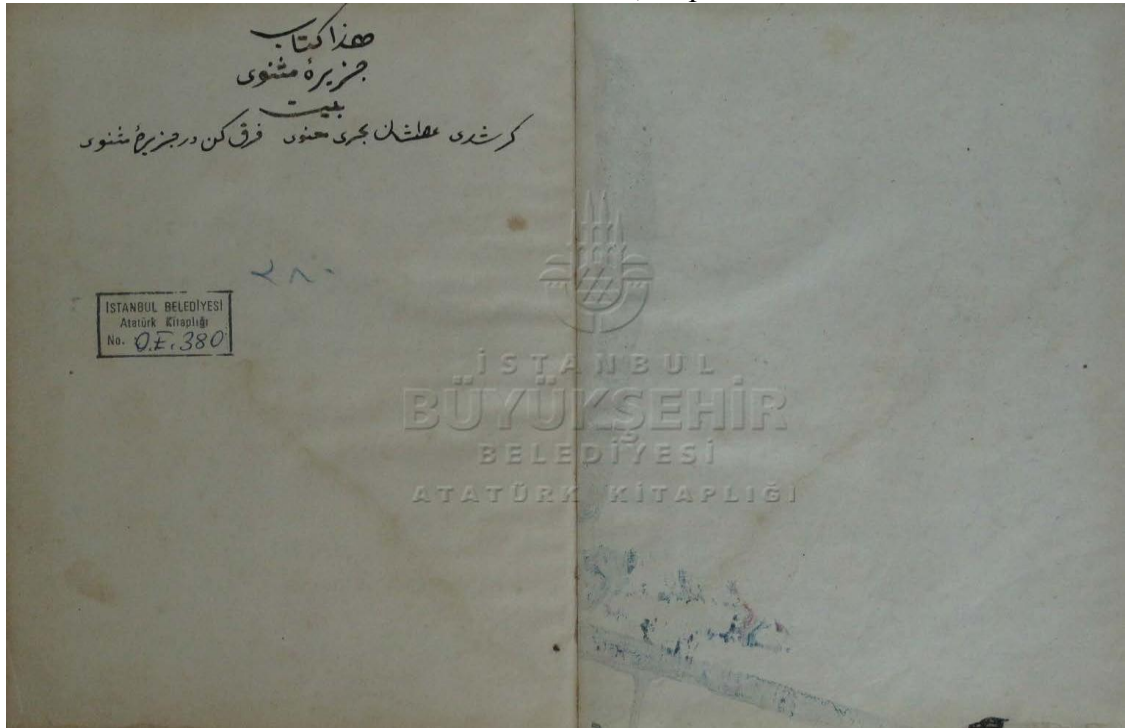
Resim 3: S Nüshası, İlk Varak

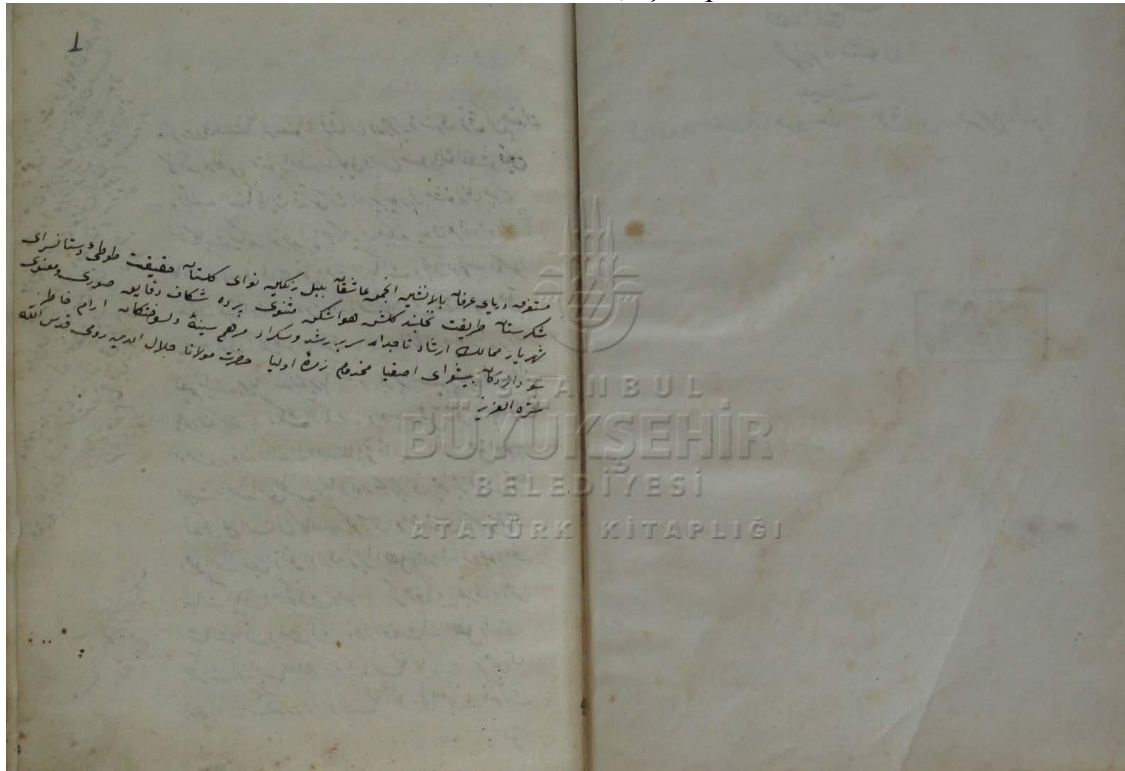
Resim 4: S Nüshası, Son Dört Varak

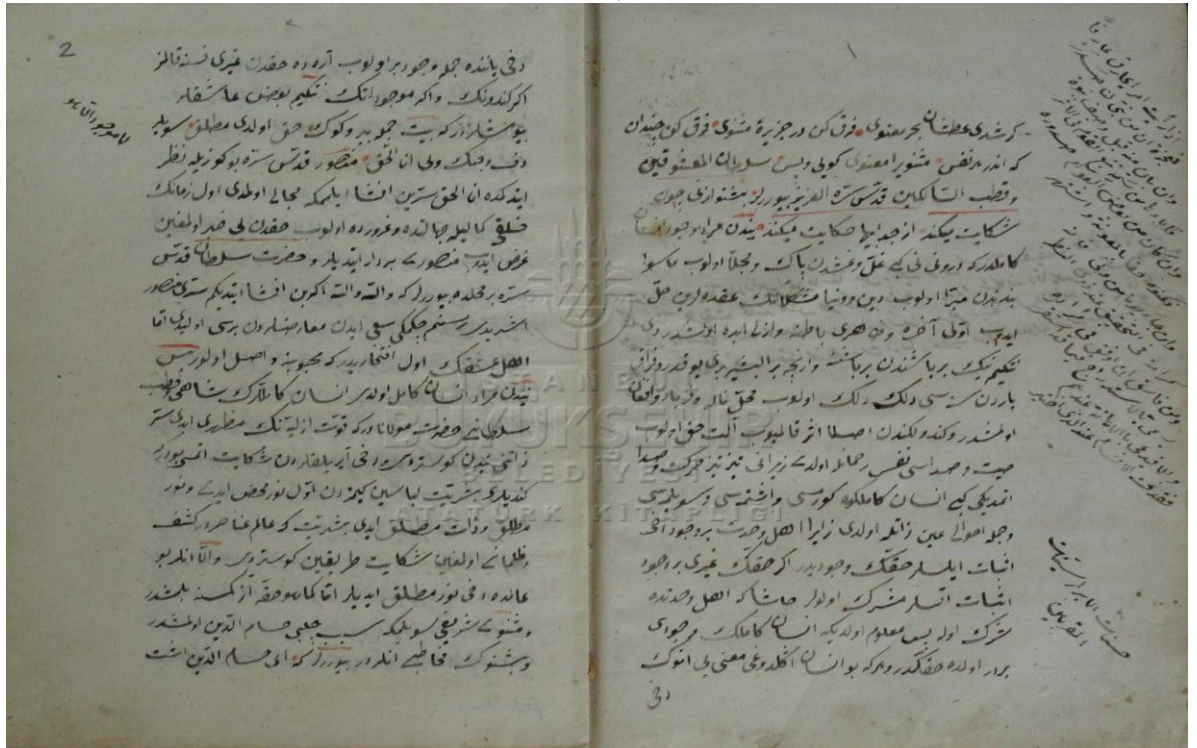
Resim 5: A Nüshası, Kapak

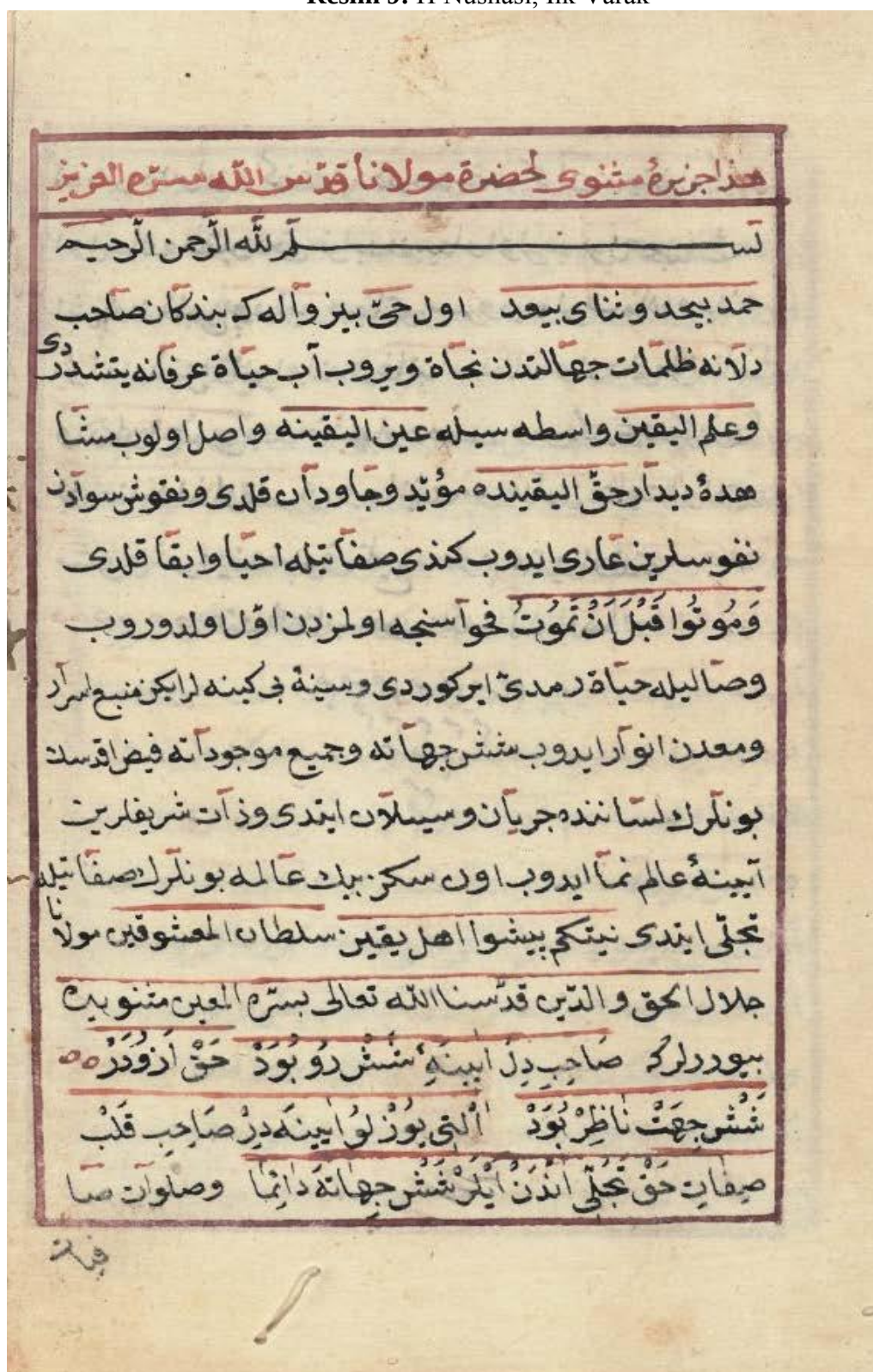

Resim 6: A Nüshası, İç Kapak

Resim 7: A Nüshası, İlk Varak

Resim 10: H Nüshası, Son Varak

2.1.1.Eserin Dil Özellikleri

Türkçenin tarihi gelişimi seyri içerisinde üç dönem göze çarpmaktadır: Eski Anadolu Türkçesi, Osmanlı Türkçesi ve günümüz Türkiye Türkçesi. Birbirinin devamı olan bu dönemler, birçok arkaik özelliği devrettiği döneme bırakmıştır. Bizim incelediğimiz metin ise bu dönemlerden XVI yüzyıl Osmanlı Türkçesi devresini yansıtmaktadır. Tarihinden ayrı düşünölemeyen bu devre, Osmanlı Devleti'nin en parlak çağını yaşadığı döneme denk gelmiş ve yaşanan dönem birçok dış unsurları bünyesinde barındıran bir dil ve edebiyatın oluşmasını sağlamıştır. Dış unsurlardan kastımız, dile karışan yabancı sözcüklerdir. Bu devrede Türkçe, Eski Anadolu devresindeki duruluğunu kaybetmiş, yabancı unsurların kesafeti iyiden iyiye artmıştır.¹²⁵ Öyle ki Farsça ve Arapça kelimelerin yoğunlaşmasıyla, Türkçe olması ile beraber günümüzde anlaşılması için belirli bir eğitim gereken bir dil ortaya çıkmıştır. Nazmı ve nesri süslü hale getiren Arapça ve Farsça kelimelerin kullanımı kimi zaman yoğunlaşmış, yoğunlaştıkça da kullanılan Türkçe kelimelerin sayısını azaltmıştır. Tabii, bu durum metinler üzerinde görölmektedir ve halkın dilinden uzaktadır. Osmanlı Türkçesi'ni kendinden önceki ve sonraki dönemden ayıran asıl ölçüt ise dilin dış yapısı ve bu yapının etkilendiği söz dizimidir.¹²⁶ Kısaca bahsettiğimiz dönemin dil yapısını S nüshasından örnekler vererek açıklamakta fayda vardır.

¹²⁵ Muharrem Ergin, **Türk Dil Bilgisi**, İstanbul, Bayrak Yayınları, 2013, s. 20.

¹²⁶ Ahmet Bican Ercilasun, **Türk Dili Tarihi**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2004, s. 458.

- Arapça ve Farsça etkisiyle ağırlaşan dil, kimi zaman kısa kimi zaman da uzun cümlelerle meramını ifade etmeye gitmiştir:

istedikleri yerlerde cinân içre teyerân [133b] ve cevelân eylerler tâ rûz-i haşr olunca ve evliyâ-yı kemillîn buyururlar ki ol yeşil kuşlar sûretinde olan ‘âşıkların ve ‘âriflerin vücûd mektebileridir ki bu ‘âlemde kesb edip hâsıl etmişlerdi bundan intikâl ettikte rûhları ol kuş şeklinde olan cesede dâhil olup onda mahfûz olur kıyâmet gününe dek cinânın bâğ ve râğında ve ‘uyûn ve enhârında ve Şecer-i Tûba’nın a’ğsânında kâh konup kâh uçub seyir ve cevlânda olurlar ve bu hadîsin isbâtından çok ahâdîs-i nebevîye ve delâ’il-i ma’nevîye gelmiştir ki hakikat-i Ma’âd’dan haberler verip tahkîkler etmişlerdir

[134a] evvel ölüp ol makâma vâsıl olmağa sa’y ve himmet eyleye tâ yakîni dürüst ve müstakîm olup bir kıl miktârı tahkîkinde

Ya’nî bir kimse Allah için olsa Allah da onun için olur [115b]

İnsân insândır¹²⁷

- Yukarıda bahsettiğimiz üzere bu dönemin dili üç farklı dil ile zenginleşip her ne kadar Türkçe dışında diğer iki dilin baskınlığını yaşasa da genel itibarıyla ifade biçimi Türkçe yapısına uygun ve anlaşılır niteliktedir:

Her kimse ki ol ırak kaldı kendi aslından geri istese¹²⁸ kendi vaslının rûzgârın ya’nî herkes vatan-i aslîsine tâliptir ister ki ol vaslın rûzgârın yine ele getire husûsan vatan sırrına ermiş ola [8a]

Her iki türlü arı bir mahalda¹²⁹ yediler lîken¹³⁰ bu birinden¹³¹ ‘asal (ve ol birinden diken¹³²) hâsıl¹³³ oldu ya’nî ba’zıları¹³⁴ dervîş olup fakr hânından

¹²⁷ Bu cümle S ve H’de yok. A nüshasında ise [84b] no.lu varaktadır.

¹²⁸ A ve H’de “ister”.

¹²⁹ A ve H’de “mahaldan”.

tenâvul ettiğinde nice ma'nî¹³⁵ ve ma'ârif ve müşâhede ve zevk hâsıl eder¹³⁶
[26b]

Bir günlük oğlancık dükelî¹³⁷ yolu bilir der ki ağlayayım tâ şefkat ile dâye¹³⁸
erişsin öyle olsa [46b]

Olursan dâne kuşcağızlar seni düşürürler¹³⁹ gonca olursan oğlancıklar seni
koparırlar¹⁴⁰ (ya'nî tâlib-i Hak olmayıp ehl-i dünyâdan olursan¹⁴¹) [110b]

- “kal-“, “iste-“, “er-“, “ol-“, “ye-“, “iç-“, “bil-“, “döv-“, filleriyle de fiil kurulumunun genelinin Türkçe ile yapıldığı görülmektedir.

Çünkü varlığı kalmaya pîr oldur gerek siyeh-mû olsun yâhut kır olsun ya'nî
çûn kendi varlığından bir sâlikte hiç varlık eseri kalmaya ve kendi evsâfi
evsâf-ı Hak'ta mahv olup bi'l-küllîye mazhar-ı Hak ve âlet-i Hak olmuş ola
gerek ol mazhar kara sakallılık olsun gerek kır sakallılık olsun onun cümle
varlığı [73b] Hakk'ındır ve hakîkatte pîr oldur

- Birçok yeni kelime bu dönemden itibaren Türkçeye girmiş ve günümüz Türkçesindeki kullanımlarına temel oluşturmuştur:

feyz (taşma), sâki (su veren), senâ (övme), sıfât (özellik, nitelik), âşk (şiddetle
sevme), rızık (ihsan), keder (sıkıntı), akıl (düşünme), sîne (göğüs), şâh

¹³⁰ A ve H'de “lâkin”.

¹³¹ A'da “bundan”.

¹³² S'de yok.

¹³³ A ve H'de yok.

¹³⁴ A ve H'de “ba'zı”.

¹³⁵ A ve H'de “ma'nâ”.

¹³⁶ H'de “eyledi”.

¹³⁷ A ve H'de “cemî”.

¹³⁸ A ve H'de “dâyeye şefkat”.

¹³⁹ A ve H'de “dövüştürür”.

¹⁴⁰ A ve H'de “dövüştürürler”.

¹⁴¹ A ve H'de yok.

(sultan), *tarikât* (yol), *zât* (öz), *hayât* (canlılık, dirilik), *hakikat* (gerçek), *hamd* (övme), *havâ* (gök, hava), *insân* (kişi)

- Metinde sıklıkla görülen tamlamalar, Arapça ve Farsça tamlama kurallarına göre oluşturulmuştur:

mürşid-i kâmil (hakiki şeyh), *kutbu'l-mâ'sûkîn* (maşukların kutbu), *kelemât-i rabbânî* (rabbânî kelimeler), *ilme'l-yakîn* (şeksiz, şüphesiz bilgi), *celâ-yi çeşmhâ* (gözlerin cilası), *âb-i hayât* (hayat suyu), *şâh-i enbiyâ* (peygamberlerin sultanı)

- Kimi yerlerde, anlatılmak istenen mesaj alt cümlede tek bir cümleyle verilmiştir:

Hoş Burâk oldu yokluk atı varlık cânibine götürür seni eğer yok isen ya'nî yokluk Burâk'ına süvâr ol ki gâyet çâbuk ve hoştur ve menzil-i maksûda eriştirici attır ele getirip süvâr olursan seni bir demde bekâ mülküne ve 'izzet varlığına eriştirip ber-murâd eder¹⁴² [114b]

¹⁴² A ve H'de "ola".

Ey şu kimse ki temîzden ve murdârdan sabr edemezsin nice sabredebilirsin ondan ki seni yarattı ya'nî pâktan¹⁴³ murâd âhiret ve murdârdan murâd dünyâ ola niteki¹⁴⁴ hadîs-i şerîfte vardır,

الدنيا حرام على اهل الاخره و الاخره حرام على اهل الدنيا و هما حرامان على اهل الله

Ya'nî dünyâ harâmdır âhiret ehline ve âhiret dünyâ ehline harâmdır ve ikisi dahi ehl-i Hakk'a harâmdır [96a]

- Uzun ve kısa cümlelerde, kelimeleri ve cümleleri birbirine bağlama görevi üstlenen Türkçe bağlaç görevindeki örneklerle sık sık karşılaşmak mümkündür:

Dinleyici uyumuştur sözü kısa eyle ey hatîb bu nakşı su yüzüne az vur ya'nî dinleyici olanlar hubb-ı dünyâ ile ve nakş-ı mâsiva ile âlûde olmuşlardır¹⁴⁵ (ve uyumuştur ve¹⁴⁶) hâb-i gaflet ve cân-i dillerin kaplamıştır imdi ey hatîb ve ey vâ'iz bunlara kelâm-i Hudâ'yı (ve kelâm-i¹⁴⁷ evliyâyı¹⁴⁸) söylemek su yüzüne nakış yazmak gibidir hiç su nakış kabûl (eder mi¹⁴⁹) etmez hemân sözünü zâyi' edersin demektir [17b]

Her ki dîdârdan berhürdâr oldu bu cihân onun gözünde murdâr oldu ya'nî her¹⁵⁰ kim ki dîdâr-i Hakk'a liyâkat bulup vâsıl oldu bu cihânın zeyb ve zîneti ve mâl ve mülkün¹⁵¹ onun gözüne hor ve murdâr oldu [103a]

- İzafet kesreleri yoğunluktadır:

¹⁴³ A'da "pâkta".

¹⁴⁴ H'de "nitekim".

¹⁴⁵ A ve H'de "olmuştur".

¹⁴⁶ S'de yok.

¹⁴⁷ S'de sehven iki defa كلام yazılmıştır.

¹⁴⁸ A ve H'de yok.

¹⁴⁹ S'de yok.

¹⁵⁰ A'da yok.

¹⁵¹ A ve H'de "mülkü".

kuvvet-i vilâyet, gazanfar-i mutlak, kesb-i helâl, cilây-i çeşmhâ, emr-i Hüdâ, kesb-i halâl, emîn-i Hazret, hükm-i beşerîyyet.

- Kelimelere olumsuzluk anlamı katmak için isimlerin önüne “bî” kelimesi eklenmiştir:

bî-sa’y, bî-gâne, bî-nasîb, bî-zevk, bî-hâsıl, bî-ser, bî-dermân, bî-günâh, bî-edeb

- İstek eki –A, dönemin bir parçası olarak metnimizde de kendini göstermiştir. Günümüz Türkçesinde de bu kalıntıyı görmek mümkündür:

Şâhlar¹⁵² sâyesin iste her dem ’acele eyle tâ ol sâyeden âfitabdan yekrak olasın ya’nî evliyâ-ı ’ârîfin ki ma’nî¹⁵³ şâhlarıdır onların sâyesin ve sohbetin talep eyle tâ onlar sâyesinde güneşten münevver ve a’lâ olasın [57b]

Âgâh olup gâfîl düşmeyip onların huzûrunda huşû’dan ve huzû’dan ayrılıp terk-i edeb edip merdûd (ve metrûd¹⁵⁴) olmayasın [79b]

- Süslü dilde telmih sanatı kullanılarak gerek hadislerle gerek Kur’an-ı Kerim’de cereyan eden, anlatılan olaylara çoğunlukla yer verilmiştir:

Ol gedâ Hüdâ der etmek (istemek¹⁵⁵) için ammâ müttakînin Hüdâ demesi ’ayn-i cândandır ya’nî ba’zî gedâ etmek istemek için Allah¹⁵⁶ der ammâ müttakî ki ehl-i takvâdır ve sâliktir ’ayn-i cândan ve derûnden¹⁵⁷ dilden Allah der pes gedâ Allah demesiyle¹⁵⁸ müttakînin demesi bir olmadı ve kâfirle mü'min demesi dahi¹⁵⁹ kezâlik¹⁶⁰ bir değildir öyle olsa Hazret-i Hüdâvendigâr (k.s.) buna işâret

¹⁵² A ve H’de “Şâhların”.

¹⁵³ A ve H’de “ma’nâ”.

¹⁵⁴ S’de yok.

¹⁵⁵ S ve H’de yok.

¹⁵⁶ A ve H’de yok.

¹⁵⁷ A ve H’de “derûn-i”.

¹⁵⁸ A ve H’de “demesiyle”.

¹⁵⁹ A’da yok.

¹⁶⁰ H’de yok.

buyururlar¹⁶¹ ki ba'zı dervîş 'âlem-i fakra Mutlakullah'ı bulmak için dâhil olur gayrı murâdı (yoktur¹⁶²) iki cihâni verseler dönüp bakmaz ammâ bazıları vardır ki 'acından ve zarûretinden dervîş olur öyle olsa ıztırârî dervîş ile ihtiyâri dervîşin (dahi¹⁶³) makâmı ve merâtibi ve seyr¹⁶⁴-ü sülûkü ve Hüdâ'ye nâz ve niyâzı bir değildir gıdâ-yı cândan gedâ-yı (nânı¹⁶⁵) temîz eylemek¹⁶⁶ diye bir misâl dahi buyururlar¹⁶⁷ [26a]

Tâ ki¹⁶⁸ benim şeklim sizi aldatmaya naklımdan önden¹⁶⁹ (evvel¹⁷⁰) naklımı nûş edin ya'nî benim cismime ve sûretime aldanmayın niteki¹⁷¹ Resûlullah (a.s.) hakkında¹⁷² münâfıklar derlerdi selâm için münâfıklar derlerdi [20b]

Demek olur ki bu nice peygamberdir ki yemek yer ve çarşılarda gezer zâhirine nazar edip ma'nîden¹⁷³ (gâfil idiler ve¹⁷⁴) mahrûm oldular¹⁷⁵ [20b]

'Aşığım (ben¹⁷⁶) depelenmişim ve Lâ'nın kurbânıyım benim¹⁷⁷ cânım belâ tablının nevbetgâhıdır ya'nî 'âşık-i hakîkîyim ve 'âşkın müstehlekiyim [137b]

'Aşk bî-niyâz olan kadîmin evsâfındadır ondan gayrıya 'âşıklık mecâzdır ya'nî 'aşk Bârî Ta'âlâ'nın sıfat-i kadîmesindendir kevn ve mekân vücûda gelmeden 'âlem-i ezelde 'aşk zât-ı Hak'tan münfek değildi ve kâfla nûndan mevcûdâtın zuhûra¹⁷⁸ gelmesi muktazâ-yı 'aşkı¹⁷⁹ ve her ne ki vücûda geldi 'aşk sebebiyle geldi

¹⁶¹ A ve H'de "buyurdular".

¹⁶² S'de yok.

¹⁶³ S ve A'da yok.

¹⁶⁴ H'de yok.

¹⁶⁵ S'de yok.

¹⁶⁶ H'de "eyleyin".

¹⁶⁷ A ve H'de "buyurur".

¹⁶⁸ A ve H'de "sakın".

¹⁶⁹ A ve H'de yok.

¹⁷⁰ S'de yok.

¹⁷¹ A ve H'de "nitekim".

¹⁷² A ve H'de "için".

¹⁷³ A ve H'de "ma'nâda".

¹⁷⁴ S'de yok.

¹⁷⁵ A ve H'de "idiler".

¹⁷⁶ S'de yok.

¹⁷⁷ A ve H'de "ben".

¹⁷⁸ A ve H'de "vücûda".

¹⁷⁹ A ve H'de "aşk".

ve ‘âlem-i kevnden bir zerre yoktur ki ‘aşk ona bi’z-zât muhît olmaya öyle olsa ‘aşk Hakk’ın sıfat-i zâtiyesidir ve ‘âşıklık bi’z-zât Hakk’a lâyıktır ve Hak’tan gayriye ‘âşıklık mecâz ve bî-me’nîdir ve bî-sebât ve fânîdir [129b]

- Süslü anlatımın hem uzun ve hem kısa cümlelerde de mümkün olduğu görülür.
- Şerhinde İlmî Dede, konu başlıklarını beyitler gibi kırmızı mürekkeple yazmış ve tercüme etmiştir.

2.1.1.1. Eserin Muhtevası; Bablarda Öne Çıkan Dinî-tasavvufî

Kavramlar

Diğer **Mesnevî** şerhlerinde olduğu gibi bu şerh de dinî-tasavvufî temel üzerine kurulmuştur. Binanaleyh metinde tasavvuf terimlerine sıkça rastlamaktayız. Biz de bu makalda söz konusu şerhi ihtiva ettiği tasavvufi konular açısından incelemeye çalışacağız. Böylelikle şârihin beyitleri şerh ederken özellikle tasavvuf literatüründe yaygın olan ifadelerden nasıl istifade ettiği üzerinde durmaktayız. Konuyla ilgili başvurduğumuz yöntem ise şu şekildedir:

1. Varak numarası zikredilerek, o bölümde öne çıkan dinî-tasavvufî ifadeler bildirilecek.
2. Terimlerin öncelikle hangi dile ait olduğu bilgisi ve sözlük anlamları verilecek.
3. Tasavvuf edebiyatı açısından bu ıstılahatı kısaca izah etmeye çalışacağız. Eğer bir önceki beyitlerde bu terimler izah edildiyse tekrar-ı mükerrerata düşmemek adına sadece daha önce değinilmemiş olanların açıklanması ile iktifa edilecek.
4. Şârihin bu ıstılahattan yararlanarak metni nasıl şerh ettiği üzerinde durulacak.

2.1.2. Der Beyân-ı Bîderkî-Yî Müstemi'ân ¹⁸⁰

Yûsuf Sinâneddîn Sîneçâk, **Mesnevî**'nin ilk on sekiz beytini aralıksız olarak mürettep bir şekilde eserine almıştır. Bundan sonraki beyitler ise aralarında bütünlüğü ve münasebeti korumak suretiyle seçilmiştir. Her konu başlığı altında o konuyla ilişkin tasavvuf adab ve erkânıyla ilgili salık için haiz-i ehemmiyet olan hususlara değinilmiştir.

Elimizde bulunan nüshada ilk bab dinleyicilerin idraksizliğiyle ilgilidir. Malum olduğu üzere **Mesnevî-i Şerîf**, İslam Edebiyatı geleneğindeki besmeleyle başlamaya karşın “bişnev” yani “dinle” kelimesiyle başlamıştır. Böylelikle dinlemenin irfani sülûkta ne denli mühim olduğu vurgulanmıştır. Sîneçâk Hazretleri de eserinde ilk babı dinleme ve dinleyenlerin idrakı üzerine seçilen beyitlere ayırmıştır. İlmî Dede ise şerhinin bu bölümünde aşağıda belirteceğimiz tasavvufi kavramlar üzerinde durmuştur.

2.1.2.1. Ney

Farsça anlamı “kamış” olan sözcük “nay” olarak da karşımıza çıkabilir. Neyi üfleyen kişi için ise “nayı” veya “neyzen” kelimesi kullanılmıştır. Üflemeli bir çalgı aleti olan neyin en eski örnekleri, Sümerlere ait bulunan kazılarda ortaya çıkmıştır. Buna binaen ney, insanoğlunun icat ettiği en eski müzik aletlerinden biri sayılır.

Ney tasavvufta oldukça ehemmiyetli ve hürmet gören bir musiki aletidir. Nitekim Mevlana Hazretleri, **Mesnevî**'sinin ilk on sekiz beytini neye ayırarak; neyin, insan-ı kâmilî temsil ettiğini ortaya koymuştur. Bundan dolayı tasavvuf musikisinde ve özellikle Mevlevîye tarikatında bu aletin ayrıcalıklı bir yeri vardır. Nitekim Mevlevîye'de ona “ney-i şerîf” yani “şeref sahibi ney” de denilmektedir. Neyin bu denli ehemmiyetli olduğu, Attar gibi büyük ariflerin eserlerinde de geçen bir menkıbede anlatılmaktadır. Bu menkıbeye göre, Peygamber Efendimiz (s.a.v.) Miraç'tan döndükten sonra kendisine makşuf olan ve gayb alemine ait sırları Hz. Ali (a.s.) ile paylaşmıştır. Bu sırların derin manalarına dayanamayan Hz. Ali, suyu

¹⁸⁰ “Dinleyecilerin idrâksizliği beyânındır.”, Bkz. Meknî , **a.g.e.**, s.8b.

olmayan bir kuyuya bağırarak, içindeki ilahi sırları kuyuya akıtmıştır. Menkıbeye göre kuyuya akan manevi feyz sayesinde, orada neşv eden kamışlar her rüzgar esintisinde bu sırları hal diliyle anlatarak gönüllere tesir ederler.¹⁸¹ **Cezîre-i Mesnevî** şerhinde de ney, insan-ı kâmil olarak yorumlanmıştır. Şârih “deruni ney gibi gal ve gaştan pak ve mücella olup masiva bendinden müberra olup” ibaresini kullanarak, kâmil insan olmak için önce insanın kendi içini ak ve pak tutması gerektiğini vurgular.¹⁸²

2.1.2.2. İdrâk

Kelime anlamı kavramak demektir. İdrak sahibi olan kimse, her şeyin Allah’tan geldiğini ve “atan elin”¹⁸³ O’na ait olduğunu anlayan kimsedir. İdrakın iki çeşidi vardır; birincisi yakın-zan gibi marifetullah ile ilgili, diğeri ise kabz-bast gibi beşeri hallerle ilgili olan idraktır. İlmî Dede sırr-ı ilahinin ancak idrak sahibi insanlar tarafından kavranabileceğini bildirerek bu bağlamda idrak sahiplerini ankaya ve idraksız kişileri serçeye benzetir. Nasıl ki ankanın hazm edebileceği ile serçenin hazm edebileceği şey aynı olamaz, idrak olmadan da marifetullahı anlamak mümkün olmaz. En derin idrak düzeyine sahip Peygamber Efendimiz (s.a.v)’dir. En sığ idrak sahibi ise şeytan ve tayfasıdır.¹⁸⁴

2.1.2.3. Talep

İstemek anlamında olan talep, Arapça bir kelimedir. Tasavvufta vuslata varmadan önceki aşamalardan geçen her derviş için farklı bir ad verilir. Bu isimler arasında talib, mürid, salık ve vasılı görebiliriz. Görüldüğü üzere ilk basamak taleple başlar.¹⁸⁵ İstemedenden ve çaba göstermeden hiçbir hedefe ulaşılmaz.

¹⁸¹ Mehmet Nuri Uygun, “Ney”, **DİA**, C. XXXIII, s. 68-69.

¹⁸² Mekni, **a.g.e.**, s.1.b.

¹⁸³ (Enfal 8:17)

¹⁸⁴ Cemalnur Sargut, **Sohbetler**, Ed. Arzu Eylül Yalçınkaya, İstanbul, Nefes Yayınevi, 2013, s.111,102.

¹⁸⁵ Ethem Cebecioğlu, **Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü**, 5. bs., İstanbul, Ağaç Kitabevi, 2004, s.328.

2.1.3. Der Beyân-ı Pûşiden-i Sır¹⁸⁶

2.1.3.1. Sır

Arapça’da gizli tutulan şey, bir maksata ulaştırıcı yol, bir işin püf noktası gibi anlamlara gelmekle beraber tasavvuf terimi olarak hakikati idrak eden melekeye, Allah ve kul arasında muhabbet neticesinde gizli halin tecelliyat-ı Rabbani’ye yol açan şuhd ve idrak anlamındadır.¹⁸⁷ Sırrı kalpteki Rabbani latifelerden biri olarak addeden sufiler “Ruh sevginin, kalp marifetin, sır da müşahedenin mahallidir” derler.¹⁸⁸ Avam tarafından anlaşılamayacak olan bazı bilgilerin kendine özgü muhatapları vardır. Böyle bir mahiyete sahip olan sırrı da, sadece havassın kendi arasında ve Cenab-ı Hakk ile münasebetlerinde manevi bir aktarım aracı olarak tanımlayabiliriz. Sırrın gizli kalması gerektiğini vurgulayan sufiler, dayanamayarak kalbindeki sırları dile getirenlerin sırrı ifşanın bedelini kendi kanlarıyla ödediklerine inanırlar. Nitekim Hallac-ı Mansur (öl.922) bunun en somut örneği olarak, sufi edebiyatında sırrı ifşa edenlerin başında gelir.¹⁸⁹ **Cezîre**’nin bu babda yer alan beyitlerin tamamı sırrın Hakk’ın nazlı ve nazenin olan özel kullarına mahsus olup, gizli kalması gerektiği üzerindedir.

Mevlana Hazretleri esrar-ı ilahiye öğrenen evliyaullahın ağzına kilit vurulduğunu söyleyerek, kalplerinde cuş ve huruş olsa da zahiren temkin ve sükunet halinde olduklarını beyan eder. Kendini tutamayıp sırrı faş eden kişinin bu sırra layık olmadığını söyleyen Hz. Mevlana, herkesin esrar-ı celaliye idrak edemeyeceğini, esrar-ı celalinin kıymetini anlayamayacağını vurgular. İlmî Dede de beyitlerin şerhinde aynı konulara değinerek, na-mahremelerin ve na-layıkların sırr-ı ilahiye muhatab olamayacaklarını, ahmakların ve suret ehlinin hakikati idrak edemeyeceklerini ifade eder.

¹⁸⁶ “Sır gizlemek beyânındadır.”, Bkz. Meknî, **a.g.e.**, s.10a.

¹⁸⁷ Kubbealtı Lugatı, “Sır”, (Çevrimiçi), <http://lugatim.com/s/s%C4%B1r>, 09.12.2017.

¹⁸⁸ Ethem Cebecioğlu, **a.g.e.**, s.304.

¹⁸⁹ Örneğin; “آن یار کزو گشت سر دار بلند / جرمش این بود که اسرار هویدا می کرد”; “İdam ağacının başını yücelten Hallac’ın suçu sırları ifşa etmektir.”, Hâfiz-ı Şîrâzî, **Divan-ı Hâfiz**, Ed. Mohammad Ghazvini ve Ghasem Ghani, Tahran, İlmi Yayınları, 2000, s. 110.

2.1.4. Der Beyân-ı Kemâl-ı Zât-ı Pâk-ı Hazret-i Hüdâvendigâr¹⁹⁰

2.1.4.1. Kemal

Kemal, Arapça’da olgunluk demektir. Yaratılan her şeyin yaratılış amacına ulaştığı en son mertebedir. Kemalin ism-i faili olan kâmil, insan için kullandığında yaratılışın gayesine, “levlak”¹⁹¹ sırrına mazhar olmuş insan anlamına gelir. Şârihe göre kemale eren insanın cismi de ruh haline gelmiştir, ruhu ise Rahman’ın sıfatıyla muttasıf olmuştur.¹⁹² Kemal, Allah için kullandığında O’nun zatına eklenen bir sıfat değildir. Ancak varlıklar için kemal, varlıkların zatlarına eklenen bir manadır.¹⁹³

2.1.4.2. Sıfat-ı Rahman

Rahmaniyyet; Allah’a mahsus olan, hem zati ve hem sıfatı isimleri ihtiva eden bir vasıftır. Zati isimlere örnek olarak ehadiyyet, vahdaniyyet ve sıfatı isimler için celil ve cemili söyleyebiliriz. Bütün mevcudat Allah’ın rahmaniyyetinden akan rahmetle kaimdir. Rahmaniyyet, uluhiyetin ötesinde bir mertebedir. Nasıl ki kamışın içindeki şeker, kamışın cevheri ve en yüce mertbesi ise rahmaniyyet de uluhiyetin üstündedir.¹⁹⁴ İlmî Dede ise şerhinde Hak Teala’nın, insanı kendi süreti üzerine yarattığını belirterek, Allah’ın rahmaniyyet sıfatının da daha düşük bir mertebeye insanda tecelli ettiğini söylemektedir.¹⁹⁵

2.1.4.3. İlm-i Ledün

Ledün; kelime olarak nezdinde, yanında demektir. Terim olarak da Allah’a ait, Allah katında anlamına gelir.¹⁹⁶ Bu ilim Allah tarafından keşif ve ilham yoluyla müminin kalbine varid olan ilimdir. Hızır (a.s.)’ın, Hz. Musa (a.s.) ile olan

¹⁹⁰ “Hz. Hüdâvendigâr’ın temiz zâtının kemâli beyânındadır.” Bkz. Mekni, **a.g.e.**, s.10b.

¹⁹¹ “لولاك لولاك و ما خلقت الافلاك”; “Sen olmasaydın, sen olmasaydın felekleri yaratmazdım.”, Bkz.

Mehmet Yılmaz, **Edebiyatımızda İslami Kaynaklı Sözler**, İstanbul, Enderun Kitabevi, 1992, s. 113.

¹⁹² Mekni, **a.g.e.**, s.11a.

¹⁹³ Cebecioğlu, **a.g.e.**, s. 199.

¹⁹⁴ Zafer Erginli, **Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü**, 1. bs., İstanbul, Kalem Yayınevi, 2006, s. 793.

¹⁹⁵ Mekni, **a.g.e.**, s.11a.

¹⁹⁶ Kubbealtı Lugatı, “Ledün”, (Çevrimiçi) <http://lugatim.com/s/led%C3%BCn>, 17.11.2017.

münasebetinde öğretilen ilim, ledünni ilimdir. Gönülden gönüle aktarılan ledün ilmi, hal ile öğrenilir. Bu ilim kal ile tahsil edilemez.¹⁹⁷ İlmî Dede, ledün ilmini kamıştan elde edilen şekere ve arif-i billahı da şeker kamışı olarak addeder.¹⁹⁸

2.1.4.4. Keşif

Keşif, kelime anlamıyla tanınmayan ve bilinmeyen bir şeyi anlamak demektir.¹⁹⁹ İnsan ilahi kavramları akıl ile değil keşif yoluyla anlayabilir. Keşif sırasında canlıların sırrı keşif sahibine zuhur eder. Hadislerin sahihliği bile bazen kitap ve sünnet ictihadında bulunan alimlere keşif yoluyla ilham edilmiştir.²⁰⁰ Peygamber Efendimiz (s.a.v.) bir hadisinde “Benim Allah ile öyle bir vaktim var ki, ne mukarreb bir melek ne de mursel bir nebi benimle birlikte o vaktin içine sığar.”²⁰¹ buyurur. Bu hadise binaen Allah, istediği kuluna vasıtasız bir şekilde tecelli eder. İlmî Dede bu babda, Mevlana Hazretleri’nin sözlerinin gayb aleminden gelen ilham neticesinde ifade edildiğini belirtir. Nitekim Mevlana Hazretleri’nin kendisi de bu hususa değinerek; sözlerini suret aleminden değil, mana aleminden naklettiğini beyan eder. Keşifle elde ettiği ilmi, uyanık haldeyken gördüğü rüyaya benzeten Mevlana yakınlık mertebesine erdiğini ifade eder.²⁰² Bu minvalde Abdülkerim Suruş Vahyani Rüya teorisinde, Kur’an’ın bile Peygamber Efendimiz (s.a.v.)’in yakaza halinde gördüğü rüyalar neticesinde femm-i mübarekinden sadır olduğunu belirtir. Suruş’a göre kıyamet, miraç, cennet ve cehennem gibi gayb alemiyle ilgili olan hadisler Peygamber Efendimiz (s.a.v.)’in bizzat müşahadatından nakledilir.²⁰³

İlmî Dede, Mevlana Hazretleri gibi Peygamber Efendimizin (s.a.v.)’in manevi varisi olan evliyaullahın diğer insanların ancak uyku aleminde görebilecekleri hakikatleri, dünya gözüyle de görebilme kabiliyetine sahip

¹⁹⁷ Cebecioğlu, **a.g.e.**, s. 174.

¹⁹⁸ Mekni, **a.g.e.**, s.11a.

¹⁹⁹ Kubbealtı Lugatı, “Keşif”, (Çevrimiçi) <http://lugatim.com/s/ke%C5%9Fif>, 17.11.2017.

²⁰⁰ Yılmaz, **a.g.e.**, s. 553.

²⁰¹ “لى مع الله وقت لا يسعنى فيه ملك المقرب و لا نبى المرسل” Bkz. Ebü’l Fida İsmail b. Muhammed Aclûnî, **Keşfü’l-Hafa ve Müzile’l-İlbas Amma İştehere mine’l-Ehadisi ‘ala Elsineti’n-Nas**, Haz. Ahmed Kalaş, C.II, Halep, Mektebetü’t-Türasi’l-İslami, t.y., s. 244.

²⁰² Mekni, **a.g.e.**, s.11b.

²⁰³ Abdülkerim Suruş, “محمد (ص): راوى روياهاى رسولانه(5): شبى بر نشست از فلک در گذشت” (Çevrimiçi) <http://drsorush.com/fa/>, 19.05.2017.

olduklarını belirtir. Bu kabiliyete mücahede ve riyazet ile ten hapsinden kurtularak ilahi sırları keşfetme vesilesiyle ulaşmışlardır.²⁰⁴

2.1.4.5. Sıbgatullah

Allah'ın hulkıyla ahlaklanmak, Allah'ın boyasına boyanmak, Allah'ın sıfatlarıyla muttasıf olmak gibi ifadeler tasavvufi metinlerde sıkça karşımıza çıkar. Sıbgatullah veya sözlük anlamıyla “Allah'ın boyası” Bakara Suresi'nin bir ayetinde geçmektedir.²⁰⁵ Kaşani, **Te'vilat**'ında boyayı niyet, mezhep, delil, nefis ve hava olarak yorumlar. Ona göre; kim neye uyup, taabbud ettiyse onun rengine boyanmıştır. Kaşani tefsirinde bir tek vahdet ehlinin Allah'ın boyasıyla boyandığını ve bu boyanın da “Allah'ın nuru” olduğunu ifade eder.²⁰⁶ Hristiyanlar, vaftiz veya ta'mid merasiminde çocukları sarımtırak bir suya daldırıp temizlendiğini ve hakiki Hristiyanlığa adım attığını düşünürler. Bu ayette ise Cenâb-ı Hak, müslümanların bu gibi ârızı boyayla değil fitri din olan İslam ile boyandıklarını buyurmuştur.²⁰⁷

Dini İslam olan kimse, Allahu Te'ala'ya her cihetten teslim olur. Binanaleyh, hakiki mümin, O'nun sıratı üzerine yürüyüp, emrettiklerine uyup, nehyettiklerinden kaçır. İlmî Dede, **Cezîre**'yi şerh ederken bu babda Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in **خلق الله آدم على صورته** hadisine²⁰⁸ değinerek, Mevlana gibi arif-i billahların hakiki kullar olup, Allah'ın sıfatlarıyla muttasıf olduklarını beyan eder. Bu özel kulların ne kallerinde ne de hallerinde Hakk'ın emrine muhalif bir cilve vardır. Vahdet nuruyla nurlanan arifler, güneş gibi hem kendileri aydınlanır hem de etraflarını aydınlatırlar.²⁰⁹

²⁰⁴ Mekni, **a.g.e.**, s.12a.

²⁰⁵ “Biz, Allah'ın boyasıyla boyanmışızdır. Boyası Allah'ınkinden daha güzel olan kimdir? Biz ona ibadet edenleriz” (deyin). (Bakara 2: 138)

²⁰⁶ Kemaleddin Abdürrezzak Kâşânîyüs Semarkandi, **Te'vilât-ı Kâşânîyye**, Çev. Arabacı İsmail Ankaravi, Ali Rıza Doksanyedi, Haz. M. Vehbi Güloğlu, C.I, Ankara, Kadioğlu Matbası, 1988, s. 56.

²⁰⁷ Elmalılı M. Hamdi Yazır, **Hak Dini, Kur'an Dili**, C.I, Ed. Hüseyin Akkaya, Muhammed Gür, İstanbul, Zehraveyn Yay. , t.y., s. 425-426.

²⁰⁸ “Allah, Âdem'i kendi sûreti üzerine yarattı.”, Bkz. (Buhari, İstizan, 1), (Müslim, Bir, 115)

²⁰⁹ Mekni, **a.g.e.**, s.11a-12b.

2.1.4.6. Tasavvufta Şeriatın Yeri

Şeriat, daha çok dinin zahiri kurallarına vurgu yapmakla beraber, tasavvuf dinin batını manasına odaklanır. Şeriatı bir ağaç gibi düşünürsek, tarikat onun çiçeği ve hakikat meyvesidir.²¹⁰ Şeriate uyan kimse bu benim bu senin dediğinde, tarikat ehli bu hem senin hem benim; hakikat ehli ise ne senin ne de benim demektedir.²¹¹ Görüldüğü üzere, Hakk'ı idrak eden kimse dünyevi sınırlardan ve bağlardan kurtulup her şeyi birlik içinde görmüştür. Bu kişi her an Rabb'iyle beraber olmasına rağmen kendinde bir ayrıcalık görmeden, halkla beraber yaşayıp dinin emrettiği tüm kurallarına uymaktadır. İlmî Dede bu bölümde Furkan Suresi'nin 20. ayetinde müşriklerin Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'e beşeri ahvalını tenkit etmelerini zikrederek, madde alemindeki teşabühatın mana alemindeki mertebelere tekabül etmediğini vurgular.²¹²

Selat-ı daime olan Peygamber Efendimiz (s.a.v.) ve onun manevi varisleri, şeriatı bir an bile terketmediler. Zira üsveye hasene olarak yaratılan Hz. Muhammed (s.a.v.)'in yaptıkları ve yapmadıkları, müslümanlar için ışık tutan sünnettir. Binanaleyh ibadetin hakikatini idrak eden arifler, namaz ve oruç gibi temel ibadet şekillerinden hiçbir zaman vazgeçmemişlerdir.

2.1.5. Der Beyân-ı Nasîhat-ı Münkîrân²¹³

2.1.5.1. Basiret

Arapça bir kelimedir. Kökü “basar” yani, görmek sözcüğüne dayanır. Sezgisel bir güç ile bir şeyin iç yüzünü görme anlamına gelir. Ayrıca basiret, hakkı batıldan, doğruyu yanlıştan ayırt etmeyi sağlayan güçtür. Nur-ı ilahiyle aydınlanmış kalp, hem suret hem de mana alemindeki hakikatleri idrak etmeye başlar. Bu idraka tasavvuf literatüründe basiret denilir. Kur'an'ı Kerim'de de geçen bu kelime hem “görme” hem “keşfetme” anlamında kullanılmıştır. Bu kelimenin zıt anlamlısı

²¹⁰ Mehmet Demirci, “Hakikat”, *DİA*, C.XV, s. 179.

²¹¹ Cebecioğlu, *a.g.e.*, s.320.

²¹² Mekni, *a.g.e.*, s.11b.

²¹³ “İnkâr edicilere öğüt verme beyânındadır.”, Bkz. Mekni, *a.g.e.*, s.12b.

manevi körlüğe işaret eden “dalalet”tir. Bu sebeple Kur’an’da “bakar körler”²¹⁴ tabiri basiretsiz anlamına gelir. Buna karşın “ülü’l-ebâr”²¹⁵ basiret sahibi ve hakikatleri idrak eden kullara işaret eder. **Cezîre**’deki bu babda batın gözü ve yakın gözüden murad basirettir. İlmî Dede şerhinde Allah’ın hilkatinde farklılık olmadığını, farklılığın “revişte ve kavilde ve fi’ilde”²¹⁶ olduğunu belirtir. Binanaleyh, İlmî Dede salikleri inkardan men ederek Hak Te’ala’nın idrakinin ancak O’na vuslatla mümkün olduğunu belirtir.²¹⁷

İnsanlar ve hayvanlar arasında müşterek olan görme duyusu vehbi yani fitri ve Allah vergisidir ancak mücahedet ve riyazetle elde edilen basiret nuru kesbidir.²¹⁸ Bu yüzden **Cezîre**’de dervişlerin yaptığını hor görmemek gerektiği belirtilerek, onları idrak etmenin akıl ile değil basiret ile müyesser olduğu beyan edilmiştir.²¹⁹

2.1.5.2. Fakr

Arapça’da fakr, sözlük anlamıyla yoksulluk demektir. Tasavvuftaki fakr anlayışında Peygamber Efendimiz (s.a.v.)’in bir hadisinden yola çıkarak²²⁰ bu kelimeye zahiri anlamından tamamen zıt bir mana yüklenmiştir. Efendimiz (s.a.v.)’in de iftihar ettiği fakr, dünyada dünya için değil, Allah’ın rızasını kazanmak için çalışmaktır. Bu fakr; maddeye gönül bağlamadan, onu ibadullaha hizmet için kullanmaktır. Binanaleyh fakr, uzlete çekilip dünyadan el etek çekmek değildir. Aksine var gücüyle çalışmak ama mal ve mülk biriktirmemektir.

Miskinlik, İslam dininde hiçbir zaman övülmemiştir, bu yüzden Peygamber Efendimiz (s.a.v.)’in "Neredeyse fakirlik küfre denk olacaktı."²²¹ hadisinden yola çıkarak, Fahr-i Kainat’ın hangi fakrla övündüğünü anlayabiliriz. Şerhte de dervişlerin mal ve mülk karşısında tuttıkları oruçtan kasıt, onların her daim hizmet için

²¹⁴ (Araf 7:179)

²¹⁵ (Haşr 59:2)

²¹⁶ Mekni, **a.g.e.**, s.12b.

²¹⁷ Mekni, **a.g.e.**, s.13a.

²¹⁸ Süleyman Uludağ, “Basîret”, **DİA**, C.V, s. 103.

²¹⁹ Mekni, **a.g.e.**, s.12b-13a.

²²⁰ “الفقر فخرى و به افتخر”, “Fakr benim övüncümdür ve ben onunla övünürüm.”, Bkz. Yılmaz, **a.g.e.**, s.49.

²²¹ “كاد الفقر أن يكون كفرا”, Alaad’din A’lami, **Resulullah s.a.v.’in Hükmü**, Beyrut, El A’lami Li’l-matbuat Yayınları, 1423, s. 231.

ellerindekini vermeleri ve Allah'tan başkasından bir rızık beklememeleridir. Dervişler; can-ı gönülden Allah'a yüz tutarak, Allah'tan başka rızık verene el uzatmazlar. Bu yüzden şârih onların fakirliklerini avamu'n-nasın fakirliklerinden farklı olduğunu idrak etmek için iblis gibi bakan ve a'ma olan gözü kapatıp, batın gözünü açmayı vurgular.²²²

2.1.5.3. Kibirden Kaçınmak

Bilindiği üzere kibir, Arapça'da kendini üstün görmeden kaynaklanan büyülenme anlamına gelir. Kur'an-ı Kerim'deki ayetlerden de yola çıkarak Allah'ın kendini beğenen ve kibirli insanları sevmediğini görüyoruz.²²³ **Cezîre-i Mesnevî**'nin bu bölümünde İblis-i la'inin, Adem (a.s.)'a secde etmeyişi anlatılmıştır. İblis'in kendisi ateşten yaratıldığı için Adem'den üstün olduğunu iddia etmesi, onun ile'l-ebed lanetlenmesine sebep olmuştur. Böylelikle şârih, salike surete tapan gözünü kapatıp iblislikten kaçınmasını nasihat eder. Zira zahire bakan göz kapanmadığı sürece batını gözün açılmasına imkan yoktur.²²⁴

2.1.5.4. Her Geleni Hızır, Her Geceyi Kadir Bilmek

Bu makalda Mevlana Hazretleri, evliyaullahın diğer insanlar gibi fiziki alemde yaşadıklarını ve onlar gibi yiyip içtiklerini ifade eder. Mevlana Hazretleri ariflerin yüce makamını idrak edemeyerek onları ta'n eden insaların ahvalatının bozulduğuna işaret ederek, üstünlüğün ancak Zü'l-celal'e bağlanmak yoluyla mümkün olduğunu vurgular.²²⁵ Kimin evliya kimin eşkiya olduğunu anlayabilmek için gönül gözünün benlik davasından temizlenmesi gerektiğini ifaden eden Hz. Mevlana, bu makama erişmenin pek de kolay olmadığını ve salikin daima cedd ve cehd halinde olması gerektiğini vurgular. Binanaleyh, ehlullah avam gibi görünen herkese Hızır (a.s.v.) olabilir diye, hüsnizanla yaklaşırlar.

²²² Mekni, **a.g.e.**, s.3a.

²²³ "Haksız yere yeryüzünde büyüklük taslayanları, âyetlerimden çevireceğim." (Araf 7:146), "Yeryüzünde böbürlenerek yürüme. Çünkü sen yeri asla yaramazsın, boyca da dağlara asla erişemezsin." (İsra 17: 37), "İnsanlara yanağını çevirip (büyüklenme) ve böbürlenmiş olarak yeryüzünde yürüme. Çünkü Tanrı, büyüklük taslayıp böbürleneni sevmez." (Lokman 31:18).

²²⁴ Mekni, **a.g.e.**, s.13a.

²²⁵ Mekni, **a.g.e.**, s.13a.

2.1.6. Der Beyân-ı Mukellidâni Ki Hîşten Râ Bi Kâmilâl Kıyâs Konend²²⁶

2.1.6.1. Hak Abdalları

Abdal veya budela veya bedil olan Allah'ın has kullarının adıdır. Ricalu'l-gayb adıyla da bilinen bu kişiler tasavvufi inanca göre yeryüzündeki manevi düzeni sağlamak, hayırları neşr etmek ve kötülükleri def etmek için Allah tarafından görevlendirilmişlerdir. Abdalın, ahyar, ebrar, gavs ve kutb gibi çeşitli mertebeleri vardır. Metafizik güçleri ve nitelikleri olan abdallar, dünya üzerinde tasarruf sahibidirler. Sayıları genelde kırk olarak bilinir ancak İbn-i Arabi'ye göre yedi abdal vardır ve her abdal bir iklimden sorumludur. İnsanların zor zamanlarında imdatlarına yetişen abdallar, Hızır (a.s.v.)'ın manevi mirasçıları olarak bilinip Abdalan-ı Hızır diye de anılırlar. Genel olarak müslüman alimler ve özellikle mutasavvıflar abdalların var olduğuna inanmışlardır lakin sayısı az da olsa İbn-i Teymiyye ve İbn-i Haldun gibi alimler bu görüşe karşı çıkmışlar.²²⁷

Abdal telakkisi Türk Tekke Edebiyatı'na büyük tesir etmiştir. Bu adı alan Pir Sultan Abdal, Kaygısız Abdal, Abdal Musa gibi şairlerin adına eklenen abdal, derviş anlamına gelmektedir.²²⁸ İlmî Dede, **Cezîre-i Mesnevî** şerhinde abdalların vücudunu “mir'at-ı mücella”ya benzetip, kim onlara nazar ettiyse kendini bu aynada görür diye ifadeler kullanır. Böylelikle mağrur olan ahmaklar kendi kötülüklerini, mümin olan kullarsa Hakk'ın tecelliyatını müşahade edip O'na olan muhabbetlerini arttırırlar.²²⁹

2.1.6.2. Kalp Casusu

Ele aldığımız **Cezîre-i Mesnevî** şerhinde Efendimiz (s.a.v.) ve abdalin gönlü, semavat üzerinde olan Levh-i Mahfuz olarak tarif edilmiştir. Külli nefis adıyla da bilinen Levh-i Mahfuz, ulvi alemde Allah'ın takdir ettiği, olmuş olacak her şey ve kaderin yazıldığı, korunmuş levhadır.²³⁰ Şârih, insan-ı kâmilin gönlünü Levh-i

²²⁶ “Kendilerini kâmillikle kıyas eden taklitçilerin beyânındadır.”, Bkz. Mekni, **a.g.e.**, s.13b.

²²⁷ Süleyman Uludağ, “Abdal”, **DİA**, C.I, s. 59-60.

²²⁸ Maarife Hacıyeva ve Mehmet Rıhtım, **Folklor ve Tasavvuf Edebiyatı Sözlüğü**, Bakü, Azerbaycan Milli İlimler Akademiyası Folklor Enstitüsü, 2009, s. 22.

²²⁹ Mekni, **a.g.e.**, s.3b.

²³⁰ Cebecioğlu, **a.g.e.**, s.216.

Mahfuz olarak addederken, alemde olup bitene işrafı olduğunu belirtir. Binanaleyh, casus misali kalplere nüfuz edebilen kâmil insanın nazarı, kalplerin içindeki nakışları ayna yansıması gibi göstermektedir. Kalp, Allah ve sevgililerinin muhabbeti ile dolu ise bu aynada hüsn-i cemal müşahade edilir. Aksi takdirde, kötülük ve şer yansır.²³¹

2.1.6.3. Kesafet/Letafet

Her iki kelime de Arapça'dan dilimize geçmiştir. Kesafet kelime olarak yoğunluk, ağırlık anlamına gelir. Tasavvuf terminolojisinde ise kesafet, ruhaniyetten uzaklaşıp cismaniyetin ağırlık kazanmasıdır.²³² Kesafetin karşıtı olan letafet, maddi özelliklerden arınıp gözle görünemeyen mahiyetin adıdır.²³³ İnsan, nefesine eziyet ettikçe ruh makamı yükselir. Bunun tersine, nefsinin her dediğine uyarsa nefsi ağırlaşarak onu süfli mertebelere çeker. İlmî Dede, münkirlerin beşeriyetlerinin kesafet tesiriyle, letafet ve ruhaniyetlerinin mükedder olduğunu ve binanaleyh Peygamber (a.s.v.) ve evliyaullahın gayp nurlarını müşahade edemediklerini ifade eder. Zira münkirlerin muhalefet sebebi, Allah'ın sevdiği kullarının vücutlarını da kendilerinininki gibi beşeri cisim zannedip, hakikati görmekten aciz olmalarıdır.²³⁴

2.1.6.4. A'ma Olmak

Arapça'da kör anlamına gelen a'ma, tasavvufta gönül gözü kapalı olan kimseye denilir. Kur'an-ı Kerim'in "Kim bu dünyada a'mâ (hakikati göremeyen) ise o, gelecekteki sonsuz yaşamında da a'mâdır. Yolu itibarıyla daha da sapmıştır!"²³⁵ ayetine göre bu dünyada Hakk'ı görmeyenler diğer dünyada da cemal cennetinden mahrum kalacaklardır. İlmî Dede, a'malığın sebebinin ömür boyunca bir tek ruh-ı hayvaniyi beslemekle meşgul olmaktan kaynaklandığını ifade eder. Ona göre, a'ma olan basiret nurundan bî-nasıptır. Bilindiği üzere Hak (c.c.), istediğine bir nimeti nasip ettiği gibi, istemediğine nasip etmez. Bu sebeple, nur-ı ilahi nimetinden

²³¹ Mekni, **a.g.e.**, s.13b.

²³² Kubbealtı Lugatı, "Kesafet", (Çevrimiçi) <http://lugatim.com/s/KESAFET>, 20.11.2017.

²³³ Kubbealtı Lugatı, "Letafet", (Çevrimiçi) <http://lugatim.com/s/latif>, 20.11.2017.

²³⁴ Mekni, **a.g.e.**, s.14a.

²³⁵ (Esra 17:72)

nasipsiz olan insanlar, herşeyin dış görünüşüne aldanarak, kutsi ruhların hakikatini anlamayıp, onların beşeri ve maddi yönüne takılıp kalırlar.

2.1.6.5. Tasavvufta Tahkik/ Taklid Meselesi

Arapça’da tahkik bir şeyin hakikatini ve gerçeğini araştırıp, anlamak;²³⁶ taklit ise birine veya bir şeye benzemeye çalışmak²³⁷ anlamına gelir. Tasavvuf terminolojisinde; tahkik, Hakk’ın isimlerini madde aleminde suretler halinde müşahade etmeye denilir. Tahkik makamındaki sufinin kalbinde hiçbir şek ve şüphe bulunamaz. Onun gördüğü, duyduğu ve konuştuğu Hakk’tır. Elinden, ayağından, ağzından ve bedeninden sadır olan efalın tümü, Hakk’ın bir zuhurudur.²³⁸ Tahkikin aksine, taklitte bir şeyin hakikatini ve iç manasını anlamak söz konusu değildir. Hz. Mevlana, **Mesnevî-i Şerif**’te muhakkiki Davud (a.s)’a benzetirken, mukallidi sedaya benzetmiştir. Bu beyti şerh ederken, İlmî Dede mevcudatın âvâzının sadece Davud (a.s.)’a mahsus olduğunu söyleyerek, muhakkiki diri ve mukallidi ölü addeder.²³⁹

2.1.6.6. Akl-ı Maad/ Akl-ı Maaş

Akl-ı maad, ahirete hizmet eden; akl-ı maaş, dünyaya hizmet eden akıldır. Bilindiği üzere sufiler bazen akılı nura benzetirken bazen de onu hakikatin idrakini engelleyen bir unsur olarak görürler.²⁴⁰ Sınırları olan ve hayatı bu dünya üzerine planlayan akıl, maaş akıldır. Bu aklın menşei tamamen benlik ve nefsanî duygulardır. Sufiler tarafından da tenkit edilen akıl, meşguliyeti sadece maişet olan akl-ı maaştır. **Cezîre**’de bu konuyla ilgili bölümde, dervişlerin bazısının akl-ı maaşlarına uyarak, ekmek elde edip karınlarını doyurmak amacıyla dilendiği ifade edilir.²⁴¹

²³⁶ Kubbealtı Lugatı, “Tahkik”, (Çevrimiçi) <http://lugatim.com/s/tahkik>, 02.12.2017.

²³⁷ Kubbealtı Lugatı, “Taklid”, (Çevrimiçi) <http://lugatim.com/s/taklid>, 02.12.2017.

²³⁸ Erginli, **a.g.e.**, s.995-996.

²³⁹ Mekni, **a.g.e.**, s.14b.

²⁴⁰ Örneğin Mevlana Hz. bir beyitte akılı, aşkın idrakına yetersiz kaldığını şöyle ifade etmiştir: “عقل در شرحش چو خر در گل بخت / شرح عشق و عاشقی هم عشق گفت”; “Akıl onu şerh ederken, eşek gibi çamura takılıp kaldı. Aşık ve aşkın (arasındaki münasebeti) yine aşkın kendisi anlatı.” Bkz. Mevlana, **Mesnevî**, I. Cilt, 6. Hikaye, (Çevrimiçi), <https://ganjoor.net/moulavi/masnavi/daftar2/sh5/>, 06.12.2017.

²⁴¹ Mekni, **a.g.e.**, s.14b.

2.1.6.7. İhtiyari Derviş/ İztırari Derviş

İlmî Dede dervişleri ikiye ayırarak, bazılarının çaresizlik ve aczdan derviş olduğunu belirtir. Bu dervişlere ıztırari derviş diyerek, onlardaki fakrın sadece miskinlikten ibaret olduğunu söyleyen İlmî Dede, karın için Allah'ın adını dile getirerek dilencilikten elde edilen ekmeğin nura tebdil olmayan, tam aksine şerareti arttıran bir gıda olduğuna vurgu yapar. “Geda-yı can ve geda-yı nan” olarak da adlandırılan ihtiyari ve ıztırari derviş için aslında dervişlik bir mihenkten ibarettir. Zira bu mihenk sayesinde dervişin zatının ne derece latif veya kesif olduğu ortaya çıkar. Fakrı, kendi hür iradesiyle sadece Allah'ı hakkıyla idrak etmek için seçen ihtiyari dervişin tenavül ettiği her lokma, canına ve kanına nur mahiyetinde karışır.²⁴²

2.1.7. Der Beyân-ı Zât-ı ‘Ârifân²⁴³

2.1.7.1. Riyazet

Arapça bir kelime olan riyazetin anlamı ıslah ve eğitmektir. Tasavvufi sülûkta, kılet-i taam (az yeme), kılet-i manam (az uyku) ve kılet-i kelam (az konuşmak) gibi nefse muhalif olan şeylerle, onu terbiye etmeye çalışılır. Nefisle mücadeleyi cihad gibi gören sufiler, nefsin insanla son ana kadar beraber olmasından dolayı bu mücadeleye “barışı olmayan savaş” derler.²⁴⁴ Kuşeyri'ye göre riyazet üç çeşittir; takva sahibi olmak için, istikamet kazanmak için ve keşif veya ilham derecesine ulaşmak için yapılan riyazet. Birincisinde esas Allah'ın nehyettiklerinden ve şeriata ters düşen umurdan uzak durmak, ikincisinde esas nefsi Kur'an ve sünnette emredilen ahlakla ahlaklandırıp orta yol üzerinde müstakim kılmak ve üçüncüsünde esas nefsi süfli duygulardan ve benlik kokan istek ve arzulardan arındırıp gayb alemini idrak etmeyi engelleyen perdeleri kaldırmaktır.²⁴⁵

İlmî Dede, Hak abdallarının tebdil olmalarını ve makam olarak halktan ayrırlıp ülvi alemlere mutaallik olmalarını, onların yaptıkları riyazet ve mücahede

²⁴² Mekni, **a.g.e.**, s.14b-15a.

²⁴³ Mekni, **a.g.e.**, s.15b.

²⁴⁴ Cebecioğlu, **a.g.e.**, s.281.

²⁴⁵ Abdülkerim Kuşeyri, **Tasavvuf İlmine Dair Kuşeyri Risalesi**, 7. bs., Haz. Süleyman Uludağ, İstanbul, Dergah Yayınları, 2014, s. 20.

sayesinde elde ettiklerini beyan eder. İlmî Dede'ye göre riyazet ve cezbe ile abdalın vücudu boyut değiştirir, böylelikle o abdal melekut alemindeki ruhlar zümresine dahil olur.²⁴⁶

2.1.7.2. Masiva

Arapça'da ma, şey ve siva, başka demektir. Dolayısıyla masiva bir şeyin dışında kalan ve ondan başka olan şeylere denilir.²⁴⁷ Tasavvufi metinlerde ise masiva-ı Hak olarak da kullanılan terim, Allah'ın dışında her şeye verilen addır. Yani kainatta bir tek O var ve O'ndan gayrı hiçbir şey yoktur. Sülûkun başındaki dervişler, tek varlık olan Allah ile O'nun varlığına kaim olmak suretiyle var olanların tek bir hakikat olduğunu idrak edemezler. Zira onların gönül aynalarında ilahi tecellileri engelleyen tozlar, yani masiva taallukatı vardır. Dolayısıyla perde haline gelen masiva endişesi kalktıktan sonra, sufi, Hak'tan gayrı hiçbir nesne görmeyerek bütün varlığı vahdet halinde idrak eder. Konuya ilişkin, İlmî Dede, Hak abdallarının masivadan el etek çekerek, cisimlerinin “yed-i kudret ve nur-ı Hüda ile” yoğrulduklarını beyan eder.²⁴⁸

2.1.7.3. Nefs-i Emmare/Nefs-i Levvame

Nefis, mertebeleri olan bir varlıktır. Bu mertebeler, sufiler arasında değişik şekilde tasniflendirilir. Ancak en yaygın olan tasniflerin biri İbn-i Arabî'ye ait olup yedi mertebeden oluşur. Bu mertebeler; nefis-i emmare, nefis-i levvame, nefis-i mülhime, nefis-i raziye, nefis-i marziye ve nefis-i hakikiyedir. Bunların ilki olan emmare nefis, insan ve hayvanlarda müşterektir. Emmare lügatta emredici, emreden anlamına gelen Arapça bir kelimedir. Bu nefsin emirlerine uyan kişi, şehvet, hırs, haset, kin ve gazab gibi benliği okşayan huylara sahiptir.²⁴⁹

Görüldüğü üzere nefsin en düşük mertebesi olan emmare nefis, Hakk'ın tecelliyatını görüp idrak etmekten acizdir. Nefis, Allah'ın emirlerine uyup, az da olsa kendini tahammül, cömertlik, sabır gibi güzel ahlakla muttasıf ederse, levvame

²⁴⁶ Mekni, **a.g.e.**, s.16a.

²⁴⁷ Kubbealtı Lugatı, “Mâsivâ”, (Çevrimiçi) <http://lugatim.com/s/masiva>, 02.12.2017.

²⁴⁸ Mekni, **a.g.e.**, s.16a.

²⁴⁹ Kubbealtı Lugatı, “Emmare”, (Çevrimiçi) <http://lugatim.com/s/masiva>, 09.12.2012.

haline gelir. Levvame Arapça’da kınayan, aşağılayarak eleştiren anlamındadır.²⁵⁰ Bu mertebede olan nefis bazen kendini över, bazen yerer; yani daha sükûna ermemiştir. **Cezîre-i Mesnevî** şerhinde, zatını emmare ve levvame nefislerinden tenzih eden insanın kalbinin süfli idraklardan arınıp, ilahi iradenin tecelligahı olduğu beyan edilir. İlmî Dede’ye göre “mahall-ı safa ve maden-i vefa”²⁵¹ olan Hakk abdallarının önce cisimleri ruh haline gelir, sonra ruhtan dahi latif olup alem-i melekutta kuş misali seyeran ve cevelan eder.

2.1.7.4. Şarap

Tasavvuf terminolojisinde sıkça kullanılan “şarap/mey” hakiki sarhoşluğa sebep olan manevi bir haldir. Taklidi imandan, tahkiki imana varan sufiler, eşyayı hakikatiyle bilmeye başlarlar. Yani eşyanın aslında nasıl olduğunu idrak edip, iç manalarını rüyet eder hale gelirler. Onların şaraptan kastı marifetulllahtır. Marifet sahibi sufi, Hakk’a karşı muhabbet duyarak bu muhabbet sayesinde O’na aşık olmaya başlar. Bu yüzden özellikle sufiyane şiirlerde şarabı, içleri ısıtan aşk ateşi olarak addederler. Sufi literatüründe, meyhaneden murat ise mürşid-i kâmilin gönlüdür. Meyhanede, kadehlerin içinde sunulan aşk ve muhabbet-i ilahidir. Salık Allah’ı andıkça, zikrullahın verdiği feyz sayesinde zevkten mest olur. Elest Bezmi’nde sunulan bu şarap, “hakikat şarabıdır.” Ancak tarihsel süreçte, bu gibi tasavvufi kavramlar anlam kaymasına uğramıştır. Artık şarap kelimesi, alkol içeren ve akli zail eden içki mefhumunu barındırır hale gelmiştir. Bu nedenle zahiri ulema ve fakihler bu gibi kelimeleri mecaz anlamlarıyla bile kullanmayı küfür saymışlardır.²⁵²

Mevlana Hazretleri sufilerin içtiği şarabın, üzümünden önce yaratıldığını beyan ederek, şarabın hakikatinin mutlak fena olduğunu beyan eder. İlmî Dede de bu beyitleri açıklarken, urefanın sarhoşluğunu ezel alemindeki ilmullahı görmenin verdiği zevkten kaynaklanan tayeran ve cevelan olduğunu addeder. İlmî Dede, Cemalullahın tecelliyatını müşahade eden sufilerin “dem bi dem mest ve medhuş

²⁵⁰ Kubbealtı Lugatı, “Levvame”, (Çevrimiçi) <http://lugatim.com/s/levvame>, 09.12.2017.

²⁵¹ Mekni, **a.g.e.**, s.16b.

²⁵² Kılıç, **a.g.e.**, s. 152-153.

olup” süfli taallukattan kurtularak Allah’tan razı olduklarını ve Allah’ın da onlardan razı olduğunu ifade eder.²⁵³

2.1.8. Der Beyân-ı Taksîm-i Merâtib-i Evliyâ²⁵⁴

2.1.8.1. Keramet ve Tasarruf

Tasavvufî terminolojide eş anlamlı olarak kullanılan bu iki kelime Allah’ın izni ve lütfu sayesinde mahlukatın üzerinde etkili olma ve onları idare etme anlamındadır. Fail-i mutlak her daim, Kadir-i Mute’al olan Allah’tır. Ancak bazen kurbiyyet sayesinde Cenab-ı Hak, irfani sülûk sırasındaki bazı saliklere tasarruf gücünü bahşeder. Hatta Abdülkadir Geylani (öl. 561-1165) gibi ariflerin bazıları vefat ettikten sonra bile onların madde alemindeki dahl ve tasarrufları devam etmiştir.

Keramet sahibi evliyaullaha tasavvuf çevresinde el-Bâzü'l-Eşhel (tuttuğunu koparan doğan kuşu) denilir.²⁵⁵ Olağanüstü bir durum olan ve metafizik bir mahiyete sahip keramet, mucizeden farklı bir nitelik taşır. Mucize sadece peygamberlerde müşahade edilirken, keramet peygamberlerin yanı sıra Allah’a gönül vermiş velilerde de görülür. Bu hususta şirkin tuzağına düşmemek adına, unutulmaması gereken nokta hem kerametın ve hem mucizedeki gücün tamamen Allah’tan geldiğini bilmektir.²⁵⁶ Nitekim, Kur’an’da da Allahu Te’ala, Peygamber Efendimiz’e “Atan elin”²⁵⁷ O’na ait olduğunu buyurur. Kendilerindeki manevi kudretin Allah’ın emriyle zuhur ettiğinin farkında olan veliler, bu gibi hadiselerle fazla itibar etmezler. Hatta mümkün mertebe keramet göstermekten kaçınır, vuku bulduğu zamansa gösterdikleri kerameti gizlemeye çalışırlar.

Ehl-i keramet olan evliyaullahın aksine dünyalık hiçbir dua ve istekte bulunmayan arifler de vardır. Bu arifler her şeyin Allah’tan geldiğine dayanarak kahır ve lütfun aynı mahiyete sahip olduğuna inanırlar. Binanaleyh, rızaullah ve

²⁵³ Mekni, **a.g.e.**, s.16b-17a

²⁵⁴ “Evliyanın mertebelerinin ayrılması beyânındadır.” Bkz. Mekni, **a.g.e.**, s.17a.

²⁵⁵ Cebecioğlu, **a.g.e.**, s. 330.

²⁵⁶ Süleyman Uludağ, “Kerâmet”, **DİA**, C. XXV, s. 265.

²⁵⁷ “وما رميت اذ رميت و لكن الله رمى”; "Attığın zaman sen atmadın fakat Allah attı" (Enfal 8:17)

Cemalullah dışında hiçbir arzu ve istekleri kalmamıştır. Mevlana Hazretleri de evliyaları dua ehli olanlar ve duaya karşı ağızları kapalı olanlar diye ikiye ayırır. Duada bulunan evliyalar Allah'ın izniyle türlü türlü kerametler gösterirken, sükut ihtiyar eden evliyalar hem kendilerini hem kerametlerini halktan gizlerler. İsimleri abdallar tarafından bile bilinmeyen bu özel kullar, İlmî Dede'nin şerhinde de beyan ettiği gibi "Hakk'ın batınî sıfatına mazhardır lâ-cerem bâtında nihân olmuşlar."²⁵⁸

2.1.9. Der Beyân-ı İttihâd-i Evliyâ-ı Kirâm²⁵⁹

2.1.9.1. İnsan-ı Kâmil

Bilindiği üzere Cenab-ı Hak, insanı yeryüzünde kendi halifesi olarak yarattı. Halifeden kasıt ise meleklerin kan dökücükle suçladığı²⁶⁰ esfelü's-salifin²⁶¹ mertebesine düşen insan değildir. Bu mertebe ancak Kab-ı Kavsey'n²⁶² idrak eden Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in mertebesine urûc eden insandır. Kâmil, Türkçede olgun demektir yani kâmil insan "olmuş" insandır. Olmak kelimesi burada haiz-i ehemmiyettir zira nefis yönünden yok olan (fena; ölmeyen önce ölünüz)²⁶³ ruhaniyeti yönünden beka bulmuştur. İnsan-ı kâmil başta Peygamber Efendimiz (s.a.v.) olmak üzere, ayne'l-yakin ve hakke'l-yakin mertebesine varan arif-i billahtır.²⁶⁴ Ele aldığımız **Cezîre-i Mesnevî** şerhinde ise şârih İnsan-ı kâmilin vücudu ve ruhu arasında bir fark kalmadığını ve marifet mertebelerini istikametle kat ederek nefisinin emmare mertebesinden kâmile mertebesine yüceldiğini beyan eder.

²⁵⁸ Mekni, **a.g.e.**, s.17a.

²⁵⁹ "Evliya-yı kiramın birliği beyânındadır." Bkz. Mekni, **a.g.e.**, s.17a.

²⁶⁰ "وَإِذَا قَالَ رَبِّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً قَالُوا أَتَجْعَلُ فِيهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا وَيُهْلِكُ الدَّمَارَ؟" Ve Rabbin meleklerle: "Muhakkak ki ben yeryüzünde bir halife kılacağım." demişti. (Melekler de) "Orada fesat çıkaracak ve kan dökecek birisini mi yaratacaksın?" (Bakara 2:30)

²⁶¹ "لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ ثُمَّ رَدَدْنَاهُ أَسْفَلَ سَافِلِينَ" "Andolsun ki insanı en güzel bir biçimde yarattık. Sonra onu aşağıların aşağısına indirdik." (Tin 95:4-5)

²⁶² "فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَى" "Böylece iki yay mesafesi kadar, (hatta) daha yakın oldu." (Necm 53:9)

²⁶³ "مُوتُوا قَبْلَ أَنْ تَمُوتُوا" , Yılmaz, **a.g.e.**, s. 128.

²⁶⁴ "Eğer Allah'ı seviyorsanız, Bana uyunuz ki Allah da sizi sevsin." (Ali İmran 3:31) Daha fazla bilgi için Bkz.Cebecioğlu, **a.g.e.**, s. 135. "Eğer Allah'ı seviyorsanız, Bana uyunuz ki Allah da sizi sevsin." (Ali İmran 3:31)

2.1.9.2. Hakikat-i Muhammediye

İnsan-ı kâmil yani Hz. Muhammed (s.a.v.) mertebesi olan Hakikat-i Muhammedi, Hakk'ın ilk tecellisidir. Aynı zamanda yaratılış gayesi ve yaratılışın sonu olarak bilinen bu hakikat, halk ve Hakk arasında bir köprü vazifesi görür. Evliyaullah ise Efendimiz (s.a.v.)'in manevi varisi olduklarından Hakikat-i Muhammedi'yi hallerinde ve amellerinde taşımaktadırlar. Tasavvufî anlayışta alem İnsan-ı kübra ve insan alem-i suğra olarak bilinir. Zira insan madde olarak, muhtasar bir alem gibidir ve fiziki-biyoloji açıdan da bu alemin özetidir. Alemleri bir aynaya benzeten sufiler, kâmil insanı da bu aynanın cılası olarak tarif ederler. Nasıl aynadaki tasvirleri görmek için cila lazım ise alemde Hakk'ı idrak edebilmek için de Hakikat-i Muhammedi'nin zuhur etmesi gerekir. Ontolojik bir bakış açısıyla bakıldığında, ilk taayyün olarak gösterilen bu hakikat, Allah'ın bütün isimlerini toplayan bir hakikattir.

Binanaleyh, Hakikat-i Muhammedi, Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in belli bir süre ömür sürdükten sonra vefat eden mübarek bedeninden öte bir mefhum içermektedir. Bu hakikat, nasıl Adem (a.s) yaratılmadan önce var idiye²⁶⁵ Efendimiz (s.a.v.) vefat ettikten sonra da manevi varisleri vasıtasıyla her daim baki ve caridir. Cümle peygamberler ve velilerin akıllarını ve kalplerini bir kandil misali aydınlatan Hakikat-i Muhammedi için kullanılan bazı terimler “Ruh-i Muhammedi”, “Nur-i Muhammedi” ve “Kelime-i Muhammedi”den ibarettir.²⁶⁶ Ekberi ekolünü²⁶⁷ benimseyen diğer arifler gibi Mevlana Hazretleri de **Mesnevî-i Şerîf**'in birçok yerinde farklılıkların suret alemine ait olduğunu ve mana aleminde mahlukatın cevheri unsurunun tek olduğunu beyan eder.

İnsanları deniz dalgaları ve güneş ışıklarına benzeten Mevlana, sayıca fazla olsalar bile hepsinin özünün su ve güneş olması dolayısıyla mânen birlik içinde olduklarını söyler. İlmî Dede de şerhinde alemdeki kesreti görüp, vahdeti idrak edememenin, insanın ilm-i cismani ve akl-ı cüzisiyle mahlukata bakmasından kaynaklandığını ifade eder. Ayrıca İlmî Dede, Allah'ın nuruyla nazar eden

²⁶⁵ “Adem toprakla su arasında iken ben peygamber idim.” (Tirmizi, Menâkıb, 1)

²⁶⁶ **Tasavvuf El Kitabı**, Ed. Kadir Özköse, 3.bs., Grafiker Yayınları, Ankara, 2015, s. 96-97.

²⁶⁷ İbn-i Arabî'nin geliştirdiği “Vahdet-i Vücûd” nazariyesi.

müminlerin küfürden ve nifaktan kurtularak hakikat esrarını müşahade edebilmeye muvaffak oluklarını vurgular. Gönlü kandile benzeten İlmî Dede, ruhu nur ve akli bu nurun zıyası olarak belirtip, arifleri “cisimlerini ruh-i mahz olup zevk-i ruhaniden ayrılmazlar”²⁶⁸ diyerek vasfetmiştir.

2.1.10. Der Beyân-ı Menâzil-i Hılkat-i Âdemiyyet²⁶⁹

2.1.10.1. Ezel Alemleri

Ezel başlangıcı tasavvur edilemeyen, ebed ise nihayeti tasavvur olunamayan zamana denilmektedir.²⁷⁰ Zahiren karşıt kelimeler gibi görünen bu iki sözcük, aslında aynı manayı taşımaktadır. Yani zahir ve batın aslına rücu edildiğinde aynı mefhumu içermesi gibi ezel ve ebed de birbirinden farklı kavramlar değildir. Allah’ın isimleri arasında zıt anlamlı görünen bu gibi sıfatlar (zahir-batın, evvel-ahir) Hakk’ın zati mahiyeti sebebiyle, farklı tecelliyatı olan vahid hakikatlerden ibarettir.²⁷¹ Ezel ve kadim kelimesi yakın anlam içermekle beraber, ezel sadece Allah için kullanılırken, kadim masivaullah için de kullanılabilir.²⁷² Sufiler geçmiş ve geleceği hep şimdiki zaman olarak telakki ederler ve onlar için “Dem bu demdir”, zira Kur’an’da da buyurulduğu gibi Hak “her an yeni bir şa’nla tecelli eder.”²⁷³ Binanaleyh yüzlerini ne yana çevirirlerse orada Allah’ı müşahade eden²⁷⁴ ehlullah zamanın arızî bir mefhum olduğunu idrak edebilmişlerdir. Mevlana Hz. ezel alemindeki suretsiz varlıkların tek bir cevhere sahip, su gibi saf ve pak olduğunu beyan eder. İlmî Dede de ilgili beyitleri şerh ederken, suret aleminde görülenlerin ancak bir gölge veyahut hübabdan (baloncuk) başka bir şey olmadığını belirtir.

²⁶⁸ Mekni, **a.g.e.**, s.9a, 18a.

²⁶⁹ “Ademiyyetin yaratılışının mertebeleri beyânındadır.” Bkz. Mekni, **a.g.e.**, s.9b.

²⁷⁰ Kubbealtı Lugatı, “Ezel”, (Çevrimiçi) <http://lugatim.com/s/EZEL>, 25.11.2017.

²⁷¹ Erginli, **a.g.e.**, s.218-219.

²⁷² Cebecioğlu, **a.g.e.**, s.104.

²⁷³ “يسالنه من فى السماوات و الارض كل يوم هو فى شان” ; “Göklerde ve yerlerde olanlar O’ndan isterler, O her an yeni bir şa’ndadır.” (Rahman 55:29)

²⁷⁴ “الله المشرق و المغرب فاینما تولوا فثم وجه الله ان الله واسع علیم” ; “Doğu da, batı da Allah’ındır. Nereye dönerseniz Allah’ın yüzü ordadır. Şüphesiz Allah, lütfu geniş olandır, hakkıyla bilendir.” (Bakara 2:115)

2.1.10.2. Varlık Mertebeleri

Varlığın tek olduğuna inanan vahdet-i vücud düşüncesinde, görünen farklılıklar tecelinin değişik tezahüratından kaynaklanmaktadır. Bununla beraber vücud-ı hakikinin değişik nispette tenezzülü neticesinde izafî mertebeler yaratılmıştır ki buna “meratib-i vücud veya varlık mertebeleri” denir. Bu mertebeler için farklı tasnifler yapılsa da genel olarak altılı tasnif rağbet görmüştür. Söz konusu mertebeler aşağıdaki gibidir:

1) Ahadiyet: Bu mertebede Hak her türlü sıfat ve isimden tenzih edilir. La-tayyün veya vücud/zat-ı mutlak adı da verilen bu mertebe kadim ve ezeli olup, bu mertebeyi akıl ve fikirle idrak etmek mümkün değildir.²⁷⁵

2) Vahidiyyet: Bu mertebede “İstedim ki bilineyim”²⁷⁶ sırrına mazhar olmuş, vücud, “Allah” yani “İsm-i Cami” adı ile ilk kez tenezzül eder. “Hakikat-i Muhammediye” ve “ayan-ı sabite” olarak da bilinen bu tecelli, Hakk’ın zatından zuhura meyl etmesiyle başlar.

3) Ervah Alemleri: Ruh, cismin izafî sıfatlarından arınan suretsiz özünü ve cevherini oluşturmaktadır. Ruh, beden en latif ve en ulvi haliyken beden ruhun en kesif ve en süflî tezahürüdür. Şehadet alemindeki bedenler, aslında ruhun cisme bürünmüş halidir. Kur’an-ı Kerim’deki “Ona kendi ruhumdan üfledim”²⁷⁷ ayetine binaen ruhun Cenab-ı Hakk’a nisbet edildiğini anlayabiliriz.²⁷⁸

4) Misal Alemleri: Bu alemde bir önceki mertebede bulunan ruhlar şehadet aleminde kazanacağı surete bürünürler, adeta onların gölgeleri ve modelleridir.²⁷⁹

5) Şehadet Alemleri: Vücut mertebelerinin en kesif ve süflî olan bu alem, beş duyu ile idrak edilebilen cisimlerin alemidir. Bu alem dört unsurdan yani toprak, su,

²⁷⁵ **Tasavvuf El Kitabı**, s. 471-472.

²⁷⁶ “كنت كز مخفى فاحببت ان اعرف فخلقت الخلق ليعرفونى” ; “Ben gizli bir hazine idim, bilinmek istedim.

Bilineyim diye kainatı yarattım.”, Ebü’l-fazl Meybûdi, **Keşfü’l-esrar ve Uddetü’l-ebrar Tefsiri’nden Seçkiler**, Haz. Reza Anzabinejad, Tahrân, Emir Kebir Yayınevi, 1985, s. 147.

²⁷⁷ “و نفخت فيه من روحي” (Hicr 15:29)

²⁷⁸ Süleyman Uludağ, “RUH”, **DİA**, C. XXXV, s. 193.

²⁷⁹ Cebecioğlu, **a.g.e.**, s. 237.

ateş ve havadan oluşmaktadır. Zaman, mekan, şekil ve renk gibi izafî ve arızî sıfatlara sahip şehadet alemi, her an kevn ve fesad halindedir.²⁸⁰

6) İnsan-ı Kâmil: Yaradılışın gayesi olan insan, Allah'ın zatı dışından bütün isimleri kendinde toplayan “Cevamîu'l-Kelim” olarak bilinir. Kâmil insan, Hakk'ın bu alemdeki halifesidir. İlâhî suretle yaratılmış ve Allah'ın bu dünyaya bakan göz bebeği mesabesinde olan İnsan-ı kâmil, Hakk'ın tecelliyatını yansıtan aynanın cilası gibidir. Binanaleyh Hak ve halk arasında berzah ve köprü olarak addedilir.²⁸¹

Ruh-ı insaninin ezel aleminden, nebat ve hayvan aleminden gelen seyr-i tekvinini oldukça kısa ve öz bir şekilde beyan eden Hz. Mevlana, gayb aleminden cemadat alemine, cemadattan hayvanlar alemine ve hayvaniyet makamından da ademiyyet makamına erişen insan ruhunun eşref-i mahlukat olduğunu ancak içindeki cevheri tanımadığından dolayı tekrar esfel-i safilin mertebesine düştüğünü ifade eder. İlmî Dede de şerhinde bu tenezüllün, nefse uyarak ömrü abes sevdalara sarf etmeye sebep olan cehalet ve marifetsizlikten kaynaklandığını vurgular.²⁸²

2.1.11. Der Beyân-ı Tergîb-i Ma'rifet-i Hod²⁸³

2.1.11.1. Marifet

Arapça bir kelime olan marifetin kökü, “irfan” yani bilmektir.²⁸⁴ Tasavvufî anlayışa göre seyr-ü sülûkun dört kapısı şeriat, tarikat, hakikat ve marifetten ibarettir. Bu kapıların en sonu olan marifet ikiye ayrılır:

1) Marifet-i Nefs: “Kendini bilen Rabbini bilir” hadisinin İbn-i Teymiyye başta olmak üzere bazı hadisçiler sahih olmadığını söylemeler de Nevevi bu hadisin lafzen olmasa da manen doğru olduğunu belirtir. İbn-i Garas ise bu hadisin rivayet zincirinin sahih olmadığını ancak İbn-i Arabî'nin mukaşefe esnasında manen

²⁸⁰ **Tasavvuf El Kitabı**, s. 473-474.

²⁸¹ Osman Nuri Küçük, **Fusûsu'l-Hikem ve Mesnevî'de İnsân-ı Kâmil**, Ed. Erhan Güngör, 2. bs., İstanbul, İnsan Yayınları, 2014, s.21.

²⁸² Mekni, **a.g.e.**, s.20a.

²⁸³ “ Kendi ilminin teşviki beyânındadır.” Bkz. Mekni, **a.g.e.**, s.20a.

²⁸⁴ Kubbealtı Lugatı, “Marifet”, (Çevrimiçi) <http://lugatim.com/s/marifet>, 02.12.2017.

sıhhatinin kalbine doğduğunu beyan eder.²⁸⁵ Allah kendi ruhundan insana üfleyerek, insana ilahi bir nitelik bahşetmiştir. Binanaleyh, seyr-i enfüsiyle meşgul olan arif kendi ruhunun hakikatini idrak edince aslında Hakk'ın onda tecelli edişini de idrak eder.

2) Marifetullah: Kendindeki hakikatı bilen arif, Hakk'ın varlığı ve birliğini de idrak eder. Bu idrakın neticesinde, Allah'ın zatına ait mutlak sıfatlar hariç, O'nun tüm sıfatlarıyla muttasıf olur. Adeta kendisinden Hak zuhur eder ve kulluk vazifesini en iyi surette eda edip, aczini ve fakrını farkederek hale gelir. Bu idrake sahip olan arif Allahu Te'ala'nın azameti ve heybeti karşısından her daim huşu halinde olur.²⁸⁶

Bu babda, Sineçak Hazretleri, **Mesnevî-i Şerif**'ten seçtiği beyitler itibarıyla marifetin seyr-ü sülûkesnasında ne kadar ehemmiyetli olduğunu ortaya koymuştur. Er kişi, Mevlana Hazretleri'nin tabiriyle kendini bilen kişidir zira ruhunu terbiye ederek, vesvese şerrinden kurulup ebedi emniyete kavuşmuştur. Zatını idrak eden insanda korkunun bulunmadığını ve “dem be dem lika-yı Hakk'ı müşahede” etmekte olduğunu söyleyen İlmî Dede, arifleri bahr-ı zatta gezinen balıklar olarak vassfeder. İrfan sahibi olmak için ise Mevlana Hazretleri kalbi sülûkla cilalayarak her tarafta cemali ve kemali müşahede etmeyi, kulaktan vesvese pamuğunu çıkararak mahlukatın tesbihini ve münacaatını duymayı, gözü ayıpları gören kıllardan arındırarak gaybı görme kabiliyetini edinmeyi ve burnu pisliklerden temizleyerek her yerde Allah kokusunu idrak etmeyi öğütler.²⁸⁷

2.1.12. Der Beyân-ı Himmet-i Tâlibân Est.²⁸⁸

2.1.12.1. Himmet

Arapça'da çalışma, gayret, yardım, ihsan anlamındadır.²⁸⁹ Evliyaullah her daim Allah'ı fikir ve zikirleriyle yad ederek kalplerini sadece O'na yöneltirler. Bu sayede istikamet sahibi olurlar, Cenab-ı Hak tarafından kendilerine güçlü bir irade

²⁸⁵ “من عرف نفسه فقد عرف ربه”, Bkz. Yılmaz, **a.g.e.**, s.124.

²⁸⁶ Cebecioğlu, **a.g.e.**, s. 223.

²⁸⁷ Mekni, **a.g.e.**, s.20b-21b.

²⁸⁸ “Taliplerin himmeti beyânındadır.”, Bkz. Mekni, **a.g.e.**, s.21b.

²⁸⁹ Kubbealtı Lugatı, “Himmet”, (Çevrimiçi) <http://lugatim.com/s/himmet>, 02.12.2017.

lütfedilir. Bu güce, sufi literatüründe “himmet” denilir. Salik, irfan yolundaki basamakları cismen nefesine zor gelen işleri yaparak ve ruhen himmetini Allah rızasını kazanmaya yönlendirerek kat eder. Yunus Emre-Taptuk Emre menkıbesinde olduğu gibi dervişin şeyhinden himmet talep etmesi, sülûk sırasında karşısına çıkacak zorluklara dayanma gücü sağlamaktadır. Böylelikle Allah’ın rahmeti ve lütfu dervişin üzerinde olup, taatı ve ibadâtı bereketlenir.²⁹⁰

Mevlana Hazretleri himmeti kuşun kanadına benzetirken, İlmî Dede şerhinde Peygamber Efendimiz (s.a.v.)’in hadis-i şerifte de buyurduğu gibi himmetin yüceliğinin imandan kaynaklandığını beyan eder. Binanaleyh, günümüz tabiriyle gözü yüksekte olan arif alçak hedefleri olan nefs-i emmarenin arzu ve isteklerini önemsemez, onun likaullahtan gayrı başka bir gayesi yoktur. Şerhteki açıklamaya göre, Cenab-ı Hak da halis ve muhlis niyetli kullarının himmetini ve şevkini arttırarak, karıncayı Süleyman Hazretleri’nin tahtına oturttuğu gibi suret aleminde imkansız görünen güçleri halis ve muhlis niyetli kullarına lütf ve ihsan eder.²⁹¹

2.1.13. Der Beyân-ı Nehy Kerden Ez Sûret Ve Tergîb-i (Ma’ânî)²⁹²

2.1.13.1. Suret /Mana

Arapça’da suret, bir şeyin şekline, biçimine ve kısacası zahiri görüntüsüne denilir. Tasavvufi metinlerde ise bu terim hem ulvi ve hem süfli kavramlar içermektedir.²⁹³ Yüzeysel bir bakışla aleme bakıldığında mahlukatın sadece suretini görüp, hakikatini idrak etmenin mümkün olmadığını söyleyen sufiler ancak mana gözüyle nazar edildiğinde Hakk’ın cemalini ve celalini yani ulvi suretini her an seyretme şerefine nail olunacağını vurgularlar. Nitekim hadis-i şerifte de buyurulduğu gibi Allahu Te’alâ, Adem’i kendi suretinde yaratmıştır. Sufiler bu hadisteki Adem’den muradın İnsan-ı kâmil olduğunu belirterek, onun suretinin bir yandan Hakk’ı, öte yandan halkı temsil ettiğini belirtirler.²⁹⁴ Mana ise bir şeyin

²⁹⁰ Mehmet Demirci, “Himmet”, **DİA**, C. XVIII, s. 57.

²⁹¹ Mekni, **a.g.e.**, s.21b-22b.

²⁹² “Sureti men edip, ma’nayı destekleme beyânındadır.”, Mekni, **a.g.e.**, s.23a.

²⁹³ Cebecioğlu, **a.g.e.**, s.310.

²⁹⁴ Ekrem Demirli, “Sûret”, **DİA**, C.XXXVII, s. 540.

anlamı, batını ve ruhu anlamlarında kullanılarak²⁹⁵ tasavvuf literatüründe olumlu bir kavram olarak ele alınır. Mevlana Hazretleri'nin de **Mesnevî**'sine **Mesnevî-i Mânevi** denmesi, eserinin mana aleminden mefhumlar içerdiğini göstermektedir. Bu babda, Yûsuf Sinâneddîn Sineçâk, seçtiği beyitlerle Mevlana Hazretlerinin saliklere, suret yerine manaya yönelmelerini ifade eden tavsiyelerine yer vermiştir.

İlmî Dede manayı Hakk'ın zatı, sıfatı ve Esmaü'l-Hüsna'sı diye şerh ederek, enbiya ve evliyanın bu manaya mazhar olduğunu ifade eder. Ayrıca İlmî Dede, bu mananın tüm insanlarda bi'l-kuvvet mevcut olduğunu ancak ehli-i imanın sülûk ve içtihadı sayesinde bi'l-fiil haline geldiğini beyan eder. Şarihe göre Mevlana Hz., suretten manaya erişmenin bir tek yolu olduğunu ve o yolun da güzel ahlak olduğunu vurgulayarak, suret-i ilahi üzerine yaratılan insanın, Allah'ın rahmaniyet sıfatıyla muttasıf olmadığı sürece kıymetsiz ve ölü sayıldığını addeder.²⁹⁶

2.1.14. Der Beyân-ı Tövbe²⁹⁷

2.1.14.1. Havf

Mümin insan için, nefsi emmareye uyararak, başına geleceklerden korkmaya havf denilir. Havfı, haya olarak da nitelendiren sufiler Allahu Te'ala'ya karşı isyan etmekten ve emirlerini yerine getirmemekten çekinirler. Havfa yakın anlamlı kelimeler arasında haşyet, heybet ve iclali görebiliriz. Ancak havf daha umumi bir tabir olup tüm iman sahibi kullar için kullanılır. Haşyet alimler ve ariflere, heybet unsiyyet makamındakilere ve iclal da Hakk'ın celalini idrak eden kurbiyyet makamında olanlara nisbet edilmiştir.²⁹⁸

2.1.14.2. Reca

Sözlük olarak Arapça bir kelime olan recanın anlamı ümit etmek ve ummaktır. Allah'ın rahmeti ve mağfiretinden umut kesmek en büyük günahlardan

²⁹⁵ Kubbealtı Lugatı, "Mânâ", (Çevrimiçi) <http://lugatim.com/s/M%C3%82N%C3%82,,> 02.12.2017.

²⁹⁶ Mekni, **a.g.e.**, s.23a-24a.

²⁹⁷ Mekni, **a.g.e.**, s.24b.

²⁹⁸ Mustafa Kara, "Havf", **DİA**, C.XVI, s.529-530.

sayılır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de de insanlar umutlu olmaya teşvik edilmiştir.²⁹⁹ Binanaleyh, Allah'ın merhametine hüsn-i zan besleyen müminin kalbi her daim hoşnut ve ferahtır. Ümidi Allah olanların ettikleri taat ve ibadet cemal ile tecelli eder, zorluk ve alem onlardan uzak olur. Arifler yaptıkları hayırların sevabına göz dikmeyi makbul görmezler. Onlar için en büyük mükafat cemal-i ilahiye müşahade etmektir.³⁰⁰

Cezire'nin tövbe ile ilgili seçilmiş beyitlerin hepsinde Allah'ın her zaman tövbe edenlerin tövbesini kabul ettiğini ve hatta önceden işlenen günahların, bu vesileyle sevaplara dönüşeceğine değinilmiştir. İlmî Dede de şerhinde, tövbe için hiçbir zaman geç olmadığına, tövbekarın ömründe son bir saat kalsa bile ihlasla yaptığı tövbesinin kabul olacağına ve Hakk'ın inayeti ve keremi sayesinde cehennem azabından kurtulacağına işaret etmiştir.³⁰¹

2.1.15. Der Beyân-ı Fevâid-i Gerye Est.³⁰²

2.1.15.1. Arş-ı Rahman=Kalb-i Mü'min

Arş, Arapça bir sözlük olup taht, kat, nokta anlamındadır. Bu kelime, tasavvuf terminolojisinde Allah'ın en yüce tecelligahı demektir.³⁰³ Arş, Kur'an-ı Kerim'de de birçok ayette geçmiştir.³⁰⁴ Bazı müfessirler arşın dokuzuncu semada bulunduğunu söylerler. Arş ile beraber kullanılan ifadeler arasında a'la, a'zam, mu'alla ve rahmana rastlayabiliriz. Bu ifadelerin hepsi Allah'ın saltanat tahtının en yüce mevkide bulunduğunu işaret etmektedir.³⁰⁵ Bazı tefsirlerde arş, Allah tarafından yaratılan ilk şeydir. Tasavvufî görüşte ise arşı dünya üzerinde temsil eden gönüldür.³⁰⁶ Yerlere ve göklere sığmayan Allahu Te'ala'nın müminin kalbine sığıdığına dair rivayet edilen Hadis-i Kudsi'ye dayanarak, kalbi; Allah'ın isim ve sıfatlarının tecelligahı olarak tarif edebiliriz. Sufilerin vüsatının yerden ve gökten bile

²⁹⁹ Örneğin; “لا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ”; “Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyiniz.” (Zümer 39:53)

³⁰⁰ Cebecioğlu, **a.g.e.**, s. 277.

³⁰¹ Mekni, **a.g.e.**, s.25a.

³⁰² “Ağlamanın faydaları beyânındadır” Bkz. Mekni, **a.g.e.**, s.26b.

³⁰³ Kubbealtı Lugatı, “Arş”, (Çevrimiçi) <http://lugatim.com/s/ar%C5%9F>, 26.11.2015.

³⁰⁴ (Tevbe 9:129), (Mü'minûn 23:86), (Neml 27:23), (Tekvîr 81:20)

³⁰⁵ Erginli, **a.g.e.**, s.22-23.

³⁰⁶ Cebecioğlu, **a.g.e.**, s. 32.

geniş olduğunu ifade ettikleri mahal, İnsan-ı kâmilin gönlüdür.³⁰⁷ Mevlana Hz. de şiirlerinde Kabe'yi, gönül olarak izah edip tavafın taştan yapılmış binaya değil gönle yapılması gerektiğini vurgular. Ayrıca kırık kalbi, Allah'ın nazargahı diye tabir eden Mevlana, onun kıymeti ve izzetinin pek yüce olduğuna değinir.³⁰⁸

Cezire'nin bu babdaki beyitlerinin hepsinde gönlü kırık ve gözü yaşlı olmanın önemi üzerinde durulmuştur. Mevlana Hazretleri, küçük bebekleri ve tabiatı misal vererek izah etmeye çalışır. Nasıl ki çocuklar konuşmadan önce etrafındakilerle ve özellikle anneleriyle ağlama vasıtasıyla iletişim kurarlar ve ağladıkları zaman bir ihtiyacı, sıkıntıyı veya isteği dile getirdikleri anlaşılır, kişi de Allah'a tazarru etmeyip talepte bulunmadıkça haceti ve talebi kabul edilmez. Çocuğun ağlaması, annenin kalbinde merhamet ve şefkat duygusunu coşturup göğsünden süt akmasına sebep olduğu gibi insanın haceti de kalbinin kırılıp gözünden yaşlar akması, Arşı-ı Rahman'ı titretip rahmet-i ilahi ve lütf-i Hüda vasıtasıyla bermurad olur. Diğer örnekte ise, Mevlana Hz., yağmuru bulutun ağlaması diye tabir ederek, yağmur yağdıktan sonra tabiatın yeşillenip güzelleşmesini aynı sebebe bağlar. İlmî Dede de şerhinde "İhsan talep etmekle hasıl olur."³⁰⁹ rivayeti ve Kur'an'daki çokça ağlayıp, az gülmekle ilgili ayetin³¹⁰ izahına yer vererek Mevlana Hazretleri'nin bu konudaki görüşlerini desteklemiştir. İlmî Dede, müminin her daim Allah iştiyakı ve vuslat arzusuyla kalbi kırık ve gözü yaşlı olması gerektiğini vurgular.³¹¹

³⁰⁷ Süleyman Uludağ, "Arş", **DİA**, C. III, s. 410.

³⁰⁸ طواف كعبه دل كن اگر دلی داری / دلست كعبه معنی تو گل چه پنداری ; "Gönül ehliysen, kalp Kabe'sini tavaf et. Mana Kabe'si gönüldür. Onu çamurdan yapılmış bina olarak görme.", ayrıca Bkz. Mevlana, **Divan-i Şems**, Gz. 3104, (Çevrimiçi), <https://ganjoor.net/moulavi/shams/ghazalsh/sh3104/>, 26.12.2017.

³⁰⁹ "العطا فی الطلب", Bkz. Mekni, **a.g.e.**, s.27a.

³¹⁰ فليضحكوا قليلا و ليبكوا كثيرا جزاء بما كانوا يكسبون ; "Artık kazandıklarının karşılığı olarak, az gülsünler, çok ağlasınlar." (Tevbe 9:82)

³¹¹ Mekni, **a.g.e.**, s.26b-27a.

2.1.16. Der Beyân-ı Kesb-i Mücâhede³¹²

2.1.16.1. Mücahede

Mücahede, cihad kökünden üretilen, Arapça bir kelimedir. Lugat anlamı, çalışmak, uğraşmak, didinmek; terimsel anlamı ise Allah yolunda din, vatan, millet ve en önemlisi nefsi şeytanın şerrinden korumak için yapılan savaştır.³¹³ Özellikle tasavvufta, mücahede salikin nefsinin alışkanlıklardan arıtarak, şehvetten uzak durmasını ve seyr-ü sülûksırasında karşılaştığı güçlülere daha kolay bir şekilde göğüs germesini sağlar. Sufilere göre bedeni ibadetle meşgul etmek, her daim kavilde ve halde Allah'ı zikir etmek, ilimle amel etmek, amelini muhasebe etmek ve edebi elden bırakmayarak mücahede eden kişinin kalbine, Allahu Te'ala cemalini müşahade etme şerefini nasip eder.

Hakk'ın her an başka bir şa'nda tecelli edişini idrak edebilen mücahede ehli, nefis terbiyesi sayesinde hava ve hevesleri onları bu seyr-i ilallahtan alıkoyamaz. Mücahede avam ve havas mücahadesi olarak ikiye ayrılır; Avamın mücahadesi, Allah'ın emirlerine uyarak kitap ve sünnetin tavsiyelerini yerine getirmektir. Havas için ise mücahede hal ve ahlakın Allah'ın rızası doğrultusunda kaim kılmasıdır.³¹⁴ Bu makalda, Mevlana Hz. mücahedeyi ekin ekmeye benzetir; toprağa tohum ekmeden toprağın meyve vermemesi gibi amel olmadan da mükafatın olmayacağını söyler. İlmî Dede de “الدنيا مزرعه الآخرة”³¹⁵ hadis-i şerifine yer vererek bu dünyada yapılan amellerin, ahirette karşımıza çıkacağını ifade eder. Mevlana Hazretleri, ayrıca salike önce mücahede sonra tevekkül diye tavsiye ederek, enbiya ve evliyanın örnek alınması gerektiğini vurgular. Bu babdaki beyitlerin birinde demirin taşa vurulduğu takdirde çıkan ateş kıvılcımından bahsedilmiştir. İlmî Dede söz konusu beytin şerhinde iman ve taatı, taş ve demir olarak açıklayarak ikisinin bir araya gelmesinden “ateş-i marifet ve nur-ı basiret”³¹⁶ hasıl olduğunu beyan eder.

³¹² Mekni, a.g.e., s.28a.

³¹³ Kubbealtı Lugatı, “Mücahede”, (Çevrimiçi) <http://lugatim.com/s/m%C3%BCcahede>, 30.11.2017.

³¹⁴ Erginli, a.g.e., s.703-704.

³¹⁵ “Dünya ahiretin tarlasıdır.”, Bkz. Yılmaz, a.g.e., s.36.

³¹⁶ Mekni, a.g.e., s.29a.

2.1.17. Der Beyân-ı Men Karaa'1-Bâbe Ve Lecce Velecc³¹⁷

2.1.17.1. İstikamet

Arapça'da ayakta durmak, dikilmek, doğru yolda ve dürüst olmak anlamındadır.³¹⁸ Kitap ve sünnetten sapmadan, ahlaki ve dini açıdan doğru ve dengeli bir yol üzerinde olmaya istikamet denilir. Her gün namazda defalarca Allah'tan bizi "sırat-ı mustakim" üzerine hidayet etmesini talep etmek, bu çizginin dünyevi ve uhrevi hayatta ne denli ehemmiyetli olduğunu göstermektedir. Doğru olmanın yanı sıra bu kelime sebat ve kararlılığı da ifade etmektedir.

Efendimiz (s.a.v.) bir sahabenin isteği üzerine, hayatı tek bir hadis üzerine sürdürebilecek şekilde bir cümle ifade ederek, ona "Allah'a iman ettim de, sonra da dosdoğru ol!" diye nasihat etmiştir. Sufiler bu gibi ayet ve hadislerde yer alan istikamet kelimesini, Allah'ın tekliğine iman etme yolundaki kararlılığa işaret ettiğine inanırlar. Faziletin iki arş arasında olduğu sözünden yola çıkarak, müminin elinden geldiği kadarıyla ifrat ve tefritten uzak durması ve kararlı bir hayat sürdürmesi beklenilir.

Gazali iki arş arasındaki çizginin "kıldan ince, kılıçtan keskin" olduğunu ifade eder.³¹⁹ Velhasıl tasavvufi anlayışta istikamet bir keramet göstergesi olduğuna inanılır. Mevlana Hz. rahmet kapısının ısrarla çalan kişinin yüzüne açılacağını ve sonunda duaların müstecab olacağını söyler. Başka bir beyitte, rahmet kapısı yerine mana kapısı lafzını kullanan Hz. Mevlana, çokça tefekkür eden talibi doğan kuşa benzetip, kanatlarını vura vura gayb aleminin sırlarını ve manalarını avlayacağını belirtir. İlmî Dede de mana kapısını Hakk'ın marifetine ve hikmetine açılan bir kapı addederek ced ve cehdle talep etmenin sayesinde salikin geç bile olsa menzil-i maksuda erişeceğini vurgular.³²⁰

³¹⁷ Mekni, **a.g.e.**, s.29a.

³¹⁸ Kubbealtı Lugatı, "İstikamet", (Çevrimiçi) <http://lugatim.com/s/istikamet>, 26.11.2017.

³¹⁹ Mustafa Çağrıçı-Süleyman Uludağ, "İstikamet", **DİA**, C. XXIII, s. 348.

³²⁰ Mekni, **a.g.e.**, s.29a-29b.

2.1.18. Der Beyân-ı An Ki Tâlib Râ Her Âine Ez Pîr Nâgüzîr Est.³²¹

2.1.18.1. Rabîta

Arapça’da bağ, alaka, münasebet anlamındadır.³²² Tasavvufi bir ıstılah olarak rabîta, dervîşin aklını ve kalbini masivadan çevirerek Allah’a yöneltmesi, kendisini O’nun huzurunda hissetmesidir. Ancak Hak Ta’ala ile berkarar olunan hakiki rabîta, yolun başında olan salık için vasıtasız mümkün değildir. Bu sebeple mürid, mürşidinin ruhaniyetini zihninde tasavvur ederek ondan feyz almaya çalışır. Bu merhalede dervîş, kendi zatında şeyhini görür olur ki buna irfani seyr ü sülûkta “fena fi’ş-şeyh” denilir. Fena fi’l-ihvan sayesinde fi’iş-şeyh halini idrak eden dervîş, sülûku ilerleyerek fena fi’r-Resûl ve nihayetinde fena fi’llah makamına erişir. Yani gönlünü, şeyhinin gönlüne bağlayan dervîş veliden Resul’e, Resul’den de Hak (cc.)’ın nuruna ulaşarak kalbini aydınlatır.

Rabîta, mürşid-i kâmilin sureti ve siretini tasavvur etme vasıtasıyla, Hakikat-ı Muhammedi’nin manasını müridin gönlünde filizlendirir. Böylelikle salık, velayet boyasıyla boyanıp, ahlak-ı Muhammedi ile ahlaklanır.³²³ Mevlana Hazretleri, pir ve mürşidin önemine değinerek, seyr-ü sülûkün pirsiz yapıldığı takdirde tehlikeler ve afetlerle dolu olduğunu söyler. İlmî Dede ise konuya ilişkin sufilerin “الدليل ثم السبيل،”³²⁴ sözüne yer vererek halis ve muhlis müritlerin mürşid-i kâmilin huzurunda kendi varlıklarından geçerek zorluklarla dolu yolu huzurlu ve rahat bir şekilde kat edebileceklerini beyan eder. Şerhin ilerleyen kısımlarında zorluklardan murad nefis ve şeytan vesveseleri olduğu anlaşılır.

İlmî Dede, Kur’an-ı Kerim’deki “يَحْفَظُونَهُ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ”³²⁵ ibaresine istinaden mürşid-i kâmilin gölgesinin her taraftan zahiren ve batınen müridin üzerinde olduğunu ve Allah’ın emriyle onu her türlü tehlikeden koruduğunu vurgular.³²⁶ Binanaleyh, mürid cismen ve ruhen mürşidi ile irtibatta olduğu sürece, seyr-ü sülûk

³²¹ “Pirin talip için kaçınılmaz olduğu beyânındadır.”, Bkz. Mekni, **a.g.e.**, s.32a.

³²² Kubbealtı Lugatı, “Rabîta”, (Çevrimiçi) <http://lugatim.com/s/rab%C4%B1ta>, 27.11.2017.

³²³ Rifat Okudan, **Tasavvuf El Kitabı**, 3.bs., Ankara, Grafiker Yayınları, 2015, s.422.

³²⁴ Önce delil sonra sebil, önce yoldaş sonra yol.

³²⁵ “Allah’ın emriyle onu korurlar”. (Ra’d 13:11)

³²⁶ Mekni, **a.g.e.**, s.32a-33a.

esnasında karşılaşacağı zorlukları kolaylıkla aşır menzil-i maksuda ve rahmet-i ebediye nail olur.

2.1.19. Der Beyân-ı Fevâid-i Müsâhibet-i Hüdâ-yı Merdân³²⁷

2.1.19.1. Sohbet

Tasavvufta sülûkün en önemli vesilelerinden olan sohbet, aynı manalar alış-verişinde bulunan ve buna binaen bir ünsiyet irtibatı kuran topluluğun bir araya gelmesidir. Peygamber Efendimiz (a.s.v)’in meclisinde bulunan ve bu meclisten feyz alan herkese “sahabe” veya “ashab” denilmektedir. Sohbet cisimle, ruhla veya vasıtasız bir şekilde Allah’la yapılabilir. Örneğin Mevlana-Şems gibi dünya aleminde aynı mecliste yapılan sohbet cismani sohbe, Beyazıd Bestami-Harakani gibi zaman olarak farklı dönemlerde yaşayan zatların kurdukları irtibat ruhani sohbe ve Hz. Musa (a.s.) veya Peygamber Efendimiz (a.s.v)’in hicabsız bir şekilde Allah ile konuşmaları ilahi sohbe mazhar olmuştur.³²⁸

Mevlana Hz., Allah ile müsahebet etmek isteyen kişinin evliyaullahın meclisinde bulunması gerektiğini söyler. İlmî Dede de şerhinde, bu konuyla aynı mazmunda olan hadisi şerifi nakleder; “من اراد ان يجلس مع الله فليجلس مع التصوف”³²⁹. İlerleyen beyitlerde evliya meclisinde bulunmanın önemine değinen Hz. Mevlana, gönül ehliyle oturup kalkan kimsenin sonunda onlara benzemesinden veya kalbi çakıl taş gibi değersiz olanın bu mücaleset sayesinde kalbinin kimyasının değişmesinden ve adeta mücevherleşmesinden bahseder. İlmî Dede, evliyaullahın Cenab-ı Hak ile kaim olduklarını belirterek, salikin tenini ve ruhunu masiva endişesinden arındırmadığı sürece onlarla birleşip zatlarındaki hakikat-ı ilahi sırrını idrak edemeyeceğini vurgular.

³²⁷ “Allah dostları sohbetinin faydaları beyânındadır.” Bkz. Mekni, **a.g.e.**, s.34a.

³²⁸ Süleyman Uludağ, “Sohbet”, **DİA**, C. XXXVII, s.350.

³²⁹ “Kim Allah ile oturmak isterse, tasavvuf ehliyle otursun.” Bkz. Mekni, **a.g.e.**, s.34a.

2.1.20. Der Beyân-ı Terk Kerden Ez Müsâhibet-i Müdde'iyân Ve Müzdûrân³³⁰

2.1.20.1. Tevazu'

Arapça bir kelime olan kelimenin kökü “vaz” yani “yere koymak” anlamındadır. Tevazu ise “nefsi aşağılamak, gönlü alçatmak” manasına gelir.³³¹ Tasavvuf adabında önemli bir yeri olan tevazu, kendini kimseden üstün görmeyip kibirden kaçınmak anlamındadır. Tevazu; dünyevi mal ve menal açısından kendinden daha yüksek olan birilerinin karşısında ezilmenin aksine, kendinden daha düşük olan insanların karşısında kibirli görünmemek diye de yorumlanmıştır.³³² Zira insan, Allahu Te'ala'nın en güzel surette yarattığı bir mahluk olarak, benlik davasına girmeden izzet-i nefsinin de korumalıdır.

Mevlana Hz., iddia sahibi olanları cahil ve ahmak diye addeder. İlmî Dede ise şerhinde, kendilerinin evliyadan ve enbiyadan bile yüce olduğunu düşünen bu gibi cahillerin kalplerine ve gözlerine Allahu Te'ala tarafından mühür vurulduğunu, akl-ı külle rabt olamadıklarını ve dolayısıyla hak ve batılı ayıramadıklarını belirtir. Ayrıca Mevlana Hz., salike Âdem suretinde görünen ama hakikatinde İblis gibi olan şeyhlerden uzak durulmasını ve sözlerine ve iddialarına itibar edilmemesini vurgular. Şerhe baktığımızda İlmî Dede, bu sözlerin evliya keliminden çalıntı laflar olduğunu ve halis ve muhlis dervişleri yoldan çıkardığını ifade eder.³³³

2.1.21. Der Beyân-ı Hakikat-i Zât-ı Pâk-ı Hazret-i Pîr³³⁴

2.1.21.1. Tasavvuf ve Zaman

Zaman, ay, güneş ve yıldızların bulundukları konum sayesinde yer kürede kurulan matematiksel düzen ve hadiselerin ardışık dizimini sağlayan bir ölçü birimidir. Bunun yanı sıra tasavvufi anlayışta zaman mahiyeti itibarıyla göreceli bir

³³⁰ “İddia sahipleri ve zorbarların sohbetini terk etme beyânındadır.” Bkz. Mekni, **a.g.e.**, s.37a.

³³¹ Kubbealtı, “Tevâzu”, (Çevrimiçi) <http://lugatim.com/s/tevazu>, 27.11.2017.

³³² Himmet Konur, **Tasavvuf El Kitabı**, s.379.

³³³ Mekni, **a.g.e.**, s.39a-41a.

³³⁴ Meni, **a.g.e.**, s.41b.

zihinselliğe sahiptir. Sufi için önemli olan vakittir. Vakit ise gökcisimleriyle bir bağlantısı olmaksızın sufiye arız olan psikolojik haldir. Seyr-ü sülûk sırasında vakti gözetleyerek, salikin manevi gelişimi için büyük önem arz etmektedir. Bu sebeple sufiler için ibnü'l-vakt, ebü'l-vakt veya sahibü'z-zaman³³⁵ gibi terimler kullanılmıştır. Vakit sayesinde sufi, ezeli ve ebedi olan Allah'la irtibata geçerek zamansız bir hüviyet kazanır.³³⁶

Arızı bir mefhum olan zaman, göreceli mahiyeti itibariyle mana alemi için bir ölçüt ve kıstas sayılamaz. Nitekim Mevlana Hz. bu babdaki şiirlerinde yaş kavramına değinerek, fiziken yaşlanmanın aklın tekamülü için kafi olmadığına ve aklın nurlanması için de illa yılların geçmesine, saçın, sakalın beyazlaşması gerekmediğine vurgu yapmaktadır. Örnek için de Hz. İsa'nın beşikte konuşmasını zikreden Mevlana Hz. dervişlere surete ve simaya aldanmayarak, hakiki pire el vermelerini tavsiye eder. Hakiki pir ise Hz. Mevlana'ya göre kendi varlığından soyutlanmış akıl piri olan kimsedir. İlmî Dede ise akıl pirini akl-ı maaş ve dünya endişesinde kurtulmuş, akl-ı maad yani nur-ı hikmet sahibi, Hakk'ın vasıflarıyla vasıflanmış ve akl-ı külle rabt olan pir olarak şerh etmiştir.³³⁷

2.1.22. Der Beyân-ı İstikâmet-i Tâlibân Ve Âdâb-ı Hıdmet-i Pîrân³³⁸

2.1.22.1. Hizmet

Arapça'da "hidmet" olarak telaffuz edilmiş ancak Türkçe'de ses değişikliğine uğramıştır. Anlamı, kişinin sorumlu olduğu iş veya aldığı görevdir.³³⁹ Tasavvuf adab ve erkanında atılması gereken ilk adımlardan biri sayılır. Tekkeye yeni giren derviş seyr-ü sülûkuna şeyhine ve ihvanına hizmet etmekle başlar. Bu sırada ona nefesine zor

³³⁵ İbnü'l vakt veya vaktin oğlu tasavvuf anlayışında geçmiş ve geleceği düşünmeyerek o anda Hakk'ın tecelliyatına göre hareket eden kişidir. Ebü'l-vakt ise vaktin babası veya sahibi, vaktin hakikatini idrak eden, Hz. Muhammed'in o devirdeki vekili; kutb demektir. Daha geniş bilgi için Bkz. Semih Ceyhan, "Vakit", **DİA**, C. XXXXII, s. 492. Ayrıca ebü'l-vakt veya sahibü'l-vakt, vaktin ve halin etkisinde olmayan, telvin ehli değil temkin ehli olan arif için de kullanılır. Bkz. Cebecioğlu, **a.g.e.**, s. 91.

³³⁶ Osman Nuri Küçük, "Zaman Düşüncesinin Tasavvufi Açılımı", (Çevrimiçi) <http://aves.erciyes.edu.tr/ImageOfByte.aspx?Resim=8&SSNO=9&USER=3141/>, 29.11.2017.

³³⁷ Mekni, **a.g.e.**, s.43a.

³³⁸ "Taliplerin istikameti ve pîrlere hizmet etmenin adabı beyânındadır." Bkz. Mekni, **a.g.e.**, s.43a.

³³⁹ Kubbealtı Lugatı, "Hizmet", (Çevrimiçi) <http://lugatim.com/s/hizmet>, 02.12.2017.

gelen görevler verilebilir, ancak derviş sabır ve şevkle sorumlu olduğu vazifeleri en iyi vecihle yerine getirip icabında işlediği kusurlardan özür dilemelidir. Sufiler sözlerinde sürekli hizmetin önemine değinerek tasavvufu insanın kendisine hizmet etmesi yerine her fırsatta başkalarına hizmet etmekle meşgul olması diye tarif etmişlerdir. Nitekim tasavvuf literatüründe şeyh efendilere “hadimü’l-fukara” unvanı verilerek, dervişlerin şeyhlerin hizmetkarı değil, bilakis şeyhlerin fukaranın yani dervişlerin hizmetinde bulunduğu belirtilmesi ile hizmet kavramının ne denli ehemmiyetli olduğu vurgulanmıştır.³⁴⁰

Bu babda Hz. Mevlana’nın salike, şeyhine uymasını ve onun emirlerini sorgusuz sualsiz yerine getirmesini öğütlediği sözlerine yer verilmiştir. İlgili beyitlerin başlıca konuları özet olarak şu şekildedir; şeyhe tam teslimiyet, Musa (a.s.) ve Hızır (a.s.)’ın arasındaki münasebette olduğu gibi şeyhin her dediğini yere getirme, evliyaullahın sözlerine itaat etmesi konusundaki gurur ve ciddiyetleri, edeple mürşide uyma ve her halükarda ona tabi olmak, şeyhin kalp casusu olması ve salikin şeyhi karşısında kalbinden geçenlere dikkat etmesi, mana ehli indinde edebini içten olması, şeyhin huzurunda her daim edebi korumak ve ona karşı yapılan edepsizliğin dervişin dünyasını ve ahiretini karartarak gönlünü taşla döndürmesini bilmek, Allah’tan edebini tevfiğini dilemek ve lütfundan mahrum kalmamaya çalışmak.

İlmî Dede de şerhinde aynı hususlara değinerek, bazı açıklamalar ilave etmiştir. İlmî Dede, saliki hakikat deryasındaki bir katreye benzeterek katrenin deryaya ulaşmadığı sürece değeri ve gücü olmadığını ifade eder. Sabır, tevazu ve edeple şeyhin her emrini yere getirmek, daima murakebe halinde olmak, hikmeti sorgulamamak ve himmeti elden bırakmamak İlmî Dede’nin bu babdaki şerhinde öne çıkan mevzulardandır.

³⁴⁰ Ramazan Muslu, *Tasavvuf El Kitabı*, s. 364- 365.

2.1.23. Der Beyân-ı Ânân Ki Şeyh Râ İmtihân Konend.³⁴¹

2.1.23.1. Vesvese

Arapça’da vehim, kuruntu, şüphe anlamındadır.³⁴² İnsanın içine kötü düşünceleri telkin eden düşünceler de vesvese sayılır. Kur’an-ı Kerim’de vesvese ve şer kelimesi yan yana gelmiştir.³⁴³ Böylelikle vesvesenin sonucunun şer ve kötülük olduğunu anlayabiliriz. Dini ve tasavvufî anlayışta vesvesenin bir yandan imana zarar vereceği düşünülürken öte yandan ondan korunmaya çalışan müminlerin şeytanın şerrinden selamette oldukları düşünülür. Vesvese ve ilham, iki zıt anlamlı kavramdır. Vesvese, şeytan tarafından gelen dürtülere denilirken; ilham, melekler tarafından müminin kalbine yapılan telkine denilir.

Sufiler vesvesenin sebebini haram lokma olarak addedip, nesfin emirlerine uymayı salikin ilham ve vesvesenin arasındaki farkı temiz etmesini engellediğini inanırlar.³⁴⁴ Bu babın isminden de anlaşılacağı üzere, şeyhlerini imtihan etmeye kalkışan müritler tenkit edilmiştir. Mevlana Hazretleri, böylesi dervişleri ahmak diye tanımlarken imtihan edilenin şeyh değil, mürid olduğunu söyler. Zira mürşidden tasarruf ve keramet göstermesini beklemek ve onun makamıyla ilgili kalpte vesvese ve zan oluşması müridin bedbahtlığındandır. Hz. Mevlana, içine vesvese doğan salike secde edip Allah’tan vehim ve gümanları kendinden uzak tutmasını ve bu marazdan kurtulması için ağlaya inleye niyazda bulunmasını tavsiye eder. İlmî Dede, şeyhlerine tam teslim olan müritler için “şu teneşir üzere ölü yuyucu elinde meyyit”³⁴⁵ tabirini kullanmıştır.

Gönüllülerinin istediği zaman mürid, istemediği zaman münkir olan dervişleri tenkit eden İlmî Dede, vesvesenin sebebinin cehalet ve idraksizlik olduğunu belirtir. İlmî Dede ayrıca müridin, pirine basiret gözüyle bakmayıp, halis ve muhlis niyete sahip olmadan ayne’l-yakin ve hakke’l-yakin’e varmanın mümkün olmadığını beyan eder.

³⁴¹ “Şeyhi imtihan etmeye kalkışan kişilerin beyânındadır.” Bkz. Mekni, **a.g.e.**, s.46b.

³⁴² Kubbealtı Lugatı, “Vesvese”, (Çevrimiçi) <http://lugatim.com/s/vesvese>, 27.11.2017.

³⁴³ “من شر الوسواس الخناس” ; “Gizlice sinsi sinsi vesvese verenin şerrinden” (Nas 114:4)

³⁴⁴ Mustafa Çağrı, “Vesvese”, **DİA**, C. XXXXIII, s.71.

³⁴⁵ Mekni, **a.g.e.**, s.46b.

2.1.24. Der Beyân-ı Terk-i Ta'n³⁴⁶

2.1.24.1. Hüsnüzan/ Suizan

Arapçada hüsn güzel ve zan hüküm, sanı demektir. Hüsnüzan veya hüsnizan birinin hakkında iyi bir kanaata sahip olma anlamına gelir.³⁴⁷ Bu kelimenin karşıtı ise suizan; yani kötü zandır.³⁴⁸ Sufiler için tasavvuf ahlakın, ahlak da edebın üzerine kurulmuştur. İslam dinine ve Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in hayatına bakıldığında edebın kitapta ve sünnette ne denli mühim olduğu ayan ve beyan ortadadır.³⁴⁹ Efendimiz (a.s.v.) bir hadiste “Ben ancak güzel ahlakı tamamlamak için geldim”³⁵⁰ buyurmuştur. Edebi güzel ve hayırlı sözlerin ve davranışların toplamı olarak görürsek niyeti de edebın ete kemiğe bürünmemiş soyut bir hali olarak addedebiliriz.

Niyeti hayır olanın, amelinin sonucu şer bile olsa hayır işlemiş gibi mükafatlandırılacaktır, zira “Ameller niyetlere göredir.”³⁵¹ Bu sebeple, insanlara karşı önyargılı olmamak ve hüsnizan beslemek edebın en asli ilkelerinden sayılır. Ahlak-ı Muhammedi'nin de temel unsurlarından olan hüsnizan, arifler tarafından da oldukça önemsenmiştir. **Cezîre**'deki bu babda seçilen beyitlere bakıldığında Mevlana Hz. hüsnizan beslemenin ve özellikle ihvan ile olan münasebetlerin samimi ve art niyetsiz olması gerektiğinin üzerinde durmuştur. İlmî Dede de ilgili beyitleri şerh ederken salike başkalarının ayıbını aramak yerine kendi kusurlarına bakarak nefsinı terbiye etmesi hususunda nasihatlerde bulunur.

2.1.24.2. Muhabbet

Arapça bir sözcük olan muhabbetin anlamı sevgidir. Kökü “hub” iki anlam içermekte; biri “buğz”ın karşıtı olan sevgi, diğeri ise “tohum”. Muhabbet, meveddet ve aşk yakın anlamlı kelimeler olsalar bile, aşk sevginin en şiddetli ve coşkulu

³⁴⁶ Mekni, **a.g.e.**, s.48a.

³⁴⁷ Kubbealtı Lugatı, “Hüsnüzan”, (Çevrimiçi) <http://lugatim.com/s/h%C3%BCsn-%C3%BCzan/> 29.11.2017.

³⁴⁸ Kubbealtı Lugatı, “Suizan”, (Çevrimiçi) <http://lugatim.com/s/suizan/>, 06.12.2017.

³⁴⁹ Konur, **a.g.e.**, s.376.

³⁵⁰ Muvatta, **Husnû'l Halk**, s.8.

³⁵¹ (Buhari, Bedü'l-Vahy, 1), (Müslim, İmare, 155)

halidir. Muhabbet, genelde “iyi olan ve iyi olduğu düşünülen” birşeyi istemektir.³⁵² Meveddet ise daha çok ünsiyet ve ülfet sayesinde kazanılan samimi sevgiye denilir. Esmâ-i Hüsnâ’dan “Vedud”, meveddetle aynı kökten türetilmiştir.³⁵³ Vedud, Cenab-ı Hak için kullanıldığında, “salih kullarını çok seven ve kulları tarafından çok sevilen” anlamına gelir.³⁵⁴

Kur’an ve İncil başta olmak üzere diğer semavi kitaplarda da sevginin önemine sıkça değinilerek dindar bir yaşam sürdürmek isteyenler için sevginin olmazsa olmaz bir unsur olduğu belirtilmiştir. Kur’an-ı Kerim’de ise sevgi değişik türleriyle ele alınmıştır. Birçok ayette Allah’ı, Peygamberleri ve müminleri sevmeyi teşvik eden ifadeler görülmekle beraber dünyevi gücü, geçici zevkleri ve hatta çirkinlikleri ifşa etmeye karşı duyulan sevginin zemmedildiğine şahit olabiliriz. Ancak Hak (cc.)’a duyulan muhabbetin en yüce ve en şiddetli olması gerektiğini Bakara Suresi’nin 165. ayetinden anlayabiliriz.³⁵⁵ Bu ayette açık bir şekilde Allah’tan başkasını sevenlerin zulüm işlemiş olup azaba uğrayacakları beyan edilmiştir.³⁵⁶ Ancak Allahu Te’ala’yı sevmek, O’nun sevdiği her şeyi sevmeyi icap eder. Başka bir tabirle bu anlayış yaratılanı Yaratıcı’dan ötürü sevmek ve herkese karşı hoşgörü sahibi olmaktır.

Kainat O’nunla kaim olduğu için, O’nun ötesinde bir varlık yoktur, her şey O’nun vechinin bir tecellisi ve “kün”³⁵⁷ emrinin mazharıdır. Binanaleyh, mahlukatı sevmemek, O’na ve emrine karşı hürmetsizlik olup, mü’minlere asla yakışmayan bir durumdur. **Cezîre**’nin bu babdaki beyitlerinde ihvanın birbiriyle iyi geçinmesi, karşılıklı hüsnizan beslenmesi, kabih bir eylem görüldüğünde bile görmezden gelinmesi, ayıp ve kusurların örtülmesi gibi konular ele alınmıştır. Mevlana Hz., salike ihvanından cefa gördüğü takdirde bile onlardan incinmemesi gerektiğini

³⁵² Süleyman Uludağ, “Muhabbet”, **DİA**, C.XXX, s.386.

³⁵³ Semih Ceyhan, “Üns”, **DİA**, C.XXXXII, s.348.

³⁵⁴ Bekir Topaloğlu, “Vedūd”, **DİA**, C.XXXXII, s. 598.

³⁵⁵ وَمِنَ النَّاسِ مَن يَتَّخِذُ مِن دُونِ اللَّهِ أَندَادًا يُحِبُّونَهُمْ كَحُبِّ اللَّهِ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَشَدُّ حُبًّا لِلَّهِ وَلَوْ يَرَى الَّذِينَ ظَلَمُوا إِذْ يَرْوْنَ الْعَذَابَ أَنَّ الْقُوَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا وَأَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعَذَابِ ; “İnsanlar arasında Allah’ı bırakıp da O’na ortak koşanlar vardır. Allah’ı severcesine severler. Mü’minlerin Allah’a olan sevgisi daha güçlü bir sevgidir. Zulmedenler azaba uğrayacakları zaman bütün kuvvetin Allah’ın olduğunu ve Allah’ın azabına pek şiddetli olduğunu bir bilselerdi!” (Bakara 2:165)

³⁵⁶ Süleyman Uludağ, “Muhabbet”, **DİA**, C.XXX, s.386.

³⁵⁷ “انما امره اذا اراد شيئا ان يقول له كن فيكون”; “Birşey dilediği zaman, O’nun emri o şeye ancak “ol!” demektir. O da hemen olur.” (Yasin 36:82)

vurgular. İlmî Dede de şerhinde dervişe böylesi durumlarda kendini mazlum ve ihvanı zalim addetmesinden sakınmasını nasihat eder. Mevlana, ihvanın arasındaki nifakın, kendini beğenmek ve sürekli başkasının ayıbını ve noksanını aramaktan kaynaklandığını söyler. Muhabbetin hakim olduğu gönülde, kişi ötekini de kendinden bilip, kusurlarını örtmeye ve hatalarını görmemeye başlar, zira arada ayrı gayrı yoktur. İlmî Dede, hodbinliği cüzzam hastalığı olarak tanımlayarak hodbinliğin ihvanın birbiriyle kaynaşmasının ve muhabbetlerinin pekişmesine engel olduğunu beyan eder.³⁵⁸

2.1.25. Der Beyân-ı (Ta'n) Zenî-yi Münkîrân Şeyh Râ³⁵⁹

2.1.25.1. Mürşid

Arapça bir kelime olan şeyh, yaşlı anlamına gelmekle birlikte tasavvuf terminolojisinde pir, veli veya mürşid anlamına gelir. Türkçede ise eren, ermiş, er bu anlamda kullanılmaktadır. Kur'an-ı Kerim'de mürşid, irşad etme yani insanlara doğru yolu gösterme yönüyle ele alınmıştır.³⁶⁰ Salık bir tarıkata intisap ettikten sonra seyr-ü sülûkunu tamamlayarak şeriattan tarıkata, tarikattan hakikate, hakikatten ise marifete irtika ederse, artık Peygamber Efendimizin (s.a.v)'in manevi varisi sayılır. Bu varise veli denilir yani salık velayet makamına ermiş ve Allah indinde kurbîyet kazanmıştır. Böylelikle ona uymak, Resulullah'a uymak ve netice itibarıyla Allah'a uymaktır.

Mürşidin haliyle hallenmek ve onun gösterdiği yoldan yürümek için öncelikle müridin ona güvenmesi gerekir. Güven için ise en temel unsur sevmektir. Bu durumda mürid, mürşidin tüm tavsiyelerine uyarak yanlış olduğunu düşündüğü hususlarda bile, mutlaka bir hikmet ve hayır vardır diyerekten şeyhin izinden gitmelidir.³⁶¹ Mevlana Hz., şeyhe karşı duyulan suizan ve evhamın sebebinin zinakarlık ve zinazade olmak yani başka bir tabirle haram yeyip haram yedirmek olduğunu söyler. İlmî Dede, şeyhin “zat-ı şerifleri derya-yı bî-payandır ki hergiz onu

³⁵⁸ Mekni, **a.g.e.**, s.48b.

³⁵⁹ “Münkîrlerin şeyhi kınamaları beyânındadır.” Bkz. Mekni, **a.g.e.**, s.50a.

³⁶⁰ (Kehf 18:17)

³⁶¹ Reşat Öngören, “Şeyh”, **DİA**, C. XXXVIII, s. 50-51.

birşey tagyir ve tebdil etmez”³⁶² diyerek, şeyh-i hakiki veya insan-ı kâmilin vücudunun zat-ı ilahi denizine muttasıl olduğunda her zaman pak ve mutahhar olduğunu beyan eder.

2.1.26. Der Beyân- Hâl-ı Hodperestân³⁶³

2.1.26.1. Kibir

Arapça’da büyüklük anlamına gelip, kişinin kendisini herkesten üstün görmesidir. Bu durumda başkalarını küçük görme ve nefsin böbürlenmesi kaçınılmaz hale gelir. Tevazunun karşıtı olan kibir, kimseye boyun eğmemek ve her hususta önce nefsini düşünmek demektir. Tekebbür ve istikbar kelimeleri de aynı kökten türetilen kelimelerdir. Kibrin en şiddetli hali, Allah’ın emirlerine uymamak ve O’na kulluktan imtina etmektir.³⁶⁴ Bu makalda Mevlana Hazretleri’nin pire teslim olan müridin kendine ve masivaya tapmaktan vazgeçip, halisane bir şekilde riya ve tezvirden uzak seyr-ü sülûkunu tayyetmesi ile ilgili şiirlerine yer verilmiştir. İlmî Dede ise şerhinde gönül ehline el veren salikin “cehalet zulmetinden” ve “nefs-i hasisin zebunu” olmaktan kurtulacağını beyan eder.³⁶⁵ Böylelikle salık, ilahi inayet ve rahmetten behremend olacak, Kur’an’da da Cenab-ı Hakk’ın buyurduğu gibi³⁶⁶ işlediği kötü amelleri affedilerek hayırlara dönüşecektir.

2.1.27. Der Beyân-ı An Ki Hûb Bînî Ve Âhir-i Ân Zîst Est.³⁶⁷

2.1.27.1. Sufinin Nazarı Surete Değil, Siretedir.

Bazen sureten güzel görünen şeyler, iç manaları itibariyle öyle olmayıp sadece mümini imtihan etmek için bir vesile olabilir. Binanaleyh, Mevlana Hz., dervişleri “sonu görücü” olmaya, güzellikleri görmenin yanı sıra onların akıbetini ve hakikatini de görmeye teşvik etmektedir. Baharın güzelliğinden zevk alındığında, sonbaharı da unutmamak, güneş ışıklarıyla aydınlanan gündüzün akabinde gece

³⁶² Mekni, **a.g.e.**, s.50b.

³⁶³ Mekni, **a.g.e.**, s.53a.

³⁶⁴ Mustafa Çağrı, “Kibir”, **DİA**, C. XXV, s.562.

³⁶⁵ Mekni, **a.g.e.**, s.53a.

³⁶⁶ “فالولئك يبدل الله سيئاتهم حسنات” ; “Allah onların kötülüklerini iyiliklere çevirir.” (Furkan 25:70)

³⁶⁷ “Sonu kötü olan birşeyi iyi görme beyânındadır.” Bkz. Mekni, **a.g.e.**, s.56a.

karanlığının gelmesini ve dolunayın kısa bir sürede hilale dönüşmesini hatırlamak gibi durumları örnek veren Hz. Mevlana, dünyada yaratılan her şeyin sonunun bir zevale uğrayacağını ve baki olanın bir tek Allah olduğunu vurgular. İlmî Dede de bu babdaki beyitleri şerh ederken, dünyaya basiret gözüyle bakmanın ve onun geçici güzelliklerine gönül vermemenin marifetullahı kesb etmede ne denli ehemmiyeti olduğu üzerinde durmuştur. “Bu dünya-yı dunun sefası cefaya ve muhabbeti mihnete merhundur.”³⁶⁸ diyen İlmî Dede salık-i hakikinin dünya taallukatının sonunu bildiği için nazarını ahiret alemine dikerek gönlünü her daim Hakk’ın fikri ve zikriyle meşgul ettiğini beyan eder.

2.1.28. Der Beyân-ı Terk-i Fenâ Ve Kesb-i Bekâ³⁶⁹

2.1.28.1. Aşk-ı Hakiki/ Aşk-ı Mecâzî

Aşk, Arapça’da aşırı muhabbet, şiddetli sevgi ve bir şeyi tutkulu bir şekilde arzu etmek demektir.³⁷⁰ Tasavvuf terminolojisinde aşk-ı hakikiden kasıt Allah’a duyulan aşktır. Bu aşka, aşk-ı mutlak ve aşk-ı ilahi de denilmektedir. Salık bu aşkı kalbinde hissetmesi için önce Allah’ın sevdiklerini, başta Fahr-i Kainat Efendimiz (s.a.v.)’i sevmeye başlar. Habibullah adından da anlaşıldığı üzere, Peygamber Efendimiz (s.a.v.)’in Cenab-ı Hakk’la olan muhabbeti tek taraflı değildir. Kenz-i nahfi hadis-i kudsisinde³⁷¹ “ahbebtü” fiili kullanılmıştır. “Hüb/sevgi” kökünden gelen bu sözcükten, Allahu Te’ala’nın mahlukatın yaratılış temelini sevgi üzerine kurduğunu anlayabiliriz.

Divan Edebiyatı’nda özellikle Mevlana Hz.’nden sonra aşk konusu daha çok ilahi yönüyle öne çıksa da şiiirlerinde maddi-beşeri aşka vurgu yapan Hafız-ı Şirazi, Sa’di-yi Şirazi, Baki, Nefi ve Nedim gibi şairler de vardır. Ancak bu şairler de tam olarak ilahi aşkı, mecazi olandan ayırmayarak aşkın maddi ve manevi yönünü iç içe kullanmışlar.³⁷² “Yaratılanı, yaratandan ötürü sevmek” anlayışı, aşkı; mecazi mahiyetinden, hakiki mahiyetine taşımaya yol açmıştır. **Cezîre**’nin bu bölümünde

³⁶⁸ Mekni, **a.g.e.**, s.56b.

³⁶⁹ Mekni, **a.g.e.**, s.57b.

³⁷⁰ Kubbealtı Lugatı, “Aşk”, (Çevrimiçi) <http://lugatim.com/s/a%C5%9Fk/>, 05.12.2017.

³⁷¹ “كنت كنزا مخفيا فاحببت ان اعرف فخلقت الخلق لاعرف”, Yılmaz, **a.g.e.**, s.98.

³⁷² Mustafa Uzun, “Aşk”, **DİA**, C.VI, s. 19-20.

yer alan beyitlerde salike geçici aşklara bel bağlamayıp baki ve kaim olan Allah’a tapmasıyla ilgili öğütler verilmiştir. Mevlana Hz., insanın Hak (cc) dışında neye ve kime güvenip onun varlığıyla sevinirse, mutlaka bir gün aynı şeyden ve kimseden ötürü üzüntü duyacağını vurgular.

Allah’ın dışındaki aşklara, ölüye duyulan aşk benzetmesi yapan Mevlana Hz., sadece Hayy ve Kayyum olan Allah’a karşı duyulan aşkın, hakiki ve payidar olduğunu beyan eder. İlmî Dede de şerhinde, dünyevi aşkın akıl karı olmadığını, arif kimsenin gözünün ve gönlünün bir tek Cenab-ı Hakk’ta olduğunu belirtip, O’nun vuslatını “beka-yı ebedi ve leka-yı sermedi”³⁷³ olarak nitelendirir. Ayrıca maşukun güzelliğinin ödünç olup sadece Allahu Te’ala’nın cemalinin bir cilvesi olduğunu vurgulayan İlmî Dede, asıl güzelliğin ve hüsn-i bakînin O’na ait olduğunu ifade eder.

2.1.29. Der Beyân-ı Terk-i Dünyâ³⁷⁴

2.1.29.1. Kanaat

Arapça bir kelime olan kanaat, dünya nimetlerinin ihtiyacı gidereceği kadarıyla yetinmek; fakirliği zenginliğe ve açlığı tokluğa tercih etmek demektir. Nasıl ki zühdün dereceleri vardır, rıza makamının da dereceleri olup ilk mertebesi kanaattır. Kanaat sahibi kişi elde olanla yetinip, elde olmayana da ihtiyaç duymamaya çalışır. Allah, kanaatkar olan insanların kalbine kısmetine düşen rızkın nasıl ve ne kadar olduğuna bakmaksızın memnuniyet ve rıza nasip eder. Nitekim bazı sufilere göre, “Allah onlara en güzel rızkı verecektir”³⁷⁵ ayetindeki rızıktan maksat kanaatın ta kendisidir. Sufilere göre kanaat yapan insanlar üç kısımdır:

- Avam için kaanat, azığın azıyla yetinmek demektir.
- Havasın kanaati kalbi Allah zikriyle meşgul etmektir.
- Havassu’l-havastaki kanaat ise Allahu Te’ala’yı müşahade etmek anlamına gelir.

³⁷³ Mekni, **a.g.e.**, s.58a.

³⁷⁴ Mekni, **a.g.e.**, s.58b.

³⁷⁵ (Hacc 22:58)

Sufi telakkisinde kanaatkar olmayan fakir ölü sayılır, zira elinde bulunmayana ihtiyaç duyup, kalbindeki huzur ve tatmini kaybetmiştir.³⁷⁶ Ancak nefsi terbiye etme yolunda olan salık, dünyadan ve dünya nimetlerinden beklentisini en aza indirgeyip her daim huzur ve şükür halindedir. Fars edebiyatında, “قناعت توانگر کند”³⁷⁷ atasözü haline gelen bu mısırada kanaatin insanı zenginleştirip güç sahibi yapmasına işaret edilmiştir. Ancak bu zenginlikten murad, dünya servetinden ziyade manevi güçlere sahip olma, sükun ve huzura ermedir.

Mevlana Hazretleri, dünya mal ve mülkünü ayak bağı olarak niteleyip, bu bağdan kurtulmadığı sürece salikin vusalata eremeyeceğini belirtir. Aç gözlülüğü zemmeden Mevlana, kismete razı olmanın Hak rızasını kazanmakta ne denli mühim olduğunu vurgular. İlmî Dede ise ilgili beyitleri şerh ederken İbrahim Ethem’i örnek gösterip, “dünya mülkünü birbirine vurup terk etmeyince beka mülkünü bulamadı”³⁷⁸ ifadesiyle rızauallah için dünyadan vazgeçen kişinin didar-ı Hakk’a vasıl olacağını müjdeliler.

2.1.30. Der Beyân-ı Zemm-i Mâl Ve Câh³⁷⁹

2.1.30.1. Zühhd

Arapça’da yüz çevirmek anlamında olan bu kelime, tasavvuf terminolojisinde Allah dışında başka birşeye itina etmemek anlamına gelir. Zühhdün göstergeleri az yiyip içmek, dünyevi olan makamlara itibar etmemek, ahireti göz önüne getirerek her daim hayır ve ibadetle meşgul olmaktır. Bu alem ve ona mutaallik olan her şeyin geçici ve fani olduğunu idrak eden zahid, yüzünü baki olan mana alemine yöneltir.³⁸⁰ Zahidane yaşamla ilgili en güzel örnek Resulullah Efendimiz (s.a.v.)’e aittir. Refahına fazla önem vermeyen ve dünya nimetlerinin en azıyla yetinen Peygamber Efendimiz (s.a.v.), kral peygamber olarak bilinen Süleyman (a.s.)’ın aksine kul

³⁷⁶ Erginli, **a.g.e.**, s.526-527.

³⁷⁷ Sa’dî-yi Şîrazî, **Bûstân**, 6. Bab, (Çevrimiçi), <https://ganjoor.net/saadi/boostan/bab6/sh1/>, 28. 01.2017.

³⁷⁸ Mekni, **a.g.e.**, s.59b.

³⁷⁹ “Malı ve makamı zemmetme beyânındadır.” Bkz. Mekni, **a.g.e.**, s.60b.

³⁸⁰ Nitekim Kur’an-ı Kerim’de de ahiretin dünyadan daha hayırlı olduğuna dar ayetler vardır. (Kasas 28:60), (A‘lâ 87:16-17), (Yûnus 10:24), (Hadîd 57:20), (Mülk 67:2), (Mü’min 40:39)

peygamber olmayı tercih etti. Nitekim Resul-i Ekrem (s.a.v.)’in künyesi de “Abdullah” yani Allah’ın kuludur.³⁸¹

Tasavvuf, amel ve ilim olarak iki bölümden oluşur. Amel, ilmin temeli sayılır, gaye Allah’ı idrak edebilecek mertebeye yani marifetullahı varmaktır. Zühd ise amelin ilk aşamalarındandır. Zahid, dünyaya meyil etmeyerek, zamanının çoğunu taat ve ibadetle geçirmeye çalışır. İslam tasavvufu şeriat kurallarına uymadan mümkün olmadığı gibi “marifet derecesine ulaşmayan bir zühd hareketi de tasavvuf değildir.”³⁸² Bu babda Hz. Mevlana’nın mal ve menalin salık için bir itibar sayılmadığına dair beyitlerine yer verilmiştir. Dünya servetini baştaki külaha benzeten Mevlana Hz., kel kimsenin bu külahın arkasında saçsızlığını gizlediğini ancak külah kafadan düştüğünde sadece güzel saçlı kişinin bundan sevinerek saçının güzelliğiyle iftihar ettiği örneğini verir. İlmî Dede de saç “maarif-i ilahiye” ve “hakaik-i rabbaniye” diye yorumlayarak, arifin fakr vadisine ifihar ile ayak bastığını ve likaullah dışında bir arzu ve isteğinin bulunmadığını ifade eder.

İlmî Dede, gerçek saltanatı yüce himmet sahibi olmak diye yorumlarken asıl padişahın “zühd ve takva ve aşk ve irfan ile vücut mülkün feth edip” ilahi sırlara mazhar olan ve dem-bi-dem tecelliyat-ı Hüda’yı müşahade edebilen kimse olduğunu söyler.³⁸³

2.1.31. Der Beyân-ı Âfet Ve Şehvet-i İştihâr-i Halk³⁸⁴

2.1.31.1. Melamet

Fasrça bir sözcük olan melametın Arapça karşılığı “levm” yani “ayıplamak, kınamak”tır. Bu terim, tasavvuf literatünde III-IV. yüzyıllarda Horasan bölgesinde yaygınlık kazanmıştır. Giderek bir zümre haline gelen melamet ehli, tarikat bile kurmuşlardır. Ancak melami neşve tasavvuf yolunu seçen tüm tarikat mensupları tarafından benimsenmiştir. Kur’an-ı Kerim’de de geçen “levm” kelimesi, müminlerin kınanmaktan eba etmediklerini ve Allah’ı sevdiklerini, Allah tarafından

³⁸¹ Semih Ceyhan, “Zühd”, *DİA*, C. XXXIV, s.530.

³⁸² Kuşeyri, *a.g.e.*, s.24.

³⁸³ Mekni, *a.g.e.*, s.62a-62b.

³⁸⁴ “Halkın şöhreti ve meşhur olmanın afetleri beyânındadır.” Bkz. Mekni, *a.g.e.*, s.63a.

da sevildiklerini ifade eder.³⁸⁵ Hakk'ın sevgisi halkın sevgisiyle çatışabilir; Allah katında kurbîyet ve ünsiyet nazarından çok ulvî bir makama sahip olan birinin avam tarafından kınanıp sevilmediğine şahit olabiliriz. Bunun en güzel örneğini Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'de görüyoruz. Allah Resulü risalete mebus olmadan önce halk tarafından oldukça sevilip sayılan birisidir hatta kendisi için Muhammed-i Emin gibi övücü lakaplar verilmiştir. Ancak Efendimiz (a.s.v.) ne zaman ki vahiy ile muhatap olmuş, Habibullah isminin mazharı olmuşsa münkirler diye tabir edilen Allah'ı ve Resulü'nü kabullenmeyen kişiler tarafından mütemadiyen levm edilmiştir. Nitekim kafirler, Efendimiz (s.a.v.)'i kınamak adına kendisine “şair” veya “sahir” diyerek, Allah Resulü'ne karşı duydukları nefreti ortaya koymuşlardır. Allahu Ta'ala her daim halî ve kavliyle ibadette bulunan kuluna, halkın kınamalarına itibar etmemesini ve onların fikriyle meşgul olmamasını lütfeder.³⁸⁶

Melami kisvesini giyen salık, dünyanın şöhretine ve geçici makamlarına gönül bağlamaz. Bu yüzden ibadetini ve hayır amellerini halktan gizlemeye çalışarak halk tarafından övülmenin nefsinî okşayıp kibre sebep olmasından kaçınır. Böylelikle hakikî derviş riyadan uzak durur, halktan ümidini keser; zira kişi ne kadar Hakk'a yakın olursa o kadar halktan uzaklaşır.³⁸⁷ Mevlana Hz., şöhreti demir bağ diye addederken, amellerini halkın beğenmesini kazanmak için yapan kimsenin seyr ü sülûkunda ilerleyemeyeceğini belirtir. İlmî Dede ise söz konusu bağın değişik mahiyetlere sahip olabileceğini “bazılara ilim ve marifet bend olur bazılara zühd ve salah ve takva bazılara uzlet ve riyazet ve mücahedet”³⁸⁸ diyerek açıklamaya çalışır. İlmî Dede bu tuzaklardan uzak durmak adına salike herşeyi Allah'tan bilip muvaffak olduğu hususlarda bile mağrur olmayıp lütuf ve kahrın bir tek Cenab-ı Hak'tan geldiğini unutmamayı tavsiye eder.

³⁸⁵ (Mâide 5:54), (Kıyâme 75:2), (İbrâhim 14:22), (İsrâ 17:29), (Sâffât 37:142), (Zâriyât 51:40), (Kalem 68:30), (Meâric 70:30). Örnek olarak:

“Ey müminler! Sizden kim dininden dönerse bilsin ki Allah yakında öyle bir topluluk getirecektir ki O onları sever, onlar da O'nu severler. Onlar müminlere karşı alçak gönüllü, kâfirlere karşı onurlu ve şiddetlidirler. Allah yolunda cihad ederler, kınayanın kınamasından korkmazlar. Bu Allah'ın bir lutfudur, onu dilediğine verir. Allah'ın lutfu geniştir. O her şeyi en iyi bilendir” anlamına gelen ilkinde, Mâide 5:54.

³⁸⁶ Nihat Azamat, “Melâmet”, **DİA**, C.XXVIII, s.24.

³⁸⁷ Erginli, **a.g.e.**, s.648.

³⁸⁸ Mekni, **a.g.e.**, s.63b.

İrfani seyr-ü sülûkta zulmani perdeler olduğu gibi nurani perdeler de mevcuttur. Yani nasıl ki nefis-i emmareye uyup Hakk'ın sevmediği amelleri yapmak, O'nun cemalini görmeyi engelleyen hicab olur, hayırlı işlere koşup her daim riyazet ve mücahedeyle meşgul olan arifin kazandığı sevaplara güvenip kendiyle övünmesi de likaullahi mani olan bir perde olur. Binanaleyh, **Mesnevî-i Şerîf**'te de sıkça bu mevzu üzerinde durulmuş, arif-i billahın acz ve fakrını bildiğini, yapan ve yaptırmanın Allah olduğunu idrak edip gayesinin halk tarafından beğenilmek yerine Allah'ın rızasını kazanmak olduğu beyan edilmiştir.

2.1.32. Der Beyân-ı Fevâid-i Nîstî³⁸⁹

2.1.32.1. Fena

Yokluk veya fena insanın nefis sıfatının ortadan kalkması demektir. Fenaya varmış arifin zuhur eden her hal ve hareketinde kaim olan Allah'tır. Bu makamdaki sufide bütün dünya hazları ortadan kalkar ve fani olan hiçbir şeyle aklını ve kalbini meşgul etmez. Allah fenaya vasıl olmuş kuluna ismet nasip eder; yani kulunu O'ndan yüz çevirecek ve günaha götürececek her türlü niyet ve amelden korur.³⁹⁰ Seyr-ü sülûkta mürşidin gözetimi altında yapılan mücahede sayesinde nefis terbiye olur. Terbiye olan nefis ise önce nefsani hallerinden arınıp sonra Hak'la baki olur; yani bekaya ulaşır. Bu sebeple fena ve beka kelimeleri genelde beraber kullanılır, zira fenadan sonraki aşama bekadan başka birşey değildir. Salikin varacağı en son durak olan bu makam, “sekr”, “cem” ve “huzur” makamları olarak da bilinir.³⁹¹

Fena makamında cüzi irade ortadan kalkıp külli iradeye rabt olur. Bu mertebede beşeriyet tamamen yok olmuş değildir, yalnız beşeri acı ve zevk duygularının yerini her daim Allah'ın huzurunda olmanın verdiği zevk ve rıza almıştır. Fenada ayrıca “şeylerin” yerini “şey” olarak, temyize ihtiyaç kalmamıştır. Binanaleyh, bu haldeyken sufi “her şeyi” birleyip alemdeki vahdeti idrak eder.³⁹² Bu bölümde İlmî Dede, **Mesnevî-i Şerîf**'te de yer alan Ayaz ve Sultan Mahmud

³⁸⁹ “Yokluğun faydaları beyânındadır.” Bkz. Mekni, **a.g.e.**, s.64b.

³⁹⁰ Erginli, **a.g.e.**, s.244.

³⁹¹ Mustafa Kara, “Fena”, **DİA**, C. XII, s. 333.

³⁹² Erginli, **a.g.e.**, s. 245.

hikayesine yer vermiştir. Ayaz'ın sultan musahibi olduğu halde, köhne çarık ve kürkünü koyduğu hücreye her gece uğrayarak, kendisine fakrını ve aczini hatırlatması gibi salık-i hakiki de her daim Kadir-i Muteal'ın Allah olduğunu ve kendisinde hiçbir güç ve kuvvet bulunmadığını unutmamalıdır.

Mevlana Hz., benlik davası yapan kişinin üzerine ilahi lütuf ve inayet kapılarının kapanacağını belirterek, asıl servetin fakr ve fenada olduğunu vurgular. Ayrıca aşıkların dininin ve imanının yokluk olduğunu ve yokluğu da Burak'a benzeten Mevlana Hz., fena makamını müminin miracı olarak addetmiştir. İlmî Dede, bu makama eren ariflerin “vücutların nef” edip zat-ı Hakk'ı isbat edip onunla kaim, daim ve baki”³⁹³ olup Kab-ı Kavseyn'i idrak etme şerefine nail olacaklarını beyan eder.³⁹⁴

2.1.33. Der Beyân-ı Tevekkül Ve Kanâ'at³⁹⁵

2.1.33.1. Tevekkül

Sözlük anlamıyla “birine güvenmek, vekil tayin etmek, işini havale etmek” anlamına gelir. Ancak gerek tasavvuf terimi olarak gerek genel tabirle bu kelime vekil ve dayanak olarak kastedilen Allah'tır. Tevekkül, Allah'tan başkasından umut beklememek ve Allah'tan da umut kesmemek ve havfa kapılmamaktır. Kur'an-ı Kerim'de birçok ayette Esmâ'-ı Hüsnâ'dan olan “Vekil” ismi geçmiştir. “Allah kendisine tevekkül edenleri sever”³⁹⁶ ayetinden ise tevekkül etmeyi Allah rızasını kazanma çabasında olan bir müminin bariz özelliklerinden biri olduğunu anlayabiliriz.³⁹⁷ “حسبى الله و نعم الوكيل”³⁹⁸ duasında da zikredildiği gibi en güzel vekil, Cenab-ı Hakk'tır. Binanaleyh, başkasından yardım beklemek abes ve boştur.

Mevlana Hazretleri, fakrın melalini sabırla giderebileceğini öğütlediği salike, rızık endişesinin abes olduğunu belirtir. Zira Cenab-ı Hak herkese belli bir rızık nasip

³⁹³ Mekni, **a.g.e.**, s.66b.

³⁹⁴ “فكان قاب قوسى أو ادنى” ; “Onunla arasındaki mesafe, iki yay kadar yahut daha az kaldı.” (Necm 53:9) Mirac Gecesi, Resulullah (a.s.v.) ve Allah'a ne denli yaklaştığını yani aradaki kurbiyeti anlatmak için kullanılan bir ifadedir. Detaylı bilgi için Bkz. Yılmaz, **a.g.e.**, s.52.

³⁹⁵ Mekni, **a.g.e.**, s.66b.

³⁹⁶ (Âl-i İmrân 3:159)

³⁹⁷ Mustafa Çeğirci, “Tevekkül”, **DİA**, C.XXXX1, s. 1.

³⁹⁸ Bana Allah yeter ve O ne güzel bir vekildir., Bkz. Yılmaz, **a.g.e.**, s.63-64.

etmiştir ve her halükarda bu rızık ona ulaşacaktır. İlmî Dede bu makalde “من كان لله”³⁹⁹ ve “الفقرا عيال الله”⁴⁰⁰ hadislerini zikrederek, salike Allahu Teala’nın cemali dışında bir şey dilememeyi ve başına gelen zorluklara sabır ve tevekkül etmeyi nasihat eder.

2.1.34. Der Beyân-ı Riyazât Ve Gürüsnigî⁴⁰¹

2.1.34.1. Riyazet

Arapça kökenli bir kelime olan riyazet sözlükte “evcil olmayan havyanı ehliileştirmek ve eğitmek, spor yapmak” anlamındadır. Tasavvuf terimi olarak da nefsi, dünya hazlarından sakındırıp ahlakı güzelleştirerek terbiye etmek demektir. Dervişler riyazet çekerek nefsi mübah lezzetlerden bile uzak tutup nefis üzerine hakimiyet kurmaya çalışırlar. Riyazet, tezkiye-i nefis, tasfiye-i nefis, zühd, mücahede gibi manen yakın terimlerlerin hepsinde esas olan nefsi okşayan her türlü zevk ve rahatlıktan sakınarak dünyevi nimetlerin sadece ihtiyaç giderecek kadarıyla yetinmektir. Riyazet yapan salık, öncelikle kılet-i taam(az yeme/içme), kılet-i menam(az uyku) ve kılet-i kelim(az konuşmak) ilkelerine uymalıdır. Ancak bu hususta dikkat edilmesi gereken nokta, riyazetin bir mürşid-i hakiki gözetimi altında yapılmasıdır. Zira usule uygun olmayan riyazet, vücuttaki dengeyi bozup, bedene ve ruha zarar verebilir.

Cismani gıdanın insanın bedenine gereğinin en alt seviyesinde girmesi şehvet duygusunu azaltırken, uykuya fazla zaman ayırmamak iradeyi güçlendirir. Az konuşmak ise insanı belalardan korur. Böylelikle salikin ahlakı güzelleşir, ibadeti halisane olmaya başlar.⁴⁰² **Cezîre**’nin bu babda seçilen beyitlerin sayısına bakıldığında bile, konunun ehemmiyeti anlaşılabılır. Bu konuya genişçe yer veren Sîneçâk Hz. irfani seyr-ü sülûkta riyazet ve mücahedenin tesirini göstermek istemiştir. Hemen hemen her beyitte, manevi gıdanın maddi gıdaya olan üstünlüğü

³⁹⁹ Kim Allah için ise, Allah da onun için olur.

⁴⁰⁰ Fukara, Allah’ın ailesidir.

⁴⁰¹ “Riyazet ve açlığın beyânındadır.”, Bkz. Mekni, **a.g.e.**, s.68b.

⁴⁰² Süleyman Uludağ, “Riyazet”, **DİA**, C.XXXV, s. 143.

vurgulanarak, salikin midesini fazla yemekle doldurmamasını ve onun yerine akıl gıdası olan nur ve hikmet ile beslenmesi gerektiği üzerinde durulmuştur.

Mevlana Hazretlerinin, canı süt emen bebeğe benzeterek, şeytan sütü yerine meleklerin sütünden beslenmesiyle ilgili beyti şerh ederken, İlmî Dede, kesif olan nefis çocuğunun terbiye etme sayesinde melek gibi latif olan ruh çocuğuna dönüşeceğini anlatır. Ekmeğin vücutta çamura dönüşüp, ağırlık yaparak hareketi engeleyeceğini söyleyen Hz. Mevlana avam için helal olan gıdaların havas için haram sayılabileceğini beyan eder. Ayrıca açlığa dayanabilmenin ve cisim yerine ruhu beslemekle meşgul olmanın herkese nasip olamayan bir ilahi lütuf olduğunu belirten Mevlana Hz. salikin ruhundaki açlığın ancak Hakk'ın tesbihiyle giderileceğini ifade eder. İlmî Dede, maddi zevklerden uzaklaşıp, aşk-ı ilahiye müptela olamayan kimsenin “Ebû Sînâ ve Eflâtûn ve Câlînûs kadar hikmeti de olsa bî-fâidedir”⁴⁰³ diyerek, salikin urucunun ve kalp makamlarının yükselmesinin ancak likaullağa olan iştiağıyla mümkün olacağını beyan eder.

2.1.35. Der Beyân-ı ‘Aşk Ve Mestihây-ı Vey’⁴⁰⁴

2.1.35.1. Şehadet Mertebesi

Şehadet; Arapça’da görme, şahit olma anlamındadır. Şehit olmak, genel tabiriyle iki mertebeye ayrılır. Birincisi şehadet-i suğradır; yani doğal afetten (veba, boğulmak, deprem, vs.) dolayı ölmeye, garib olarak veya Allah yolunda savaş yaparken ölmeye denilir. Diğeri ise şehadet-i kübradır. Bu makama varan şehit, Allahu Te’ala’yı ayne’l-yakin mertebesinde idrak etmektedir.⁴⁰⁵ Şehadet-i suğranın en yüce mertebesi Hak yolunda can vermeye ve şehadet-i kübranın da en yüce mertebesi yakın gözüyle Hakk’ı tüm mahlukatta müşahede etmektir. Bu tür şehadetin en süfli mertebesi ise Allah muhabbetini vasıtasız ve sebesiz bir şekilde gönülde beslemektir.⁴⁰⁶

⁴⁰³ Mekni, **a.g.e.**, s.72a.

⁴⁰⁴ “Aşk ve sarhoşlukları beyânındadır.” Bkz. Mekni, **a.g.e.**, s.72b.

⁴⁰⁵ Cebecioğlu, **a.g.e.**, s.318.

⁴⁰⁶ Erginli, **a.g.e.**, s.957.

2.1.35.2. Cemal

“Allah güzeldir ve güzeli sever”⁴⁰⁷ hadis-i şerifinden ve Esmâül’l-Hüsna’dan yola çıkarak, Cenab-ı Hakk’ın güzelliğinin zatında olduğunu ve yaratılan her varlığın da bu güzelliğin bir yansıması olduğunu anlayabiliriz. Zira ezeli bir sıfat olan cemal, Allah’ın kendi zatında müşahade ettiği ilk sıfattır. Bu müşahade neticesinde alem yaratıldı ve her mahluka O’nun isimlerinden bir isim taalluk edildi. Hakk’ın vechinin tam tecellisi yani cemalin mutlak tecellisi ancak celal tecellisiyle tahakkuk bulur. Celal tecellisinde fani olan her şey kahrolur ve fenaya erişir. Öyle ki O’nu görebilecek kendi zatından başka kimse kalmaz.⁴⁰⁸ Zuhur eden bir tek O’nun cemali olur, onun dışında hiçbir şeyin kendine ait bir güzelliği kalmaz. Bu hakikati idrak eden arif, mutlak güzelde fani olarak O’nun dışında hiçbir şeyi idrak edemez hale gelir. Örneğin; sufilerden bazıları tavaf sırasında “Burada biz Allah’ı temaşa eder gibi olurduk.” diyerek etrafta olup biteni fark etmeyecek hale geldiklerini anlatmışlardır.⁴⁰⁹ Allah’ın sıfatlarıyla mutassıf olan sufilerin halinde ve kavlinde dölleme gücü vardır. Yani, onların yaptıkları ve söyledikleri Cemal’in tecellisi olup, insanların gönlüne hemen tesir eder.⁴¹⁰ Nitekim sufi literatüründe de evliyaullah için gönül avcılarını tabiri kullanılır.

Cezîre-i Mesnevî’nin en son ve en hacimli babı olan bu bölüm, **Mesnevî-i Şerîf**’te de olduğu gibi asıl meselenin aşk olduğu üzerinde durmuştur. Mevlana Hz. aşkı anlatırken aşağıdaki hususlara değinmiştir:

- Hak aşıklarının hüznü ve mutluluğu, ecri ve mükafatı sadece Allah’tadır. İlmî Dede, ilgili beyti şerh ederken Rabiâtü’l-adeviyye’den bir cümle naklederek⁴¹¹, aşıkların taat ve ibadetlerinden beklentilerinin sevap işlemek ve cennete girmek olmadığını, ancak ve ancak vechullahı müşahade etmek ve “o vechle baki ve kaim”⁴¹² olmak olduğunu beyan eder.

⁴⁰⁷ İmâm-i Hâkim, **El-Müstedrek Ales’s-Sahihayn**, I/26.

⁴⁰⁸ Cebecioğlu, **a.g.e.**, s. 62.

⁴⁰⁹ Kelabazî, **Doğuş Devrinde Tasavvuf**, Haz. Süleyman Uludağ, 4.bs., İstanbul, Dergah Yayınları, 2014, s.184-185.

⁴¹⁰ Kılıç, **a.g.e.**, s.164.

⁴¹¹ “ما عبدك خوفا من نارك ولا طمعا الى جنتك بل عبدك نظرا الى وجه الكريم” Bkz. Mekni, **a.g.e.**, s.73a.

⁴¹² Mekni, **a.g.e.**, s.73a.

- Aşk-ı ilahi dışında, başka şeylere karşı duyulan aşkın, hakiki aşk olmadığını anlatan Mevlana Hz. Allahu Te'ala'nın tecelliyatı temasından gafil olup, diğer geçici güzelliklere hayran olan kimsenin abesle iştigal ettiğini söyler.
- Aşkın kendine özgü kimyası olduğunu ve hiçbir şeyin onunla aynı mahiyete sahip olmadığıyla ilgili beytin şerhinde, İlmî Dede latif bir hakikat olan aşkı “zamandan ve mekandan münezzehtir” ve “ferdaniyetle mevsuf cevher-i vahdaniyet” tabiriyle ifade eder.⁴¹³
- Aşkta kulluk ve efendilik kavramı olmadığını ve aşkın rütbelendirmeden münezzehtir olduğunu söyleyen Mevlana Hz. aşık ve maşukun arasında ikilik ve gayriyet olmadığını belirtir. Nitekim İlmî Dede, şerhinde “Kim beni severse bana aşık olur, kim bana aşık olursa ben de ona aşık olurum”⁴¹⁴ hadis-i kudsisine yer vererek, Allah’a aşık olanın fani vücudundan eser kalmayarak onun Allah’la birleşeceğini ve Allah’la daimi ve baki kalacağını vurgular.⁴¹⁵
- Mevlana Hz., aşkın insanı miraca götürme gücüne sahip olduğuna, dağları yerinden söküp raksa getirebileceğine ve aklın onun karşısında hayranlıktan kör ve sağır kalacağına işaret eder. İlmî Dede, miraç konusunu açarak alimler arasında farklı görüşler içeren Peygamber Efendimiz (a.s.v)’in miraç gecesi Mescidü’l-Haram’dan Mescidü’l-Aksa’ya ve oradan da Sidretü’l-Müntehaya mübarek bedeniyle mi yoksa ruhuyla mi uruc ettiği mevzusuna değinerek cismani miracın altını çizmiştir. İdris (a.s.) ve İsa (a.s.) gibi peygamberlerin yanı sıra Rabiâtü’l-adeviyye gibi evliya-yı kâmilin de aşk-ı ilahi vasıtasıyla cismen ve ruhen miraca yükseldiklerini ifade eden İlmî Dede, Allah’a aşık olanların daimi zevk ve manevi sarhoşluk halinde olup akıllarını hayret makamına erdirdiklerini vurgular.

⁴¹³ Mekni, a.g.e., s.73b.

⁴¹⁴ ”مَنْ طَلَبَنِي وَجَدَنِي، وَمَنْ وَجَدَنِي عَرَفَنِي، وَمَنْ عَرَفَنِي احْبَبَنِي وَمَنْ احْبَبَنِي عَشَقَنِي، وَمَنْ عَشَقَنِي عَشِقْتُهُ، وَمَنْ عَشِقْتُهُ قَتَلْتُهُ، وَمَنْ قَتَلْتُهُ فَعَلَى دِيْنِهِ، وَمَنْ عَلَى دِيْنِهِ فَاَنَا دِيْنُهُ“

“Beni arayan beni bulur, beni bulan beni tanır, beni tanıyan beni sever, beni seven bana kim beni bana aşık olur, bana aşık olana ben de aşık olurum, ben kime aşık olursam onun canını alırım, kimin canını alırsam diyetini de benim üzerime olur, kimin diyeti benim üzerime olursa diyeti bizzat ben olurum.” Bkz: Molla Hasan Feyz-i Kâşânî, **Elhakâik Fi Mehâsini’l-ahlâk**, Hz. Mohsen Aghili, 2.bs., Kum, Daru’l-kitab-i İslami, 2002, s.366.

⁴¹⁵ Mekni, a.g.e., s.74b.

- Aşıkların sözünün bazen anlaşılamayacağını veya yanlış anlaşılacağını anlatan Mevlana Hz. onların yaptıkları hataların yüz sevaptan evla olduğunu beyan eder. Ayrıca aşk yolunda canını verenin şehadet mertebesine ereceğini, cemal cennetini idrak etme şerefine nail olacağını söyleyen Hz. Mevlana aşkın mahiyetinin kan dökücülük ve gayesinin de aşığın canını almak olduğunu ifade eder. İlmî Dede ise bu beyitleri şerh ederken, arif-i billahların ölmeden önce ölüp, dünyadayken ilme’l-yakin mertebesinden hakka’l-yakin makamına erdiklerini, Hz. Ali’nin (a.s.) “Perdeler açılırsa benim yakınım ziyade olmaz.”⁴¹⁶ hadisiyle izah etmiştir.

Velhasıl, bu makaldaki beyitler ve şerhlerine bakıldığında aşk-ı hakikin bir tek Allah’a karşı olduğunu, bu aşkın cemal tecelliyatının karşısında duyulan hayret ve huşu ile sonunda aşığın şuhud-i esma ve sıfat-i rahmani yani şahadet makamına vasıl edeceğini anlayabiliriz.

⁴¹⁶ ”لو كشف الغطاء ما ازددت يقينا“ , Mekni, a.g.e., s.77a.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TENKİTLİ METİN

Yûsuf Sîneçâk'ın Cezîre-i Mesnevî Adlı Eserinin 'İlmî Dede Tarafından Tercüme ve Şerhidir.⁴¹⁷

?

[1a] ? Tercüme-yi Mesnevî-yi Şerîf-i 'İlmî Dede Kuddus Sırruhu Sâhibihu ve Mâlikuhu Muhhammed ibn-i İskender Bima'rûf Solak Sultânî Rahmetullah 'Aleyhi Rahmeten Vâsi'atan.

Temellükuhu ? Dervîş Hüseyin ibn-i Muhammede'l-Halvetî fî sene-yi seneten ve mâ ba'du'l-elif ?

Dervîş Velî Hâdimu'l-Fukarâ der Tekye-yi Şâm-ı Şerîf ? sene ?

Erbâb-i tasavvuf âh-i 'âlemde nihân oldu / Bozuldu rusûm-i dîn türfe-yi zamân oldu

Vardır hayâl-i yâr ile bir 'âlemim benim / Dîvâne derse halk-i cihân yok gamım benim

Sergirânım ben hayâl-i yârına / her sebük-ser hâb eder sanır beni

?

Karındaşımız Mustafa Halîfe

[1b] Bismillahi'r-rahmâni'r-rahîm hamd-i bî-had ve senây-i bî-had ol hayy-i bî-zevâle ki bendegân-i sâhib-dilâne zulûmât cihâletinden nicât verip âb-i hayât-i 'irfâne yetiştirdi ve ilme'l-yakîn vâsıtasıyla 'ayne'l-yakîne vasıl olup müşâhede-yi dîdâr-i hakke'l-yakînde mü'ayyed ve câvidânî kıldı ve nukûş-i mâsivâddan⁴¹⁸ nüfûsların 'ârî

⁴¹⁷ A nüshasındanki ilk iki varak bu şekildedir:

هَذَا كِتَابُ جَزِيرَةِ مَثْنَوِي / Bu Cezîre-i Mesnevî kitâbıdır. / Beyt-i
فَرْقِ كُنْ دَرِ جَزِيرَةِ مَثْنَوِي گَرِ شَدِیْ عَطْشَانِ بَحْرِ مَعْنَوِي

edip kendi sıfâtıyla ihyâ ve ibkâ kıldı ve موتوا قبله ان تموت (ölmeden önce ölünüz) fehvâsınca ölmezden evvel öldürüp visâlîyla hayât-i sermedîye ergördü ve sîne-yi bî-kîneler iken menba’-i esrâr ve ma’den-i envâr edip şiş cihâte ve cemî’-i mevcûdât feyz-i akdes-in bunların lisânınınnda cereyân ve seyelân etti ve zât-ı şerîflerin âîne-yi ‘âlem-nümâ edüp on sekiz bin **[2a]** ‘âleme bunların sıfâtıyla tecellî etti yine kim⁴¹⁹ pîşvâ-yi⁴²⁰ ehl-i yakîn sultânü'l-mâ’sûkîn Mevlânâ Celâlü'l-hakk-ü ve'd-dîn kuddusna'l-lahu Ta’âlâ bisırrihu'l-mü’în⁴²¹ buyururlar Beyt-i⁴²²

صاحب دل آيينه شش رو بود/ حق ازو درشش جهت ناظر بود

Altı yüzlü âyinedir sâhib-i kalb sıfât-i Hak tecellî ondan eyler şiş cihâte dâimâ ve selevât-i sâfîyât ve tehîyyât-i vafiyât ol şâh-i enbiyâ ve server-i esfiyâ ki (Hazret-i⁴²³) Muhammed Mustafa’dır salîl-lahü ‘aleyhi ve (sellem ve⁴²⁴) ‘îla âlihi ve sahibihi ecma’în ki hidâyet nûruyla ümmetini yine dalâletten ve (hâviye-yi cahâletten⁴²⁵) halâs edip ‘ulûm-i rabbânîyeye eriştirdi tâ ki mâ’rifet-i nefse **[2b]** mâ’rifet-i Hakk’a erip⁴²⁶ vâsıl hüvîyyet oldular dahi âli ve eshâb üzerine olsun ki her biri hidâyetin necm-i (dürrî-yi⁴²⁷) direhşânıdır ki

اصحاب كالنجوم بايهم اقتديتم اهتديتم⁴²⁸

Ammâ (ba’d⁴²⁹) ol sultânü's-salâtîn⁴³⁰ ve kutpu'l-mâ’sûkîn a’nî sultânımız ve pîrîmiz Hazret-i Hüdâvendigâr kuddusuna'l-lahu bisırrihu'l-‘azîz buyurdıkları Mesnevî-yi ve

Mustağırk-i deryâ-yi ‘irfân bâlâ-nişîn-i encümen-i ‘âşıkân bülbül-i rengîn-nevâ-yi gülîstân-i hakikat tûtî-yi dâstânserây-ı şekeristân-i tarîkat nahlband-i gülşen-i hevâ-şiken-i mesnevî perdeşikâf-i dekâyık-i sûrî ve ma’nevî şehriyâr-i memâlik-i irşâd-ı tâcdâr-i serîr-i rûşt ve sekerâd merhem-i sîne-i dilsûhtegân ârâm-i hâtır-i sevdâzedegân pîşvâ-yi asfiyâ mahdûm-zâde-i evliyâ hazret-i Mevlânâ Celâle’d-dîn Rûmî kaddesallahu sırrıhu’l-‘azîz.

⁴¹⁸ H’de “sivâdan”.

⁴¹⁹ H’de “nitekim”.

⁴²⁰ S’de sehven بیس ای yazılmıştır.

⁴²¹ H’de “Mesnevî’de”.

⁴²² H’de yok.

⁴²³ S’de yok.

⁴²⁴ H’de yok.

⁴²⁵ H’de yok.

⁴²⁶ A’da ve H’de yok.

⁴²⁷ S’de yok.

⁴²⁸ Eshâbım yıldızlar gibidirler. Hangisine iktidâ ederseniz kurtulursunuz.

Ma'nevî-yi Şerîfine⁴³¹ mürşid-i kâmil ve sûret ve me'niye şâmildir⁴³² bahr-ı zaharîf-i⁴³³ ma'ânî ve kelemât-i rabbânî ve küşûf-i ilhâmât-ı mekânîdir⁴³⁴ vaktâ ki ol sefâ-yi dilhâ-yi gamnâk ve celâ-yi çişmhâ-yi nemnâk-i Mevlânâ Yûsûf-i Sîneçâk nûru'l-lah merkaduhu bu bahr-ı bî-pâyân-i ma'nevîden **[3a]** ki cihât-i sitte gibi şiş defter-i pür-gûherdir bu şiş defter-i mücelleden⁴³⁵ (bahrlardan⁴³⁶) üçyüz altmış altı miktâr beyti ki her beyit bir şehir nice şehir bir iklimdir intihâb eyleyip nâm-i şerîfine Cezîre-yi Mesnevî buyurmuştu⁴³⁷ öyle olsa mürîdân-i âstân-i Hazret'ten⁴³⁸ ve mu'takidân-i hângâh-i 'izzetten bir zât-ı şerîf-i⁴³⁹ 'âlîşâ'n durretü't-tâc-i Âl-i 'Osmân kâbilinden bu bende-yi hakîr-i mukbile dervîş 'İlmî'yi⁴⁴⁰ dile tekkîlûf⁴⁴¹ buyurulup bu Cezîre-yi Mesnevî-yi Ma'nevî-ye⁴⁴² bir miktâr Türkî⁴⁴³ lisânla şerh imlâ olsun ki zebân-i Fârsî'den bî-behre olanlar bir nasîb ahz edip⁴⁴⁴ sefâ-yi kalbe ve inşirâh-i sadra erip Hazret-i Mevlânâ sülûkundan behrimend olsunlar diye ilhâh **[3b]** olmağın⁴⁴⁵ bu fakîr dahi sultân cânibinden istimdâd talep⁴⁴⁶ edip ne vârid⁴⁴⁷ olunûrsa 'inâyet bilip gûstâhâne tahrîre-ye serîre⁴⁴⁸ şürû' edip fazl-i Hak'tan isti'ânet ve ? talep olundu⁴⁴⁹ ve Allâhü'l-müste'ân ve 'aleyhi't-taklân. (Mesnevî⁴⁵⁰)

گر شدی عطشان بحر معنوی / فرجه⁴⁵² کن در جزیره مثوی⁴⁵¹

⁴²⁹ S'de yok.

⁴³⁰ H'de "sâlikîn".

⁴³¹ H'de "Şerîf'inde".

⁴³² H'de "bî-şâmildir".

⁴³³ S'de sehven دخارف ve H'de زخار yazılmıştır. Doğru olan زخارف anlamı ise zinetlerdir.

⁴³⁴ H'de lâ-mekânî.

⁴³⁵ H'de yok.

⁴³⁶ S'de yok.

⁴³⁷ H'de "buyurmuştur".

⁴³⁸ H'de "hazretinden".

⁴³⁹ H'de yok.

⁴⁴⁰ H'de "'Alî'yi".

⁴⁴¹ H'de "teklîf".

⁴⁴² H'de yok.

⁴⁴³ S'de sehven کی yazılmıştır.

⁴⁴⁴ H'de "ahziyle".

⁴⁴⁵ H'de "olunmağın".

⁴⁴⁶ H'de yok.

⁴⁴⁷ H'de "vâridât".

⁴⁴⁸ H'de yok.

⁴⁴⁹ H'de "eyleye".

⁴⁵⁰ S'de yok.

⁴⁵¹ A nüshasında bu kısma kadar olan bölümler yoktur. Ayrıca bu nüshanın **[1b]** numaralı varağında derkenarlar şöyledir:

• اذا رايت امر ابحارق عارفا فمعجزه ان من نبى لنا صدره و ان بان من قبل وصف نبوه... من ستم تتبع القوم فى الثر و كان من بعض

(فرجه کن چندان که اندر هر نفس / مثنوی را معنوی گوئی و بس⁴⁵³)

Sultânü'l-mâ'sûkîn (ve kutbu's-sâlikîn⁴⁵⁴) kuddus Allah-u sirruhu'l-'azîz⁴⁵⁵
(buyururlar⁴⁵⁶)

بشنو این نی چون شکایت می کند / از جداییها حکایت می کند⁴⁵⁷

Neyden murâd vücûd-ı insan-ı kâmil'dir ki derûnı ney gibi gal ve gaştan pâk ve mücellâ olup mâsivâ bendinden müberrâ olup dîn-ü dünyâ müşkilâtının 'ukdelerin halledip evveli âhire ve zâhiri bâtına ve ezeli ebede ulaştırdı [4a] nitekim neyin bir başından bir başına varınca bir 'illetsiz yeri yoktur ve firâk-i yârdan sînesi delik delik⁴⁵⁸ olup maHall-ı nâle ve feryâd ve efgân olmuştur ve kendiliğinden asla eser kalmayıp âlet-i Hak olup seyt ve sedâsı Nefes-i Rahmân'la oldu zîrâ ney tîz tîz hareket ve sedâ etmediği gibi insân-ı kâmilde görmesi ve işitmesi ve söylemesi ve cümle ahvâli 'ayn-ı zâtla oldu (belki kendisi mutlak ? oldu⁴⁵⁹) zîrâ ehl-i vahdet bir vücûd dahi⁴⁶⁰ isbât eyler ki⁴⁶¹ Hakk'ın vücûdudur eğer Hak'tan⁴⁶² gayrı bir vücûd dahi⁴⁶³ isbât etseler müşrik olurlar hâşâ ki ehl-i vahdette şirk ola pes ma'lûm oldu ki insân-ı kâmilin vücûdu birdir ol da Hakk'ındır ve her ki [4b] bu insân-ı kâmil⁴⁶⁴ anladığı ma'nâyı anlasa⁴⁶⁵ onun dahi yanında cümle vücûd bir olur⁴⁶⁶ arada Hak'tan gayrı nesne kalmaz eğer kendinin ve eğer mevcûdâtın nitekim bazı 'âşıklar buyurmuşlar ki (beyt-i⁴⁶⁷) cümle yer ve gök Hak oldu mutlak ? söyler def-ü⁴⁶⁸ çeng-

• القوام صدوره فكنوه حقا بالمعونه واشتهر و ان ... من ولی فانه كرامه فى تحقيق عند زرى انظر و من فاسق ان ... فى مراده بسمى بالاستدراج فيما قد استقر والا قيد ... بالاهانه عندهم فقد تحت ... عند الذى اختير

• حسنات الابراسيئات المقربين (Ebrârın yaptığı iyi 'ameller mukarrebler için kötü 'amel sayılır.)

⁴⁵² S'de sehven وجه ve A'da فرق yazılmıştır. Doğru olan فرجه dir.

⁴⁵³ S nüshasında yok. Anlamı: Öyle bir su arkı aç ki her nefesinde Mesnevî'yi sadece manevi bilesin.

⁴⁵⁴ S'de yok.

⁴⁵⁵ H'de kuddus sirruhu'l-'azîz.

⁴⁵⁶ S'de yok.

⁴⁵⁷ İşit neyden şikâyet ettiği vakit ayrılıkları anlattığı zamân

⁴⁵⁸ S'de yok.

⁴⁵⁹ A ve H'de yok.

⁴⁶⁰ S'de yok.

⁴⁶¹ A'da "eylemeler", H'de "etseler".

⁴⁶² A ve H'de "Hakk'ın".

⁴⁶³ A ve H'de yok.

⁴⁶⁴ A ve H'de yok.

⁴⁶⁵ A ve H'de yok.

⁴⁶⁶ A ve H'de "olup".

⁴⁶⁷ S ve H'de yok.

⁴⁶⁸ H'de "ney"de var.

ü ney ene'l-Hak Mansûr (k.s.) bu gözle nazar ettikte ene'l-Hak sırrın ifşâ eyleme⁴⁶⁹ mecâli olmadı ol (zamânın⁴⁷⁰) halkı kemâliyle cehâlette ve gurûrda olup Hak'tan bî-haber olmağın garaz⁴⁷¹ edip Mansûr'ı ber-dâr ettiler ve Hazret-i Sultân kuddis sırrûhu bir mahalda buyururlar ki vallâh vallâh eğer ben ifşâ eylediğim⁴⁷² sırrı Mansûr işiteydi restim çekmeği sa'y eden mu'ârızın⁴⁷³ birisi olaydı ammâ ehl-i 'aşkın o iftihârıdır ki mahbûbuna vâsıl olur pes neyden murâd insân-ı kâmil oldu insân-ı kâmillerin şâhı ve kutup ve **[5a]** sultânı Hazret-i⁴⁷⁴ Mevlânâ'dır ki kuvvet-i ezeliyyenin mazharı idi sırr-ı zâtını neyden gösterdi ve dahi ayrılıklardan şikâyet etmesi budur ki kendileri⁴⁷⁵ beşerîyyet libâsın giymezden evvel (nûr-ı mahz idi ve⁴⁷⁶) nûr-ı mutlak ve zât-ı mutlak⁴⁷⁷ idi beşerîyyet ki 'âlem-i 'enâsürdür keşif ve zûlmânî olmağın (ve ekser-i halk kesâfet üzere olmağın⁴⁷⁸) şikâyet tarîkin gösterdiler⁴⁷⁹ ve illâ onlar bu 'âlemde dahi nûr-ı mutlak idiler ammâ kemâ hüve hakkahu kendileri⁴⁸⁰ az kimse⁴⁸¹ bilmiştir ve Mesnevî-yi Şerîf'i söylemeğe sebep Çelebî Hüsâmiddin Hazretleri⁴⁸² olmuştur ve bişnev'in muhâtabı onlardır buyururlar ki ey Hüsâmiddin işit bunu nice (sana⁴⁸³) hikâyet eyler ya'nî işit benim vücûdumdan Hak sana ne hikâyet eyler ayrılıklardan şikâyet eyler ya'nî emr-i kâf ve nûnla bâtından zâhire ve 'ademden vücûda gelen insân kendiliğine aldanıp dünyâyâ gönül verip evhâm ve hayâlâtla mahcûp olup benden dûr düştüler geri makâmıların **[5b]** tahsîl etmeyip esfelü's-sâfilinde kaldılar lâ-cerem beşerîyyet sebebiyle Hak'ken bâtıl oldulardır ne'ûzu billah ve biri ? (dahi budur⁴⁸⁴) ki ney iki harftır birisi nûn ve biri⁴⁸⁵ yâdır ebced hesâbıyla nûn elli veya ondur⁴⁸⁶ cümle⁴⁸⁷ altmış olur sîn 'adedde altmıştır ve

⁴⁶⁹ A ve H'de "eylememeğe".

⁴⁷⁰ S'de yok.

⁴⁷¹ H'de yok.

⁴⁷² A ve H'de "ettiğim".

⁴⁷³ A ve H'de "mu'ârızlardan".

⁴⁷⁴ H'de "Mevlâ"

⁴⁷⁵ H'de kendiler

⁴⁷⁶ S ve H'de yok.

⁴⁷⁷ H'de yok.

⁴⁷⁸ A ve H'de yok.

⁴⁷⁹ H'de "gösterdiler"

⁴⁸⁰ A'da yok. H'de "kendilerin".

⁴⁸¹ A'd "kimesne".

⁴⁸² A ve H'de yok.

⁴⁸³ S ve H'de yok.

⁴⁸⁴ S'de yok.

⁴⁸⁵ A'da "birisi".

⁴⁸⁶ A'da "on".

sîn Hazret-i Muhammed (a.s.)'in adıdır⁴⁸⁸ ki Kur'ân-i 'Azîm'de Hak Ta'âlâ Yâsîn demiştir yâ harf-i nidâdır yâ Muhammed demektir pes Sultân buyururlar ki işit sînden ki Muhammed⁴⁸⁹ demektir⁴⁹⁰ nice şikâyet eyler ayrılıklardan hikâyet eder ya'nî der ki 'âlem-i ervâhtan 'âlem-i şahâdete ki dünyâdır bunca ervâh sefer eyler 'âlem-i dünyâya gelip kesb-i mârifet eyleyip ten vâsıtasıyla kendi hakîkatin anlayıp râh-i Hakk'ı bulup nice türlü 'irfân ve merâtib tahsîl eyleyip dünyâdan sefer ettikte gelip bize vâsıl olup behîşt-i câvidâne yetişip bu dünyâda kesp eyledikleri 'irfân ve 'ilm-i ledün sebebiyle kâh bağ-i cinânda hûrân ve gılmânla sefâda olup Selsebîl ve [6a] Kevser ırmakları dibinde⁴⁹¹ 'ıyş-i ebedî ve nûş-i sermedî etmekte ve gûne ve gûne⁴⁹² kasr ve köşkler ve sendes ve istabrak⁴⁹³ giyip ve kâh temâşâ-yı dîdârla hayret ve medhûşlukta ebedü'l-ebedeyn zevk ve 'işrette olup ne şeb ve ne zülmet ve ne şitâ⁴⁹⁴ ve ne harâret kemâl-ı letâfet ile rûh-i pür-dür⁴⁹⁵ ve ? olsunlar diye irsâl olunrlar⁴⁹⁶ bu 'âleme geldiğinde dünyâ dâmına düştüler ve mekr ve tezvîrine ve zînet⁴⁹⁷ ve zînetine aldanıp ol muzahraf 'ıyş ve nûşe gönül verip elde olan sermâyeyi berbâd eyleyip⁴⁹⁸ ol ayrıldıkları makâm ki elest makâmı idi elden çıkarıp tahsîl edemeyip esfelü's-sâfilinde kalıp nâr-i cehîme giriftâr olup envâ'-i türlü⁴⁹⁹ 'azâblara mübtelâ olup⁵⁰⁰ ebedî 'azâb içinde⁵⁰¹ kaldılar benim ümmetim diye Hazret-i Muhammed (a.s.) ayrılıklardan hikâyet ve şikâyet eyler ve's-selâm ve bir dahi her⁵⁰² kimse⁵⁰³ ki vatan-i aslîsinden dûr düşse bi her hâl ol ârzûdan⁵⁰⁴ firâkta⁵⁰⁵ olmada⁵⁰⁶

⁴⁸⁷ A'da "cümlesi".

⁴⁸⁸ A'da "ism-i şerîfleridir".

⁴⁸⁹ H'de "Muhammed'dir".

⁴⁹⁰ A'da yok.

⁴⁹¹ A ve H'de "ırmaklarında".

⁴⁹² A ve H'de "günâgûn".

⁴⁹³ A ve H'de "istabraklar".

⁴⁹⁴ A ve H'de "şiddet".

⁴⁹⁵ A ve H'de "rûhperverecek".

⁴⁹⁶ H'de "olunûr".

⁴⁹⁷ A'da "zeyb".

⁴⁹⁸ A'da "edip".

⁴⁹⁹ A ve H'de yok.

⁵⁰⁰ A ve H'de "'azâbta olup".

⁵⁰¹ A ve H'de yok.

⁵⁰² A ve H'de "bir".

⁵⁰³ A ve H'de "kimesne".

⁵⁰⁴ A ve H'de "âzürde-i".

⁵⁰⁵ A ve H'de "firâk".

⁵⁰⁶ A ve H'de "olmadadır".

olur⁵⁰⁷ husûsâ (ki⁵⁰⁸) vatanında iken zevkte ve refâhiyette **[6b]** olmuş ola⁵⁰⁹ kezâlik ney dahi leb-i âb-i cûda neşv-ü nimâda ve sürûr ve neşâtta nesîm-i rûh-efzâ ile raksân ve cilde-künân firâgında ve zikr ve tesbîhten⁵¹⁰ ‘âlem-i şâhîveş-i bâlâya kad çekip başta tûğ-i pâdişâhı getirip sünbül-ü nesrîn ve nesteren⁵¹¹) üzere sâyelere⁵¹² salıp ne gam-i rûzigâr ve ne esb-i⁵¹³ çark-ı mekkâr dâimâ kesb-i havâ edip letâfette iken nâgâh dest-i kazâ erip kader tığıyla⁵¹⁴ başın kesip pâyını yerinden ayırıp pâre pâre edip nice zamân firâk harâretlerinden⁵¹⁵ kurutup ondan (bağrın delik delik edip bunca riyâzet ve mücâhedâtta⁵¹⁶) sonra ‘âkıbet bir üstâd-i kâmile ve bir mürşid-i kâmile⁵¹⁷ erip onunla hem-nefes olup sırrına mazhar düşüp bî-zebân sevt⁵¹⁸ ve sedâye gelip ahvâl-i derûnundan ve (sırr-i nihânından⁵¹⁹) haber vermeğe **[7a]**⁵²⁰ başladı vatanından cüdâ düştüğün ve (‘akraba⁵²¹) ve yârânından mehcûr olduğun hüznle⁵²² enînle takrîre ve şikâyet ile hikâyet etmeğe âğâz eyledi kendi gibi nice bağı delinmiş ve vatanından dûr olmuşları ve yüreği yanmışları şevke ve taraba getirip onlara dahi elest ‘âlemin yâdına şâd gönüllerin âbâd eyledi ve hâlin şerh etmeğe başlayıp der ki,

⁵⁰⁷ A ve H’de yok.

⁵⁰⁸ S’de yok.

⁵⁰⁹ S’deki bu varakta bulunan derkenar bu şekildedir: Rivâyettir İbn-i ‘Abbâs’tan (r.a.) ayıdır Dâvûd Peygamber (a.s.) Hazret’ine nâzil olan Kitâb-ı Zabûr’da bir kitâb vardır Hazret-i Rasulullah (s.a.v.) nâzil olan Kur’ân-ı ‘Azîm içinde ki E’r-Rahmân sûresine mânnend içinde mükerrer âyetleri vardır Süryân dili üzerine idi.

? eyleyip devlete yetiştirdi edindim fakîr idim Hak Subhânuhu ve Ta’âlâ olur şeksiz şüphesiz ben bunu vird ve uhrevî her ne murâdı olursa hâsıl meşgûl olup vird edinse dünyevî ibn-i ‘Abbas ‘Arap diline dolandırdım ve her kim bu sûreye

⁵¹⁰ A ve H’de “tesbîhte idi”.

⁵¹¹ S ve A’da yok.

⁵¹² A ve H’de “sâye”.

⁵¹³ A ve H’de “âsîb-i”.

⁵¹⁴ A ve H’de “kudret ile”.

⁵¹⁵ A ve H’de “harâretlerinde”.

⁵¹⁶ S ve H’de yok.

⁵¹⁷ A ve H’de “âlîme”.

⁵¹⁸ A ve H’de “seyt”.

⁵¹⁹ A ve H’de yok.

⁵²⁰ S nüshasında bu varakta bulunan derkenar bu şekildedir:

Ve dünyâ belâsından korkum var idi emîn oldum imdi her kim bu sûreye hürmet edip ve meşgûl olup vird edinse Hak Subhânuhu ve Ta’âlâ ondan hoşnûd olup dünyâda ve âhirette a’lâ mertebeye yetiştire ve cemî’-i hâcetleri kabûl ola ve eğer

Mahbûs ise halâs ola ve cemî’-i günâhları ‘avf ola ve rivâyettir kaçankim Dâvûd (a.s.)’a gam ve gusse darı? olsa bu sûreyi okurdu ve secde ederdi tâ murâdı hâsıl olunca ondan kaldırırdı bu sûrenin fazâil-i kesîresi çoktur havâstan

⁵²¹ S ve A’da yok.

⁵²² A ve H’de “hazîn”.

کز نیستان تا مرا بیریده اند / از نفیرم مرد و زن نالیده اند⁵²³

Ki neyistândan tâ beni kesmişlerdir benim nefîrimden⁵²⁴ er ve ‘avrat inlemişlerdir ya’nî bu nây-i vücûdumu ‘adem neyistânında⁵²⁵ Hak Celle ve A'lâ kesip ayırmıştır ki ‘âlem-i ervâhtır ve merd-ü zenden murâd ‘akıl (‘akl-ı kül merd⁵²⁶) ve nefs-i kül zendir ki evvel halk olan ‘akıl-ı kül⁵²⁷ ve nefs-i küldür ve cemî’-i mevcudâta emr-i Hak’la feyz eriştiren onlardır ve ‘Akl-ı kül mevcudâtın babası ve nefs-i kül mevcudâtın anası mesâbesindedir nitekim **[7b]** insânın⁵²⁸ evvel⁵²⁹ babası Âdem (a.s.⁵³⁰) ve evvel anası Havvâ olduğu gibi ve ‘Akl-ı küllün mazharı Âdem ve nefs-i küllün mazharı Havvâ oldu pes demek oldu ki benim nefîrimden⁵³¹ ‘Akl-ı kül ve nefs-i kül ol ‘âlemde bana terahhum edip inlemişlerdir benim derd-i ‘aşkımları nâleyle getirmiştir ve Âdem ve Havvâ dahi ve cemî’-i⁵³² merd-ü zen dahi nâle etmiştir benim bu nefîrimden⁵³³ ve nâle ve inilti içindedirler tâ Rûz-i Haşr olunca

سینه خواهم شرحه شرحه از فراق / تا بگویم شرح درد اشتیاق⁵³⁴

Buyururlar ki sîne isterem firâktan şerha şerha olmuş ola tâ derd ve iştiyâkın şerhini (ona⁵³⁵) söyleyem⁵³⁶ ya’nî ‘adem neyistânından ki ‘âlem-i ervâhtır ayrılmış⁵³⁷ ve kesilmiş ve ol ‘âlemden ayrıldığı bilip onun derdinden sînesi şerha şerha pâre pâre olmuş bir kimse⁵³⁸ isterem tâ ol ‘âlemin iştiyâkı **[8a]**⁵³⁹ derdin⁵⁴⁰ ona şerh eyleyem

⁵²³ Beni neyistândan kesip kopardıktan beri kadın ve erkek nefîrimden inlemişler.

⁵²⁴ A ve H’de “bağrımdan”.

⁵²⁵ A ve H’de “neyistânından ki”.

⁵²⁶ S’de yok.

⁵²⁷ A ve H’de yok.

⁵²⁸ S nüshasında bu varakta bulunan derkenar bu şekildedir:

Olduğu ecelden bu fakîr ? muhtâc ila rahmetullah-u Ta’âla Seyyid Ahmed Mustafa E’ş-şehîr Bilâlî bu sûrenin ma’nâsına ‘ala kadri’l- imkân işâret için her âyetin mukâbelesinde Türkî lisânıyla tercüme edip yazdım ki ‘umûm üzerine ola
اللهم اجعلنى ممن يستجاب الا لله محمد رسول الله diyip ve ondan ? meşgûl olalar ve ibtidâsına lâ ilahu ihvân ve ? vird edinip fâidesi olup tâlip ve râğib olan

⁵²⁹ A ve H’de yok.

⁵³⁰ S’de yok.

⁵³¹ A ve H’de “bağrımdan”.

⁵³² A ve H’de yok.

⁵³³ A ve H’de “bağrımdan”.

⁵³⁴ İштиyakın derdini anlatmak için ayrılıklardan parça parça olmuş gönül isterim.

⁵³⁵ S’de yok.

⁵³⁶ A ve H’de “diyem”.

⁵³⁷ A ve H’de yok.

⁵³⁸ A ve H’de “kimesne”.

⁵³⁹ S nüshasında bu varakta bulunan derkenar bu şekildedir:

ne hâlette olduğum bile ve anlaya ve illâ ol ‘âlemden haberi olmayan bana ne⁵⁴¹
keyfiyetle hem-derd⁵⁴² olur ve benim ve derd-ü iştiyâkımı nice fehm eyler ma'lûm
oldu ki gark olmuşun hâlini yine gark olan¹ bilir

والعاقل يكفى بالاشارة⁵⁴³

هر کسی کو دور ماند از اصل خویش/ باز جوید⁵⁴⁴ روزگار وصل خویش⁵⁴⁵

Her kimse ki o ırak kaldı kendi aslından geri istese⁵⁴⁶ kendi vaslının rûzgârın ya'nî
herkes vatan-ı aslîsine tâliptir ister ki o vaslın rûzgârın yine ele getire husûsan vatan
sırrına ermiş ola,

حب الوطن من الايمان⁵⁴⁷ hükmüyle zât-ı îmânın vatan muhabbetine vâsıl edip zâtını onun
‘aşkına ulaştırmış ola,

من به هر جمعیتی نالان شدم / جفت بد حالان و خوش حالان شدم⁵⁴⁸

Ben her cem'iyette⁵⁴⁹ inleyici oldum yaramaz hâllîlarla ve [8b]⁵⁵⁰ iyi hâllîlarla çift
oldum ya'nî yoldaş oldum cem'iyet-i cümleye şâmildir ki (gerek⁵⁵¹) (cem'iyet-i
evliyâ⁵⁵²) (a'lâ⁵⁵³) gerek (cem'iyet-i⁵⁵⁴) eşkiyâ ki her birinde⁵⁵⁵ inledim ve her birine

Da'vatuhu diye ondan bu sûreye meşgûl ola nazm-ı rivâyet-i ibn-i 'Abbâs'tan dedi ol Zebûr içinde
gördüm sûreler ? bu sûre sûre-yi Rahmân gibidir mükerrer âyeti Süryân dilidir 'Arap diline
döndürdüm ben onu Hüdâ saklar belâdan okuyanı

Kaçan bu sûreye meşgûl olası Hüdâ'dan her ne istersen bulasın eğer devlet eğer 'izzet eğer câh
tereddüd etme asla verir Allah dinledi burada işbu rivâyet sakın şek etme ki öyledir âyet

⁵⁴⁰ A ve H'de "derûnunu".

⁵⁴¹ A'da yok.

⁵⁴² A'da sehven "derd" ve H'de "derd-i dil" yazılmıştır.

⁵⁴³ Âkıl olana bir işâre yeter.

⁵⁴⁴ A ve H'de خواهد .

⁵⁴⁵ Aslından uzak düşen herkes yine de aslına kavuşacağı günü arar.

⁵⁴⁶ A ve H'de "ister".

⁵⁴⁷ Vatan sevgisi imandandır.

⁵⁴⁸ Ben her cemiyete inledim, hem iyi halliler ve hem kötü hallilerle yoldaş oldum.

⁵⁴⁹ A nüshasında bu varaktaki derkenârlar; iyi hâllîler evliyâ ve sâlihîn ve yaramaz/ sünhâne men ihtifâ
şiddet-i zühûrhum

⁵⁵⁰ S nüshasında bu varakta bulunan derkenar bu şekildedir:

Buna meşgûl olup ma'nâsını hem çıkarıp Türkiye döndürdüm ol dem Kelâmullah'tır bu etme
şüphe onun ma'nâsı metlûbdur bi şibh-i vehm nazm eyledim âyetlerini ri'âyet kıluben ma'nâlarını
Zebûr içinde ne dedi Hüdâ bil komaz ? dâim Hüdâ bil
birer beyt oldu kalmadı birisi bunun kırk âyetinin her birisin

⁵⁵¹ S'de yok.

⁵⁵² A ve H'de yok.

⁵⁵³ S'de yok.

⁵⁵⁴ A ve H'de yok.

kendi derdimi şerh etmek diledim iyi hâllılar ki⁵⁵⁶ evliyâ ve sâlihîndir ve yaramaz⁵⁵⁷
halliler⁵⁵⁸ ki eşkiyâ ve zâllîndir⁵⁵⁹ yoldaş oldum ve ahvâlımdan onlara nâlân oldum
ama⁵⁶⁰

هر کسی از ظن خود شد یار من/ از درون من نجست اسرار من⁵⁶¹

Her bir kimse kendi zannından bana yâr oldu benim derûnumdan esrârımı aramadı
ya'nî beni her birisi kendiye kıyâs eyledi ve kendi bilgisiyle⁵⁶² bana yâr oldu 'ayne'l-
yakînle beni göremedi ancak kendi zannıyla gördü ol ki benim hakîkatim ve sırr-i⁵⁶³
derûnumdan ona⁵⁶⁴ (âgâh ve⁵⁶⁵) tâlip olup buldu ve ol ki tâlip olmadı lâ-cerem
benden ve sırrımdan mahrûm oldu hâlbuki,

سر من [9a] از ناله من دور نیست/ لیک چشم و گوش را آن نور نیست⁵⁶⁷

Benim sırrım benim nâlemnden ırak değildir lâkin gözde ve kulakta ol nûr yoktur
ya'nî ol istedikleri sır benim âvâzımdan ve sözümden ırak⁵⁶⁸ değildir belki mutlak
söylediğim odur nihâyet şiddet-i zuhûrundan hafî ve âşıkârlığından gizlidir ammâ bu
zâhir göz ve kulakla görmek ve işitmek istediler bilemediler ki onu cân gözü görür
ve cân kulağı işitir zîrâ insânda üç göz vardır biri cân gözü ve biri gönül gözüdür ve
ondan⁵⁶⁹ (biri⁵⁷⁰) baş gözüdür⁵⁷¹ dîdâr-i Hakk'ı ol cân gözü görür sâniyen gönül gözü

⁵⁵⁵ A ve H'de "birinden".

⁵⁵⁶ H'de yok.

⁵⁵⁷ A'da derkenarda yazılmıştır.

⁵⁵⁸ A ve H'de yok.

⁵⁵⁹ A'da "zâllînden".

⁵⁶⁰ A'da yok.

⁵⁶¹ Herkes kendi zannıyla bana yar oldu, içimdeki sırlarımı aramadı.

⁵⁶² A ve H'de "bilegiyle".

⁵⁶³ A ve H'de "sırrımdır".

⁵⁶⁴ A ve H'de yok.

⁵⁶⁵ S'de yok.

⁵⁶⁶ S nüshasında bu varakta bulunan derkenar bu şekildedir:

Benim matlûb olan ancak beni iste ki bulasın eğer ayrığı İstersen beni sanma ki bulasın انا المقصود لا
انا الرب الذى يخلق فاطلبنى تجدى benim maksûd olan ancak ki benden gayra kasd etme benim
halkım iken çoktur beni iste ki bulasın انا الرب الذى يخلق فاطلبنى تجدى
benim rab hemân ancak ki korkarlar 'azâbımdan bu dünyânın kamu halkı
beni iste ki bulasın انا الوهاب فاطلبنى تجدى kimi istersem ona hesâbsız ihsân
ederim ikrâm

⁵⁶⁷ Benim sırrım nâlemnden ayrı değildir ancak göz ve kulakta onu görmek için nûr yoktur.

⁵⁶⁸ A ve H'de "uzak".

⁵⁶⁹ A ve H'de yok.

⁵⁷⁰ S'de yok.

⁵⁷¹ H'de "gözüdür".

görür ondan baş gözü de onlara muttasıl olur o dahi görmeğe⁵⁷² isti'dâd bulur cümlesinin nûru bir olur ondan musta'idd-i nazar-i ulûhiyyet olur nitekim **[9b]**⁵⁷³ Hz. Risâlet (a.s) buyurur⁵⁷⁴ ki Mi'râc Gecesi ben Allah (Ta'âlâ'yı⁵⁷⁵) baş gözüyle gördüm Ashâb-i Kirâm (r.a) suâl edip dediler ki yâ Resûlallah Allah (Ta'âlâ Hazreti'ni⁵⁷⁶) baş gözüyle⁵⁷⁷ görür mü Allah hud cesetten münezzehtir siz nice baş gözüyle gördünüz cevâp verip buyurdular ki kaçan Sidretü'l-müntehâ'ya eriştim karındaşım Cebrâil (a.s.)⁵⁷⁸ onda kaldı bana Refref geldi süvâr olup yetmiş bin nûrdan hicâb geçtim⁵⁷⁹ ondan Cenâb-ı Hazret'e eriştim Allah Ta'âlâ bana dedi ki yâ Muhammed beri gel ol nidâdan vücûdum nûr-ı mahz oldu cânım gözüyle kalbim gözü ve tenim gözü birbirine muttasıl (oldu⁵⁸⁰) ten gözü kalp gözüne baktı ve kalp gözü cân gözüne baktı cân gözü Allah'ı⁵⁸¹ gördü (Hazret'i⁵⁸²) **[10a]** Allah'ı cân⁵⁸³ gözüyle (ve kalp gözüyle⁵⁸⁴) ve ten gözüyle gördüm dedi imdi (her sâlik⁵⁸⁵) (ol pâdişâhın⁵⁸⁶) ki 'inâyet-i Hak'la mi'râc-i hakâyık eyler ba'dehu zat-ı Hakk'a karîb olur Allah Ta'âlâ (Hazreti'ni⁵⁸⁷) cânla kalp mâbeyninde⁵⁸⁸ olan yetmiş bin hicâb-i nûranî vardır ref eyler ve kalple ten mâbeyninde olan yetmiş bin hicâb-i zulmânî ki vardır onu da ref

⁵⁷² A'da "görmekle".

⁵⁷³ S nüshasında bu varakta bulunan derkenar bu şekildedir:

وارحم من عبادى من عصائى بجهل منه فاطلبنى تجدنى
واكرم من يتوب و اكره من عبادى من عصائى بجهل منه فاطلبنى تجدنى
Benim gâyetle bahşışimi beni iste ki bulasın
kavlimden her ki bilmeyip bana 'âsî olur ona rahmet kılarım ben beni iste ki bulasın
Kim tövbe kılarlar ederem ben ona ikrâm
benimdir küll-i ihsânlar beni iste ki bulasın kamu cümle ni'metler benimdir
benimdir küll-i ihsânlar beni iste ki bulasın kamu cümle ni'metler benimdir
ey kulum bil sen bana mahsûstur ikrâm beni iste ki

⁵⁷⁴ A ve H'de "buyururlar".

⁵⁷⁵ S'de yok.

⁵⁷⁶ S'de yok.

⁵⁷⁷ A ve H'de "gözü".

⁵⁷⁸ H'de yok.

⁵⁷⁹ A ve H'de "gördüm".

⁵⁸⁰ S'de yok.

⁵⁸¹ S'de sehven iki defa "Allah" yazılmıştır.

⁵⁸² S'de yok.

⁵⁸³ S nüshasında bu varakta bulunan derkenar bu şekildedir:

benimdir bu kamu dünyâ dahi içinde ki cümle benimdir bâkî sultânlık beni
iste ki bulasın
bilir misin ki kim vardır adım gibi ola adı
benim adımdır Rahmân beni iste ki bulasın
bilir misin ki var mıdır meded kıla benim gayrım
tamunun issi odundan beni iste ki bulasın
bilir misin ki
kurtara benim gayrım seni ? halâk edici şeylerden beni iste

⁵⁸⁴ A'da yok.

⁵⁸⁵ A ve H'de yok.

⁵⁸⁶ S'de yok.

⁵⁸⁷ S'de yok.

⁵⁸⁸ A ve H'de "yanında".

eyler zîrâ hicâb-i zulmânî nefesine⁵⁸⁹ beşeriyetten hâsıl olur zulmânîdir sülûka⁵⁹⁰ riyâzetle bir bir evvel⁵⁹¹ hicâbları ref' eyler sülûkun hâsiyeti odur kaçanki sâlik ictihâd ede bir bir ol zulmet hicâbların ref' ede zulmet hicâbı ref' oldukça mukâbelesinde nûr hicâbı (dahi⁵⁹²) ref' olur bir zulmânîden ref' oldukça bir de nûrânîden ref' olur [10b]⁵⁹³ tâ yetmiş bin hicâb-i zulmânî ve nûrânî ref' olur tenle kalp mâbeyninde ve kalple rûh mâbeyninde bir mû denli nesne kalmaz ten gözü gönül gözüne ulaşır gönül gözü de cân gözüne cân gözün Hakk-ı görür (ve)⁵⁹⁴ vâsıl olur zât-ı Hak câna muhîr olur ve

الله بكل شيء محيط⁵⁹⁵

sırrı âşikâre olur vücûd-ı sâlik (bahrı⁵⁹⁶) zâta mustağrak olur (kâh kendiyi⁵⁹⁷) vücûd-ı eşyâ dahi kezâlik mustağrak olup eşyâda ve kâh eşyâyı kendinde⁵⁹⁸ müşâhede eyleyip eşyâda ve kendi vücûdun bi'l-küllîye mahv olur vücûd-i Hak'ta gayrı nesne kalmaz sâlik emr-i Kün'den baş kaldırır ve görür ki evvelde ve âhirde zâhirde ve bâtında Hak imiş ammâ kendi gâfil olmağın zanla⁵⁹⁹ şüphe içinde [11a]⁶⁰⁰ gark

⁵⁸⁹ A ve H'de "nefisle".

⁵⁹⁰ A ve H'de "sülûkla".

⁵⁹¹ A ve H'de yok.

⁵⁹² S'de yok.

⁵⁹³ S nüshasında bu varakta bulunan derkenar bu şekildedir:

أنا الله الذى لا شيء مثلى أنا الديان فاطلبنى تجدىٰ bilirdim misin benim gayrım yine derse ki ? ol hemân anlamadın? olur beni iste ki bulasın أنا الملك الملوك كل شيء أنا فاطلبنى تجدىٰ benim hep beylerin şâhı kamu beyler olur fânî ? mirâs kamu bana ? beni iste ki bulasın.

أنا العبد ارحم من اخيه و من فاطلبنى تجدىٰ benim fânî ? dehrî benim ilk cümle ondan ol benim ol bâkî sondan son beni iste ki bulasın

⁵⁹⁴ A'da yok.

⁵⁹⁵ Allah herşeyi kuşatandır. (Fussilet; 54)

⁵⁹⁶ S ve A'da yok.

⁵⁹⁷ A ve H'de yok.

⁵⁹⁸ A ve H'de "mustağrak olur kâh kendüyi eşyâda".

⁵⁹⁹ A ve H'de "zannıyla".

⁶⁰⁰ S nüshasında bu varakta bulunan derkenar bu şekildedir:

أنا الملك المهيمن جل قدرى عظيم القدر فاطلبنى تجدىٰ ben ol şâh-i yüce kadrim ki sakladım kamu halkı ulu beyler benimledir beni iste ki bulasın أنا الجبار فاطلبنى تجدىٰ benim ma'bûdu hep halkın 'ibâdet kılmasın gayra ben ol cabbâr ma'bûdum beni iste ki bulasın أنا العبد ارحم من اخيه و من فاطلبنى تجدىٰ ben kuluma şafkatliğe ? kardeşine? Dahı atadan anadan beni iste ki bulasın فى سواد الليل عبدى قريبا منك فاطلبنى تجدىٰ

olup⁶⁰¹ kendini⁶⁰² başka anlayıp küfr ve şirk zulûmâtında imiş kaçanki tecellî-yi Hak⁶⁰³ erişîp hâb-i ‘ademden uyanıp nazar eder⁶⁰⁴ ki görür ki,

ليس في الدار غيرنا الديار⁶⁰⁵

Ma'şûk ve ‘aşk ve ‘âşık çünkim bir oldu sende hicrân ne nesnedir ki vuslat dahi sığışmaz zîrâ vuslat iki şey mâbeyninde olur ikililik kalkacak birlik sâbit olup⁶⁰⁶ öyle olsa hiç kimse kendi kendiye vâsıl olmak kaydında olur mu olmaz tenle cân bir oldu sırr-i vahdet zuhûr etti pes Sultân buyurur ki⁶⁰⁷,

تن زجان و جان ز تن مستور نیست/ لیک کس را دید جان دستور نیست⁶⁰⁸

Cân tenden ten cândan örtülü değildir lâkin kimse (cânı görmüş değildir ve⁶⁰⁹) cânı görmeğe destûr yoktur [11b]⁶¹⁰ (zîrâ tensiz cân görmek mühâldır ve görölmeğe destur yoktur zîrâ⁶¹¹) (eğer⁶¹²) tensiz cânı görmek⁶¹³ müyesser olaydı bu ‘âleme gelmeğe⁶¹⁴ ihtiyâç olmazdı ol ‘âlem ki ‘âlem-i⁶¹⁵ ervâhdır onda görölürdü pes ma'lûm oldu ki bu ‘âlem-i beşeriyyete gelmekten murâd cânı görmek imiş ne sebeple bidan sebeple tâ ki ervâh ol ‘âlemden sefer eyleyip⁶¹⁶ ‘akl-ı külden (ondan⁶¹⁷) nefsi-i külle ondan eflâka ondan nücûma (ondan ‘enâsüre ondan cemâda⁶¹⁸) ondan nebâta ondan hayvâne hayvândan insâna gelip ondan ‘akla vâsıl olup ‘akıl sermâyesiyle ol

⁶⁰¹ A ve H’de “olur”.

⁶⁰² A ve H’de “kendüyi”.

⁶⁰³ A ve H’de “Hakk’a”.

⁶⁰⁴ A’da “edip”.

⁶⁰⁵ Hellâc-ı Mansûr’un son sözleri diye bilinen bu mısra, "Bu yerde bizden başkası yoktur." anlamındadır.

⁶⁰⁶ A ve H’de “olur”.

⁶⁰⁷ A ve H’de “buyururlar”.

⁶⁰⁸ Ten cândan ve cân tenden örtülü değildir ancak bunu görmek için herkese izin verilmemiştir.

⁶⁰⁹ S’de yok.

⁶¹⁰ S nüshasında bu varaktaki derkenar bu şekildedir:

تجدنی فی سجودک حین Bilirsin beni kulum karagü? gece içinde sana ? yakınacak beni iste ki bulasın
تجدنی Bilirsin sen beni şu dem ki tâ sen secdegeh içinde dahi ? kalkasın beni
iste ki bulasın
تجدنی Bilirsin sen beni ? içmez hem a'lâyım
benim hayrım iken çoktur beni iste ki bulasın
تجدنی meded iste
yine benden meded erişir tezcek katı kahredici şâhım beni iste ki bulasın
تجدنی راحما برا روعفا اكل ؟
فاطلبنی تجدنی

⁶¹¹ A ve H’de yok.

⁶¹² S’de yok.

⁶¹³ A ve H’de “gelmek”.

⁶¹⁴ A ve H’de yok.

⁶¹⁵ H’de “edip”.

⁶¹⁶ S’de yok.

⁶¹⁷ A ve H’de yok.

sefer edip geldiği ‘âlemlerden⁶¹⁸ hâsıl ettiği hicâbları⁶¹⁹ (ki yetmiş bin nûrânî ve⁶²⁰) yetmiş bini zulmânî denilmiş⁶²¹ bu hicâbları bu seferlerde tahsîl etmişti ol ‘akıl sermâyesiyle sülûk ve riyâzât edip⁶²² terbiyet-i mürşid ile bir bir ref’ eyleyip⁶²³ mertebe-i evlâya erişip⁶²⁴ bedene dahi rûh [12a]⁶²⁵ keyfiyetin verip mâsivaullah mezkûr olan hicâblardır kaldırıp Hak gözüyle Hakk’ı kendinde ve her şeyde⁶²⁶ müşâhede edip hayât-i câvidâne yetişip ölmezden evvel ölüp kîmîyâ-yi sırf olduktan sonra ten cândan cân tenden mestûr olmaz olur kârı her dem müşâhede-i didâr-i yâr⁶²⁷ olur (beyt-i⁶²⁸) ben ölem kim görürem (Hakk’ı⁶²⁹) ‘ayân her yerde / ‘ârif isen berü gel çeşmime bak gör sen de ve bir dahi budur ki cân bir âyine mesâbesindedir ki iki cânibi müsaffâ⁶³⁰ ve mücellâ ola iki cânibi musaffâ olan âyineye nazar etsen hergiz sûret görünmez öyle olsa lâzım geldi ki onun bir cânibinde bir kesîf nesne ola ki ona hâil ola ve perde ola tâ ki nazar olundukta sûret mün’akis ola pes rûh-ı insân o perdesiz mücellâ [12b]⁶³¹ âyine gibidir ki hiçbir şeyin sûreti onda görülmez öyle olsa Allah-ü Ta’âlâ (kemâl-i⁶³²) hikmetinden beden-i insânı oddan ve yelden ve sudan ve topraktan⁶³³ cem’ edip kudret eliyle kırk sabah⁶³⁴ tahmîr eyledi⁶³⁵ tamâm oldukta

⁶¹⁸ A ve H’de “âlemlerden”.

⁶¹⁹ A ve H’de “hicâbla”.

⁶²⁰ S’de yok.

⁶²¹ A ve H’de “denilmiştir”.

⁶²² A ve H’de “riyâzetle”.

⁶²³ A ve H’de “edip”.

⁶²⁴ A ve H’de “erişir”.

⁶²⁵ S nüshasında bu varaktaki derkenar bu şekildedir:

Bilirsin sen beni terehhumlû hem katı şefkatli cemî’-i halka ? beni iste ki bulasın تجدى واسعا بالخلق
bilirsin sen beni kulum ki vâsî’dir benim hulkum benim her dilde انا المطلوب فاطلبنى تجدى
anılan beni iste ki bulasın اذ للهفان نادان كظيما اقول لبيك فاطلبنى تجدى bana hayretli bir kişi nedâ
eylediği vaktin ona ben ederem lebbeyk beni iste ki bulasın اذالمظطر قال الا ترانى نظرت اليه فاطلبنى تجدى
dese bir çâresiz kişi beni gözle nazar eyle nazar kırım ona ben beni iste ki bulasın اذا عبدى عصالى
لم تجدى سرى الاخذ فاطلبنى تجدى

⁶²⁶ A ve H’de “işte”.

⁶²⁷ A ve H’de yok.

⁶²⁸ S’de yok.

⁶²⁹ S’de yok.

⁶³⁰ A ve H’de “müsaykal”.

⁶³¹ S nüshasında bu varaktaki derkenar bu şekildedir:

Kaçan kulum bana ‘âsî olursa ol beni bulmaz ki tezcek onu tutarım beni iste ki bulasın فان هو تاب
kaçan kulum bana ‘âsî olup ederse ‘isyânına tövbe kabûl ederim انا التواب فاطلبنى تجدى
onu beni iste ki bulasın و من مثلى و ان يكون مثلى فليس يكون فاطلبنى تجدى benim mislim olan kimdir eğer
halm la تقصد سوى انا الوهاب فاطلبنى تجدى varsa kandıdır pes imdi yok benim mislim beni iste ki bulasın
beni kasteylegil ancak ki benden gayrı kastetme benim in’âm eden halka beni iste ki bulasın انذكر
ليله ناديت سرا ؟ الم اسمعك فاطلبنى تجدى

⁶³² S’de yok.

⁶³³ A ve H’de “çâr ‘enâsürden”.

⁶³⁴ A ve H’de “kırk sabah kudret eliyle”.

likâ-yî⁶⁵⁸ Hak (Ta'âlâ⁶⁵⁹) dem bi dem zuhûr eder bu hadîs-i şerîfin ma'nâsı zuhûr eder ki,

قال النبي عليه السلام خلق الله تعالى⁶⁶⁰ آدم على صورته⁶⁶¹

Ma'nâsı budur ki Allah-u Ta'âlâ Âdem'i kendi esmâsı sûreti⁶⁶² üzerine halk eyledi (ya'nî sıfâtı üzere halk etti⁶⁶³) ya'nî rûh-i insânî sıfât-ı Rahmânî'dir rûh sıfat-i Hak⁶⁶⁴ olacak âyine-i tende ona tebdîl olup⁶⁶⁵ vâsıl-ı Hak olur mâdem ki (beşeriyettir kâh halkla ve kâh ? olur kaçanki⁶⁶⁶) beşeriyetten kalka hicâb⁶⁶⁷ sıfâtullaha vâsıl olur [13b]⁶⁶⁸ beden dahi aslı ki toprak ve 'enâsürdür ona⁶⁶⁹ vâsıl olur ol 'âlemde dahi ten cândan ve cân tenden mestûr olmaz,

آتش است این بانگ نای نیست باد / هر که این آتش ندارد نیست باد⁶⁷⁰

Âteştir bu nâyın âvâzı yel değildir her kim ki bu âteşi duymaz yok olsun (ya'nî⁶⁷¹) fenâ olsun ki var olup bu âteşi tuta⁶⁷² sülûktan ve ol ictihâddan⁶⁷³ murâd âteş-i dil tahsîl etmektir tâ ol âteş sâhibini 'aşka vâsıl eyleyip ebedî zinde ede ve her ki bu âteş-i aşktan mahrûm ola yok olsun ki onun varlığından yokluğu yegdir,

آتش عشق است کاندن نی فتاد / جوشش عشق است کاندن می فتاد⁶⁷⁴

⁶⁵⁸ A'da yok.

⁶⁵⁹ S'de yok.

⁶⁶⁰ A ve H'de yok.

⁶⁶¹ Peygamber Efendimiz (a.s.) şöyle buyurdular: " Allah halkı kendi sûreti üzerine yarattı."

⁶⁶² A ve H'de yok.

⁶⁶³ A ve H'de yok.

⁶⁶⁴ A'da "Rahmân".

⁶⁶⁵ A ve H'de "olur".

⁶⁶⁶ A ve H'de yok.

⁶⁶⁷ A ve H'de "bî-hicâb".

⁶⁶⁸ S nüshasında bu varaktaki derkenar bu şekildedir:

Bilir misin benim gayrım günâhın 'afveder halkın benim hep 'afv eden halki beni iste ki bulasın
...للعباد فلا أمالي فادات الحشر فاطلبنى تجدنى
ibâdi ? ben mukayyed olmazım hergiz yârın ? senden beni
iste ki bulasın انا الستار فاطلبنى تجدنى
bilir misin benim gayrım 'ayıb sıtredici var
mı benim sattâr kamu 'aybını beni iste ki bulasın انا لراه فاطلبنى تجدنى
ba na 'izzetle
yakışsın ki hergiz yoktur mislim dahi hiç görmedin asla beni iste ki bulasın انا الوهاب ؟ ما فى العهد
فاطلبنى تجدنى

⁶⁶⁹ A'da yok.

⁶⁷⁰ Bu neyden çıka ses hava değildir, ateştir. Kimde bu ateş yok ise yok olsun.

⁶⁷¹ S'de yok.

⁶⁷² A ve H'de "tutmaya".

⁶⁷³ A ve H'de "cihetlerden".

⁶⁷⁴ Neyin içine düşen aşk ateşidir. Meyin de içinde düşen aşkın cünbüsüdür.

niteki⁶⁸⁸ Mecnûn Leylî'yi⁶⁸⁹ 'akıbet isteyi geldi 'âkıbet Mecnûn kemâl-ı ittihâddan
Leylâ'ya nazar eylemeyip⁶⁹⁰ Leylî⁶⁹¹ benim dedi ki ma'rûf kıssadır işte fenâdan sonra
bekâ budur,

محرم این هوش جز بیهوش نیست / مر زبان را مشتری جز گوش نیست⁶⁹²

Bu 'aklın mahremi akılsızlıktan gayrı değildir tahkîk⁶⁹³ dile kulaktan gayrı müşteri
yoktur ya'nî 'aşka mensûp olan 'akıl 'akılsızlıktır 'aşka⁶⁹⁴ hizmet eyleyen 'akıl 'akıl
değildir ve akılsızlık diyip red ettikleri ('akıl⁶⁹⁵) 'akl-ı ma'âştır ki 'avâma mensûptur
dile kulak müşteri olduğu gibi 'aşka (da⁶⁹⁶) akıl-i kül müşteri'dir ve lâyıktır,

در غم ما روزها بیگاه شد / روزها با سوزها همراه شد⁶⁹⁷

(Ya'nî⁶⁹⁸) bizim gamımızda gündüzler gece oldu ve gündüzler⁶⁹⁹ göyneklere⁷⁰⁰
yoldaş oldu gündüzümüz [15a] gece oldu demek ya'nî zâhirimiz bâtın oldu ve gam-i
'aşka⁷⁰¹ bizim bu varlığımız gündüzü ve (geceyi⁷⁰²) gayb⁷⁰³ hüviyyet gecesine⁷⁰⁴
tebdîl oldu⁷⁰⁵ ve bâkî gündüzlerimiz⁷⁰⁶ sûz ve hâlâta (tebdîl ve⁷⁰⁷) yoldaş oldu,

روزها گر رفت گو رو پاک نیست / تویمان ای آنکه جز تو پاک نیست⁷⁰⁸

⁶⁸⁸ A ve H'de "nitekim".

⁶⁸⁹ A ve H'de "Leylâ'yi".

⁶⁹⁰ A ve H'de "etmeyip".

⁶⁹¹ A ve H'de "Leylâ".

⁶⁹² Bu 'akla mahrem olan akılsızdan başkası değildir. Nitekim dilin müşterisi kulaktan gayrisi değildir.

⁶⁹³ H'de "tahakkuk".

⁶⁹⁴ A ve H'de yok.

⁶⁹⁵ A ve S'de yok.

⁶⁹⁶ S'de yok.

⁶⁹⁷ Bizim gamımızda gündüzler gece oldu ve günlerimiz ıztırâp ve acılarla doldu.

⁶⁹⁸ A ve S'de yok.

⁶⁹⁹ A ve H'de "gündüzlerimiz".

⁷⁰⁰ A ve H'de "yanıklara".

⁷⁰¹ A ve H'de "aşk".

⁷⁰² S'de yok. H'de ise "geceyi gündüzü".

⁷⁰³ H'de "gâip".

⁷⁰⁴ A ve H'de yok.

⁷⁰⁵ A ve H'de "etti".

⁷⁰⁶ A ve H'de "gündüzümüz".

⁷⁰⁷ S'de yok.

⁷⁰⁸ Günler geçtiyse de de geçsin korkumuz yoktur; yeter ki sen kal ey pâklıkta eşi benzeri olmayan.

Gündüzler eğer gittiyse de gitsin korku yoktur sen kal ey o ki senceleyin pâk yoktur ya'nî gündüzler⁷⁰⁹ ki bu 'âlem-i şahâdette⁷¹⁰ oldukları evkâtır eğer ol gündüzler ki bu 'âlemde bizim 'ömrümüz idi eğer âhir olup gittiyse de⁷¹¹ gitsin sen kal ey maksûd-i cân ve dil ki senceleyin pâk yoktur zîrâ ebedî ve bâkî sensin,

هر که جز ماهی ز آبش سیر شد / هر که بی روزیست روزش دیر شد⁷¹²

Her ki balıktan gayrıdır ol (balığın suyundan tok oldu⁷¹³) (suya doydur⁷¹⁴) her ki bî-nasîbdir onun günü geç oldu balığın mekânı su olduğu gibi ehl-i tevhîdin [15b] de⁷¹⁵ makâmı tevhîddir balık sudan ayrılrsa nice helâk olur⁷¹⁶ ehl-i 'aşk dahi öyledir ammâ onlar ki bu deryâ-yi tevhîdden bî-nasîb oldu onların günü geç doğdu sıfât-i Allah'tan ve 'aşk-i Hüdâ'dan mahrûm oldu,

نیابد حال پخته هیچ خام / پس سخن کوتاه کن والسلام⁷¹⁷

Puhtanın (hasb-i⁷¹⁸) hâlin hiç hâm⁷¹⁹ bilmez pes söz kısa gerektir ya'nî nice yıllar sülûk edip yanıp yakılıp rûz ve şeb cüst-ü cûda olanın hâlini hâm ve mübtedî olan (anlamaz ve⁷²⁰) bilmez pes söz muhtasar gerektir söz uzatmanın fâidesi olmaz ve's-selâm,

در بیان بی درکی مستمعان

(Dinleyicilerin idrâksızlıkların beyânındadır⁷²¹)

ای⁷²² دریغا گرتو را گنجا بودی / تا ز جانم شرح دل پیدا شدی⁷²³

⁷⁰⁹ A ve H'de "gündüz".

⁷¹⁰ S'de sehven شادته yazılmıştır.

⁷¹¹ H'de yok.

⁷¹² Balıktan gayrı olanlar sudan doydular, kimin nasîbi yoksa günü geç oldu.

⁷¹³ S ve H'de yok.

⁷¹⁴ A ve H'de yok.

⁷¹⁵ S'de sehven توحیدکه كده yazılmıştır.

⁷¹⁶ A ve H'de "olursa".

⁷¹⁷ Pişmişlerin hâlinde hâmlar anlamaz, o yüzden sözü kısa kesmek gerektir ve's-selâm.

⁷¹⁸ S'de yok.

⁷¹⁹ A ve H'de yok.

⁷²⁰ S'de yok.

⁷²¹ S'de yok.

⁷²² H'de yok.

⁷²³ Keşke sende sığacak bir genişlik olsaydı da cânımdan gönlümdeki şerhler görüneydi.

Ey dirîğâ eğer sende sığmaklık olaydı tâ cânımdan gönül şerhi sana âşikâr⁷²⁴ olaydı ya'nî değme her bir kimsenin⁷²⁵ Sırrullah'ı fehm etmek nasîbi değildir zîrâ mutihemmil (değildir ki⁷²⁶) 'ankâ lokmasın serçe hazm edemez öyle olsa şerh-i dil [16a] herkese sığacak miktârı zuhûr eder ki fehm ettiğidir,

کین سخت شیر است در بستان جان / بی کشنده خوش نمی گردد روان⁷²⁷

(Bu söz⁷²⁸) süttür cân memesinde çekicisiz hoş revân olup akmaz zîrâ insân-ı kâmilin sadrı ma'ânî sütüyle mâlâmâldır ve mürîd⁷²⁹ ol sütün çekicisi ve emicisidir pes mürîd madâm ki ol ma'ânî-yi îlahîyye sütünü gönül 'âleminde⁷³⁰ teşne olup çekmeyince insân-ı kâmilin sadrı ve 'aklı memesinden (hoş revân olup⁷³¹) (cûş ve hurûş edip⁷³²) akmaz imdi mürîd olan dâimâ teşne (ve murâkib⁷³³) olmak gerektir,

مستمع چون تشنه و جوینده شد / واعظ ار مرده بود گوینده شد⁷³⁴

(Vakta ki⁷³⁵) dinleyici (kimse çûn⁷³⁶) susuz ve isteyici ola vâ'iz eğer ölü olursa da söyleyici olur ya'nî (dilin⁷³⁷) müşterisi kulaktır denilmişt⁷³⁸ eğer dinleyici [16b] olan⁷³⁹ kimse⁷⁴⁰ mürîd⁷⁴¹ ve ('ibârât⁷⁴²) ve gayrı⁷⁴³ ma'âniye teşne olur⁷⁴⁴ cân

⁷²⁴ A ve H'de "âşikâra".

⁷²⁵ A ve H'de "herkesin".

⁷²⁶ A ve H'de yok.

⁷²⁷ Bu söz cân memesinde süt misalidir, onu emen birisi olmazsa akmaz.

⁷²⁸ S'de yok.

⁷²⁹ A ve H'de "mürîdi".

⁷³⁰ A ve H'de "âleminden".

⁷³¹ A ve H'de yok.

⁷³² S'de yok.

⁷³³ S'de yok.

⁷³⁴ S'de شد yazılmamıştır. Beytin anlamı: Dinleyici susamış ve isteyici olursa va'z veren ölüylse de (sayesinde) dirilir.

⁷³⁵ S'de yok.

⁷³⁶ A ve H'de yok.

⁷³⁷ S'de yok.

⁷³⁸ A ve H'de yok.

⁷³⁹ S'de اولان sehven iki defa yazılmıştır.

⁷⁴⁰ H'de "kimesne".

⁷⁴¹ S'de sehven یرید yazılmıştır.

⁷⁴² S'de yok.

⁷⁴³ A ve H'de yok.

⁷⁴⁴ A ve H'de "olup".

kulağıyla dinlerse bî-ihyâr vâ'izin sînesinde⁷⁴⁵ olan ma'ârif zuhûr (etmese olmaz⁷⁴⁶) (eder⁷⁴⁷) elbette müstemi' olacak söyleyici şevke⁷⁴⁸ gelmemek muhâldır,

مستمع چون تازه آید بی ملال / صد زبان گردد بگفتن لنگ و لال⁷⁴⁹

Dinleyici çûn⁷⁵⁰ tâze gele melâletsiz gele⁷⁵¹ yüz dil söylemekten çûngelir? ve söylemez olur ya'nî (dinleyici kimseler süstlükten ve gam ve melâlet-i dünyâdan beri olup şu bahâr⁷⁵²) (kış⁷⁵³) eyyâmında sîrâb⁷⁵⁴ (sebze⁷⁵⁵) nebâtât gibi tâze ola⁷⁵⁶ ve âb-i mârifeti nûş eylemek⁷⁵⁷ liyâkati ola eğer vâ'izin yâ⁷⁵⁸ mürşidin yüz dili dahi ola⁷⁵⁹ söylemekten lâl olur ve çûn gelir (lîken ol⁷⁶⁰) dinleyici tesellî bulup kanmaz zîrâ nebâtât⁷⁶¹ hîç yağmura suyuna⁷⁶² doyar mı ol da öyledir,

چون در آید محرمی دور از گزند / بر گشایند آن ستیران روی بند⁷⁶³

Çûn (bir⁷⁶⁴) mahrem içeri gele ki zarardan ziyândan [17a] ırak ola ol mestûr olanlar bend-i yüzünü açarlar ya'nî bizim sırrımıza mahrem olan içeri gelse gönül halvetine yâ zâhir halvete⁷⁶⁵ ol mestûr olanlar ki 'arûs-i ma'âni-yi îlahîyyedir açılırlar pinhân olmazlar,

چونکه نا محرم در آید از درم / پرده در پنهان شوند اهل حرم⁷⁶⁶

⁷⁴⁵ A ve H'de "sînesinden".

⁷⁴⁶ A ve H'de yok.

⁷⁴⁷ S'de yok.

⁷⁴⁸ A'da "şevk".

⁷⁴⁹ S'de لال و yazılmamıştır. Beytin anlamı: Dinleyici yeni geldiyse ve derdi yoksa yüz dil bile söylemez ve konuşmaz olur.

⁷⁵⁰ A ve H'de "çûnkü".

⁷⁵¹ A ve H'de "ola".

⁷⁵² A ve H'de yok.

⁷⁵³ S'de yok.

⁷⁵⁴ A ve H'de yok.

⁷⁵⁵ S ve H'de yok.

⁷⁵⁶ A ve H'de "olup".

⁷⁵⁷ A ve H'de "etmeğe".

⁷⁵⁸ A ve H'de "ve".

⁷⁵⁹ A'da "olursa".

⁷⁶⁰ A ve H'de yok.

⁷⁶¹ A'da "nebât".

⁷⁶² A'da yok.

⁷⁶³ Mahrem olan içeri girdiğinde ona zarar verilmez ve örtülenler yüzlerindeki peçeleri açarlar.

⁷⁶⁴ A ve H'de yok.

⁷⁶⁵ A ve H'de "halvetine".

⁷⁶⁶ Ancak nâ-mahrem kapımdan içeri girdiğinde, haremdekiler perde arkasına gizlenirler.

Ammâ çûnkü nâ-mahrem kapımdan içeri gele⁷⁶⁷ perde içinde pinhân olurlar ehl-i harem ya'nî nâ-mahrem ve mûnkir olan kapıdan içeri gele⁷⁶⁸ cümle⁷⁶⁹ ehl-i haremle⁷⁷⁰ ebkâr-i ma'ânîdir perde içinde pinhân olurlar kendilerin göstermezler,

چونکہ زاغان خیمہ پر بھمن زدند / بلبلان خاموش شدند وتن زدند⁷⁷¹

Çûnkü kargalar kış üzerine çadırların⁷⁷² ördüler bûlbüller hâmûş oldular ve (ten vurup⁷⁷³) epsem oldular⁷⁷⁴ kargadan murâd⁷⁷⁵ şu kimselerdir ki 'İlmu'llah'tan bî-nasîb olup sûret-i 'ilime kâni' olup belki ondan dahi murâd halk için olup⁷⁷⁶ 'âlim sûretinde [17b] (ve meşâyih sûretinde⁷⁷⁷) cûbbe ve destâr-i himâyetiyle⁷⁷⁸ 'avâm-i miskîni aldayıp kelâm-i Hakk'ı tahfîf edip minberlerde çıkıp halka nasîhat edip kendiler 'aks edenlerdir ve Behmen ki orta kış⁷⁷⁹ ayıdır ki gâyet soğuktan 'ibârettir onlar ehl-i sûretin i'tikâdı ve bunlar ki zikr olundu muhabbetleri sıfatıdır ki ol zâğlar mekr ve tezvîr çadırını ki⁷⁸⁰ kendilerin mekri ve hîlesi ve riyâsı⁷⁸¹ ve lütufları ve nefeslerdir⁷⁸² bu ehl-i sûret câhillerin ol kış i'tikâdları üzerine kurdular ve bu derdmendlerin yolun vurup Ehlullah meclisinde⁷⁸³ dûr ve mahrûm⁷⁸⁴ ettiler lâ-cerem Ehlullah dahi bûlbül gibi epsem olup ol kış sıfatlılara râz söyleyip⁷⁸⁵ 'âlemlerinde oldular,

مستمع خفته است کوته کن خطاب / ای خطیب این نقش کم زن تو بر آب⁷⁸⁶

⁷⁶⁷ A ve H'de "gelse".

⁷⁶⁸ A ve H'de "gelse".

⁷⁶⁹ A ve H'de yok.

⁷⁷⁰ A ve H'de "harem".

⁷⁷¹ Kargalar kışın ortasında çadır kurdukları için bûlbüller susup ötmez oldular.

⁷⁷² H'de "çadırlar".

⁷⁷³ A ve H'de yok.

⁷⁷⁴ A'da "vurdular". H'de "oturdular".

⁷⁷⁵ S'de sehven مرا yazılmıştır.

⁷⁷⁶ A ve H'de "olur".

⁷⁷⁷ A ve H'de yok.

⁷⁷⁸ A ve H'de "hamâkatle".

⁷⁷⁹ A'da "kışın orta".

⁷⁸⁰ H'de yok.

⁷⁸¹ A ve H'de yok.

⁷⁸² A ve H'de "nefesidir".

⁷⁸³ A ve H'de "meclisinden".

⁷⁸⁴ H'de yok.

⁷⁸⁵ A ve H'de "söylemeyip".

⁷⁸⁶ Dinleyici uyumuştur sözü kısa kes ve bu nakış su üzerine az vur.

Dinleyici uyumuştur sözü **[18a]** kısa eyle ey hatîb bu nakşî su yüzüne az vur ya'nî dinleyici olanlar hubb-ı dünyâ ile ve nakş-ı mâsiva ile âlûde olmuşlardır⁷⁸⁷ (ve uyumuştur ve⁷⁸⁸) hâb-i gaflet ve cân-i dillerin kaplamıştır imdi ey hatîb ve ey vâ'iz bunlara kelâm-i Hudâ'yı (ve kelâm-i⁷⁸⁹ evliyâyı⁷⁹⁰) söylemek su yüzüne nakış yazmak gibidir hîç su nakış kabûl (eder mi⁷⁹¹) etmez hemân sözünü zâyî' edersin demektir,

در بیان کتمان⁷⁹² سر⁷⁹³

(Sır gizlemek beyânındadır⁷⁹⁴)

عارفان کز جام حق نوشیده اند / رازها دانسته و پوشیده اند⁷⁹⁵

(Ya'nî⁷⁹⁶) 'Ârifler ki câm-i Hakk'ı nûş eylemişlerdir (râzları bilmişlerdir ve örtmüşlerdir ya'nî⁷⁹⁷) câm-i Hak 'aşk-i mutlaktır her ki bu 'aşka mazhardır iki cihânın esrârına ve 'ilim-i ledünnüne⁷⁹⁸ 'âlimdir⁷⁹⁹ lîken değme kimseye râzların keşf etmezler,

هر کرا اسرار کار آموختند / مهر کردند و دهانش دوختند⁸⁰⁰

Her kime ki bu işin esrârın ta'lîm ettiler mühr eylediler ve ağzın dikdiler⁸⁰¹ ya'nî 'âlem-i 'aşka ve müşâhedeye mensûb **[18b]** olan kârın esrârın ta'lîm⁸⁰² ettikleri kimsenin dehânın dikip mühr vurmuşlardır tâ destûr olmayınca beyân gelmez⁸⁰³,

بر لبش قفلست و در دل رازها / لب خموش و دل پر از آواها⁸⁰⁴

⁷⁸⁷ A ve H'de "olmuştur".

⁷⁸⁸ S'de yok.

⁷⁸⁹ S'de sehven iki defa کلام yazılmıştır.

⁷⁹⁰ A ve H'de yok.

⁷⁹¹ S'de yok.

⁷⁹² A ve H'de "پوشیدن".

⁷⁹³ H'de "sır pûşiden".

⁷⁹⁴ S'de yok.

⁷⁹⁵ Hak bâdesinden içen 'ârifler nice sırlar bilip gizlemişlerdir.

⁷⁹⁶ S ve A'da yok.

⁷⁹⁷ S'de yok.

⁷⁹⁸ A ve H'de "ledünniye".

⁷⁹⁹ A ve H'de "mâliktir".

⁸⁰⁰ Kime işin sırlarını öğrettillerse ağzını dikip mühür vurdular.

⁸⁰¹ H'de "ağızlarına mühür vurdular".

⁸⁰² H'de yok.

⁸⁰³ A ve H'de "edemezler".

Lebi üzerinde ol ‘ârifin kilit vardır ve gönlünde râzlar vardır lebi epsemdir ammâ gönlü dopdolu âvâzlardır ⁸⁰⁵zîrâ esrâr-ı kârı ta’lîm ettikleri kimseyi (bu ⁸⁰⁶) evsâfla mevsûf eder ⁸⁰⁷,

سر غیش آنرا سزد آموختن / کو ز گفتن لب تواند دوختن ⁸⁰⁸

‘Âlem-i gaybın sırrını öğretmek ona lâyıktır ki söylemekten dudağın ⁸⁰⁹ dikmeğe gücü yete ya’nî sırrı fâş eylemeğe ⁸¹⁰ kâdir ola her ne tâ’at sebebiyle ol sırrı kesb etse onu (sır edinip ⁸¹¹) bir dahi söz tahsîl etmesine sa’y ede ⁸¹²,

گوش آنکس نوشد اسرار جلال / کو چو سوسن صد زبان افتاد لال ⁸¹³

Ol kimsenin kulağı esrâr-i celâlî nûş eder ki ol sûsen gibi yüz dil ola lâl [19a] düşe ya’nî Celâl kim kendilerinin nâm-i şerîfleridir ve vücûdları esrâr-i Hakk’a mazhardır buyururlar ki bizim esrârımızı ol kimsenin kulağı içre ⁸¹⁴ sûsen gibi yüz dili ⁸¹⁵ olsa ⁸¹⁶ hergiz nutka gelmeye,

تا نگوید سر سلطان را به کس / تا نریزد قند را پیش مگس ⁸¹⁷

Tâ sultânın sırrını kimseye demeye yâ ⁸¹⁸ kand ve şekeri ⁸¹⁹ senin önüne ⁸²⁰ ve önüne dökmeye ya’nî sırr-ı sultânı değme kimseye açmak meges önüne şeker ⁸²¹ dökmektir ⁸²² meğer mürid-i sâdık ola,

در خور دریا نشد جز مرغ آب ⁸²³ / فهم کن والله ⁸²⁴ علم بالصواب

⁸⁰⁴ Dudağında mühür gönlünde sırlar, dil suskun ama yüreği âvâzlarla dolu.

⁸⁰⁵ H’de "râzlardır".

⁸⁰⁶ S’de yok.

⁸⁰⁷ A ve H’de “ederler”.

⁸⁰⁸ Gayb sırrını bu sırrı söylememek için ağzını dikene öğretirler.

⁸⁰⁹ A ve H’de “dudak”.

⁸¹⁰ A ve H’de “eylememeye”.

⁸¹¹ A ve H’de “setr edip”.

⁸¹² A ve H’de “eyleye”.

⁸¹³ Celâl sırlarını öyle bir kulak duyar ki sûsen gibi yüz dili olsun ama konuşmasın.

⁸¹⁴ A ve H’de “içer ki”.

⁸¹⁵ A’da “dilli”.

⁸¹⁶ A ve H’de “ola”.

⁸¹⁷ Sultânın sırrını kimseye söylememek için ve şekeri sineklerin önüne dökmek için.

⁸¹⁸ A ve H’de “tâ”.

⁸¹⁹ A ve H’de “sükkeri”.

⁸²⁰ A’da “üzerine”. H’de yok.

⁸²¹ A ve H’de “nebât sükkeri”.

⁸²² A ve H’de “dökmek gibidir”.

Deryâya lâıyk olmadı murg-i âbdan gayrı fehmi eyle savâbı Allahu a'lemdir ya'nî suya mensûb (olan⁸²⁵) kuşlardan gayrı deryâya yakın olmadığı gibi deryâ-yi hakîkatinde⁸²⁶ hakîkate⁸²⁷ mensûb olana lâıyktır **[19b]** ve illâ⁸²⁸ nâmahrem hakîkatten ne haber bilir,

در بیان کمال⁸²⁹ ذات پاک حضرت خداوندگار

(Hazret-i Hüdâvendigâr'ın zât-ı pâkının kemâlî beyânındadır⁸³⁰)

ما همه مرغ ابیانیم ای غلام / بحر می داند زبان ما تمام⁸³¹

Biz dükeli murğ-ı âblariz ey gulâm bizim dilimiz deryâ bilir tamâm ya'nî biz dükeli deryâ⁸³² hakîkatin yüzücüleri⁸³³ ve şinâverleriyiz bizim dilimizi deryâ-yi hakîkat bilir ve ona mensûp olanlar bilîr bi-tamâmuhu,

خلق ما بر صورت خود کرد حق / وصف ما از وصف او گیرد سبق⁸³⁴

Biz hilkatimiz ya'nî (bizim⁸³⁵) yaradılışımız kendi sûreti üzere eyledi Hak bizim vasfımız onun vafındadır⁸³⁶ sebak⁸³⁷ bu hadîs-i şerîfin mazmûnudur ki خلق الله آدم علی ki Ya'nî Allah (Subhânuhu ve⁸³⁸) Ta'âlâ Âdem'i kendi sûreti üzerine yarattı⁸³⁹ (pes⁸⁴⁰) Sultân (k.s.) buyururlar ki bizim sûretimizi Hak (Ta'âlâ⁸⁴¹) kendi sûreti üzerine **[20a]** halk etti⁸⁴² bizim vasfımız sebak⁸⁴³ onun vafından tutar zîrâ ki cismin

⁸²³ S'de kalemden düşmüştür.

⁸²⁴ Denize ancak deniz kuşları layık oldu, bunu anla doğruyu bilen Allah'tır.

⁸²⁵ S'de yok.

⁸²⁶ A ve H'de yok.

⁸²⁷ H'de "hakîkate".

⁸²⁸ S'de sehven iki defa yazılmıştır.

⁸²⁹ A ve H'de yok.

⁸³⁰ S'de yok.

⁸³¹ Biz hepimiz deniz kuşlarıyız ey köle! Bizim dilimizi en iyi deniz anlar.

⁸³² A ve H'de "deryâ-yı".

⁸³³ H'de "yüzücü".

⁸³⁴ Hak bizi kendi sûreti üzerine yarattı, bizim sıfatlarımızın kaynağı onun sıfatlarıdır.

⁸³⁵ S ve A'da yok.

⁸³⁶ A ve H'de "vasfından tutar".

⁸³⁷ H'de "sebak tutar".

⁸³⁸ S'de yok.

⁸³⁹ A'da "halk etti".

⁸⁴⁰ S'de yok.

⁸⁴¹ S'de yok.

⁸⁴² H'de "eyledi".

⁸⁴³ A ve H'de "sebakı".

hilkati rûhun sıfâtı (üzeredir ve rûhun sıfâtı⁸⁴⁴) Sıfâtullah üzeredir ve insân-ı kâmilin cismi de rûhtur ve rûhu sıfât-ı Rahmân'dır ve vasf-ı Hüdâ ile muttasıftır ve sebakı dâimâ Hüdâ'dan tutar,

جسم ما رو پوش ما شد در جهان / ما چو دریا زیر این که در نهان⁸⁴⁵

Bizim cismimiz yüzümüz örtüsüdür biz deryâ gibi bu saman çöpünün altında gizlenmiş⁸⁴⁶ ya'nî (bu⁸⁴⁷) cism rûha nisbet deryâyâ nisbet saman çöpü gibidir demek olur ki bizim deryâyı hakikatimiz ten-i çûbi altında gizlidir,

کان قندم هم نیستان شکر⁸⁴⁸ / هم زمن می روید و من می خورم⁸⁴⁹

Kand kânıyım⁸⁵⁰ dahi şeker kamışlığıym hem benden biter yine ben yerim kanddan [20b] ve şekerden⁸⁵¹ murâd 'İlmullah ve Ma'rifetullah'tır ki şeker ve kand kamışlığından hâsıl olduğu gibi mârifet ve hakâyık ve 'ilm-i ledün dahi benden hâsıl olur ve benden zuhûr eder keşif ilhâm sebebiyle yine hem ben yerim ya'nî o benim hakâyıkımı ve ma'ârifimi fehm eden ve bilen bendir hakikatı⁸⁵² ben olan⁸⁵³ (ol⁸⁵⁴) bendendir ve benim nûrumdandır onun yediği benim yemimdir ve benden gayrı olana⁸⁵⁵ nasîb değildir,

تا که نفریبد شما را شکل من / نقل من نوشید پیش از نقل من⁸⁵⁶

Tâ ki⁸⁵⁷ benim şeklim sizi aldatmaya naklımdan önden⁸⁵⁸ (evvel⁸⁵⁹) naklımı nûş edin ya'nî benim cismime ve sûretime aldanmayın niteki⁸⁶⁰ Resûlullah (a.s.) hakkında⁸⁶¹ münâfıklar derlerdi,

⁸⁴⁴ A ve H'de yok.

⁸⁴⁵ Bizim cismimiz dünyada bize örtü oldu, biz deniz gibi bu saman çöpünün altında gizlenmişiz.

⁸⁴⁶ A ve H'de "gizlenmişiz".

⁸⁴⁷ S'de yok.

⁸⁴⁸ A ve H'de سکر .

⁸⁴⁹ Şeker madeniyim, şeker kamışlığıym. Benden bitiyor ben de yiyorum.

⁸⁵⁰ A ve H'de "kân".

⁸⁵¹ S'de "و شکرین" iki defa yazılmıştır.

⁸⁵² A ve H'de "hakîki".

⁸⁵³ S'de sehven iki defa yazılmıştır.

⁸⁵⁴ S'de yok.

⁸⁵⁵ A ve H'de "olan".

⁸⁵⁶ Şeklim sizi aldatmasın, ben diğer dünyaya göçmeden önce sözlerimi dinleyin.

⁸⁵⁷ A ve H'de "sakın".

⁸⁵⁸ A ve H'de yok.

وما هذا الرسول⁸⁶² ياكل الطعام و يمشى فى الاسواق⁸⁶³ الاية⁸⁶⁴

Demek olur ki bu nice peygamberdir ki yemek yer ve çarşılarda gezer zâhirine nazar edip ma'nîden⁸⁶⁵ (gâfil idiler ve⁸⁶⁶) mahrûm oldular⁸⁶⁷ Cânib-i Hak'tan cevâp gelip dedi⁸⁶⁸ ki [21a] yâ Muhammed,

قل ائما¹³ انا بشر مثلكم يوحى الى⁸⁶⁹

Ya'nî de onlara yâ Muhammed eğerçi ben sizceleyin beşerim lâkin bana cânib-i Hak'tan vahiy gelir imdi Hazret-i Hüdâvendigâr dahi (k.s.) şöyle buyurur⁸⁷⁰ ki ‘âlem-i gayptan bana ilhâm gelir sakının⁸⁷¹ sûretime aldanmayın benim naklimi ma'ârifimi nûş eyleyin⁸⁷² ondan ? ki bu sûret ‘âleminden nakl eder⁸⁷³,

من چو خورشیدم درون نور غرق / من ندانم کرد خویش از نور فرق⁸⁷⁴

Ben güneş gibi nûr içinde gark olundururum⁸⁷⁵ gücüm yetmez ki kendimi nûrdan fark eyleyem ya'nî gerçi süver-i tâbende sizin şeklinizdeyim lakin nûr-ı vahdete öyle garkım ki hergiz kendimi nûrdan fark edemez oldum imdi sakın⁸⁷⁶ beni beşer sanıp nûrumdan mahrûm olmayın,

رفتتم سوى نماز و ان خلا / بهر تعلیم است ره مر⁸⁷⁷ خلق را⁸⁷⁸

⁸⁵⁹ S'de yok.

⁸⁶⁰ A ve H'de "nitekim".

⁸⁶¹ A ve H'de "için".

⁸⁶² A ve H'de "الرسول".

⁸⁶³ "Bu nasıl peygamberdir ki yemek yiyor ve sokaklarda geziyor?" Bkz. Furkan; 25/7.

⁸⁶⁴ S ve H'de yok.

⁸⁶⁵ A ve H'de "ma'nâda".

⁸⁶⁶ S'de yok.

⁸⁶⁷ A ve H'de "idiler".

⁸⁶⁸ H'de "geldi ki".

⁸⁶⁹ De ki ben de sizin gibi bir beşerim (sadece) bana vahiy geliyor.

⁸⁷⁰ A ve H'de "buyurdular".

⁸⁷¹ H'de "sakın".

⁸⁷² A ve H'de "edin".

⁸⁷³ A ve H'de "ederim".

⁸⁷⁴ Ben güneş gibi nûr içinde gark olmuşum, kendimi nûrdan ayırt edemiyorum.

⁸⁷⁵ A ve H'de "olurum".

⁸⁷⁶ A ve H'de yok.

⁸⁷⁷ A ve H'de "سير".

⁸⁷⁸ Namaza ve halvete çekilmememin sebebi halkı te'lîm içindir.

Benim namaz cânibine ve halvet cânibine gitmem halka yol ta'lîm etmek⁸⁷⁹ içindir ya'nî ben sûret 'âleminden çoktan kalktım benim bu 'âlemde olduğum ve namâz ve halvet ettiğim mutlak size ve halka [21b] yol göstermektir ve irşâd etmektir yoksa ben vatan-i aslıma (ve mesken-i ma'lûfuma⁸⁸⁰) çoktan giderdim lîken cânib-i Hakk'a size yol göstermek için me'mûr oldum tâ ki sizi dahi haps-ı tenden halâs edem durduğum onun içindir,

خواب می بینم ولی در خواب نی / مدعی هستم ولی کذاب نی⁸⁸¹

Düş görürüm velî uykuda değilim müdde'îyim ben velî⁸⁸² yalancı değilim (ya'nî⁸⁸³) düşten murâd 'âlem-i misâldır ve 'âlem-i âhirettir ki bu 'âlemde ol âhiret düşle⁸⁸⁴ görülür zîrâ kişi bu 'âlemde göz yumduğu gibi ol 'âlemde bulunur niteki⁸⁸⁵ Hadîs-i (şerîf vârid oldu⁸⁸⁶) ki

النوم اخ الموت

Ya'nî uyku ölümün karındaşıdır uykudan uyansa⁸⁸⁷ (rûh yine⁸⁸⁸) bu 'âleme gelir kaçanki insân fevt ola bu 'âlemde bilküllîye kalkıp rahtı⁸⁸⁹ ol 'âleme alınır imdi ol 'âleme nisbet bu 'âlem düş olduğu gibi ol⁸⁹⁰ da bu 'âlemde düşle⁸⁹¹ görünür⁸⁹² lîken⁸⁹³ bu 'âlem fânîdir ol bâkîdir pes Sultân (k.s.⁸⁹⁴) buyururlar ki düş görürüm velî uykuda değilim yan'î ol 'âlem-i âhireti ki sen⁸⁹⁵ onu⁸⁹⁶ düşte [22b] uyku⁸⁹⁷

⁸⁷⁹ A ve H'de yok.

⁸⁸⁰ A ve H'de yok.

⁸⁸¹ Rüya görsem de uykuda değilim, iddialıyım ancak yalancı değilim.

⁸⁸² A ve H'de "ammâ".

⁸⁸³ S'de yok.

⁸⁸⁴ A ve H'de "düşüyle".

⁸⁸⁵ A ve H'de "nitekim".

⁸⁸⁶ S'de yok.

⁸⁸⁷ A ve H'de "uyandıktâ".

⁸⁸⁸ A ve H'de yok.

⁸⁸⁹ A ve H'de "rûhu".

⁸⁹⁰ A ve H'de "onu".

⁸⁹¹ A ve H'de yok.

⁸⁹² A ve H'de "görürüm".

⁸⁹³ A ve H'de "lâkin".

⁸⁹⁴ S'de yok.

⁸⁹⁵ A ve H'de "siz".

⁸⁹⁶ A ve H'de yok.

⁸⁹⁷ A ve H'de "ve uykuda".

görürsün⁸⁹⁸ ben onu âşikâra uyanıklıkta seyr ederim⁸⁹⁹ ve bir an nazarımdan gitmez
ve da'vâmda dahi sâdığım,

نزد آنکه لم یذق دعویست این / نزد سکان افق معنیست این⁹⁰⁰

Onun yanında⁹⁰¹ ki tatmamıştır ve zevk edinmemiştir⁹⁰² da'vâdır bu söz ammâ ufukta
sâkin olanlar katında ma'nîdir ya'nî ehli katında ve müşâhede eyleyici katında ve
ma'nî göğünde⁹⁰³ sâkin olan⁹⁰⁴ katında bu söz ma'nîdir ammâ nâ-ehil ve gâfil yanında
da'vâdır,

من لم یذق لم یعرف⁹⁰⁵

در (بیان⁹⁰⁶) نصیحت منکران

(Münkirlere nasîhat etmek beyânındadır⁹⁰⁷)

چون تو را ان چشم باطن بین نبود / کنج⁹⁰⁸ می پنداری اندر هر وجود⁹⁰⁹

Çûn sende ol bâtın görücü göz olmaya her vücûdun içinde⁹¹⁰ kenc⁹¹¹ zanneyle⁹¹²
ya'nî hîç bir vücûda⁹¹³ inkâr eyleme ki cümle mahlûk-i Hüdâ'dır ki⁹¹⁴ Kur'ân-i
'Azîm'den⁹¹⁵ gelmiştir

قال الله تعالى ما ترى فی خلق الرحمن من تفاوت

⁸⁹⁸ A ve H'de "görürsüz".

⁸⁹⁹ A ve H'de "görürüm".

⁹⁰⁰ Bu söz o tadı tatmayanlar için iddialı bir sözdür. Muşahide ehli için ise manâlı ve anlamlıdır.

⁹⁰¹ A ve H'de "indinde".

⁹⁰² H'de "etmemiştir".

⁹⁰³ A ve H'de "ufkunda".

⁹⁰⁴ A ve H'de "olanlar".

⁹⁰⁵ Tatmayan bilmez.

⁹⁰⁶ S'de yok.

⁹⁰⁷ S'de yok.

⁹⁰⁸ A ve H'de "کنج".

⁹⁰⁹ Sende bâtını görebilen o göz olmadığı için her varlıkta bir eğrilik ve yamukluk olduğunu zannediyorsun.

⁹¹⁰ A ve H'de "vücûdda".

⁹¹¹ A ve H'de "eğrilik".

⁹¹² A ve H'de "zannedersin".

⁹¹³ A ve H'de "vücûdu".

⁹¹⁴ A ve H'de "nitekim".

⁹¹⁵ A ve H'de "Azîm'de".

Ki halk-i Rahmân'da tefâvût [22b] görmezsin ancak tefâvût revîşte ve kavilde ve fi'ldedir yoksa hilkatinde tefâvût yoktur hikmet bâtın gözüyle görmektedir⁹¹⁶,

گر ترا باز است آن دیده یقین / زیر هر سنگی یکی سرهنگ بین⁹¹⁷

Ammâ⁹¹⁸ eğer yakîn gözü açık ise sen de her taşın altında⁹¹⁹ ve her bir zerrede bir ma'nî görürsün ki ol seni âgâh eylemekle⁹²⁰ ve nûr-ı Hakk'ı görmeğe bir çâvuş olur,

کار درویشی و رای عقل تست / سوی درویشان¹ منگر سست سست⁹²¹

Dervîşliğin kârı senin fehmin ardındadır sen dervîşler cânibine süst nazar etme ya'nî dervîşlerin bir işleri vardır ki fehm ve 'akıl onu anlamaz yine onu bilen ol işe mazhar düşendir ya'nî 'âlem-i fenâ ve terk⁹²² bir 'âlemdir ki onu anlamağa ona vâsıl [23a] olmak gerektir yoksa bu senin fehmin onu anlamaz hemân yok yere inkârle süstlülükle⁹²³ bunlara nazar edip vebâla girme ki vücûduna ve dînine hâlel gelir,

زانکه درویشان و رای ملک و مال / روزه دارند ژرف از ذوالجلال

Ondan ötürü ki dervîşler mülk-i mâlik ardındadır (ve derin⁹²⁴) rızık tutarlar Zül'celâldan ya'nî dünyâdan ve dünyâda olandan geçmişlerdir Zül'celâl'a gönül bağlamışlardır ki derin ve bî-nihâyet rızık (dahi⁹²⁵) tutarlar ki

ما⁹²⁶ لا عین رات و لا اذن سمعت

ki ne gözler görmüş ola⁹²⁷ ve ne kulaklar işitmiş ola,

تو همان دیدی که ابلیس لعین / گفت من از آتشم آدم ز طین

⁹¹⁶ A'da "görmek gerek".

⁹¹⁷ Eğer senin aynel-yakînin varsa her taşın altında bir bekçi görürsün.

⁹¹⁸ A ve H'de yok.

⁹¹⁹ A'da "dibinde".

⁹²⁰ A ve H'de "etmeği".

⁹²¹ Dervîşlik senin idrâkinin ötesinde olan bir iştir. Sen dervîşlere hür gözle bakma.

⁹²² A ve H'de "bekâ".

⁹²³ A ve H'de "süstlülükle".

⁹²⁴ S'de yok.

⁹²⁵ S'de yok.

⁹²⁶ S'de yok.

⁹²⁷ A ve H'de yok.

Sen hemân onu gördün ki İblîs-i la'in gördü dedi ki ben oddanım Âdem balçıktandır⁹²⁸ ya'nî Âdem'in ma'nîsini⁹²⁹ görmedi ancak [23b] sûretine⁹³⁰ nazar etti sûretine⁹³¹ aldanıp ma'nîden⁹³² mahrûm oldu,

چند بینی صورت آخر چند چند / چشم ابلیسانه را یکدم ببند

(Nice bir⁹³³) sûret görürsün âhir nice nice o İblîs⁹³⁴ gözünü bir dem bağla ya'nî iblîs'ten olan gözünü bağlamayınca rahmân gözü⁹³⁵ açamazsın sûretten geç ki ma'nî⁹³⁶ bulasın,

کار از این ویران شده است ای مرد خام / که بشر دیدی مر اینها که چو عام⁹³⁷

İş bundan vîrân oldu ey hâm kişi ki sen bunları 'avâm gibi beşer gördün ya'nî evliyâyı ve fukarâyı İblîs ve 'avâm gibi beşer görürsün ondan ötürü (kendini kâmillerden kıyâs edersin ve⁹³⁸) kendi işini tebâh edersin Hüdâ'dan (dahi⁹³⁹) ve merdân-ı Hüdâ 'dan dûr olursun,

دربیان مقلدانی که خویشان را به کاملان قیاس کنند

(Şu mukallidlerin beyânındadır ki kendilerin kâmil kıyâs ederler⁹⁴⁰)

جمله عالم زین سبب گمراه شد / کم کسی ز ابدال حق آگاه شد⁹⁴¹

Cümle 'âlem bu sebepten azgın oldu az kimse abdâl-i Hak'tan âgâh oldu (ya'nî⁹⁴²) abdâl-i [24a] Hakk'ı az kimse⁹⁴³ bildi ve anladı zîrâ onların vücûtları⁹⁴⁴ mirât-i mücellâdır her ebleh-i mağrûr ki onalara nazar ede kendi zişt i'tikâdının ve ef'âlinin

⁹²⁸ A'da "Âdem'den iyiyim Âdem balçıktan ve ben oddanım".

⁹²⁹ A ve H'de "ma'nâsın".

⁹³⁰ S'de iki defa yazılmıştır.

⁹³¹ A ve H'de "sûrete".

⁹³² A ve H'de "ma'nâdan".

⁹³³ S ve H'de yok.

⁹³⁴ A ve H'de "İblîs'in".

⁹³⁵ A ve H'de "gözünü".

⁹³⁶ A ve H'de "ma'nâ".

⁹³⁷ Ey acemi kişi senin işinin bozulmasının sebebi bunları avâm gibi görmendir.

⁹³⁸ S'de yok.

⁹³⁹ S ve H'de yok.

⁹⁴⁰ S'de yok.

⁹⁴¹ Âlemin gümrah olmasının sebebi Hakk'ın abdallarının az kişi tarafından bilinmesi oldu.

⁹⁴² S'de yok.

⁹⁴³ H'de yok.

⁹⁴⁴ A'da "vücûdu".

sûret-i ol pîr-i revşen-zamîrde mün'akis olur görücek i'râz ve inkâr eder ammâ onlar⁹⁴⁵ ki mü'min ve yâr-i Hüdâ'dır muhabbetleri ve hüsn-i i'tikâdları mün'akis olur nazar ettikte cemâl ve⁹⁴⁶ kemâl müşâhede ederler muhabbetleri ziyâde ve imânları dürüst olup kalplerine dâhil olurlar tâ ebed rahmete'l-lil'âlemîn onlardır,

آن دلی کز آسمانها برتر است / آن دل ابدال یا⁹⁴⁷ پیغمبر است⁹⁴⁸

Ol bir gönül ki göklerden⁹⁴⁹ dahi yüceraktır⁹⁵⁰ ol abdâl gönlü⁹⁵¹ yâ peygamber gönlüdür (yâ peygamber⁹⁵²) ya'nî abdâl ki evliyâ-yı kibârdır onların (gönlü⁹⁵³) ve peygamberlerin gönülleri⁹⁵⁴ Levh-i Mahfûz-ı Hüdâ'dır ki göklerden ve 'arştan yücedir (ya'nî belki⁹⁵⁵) ? yedi kat gök onların nefesiyle gerdiş eyler,

[24b] قصد جنگ انبیا می داشتند / جسم دیدند آدمی پنداشتند⁹⁵⁶

Enbiyânın cengi kasdın tuttular cismi görüp onu adam sandılar ya'nî cism-i enbiyâ-yi görüp⁹⁵⁷ kendileri gibi kıyâs ettiler hâlâ ki enbiyâ ve evliyâ etvâr-i cisimden münezzehlerdir ol sebepten ki onlar vücûdun zübdeleri⁹⁵⁸ beşeriyetlerinde kesâfet te'sîr edip rûh-i sâfların mükedder etmemiştir pes münkirânın dîdeleri bî-nûr olmağın onların envâr-i gaybiyelerin⁹⁵⁹ müşâhede edemezler,

گفت اینک ما بشر اینان بشر / ما و ایشان بنده خوابیم و خور⁹⁶⁰

Dediler ki işte biz de beşer bunlar da beşerdir ve bunlar da yemek (ve içmek⁹⁶¹) ve uyku esîri⁹⁶² ya'nî bu enbiyânın ve evliyânın gıdâ-yi cismânilerin görüp gıdâ-yi

⁹⁴⁵ A ve H'de "onların".

⁹⁴⁶ H'de yok.

⁹⁴⁷ A ve H'de "و دل".

⁹⁴⁸ Göklerden de yüce olan gönül, abdalların ve peygamberin gönlüdür.

⁹⁴⁹ A ve H'de "gökten".

⁹⁵⁰ A ve H'de "yücedir".

⁹⁵¹ A'da yok.

⁹⁵² A ve H'de yok.

⁹⁵³ S ve A'da yok.

⁹⁵⁴ A ve H'de "gönlüdür ki".

⁹⁵⁵ S'de yok.

⁹⁵⁶ Peygamberlerin canına kastediyorlardı. Onların cisimlerini görüp insan zannetmişlerdi.

⁹⁵⁷ S'de sehven "کور" yazılmıştır.

⁹⁵⁸ A ve H'de "dirileridir".

⁹⁵⁹ A ve H'de "gaybların".

⁹⁶⁰ Dedi ki onlar da bizim gibi insan ve uyku uyuyup yemek yiyorlar.

⁹⁶¹ S'de yok.

⁹⁶² A ve H'de "esîridir".

rûhâniyetlerinden⁹⁶³ bî-haber olup dediler ki bunlarda bizceleyin uyumak ve yemek (ve içmek⁹⁶⁴) içindedir bizden farkları nedir,

[25a] این ندانستند ایشان از عمد⁹⁶⁵ / هست فرقی در میان بی منتها⁹⁶⁶

Bunu bilimediler bunlar⁹⁶⁷ körlüklerinden ki ortada⁹⁶⁸ bî-nihâyet fark vardır (ya'nî körlükten kendilere kıyâs ettiler bilmediler ki yerle gökten ziyâde fark vardır⁹⁶⁹) bilimediklerine sebep odur ki ancak rûh-i hayvân-i ma'âşına mukayyed olup himmetlerin ve sermâyelerin ol cânibe sarf eyleyip⁹⁷⁰ nûr-ı basîretten bî-nasîb oldular bunların rûh-i kudsîleri 'âlem-i gaybda⁹⁷¹ ne vechle pervâz eyleyip⁹⁷² nefes bi nefes Hak'la ne mu'âmelede olduğun idrâk etmediler,

این مقلد تا محقق فرقه‌هاست / کین خود اوست و آن دیگر صداست⁹⁷³

Muhakkk tâ mukallide⁹⁷⁴ çok farkları⁹⁷⁵ vardır ki (her⁹⁷⁶) muhakkik Dâvûd gibidir ol biri sedâ gibidir ya'nî ehl-i tahkîk Hazret-i Dâvûd misâlinde ve mukallid âvâz mesâbesindedir cemî-i mevcûdâtın âvâzı [25b] (ve sevt-i mevcûddur ammâ Dâvûd'un âvâzı⁹⁷⁷) ancak Dâvûd'a mahsûstur ve Dâvûd âvâz ile (sâirin âvâzı⁹⁷⁸) beynü's-semâ ve'l-'arzdır ve muhakkik hayy⁹⁷⁹ mukallid meyyittir,

کافر و مومن خدا گویند لیک / در میان هر دو فرقی هست نیک⁹⁸⁰

Kâfir ve mü'min Hüdâ der velî ikisinin mâbeyninde iki⁹⁸¹ fark vardır zîrâ mü'minin Hüdâ demesi îmânla ve tasdîkledir ve Hazret-i Resûl'e (a.s.) mütâbi'atledir ammâ

⁹⁶³ A ve H'de "rûhânilerinden".

⁹⁶⁴ S'de yok.

⁹⁶⁵ A ve H'de "عما".

⁹⁶⁶ Gözleri görmedikleri için arada sonsuz bir fark olduğunu anlamadır.

⁹⁶⁷ A ve H'de yok.

⁹⁶⁸ A ve H'de "onda".

⁹⁶⁹ A ve H'de yok.

⁹⁷⁰ A ve H'de "edip".

⁹⁷¹ A ve H'de "gaybdan".

⁹⁷² A ve H'de "edip".

⁹⁷³ A ve H'de "کین چو داود است و آن دیگر صدا". Beytin anlamı: Taklîd edenle tahkîk edenin arasında farklar var. Biri Dâvûd (a.s.) diğeri ise ses gibidir.

⁹⁷⁴ A ve H'de "Muhakkikten mukallide".

⁹⁷⁵ A ve H'de "fark".

⁹⁷⁶ S'de yok.

⁹⁷⁷ A ve H'de yok.

⁹⁷⁸ S'de yok.

⁹⁷⁹ H'de "haydır".

⁹⁸⁰ Hem kâfir ve hem mü'min, her ikisi de Allah derler ancak onların arasında çok fark var.

kâfirlerin⁹⁸² Hüdâ demesi şirkle ve küfürle ve puta secde eylemekledir⁹⁸³ ve Resûl'a⁹⁸⁴ inkâr iledir öyle olsa kâfirin Hüdâ demesi 'ayn-i küfr oldu ammâ mü'minin 'aynı îmân oldu iksinin farkı yerden göğe dek oldu Hüdâ demeğe⁹⁸⁵ farkı bî-nihâyet oldu,

آن گدا گوید⁹⁸⁶ خدا از بهر نان / متقی گوید خدا از عین جان⁹⁸⁷

[26a] Ol gedâ Hüdâ der etmek (istemek⁹⁸⁸) için ammâ müttakînin Hüdâ demesi 'ayn-i cândandır ya'nî ba'zî gedâ etmek istemek için Allah⁹⁸⁹ der ammâ müttakî ki ehl-i takvâdır ve sâliktir 'ayn-i cândan ve derûnden⁹⁹⁰ dilden Allah der pes gedâ Allah demesiyle⁹⁹¹ müttakînin demesi bir olmadı ve kâfirle mü'min demesi dahi⁹⁹² kezâlik⁹⁹³ bir değildir öyle olsa Hazret-i Hüdâvendigâr (k.s.) buna işâret buyururlar⁹⁹⁴ ki ba'zı dervîş 'âlem-i fakra Mutlakullah'ı bulmak için dâhil olur gayrı murâdı (yoktur⁹⁹⁵) iki cihâni verseler dönüp bakmaz ammâ bazıları vardır ki 'acından ve zarûretinden dervîş olur öyle olsa ıztırârî dervîş ile ihtiyârî dervîşin (dahi⁹⁹⁶) makâmı ve merâtibi ve seyr⁹⁹⁷-ü sülûkü ve Hüdâ'ye nâz ve niyâzı bir değildir gıdâ-yı cândan gedâ-yı (nânı⁹⁹⁸) temîz eylemek⁹⁹⁹ diye bir misâl dahi buyururlar¹⁰⁰⁰,

هر دو گون زنبور خورند از محل / لیک شد زین نیش و آن دیگر عسل¹⁰⁰¹

⁹⁸¹ A ve H'de yok.

⁹⁸² A ve H'de "kâfirin".

⁹⁸³ A ve H'de "etmekledir".

⁹⁸⁴ H'de yok.

⁹⁸⁵ A ve H'de "demek".

⁹⁸⁶ H'de "گدا".

⁹⁸⁷ Dilenci Allah'ı ekmek için çağırır ama mütteki Allah'a canının içinden seslenir.

⁹⁸⁸ S ve H'de yok.

⁹⁸⁹ A ve H'de yok.

⁹⁹⁰ A ve H'de "derûn-i".

⁹⁹¹ A ve H'de "demesiyle".

⁹⁹² A'da yok.

⁹⁹³ H'de yok.

⁹⁹⁴ A ve H'de "buyurdular".

⁹⁹⁵ S'de yok.

⁹⁹⁶ S ve A'da yok.

⁹⁹⁷ H'de yok.

⁹⁹⁸ S'de yok.

⁹⁹⁹ H'de "eyleyin".

¹⁰⁰⁰ A ve H'de "buyurur".

¹⁰⁰¹ Arıların ikisi de aynı yerden yediler ancak biri bal diğeri diken oldu.

[26b] Her iki türlü arı bir mahalda¹⁰⁰² yediler lîken¹⁰⁰³ bu birinden¹⁰⁰⁴ ‘asal (ve ol birinden diken¹⁰⁰⁵) hâsıl¹⁰⁰⁶ oldu ya’nî ba’zılar¹⁰⁰⁷ dervîş olup fakr hânından tenâvul ettiğinde nice ma’nî¹⁰⁰⁸ ve ma’ârif ve müşâhede ve zevk hâsıl eder¹⁰⁰⁹ bal arısı gibi her şeyden ve her zerreden bir gûne ‘irfân ve bir gûne zevk hâsıl edip¹⁰¹⁰ kalbi hânesine şahd-i lezzetin verip ‘asal-i müseffâ-yi ma’rifet ile niceleri¹⁰¹¹ şîrîn-dehen ve sidre-vatan eyler¹⁰¹² ammâ ba’zısı¹⁰¹³ Ma’rifetullah'a liyâkati¹⁰¹⁴ olmayıp fakr hânından yedikçe buğz haset ve nifâki ziyâde olup eşek arısı gibi hemen erdiğini¹⁰¹⁵ sokup acıtmaktan gayrı nesne hâsıl edemez aslındaki¹⁰¹⁶ ve nehâdındaki zulmet¹⁰¹⁷ ve hiyânet¹⁰¹⁸ mehek-i fakrla zâhir olup bir ‘akrep olur ne’ûzubillah zîrâ ulular buyurmuşlardır ki sülûk ve dervîşlik insânın mehekidir şu kimsenin ki zâtı hâlis altın gibi¹⁰¹⁹ pâktır ve nûrânîdir ‘âlem-i fakra dâhil [27a] olacak nûrâniyeti ve letâfet-i zâhir ve hüveydâ olup dem bi dem izdiyâdda ve terakkîde ve zuhûrda olur ammâ zer-i aslî kalp ve zulmânî ve nâzî? olursa fakr meheki fi'l-hâl onu âşikâr¹⁰²⁰ edip ahâli beyninde¹⁰²¹ rüsvây¹⁰²² eyler¹⁰²³ خسر الدنيا و الآخره (olmadan¹⁰²⁴) Hazret-i Allah Ta’âlâ¹⁰²⁵ ‘inâyet edip onları da halâs ede,

هر دو گون آهوكيا¹⁰²⁶ خورند و آب / زين يكي سرگين شد و زان مشك ناب¹⁰²⁷

¹⁰⁰² A ve H’de “mahaldan”.

¹⁰⁰³ A ve H’de “lâkin”.

¹⁰⁰⁴ A’da “bundan”.

¹⁰⁰⁵ S’de yok.

¹⁰⁰⁶ A ve H’de yok.

¹⁰⁰⁷ A ve H’de “ba’zı”.

¹⁰⁰⁸ A ve H’de “ma’nâ”.

¹⁰⁰⁹ H’de “eyledi”.

¹⁰¹⁰ A ve H’de “eder”.

¹⁰¹¹ A ve H’de “nicelerin”.

¹⁰¹² A ve H’de “eder”.

¹⁰¹³ A ve H’de “ba’zının”.

¹⁰¹⁴ A ve H’de “mecâli”.

¹⁰¹⁵ H’de “erdiğine”.

¹⁰¹⁶ S’de sehven اصلينده غى yazılmıştır.

¹⁰¹⁷ A ve H’de yok.

¹⁰¹⁸ A ve H’de “habâset”.

¹⁰¹⁹ A’da yok.

¹⁰²⁰ A ve H’de “âşikâre”.

¹⁰²¹ A ve H’de “mâbeyninde”.

¹⁰²² A ve H’de “rüsvâ”.

¹⁰²³ Dünya ve ahirette hüsranda

¹⁰²⁴ S’de yok.

¹⁰²⁵ A ve H’de yok.

¹⁰²⁶ A ve H’de “آهوى”.

Her iki türlü âhû bir ottan yediler ve bir sudan içtiler ol birinden necâset hâsıl oldu bu birinden sâfî misk oldu işte¹⁰²⁸ beyit dahi mezkûr olanlara misâlde¹⁰²⁹,

این خورد گردد پلید زوجدا / وان خورد گردد همه نور خدا¹⁰³⁰

Ol biri yediğinden habâset ve pelîd hâsıl olur kendiden ayrılır ol cânibe gider ammâ bu¹⁰³¹ yediği¹⁰³² nûr-ı Hüdâ olur ya'nî şu dervîş ki leyl-ü nehâr [27b] teveccühte ve 'ibâdetle ve tahsîl-i ma'rifette ve sülûkta (ve murâkibede¹⁰³³) ve merâtibin tekmîl etmektedir öyle kimsenin yiyip ve içtiği dükeli nûr-ı Hüdâ olur ve ammâ onların sûret-i fakrla musavver olup ma'nâ-yi fakrtan (dahi¹⁰³⁴) ve makâmât-i sülûktan bî-haber ve bî-hâsıl ve 'ibâdetle kâhil ve talepte pür-kusûr ola onun yediği ve içtiği hemân kendi gibi pelîd ve murdârdır ancak kemâl-ı¹⁰³⁵ yemek ve içmek ve füzulâtın bırakmak olur ömrün hiçe sarf etmişlerden olur¹⁰³⁶ el'iyâzu billahi (Ta'âlâ¹⁰³⁷)

در بیان ذات پاک عارفان

Bu beyân 'ilimle ve 'amelle ve sıdk-ı vücûdla¹⁰³⁸ ile 'irfâna¹⁰³⁹ kadem basan 'âriflerin zât-ı pâkî inşâsındadır¹⁰⁴⁰,

چون مبدل گشته اند ابدال حق / نیستند از خلق برگردان ورق¹⁰⁴¹

Çûn tebdîl oldular Hakk'ın abdâlları halktan değildir anlarsın¹⁰⁴² onlardan ? (varakı çevir¹⁰⁴³) ya'nî abdâl-i Hakk'ın vücûdları ve beşerîyetleri [28a] tebdîl olup bu halkın fehm eylediği vücûddan gayrı bir vücûd dahi kesb etmişlerdir ve bu halk anladığı

¹⁰²⁷ Her iki ceylan da aynı yerden yediler ancak biri gübre diğeri misk verdi.

¹⁰²⁸ A ve H'de "bu".

¹⁰²⁹ A ve H'de "misâldir".

¹⁰³⁰ Biri yediğinde kesîf olur ve O'ndan ayrılır. Diğeri ne yerse nûr olur.

¹⁰³¹ A ve H'de "bunun".

¹⁰³² S'de sehven "یادو کلی" yazılmıştır.

¹⁰³³ S ve H'de yok.

¹⁰³⁴ S'de yok.

¹⁰³⁵ H'de yok.

¹⁰³⁶ H'de "sarf etmişlerdir".

¹⁰³⁷ S'de yok.

¹⁰³⁸ A ve H'de "ceset".

¹⁰³⁹ A ve H'de "ârifane".

¹⁰⁴⁰ A ve H'de "beyânındadır".

¹⁰⁴¹ Hakk'ın abdalları (vücûd-ı beşeriyeleri) tebdil oldukları için halktan değiller. Sayfayı çevir.

¹⁰⁴² H'de yok.

¹⁰⁴³ S'de yok.

tabakadan geçmişlerdir rîyazatla¹⁰⁴⁴ ve sülûk ve cezbeyle¹⁰⁴⁵ ‘âlem-i ervâha ve zümre-yi melekûta ‘ubûr etmişlerdir pes onlar bu halktan değildir¹⁰⁴⁶ zannın varakın sen onlardan çevir kendine kıyâs (eyleyip onlara¹⁰⁴⁷) dil uzatıp rahmet-i Hak’tan dûr olma,

جسمشانرا هم ز نور اسرشته اند / تاز روح و از ملک¹⁰⁴⁸ بگذشته اند¹⁰⁴⁹

Onların cisimlerin yed-i kudret ve nûrile (Hûdâ ile¹⁰⁵⁰) yoğurmuştur¹⁰⁵¹ tâ onlar¹⁰⁵² rûhtan ve melekten¹⁰⁵³ ileri geçmişlerdir ya’nî onlar ki ‘âlem-i vücûda gelip kendilerin bilip ve anlayıp ve bu cihâna niçin geldiğin fehmedip mâsivâdan el çekip bir pîr-i kâmilin eteğin **[28b]** tutup ve sülûkuna münselik olup eğer pîri¹⁰⁵⁴ ‘âlem-i bekâda ise onun kelemât ve ma’ârif-i şerîfiyle ‘âmil¹⁰⁵⁵ olup¹⁰⁵⁶ dâimâ pîrinin kelâmında ‘ayân ve cemâlin beyân müşâhede eyleyip ol sebepten ki Sultân Kuddisnâ’llahu bi sırrıhu’l-‘azîz buyurmuşlardır¹⁰⁵⁷ ki her ki beni görüp ve söyleşmek¹⁰⁵⁸ diler beni kelâmımda bulsun zîrâ ben nutkumdan ayrı değilim ve bir¹⁰⁵⁹ mahalda dahi buyurmuşlardır ki biz (bu hâk ve âb ve¹⁰⁶⁰) ‘enâsürden olan libâsımızı çıkarıp hurûf ve (ma’ânî libâsın giydin bizi isteyen hurûfumuz ve¹⁰⁶¹) ma’ânîmizde bulsun ve illâ onda bulmayan gayrı yerde hiç bulmaz imdi ‘ârif ve abdâl olmak isteyen tâlip gerektir ki kûşîş ve mücâhede içinde olup kelâm-ı pîrine ve ma’rifet-i pîrine¹⁰⁶² ve cezbe-yi ilâhîye **[29a]** mazhar düşüp nefsi-i ‘emmâreden ve levvâmeden zâtın tenzîh edip ‘ukûl-i cüziyâtta ve idrâk-i süflîyâtta ve mirât-i

¹⁰⁴⁴ A ve H’de “riyâzat”.

¹⁰⁴⁵ H’de “cezbe”.

¹⁰⁴⁶ H’de “değiller”.

¹⁰⁴⁷ A ve H’de yok.

¹⁰⁴⁸ A ve H’de “ملک”.

¹⁰⁴⁹ Cisimleri de nûrdandır. Rûhtan ve felekten geçmişler.

¹⁰⁵⁰ A ve H’de yok.

¹⁰⁵¹ A ve H’de “yoğrulmuştur”.

¹⁰⁵² A’da “onların”.

¹⁰⁵³ A ve H’de “felekten”.

¹⁰⁵⁴ S’de sehven “تتر” yazılmıştır.

¹⁰⁵⁵ A ve H’de “gâfil”.

¹⁰⁵⁶ A ve H’de “olmayıp”.

¹⁰⁵⁷ A ve H’de “buyurur”.

¹⁰⁵⁸ A’da “söylemek”.

¹⁰⁵⁹ A ve H’de yok.

¹⁰⁶⁰ A ve H’de yok.

¹⁰⁶¹ A’da yok.

¹⁰⁶² A ve H’de yok.

kalbin pâk ve mücellâ ve müseffâ edip menba’-i tecelliyât-i ilâhî ve menşe’ ve irâdet-i nâ-mütenâhî olup¹⁰⁶³ mahall-ı sefâ ve ma’den-i vefâ olduktan sonra zât-ı şerîfî,

اولئك الابدال حقا¹⁰⁶⁴

Zümresinden olup bu ‘âlemin ahvâlinden mübeddel olur ol da cimsi nûrdan¹⁰⁶⁵ yoğrulmağın rûhtan ve melekten dahi latîf olup¹⁰⁶⁶ cemî’-i makâmâtın intihâsından¹⁰⁶⁷ ki,

فی مقعد صدق عند ملیک مقتدر¹⁰⁶⁸

Ve Makâm-i Mahmûd’da sâkin olanlardan olup ervâh-i pîre hakîkatle vâsıl olur,

رزقنا الله و ایاکم¹⁰⁶⁹

در دل انگور می را دیده اند / در فنای محض شی را دیده اند¹⁰⁷⁰

Ol abdâllar üzüm dânesi içinde mey görmüşlerdir mahz-i fenâda şey görmüşlerdir¹⁰⁷¹ ya’nî her şeyi [29b] hakîkatiyle görmüşlerdir¹⁰⁷² vâsıl-i Hak olup hakâyik-i eşyâyı ferden ferdâ ‘ayânen müşâhede etmişlerdir¹⁰⁷³ cümle mevcûdâtı ‘âlem-i ezelde ‘İlmullah’ta görmeğın bu ‘âlemde kezâlık ‘ayân¹⁰⁷⁴ görüp aslıyla bilmişlerdir¹⁰⁷⁵,

پیشتر از خلقت انگور ها / خورد می ها و نموده شور ها¹⁰⁷⁶

Üzümler yaratılmazdan evvel onlar meyler içip sûzişler göstermişlerdir ya’nî ‘âlem-i ezelde Zâtullah’ta teyerân ve cevelân eylerken¹⁰⁷⁷ dâimâ Hazret-i Ahadiyet onlara

¹⁰⁶³ A ve H’de “olur”.

¹⁰⁶⁴ Onlar hakkıyla abdâllarıdır.

¹⁰⁶⁵ A ve H’de “nûrda”.

¹⁰⁶⁶ A ve H’de “edip”.

¹⁰⁶⁷ A ve H’de “intihâsında”.

¹⁰⁶⁸ “Güçlü ve yüce Allah’ın huzurunda Hak meclisindedirler.” Bkz. Kamer; 54/55.

¹⁰⁶⁹ Allah bize ve size nasip etsin.

¹⁰⁷⁰ Üzümün içinde şarâbı görmüşler. Mutlak fenâda şey’ görmüşler.

¹⁰⁷¹ H’de yok.

¹⁰⁷² A ve H’de “görmüşler”.

¹⁰⁷³ A ve H’de “görmüşlerdir”.

¹⁰⁷⁴ A ve H’de “ayânen”.

¹⁰⁷⁵ A ve H’de “aslına ermişler”.

¹⁰⁷⁶ Asma üzümler halk olunmadan şarâb içtiler ve sarhoş oldular.

¹⁰⁷⁷ A ve H’de “eylediler”.

¹⁰⁷⁸tecellî-yi cemâl eyleyip ¹⁰⁷⁹ol¹⁰⁸⁰ tecellîden dem bi dem mest ve medhûş olup bî-keyf ve bî-ta'ayyün sûzişler ve bî-hûşluklar¹⁰⁸¹ etmişlerdir¹⁰⁸²,

برترند از عرش و کرسی و خلا / ساکنان مقعد صدق خدا¹⁰⁸³

Bu zikr olan¹⁰⁸⁴ abdâl-i¹⁰⁸⁵ dervîşân yücelerdedir¹⁰⁸⁶ merâtibde (yücelerdir¹⁰⁸⁷) ‘arş ve kürsîden¹⁰⁸⁸ [30a] ve haladan ki¹⁰⁸⁹ ‘âlem-i ‘ademden¹⁰⁹⁰ mak’ad-i sıdk-i Hüda’da sâkinlerdir.

خالدین فیہا ابداء رضی اللہ تعالیٰ عنہم¹⁰⁹¹ و رضوا عنہ در بیان تقسیم مراتب اولیاء² کرام

(Evlîyâ-i kirâmın merâtiblerinin taksîmi beyânındadır¹⁰⁹²)

زاولیا اهل دعا خود دیگرند / که همی دوزند گاهی می درند¹⁰⁹³

Evlîyâdan ehl-i du’â hod gayrılarıdır¹⁰⁹⁴ ki onlar kâh dikerler ve kâh yırtarlar (ya’nî¹⁰⁹⁵) hem du’â¹⁰⁹⁶ eylerler hem beddu’â eylerler tasarruf kuvvet ile kâh yıkarlar ve kâh yaparlar ne¹⁰⁹⁷ murâd ederlerse¹⁰⁹⁸ emr-i Hak’la hâsıl olur,

قوم دیگر می شناسم زاولیا / کز دهانشان بسته باشد از دعا¹⁰⁹⁹

Buyururlar ki evliyâdan bir kavim dahi¹¹⁰⁰ bilirim ki onların ağızları du’â eylemekten bağıldır ya’nî hergiz Hakk’ın halkına tasarruf elin uzatmazlar¹¹⁰¹ [30b] kazâ-yi

¹⁰⁷⁸ A ve H’de “onlar”.

¹⁰⁷⁹ A ve H’de “edip”.

¹⁰⁸⁰ A ve H’de yok.

¹⁰⁸¹ A ve H’de “sarhoşluklar”.

¹⁰⁸² A ve H’de “etmişler”.

¹⁰⁸³ Arş ve kürsî ve ‘ademden yücedirler. Allah’ın sıdk makâmının sâkinleridirler.

¹⁰⁸⁴ A ve H’de “olunan”.

¹⁰⁸⁵ A ve H’de “abdâlân-ı”.

¹⁰⁸⁶ A ve H’de yok.

¹⁰⁸⁷ S’de yok.

¹⁰⁸⁸ A ve H’de yok.

¹⁰⁸⁹ S’de sehven iki defa yazılmıştır.

¹⁰⁹⁰ A ve H’de “ademde”.

¹⁰⁹¹ A ve H’de yok.

¹⁰⁹² S’de yok.

¹⁰⁹³ Evliyâdan bie başka grup var du’â ehliler. Bazen dikip bazen de yırtarlar.

¹⁰⁹⁴ A ve H’de “gayrılardandır”.

¹⁰⁹⁵ S’de yok.

¹⁰⁹⁶ A ve H’de “du’âlar”.

¹⁰⁹⁷ H’de yok.

¹⁰⁹⁸ A ve H’de “edinirlerse”.

¹⁰⁹⁹ Evliyâdan bir başka grup tanıyorum; ağızları du’âyâ kapalı olan.

Hakk’a (boyun verip¹¹⁰²) teslîm olmuşlardır¹¹⁰³ (ki halâs ? onlara küfr olmuştur¹¹⁰⁴) (ve itâ’at¹¹⁰⁵ etmişlerdir belâ ve kazâ¹¹⁰⁶) (zevk be belâ¹¹⁰⁷) yanlarında bir olmuştur ikisi dahi makbûllarıdır,

قوم دیگر سخت پنهان می روند / شهر (این¹¹⁰⁸) خلاقان ظاهر کی شوند¹¹⁰⁹

Bir kavim dahi¹¹¹⁰ vardır ki katı gizli giderler bu zâhir halka kaçan meşhûr olurlar ya’nî ehl-i zâhir onları bilmez ve sözlerin dahi anlamaz,

هم کراماتشان هم ایشان در حرم / نامشانرا نشنود ابدال هم¹¹¹¹

Hem kerâmetleri hem kendileri harem-i hâstadır onların nâmlarını abdâl dahi işitmez¹¹¹² zîrâ onlar Hakk’ın bîatını sıfâtına mazhardır lâcerem bîatında pinhân¹¹¹³ olmuşlardır mâdem ki kendilerin bildirmeği murâd edenmiler abdâl (dahi¹¹¹⁴) kendileri¹¹¹⁵ anlamaz kanda kaldı ki ehl-i zâhir¹¹¹⁶ جمعنا الله و اياکم بهم

در بیان اتحاد اولیا کرام

Evlîyâ-i kirâmın ittihâdları ve birlikleri beyânındadır sûreten ve ma’nen,

گر از ایشان مجتمع بینی دو یار / [31a] هم یکی باشند هم شش صد هزار¹¹¹⁷

Eğer sen bunlardan iki yâri cem’ olmuş göresin hem bir olurlar hem altı yüz bin olurlar ya’nî ikisi bir yere gelecek orada (hâzır bulunurlar zîrâ hakîkatte¹¹¹⁸) altı yüz

¹¹⁰⁰ A ve H’de yok.

¹¹⁰¹ A ve H’de “uzatmamışlar”.

¹¹⁰² A ve H’de yok.

¹¹⁰³ A’da “olup”. H’de “olurlar”.

¹¹⁰⁴ A ve H’de yok.

¹¹⁰⁵ H’de “ta’ât”.

¹¹⁰⁶ S’de yok.

¹¹⁰⁷ A ve H’de yok.

¹¹⁰⁸ S’de yok.

¹¹⁰⁹ Başka bir grup sıkı gizlenirler. Bu zâhir görücü halka ne zaman tanınırlar?

¹¹¹⁰ A ve H’de “daha”.

¹¹¹¹ Hem kerâmetleri ve hem kendileri gizlidir. İsimlerini abdâllar bile duymazlar.

¹¹¹² A ve H’de “işitmezler”.

¹¹¹³ A ve H’de “nihân”.

¹¹¹⁴ A ve H’de yok.

¹¹¹⁵ A ve H’de “kendilerin”.

¹¹¹⁶ Allah bizi ve sizi onlarla bir arada toplansın.

¹¹¹⁷ Onların ikisini bir yerde görsen hem birdirler hem altı yüzbindirler.

¹¹¹⁸ A ve H’de yok.

bin de birdir ve ikisi (bir yere gelecek ve¹¹¹⁹) bir yerde olacak tasarrufları ve kabz ve bast ve himmetleri ‘âlem-i halkın altı yüz binden ziyâde olur,

بر مثال موجها اعدادشان / در عدد آورده باشد بادشان¹¹²⁰

Mevcler misâlindedir¹¹²¹ onların sağışları ki yel onları sayıya götürmüş ola ya’nî yel emvâc-i deryâ-yi nice harekete getirip ‘adede ve kesrete¹¹²² götürdüyse hakikat yeli de¹¹²³ emvâc-i¹¹²⁴ ebdân-i evliyâ-yı öyle ‘adede götürmüştür yoksa rûhları ve cisimleri ve bâtınları ve zâhirleri (dahi¹¹²⁵) hakikat deryâsı (içre¹¹²⁶) balık suda mukîm olduğu gibi mukîm ve dâimdir,

معرف¹¹²⁷ شد آفتاب جانها¹¹²⁸ / در درون روزن ابدانها¹¹²⁹

Cânlar güneşi müfterik **[31b]** ve dağık¹¹³⁰ oldu bedenlere penceresi içre ya’nî beden hâneleri¹¹³¹ ki beden-i insândır¹¹³² başka başka¹¹³³ ve şahıs şahıs¹¹³⁴ olmağın rûh-i kudsî ki âfitâb-i hakîkî¹¹³⁵ oldur bu beden hânelerine¹¹³⁶ tecellî ettikte¹¹³⁷ her beden¹¹³⁸ kalbi ve hevâsı bâtında¹¹³⁹ revzenlerine ‘âlem-i ervâha ve cânib-i melekûta açılmıştır ol âfitâb-i hakîkînin¹¹⁴⁰ pertevi ve şu’âi bu zikr olan revzenlerden ‘ubûr edip cemî’-i beden (hânesin¹¹⁴¹) ihâta edip kaplamıştır¹¹⁴² şöyle ki bir ‘uzv ve

¹¹¹⁹ S’de yok.

¹¹²⁰ Sayıları dalgalar misâlidir; rüzgar esintisi onları dalgalandırır.

¹¹²¹ A ve H’de “misâlidir”.

¹¹²² A ve H’de yok.

¹¹²³ A ve H’de “dahi”.

¹¹²⁴ A ve H’de yok.

¹¹²⁵ S’de yok.

¹¹²⁶ A ve H’de yok.

¹¹²⁷ A ve H’de “مفترق”.

¹¹²⁸ H’de “جان را”

¹¹²⁹ Cânların güneşi bedenlerin pencerelerinden içeriye girip dağıldı.

¹¹³⁰ A ve H’de “dağınık”. S’de iki defa yazılmıştır.

¹¹³¹ A ve H’de “cânları”.

¹¹³² H’de “insândan”.

¹¹³³ A ve H’de yok.

¹¹³⁴ A ve H’de yok.

¹¹³⁵ A ve H’de “hakikat”.

¹¹³⁶ A ve H’de “cânlarına”.

¹¹³⁷ A ve H’de “ettiğinde”.

¹¹³⁸ A ve H’de “birinin”.

¹¹³⁹ A ve H’de “hevâ-yı bâtınasın”.

¹¹⁴⁰ A ve H’de “hakikatın”.

¹¹⁴¹ S’de yok.

¹¹⁴² H’de “eylemişlerdir”.

bir mevzi' yoktur ki ol rûh-i hakîkî ona muhît olmamış¹¹⁴³ ola pes ol âfitâb-i ma'nevînin ziyâsı ve pertevi cemî'-i ebdân-ı insâna râh-i gayptan öyle muttasıl olmuştur ki gûyâ bu ebdân ol rûh-i hakîkînin¹¹⁴⁴ bahrında emvâc-i nâ-mütenâhî (olmuştur ki¹¹⁴⁵) dâimâ telâtüm¹¹⁴⁶ ve temevvüc etmektedir ammâ bu bahr-ı muhît içre ebdân-i 'âşıkân-ı kâmilân¹¹⁴⁷ vâsıta-yı sulûk ve 'irfânla öyle sâf ve latîf olmuştur¹¹⁴⁸ ki o bahr-ı nûrun 'aynı olmuştur¹¹⁴⁹ ki hergiz fark olmağa mecâl yoktur ammâ ecsâm-i 'avâmu'n-nâs ol bahrın eğerçi mevcidir lîken¹¹⁵⁰ oncaleyin mevcdir¹¹⁵¹ ki deryâdan kalkıp ta'yîn¹¹⁵² buldukta cemâd olup geri bahra rücû' etmeyip gayriyet¹¹⁵³ libâs giyip bir cism-i kesîf olup¹¹⁵⁴ zuhûr ettiği deryâdan i'râz etmeğe başlar öyle olacak deryâ-yi nûr dahi kendinden i'râz edip (reddeyley¹¹⁵⁵) (tûrâb-ı¹¹⁵⁶) tabi'atı gâlip olup ol müferrih-i¹¹⁵⁷ rûh nûriken nâra ve zulmete başlar (ya'nî nûr tebdîl olur¹¹⁵⁸) eğer 'inâyet-i ezeli sebkât eyleyip ol nûrdan bir zerre feryâd-res olursa 'âkıbetü'l- emr ol kesâfetten halâs bulup yine ol bahr-ı zâta

[32a] كل شيء و اليه¹¹⁵⁹ ترجعون¹¹⁶⁰

Emriyle¹¹⁶¹ rücû' edip sefâya ve râhata ve sürûra vâsıl olurdu¹¹⁶² illâ na'ûzubillah 'inâyet(-i Hak¹¹⁶³) erişmeyip nûr-ı îmândan medet olmayıp kalırsa zulmet galebe edip 'azâb-ı cehenneme munkalib olup rahmet-i Hak'tan dûr olur¹¹⁶⁴ ammâ 'ârifân hergiz kesâfet kabûl etmeyip mevclerin bahra ulaştırıp kâh bahr olup kâh mevc olup

¹¹⁴³ A ve H'de "olmuş".

¹¹⁴⁴ A ve H'de "hakîkatin".

¹¹⁴⁵ A ve H'de yok.

¹¹⁴⁶ A ve H'de "mütelâtüm".

¹¹⁴⁷ H'de yok.

¹¹⁴⁸ A ve H'de "olmuşlardır".

¹¹⁴⁹ A ve H'de "olmuşlardır".

¹¹⁵⁰ A ve H'de "lâkin".

¹¹⁵¹ S'de sehven "موحدر" yazılmıştır.

¹¹⁵² H'de "ta'ayyün".

¹¹⁵³ A ve H'de "gayrı".

¹¹⁵⁴ A ve H'de "olur".

¹¹⁵⁵ A ve H'de yok.

¹¹⁵⁶ S'de yok.

¹¹⁵⁷ A ve H'de "mevc-i".

¹¹⁵⁸ S'de yok.

¹¹⁵⁹ S'de sehven iki defa yazılmıştır.

¹¹⁶⁰ A ve H'de "كل شيء يرجع الى اصله". Anlamı: Her şey aslına rücû' eder.

¹¹⁶¹ A ve H'de "muktazasıyla".

¹¹⁶² A ve H'de "olur ve".

¹¹⁶³ S'de yok.

¹¹⁶⁴ A ve H'de "olup".

cisimleri rûh-i mahz olup zevk-i rûhânîden ayrılmazlar nitekim hadîs-i şerîfte gelmiştir,

ارواحنا اشباحنا اشباحنا ارواحنا¹¹⁶⁵

Ya'nî cismimiz rûhumuz rûhumuz cismimizdir pes ma'lûm oldu ki mûmin-i kâmilin cismi rûhtur eğer su'âl olunsa ki hîç cism rûh haddine dâhil olur mu cevâp oldur ki kemâl-ı¹¹⁶⁶ letâfetten [33a] cism bir mertebeye varır ki rûh mudur cism midir bilimez ammâ rûhun haddi başka ve cismin haddi başkadır nitekim ba'z-ı vâsıl 'ârifler buyurmuşlardır ki,

دق الزجاج و دقت الخمر متشابهها و تشاكل الامر فكانما خمر و لا قدح و كانما قدح و لا خمر¹¹⁶⁷

Ya'nî şîşe inceldi ve şarâb-ı sâfî oldu ve ikisi bir birine benzedi ve emr-i müşkil oldu gûyâ ki görünen kadehtir şarâp yoktur yâhut¹¹⁶⁸ şarâptır kadeh yoktur ya'nî kemâl-ı ittihâddan ikisi bir olmuştur pes 'ârifin bedeni sâfî şîşe gibidir ve rûhu âb-ı sâfî gibidir ikisi de sâf¹¹⁶⁹ ve bî-gaş olmağın bir görünür ve hakîkatte dahi birdir,

مومنان معدود ليک ایمان یکی / جسمشان معدود لیکن جان یکی¹¹⁷⁰

Mûminân eğerçi 'adetlenmiş ve çoğalmıştır ammâ îmân birdir ve cisimleri sağışlıdır¹¹⁷¹ velî cân birdir [33b] kesret sûrettedir,

تفرقه در روح حیوانی بود / نفس واحد روح انسانی بود¹¹⁷²

Dağınıklık ve perîşânlık rûh-i hayvânîdedir (ammâ nefis-i vâhîde olan rûh-ı insânîdir rûh-i hayvânî odur¹¹⁷³) ki cemî'-i hayvânâtın ve insânın cisminin hayâtı onunladır ve onun mekânı yürektir ve cemî-i a'zâ-yi hareket ettiren ol rûhtur ve ?¹¹⁷⁴ kandîl

¹¹⁶⁵ Ruhlarımız cisimlerimizdir, cisimlerimiz (ise) ruhlarımızdır.

¹¹⁶⁶ A ve H'de yok.

¹¹⁶⁷ İçkinin ve camın inceliği benzer. İşlevleri de aynıdır. Kadeh olmayıp içki olsa ya da içki olmayıp kadeh olsa.

¹¹⁶⁸ S'de sehven iki defa yazılmıştır.

¹¹⁶⁹ A ve H'de "sâfî".

¹¹⁷⁰ Mûminler sayı sayı ancak îmân birdir. Cisimleri sayıca çok ama cânları tek.

¹¹⁷¹ A ve H'de "sağışlıdır".

¹¹⁷² Dağınıklık hayvânî rûhtadır. Tek olan nefis, insânî rûhtur.

¹¹⁷³ A ve H'de yok.

¹¹⁷⁴ A ve H'de "yürek".

mertebesindedir rûh-i (hayvânî bâğ mertebesindedir ve¹¹⁷⁵) insânî nûrdur¹¹⁷⁶ ve ol nûrun ziyâsı ‘akıldır ve nutuktur ve îmân ve tasdîk-i hakîkati ve mücellâsıdır¹¹⁷⁷ pes ecsâmın cânı cân-ı insânîdir¹¹⁷⁸ ve cân-i insânînin¹¹⁷⁹ cânı nûr-ı (Allah ki¹¹⁸⁰)

الله نور السموات والارض¹¹⁸¹

Arzdan murâd rûh-i hayvânîdir zîrâ suflâ ve arzîdir ve [34a] semâdan murâd rûh-i insânîdir zîrâ ki ‘ulvîdir,

از نظر گاهست ای مغز وجود / اختلاف مومن و کبر و یهود¹¹⁸²

Nazargâhtandır ey vücûdun zendesi¹¹⁸³ mûminin ve kâfîrin ve cehûdun¹¹⁸⁴ birbirine muhâlif oldukları zîrâ,

المومن ينظر بنور الله

Mûmin Allah’ın nûruyla nazar¹¹⁸⁵ eyler ya’nî mûmin onlardır ki Allah¹¹⁸⁶ nûruna vâsıl oldular merâtib kat’ edip tecellîyâta kadem bastılar kâh sıfât tecellîsinde ve kâh zât tecellîsinde olup esrâr-i hakâyık-i¹¹⁸⁷ müşâhede ettiler ammâ onlar ki ol nûra vâsıl olmayıp zulmet ve küfr ve nifâkta kaldılar nazarları hakîkatten¹¹⁸⁸ mahcûp olup ‘alem-i¹¹⁸⁹ cismânîyette mahbûs olup ‘Akl-ı cüzîleriyle her biri bir semte girirp¹¹⁹⁰ birbirine muhâlif oldular,

¹¹⁷⁵ A ve H’de yok.

¹¹⁷⁶ A ve H’de “nûrdan”.

¹¹⁷⁷ A ve H’de “mahallidir”.

¹¹⁷⁸ A ve H’de “hayvânîdir”.

¹¹⁷⁹ A’da “hayvânînin”.

¹¹⁸⁰ S’de yok.

¹¹⁸¹ Allah göklerin ve yerin nûrudur.

¹¹⁸² Ey vücûdun mağzı ve lübbü! Mûmin, gavur ve yahûdînin arasındaki fark onlara bakıldığı yerden kaynaklanır.

¹¹⁸³ A ve H’de “zübdesi”.

¹¹⁸⁴ H’de yok.

¹¹⁸⁵ H’de yok.

¹¹⁸⁶ A ve H’de yok.

¹¹⁸⁷ H’de “Hakk’ı”.

¹¹⁸⁸ A’da “hakîkinde”. H’de “hakikat”.

¹¹⁸⁹ A ve H’de “‘ilm-i ”.

¹¹⁹⁰ A ve H’de “gerisine”.

معذنی¹¹⁹¹ تجزیه و افراد نیست / و آنکه شد محجوب ابدان در شکست¹¹⁹²

Ma'ânî içinde ayrılık ve yektâlık yoktur ve ol ki bedenlerle mahcûp oldu şek içindedir ya'nî ol ki beden ne¹¹⁹³ neyle kâim olduğun anladî ikilikten ve şirkten halâs oldu ve ol ki beden hicâbında ve ikililikte kaldı vücûdu zerresin şems-i hakîkate mazhar düşürmeyip ebedî şekte ve şüphede¹¹⁹⁴ kalıp¹¹⁹⁵ ve menzil-i necâte yol bulmadı

در بیان (دوائر¹¹⁹⁶) منازل خلقت آدمیت

Âdem'in yaratılışının menzilleri¹¹⁹⁷ beyânındadır,

منبسط بودیم یک گوهر همه / بی سر و بی پا بودیم آن سر همه¹¹⁹⁸

‘Âlem-i ezelde dönülmez ve ? yek-pâre¹¹⁹⁹ bir gevher idik başsız ve ayaksız idik dükeli¹²⁰⁰ ol başta idik ya'nî ‘âlem-i ezelde cümlemiz¹²⁰¹ bir bir cevher idik,

یک گوهر بودیم همچون آفتاب / بی گره بودیم و صافی همچو آب¹²⁰²

Âfıtâb gibi yekpâre gevher idik (su gibi düğümsüz ve sâfî idik¹²⁰³) senlik ve benlik yoktu,

چون به صورت آمد آن نور سره / شد عدد چون [35a] سایه های کنگره¹²⁰⁴

Çûn ol ‘âlî nûr sûret ‘âlemine geldi küngüreleri gölgesi gibi ‘adet ve sağış oldu ya'nî ol (‘âlî¹²⁰⁵) nûr-ı yek-pâre¹²⁰⁶ ferd ve mücerred ve bir¹²⁰⁷ gevherdir lîken¹²⁰⁸ beden

¹¹⁹¹ A ve H'de “در معانی”.

¹¹⁹² Ma'nâda ayrılık ve tek tek olmak yoktur. Kim ki beden perdesinde kaldı şek içindedir.

¹¹⁹³ A ve H'de yok.

¹¹⁹⁴ A ve H'de yok.

¹¹⁹⁵ A ve H'de “kaldı”.

¹¹⁹⁶ S ve A'da yok.

¹¹⁹⁷ A ve H'de “menzili”.

¹¹⁹⁸ Münbasit bir gevher idik hepimiz. Ezel ‘âleminde hepimiz başsız ve ayaksız idik.

¹¹⁹⁹ A ve H'de yok.

¹²⁰⁰ A ve H'de “dönülmez”.

¹²⁰¹ A ve H'de “cümle”.

¹²⁰² Güneş gibi tek bir gevher idik. Su gibi düğümsüz ve hâlistik.

¹²⁰³ A ve H'de yok.

¹²⁰⁴ O âlî ve yektâ nûr sûret âlemine geldiğinde kongere gölgeleri gibi sayılara bölündü.

¹²⁰⁵ S'de yok.

¹²⁰⁶ A ve H'de “nûr-pâre”.

¹²⁰⁷ A ve H'de yok.

küngüreleri çoğalmağın her neden¹²⁰⁹ (bir¹²¹⁰) gölge olup ol nûru ayrı ayrı¹²¹¹ gösterdi¹²¹² gûyâ su yüzündeki hûbâb gibidir beden ki o hûbâbı koparıp suyun üstünde gelmekle başka bir vücûd göründü yoksa hûbâb ve su birdir ve müminin¹²¹³ rûhu ve bedeni birdir birbirinden ayrı değildir,

آمد از¹²¹⁴ اول به اقلیم جماد / در¹²¹⁵ جمادی در نباتی اوفتاد¹²¹⁶

Beden-i insân ‘âlem-i gayptan ki yekpâre gevher denilmişti ol ‘âlemden ‘âlem-i cemâda geldi ve cemâddan ‘âlem-i nebâta düştü ya’nî ibtidâ ‘âlem-i ervâha geldi ondan eflâka nücûma geldi ondan ‘enâsüre ‘enâsürden [35b] cemâddan cemâddan nebâta geldi,

وز نباتی چون به حیوانی فتاد / نامدش جمال¹²¹⁷ نباتی هیچ یاد¹²¹⁸

Ve nebâtтан çûn heyvâna düştü¹²¹⁹ hîç nebâtının¹²²⁰ hâli yâdına gelmedi ya’nî her ‘âlemden ki geldi bir ‘âleme dahi geldiğinde ol evvel geldiği ‘âlem yâdından gitti,

باز از حیوان سوی انسانیش / میکشید آن خالقى که دانیش¹²²¹

Geri hayvândan insân cânibine çekti ol hâlik ki onu bilirsin ya’nî o hâlik-i vücûd onu hayvândan¹²²² insâna getirdi zîrâ hayvânı tu’me-i insân edip o tu’meden nûtfе¹²²³ hâsıl edip¹²²⁴ nûtfе ana rahmine düşüp insân sûretin giyip vücûda geldi pes bu denli ‘avâlimi seyr ederek geldi insân oldu,

¹²⁰⁸ A ve H’de “lâkin”.

¹²⁰⁹ A ve H’de “beden”.

¹²¹⁰ S’de yok.

¹²¹¹ A’da yok.

¹²¹² A ve H’de “görüp”.

¹²¹³ A ve H’de “müminlerin”.

¹²¹⁴ S’de yok.

¹²¹⁵ A ve H’de “واز”.

¹²¹⁶ Önce ‘âlem-i cemâda geldi. Sonra cemâddan nebât ‘âlemine düştü.

¹²¹⁷ A ve H’de “حال”.

¹²¹⁸ Nebâtтан hayvâna döndüğünde, nebât olan hâlini unuttu.

¹²¹⁹ A ve H’de “geldi”.

¹²²⁰ A ve H’de “nebâtın”.

¹²²¹ Sonra bildiğin o hâlik onu hayvânî ‘âlemden insânî ‘âleme götürdü.

¹²²² A ve H’de yok.

¹²²³ A ve H’de yok.

¹²²⁴ H’de “olup”. A’da yok.

همچنين اقليم تا اقليم رفت / تا شد اکنون عاقل و دانا و زفت¹²²⁵

Yine¹²²⁶ buncaleyin iklîmden iklîme gidip tâ şimdi gelip ‘âkıl ve dâna [36a] olup tamâm Âdem oldu fâidesı ve zararı ne ediğın bildi ve bundan sonra levâzım ne olacağın ve ne yere varacağın ve bu ‘âleme ne içın geldiğın ve Hakk’a vâsıl olması (haysiyyetiyledir¹²²⁷) (ne vechledir¹²²⁸) bile ve anlaya ve yarağın¹²²⁹ edip hâzır ve müheyyâ¹²³⁰ ola kemâl-ı insânîyeti hâsıl ede,

خويشتن نشناخت مسكين آدمی / از فزونی آمد و شد در کمی¹²³¹

Miskîn Âdem kendüzin anlamadı zîyâdelik cânibinden gelip noksâna düştü ya’nî zîyâdeliğın ve terakkîsin istemeyip¹²³² bulmadı¹²³³ nefis muktazâsınca ömrünü ‘abes sevdâlara¹²³⁴ sarf edip zâyî’ eyledi vücûdu ma’rifetin hâsıl etmeyip cehâlette kaldı,

در بيان ترغيب معرفت خود¹²³⁵

İnsân kendi zât-ı ma’rifetinin tâlibine râğıp olmasının beyânındadır,

ای خنک آنرا که ذات خود شناخت / اندر امن سرمدی قصری بساخت¹²³⁶

Ey baht onun kim kendi zâtın anladı ebedî [35b]¹²³⁷ emn¹²³⁸ içinde kendiye bir saray düzdü ya’nî zâtın hakîkatın bilip iki cihânın havfından emîn oldu ve emîn yer ki ‘âlem-i âhirettir kendi nefsi içın bir kasr-ı ‘âli binâ etti ki ebedî fenâdan ve zevâlden müberrâ olup ol kasırdan dem bi dem likâ-yı Hakk’ı müşâhede etmekten bir ân hâlî olmaz niye ki¹²³⁹ ‘ârifler vücûd kasrından dâimâ Hakk’ı müşâhedeleridir¹²⁴⁰,

¹²²⁵ Böylelikle iklimden iklime geçti tâ ki şimdi akıllı, bilge ve güçlü oldu.

¹²²⁶ A ve H’de yok.

¹²²⁷ A ve H’de yok.

¹²²⁸ S’de yok.

¹²²⁹ Savaş aleti, silah.

¹²³⁰ H’de yok.

¹²³¹ Miskîn Âdem kendini bilmedi. Çok iken noksâna düştü.

¹²³² A ve H’de “istemedi”.

¹²³³ A ve H’de yok.

¹²³⁴ H’de “yerlerde”.

¹²³⁵ A’da yok.

¹²³⁶ Ne mutlu ona ki kendi zâtını bildi. Sonsuz huzûr ‘âleminde kendine bir köşk yaptırdı.

¹²³⁷ S’de bu varağa sehven iki defa aynı numara verilmiştir.

¹²³⁸ S’de sehven iki defa yazılmıştır.

¹²³⁹ A ve H’de “nitekim”.

¹²⁴⁰ A’da “müşâhede ederler”.

هر که محجوبست او خود کودکست¹²⁴¹ / مرد آن باشد که بیرون از شکست¹²⁴²

Her kim ki mahcûptur ol hod oğlancıktır murâd¹²⁴³ odur ki şekten dışarıdır ya'nî ma'rifet-i nefse tamâm dâhil olmayıp şekten¹²⁴⁴ ve hicâbından bilkülliye halâs olmayan kimse gerek pîr gerek şeyh gerek 'âlim hemân tıfl mesâbesindedir¹²⁴⁵ belki dahi beterdir ammâ merd-i meydân olanlar katresin¹²⁴⁶ bahra ulaştırıp 'ayn-i bahr olmuşlardır ve mâhi-veş¹²⁴⁷ ol bahrdan münfek olmayıp bahr içinde seyrân¹²⁴⁸ ve cevhlân ettiklerinde hergiz şekleri ve şüpheleri kalmamıştır,

گر بریش و خایه مردستی کسی / مر بزیرا ریش و مو باشد بسی¹²⁴⁹

[36a]¹²⁵⁰ ve himmetin zâhiren ma'nâsı oldur ki her murâda ki tâlip olasın kendini ol murâda bî-şek ve ve bî-şüphe¹²⁵¹ ve bî-tereddüt vâsıl bilesin kendini¹²⁵² ve talebinde ve ictihâdında¹²⁵³ bir zerre kusûr etmeyip kesillikten ve kâhillikten¹²⁵⁴ nefsin¹²⁵⁵ dūr ve pâk edip¹²⁵⁶ (tâ ki¹²⁵⁷) menzil-i maksûda kendini vâsıl edesin pes bu himmet senden¹²⁵⁸ olacak matlûba erişmek mukarrerdir,

باز اگر باشد سپید و بی نظیر / چونکه صیدش موش باشد شد حقیر¹²⁵⁹

Bir doğan ki beyaz ve bî-nezîr ola lîken¹²⁶⁰ şikârı sıçan ola ol hakîrdır ya'nî himmetin doğanı 'âlem-i ceberûtta pervâz edip¹²⁶¹ ma'ânî ve hakâyik murğların şikâr

¹²⁴¹ A ve H'de "کودکست".

¹²⁴² A ve H'de "شکست". Beytin anlamı: Perdeli olan her kimse bir çocuk misâlidir. Er kişi şek ve şüpheden uzaktır.

¹²⁴³ A ve H'de "mert".

¹²⁴⁴ A ve H'de "şek".

¹²⁴⁵ A ve H'de "mukâbelesindedir".

¹²⁴⁶ A ve H'de "katreyi".

¹²⁴⁷ A ve H'de "mâhi-veş".

¹²⁴⁸ A ve H'de "seyir".

¹²⁴⁹ Erlik eğer sakal va erkeklik bezindeyse, keçide de bir sürü sakal bıyık vardır.

¹²⁵⁰ S'de bu varağa sehven iki defa aynı numara verilmiştir. Ayrıca bu varaktan itibaren 40. varağa kadar beyitlerin yeri S nüshasında A ve H'den farklıdır ancak şerhin içeriğinde fazla bir değişiklik görülmemektedir.

¹²⁵¹ A ve H'de yok.

¹²⁵² A ve H'de yok.

¹²⁵³ H'de yok.

¹²⁵⁴ H'de sehven کسلین yazılmıştır.

¹²⁵⁵ A ve H'de yok.

¹²⁵⁶ A ve H'de "olasın".

¹²⁵⁷ S'de yok.

¹²⁵⁸ A ve H'de "sende".

¹²⁵⁹ Doğan her ne kadar eşsiz ve bembeyaz olursa, avladığı şey eğer küçükse o da küçüktür.

edecekken bu dünyâ-yi dûnun cenâbeti¹²⁶² sıçanlarla¹²⁶³ mu'tâd edip rûhânî seydden mahrûm eyleyip zulûmât-i efkâr-i fâsideye ve havâ-yi nefs-i emmâreye mukayyed edersen sûreta hûb ve bî-nazîr de olursun mukarrer¹²⁶⁴ belki mâ'nîde¹²⁶⁵ hor ve hakîr [36b] ve bî-kıymetsin,

ور بود جغدی و میل او به شاه / او دو صد بازست¹²⁶⁶ زو صورت مخواه¹²⁶⁷

Ve eğer baykuş olup meyli şâha olursa ol iki yüzlü doğandır sen ondan sûret isteme ya'nî insân sûretâ hor ve hakîr olup himmeti ve meyli şâhda ve müşâhedeye likâ-yi Allah'ta¹²⁶⁸ olursa o iki yüz¹²⁶⁹ sûret-i hûb-i şâhdan ve pâdişâhtan¹²⁷⁰ ekrem (bil¹²⁷¹) zinhâr sen onun sûretine nazar edip hakaret zan¹²⁷² eyleme ki¹²⁷³ ma'nâsından mahrûm olursun,

عاشقی که آلوده شد در خیر و شر / خیر و شر منکر بود همت نکر¹²⁷⁴

Bir 'âşık ki hayır ve şerre karışık ola sen onun hayır ve şerrine nazar etme himmetine nazar eyle ya'nî eğer himmeti 'âli ise ona hayır ve şer hicâb olmaz meselâ bir 'âşık-i sâlik ki kâh 'ibâdât ve mücâhedât ve ta'ât içinde ola ve kâh kâhillik edip bir miktâr usanıklık eyleye sen ona nazar eyleme [37a] himmetine nazar eyle zîrâ himmet onu şevk-i ilâhîye yetiştirip az zamânda kat'-i merâtible menzîl-i maksûda er görür,

گر یکی موری سلیمانی بجست / منگر اندر جستن او سست سست¹²⁷⁵

Eğer bir karınca Süleymânlık isteye sen onun talebine süst süst nazar etme¹²⁷⁶ ya'nî himmetin kemâl-ı te'sîrin ve eksîr-i 'azîmliğin beyân ederler¹²⁷⁷ ki mahlûkât içre

¹²⁶⁰ A ve H'de yok.

¹²⁶¹ A ve H'de yok.

¹²⁶² A ve H'de "hibâsetini".

¹²⁶³ H'de yok.

¹²⁶⁴ A ve H'de yok.

¹²⁶⁵ A ve H'de "mâ'nâda".

¹²⁶⁶ A ve H'de "رو باشد".

¹²⁶⁷ Eğer bir baykuş olup şâha meyl ederse, o zaman iki yüzlüdür. Sen ondan sûret isteme.

¹²⁶⁸ A ve H'de "Likaulah'ta".

¹²⁶⁹ A ve H'de "yüzlü".

¹²⁷⁰ A ve H'de yok.

¹²⁷¹ S'de yok.

¹²⁷² A ve H'de "zannın".

¹²⁷³ A ve H'de "eyleme ki sa'y eyleme".

¹²⁷⁴ Âşıklık hayra ve şerre karışırsa, hayır ve şer inkar edicidir. Sen himmete nazar eyle.

¹²⁷⁵ Bir karınca eğer Süleyman olma peşindeyse onun talebini hor görme.

karıncadan za'îf mahlûk az vardır eğer¹²⁷⁸ Süleymânlık ki 'azem-i¹²⁷⁹ merâtib-i enbiyâdan bir mertebedir ol mertebeyi kendiye himmet ederse sen onun himmetini süst nazar edip tahkîr eyleme eğer ol mertebenin lâıyıkı olmayaydı kendiye ol himmeti etmezdi nitekim hadîs-i (şerîfte¹²⁸⁰) gelmiştir¹²⁸¹,

قال النبی علیہ السلام ، قدر المرد ما بهمه

Ya'nî kişinin miktârı himmet ettiği nesnedir imdi hakikat sultânlığına ki ebedî mülktür himmetin varsa ve fırsat elde iken sa'y [37b] ile ele getir tâ nâm-i ke'l-en'âm kabîlinden halâs olup ebedü'l-abâd¹²⁸² ol saltanatta mukîm-ü câvidân olasin ve cümle hakâyik-i eşyâ Süleymân-vâr zîr-i nigîninde ola inşâAllah (Ta'âla¹²⁸³),

در بیان نهی کردن از صورت و ترغیب معنی¹²⁸⁴

Kayd-i sûretten nehy edip ma'nîye¹²⁸⁵ rağbet etmenin beyânındadır,

چند صورت آخر ای صورت پرست / جان بی معنیت از صورت نرست¹²⁸⁶

Niceye dek sûret âhir ey sûrete tapıcı ma'nîsiz¹²⁸⁷ cânın sûretten kurtulmadı mı ya'nî sûretle manî¹²⁸⁸ bir yere cem' olmaz ve ehl-i sûret olan ehl-i ma'nî¹²⁸⁹ olmaz bi'l-küllîye sûretten geçmeyince¹²⁹⁰ ma'nî-yi¹²⁹¹ 'âlem ele vermez¹²⁹²,

گر بصورت آدمی انسان بدی / احمد و بوجهل پس یکسان شدی¹²⁹³

¹²⁷⁶ A ve H'de "eyleme".

¹²⁷⁷ A ve H'de "eder".

¹²⁷⁸ S'de sehven iki defa yazılmıştır.

¹²⁷⁹ A'de "azîm". H'de "ulu".

¹²⁸⁰ S'de yok.

¹²⁸¹ A'da yok.

¹²⁸² A ve H'de "ebedü'l-ebedeyn".

¹²⁸³ S'de yok.

¹²⁸⁴ H'de yok.

¹²⁸⁵ A ve H'de "ma'nâya".

¹²⁸⁶ Ne zamâna kadar sûrete tapacaksın ey sûrete tapıcı? Ma'nâsız olan cânın sûretten kurtulamadı.

¹²⁸⁷ A ve H'de "ma'nâsız".

¹²⁸⁸ A ve H'de "manâ".

¹²⁸⁹ A ve H'de "ma'nâ".

¹²⁹⁰ A ve H'de "geçince".

¹²⁹¹ A ve H'de "ma'nâ-yı".

¹²⁹² A ve H'de "girmez".

¹²⁹³ Âdem sûretle insân olaydı, Ahmed (s.a.v) ve Ebucehil bir olurdu.

Eğer âdem sûretle insân olaydı (cenâb-ı¹²⁹⁴) Ahmed (a.s¹²⁹⁵) ile Bûcehil¹²⁹⁶ pes bir olurdu ya'nî âdemîyyet ol ma'nâdır¹²⁹⁷ ki,

[38a] گر بریش و خایه مردستی کسی / مر بزیرا ریش و مو باشد بسی¹²⁹⁸

Eğer sakal ile ve hâye ile kimse¹⁶ adam olaydı keçiler de dahi sakal bıyık bî-nihâyettir onlar da adam olmak lâzım gelirdi ya'nî hakikat-i insâniye¹²⁹⁹ sûretle bilinir değildir sen ki mâdem sûrete ve sakala ve bıyığa ve kadd-i kâmete¹³⁰⁰ nâzırsın aslâ hakîkatten râyiha almazsın ammâ sûretten geç sûrete gir gör¹³⁰¹ ki ma'anî 'âleminde ne vilâyetler ve 'âlemler vardır ki ol zamân ma'lûm ola ki bu 'âlem-i sûret ona nisbet bir olur deryâ üzerinde bir tâne¹³⁰² saman çöpü miktârı değildir,

پس چو آهن گر چه تیره هیکلی / صیقلی کن صیقلی کن صیقلی¹³⁰³

Pes¹³⁰⁴ demir gibi gerçi bulanık âyînesin ammâ saykal eyle saykal eyle âyîneni saykal eyle ya'nî zâtın âyînesi sûret-i kesâfetten pür-jeng¹³⁰⁵ ve tîre olmuştur [38b] bir saykal¹³⁰⁶ edici mürşide teslîm eyle¹³⁰⁷ ve ne emr ederse kabûl kıl tâ sülûkla ve riyâzet ve mücâhede ile bâtının âyînesin mücellâ ve müseffâ ede¹³⁰⁸,

تا دلت آیینہ گردد پر صور / اندر او هر سو ملیحی سیمبر¹³⁰⁹

Tâ gönlün pür-sûret âyîne ola ve ol âyîne¹³¹⁰ her cânibden bir gümüş sîneli güzel seyrederin ya'nî gönül mirâtını anla cilâ eyle ki onun her cânibinden bir ma'nî sîmberin ve bir cemâl-i bâ-kemâl müşâhededesin eyleyesin¹³¹¹,

¹²⁹⁴ S'de yok.

¹²⁹⁵ S ve A'da yok.

¹²⁹⁶ H'de yok.

¹²⁹⁷ A ve H'de "ma'nâdır".

¹²⁹⁸ Erlik eğer sakal va erkeklik bezindeyse, keçide de bir sürü sakal bıyık vardır.

¹²⁹⁹ A ve H'de "insân".

¹³⁰⁰ A ve H'de "bâlâya".

¹³⁰¹ A ve H'de yok.

¹³⁰² H'de yok.

¹³⁰³ Demir gibi her ne kadar paslıysan da cilâ eyle kendini, cilâ eyle, cilâ eyle.

¹³⁰⁴ A ve H'de yok.

¹³⁰⁵ A'da "pür-zeng".

¹³⁰⁶ S'de sehven tekrarlanmıştır.

¹³⁰⁷ A ve H'de "ol".

¹³⁰⁸ H'de "edesin".

¹³⁰⁹ Tâ ki gönlün ayna gibi sûretlerle dola. O aynada her tarafta gümüş sineli bir güzel gözüke.

¹³¹⁰ A ve H'de "âyînede".

پنبه وسواس بیرون کن ز گوش / تا بگوشت آید از گردون خروش¹³¹²

Vesvâs penbesin kulağından dışarı eyle tâ kulağına eflâk-ı gerdûnun hurûş dâhil¹³¹³ ola ya'nî mâsivâ fikri ki vesvâstır onu kalbinden ve kulağından çıkar tâ 'âlem-i gaybın hurûş ve ervâhın ve melâikenin ve eşyânın tesbîhini ve münâcâtın işitesin ve kelemât-i gaybiye-yi fehm edesin ve gözün [39a] açasın,

پاک کن دو چشم را از موی عیب / تا ببینی باغ سروستان غیب¹³¹⁴

Pâk eyle iki gözünü 'ayıp kılından tâ (serv-i gayb¹³¹⁵) servistânın bağını göresin ya'nî kimse 'aybına nazar etmeden gözünü pâk eyle ta gayb-bîn olasın zîrâ 'ayb-bîn olan gayb-bîn olmaz,

دفع¹³¹⁶ کن از مغز و از بینی زکام / تا که ریح الله آید در مشام¹³¹⁷

Def¹³¹⁸ eyle burnundan ve bînînden dimâğın¹³¹⁹ tâ Rîhullah meşâmına dâhil ola ya'nî Hak kokusun işitmek isteyen mâsivâ 'illetlerinden¹³²⁰ terk edip dimağın pâk eylesin ve dâima ol kokuya müntazır olasın tâ bûy-ı Hak'la pür ola,

هیچ مگذار از تب و صفرا اثر / تا بیابی در جهان طعم شکر¹³²¹

Hîç safrâdan ve ısıtmadan¹³²² kendinde eser koma tâ cihân içinde şekerin tadın ve lezzetin bulasın ya'nî cismâniyet ve şehvât¹³²³ sefrâsından ve nefs-i 'emmâre istemesinden¹³²⁴ havâsında ve kalbinde eser koma tâ şeker vuslatın lezzetin ve kıymetin bilesin ve pür-mizâk olasın,

¹³¹¹ A ve H'de "müşâhede edesin".

¹³¹² Vesvâs pamuğun kulağından çıkar tâ ki kulağına eflâktan çağlayan sesleri gele.

¹³¹³ A ve H'de "dâhi".

¹³¹⁴ Gözlerindeki kılları temizle tâ ki gayb serviliğini görebilesin.

¹³¹⁵ A ve H'de yok.

¹³¹⁶ A ve H'de "رفع".

¹³¹⁷ Başından ve burnundan nezleyi temizle tâ ki Allah'ın kokusunu alabilesin.

¹³¹⁸ A ve H'de "ref".

¹³¹⁹ A ve H'de "zükâmı".

¹³²⁰ A ve H'de "illetlerin".

¹³²¹ Kendinde ateşten ve safrâdan eser koyma tâ ki dünyâda şekerin tadını bulasın.

¹³²² A ve H'de "sıtmadan".

¹³²³ A ve H'de "şehvâniyet".

¹³²⁴ A'da "emmâresinden". H'de "emmâreden".

[39b] كنده تن رازپای جان بكن / تا كند جولان بگردان چمن¹³²⁵

Ten bağını cân ayağından kopar tâ ol çimenin çevresine dolanasın ya'nî cân ayağının bağı tenden¹³²⁶ ceht eyle ten sıkletinden ve beşeriyet bendinden cânı halâs eyle tâ 'arz-i hakîkatin ve 'âlem-i âhiretin çemenzârında ve sahn-ı sarâyında ve cevlân ve teyrân¹³²⁷ eyleyip ervâh-ı mukarrebîn ile evc-i 'illiyînde hem- pervâz olasın,

در بیان همت طالبان است

Râh-i¹³²⁸ Hüda'nın tâliplerinin himmetleri beyânındadır,

مرغ با پر می پرد تا آشیان / پر مردم همتست ای مردمان¹³³⁰

Murg¹³³¹ kendi yuvasına kanat ile uçar adamın kanadı himmettir ey adamlar ya'nî insânın kanadı himmetidir ki âşiyân-i lâhuta onunla pervâz eyler ve her müminin ve ârifin makâmı himmeti miktârıdır ve sâlik-i menzil-i 'alâya ergören himmettir nitekim hadîs-i şerîfte vardır (buyurur¹³³²)

قال النبی علیه السلام¹³³³ علو الهمة من الايمان

Ya'nî himmet yüceliği îmândandır ya'nî sâlik-i îmândan yakîne ve yakînden 'ayâne ve 'ayne¹³³⁴ vâsıl eden himmettir ve himmetsiz insân hayvân kabilindendir bel hum ezeldır [40a] Hakk'ın zât ve sıfâtı ol ma'nîde¹³³⁵ mundericidir ve enbiyâ ve evliyâ ol ma'nîye¹³³⁶ mazhar düşüp rahmet-i 'âlemiyân (dahi¹³³⁷) olmuşlardır ol ma'nî¹³³⁸ her sûret-i insânda olanın zâtında mevcûttur liken¹³³⁹ evliyâ ve enbiyâ ve mümininden

¹³²⁵ Cânın ayağından tenin bağını kopar tâ ki çimlerde gezip dolaşsın.

¹³²⁶ A ve H'de "tendir".

¹³²⁷ A ve H'de "seyrân".

¹³²⁸ A ve H'de yok.

¹³²⁹ H'de "مردم پر همتست ای مردمان"

¹³³⁰ Kuş yuvaya kanadı vasıtasıyla uçar. İnsânların da kanadı kendi himmetleridir.

¹³³¹ A ve H'de "kuş".

¹³³² S ve H'de yok.

¹³³³ A'da yok.

¹³³⁴ A'da yok.

¹³³⁵ A ve H'de "ma'nâda".

¹³³⁶ A ve H'de "ma'nâya".

¹³³⁷ S'de yok.

¹³³⁸ A ve H'de "ma'nâ".

¹³³⁹ A ve H'de "lâkin".

gayrısında bi'l-kuvvedir ve 'âriyettir¹³⁴⁰ ammâ bunlarda bi'l-fi'il ve zâhir ve hâzır ve ebedîdir zîrâ cezble ve 'inâyet ile ve sülûk ve ictihâd sebebiyle kuvvettir¹³⁴¹ fi'le getirip mülk edinip onunla mâlik ve mutasarrıf olmuşlardır ve ol ma'nîden¹³⁴² murâd Hakk'ın zâtı ve sıfâtı ve esmâ-i hüsnâsıdır ve ammâ onlar ki (bu âlemde¹³⁴³) fi'le getiremeyip (bilimedi¹³⁴⁴) fırsatı fevt eylediler rûhları bedenden ayrıldıkta ol ma'nâ¹³⁴⁵ aslına râci' olup rûhları ve bedenleri zulmet içre mahcûp olup ebedü'l-âbâd ol zulmetten hulâsâ mecâl kalmaz (ilâ maşallah¹³⁴⁶) pes ma'lûm [40b] oldu ki Âdem dedikleri ol ma'nî¹³⁴⁷ imiş sûret değilmiş eğer sûret olaydı Ahmed 'aleyhü's-selâm ve Ebû-cehil bir olurdu,

شد سر شیران عالم جمله پست / چون سگ اصحابرا دادند دست¹³⁴⁸

Cümle 'âlem arslanlarının başları pest¹³⁴⁹ ve alçak oldu çün ashâb-i kehfın segine el verdiler ya'nî ashâb-i kehfın kelbini ve ashâbla cennete idhâl¹³⁵⁰ ettiler hîç sûreti manî' olmadı ashâba mukârin olmağla ona olan nazar 'âlem arslanlarına olmadı imdi sen de¹³⁵¹ ashâb-i kirâma mukârin olursan sûretâ zişt dahi olursan onların nefsi melekten dahi latîf edip seni ol ma'nâ'yla kâim ederler,

چه زیانستش از آن نقش نفور / چونکه جانش غرق شد در بحر نور¹³⁵²

Ne zebân olur¹³⁵³ ona ol nefret olunmuş nakıştan çünkü onun cânı nûr deryâsına [41a] mustağrak ola ya'nî bir cân ki ma'nîye¹³⁵⁴ gark olmuş ola onun sûret libâsı nice olursa olsun ondan ona gam yoktur,

پس بدانکه صورت خوب و نکو / با خصال بد نیرزد یک تسو¹³⁵⁵

¹³⁴⁰ H'de "ri'âyettir".

¹³⁴¹ A ve H'de "kuvvetten".

¹³⁴² A ve H'de "ma'nâdan".

¹³⁴³ A'da yok.

¹³⁴⁴ S ve H'de yok.

¹³⁴⁵ A ve H'de "ma'nâ".

¹³⁴⁶ A ve H'de yok.

¹³⁴⁷ A ve H'de "ma'nâ".

¹³⁴⁸ Kehf Eshâb'ına el verdiklerinde cihân aslanlarının başı alçaldı

¹³⁴⁹ A ve H'de yok.

¹³⁵⁰ A ve H'de "irsâl".

¹³⁵¹ A ve H'de "sen dahi".

¹³⁵² Onun cânı nûra gark olduğu için nefretedici nakışları hiç dile getirmez.

¹³⁵³ A ve H'de "vardır".

¹³⁵⁴ A ve H'de "ma'nâya".

Pes bil ki sûret-i hûb ve latîf de olursa yaramaz hasletlerle¹³⁵⁶ olucak bir pula değmez ya'nî hüsn-i sîret ve Hak-şinâs olmayan bir pula değmez ve eğer sûretâ güzel ve bî-nezîr olursa da,

من ندیدم در جهان جستجو / هیچ اهلیت به از خوی نکو¹³⁵⁷

Ben arayacılık cihân içre görürüm hîç gökçek hûdan (gayrî¹³⁵⁸) yeg ehlîyet ya'nî cihânda¹³⁵⁹ ehlîyet hulk-i hasenden (görmedim¹³⁶⁰) ve tarîkatın da şartı budur ki sâlik tebdîl-i ahlâk edip bed hûyların [41b] iyi¹³⁶¹ hûya¹³⁶² mübeddel eyleye tâ ki tecellîyyât-i ilâhîye kâil olup kerâmât-i evlîyâya ehil ola,

قیمت همیان و کیسه از زرست / بی زران همیان و کیسه ابتر است¹³⁶³

Kıymeti hemyânın ve kîsenin altındadır altınsız ol hemyân ve kîse bî-kıymettir ya'nî altından murâd ma'nî ve niyet-i hâlis ve hulk-i hasandır ve hemyân ve kîse vücûd-i insândan 'ibârettir ya'nî şu vücûdda ki bu hulkar ve bu ehlîyyet ve ma'nîşinâslık¹³⁶⁴ olmaya ol ebterdir mağbûndur,

همچنان که قدرتن از جان بود / قدر جان از پرتو رحمان بود¹³⁶⁵

Oncaleyin ki tenin kadri cândandır cânın kadri pertev-i Rahmân'dandır ya'nî tenin kudreti ve kadri ve i'tibârı cândan olduğu gibi cânın da kadri pertev-i Rahmân'dır¹³⁶⁶ ve onunla kâimdir,

گر بدی جان زنده بی پرتو کنون / هیچ کفتی کافرانرا میتون¹³⁶⁷

[42a] Eğer cân şimdi pertevsiz diri olaydı hîç kâfirlere meyyitûn der miydi ya'nî Hazret'in cân buyurdıkları cân-i mümindir ki eğer müminlerin cânı pertev-i

¹³⁵⁵ O zaman bil ki güzel ve alımlı bir yüz, kötü huylar sâhibi olursa bir pula değmez.

¹³⁵⁶ A ve H'de "hasletlilerle".

¹³⁵⁷ Ben arayışlar âleminde güzel ahlaktan gayrı daha güzel bir kabiliyet görmedim.

¹³⁵⁸ A ve H'de yok.

¹³⁵⁹ A ve H'de "cihân içre".

¹³⁶⁰ S'de yok.

¹³⁶¹ A ve H'de "âlî".

¹³⁶² S 'de "iyi huya" sehven iki defa yazılmıştır.

¹³⁶³ Kesenin ve torbanın kıymeti içindeki altındandır. Altınsız o kese bir kıymeti yoktur.

¹³⁶⁴ A ve H'de "ma'nâşinâslık".

¹³⁶⁵ Nasıl ki tenin kıymeti cândandır. Cânın da kıymeti Rahmân'ın nûrundandır.

¹³⁶⁶ A ve H'de "Rahmân'dandır".

¹³⁶⁷ Eğer cân şimdi nûrsuz diri olaydı, hiç kâfirlere "ölüler" der miydi?

Rahmân'la diri olmayaydı hîç Hak Ta'âlâ Kur'an-i 'Âzim'de kâfirlere meyyîtlar der miydi ma'lûm oldu ki müminlerin cânı nûr-ı Rahmân'dan¹³⁶⁸ ve kâfirlerin cânı nâr-ı sa'îrdan imiş ve müminin cânı hakikat-i îmân ve yakîn¹³⁶⁹ ve şuhûd imiş,

مغز هر میوه به است از پوستش / پوست دان تن را و مغز آن دوستش¹³⁷⁰

Her yemişin¹³⁷¹ içi dışından yegdir teni kabuk bil ve ol dostu iç bil ya'nî insânın da¹³⁷² meyve gibi içi ve kabuğu vardır içi rûhudur ve kabuğu dışıdır¹³⁷³ ve cânın cânı dosttur ki ten ve cân vücûda getirendir ve sâir-i eşyâyı dahi,

[42b] مغز نغزی دارد آخر آدمی / یک دمى آنرا طلب گر زان دمى¹³⁷⁴

İyi¹³⁷⁵ iç tutar âhir âdem eğer sen de ol demden isen bir dem onu talep eyle ya'nî âdemin içi ve bânını nefes-i Rahmân'dır ve nûr-ı Subhân'dır cemî' mağzların ve lûblerin eşrefi ve ekremidir eğer ol demden ve ol nefesten isen bir nefes talebinden hâlî ve gâfil olmaya¹³⁷⁶ nice lûbdür anlaya¹³⁷⁷ ?,

آخر آدم زاده ای ناخلف / چند پنداری تو پستی را شرف¹³⁷⁸

Âhir Âdem oğlu sen ey anasına¹³⁷⁹ benzememiş bu alçaklığı sen nice¹³⁸⁰ şeref sanırsın ya'nî

خلق الله تعالى¹³⁸¹ آدم علی صورته¹³⁸²

Sûretin sûret-i Hak'tır ve nâmın edebdir¹³⁸³ niçin kendini fehmi eylemezsin himmetin bu dünyânın alçak turâbına¹³⁸⁴ sarf edip ululuk ve şeref onu¹³⁸⁵ kıyâs eylesin¹³⁸⁶ hâlbuki senin bu nâkıslığın ve alçaklığın Cenâb-ı Hak'tan dûr olmağa sebeptir¹³⁸⁷,

¹³⁶⁸ A ve H'de "Rahmân'dır"

¹³⁶⁹ S'de sehven "تعین" yazılmıştır.

¹³⁷⁰ Her meyvenin içi dışından daha iyidir. Teni kabuk bil ve içi de o dost olanı.

¹³⁷¹ A ve H'de "şeyin".

¹³⁷² A ve H'de "insân dahi dahi".

¹³⁷³ A ve H'de "tendir".

¹³⁷⁴ Âdem'in âhir yüce bir içi vardır. Bir demlik olsa bile onu talep eyle eğer "o demden" isen.

¹³⁷⁵ A ve H'de "Âlî".

¹³⁷⁶ A ve H'de "olmayasın".

¹³⁷⁷ A ve H'de "anlayasın".

¹³⁷⁸ Ey babasına benzememiş Âdem oğlu! Ne zamana kadar alçaklığı şeref bileceksin?

¹³⁷⁹ A ve H'de "babasına".

¹³⁸⁰ H'de yok.

¹³⁸¹ A ve H'de yok.

¹³⁸²

[43a] در بیان توبه،

Tövbe etmenin hâsiyetleri¹³⁸⁸ beyânındadır

گر سیه کردی تو نامه عمر خویش / توبه کن زانها که کردستی تو پیش¹³⁸⁹

Eğer ömrünün nâmesin sîyâh eyledin ise tövbe eyle onlardan¹³⁹⁰ ki evvel etmiştin ya'nî ol zamânda ettiğin günâhlarına tövbe eyle ve bir dahi eylemek kastın etme tâ ki ömrün defteri âb-i tövbe ile yönüp¹³⁹¹ pâk ve beyaz ola,

عمر اگر بگذشت بیخ این دمست / آب توبش ده اگر او بی نمست¹³⁹²

Ömür eğer geçtiyse kökü bu demdir eğer nemsiz ise tövbe suyun ver ya'nî ömründen bir sâ'at da¹³⁹³ kaldıysa ol sâ'at ömrünün aslı¹³⁹⁴ ve kökü mesâbesindedir onu ganîmet bil ve tövbe suyuyla (ve göz yaşıyla¹³⁹⁵) onu suvar ki bî-nem kalıp kuruyup hateb-i cehennem olmaya ve bî-hâsıl kalmayasın,

بیخ عمرت را بده آب حیات / تا درخت عمر گردد با نبات¹³⁹⁶

Ömrün köküne âb-i hayât ver tâ ömrün ağacı dâimâ yemişli ola ve botacı ola [43b] (ya'nî insânın ömrü¹³⁹⁷) bir ağaç gibidir ve onun özdüğü ve kökü nefistir eğer nefsin tövbe ile ve istiğfâr ve inkâr ile sarf edesin mukarrer bil ki ömrün özdüğüne hayât âbın verip bitirmekte ve ?¹³⁹⁸ olursun ki nebât-i lâ-yankati' bitmekte ve gûnâgûn meyveler hâsıl etmekte olur cenândan ve hûr ve kusûrdan ve nice gözler görmedi¹³⁹⁹

¹³⁸³ A ve H'de "Âdem'dir".

¹³⁸⁴ A ve H'de "merâtibine".

¹³⁸⁵ H'de yok.

¹³⁸⁶ A ve H'de "edersin".

¹³⁸⁷ A'da "olmasıdır".

¹³⁸⁸ A ve H'de yok.

¹³⁸⁹ Eğer sen ömür yazını kararttın ise, geçmişte yaptıklarından tövbe eyle.

¹³⁹⁰ A ve H'de "onlara".

¹³⁹¹ A'da "yuyup".

¹³⁹² Ömür geçtiyse de kökü bu demdedir. Eğer susuz kaldıysa ona tövbe suyuyla su ver.

¹³⁹³ A ve H'de "dahi".

¹³⁹⁴ A ve H'de "aslıdır".

¹³⁹⁵ S ve A'da yok.

¹³⁹⁶ Ömrünün köküne hayât suyu ver tâ ki ömür ağacın meyve versin.

¹³⁹⁷ S'de tekrarlanmıştır.

¹³⁹⁸ A ve H'de "elenmekte".

¹³⁹⁹ A ve H'de "görmekten".

ve kulaklar işitmeden¹⁴⁰⁰ ni'emden¹⁴⁰¹ yitirip ve hâsıl etmekte olur¹⁴⁰² ve ol cehâlette ettiğin günâhlarda ol istiğfâr sebebiyle hasenâta tebdîl olup sâ'ir-i hayrâtına zammolur tâ ol nefesler tamâm olup âhirete intikâl edince tahsîl-i derecâtta olur intikâl ettikten sonra makâmına vâsıl olup¹⁴⁰³ onda ömr-i ebedî ve devlet-i sermedî içre mu'ayyed kalıp sâir-i ehl-i cennet ile sefâya ve 'işrete meşgûl olup rahatta kalır ve eğer 'aks-ı olup enfâs-ı¹⁴⁰⁴ **[44a]** Hakk'ın emrinden gayriye ve tövbe ve 'ibâdetten gayriye sarf ederse âhirette nedâmette ve hacâlette kalıp ol makâmı tahsîl edenlere karşı yaranmakta ve nâ-ümîlikte kalır¹⁴⁰⁵,

جمله ماضيها ازین نكو شوند / زهر پارینه ازین گردد چو قند¹⁴⁰⁶

Cümle geçmişler¹⁴⁰⁷ bu tövbeden iyi oldular geçen yıllık eski zehir bundan şeker gibi tatlı olur¹⁴⁰⁸ ya'nî (nitekim Kurân-ı 'Azîm'de buyurur¹⁴⁰⁹),

اولئك الذين يبدل¹⁴¹⁰ الله سيئاتهم حسنات¹⁴¹¹

Muktezâsınca geçmiş zamânda vâki' olan günâhları bu tövbe ve inâbet sebebiyle yargılanıp¹⁴¹² iyiliğe tebdîl (olur¹⁴¹³) ve geçmiş yıllardan kalan 'isyânın¹⁴¹⁴ yıllanmış¹⁴¹⁵ zehri gibi mühlik ve kattâl¹⁴¹⁶ olmuş idi (bu istiğfâr¹⁴¹⁷) sebebiyle zehirliği tebdîl olup şekerden lezîz olur niteki¹⁴¹⁸ günâhlık 'âleminde iken her biri

¹⁴⁰⁰ A ve H'de "işitmek".

¹⁴⁰¹ A ve H'de "ni'eminden".

¹⁴⁰² H'de "olursun".

¹⁴⁰³ A ve H'de "olur".

¹⁴⁰⁴ A ve H'de "enfâsını".

¹⁴⁰⁵ A'da yok.

¹⁴⁰⁶ Tüm geçmişler bundan iyi oldu. Geçen seneki zehir bundan şeker gibi oldu.

¹⁴⁰⁷ A ve H'de "mâzîler".

¹⁴⁰⁸ A ve H'de "oldular".

¹⁴⁰⁹ S ve A'da yok.

¹⁴¹⁰ S'de sehven "يبدل" yazılmıştır.

¹⁴¹¹ Onlar o kimselerdir ki (Allah) kötülüklerini iyiliklere çevirdi.

¹⁴¹² A ve H'de "yargılanır".

¹⁴¹³ S'de yok.

¹⁴¹⁴ A ve H'de "isyânına".

¹⁴¹⁵ A ve H'de "yılanın".

¹⁴¹⁶ A ve H'de "kâtîl".

¹⁴¹⁷ S'de sehven iki defa yazılmıştır.

¹⁴¹⁸ A ve H'de "nitekim".

[44b] zakkûm ağaçları hâsıl etmişti tövbe ve rücû' ettikten sonra cenne bâğlarına¹⁴¹⁹ tebdîl olup sâhibine envâ'-i telezzüz ile vâsıl¹⁴²⁰ olur,

سیناترا مبدل کرد حق / تا همه طاعت شود از ما سبق¹⁴²¹

Günâhlarını tebdîl etti Hak tâ dükeli tâ'at oldu ol sebkat eylemiş¹⁴²² günâhlar ya'nî ol işlenmiş günâhları tâ'ate tebdîl eyleyip tâ'at-i sırf eyledi,

توبه آرید و خدا توبه پذیر / امر او گیرید او نعم الامیر¹⁴²³

Tövbe getirin Hudâ tövbeyi kabûl edicidir onun emrin tutun emir edicilerin gökçeği ve sultânı odur ya'nî Hüdâ size tövbe emir eyledi tâ mağfîret edip âhirette derecât-i 'âliler verip sizi râhat-ı ebedîye eriştire ve Hakk'ın emir ve nehy kullarına 'ayn-i 'inâyettir¹⁴²⁴ zîrâ Hak (Ta'âla¹⁴²⁵) (Celle Celâlûhu¹⁴²⁶) dilemez ki kendi kulları 'isyân [45a] ede 'azâba müstahak ola bil ki Hakk'ın murâdı budur mâzî ve müstakbel günâhlarınıza tövbe edip yönünüzü¹⁴²⁷ kendiye dönderesin¹⁴²⁸ Hak da¹⁴²⁹ size birbirinden a'lâ¹⁴³⁰ makâmât (rûzî kıla¹⁴³¹) zîrâ Hak (Ta'âla Hazretleri'nin¹⁴³²) murâdı sizi kerem ve ihsânına mazhar düşüp¹⁴³³ en'âm-i bî-nihâye etmektir ammâ tağâfûl edip kendileri¹⁴³⁴ evvel rahmetten dûr etmeğe sa'y edersiz¹⁴³⁵ imdi âgâh olun (dem bu demdir emr-i Hakk'ı yerine getirip tövbe ve enâbete meşgûl olup¹⁴³⁶) ve bâkî ömrünüzü tâ'at ve 'ibâdetle hatm eyleyin tâ ki rızâ-yı Rahmân'a mazhar düşüp bekâ-yi sermedî ele getiresiz,

¹⁴¹⁹ A ve H'de "bahçelerine".

¹⁴²⁰ A ve H'de "hâsıl".

¹⁴²¹ Hak senin günâhlarını tebdîl eyledi tâ ki bundan önce yaptıkların hepsi 'ibâdet sayılsın.

¹⁴²² A ve H'de "etmiş".

¹⁴²³ Tövbe edin. Allah tövbeyi kabûl edendir. O'nun ermine uyun zîrâ O ne güzel emirdir.

¹⁴²⁴ H'de "ayândır".

¹⁴²⁵ S ve H'de yok.

¹⁴²⁶ S'de yok.

¹⁴²⁷ A ve H'de "boynunuz".

¹⁴²⁸ A ve H'de "dönderesiz".

¹⁴²⁹ A ve H'de "dahi".

¹⁴³⁰ A ve H'de "gökçek".

¹⁴³¹ A ve H'de yok.

¹⁴³² S'de yok.

¹⁴³³ H'de "düşürüp".

¹⁴³⁴ A ve H'de "kendiniz".

¹⁴³⁵ A ve H'de "edersin".

¹⁴³⁶ A ve H'de yok.

مرکب توبه عجائب مرکبست / بر فلک تازید به یک لحظه زیست¹⁴³⁷

Tövbe (nitekim¹⁴³⁸) bineği¹⁴³⁹ ‘acâib benddir¹⁴⁴⁰ bir lahzada alçaktan felek üzerine [45b] sıçrar ve segirdir ya’nî tövbe atına süvâr olun ki bu bedenden ayrıldıkta ol Burâk sizi bir lahzada yedi eflâkın üstüne çıkara¹⁴⁴¹ (dahi¹⁴⁴²) Sırât’ı yıldırım gibi geçirin¹⁴⁴³ zîrâ ol bend¹⁴⁴⁴ ‘acâib cüst ve çâbüktür,

چون بر آرند از پشیمانی انین / عرش لرزد از انین المذنبین¹⁴⁴⁵

Çûn pişmânlıktan inledi getireler ‘arş titrer günâhkârların iniltisinden ya’nî bir kimse¹⁴⁴⁶ günâhların yâd edip Cânib-i Hakk’a derûn-i dilden tövbe eyleyip inleyip¹⁴⁴⁷ ağlaya ve günâhından¹⁴⁴⁸ rücû’ eyleye muhakkak ‘arş onunla bile ağlar ve zâr ve enîne¹⁴⁴⁹ doymayıp hazân bergi¹⁴⁵⁰ gibi titrer ta Hak (Ta’âla¹⁴⁵¹) ol kimsenin¹⁴⁵² günâhı¹⁴⁵³ affetmeyince [46a] ‘arş titremeden sâkin olmaz pes kişiye lâzım ve lâyük olan budur ki dâimâ inlemekten ve ağlamaktan hâlî olmaya tâ Cenâb-i Hakk’ın rahmetine mustağrak olup ‘arş ve ferş ve melâike onunla hem-nevâ olup her dem ona¹⁴⁵⁴ Hak’tan meded ve yardım talep edeler

در بیان فوائد گریه است

Ağlamanın fâideleri beyân eder¹⁴⁵⁵,

زاری و گریه قوی سرمایہ ایست / رحمت کلی قوی تردایه ایست¹⁴⁵⁶

¹⁴³⁷ Tövbe bineği ‘acâip bir binektir. Onunla bir anda alçaklardan feleklere çıkarsın.

¹⁴³⁸ S ve H’de yok.

¹⁴³⁹ S’de “bendi”. A’da yok.

¹⁴⁴⁰ A ve H’de “binektir”.

¹⁴⁴¹ A ve H’de “çıkarıp”.

¹⁴⁴² S’de yok.

¹⁴⁴³ A ve H’de “geçirir”.

¹⁴⁴⁴ A ve H’de “binek”.

¹⁴⁴⁵ Pişmanlıktan inlediklerinde, günâhkârların iniltisi ve sızılıştından ‘arş-ı a’lâ titrer.

¹⁴⁴⁶ A ve H’de “her kim”.

¹⁴⁴⁷ A ve H’de yok.

¹⁴⁴⁸ A ve H’de “günâhtan”.

¹⁴⁴⁹ H’de yok.

¹⁴⁵⁰ H’de yok.

¹⁴⁵¹ S’de yok.

¹⁴⁵² A ve H’de “kişinin”.

¹⁴⁵³ A ve H’de “günâhını”.

¹⁴⁵⁴ A ve H’de yok.

¹⁴⁵⁵ A ve H’de “beyânındadır”.

İnlemek ve ağlamak kavî¹⁴⁵⁷ sermâyedir rahmet-i küllîdir muhkemrak¹⁴⁵⁸ dâyedir
ya'nî inlemek ve ağlamak bu yolda sermâyedir ve besleyici dâyedir,

تا نگرید ابر کی خندد چمن / تا نگرید طفل کی جوشد لبن¹⁴⁵⁹

Tâ bulut ağlamaya kaçan güler çimen tâ oğlancık ağlamaya kaçan taşar ve kaynar süt
ya'nî zâhirde meseldir ki oğlancık ağlamayınca ona¹⁴⁶⁰ süt vermez pes senden¹⁴⁶¹
dâimâ Hak (Ta'âlâ Hazreti'nden¹⁴⁶²) cennet ve dîdâr ve hûr ve kusûr istersen ol
istemenin¹⁴⁶³ nişânı tazarru' ve zârîliktir zîrâ dertle ve niyâzla ve cedd-i¹⁴⁶⁴ taleple
her murâd müyesserdir gerek ma'nevî gerek sûrî [46b] ve illâ bî-niyâzlıkla ve
dertsizlikle isteyen murâda¹⁴⁶⁵ akıllar musahharlıktır¹⁴⁶⁶ demişler zîrâ nice¹⁴⁶⁷,

طفل یک روزہ ہمی داند طریق / کہ بگریم تارسد دایہ شفیق¹⁴⁶⁸

Bir günlük oğlancık dükeli¹⁴⁶⁹ yolu bilir der ki ağlayayım tâ şefkat ile dâye¹⁴⁷⁰ erişsin
öyle olsa,

تو نمی دانی کہ دایہ دایہ گان / کم دہد بی گریہ شیر او را رایگان¹⁴⁷¹

Sen bilmezsin ki ol dâyeler dâyesi⁴ ağlamaksız ılık sütü az verir¹⁴⁷² ya'nî kişi her
murâdı ki talep eyler dertsiz ve iştiyâksız¹⁴⁷³ ve cedd-ü cehtsiz¹⁴⁷⁴ râyigân hüsûlü
mümkün değildir görmezsin ki tıflın ağlaması dâyenin şefkatine sebeptir öyle olsa

¹⁴⁵⁶ A ve H'de "رحمت کلی و محکم دایہ ایست / زاری و گریہ قوی سرمایہ ایست" Beytin anlamı: Küllî rahmet ve güçlü bir besleyicidir; inlemek ve ağlamak kuvvetli bir sermâyedir.

¹⁴⁵⁷ H'de yok.

¹⁴⁵⁸ H'de yok.

¹⁴⁵⁹ Bulut ağlamayınca çimler ne zaman yeşerir? Çocuk ağlamayınca süt (annenin göğsünden) taşar mı?

¹⁴⁶⁰ H'de "ana".

¹⁴⁶¹ A ve H'de "sen dahi".

¹⁴⁶² S'de yok.

¹⁴⁶³ A ve H'de "ol himmetin".

¹⁴⁶⁴ A ve H'de "ve cehd".

¹⁴⁶⁵ A ve H'de "murâd".

¹⁴⁶⁶ A ve H'de "musahharu'l-kadr".

¹⁴⁶⁷ A ve H'de "bî-neticedir".

¹⁴⁶⁸ Bir günlük çocuk bile ne yapacağını biliyor; der ki ağlayayım tâ ki şefkatli dâyem hemen yetişsin.

¹⁴⁶⁹ A ve H'de "cemî".

¹⁴⁷⁰ A ve H'de "dâyeye şefkat".

¹⁴⁷¹ Bilmezsin ki dâyeler dâyesi ağlayıp inlemeden sütü bedava vermez.

¹⁴⁷² A ve H'de "sütünü vermez".

¹⁴⁷³ H'de yok.

¹⁴⁷⁴ A ve H'de "cehd ve ceddsiz".

dâyeler dâyesi ve besleyiciler besleyicisi ki Hüdâ'dir¹⁴⁷⁵ şefkati ve 'inâyeti sütün bî-pervâ olanlara ve bî-niyâz ve battâllara (vermez¹⁴⁷⁶) az verir¹⁴⁷⁷ zîrâ lütuf ve 'inâyeti gönlü sınıklara ve giryân ve nâlân olanlara bî-dırîğ ve mebzûldur ki,

[47a] العطاء فى الطلب

گفت فلیکوا کثیرا گوش دار / تا بریزد شیر فضل کردگار¹⁴⁷⁸

dedi kulak tut¹⁴⁷⁹ tâ fazl-i Kirdigâr sût dōke ya'nî Kur'ân-ı 'Azîm'de gelmiştir ki,

قوله تعالى عز شانه فليضحكوا قليلا فليبكوا كثيرا

Ma'nî¹⁴⁸⁰ budur ki az gülün ve çok ağlayın demek oldu ki dâimâ Allah'a müştâk olup ârzû-yi visâl edip çok çok ağlayın tâ Allah Ta'âlâ (Celle Celâlühu¹⁴⁸¹) fazl ve 'inâyetinden kalbinize 'ilm ve 'amel ve şevk ve rızâ sütün muttasıl revân ede,

آخر هر گریه آخر خنده ایست / مرد آخر بین مبارک بنده ایست¹⁴⁸²

Her ağlamağın sonu gülmedir¹⁴⁸³ sonun görücü adam mübârek kuldur ya'nî bir¹⁴⁸⁴ ağlamağın sonunda gülmek mukarrerdir eğer âhirette hürrem ve handân olayım dersin bu dünyâda ağlamaktan ve inlemekten dūr olma 'alâyikten ve 'avâyikten dil mirâtını¹⁴⁸⁵ [47a] pâk ve mücellâ¹⁴⁸⁶ edip tâlib-i dîdâr-i yâr ol dâr-i (dîdâre¹⁴⁸⁷) lâyük (ve mahl¹⁴⁸⁸) olmağa tahsîl-i isti'dâd kılıp yârın cemâline karşı niyâzda tazarru'da ve giryede olup mesâlih-i dünyâdan bi'l-küllîye el çekip tecelliyyât-i gaybiyye intizârında ol ve dolab-i eşkle gönül bostânında ma'ânî devhaların¹⁴⁸⁹ ve şühûd

¹⁴⁷⁵ A ve H'de "Hüdâ-yı Rebbü'l-'âlemîn'dir".

¹⁴⁷⁶ S'de yok.

¹⁴⁷⁷ H'de yok.

¹⁴⁷⁸ "atâ taleptedir" dedi o zaman "çok ağlayın" ermine uyun tâ ki Allah'ın fazl sütü dökülsün.

¹⁴⁷⁹ H'de yok.

¹⁴⁸⁰ A ve H'de "Ma'nâ".

¹⁴⁸¹ A ve H'de yok.

¹⁴⁸² Her ağlamanın sonu gülmektir. Sonunu görem kişi mübârek bir kuldur.

¹⁴⁸³ A ve H'de "gülmekte".

¹⁴⁸⁴ A ve H'de "her".

¹⁴⁸⁵ A ve H'de "mirât-ı dili".

¹⁴⁸⁶ S'de "پاک و مجلا" tekrarlanmıştır.

¹⁴⁸⁷ S'de yok.

¹⁴⁸⁸ A ve H'de yok.

¹⁴⁸⁹ Büyük ağaç. H'de "revhenilerin".

meyvelerin hâsıl edip neşât-ı dilde ve (sürûr ve¹⁴⁹⁰) sefâ-yi rûhta ol⁷ tâ ki mübârek?
kullardan olup güzîde-i hass-i dergâh olasin,

هرکجا آب روان سبزه بود / هر کجا اشک روان رحمت شود¹⁴⁹¹

Her ne yerdeki akarsu vardır onda sebze vardır¹⁴⁹² her ne yerde ki akar gözyaşı vardır
rahmettir ya'nî akarsuyun eseri (sebze olduğu gibi gözyaşın da eseri¹⁴⁹³) ve netîcesi
rahmet-i Yezdân'dır ve mülâkât-i Rahmân'dır.

[48a] باش چون دولاب نالان چشم تر / تا ز صحن جانت بر روید خضر¹⁴⁹⁴

Dolap gibi inleyici ve gözü yaşlı ol ta cânın sahnında çimenler¹⁴⁹⁵ bite ya'nî dolap-
veş gözü yaşlı ve bağı paslı¹⁴⁹⁶ ol tâ cânın sahrâsında hakâyik çimenzârı ve ma'ârif
gûlzârı ve ma'ânî şükûfeleri vücûda gele şehir-i dil vesvâs-ı¹⁴⁹⁷ nefsânîyle harâbe
müteveccih olmuş iken ma'mûr ve pûr-revnağ ola zîrâ cânın¹⁴⁹⁸ ve dilin revnağı ve
refâhîyeti ve bekâsı Hakk'ın nûruyla muttasıf olup vücûd-i Hakla kâim ve dâim
olmasıdır ammâ onlar ki bu cân ve dil şehrin ihmâlle¹⁴⁹⁹ harâba verip nefsi emmâre
harâbesinden¹⁵⁰⁰ ma'mûr ettiler dünyâda ve âhirette a'mâ olup¹⁵⁰¹ Hazret-i Hak
yanında nâmları اولئك كالانعام olup bu devletten¹⁵⁰² dûr ve mahrûm¹⁵⁰³ oldular ve onlar
ki bu evsâf-i hamîdîyeyi kesb edip 'aşk-i ilâhîye mazhar [48b] düşüp cânları¹⁵⁰⁴ nûr-ı
mahz ettiler onlar¹⁵⁰⁵ dîdâr-ı Hak'tan ve zât-ı Hak'tan¹⁵⁰⁶ bir nefes ayrılmazlar dâimâ

¹⁴⁹⁰ A ve H'de yok.

¹⁴⁹¹ A ve H'de "بود". Nerede ki akar su varsa yeşillik de var. Nerede ki akan göz yaşı varsa rahmet de var.

¹⁴⁹² A ve H'de "olur".

¹⁴⁹³ A ve H'de yok.

¹⁴⁹⁴ Inleyen dolap gibi gözün yaşlı olsun tâ ki cânının sâhasında çimenler yeşersin.

¹⁴⁹⁵ S'de sehven "چمنلر" yazılmıştır.

¹⁴⁹⁶ S'de sehven "باشلو" yazılmıştır.

¹⁴⁹⁷ A ve H'de sehven "ساوس" yazılmıştır.

¹⁴⁹⁸ A ve H'de "cân".

¹⁴⁹⁹ A ve H'DE "ihmâl ve".

¹⁵⁰⁰ A ve H'de yok.

¹⁵⁰¹ A ve H'de yok.

¹⁵⁰² A ve H'de "devlette".

¹⁵⁰³ A ve H'de "mehcûr".

¹⁵⁰⁴ A ve H'de "cânların".

¹⁵⁰⁵ H' de yok.

¹⁵⁰⁶ A ve H'de "Hüdâ'dan".

mustağrak-i subhân-i¹⁵⁰⁷ cemâl-i îlahî olup bahr-ı zâtta mâhiyân-i Zü'l-celâl olup on sekiz bin ‘âleme feyz-risân olurlar,

در بیان کسب مجاهده

Mücâhedenin ve kesbin¹⁵⁰⁸ beyânındadır¹⁵⁰⁹,

کسب را همچون زراعت دان ای عمو / تا نکاری نخل نبود آن تو¹⁵¹⁰

Kesbi ve kazanmağı¹⁵¹¹ ekin gibi bil ey ‘amû tâ ekmeysin dahl ve hâsıl¹⁵¹² senin olmaz ya’nî âhiret kazancı da dünyâ ekini gibidir mâdâm ki bunda ekinin ekmeysin onda hâsıl almazsın bi her hâl bunda tahsîl etmeyecek onda vardıkta müflis ve tühîdest olmak mukarrerdir (nitekim buyrulmuştur,¹⁵¹³ الدنيا مزرعت الاخره)

آنچه کاری بد روی و آن آن تست / ورنه این بیداد بر تو شد درست¹⁵¹⁴

Onu ki ekersin biçersin ol senindir ve eğer ekmezsen bu bî-dâdlık ve zulüm üzerine dürüst mukarardır ya’nî ekmediğin yerden nesne¹⁵¹⁵ biçemezsin (yoksa ekmediğin biçmek istersen¹⁵¹⁶) zulüm [49a] ve bî-dâdlık üstüne sâbit olup zâlimler ve tâğiler sülûkundan¹⁵¹⁷ olursun zîrâ senin olan şey ancak kendi kesbin ve kazancındır,

هیچ گندم کاری وجو بر دمد / دیده ای اسبی که کره خردهد¹⁵¹⁸

Hîç buğday ekersen arpa¹⁵¹⁹ yemiş verir mi bir atı gördün mü ki eşek sıpasın doğura ya’nî eğer âhiret ‘amelin kazandınsa yine ‘avezi âhirettir¹⁵²⁰ ve ni’emdir¹⁵²¹ ve eğer dünyâ ‘ameli ki zulümdür ve fesâddır ve hakt ve hasettir¹⁵²² ve bunlara benzer ne

¹⁵⁰⁷ H’de yok.

¹⁵⁰⁸ H’de “kesb eylemek”.

¹⁵⁰⁹ A’da yok.

¹⁵¹⁰ Kazancı ekin ekme gibi bil amca! Ağacı ekmezsen senin olamaz.

¹⁵¹¹ A ve H’de “kazancı”.

¹⁵¹² A ve H’de “dahl-ı visâl”.

¹⁵¹³ S’de yok. Cümlelerin anlamı: Dünyâ âhiretin tarlasıdır.

¹⁵¹⁴ Neyi ekersen onu biçersin ve o senindir. Aksi takdirde bu kesin bir zulüm ve ‘adâletsizliktir.

¹⁵¹⁵ A’da yok.

¹⁵¹⁶ A ve H’de “ve ekmediğin için”.

¹⁵¹⁷ A’da “meslekinden”.

¹⁵¹⁸ Arpa ektiğinde hiç buğday biçer misin? At hiç eşek sıpası doğurur mu?

¹⁵¹⁹ A’da yok.

¹⁵²⁰ A ve H’de “mukarrerdir”.

¹⁵²¹ A ve H’de yok.

¹⁵²² H’de yok.

kabâyah¹⁵²³ var ise hâsıl ettin ise cezâları ve sezâları¹⁵²⁴ da mukarrerdir ve muhakkaktır hiç tebdîle¹⁵²⁵ ve tağyîre mecâl yoktur (eğer hayir ve¹⁵²⁶) eğer şer ‘amelidir¹⁵²⁷ kendinden münfekk değildir,

ای خنک آنکه جهادی می کند / بر بدن زجری و دادی می کند¹⁵²⁸

Ey baht ona ki nefisle cihâd eyler bedeni üzerine zecr eyler ve ‘adl eyler ya’nî ‘âlemde baht ve devlet ol kimsenindir nefsiyle cihâd edip ve bedenine zecr ve sitem edip riyâzetle ve ‘ibâdetle za’îf ve nahîf [49b] ve mağlûb ve mutî’ eyler ve nefsi mürde edip rûhunu zinde eyler ve kalbine sefâ verip ‘ilm ve ‘amel ile ‘adl ve dâd eyler,

گرتوکل می کنی در کار کن / کشت کن پس تکیه بر جبار کن¹⁵²⁹

Eğer tevekkül eylersen ‘amel içinde eyle evvel ek de¹⁵³⁰ ondan sonra Cabbâr’a sığın ya’nî evvel mücâhedeni ve ibâdetini ve perhîzini¹⁵³¹ eyle ondan sonra tevekkül eyle evvel ta’ât ve ‘amel tohmun ek ve ondan sonar Hak’tan¹⁵³² yardım iste,

جهد می کن تا توانی ای کیا / در طریق انبیا و اولیا¹⁵³³

Cehd eyle tâ kâdir oldukça ey¹⁵³⁴ ulu enbiyânın ve evliyânın tarîkine ya’nî¹⁵³⁵ bu cihânın¹⁵³⁶ gayri efkârı ve akvâlî ve ef’âlî gider kâdir oldukça enbiyâ ve evliyâ tarîkine duruş tâ onların zümresinden olup onlarla haşr olasın ve onların¹⁵³⁷ mûnis ve yâr olasın,

¹⁵²³ H’de yok.

¹⁵²⁴ H’de yok.

¹⁵²⁵ A ve H’de “tebdîl”.

¹⁵²⁶ A ve H’de yok.

¹⁵²⁷ A ve H’de “‘ameli ise”.

¹⁵²⁸ Ne mutlu cihâd eden o kimseye; tenine acı ve güçlük verene.

¹⁵²⁹ Eğer tevekkül edeceksen bir işi yaptıktan sonar eyle. Once ek sonar o Cebbâr’a sığın.

¹⁵³⁰ A ve H’de “dahî”.

¹⁵³¹ H’de yok.

¹⁵³² A ve H’de yok.

¹⁵³³ Ey ulu kimse yapabildiğin kadar enbiyâ ve evliyâ yolunda çalış ve çabala.

¹⁵³⁴ H’de “o”.

¹⁵³⁵ H’de yok.

¹⁵³⁶ A ve H’de “cihânda”.

¹⁵³⁷ A ve H’de “onlarla”.

کافر من گر زیان کردست پس¹⁵³⁸ / در ره ایمان و طاعت یک نفس¹⁵³⁹

Kâfirim ben eğer kimse ziyân [50a] ettiyse îmân ve tâ'at yolunda bir nefes ya'nî sen¹⁵⁴⁰ evvelince ömrünü îmânla tâ'ata sarf eyle ve îmân ve tâ'atın levâzımına¹⁵⁴¹ (yolunda bir nefes¹⁵⁴²) sa'y eyle eğer bir nefescik zîyân edersen ben Hakk'ı setr etmişlerden olayım diye buyururlar,

سنگ بر آهن زدی آتش نجست / این نباشد ور بباشد نادرست¹⁵⁴³

Taşı demire vurdun od çıkmadı mı bu olmaz olursa da azdır ya'nî îmân ve tâ'at ikisi taşla demir birbirine¹⁵⁴⁴ vuracak ya'nî ikisin bir yere cem' edecek âteş-i ma'rifet ve nûr-ı basîret zuhûr etmezse olmaz eğer çakmamak olursa da az vâki' olur elbette eseri mukarrerdir sen hemân îmânala tâ'atta möhkem ve sâbit ol netîce çakmamak olmaz elbette zuhûr eder

در بیان من قرع الباب و لج ولج

Onun beyânındadır ki bir kimesne bu kapıyı kaksa ve ikdâm eylese elbette [50b] ol kapıya dâhil olur,

خود که گوید این در رحمت نثار / که نیابد در اجابت صد هزار¹⁵⁴⁵

Hod bu rahmet kapısını (kim vura¹⁵⁴⁶) ki ol yüz bin icâbet bulmaz ya'nî her kim ki Hakk'ın ihsânı ve hidâyeti kapısın niyâz eliyile¹⁵⁴⁷ dak (dak¹⁵⁴⁸) eyler Hak Ta'âlâ ona yüz bin feth-i bâb eyler ve du'âların müstecâb ve dileklerin hâsıl eyler,

چون در معنی زنی بازت کنند / بر فکرت زن که شهبازت کنند¹⁵⁴⁹

¹⁵³⁸ A ve H'de "کس".

¹⁵³⁹ Eğer kimse îmân ve takvâ yolunda bir nefes bile zarar ederse ben kâfirim.

¹⁵⁴⁰ H'de yok.

¹⁵⁴¹ H'de yok.

¹⁵⁴² S ve A'da yok.

¹⁵⁴³ Taşı demire vurdun ateş çıkmadı. Bu olmaz, olursa da nâdirdir.

¹⁵⁴⁴ A ve H'de "ile mürekkebdır bir mertebeye".

¹⁵⁴⁵ Kim söyler bu rahmet kapısına gelen yüz bin icâbet bulamaz?

¹⁵⁴⁶ A ve H'de yok.

¹⁵⁴⁷ A ve H'de "ile".

¹⁵⁴⁸ S'de yok.

¹⁵⁴⁹ Ma'nâ kapısın vurursan kapıyı sana açarlar. Fikir kanadın vurmaya dur ki seni şahbâz yapsınlar.

Çün ma'nî kapısın vurursan sana açarlar fikrin kanadın vur ki seni şahbâz ederler ya'nî ma'nî kapısın vurup Hak'tan man'î¹⁵⁵⁰ talep eylersen¹⁵⁵¹ sana ma'ânî kapısın öyle açarlar ki ma'ânî bahrine mustağrak olursun ba'duhu fikir kanatların açıp Hakk'ın senâyi'in ve bedâyi'in ve 'acâip ve garaîp¹⁵⁵² ve hikmetlerin seyr etmeğe tayerân ve cevân eylersin¹⁵⁵³ şahbâz-i ma'ânî¹⁵⁵⁴ olup âsümân-i ma'rifete 'urûc [51a] eylersin¹⁵⁵⁵,

چون طلب کردی بجد آید نظر / جد خطا نکند چنین آمد خبر¹⁵⁵⁶

Çün talep eyledin (cedle sana nazara gelir ced hatâ eylemez haber böyle geldi ya'nî senin Hakk'ın rizâyeti ve likâsı¹⁵⁵⁷) (ced ve¹⁵⁵⁸) cehdile talep eyleyesen muhakkak belki ceddinde hatâ eylemezsen (elbette¹⁵⁵⁹) ol cedd-ü cehd seni ol murâd edindiğin maksûda vâsıl eder bî-şekk ve bî-şüphe,

گر گران و گرشتابنده بود / عاقبت جوینده یابنده بود¹⁵⁶⁰

Eğer ağır yürüyücü ve eğer acele eyleyici ola 'âkıbet arayıcı olan bulucu ola (ya'nî sâlik ki 'uluvv-i himmet ve meşreb-i 'azib? sâhibi ola¹⁵⁶¹) gerek ağır yürüsün gerek 'acele eylesin 'âkıbet menzile erişir¹⁵⁶² zîrâ talep insânı maksûda eriştirmezse olmaz sen¹⁵⁶³ hemân iste ki dürüst eyle,

چون نشینی بر سر کوی کسی / عاقبت بینی تو هم روی کسی¹⁵⁶⁴

Çün bir kimsenin mahallesi üzerinde oturasın¹⁵⁶⁵ [51b] 'âkıbet bir kimsenin hem sen yüzün görürsün ya'nî bir 'âşık ki dâimâ kûy-i cânânda müntazır-ı dîdâr ola elbette bir

¹⁵⁵⁰ A ve H'de "ma'nâ".

¹⁵⁵¹ A ve H'de "edersen".

¹⁵⁵² H'de yok.

¹⁵⁵³ A ve H'de "edersin".

¹⁵⁵⁴ A'daki derkenâr: "من طلب شتا و جد وجد / و من قرع الباب و لج ولج: "Kim bir şeyi talep edip cehd ederse onu bulur. Kim bir kapıyı çalmaya ısrar ederse, kapı üzerine açılır."

¹⁵⁵⁵ A ve H'de "edersin".

¹⁵⁵⁶ Çalışıp çabalayıp talep eylersen sana da nazar olunur. "çalışmak hata yapmaz" diye haber geldi.

¹⁵⁵⁷ A ve H'de yok.

¹⁵⁵⁸ S'de yok.

¹⁵⁵⁹ S'de yok.

¹⁵⁶⁰ İster ağır ağır ister çabuk olsun, sonunda arayan bulandır.

¹⁵⁶¹ A ve H'de yok.

¹⁵⁶² H'de "erir".

¹⁵⁶³ A ve H'de "pes".

¹⁵⁶⁴ Birinin mahallesi üzerine oturursan sonunda yüzünü görürsün elbet.

gün (ol mahalle içeri rûy-i yâr ve likâ-yi cânânı seyr eder cânânın¹⁵⁶⁶) mahallesi gönüldür ki,

قلب المومن بيت الله و عرش الله¹⁵⁶⁷

Der ki tahtgâhtır eğer sâ'at bi sâ'at ve nefes bi nefes ol kûye murâkib olup bi'l-küllîye sen¹⁵⁶⁸ 'âkıbet bir gün ol mahbûb-i hakîkînin cemâlini ol canda 'âyânen müşâhede edip maksûda vâsıl olmazsın¹⁵⁶⁹,

چون ز چاهی می کنی هر روز خاک / عاقبت اندر رسی با آب پاک¹⁵⁷⁰

Çün bir kuyudan her gün toprak kazasın¹⁵⁷¹ 'âkıbet bir pâk suya erişirsin ya'nî eğer tabi'atin çâhından her gün sıklet ve kesâfet ve nuhûset toprağın kazıp çıkarmak üzere olasın 'akıbet ol ebeden pâk ve safî olan rûh-i kudsîyeye vâsıl olup hayât-i ebedî bulursun,

گفت پیغمبر که چون کوب دری / عاقبت زان در برون آید سری¹⁵⁷²

(Hazret-i¹⁵⁷³) Peygamber 'aleyhisselâm dedi ki çün bir kapıyı döğesin 'akıbet ol kapıdan [52a] dışarı bir baş (çıkart ve¹⁵⁷⁴) görürsün ya'nî 'âlem-i melekûtun kapısı ki kalbin hânesine ulaşıktır eğer ol kapıyı cedle vurasın 'akıbet o kapıdan bir 'âlem-i lâhût kâfının 'ankâyı lâ-mekânîsi baş çıkarıp¹⁵⁷⁵ sahrâ-yi canda cevân eyleyeserdir,

در طلب زن دائما تو هر دو دست / که طلب در راه نیکو رهبر است¹⁵⁷⁶

Talebe vur dâimâ sen iki elini ki talep yol içre iyi rehberdir ya'nî iki elinle dâmen-i talebe möhkem yapışıp ondan ayrılma ki bu yolda talepten¹⁵⁷⁷ (iyi rehber bulunmaz

¹⁵⁶⁵ H'de "olursan".

¹⁵⁶⁶ S'de yok.

¹⁵⁶⁷ Mü'minin kalbi Allah'ın evi ve 'arşıdır.

¹⁵⁶⁸ A ve H'de yok.

¹⁵⁶⁹ A ve H'de "olursun sen".

¹⁵⁷⁰ Her gün bir kuyunun toprağını biraz kazarsan sonunda temîz suya varırsın.

¹⁵⁷¹ A ve H'de "kazarsın".

¹⁵⁷² Peygamber buyurdu ki eğer bir kapıyı çalarsan sonunda birisi kapıyı sana açar.

¹⁵⁷³ S'de yok.

¹⁵⁷⁴ S'de yok.

¹⁵⁷⁵ A ve H'de "kaldırıp".

¹⁵⁷⁶ Sen dâima iki elini taleple vur zîrâ talep bu yolda iyi yol göstericidir.

¹⁵⁷⁷ A'da "taleptir".

zîrâ hidâyet Hak talebidir¹⁵⁷⁸) ki bir murâdı nâ-murâda dâd etmek dilese evvel¹⁵⁷⁹ ol murâda lâîk talep verir ondan murâda eriştirir,

گه بگفت و گه به خاموشی و گه / بوی کردن گیر هر سو بوی شه¹⁵⁸⁰

Kâh sûz ile ve kâh epsem olmağla ve kâh koku eylemek ile her cânibden şâhın kokusun tut ya'nî evfsâf-i îlahîyeyi kâh söylemekle¹⁵⁸¹ ve kâh hâmûş olup tefekkür etmek ile¹⁵⁸² ve her¹⁵⁸³ cânibinden koku almağla râyihi ol¹⁵⁸⁴ ve gafletten ve ihmâlden [52b] ve şehvâtten pâk ol tâ cemâl-i bâ-kemâl-ı ma'sûk bir gün cilveye¹⁵⁸⁵ gelip seni senlikten halâs eyleyip¹⁵⁸⁶ cezbe-yi Rahmân'a mazhar ve sezâvar ede,

هین مزن تو از ملولی آه سرد / دردجو و درد جو و درد درد¹⁵⁸⁷

Âgâh ol (melûl olma ve¹⁵⁸⁸) melûlluktan (mahzûn olma ve¹⁵⁸⁹) soğuk âh eyleme (var¹⁵⁹⁰) dert iste¹⁵⁹¹ dert dert¹⁵⁹² iste ya'nî 'âlem-i¹⁵⁹³ hakîkat bana keşf olup ma'ânî (bana¹⁵⁹⁴) yüz göstermedi deyip melûl olup âh-i serd etme hemen derd iste¹⁵⁹⁵ her kaçan ki derd-i îlâhî sana yüz göstere ol vakit muhakkak bil ki 'âlem-i ma'ânî sana musahhardır zîrâ cemî'-i tâliplerin başı derttir¹⁵⁹⁶ şöyle ki dert sende mevcûd ola 'ayn-i dermân bilir¹⁵⁹⁷ bir nefes ondan fâriğ ve münfek olma¹⁵⁹⁸ tâ¹⁵⁹⁹ maksûd-i bi'z-

¹⁵⁷⁸ A ve H'de yok.

¹⁵⁷⁹ A ve H'de yok.

¹⁵⁸⁰ Bazen sözle bazen susmakla bazen de koklayarak her tarafta o şâhın kokusunu almaya çalış.

¹⁵⁸¹ A ve H'de "söylemeğe".

¹⁵⁸² A ve H'de "etmeğe".

¹⁵⁸³ A ve H'de yok.

¹⁵⁸⁴ A ve H'de yok.

¹⁵⁸⁵ A ve H'de "cilâya".

¹⁵⁸⁶ A ve H'de "edip".

¹⁵⁸⁷ Sakın mahzunluktan soğuk âh etme. Dert ara dert, derd ara, derd derd.

¹⁵⁸⁸ S'de yok.

¹⁵⁸⁹ S'de yok.

¹⁵⁹⁰ S'de yok.

¹⁵⁹¹ A ve H'de "üstüne".

¹⁵⁹² A ve H'de yok.

¹⁵⁹³ A ve H'de "'ilm ve".

¹⁵⁹⁴ S'de yok.

¹⁵⁹⁵ A ve H'de "üstüne".

¹⁵⁹⁶ A ve H'de "başdır dert".

¹⁵⁹⁷ A ve H'de "bilip".

¹⁵⁹⁸ A ve H'de "olmaya".

¹⁵⁹⁹ A ve H'de yok.

zâtı vücûdunda nakt bulup cemî'-i müşkilâtı halledip ve şek ve şüpheden halâs olup kâmil ve mükemmil¹⁶⁰⁰ olasin⁹,

ای بسا کاری که اول صعب گشت / بعد از آن بگشاده شد سختی گشت¹⁶⁰¹

Ey çok işler ki (o¹⁶⁰²) evvel güç oldu [53a] ondan sonra güşâde olup açıldı katılık geçti ya'nî taleb-i Hak'ta sana katılık erişip ba'zı kar güç görünürse¹⁶⁰³ gamgîn olup nâ-ümît olma ve talebinde¹⁶⁰⁴ usanmaklık etme nice işler olur ki evvel güç olur ammâ sonu öyle âsân ve güşâde olur¹⁶⁰⁵ ki evvel çektiğin zahmetler küllî rahmet olup mihnet muhabbete tebdîl olur,

اندراین ره می تراش و می خراش / تا دم آخر دمی فارغ مباش¹⁶⁰⁶

Bu yolda yön ve darmla?¹⁶⁰⁷ tâ âhir nefesin bir dem fâriğ olma ya'nî kâh kaşın (kâhi¹⁶⁰⁸) korun ve kazın sürün yönün ol cânibine¹⁶⁰⁹ olsun ve 'azmin ol yana olsun bir dem fâriğ olma tâ âhir ser reşteye ve (bir¹⁶¹⁰) ser- çeşmeye erişesin,

همدمی را جو که زو یابی مدد / همدل و همدردجویی احد¹⁶¹¹

¹⁶¹²Bir yoldaş iste ki ondan meded bulasın¹⁶¹³ oncaleyin yoldaş ki hem-dil ve hem-dert ola ve tâlib-i Ahed ola ya'nî (dâhil-i¹⁶¹⁴) sâlik olan kimseye evvelâ bir¹⁶¹⁵ hem-dil ve hem-nefes yoldaş-i mâlâbüddür¹⁶¹⁶ tâ ki bir birine kol ve kanat olup râh-i Hüdâ'da hem-râhı ola tâ ki onunla kat'-i 'ukûbat-i sülûk ve seyr-i menâzil-i tecelliyât-i rebbü'l-mülûk edip az zamân içinde maksûduna fırsat bulup murâdına

¹⁶⁰⁰ H'de yok.

¹⁶⁰¹ Ne çok işler var önce zor olup sonra açılıp kolaylaşan.

¹⁶⁰² S'de yok.

¹⁶⁰³ A ve H'de "görüp".

¹⁶⁰⁴ A ve H'de "talebinden".

¹⁶⁰⁵ H'de yok.

¹⁶⁰⁶ Bu yolda çalış ve çabala. Son deme kadar sakın vazgeçme.

¹⁶⁰⁷ A ve H'de "bulun ve?".

¹⁶⁰⁸ S'de yok.

¹⁶⁰⁹ H'de "cânibe".

¹⁶¹⁰ S'de yok.

¹⁶¹¹ Öyle bir dost ara ki ondan meded bulasın; gönlü ve derdiniz bir ola, Ahed'e tâlib ola.

¹⁶¹² A'daki derkenâr; السلامه فی الوجد: "Selamet vahdettedir."

¹⁶¹³ A ve H'de "bulan".

¹⁶¹⁴ A ve H'de yok.

¹⁶¹⁵ A ve H'de yok.

¹⁶¹⁶ A ve H'de "lâbüddür".

erişe ve eğer yâr ve hem-nişîni ‘ârif-I vâsıldan¹⁶¹⁷ gayrı ola ve ehl-i hevâ ve ehl-i havâ¹⁶¹⁸ nefis ola mukarrerdir ki dem bi dem esfelü’s-sâfilîne tenezzül edip nisyân ve gaflet perdeleri her cânibin ihâta edip kârı harâba müteveccih ola¹⁶¹⁹,

لیک هر گمراه را همدم مدان / غافلان خفته را آگه مدان¹⁶²⁰

Lakin¹⁶²¹ her yol-azdırmış yoldaş bilme gâfil yatanları uyanık ve âgâh bilime ya’nî,

المومن کیس ممیز فطن¹⁶²²

Hasbince ki mü’min güşâde¹⁶²³-teb’ ve zîrek ve ehl-i temîz ve ? gerektir her adamın ve her sâlikin mertebesin temîz edip geçesin¹⁶²⁴ gaflet nevmine gark olan bî-zevk [54a] gümrâhlar âgâh¹⁶²⁵ fehmi eyleyip kendinde¹⁶²⁶ ol uykuya giriftâr olmayasın zîrâ yoldan azmışın ve menzile ermişin¹⁶²⁷ nihâyeti yoktur (? sarrâf ve nakkâd olup¹⁶²⁸) (ona göre¹⁶²⁹) sâhib-i¹⁶³⁰ vaktile¹⁶³¹ vaktin yitirmişin¹⁶³² mâbeynin fark eylesin tâ sen de gümrâh olup cehâlet beyâbânında¹⁶³³ kalmayasın,

هست تنهایی به از یاران بد / نیک با بد چون نشیند بد شود¹⁶³⁴

Tenhâlık yegdir yaramaz yoldaştan¹⁶³⁵ iyi (adam¹⁶³⁶) çûn yaramazla¹⁶³⁷ otura yaramaz olur ya’nî¹⁶³⁸ eğer sülûkuna ve ‘irfânına münâsib¹⁶³⁹ ve lâyıy yâr bulmazsan

¹⁶¹⁷ A ve H’de “vâsıl ‘âriften”.

¹⁶¹⁸ A ve H’de yok.

¹⁶¹⁹ A ve H’de “Hüdâ’ya müvecceh ola”.

¹⁶²⁰ Lâkin her yoldan sapana dost deme. Uyuyan gâfilleri âgâh bilme.

¹⁶²¹ A ve H’de “Liken”.

¹⁶²² Mümin akıllı, zekî ve anlayışlı olmalı.

¹⁶²³ H’de yok.

¹⁶²⁴ A ve H’de “nice”.

¹⁶²⁵ A ve H’de yok.

¹⁶²⁶ A ve H’de “kendin dahi”.

¹⁶²⁷ A ve H’de “erişememişin”.

¹⁶²⁸ A ve H’de yok.

¹⁶²⁹ S’de yok.

¹⁶³⁰ H’de yok.

¹⁶³¹ A ve H’de “dikkatle”.

¹⁶³² A ve H’de “yitirmiş iken”.

¹⁶³³ H’de yok.

¹⁶³⁴ Yalnızlık kötü arkadaşlarla oturmaktan daha iyidir. İyi, kötüyle oturursa kötüleşir.

¹⁶³⁵ A ve H’de “yoldaşlardan”.

¹⁶³⁶ S’de yok.

¹⁶³⁷ A ve H’de “yaramazlarla”.

¹⁶³⁸ A’da yok.

¹⁶³⁹ H’de yok.

zinhâr tenhâ olmak yegdir ondan ki halâyik-i cins¹⁶⁴⁰ ve nâdân ola şöyle ki bir ân hem-nişînin¹⁶⁴¹ câhil ola onun¹⁶⁴² bed ve serd¹⁶⁴³ nefesi seni şuhûdundan¹⁶⁴⁴ ve zevk-i derûnundan dûr edip kendi gibi bî-zevk ve bâtıl etmek mukarrerdir,

غير پير اوستاد و سرلشکر مباد / پير گردون نى ولى پير رشاد¹⁶⁴⁵

Pîrden gayrı kimse üstâd ve serleşker olmasın cihân- pîri değil [54b] velî¹⁶⁴⁶ irşâd pîri ya'nî sâlikin üstâdı ve serveri ve muktedâsı pîr-i mürşid ve kâmil-i ? gerektir yoksa gerdûn devrinden ve ay ve yıl seyrinden sakalı ve saçı ağarmış ola ammâ kalbi henûz siyâh mermerden katı ve ? ola oncaleyin pîre 'ârifler tıfl dahi demezler zîrâ ef'âlde havf ve hayâ ve teslîm mevcûttur ammâ pîr-i gerdûn bî-basîrette¹⁶⁴⁷ hamâkatten¹⁶⁴⁸ ve zulmet ve cehâletten ma'adâ nice ef'âl-i bed¹⁶⁴⁹ ve zarar-i¹⁶⁵⁰ halk ve mûzîlik mukarrerdir öyle olacak bî-ziyân tıfla nice berâber olur belki onlardan olur ki onların şa'nında Hazret-i Hak (Celle a'lâ¹⁶⁵¹),

اولئک کالانعام بل هم اضل¹⁶⁵²

Buyurmuştur imdi onlar çok yaş¹⁶⁵³ yaşamakla sakalları ağarıp ef'âl-i hamîde hâsıl¹⁶⁵⁴ edemeyip cehâlet ve gurûrda kalan pîrlerdendir onlar gibi¹⁶⁵⁵ pîrlerden hayvanât efdâl idiğine bî-nihâyet delîl gelmiştir pes sen sâlike lâzım olan oldur ki bir [55a] pûr-nûr¹⁶⁵⁶ hâsıl edesin ki ol nûrle kendine tenezzül ve terakkî veren insânı teşhîs eyleyip âgâhlık ve zevk anladığın kimseye kurbet¹⁶⁵⁷ ve yakınlık tahsîlin¹⁶⁵⁸

¹⁶⁴⁰ A ve H'de "habîs".

¹⁶⁴¹ H'de yok.

¹⁶⁴² A ve H'de yok.

¹⁶⁴³ H'de "şer".

¹⁶⁴⁴ A ve H'de "şuhûddan".

¹⁶⁴⁵ Pîrsiz hoca ve ordu komutanı olmasın. Maskat dünya yaşlısı değildir, irşâd pîridir.

¹⁶⁴⁶ A ve H'de "ve lâkin".

¹⁶⁴⁷ A ve H'de "bî-basîret".

¹⁶⁴⁸ A ve H'de "hamâkatte".

¹⁶⁴⁹ A ve H'de yok.

¹⁶⁵⁰ H'de "zarâ'ir".

¹⁶⁵¹ S'de yok.

¹⁶⁵² Onlar hayvânlar gibiler hatta daha aşağılıktırlar.

¹⁶⁵³ A ve H'de yok.

¹⁶⁵⁴ H'de yok.

¹⁶⁵⁵ H'de yok.

¹⁶⁵⁶ A ve H'de "nûr".

¹⁶⁵⁷ A ve H'de "karîp".

¹⁶⁵⁸ A ve H'de "hâsıl".

edip cefâsın ‘ayn-i vefâ bilip teslîm ve râzî olup özünü ten ve onu cân anlayasın ten cândan müstağnî olmadığı¹⁶⁵⁹ gibi sende ondan¹⁶⁶⁰ hergiz¹⁶⁶¹ mutağnî olmayasın tâ¹⁶⁶² onun nefesinden behremend¹⁶⁶³ olup zâtına ve hakîkatine vâsıl olasın ve ammâ gaflet ve taklît ve riyâ ehli olanlardan ictinâb-i küllî edip vaktinde hazırlarla hem-nefes olasın,

پیر باشد نردبان آسمان / تیر پر آن از که گردد از کمان¹⁶⁶⁴

Gönüllerin nerdübânı pîr-i mürşid olur ok (neden¹⁶⁶⁵) uçucu (ok gibi¹⁶⁶⁶) olur yaydan olur (ya’nî pîr-i mürşid ? kudrette kemân gibidir ki mürîd-i ok gibi¹⁶⁶⁷) menzil-i maksûda bir ân eyleyip¹⁶⁶⁸ hedef-i murâda eriştirir ve âsümân-i hakâyika ve ‘âlem-i lâhûta [55b] nerdübân olur tâ makâm bi makâm ‘urûc ettirip kendi gibi mertebe-yi kemâle eriştirir,

در بیان آنکه طالب را هر آینه از پیرناگزیرست

Onun beyânındadır ki tâlibin elbette pîre muhtâc olması nâçârdır,

پیر را بگزین که بی پیر این سفر / هست پر آفت پس خوف (و خطر)¹⁶⁶⁹

Pîr urundula? ki¹⁵ pîrsiz bu sefer çok¹⁶⁷⁰ pür-‘âfettir ve korkuludur (ve hater budur¹⁶⁷¹) ya’nî râh-ı Hak’tan sarp ve âfetli ve pür-havf ve hater bir yol dahi yoktur¹⁶⁷² pîrsiz ve delîlsiz bu yola girilmek muhâldir niteki¹⁶⁷³,

الدليل ثم السبيل و الرفيق ثم الطريق¹⁶⁷⁴

¹⁶⁵⁹ A ve H’de “olduğu”.

¹⁶⁶⁰ A ve H’de “senden”.

¹⁶⁶¹ A ve H’de yok.

¹⁶⁶² A ve H’de “olup”.

¹⁶⁶³ S’de sehven “بهره مندن” diye yazılmıştır.

¹⁶⁶⁴ Pîr gökyüzünün merdivenidir. Ok, yay vasıtasıyla kanat gibi uçucu olur.

¹⁶⁶⁵ S’de yok.

¹⁶⁶⁶ A’da yok.

¹⁶⁶⁷ A ve H’de yok.

¹⁶⁶⁸ A ve H’de “erip”.

¹⁶⁶⁹ S’de yoktur. Beytin anlamı: Pîri seç zîrâ pîrsiz bu yolculuk âfetlerle, korkularla ve tehlikelerle doludur.

¹⁶⁷⁰ A ve H’de “havf”.

¹⁶⁷¹ A ve H’de yok.

¹⁶⁷² A ve H’de “yok”.

¹⁶⁷³ A ve H’de “nitekim”.

Buyurulmuştur imdi elbette bir râhşinâsı-i kâmil ? eri isteyip bulup ¹⁶⁷⁵dâmenine möhkem el vurup mürid-i sâdık olup kendi varlığın ol kâmilin varlığında mahvedip hakikat üzere onu pîşvâ ve mürşid edinip bu râh-i pür-âfeti onun sâyesinde huzûr ve râhatla kat' edip menzil-i maksûda erişmeğe sa'y ve mülâzemet edesin,

آن رهی که بارها تو رفته ای / بی قلاوز اندر آن آشفته ای ¹⁶⁷⁶

Ol yolu ki sen nice kez gitmiştin ¹⁶⁷⁷kılavuzsuz ol yolda dîvânesin ya'nî nice kez (ol yolu ki ¹⁶⁷⁸[56a] gittiğin yola bir kez kılavuzsuz gitsen nice yerde yol yitirip dîvâne olup şaşırırsın öyle olsan ¹⁶⁷⁹bildiğin yola delîlsiz gidemeyecek bilmediğin yola nice gidebilirsin gidemezsin,

پس رهی را که ندیدیستی تو هیچ / بین ¹⁶⁸⁰مرو تنها ز رهبر سرمپیچ ¹⁶⁸¹

Pes bir yolu ki sen hiç görmemiş olası nâdânın üzerinde olmaya çok ¹⁶⁸⁵seni bu yolda dîvler âvâzı sergeşte ve sergerdân eyler ya'nî eğer ol mürşid-i âfâk ve enfûsün nazar-i 'inâyeti [56b] ve rahmet ve hidâyeti ve haraseti sen bî-haberin ve ebleh ¹⁶⁸⁶ve ? üzerinde hâzır (ve nâzır ¹⁶⁸⁷) olmaya çok dîv-sîret ve âdem-sûret-i salâhtan ve ehl-i sünnet cemâ'âtan görünüp seni menzil-i maksûda iletelim diye

گر نباشد سایه او بر تو گول / پس تو را سرگشته دارد بانگ غول ¹⁶⁸³

Eğer ol rehber-i mürşidin sâyesi (sen ile ve ¹⁶⁸⁴) nâdânın üzerinde olmaya çok ¹⁶⁸⁵seni bu yolda dîvler âvâzı sergeşte ve sergerdân eyler ya'nî eğer ol mürşid-i âfâk ve enfûsün nazar-i 'inâyeti [56b] ve rahmet ve hidâyeti ve haraseti sen bî-haberin ve ebleh ¹⁶⁸⁶ve ? üzerinde hâzır (ve nâzır ¹⁶⁸⁷) olmaya çok dîv-sîret ve âdem-sûret-i salâhtan ve ehl-i sünnet cemâ'âtan görünüp seni menzil-i maksûda iletelim diye

¹⁶⁷⁴ Önce yol gösteren sonra yol, önce yoldaş sonra yol.

¹⁶⁷⁵ H'de "erbulup".

¹⁶⁷⁶ Daha önce defalarca gittiğin yolu kılavuzsuz gidersen perişân olursun.

¹⁶⁷⁷ H'de "gitmemiştin".

¹⁶⁷⁸ S'd yok.

¹⁶⁷⁹ H'de "olsa".

¹⁶⁸⁰ A ve H'de "هین".

¹⁶⁸¹ Sakın daha önce görmediğin bir yolu yalnız gitme ve yol göstericiden yüz çevirme.

¹⁶⁸² A ve H'de yok.

¹⁶⁸³ Eğer mürşidin gölgesi senin gibi habersiz aldanmışın üzerinde olmaya, gulyabâniler senin başını döndürür.

¹⁶⁸⁴ A ve H'de yok.

¹⁶⁸⁵ A ve H'de "pes".

¹⁶⁸⁶ A ve H'de "ahmağın".

¹⁶⁸⁷ A ve H'de yok.

aklın uğurlayıp rah-i Hak'tan ve nazar-i mürşitten ayırıp işte seni Hakk'a vâsıl edelim¹⁶⁸⁸ diye ömür âhir olunca mekr ve duruğla gümrâh ve gâfil ederler ammâ mürşid-i ilahî ve kâşif-i esrar-i nâ-mütenâhî nazarı sâyesin sen bî-haberin üzerinde olacak ne dîv-i nefis hamle eyler ne gûl-i iblîs kasd eyler kast¹⁶⁸⁹ ettikleri hâlde nazar-i sâye-yi mürşid şiş-cehet zâhiren ve bâtinen ihâta edip,

يَحْفَظُهُم بِأَمْرِ اللَّهِ¹⁶⁹⁰

Her¹⁶⁹¹ husûsunda hıfz edip dîdebân olur münkirân-i¹⁶⁹² dîv-sîret sana fırsat bulup ifsâd etmeğe geldikte envâr-ı pîrin şihâb-i sâkıbı onları metrûd¹⁶⁹³ edip

رجوما [57a] للشياطين¹⁶⁹⁴

Olup¹⁶⁹⁵ murâdlarından dûr ve mahrûm olur¹⁶⁹⁶,

هر که در ده بی قلاوژی رود / هر دو روزه راه صد ساله شود¹⁶⁹⁷

Her kimse¹⁶⁹⁸ ki yola kılavuzsuz gide her iki günlük yol ona yüz yıllık olur ya'nî nazar ve himmet-i pîr-i hakîkat bu râh-i pür-hatarda sana kılavuz ve delîl olmaya iki günlük menzili yüz yılda sa'y etsen kat' edemezsin öyle olsa lâzım ve farz oldu¹⁶⁹⁹ ki râh-ı Hak'ta kişiye bir menzil-şinâs-i rehber¹⁷⁰⁰ bende ve mürîd olup dest-i dâmeninden bir nefes ayırmaya tâ bî-ta'ab maksûda kabûl bula¹⁷⁰¹,

اطلب الدراخي وسط الصدف و اطلب الفن من اصحاب الحرف

¹⁶⁸⁸ A'da "ede". H'de "ederim".

¹⁶⁸⁹ H'de yok.

¹⁶⁹⁰ Allah'ın emriyle onu koruyan.

¹⁶⁹¹ A ve H'de yok.

¹⁶⁹² A ve H'de "mekr-i".

¹⁶⁹³ S'de sehven "نطروء" yazılmıştır.

¹⁶⁹⁴ "Şeytanlara atış taneleri olarak..." Bkz. Mülk; 67/5.

¹⁶⁹⁵ A ve H'de yok.

¹⁶⁹⁶ A ve H'de "olurlar".

¹⁶⁹⁷ O kimse ki bir köye kılavuzsuz giderse, iki günlük yol onun için yüz yıllık olur.

¹⁶⁹⁸ A ve H'de "kim".

¹⁶⁹⁹ A ve H'de "farzdır".

¹⁷⁰⁰ A ve H'de "pîre".

¹⁷⁰¹ A ve H'de "vâsıl ola".

Dür talep eyle kardeş sedef ortasında ve san'atı ve fenni talep eyle san'at ıssılardan ya'nî 'âkıl ve 'ârif oldur ki her talep eylediği murâdın ol [57b] ehlin¹⁷⁰² ve sâhibin bulup ondan talep eyleye tâ talebinin hakîkatine vâsıl ola yoksa serseri talebin fâidesi yoktur cehd edip mahallinden ve pîrinden talep oluna¹⁷⁰³ tâ zahmet bî-fâide olmaya,

سایه شاهان طلب هر دم شتاب / تا شوی زان سایه بهتر ز افتاب¹⁷⁰⁴

Şâhlar¹⁷⁰⁵ sâyesin iste her dem 'acele eyle tâ ol sâyeden âfitabdan yekrak olasın ya'nî evliyâ-ı 'ârifin ki ma'nî¹⁷⁰⁶ şâhlarıdır onların sâyesin ve sohbetin talep eyle tâ onlar sâyesinde güneşten münevver ve a'lâ olasın,

مهر پاکان در میان جان نشان / دل مده الا به مهر دلخوشان¹⁷⁰⁷

Pâkların sevgisin¹⁷⁰⁸ cânın¹⁷⁰⁹ içine dik gönül verme illâ gönlü hoşlar muhabbetine ya'nî,

من احب قوما فهو منهم

Bir kimse bir kavme muhabbet eylese ol¹⁷¹⁰ onlardandır sen de ehl-i dillerin [58a] muhabbeti cânında¹⁷¹¹ dik tâ onlarla¹⁷¹² haşr olup onlar¹⁷¹³ sıfatından¹⁷¹⁴ olasın,

رو بجوی یار خدایی را تو زود / چون چنان کردی خدا یار تو بود¹⁷¹⁵

Yürü bir Hüdâ yarını iste tez çûn onun gibi olasın Hûda senin yârın olur ya'nî Hüdâ mertlerine ve Hüdâ yârlarına yâr ol ve dâim onları¹⁷¹⁶ iste ve onlar anladığın anla ve onlar gittiği yola git her kaçan ki sende onlar gibi olasın Hüdâ senin de¹⁷¹⁷ yârın olur,

¹⁷⁰² H'de yok.

¹⁷⁰³ A ve H'de "eyle".

¹⁷⁰⁴ Çabuk ol her ân şâhların gölgesin talep eyle tâ ki o gölgenin sâyesinde güneşten daha iyi olasın.

¹⁷⁰⁵ A ve H'de "Şâhların".

¹⁷⁰⁶ A ve H'de "ma'nâ".

¹⁷⁰⁷ Gönlünün ortasına pâkların muhabbetini koy. Gönlü hoş olmayanların hâricinde kimseye gönül verme.

¹⁷⁰⁸ A ve H'de "sevgisini".

¹⁷⁰⁹ A ve H'de "gönlün".

¹⁷¹⁰ A ve H'de yok.

¹⁷¹¹ A ve H'de "cânına".

¹⁷¹² S'de sehven "انظر كله" yazılmıştır. A ve H'de "onunla".

¹⁷¹³ A ve H'de "onların".

¹⁷¹⁴ H'de "safından".

¹⁷¹⁵ Allah dostunu aramaya git hemen. Öyle yaparsan Allah da senin dostun olur.

در بیان فواید مصاحبت مردان خدا¹⁷¹⁸

Hüdâ mertlerinin¹⁷¹⁹ müsâhebetinin fâideleri beyânındadır,

هر که خواهد هم نشینی خدا / او نشیند در حضور اولیا¹⁷²⁰

Her ki Hüdâ ile hem-nişînlik¹⁷²¹ dileyen¹⁷²² tâ evliyânın¹⁷²³ huzûrunda oturasın¹⁷²⁴ ya'nî ol hadîs-i şerîfin mazmûnudur ki,

قال عليه الصلوة والسلام¹⁷²⁵ [58b] من اراد ان يجلس مع الله فليجلس مع التصوف (عن عبدالله ابن عمر رضى الله تعالى عنه انه قيل يا رسول الله اين الله فى الارض قال فى قلوب عباده المومنين و فى حديث القدسى ما وسعنى ارض و لاسماء بل وسعنى قلب عبدالنقى النقى الورع¹⁷²⁶)

Ya'nî¹⁷²⁷ oldur ki her kimse ki Allah ile oturmak dileyen¹⁷²⁸ ehl-i tasavvuf ile cülûs etsin çûn dâimâ hüvâr-ı Hak'ta hâzır ve seyrr-i hakâyikte¹⁷²⁹ nâzır olmak dileyessin bir ehl-i müşâhede ve sâhib-i hazerât-ı pür-mağz-ı vücûd (ve vâcidü'l-mevcûdun¹⁷³⁰) dâ'imâ huzûrunda hissî veyâhut ma'nevî hâzır olup dâimâ ondan kesb-i hakâyik-i mevcûdât eyleyip 'ilm-i¹⁷³¹ esrâr-i vücûdunı (hep¹⁷³²) kütüb-i¹⁷³³ sıfât-esmâ'iyyesinden kelime be kelime harf be harf mütâla'a tafsîl eyleyip hil'at-i behiştîsin eğnine kâmil giyip muhlislikten nefis-i nâtıkayı halâs edip muhlisîn zümresinde olup zâtı cennetine dâhil olasın ondan sonra,

خالدین فیها ابدًا رضى الله تعالى¹⁷³⁴ عنهم و رضوا عنه¹⁷³⁵

¹⁷¹⁶ A'da yok.

¹⁷¹⁷ A ve H'de "dahî".

¹⁷¹⁸ A ve H'de "در بیان مصاحبت مردان خدای".

¹⁷¹⁹ A'da "mertlerine".

¹⁷²⁰ Kim ki Allah'la oturmayı dilerse, evliyâ sohbetine katılması gerekir.

¹⁷²¹ A'da "hem-nişîn".

¹⁷²² A ve H'de "isteye".

¹⁷²³ A ve H'de "evliyâullahın".

¹⁷²⁴ A ve H'de "otura".

¹⁷²⁵ A ve H'de "النبي".

¹⁷²⁶ S ve A'da yok.

¹⁷²⁷ A ve H'de "Man'nî".

¹⁷²⁸ A ve H'de "dileye oturmağa".

¹⁷²⁹ A ve H'de "hakâyike".

¹⁷³⁰ A ve H'de yok.

¹⁷³¹ A ve H'de "âlem-i".

¹⁷³² S'de yok.

¹⁷³³ A ve H'de yok.

¹⁷³⁴ A ve H'de yok.

Onun makâmı¹⁷³⁶ olduğu gibi senin dahi makâmın olur,

از حضور [59a] اولیا گر بگسلی / تو¹⁷³⁷ هلاکی زانکه خاری نی گلی¹⁷³⁸

Huzûr-i evliyâdan eğer üzülesin helâksın ondan ki¹⁷³⁹ hayır ve şerr-i küll değilsin ya'nî evliyâ Hazret-i Vâcib'ul-vücûd ile kâimdir ve hakîktatü'l-hakâyiktir ve senin zâtın ol hakîktatin nûr-ı pertevidir ki cemî'-i esmâ-i hüsnâ¹⁷⁴⁰ ve esmâ-i zâtıyla tecellî etmiştir ve ol nûr senin bu (mirât-i vücûduna¹⁷⁴¹) sıfat-i zâhire ve idrâk-i teyyibe ve niyyet-i hâlise¹⁷⁴² renginde mün'akis olup zuhûr eyle eğer sebû-yi vücûdunun tinyeti ve hil'eti¹⁷⁴³ ki tendir mükedder ve tire olmaya ol tecellî eden nûrun letâfeti ve nurâniyeti ve vehdâniyeti tebdîl olup saklı olmaz imdi sen ki (sâliksin tenin ve kalbin ve rûhun ki¹⁷⁴⁴) bu üç görünen letâifin ittihâdına vücûddürler¹⁷⁴⁵ riyâzele ve 'ibâdetle ve cezm ve [59b] 'azîmle ve derd-i 'aşkla bu vücûdun habâisin ve mâsivâsın yıkıp ve yakıp bu ten ve kalp ve bu rûhu cemî'-i gall-ü gaştan pâk ve sâf¹⁷⁴⁶ eyleyip ol nûr-ı¹⁷⁴⁷ ilahînin mücellâsı ve mazhar¹⁷⁴⁸ olup ve bu cüz' olan vücûdunu şuhûdla ol vücûd-i küll-i mutlakın miyânına sarh¹⁷⁴⁹ edip (içinde mahv-i sırf ol tâ¹⁷⁵⁰) ol hürriyyet zilletinden¹⁷⁵¹ necât bulup küll sen¹⁷⁵² olasın ve eğer henüz bu taksîmin hakâyikin müşâhede etmedinse haberle¹⁷⁵³ kâni' isen âgâh ol ki bir hazîne cevher¹⁷⁵⁴ vardır ki nefistir¹⁷⁵⁵ ve ömrün ve ma'îşetin ol nefsidir

¹⁷³⁵ Orada ebedî kalacaklar. Allah onlarda râzıdır, onlar da O'ndan râzıdırlar.

¹⁷³⁶ H'de yok.

¹⁷³⁷ A ve H'de “ر”.

¹⁷³⁸ Evliyânın huzurundan koparsan helak olursun. Zîrâ sen artık dikensin gül değilsin.

¹⁷³⁹ H'de yok.

¹⁷⁴⁰ A ve H'de “esmâ'ul-hüsnâ”.

¹⁷⁴¹ A ve H'de “zât-ı vücûd ki”.

¹⁷⁴² A ve H'de “hâlis”.

¹⁷⁴³ A ve H'de yok.

¹⁷⁴⁴ A ve H'de yok.

¹⁷⁴⁵ A ve H'de “vücûd-ı pîr-i”.

¹⁷⁴⁶ A ve H'de “sâf”.

¹⁷⁴⁷ H'de yok.

¹⁷⁴⁸ A ve H'de “mazhar”.

¹⁷⁴⁹ A ve H'de “sarf”.

¹⁷⁵⁰ H'de yok.

¹⁷⁵¹ A'da “enavâtından”.

¹⁷⁵² A ve H'de yok.

¹⁷⁵³ A ve H'de “hâr ile”.

¹⁷⁵⁴ A ve H'de “cevherin”.

¹⁷⁵⁵ H'de “nefsindir”.

şöyle ki cevâhir-i esrârı sarf eyleyip hârî güle vâsıl etmeyesin helâksın zîrâ harlıkta¹⁷⁵⁶ kalırsın¹⁷⁵⁷ külden cüdâsın onlardan olursun ki Hak Ta'âlâ buyurdu,

ان نظمى وجوها فنردها¹⁷⁵⁸

İmdi [60a] sermâyeden gâfil ve nûr-ı zâtından 'âfil? olma tâ huzûr-i kalp hâsıl edip¹⁷⁵⁹ evliyâ¹⁷⁶⁰ huzûrundan¹⁷⁶¹ lâ'yık ve sezâvâr olasin¹⁷⁶²,

چون شوى دور از حضور اوليا / در حقيقت گشته اى دور از خدا¹⁷⁶³

Çûn evliyâ huzûrunda ırak olasin hakîkatte Hüdâ'dan dûr olmuş¹⁷⁶⁴ olursun ya'nî evliyâdan her ki ıraktır Hak'tan ba'îddir zînhâr evliyâ nazarından dûr ve gâfil düşme¹⁷⁶⁵ tâ Hak'tan dûr olup hâvîye-yi firâkta giriftâr kalmayasın,

هم نشين اهل معنى باش تا / هم عطا يابى و هم باشى فتا¹⁷⁶⁶

Ma'nî ehli¹⁷⁶⁷ (ile¹⁷⁶⁸) hem-nişîn ol tâ ver (tâ hem verdiğini¹⁷⁶⁹) bulasin hem (tarîk-i fütüvvetine ehil ve sâhib olasin¹⁷⁷⁰) ya'nî ehl-i ma'nî¹⁷⁷¹ ile dûr ve hem otur [60b] ve onlara¹⁷⁷² her cihetten karîb ol tâ her nefes Hazret-i 'İzzet'ten sana feyz ve 'atâ ere¹⁷⁷³ ve hem merd-i meydân olup enbiyâ ve evliyâ' kerâmetinden nasîbdâr ve kuvvet ve kudretlerinden behrever¹⁷⁷⁴ (olup¹⁷⁷⁵) ve şecâ'at ve 'innetleri? bûstânından meyvedâr ve berhürdâr olasin,

¹⁷⁵⁶ A ve H'de "hârlıkta".

¹⁷⁵⁷ A ve H'de "kalıp".

¹⁷⁵⁸ "Birtakim yüzleri silip de tersine çevirmeden..." Bkz. Nisa; 4/47.

¹⁷⁵⁹ A'da "eylemeyesin". H'de "etmeyesin".

¹⁷⁶⁰ A ve H'de yok.

¹⁷⁶¹ A ve H'de "huzûruna".

¹⁷⁶² A ve H'de "olmasızsın".

¹⁷⁶³ Evliyâ huzûrundan uzaklaştığında aslında Allah'tan uzaklaşmışsındır.

¹⁷⁶⁴ A ve H'de yok.

¹⁷⁶⁵ A ve H'de "düşmeyesin".

¹⁷⁶⁶ Ma'nâ ehliyle berâber otur tâ ki hem atâ bulasin ve hem fenâ olasin.

¹⁷⁶⁷ A ve H'de "Ehl-i ma'nâ".

¹⁷⁶⁸ S'de yok.

¹⁷⁶⁹ A ve H'de yok.

¹⁷⁷⁰ A ve H'de "tarîkatte fenâ olasin".

¹⁷⁷¹ A ve H'de "ma'nâ".

¹⁷⁷² S'de "و انظره" tekrarlanmıştır.

¹⁷⁷³ A ve H'de "ede".

¹⁷⁷⁴ A ve H'de "behredâr".

¹⁷⁷⁵ S'de yok.

جان بی معنی درین تن بی خلاف / هست همچون تیغ چوبین در غلاف¹⁷⁷⁶

Ma'nîsiz¹⁷⁷⁷ cân bu ten içre gılâfsiz¹⁷⁷⁸ ağacından kılıç gibidir kın içinde ya'nî şu cânına ki bu ten içre (gelip kendi öz ma'nîsinden haberdâr olmadı şeksiz ol cân bu ten içinde ağaç bir ? gılâf¹⁷⁷⁹) ağaç pâresi gibidir mâdem ki ol gılâftadır¹⁷⁸⁰ (ne ettiğin kimse bilmez ammâ âşikâra oldukta ma'lûm olur ki nedir¹⁷⁸¹),

تا غلاف اندر [61a] بود با قیمت است / چو برون شد سوختن را آلت است¹⁷⁸²

Tâ kın içinde ola kıymetlidir çûn dışarı oldu yanmağa¹⁷⁸³ âlettir ya'nî tiğ-i çûbîn rûh-i bi-ma'nâdır¹⁷⁸⁴ mâdem ki ten gılâfında pinhândır hayır ve şer ömrün güzêrân eyler ehl-i ten ve ehl-i zâhir katında zâhir kıyâs¹⁷⁸⁵ olunup¹⁷⁸⁶ tiğ-i pûlâd ve âhen-i cevherdâr (olmaz¹⁷⁸⁷) zannederler çûn ecel kabzesi ki dest-i kudret ve pence-yi Melekü'l-mevt'tir kabz edip ve ten gılâfından dışarı çıka ol mahalde bir nesneye¹⁷⁸⁸ yaramayıp hateb-i cehennem olmadan gayrı âlet olmaz yine uğradığın ol zamân bulur,

تیغ چوبین را مبر در کارزار / بنگر اول تا نگردد کار زار¹⁷⁸⁹

Ağaç kılıcı cenk içine iletme¹⁷⁹⁰ (nazar eyle¹⁷⁹¹) tâ iş (sonra¹⁷⁹²) zâr ve feryâd olmaya ya'nî eğer cânında sikke-yi [61b] ma'nî¹⁷⁹³ yoksa gılâf-i sûrete mağrûr olur bende merd-i¹⁷⁹⁴ kârzârım diyip¹⁷⁹⁵ kendini pertâb¹⁷⁹⁶ etme yakînin olmadığı ahvâl-i

¹⁷⁷⁶ Bu ten içre ma'nîsiz cân aslında ağaçtan yapılan kın içindeki kılıç gibidir.

¹⁷⁷⁷ A ve H'de "Ma'nîsiz".

¹⁷⁷⁸ S'de sehven "خلافسز" yazılmıştır.

¹⁷⁷⁹ A ve H'de yok.

¹⁷⁸⁰ A ve H'de "gılâfta".

¹⁷⁸¹ H'de yok.

¹⁷⁸² Kın içinde olduğu sürece kıymetlidir. Ne zaman ki kınından çıktı yakmaya yarar.

¹⁷⁸³ A'da "yakmağa".

¹⁷⁸⁴ A ve H'de "ma'nâdır".

¹⁷⁸⁵ H'de yok.

¹⁷⁸⁶ A ve H'de "olunur".

¹⁷⁸⁷ S ve A'da yok.

¹⁷⁸⁸ A ve H'de "nesne".

¹⁷⁸⁹ Ağaçtan yapılmış kılıcı harbe götürme. İş işten geçmeden iyice bak.

¹⁷⁹⁰ A ve H'de "atma".

¹⁷⁹¹ A ve H'de yok.

¹⁷⁹² S'de yok.

¹⁷⁹³ A ve H'de "ma'nâ".

¹⁷⁹⁴ A ve H'de "mübrem ve".

¹⁷⁹⁵ A ve H'de "diye".

¹⁷⁹⁶ A ve H'de "bî-tâb".

fukârâdan ve¹⁷⁹⁷ ‘uşşâktan görüp zann-ı fâsıdın¹⁷⁹⁸ i’timât¹⁷⁹⁹ eyleyip inkâr ve bühtân edip cânın çûbîn âlet-i nâr¹⁸⁰⁰ itme ona nâzır¹⁸⁰¹ eyle tâ işin âhirde inilti ve hasret olmaya ve zâr ve firkâta düşmeyesin,

گر بود چوبین برو دیگر طلب / ور بود الماس پیش آ با طرب¹⁸⁰²

Eğer cân¹⁸⁰³ kılıcı ağaçtan ise yürü bir gayrısın tâlep eyle ve eğer elmâstan¹⁸⁰⁴ ise ona şâdmânlıkla ya’nî cânın¹⁸⁰⁵ eğer bî-ma’nî¹⁸⁰⁶ ise bir sâhib-i ma’nî¹⁸⁰⁷ cânı arayıp bulup ondan ma’nî iktibâs arayıp¹⁸⁰⁸ cân-ı çûbînini [62a] onun terbîyesiyle perveriş edip ma’nîye¹⁸⁰⁹ tebdîl eyle emîn ve bî-pervâ ol ve eğer bir ma’nî¹⁸¹⁰ isen¹⁸¹¹ ileri¹⁸¹² gel pîşvâ ol ve’l-hâsıl neylersen eyle cehd eyle kıyâmet kârzârına cân-ı bî-ma’nî¹⁸¹³ ile varma ta mağbûn olmayasın (bunda ele getiri gör zîrâ hâne-yi kesb budur¹⁸¹⁴)

تیغ در زرادخانه اولیاست / دیدن ایشان شما را کیمیاست¹⁸¹⁵

Ma’nî¹⁸¹⁶ kılıcı evliyânın cephânesindedir onları görmek size¹⁸¹⁷ kîmyâdır ya’nî cân kılıcının cephânesi evliyâdır eğer cânın kılıcına ma’nî¹⁸¹⁸ cevherin ?¹⁸¹⁹ etmek

¹⁷⁹⁷ A ve H’de “dahî”.

¹⁷⁹⁸ A ve H’de “fâsıd”.

¹⁷⁹⁹ A ve H’de “i’tikât”.

¹⁸⁰⁰ A ve H’de “nâre”.

¹⁸⁰¹ H’de “nazar”.

¹⁸⁰² İkinci mısra A ve H’de bu şekildedir: “ور بود الماس برو شادی طلب”. Beytin anlamı: Eğer ağaçtan ise git başka kılıç talep eyle. Eğer elmâstan ise de git sevinç talep eyle.

¹⁸⁰³ A ve H’de “cânın”.

¹⁸⁰⁴ S’de sehven “الماسندن” yazılmıştır.

¹⁸⁰⁵ H’de “cânında”.

¹⁸⁰⁶ A ve H’de “ma’nâ”.

¹⁸⁰⁷ A ve H’de “ma’nâ”.

¹⁸⁰⁸ A ve H’de “edip”.

¹⁸⁰⁹ A ve H’de “ma’nâya”.

¹⁸¹⁰ A ve H’de “ma’nâ”.

¹⁸¹¹ A ve H’de “eylesen”.

¹⁸¹² H’de “illeri”.

¹⁸¹³ A ve H’de “bî-ma’nâ”.

¹⁸¹⁴ A ve H’de yok.

¹⁸¹⁵ Kılıç evliyânın cephânesindedir. Onları görmek sizin için simyâdır.

¹⁸¹⁶ A ve H’de “ma’nâ”.

¹⁸¹⁷ A ve H’de “sizlere”.

¹⁸¹⁸ A ve H’de “ma’nâ”.

¹⁸¹⁹ A ve H’de “pîşrev”.

dilersen evliyâ sohbetinden (ve ‘ârifler musâhibetinden bir ân hâlî olmaya¹⁸²⁰) bir ân hâlî olmaya¹⁸²¹,

جمله دانایان همین گفته همین / هست دانا رحمت للعالمین¹⁸²²

[62b] Cümle dâna’lar böyle demişlerdir böyle¹⁸²³ dâna iki ‘âlemin rahmetidir ya’nî ‘ârif-i billah zâhirin ve bâtının ve dünyânın ve ‘ukbânın rahmet-i küllîsidir ve iki ‘âlemin halkı rahmeti ondan talep eyler eğer sende o ‘arife mukayyet ve münkât? olup muhabbetin ele getirdinse tahkîk belki iki ‘âlemde rahmet ve sa’âdet sâhibi olup o dâna-yi râz-i ilâhînin sâye-yi sa’âdetine ve gufrânına ve Hakk’a vuslatına sebep olursun vücûdun onlara rahmet olup¹⁸²⁴ ‘azâb-ı¹⁸²⁵ firâktan ve hâviye-yi dalâletten halâs etmesine sebep ve bekâ-yi ebedîlerine¹⁸²⁶ vâsita olur¹⁸²⁷,

گر تو سنگ سخره و مرمر شوی / چون به صاحب دل رسی گوهر شوی¹⁸²⁸

Eğer sen taştan ve kayadan¹⁸²⁹ ve mermerden olasın çûn sâhib-dile erişesin gevher olursun ya’nî eğer gönlün kaya ve mermerden dahi katı ve ?¹⁸³⁰ ve (bî-zevk ve [63a] yâbis¹⁸³¹) ola¹⁸³² her gâh ki ‘inâyet-i ilahî edip bir sahibdil-i ‘ârif ve kâmil erişip¹⁸³³ onun nazarı ve nefesi eskîri ol taştan katı olan gönlünü yumuşak ve nerm eyleyip gevhere tebdîl eyler sâfi ve pür-nûr olup Hazret-i Melek-i Muta’âl’a yakîn ve âşina eyler,

نار خندان باغ را خندان کند / صحبت مردانت از مردان کند¹⁸³⁴

¹⁸²⁰ A ve H’de yok.

¹⁸²¹ A ve H’de “olmaya”.

¹⁸²² Tüm dâna’lar bunu söylemişler bunu; bu dâna iki ‘âleme rahmettir.

¹⁸²³ A’da “bu”.

¹⁸²⁴ A ve H’de “olup”.

¹⁸²⁵ H’de “azâbdan”.

¹⁸²⁶ A ve H’de “ebediyetlerine”.

¹⁸²⁷ A ve H’de “olursun”.

¹⁸²⁸ Sen eğer kaya ve mermer taşı bile olsan, gönül sâhibine varsan mücevher olsun.

¹⁸²⁹ A ve H’de “kaya”.

¹⁸³⁰ A ve H’de “fâhiş”.

¹⁸³¹ H’de yok.

¹⁸³² A’da “olasın”. H’de “ise”.

¹⁸³³ A ve H’de “erişesin”.

¹⁸³⁴ Gülen nâr bahçeyi de güldürür. Er kişilerin sohbeti seni er kişi yapar.

Gülücü âteş bağı dahi gülücü ve revşen¹⁸³⁵ eyler¹⁸³⁶ mertler sohbeti seni (dahi¹⁸³⁷) mertlerden eder ya'nî nâr-i handândan murâd güneş ve ay ve kevâkibdir ki asıl nârdır ve bu dünyâda olan âteş onların eseridir ve bu yeryüzünde olan nebâtât ve sebzevât¹⁸³⁸ ve şükûfeler ve meyveler¹⁸³⁹ onların gerdişinden¹⁸⁴⁰ ve te'sîrinden sâl bi sâl vücûda gelip gıdâ-yi insân ve hayvân olurlar ammâ fasl-i şitâda güneş mahcûp ve gelmesi az olmağın kötürü¹⁸⁴¹ bağlar ve dağlar **[63b]** pür-mâtem olup 'ademe yüz tutarlar kaçan ki fasl-ı bahâr olup (nâr-ı âftâb-i¹⁸⁴²) handân ve hicâb-i sahâbdan? 'üryân olur cümle eşcâr-ı berîn nebâtât-ı¹⁸⁴³ zemîn dahi pür-hande ve güşâde olup safha-yi 'âlem-i sebzevâtla müzeyyen ve ezhârla hürrem olup cümle bağ-ü râğ cilve etmekte olur kezâlik sohbet-i merdân-ı Hüdâ güneş gibi dâimâ hande içredir ve 'âlem halkı cehâlet-i şitâ¹⁸⁴⁴ (senin¹⁸⁴⁵) içinde bî-berk ve bi-nevâ ve 'üryân kalmış direhtân misâlindeydir mâdem ki o merdân-ı¹⁸⁴⁶ Hüdâ'nın âfitâb-i ma'rifeti onların üzerine tâbân ve handân olmaya zulmet-i cehâlette ve zemherîr-i dalâlette bî-neşv ve nümâ ve bî-nûr-ı ziyâ¹⁸⁴⁷ kalıp merce'leri cehîm¹⁸⁴⁸ ve rûhları sakîm olup hayvân kabilinden olasıdır ammâ onlar ki bir 'ârif-i lâhût-i hakîkinin şems-i ma'ârifî tâbân ve nûr-efşân ola şu¹⁸⁴⁹ bağ-ı handân gibi bûstân-ı kalpleri ezhâr-i **[64a]** hakâyikle pür-zînet ve meyve-yi ma'ârifle (basılı? olup¹⁸⁵⁰) dâ'imâ o devha-yi ma'ânîden keşif ve şuhûd fakîhelerin tefekküh etmekte¹⁸⁵¹ olur imdi ey tâlip sen de eğer kalbin ve cânın bûstân-i handân-i ebedî olsun dersen ma'rifet güneşinden ziyâ- pezîr ol tâ hayât-ı câvidâne vâsıl olup bu kâl-ü kîl ehli olan mukallidlerin mekir ve hîlesinden emîn olup vücûd-i bî-sâmânını menzil-i Dârü's-selâm'a teslîm edip bî-pervâ ve râhat olasin,

¹⁸³⁵ A ve H'de yok.

¹⁸³⁶ A ve H'de "eder".

¹⁸³⁷ S'de yok.

¹⁸³⁸ H'de "zebzevât".

¹⁸³⁹ A ve H'de yok.

¹⁸⁴⁰ A ve H'de "onun girişinden".

¹⁸⁴¹ A ve H'de "dükeli".

¹⁸⁴² A ve H'de yok.

¹⁸⁴³ A ve H'de "nebât-ı".

¹⁸⁴⁴ A ve H'de yok.

¹⁸⁴⁵ S'de yok.

¹⁸⁴⁶ A ve H'de "merd-i".

¹⁸⁴⁷ A ve H'de "bî-nûr ve bî-ziyâ".

¹⁸⁴⁸ H'de "cehennem".

¹⁸⁴⁹ A ve H'de yok.

¹⁸⁵⁰ A ve H'de yok.

¹⁸⁵¹ A ve H'de "etmede".

در بیان نهی¹⁸⁵² کردن از مصاحبت مدعیان و مزوران

(Ehl-i da'vânın¹⁸⁵³) ve ehl-i tezvîrin müsâhebetlerinden nehy ve tahzîr etmeklik beyânındadır,

دوستی با جاهل شیرین سخن / کم شنو که هست چون سم کهن¹⁸⁵⁴

Tatlı sözlü câhilin dostluğun az işit ki ol eski (bir¹⁸⁵⁵) ağu gibidir ya'nî her kimse¹⁸⁵⁶ ki 'ilm-i ehlullahtan ve ahvâl-i merd-i Hüdâ'dan bî-nasîb ve bî-haber ola eğer tekellümünde ve kâlında [64b] tatlılık dahi olursa sen ondan ırak ol ve onun sözün ve dostluğun kabûl etme ki onun dostluğu eski yıllanmış¹⁸⁵⁷ ve kattâl zehir gibi¹⁸⁵⁸ senin rûhuna ve kalbine te'sîr edip râh-i Hakk'a revân olmadan düşürüp (bî-kudret¹⁸⁵⁹) ve bî-kuvvet ve bî-revnek eder ve idrâk-i 'ilm-i ledünnîden ve sırr-ı vahdetten bî-behre eyler,

زاحمقان بگریز چون عیسی گریخت / صحبت احمق بسی خونها که ریخت¹⁸⁶⁰

Ahmaklardan kaç çûn 'Îsâ Nebî kaçtı ahmağın sohbeti çok kanlar döktü ya'nî ol hikâyenin mazmûnudur ki bir gün (Hazret-i 'Îsâ 'aleyhi's-selâm'ın kavminden bir kimse görür ki¹⁸⁶¹) 'Îsâ 'aleyhi's-selâm bir sahrâda seğırtip kaçar ol kimse dahi 'Îsâ'ya erişip ayıdar¹⁸⁶² ki yâ Nebîullah kimden kaçarsın ve bu seğırtmeğe sebep nedir¹⁸⁶³ 'Îsâ 'aleyhi's-selâm cevâb verip buyurdular¹⁸⁶⁴ ki nâgâh¹⁸⁶⁵ bir ahmağa tuş [65a] olup bir miktâr mukâleme ettim gördüm ki bir kimsedir kat'â insâniyete kâbil değil nefsi bana sirâyet etmesin diye¹⁸⁶⁶ kaçarım dedi dönüp ol kimse ayıttı ya

¹⁸⁵² A ve H'de "ترک".

¹⁸⁵³ A ve H'de "Müzevvirân-i ehl-i dâ'vânın".

¹⁸⁵⁴ Tatlı sözlü câhilin dostluğundan kaçın zîrâ onun sözü yıllanmış zehir gibidir.

¹⁸⁵⁵ S'de yok.

¹⁸⁵⁶ A ve H'de "kim".

¹⁸⁵⁷ A ve H'de yok.

¹⁸⁵⁸ A ve H'de "gibidir".

¹⁸⁵⁹ S'de yok.

¹⁸⁶⁰ Ahmaklardan kaç nasıl ki 'Îsâ (a.s) kaçtı. Ahmakla dostluk nice kanlar döktü.

¹⁸⁶¹ A ve H'de yok.

¹⁸⁶² A ve H'de "der".

¹⁸⁶³ A ve H'de "seğırtmek niçindir".

¹⁸⁶⁴ A ve H'de "buyurdu".

¹⁸⁶⁵ H'de yok.

¹⁸⁶⁶ A ve H'de "eder korkusuyla".

Nebîyullah sen ol¹⁸⁶⁷ değil misin ki ölüleri diri kıldın ve gözsüzleri ve sağrıları ve şelleri¹⁸⁶⁸ ve cemî'-i marazları¹⁸⁶⁹ sağalttın¹⁸⁷⁰ iyi ettin evvelki hâllerinden dahi yeg oldular 'Îsâ ('aleyhi's-selâm¹⁸⁷¹) dedi ki (belî ben¹⁸⁷²) ol 'Îsâ'yım¹⁸⁷³ (benim¹⁸⁷⁴) ol kimse ayıttı pes yâ Nebîyullah ahmağın hamâkatın zâ'il edip onu da halâs etsen¹⁸⁷⁵ 'Îsâ ('aleyhi's-selâm¹⁸⁷⁶) ayıttı ol Tanrı hakkı ki beni ve seni ve cümle mevcûdatı ketm-i 'âdemden sahrâ-yi vücûda getirdi cemî'-i emrâz-i sûrîye¹⁸⁷⁷ ve (emrâz-i¹⁸⁷⁸) ma'nevîyeye çâre buldum **[65b]** [ve ayıttım¹⁸⁷⁹ illâ ahmağa hergiz kaçmaktan (ve ırak olmadan¹⁸⁸⁰) gayrı çâre bulmadım ve¹⁸⁸¹ mümkün değildir imdi ma'lûm oldu ki ahmak şu ta'ifedir ki Hak sözü işitip kabûl ve muktazâ-yi tabî'atinden¹⁸⁸² rücû' etmeye ve ma'kûl ve kendiye fâideyi nasîhate râzı olmaya ve 'inât üzere ola ve bi't-tab' erenlere ve ehl-i¹⁸⁸³ Hakk'a münkir ola ona hergiz nasîhat-ı mürşîdden ve nazar-i 'âriften fâide ve rahmet-i Hak'tan 'âide yoktur,

ده مرو ده مرد را احمق کند / عقل را بی نور و بی رونق کند¹⁸⁸⁴

Köye varma köy adamı ahmak eyler ve 'aklı nûrsuz (ve revneksiz¹⁸⁸⁵) eyler ya'nî meşhûr meseldir ki bir kimse bir gün köyde olsa 'aklında noksân zuhûr eder¹⁸⁸⁶ bir hafta olsa 'aklının rub'u nâkıs olur bir ay köyde olsa 'aklından hiç nesne kalmaz ve hukemâ dahi tenbîh etmişlerdir ki ulu şehristânlarda ve sevâd-ı a'zam¹⁸⁸⁷ ve makarr-i camî' yerlerde **[66a]** sâkin olun ki günden güne 'aklınız ve fehminiz zîyâde ve

¹⁸⁶⁷ A ve H'de yok.

¹⁸⁶⁸ A ve H'de yok.

¹⁸⁶⁹ A ve H'de "merîzleri".

¹⁸⁷⁰ A ve H'de "sağaltıp".

¹⁸⁷¹ S'de yok.

¹⁸⁷² A ve H'de yok.

¹⁸⁷³ A ve H'de 'Îsa.

¹⁸⁷⁴ S'de yok.

¹⁸⁷⁵ A ve H'de "et".

¹⁸⁷⁶ A ve H'de yok.

¹⁸⁷⁷ H'de "sûrete".

¹⁸⁷⁸ A ve H'de yok.

¹⁸⁷⁹ H'de yok.

¹⁸⁸⁰ A ve H'de yok.

¹⁸⁸¹ S'de bu kısım sehven tekrar edilmiştir.

¹⁸⁸² A ve H'de "tabî'attan".

¹⁸⁸³ A'daki derkenâr: "اتامرون الناس بالبر و تنسون انفسكم"; "İnsanlara hayır işlemeye emr ediyorsunuz halbuki kendinizi unutuyorsunuz?" Bkz. Bakara; 2/44.

¹⁸⁸⁴ Köye gitme, köy kişiyi aptallaştırır. 'Aklın nûrun ve letâfetin alır.

¹⁸⁸⁵ A ve H'de yok.

¹⁸⁸⁶ A ve H'de "olur".

¹⁸⁸⁷ A ve H'de "azîm".

terakkîde ola ve köylerde ve küçük¹⁸⁸⁸ kasabalarda sâkin olmayın ki ‘aqlınız günden güne noksân bulmaya¹⁸⁸⁹ ve Hazret-i Hüdâvendigâr Kuddüsü’nallahu sırrıhu’l-‘azîm köy buyurdukları insân-ı nâkîsa ve şeyh-i nâ-vâsile işârettir ki buyururlar¹⁸⁹⁰ ki,

ده چه باشد شیخ نا واصل شده / دست در تقلید حجتها زده¹⁸⁹¹

Köy ne ola vâsıl olmamış şeyh-i taklîdle hüccete el vurmuş ola ya’nî şeyh-i nâ-vâsıl ki hakâyık-ı eşyâyı ‘ilmen ve aynen ve hakken müşâhede etmeyip sırr-i ahdiyyete vâsıl olmamış ola ve şeyhlik da’vâsın eyleyip¹⁸⁹² mekr-ü tezvîr dükkânın açmış ola evliyâ nutkundan ?¹⁸⁹³ ve ezberleyip câmi’lerde kürsîlerde¹⁸⁹⁴ çıkıp halka va’z ve nasihatle sâlûsluklar eyleyip¹⁸⁹⁵ hubb-i riyâsetle dimâğı pür olup halka gendüm gösterip cev-furûş ola oncaleyin **[66b]** şeyh-i nâ-vâsıl ve fazl-ı Hak’tan bî-hâsıl olan kimseleri Hazret köye teşbîh edip onların¹⁸⁹⁶ mekr ve durûğundan ve telbîs-i bî-furûğundan hazer eyleyin ki sizi (hâs¹⁸⁹⁷) Hüdâ’dan cüdâ ve mehcûr düşürüp kendileri gibi mahrûm ve metrûd eyler demektir ve a’âzenallahu ve iyyâküm,

حرف درویشان بدزد مرد دون / تا بخواند بر سلیمی زان فسون¹⁸⁹⁸

Dervîşler harfîni alçak adamlar uğurlar tâ bir gâfilin üzerine ol efsûndan okuya ya’nî dervîşlerin hâlinden bî-haber olan ehl-i da’vâ şeyhler bunların kâlin ve nazım ve nesrin uğurlayıp sâde-dil tâliplere ondan okuyup ve takrîr edip size de böyle ehl-i hâlî ede¹⁸⁹⁹ deyip inandırır tâ ki kendiye mürîd ve bende edip onu şiş cihetten bend¹⁹⁰⁰ eyler,

از خدا بویی نه او را نی اثر / دعویش افزون ز شیت و بوالبشر¹⁹⁰¹

¹⁸⁸⁸ S’de “کجی” yazılmıştır.

¹⁸⁸⁹ A ve H’de “olmaya”.

¹⁸⁹⁰ A ve H’de “buyurmuşlar”.

¹⁸⁹¹ Köy nedir? Vuslata ermeyen şeyh ki taklit ile hüccetlere el sürmüş gibidir.

¹⁸⁹² A ve H’de “edip”.

¹⁸⁹³ A ve H’de “uğurlayıp”.

¹⁸⁹⁴ A ve H’de “kürsîlere”.

¹⁸⁹⁵ A ve H’de “sâlûsluk edip”.

¹⁸⁹⁶ A ve H’de “onları”.

¹⁸⁹⁷ A ve H’de yok.

¹⁸⁹⁸ Alçak olan kişi dervîşlerin sözünü çalar tâ ki sâf insânları onlarla büyülesin.

¹⁸⁹⁹ A ve H’de “edeyim”.

¹⁹⁰⁰ A ve H’de “mürîd-i bende”.

¹⁹⁰¹ Onda Allah’tan ne koku ve ne eser var. Şît (a.s.) ve Âdem (a.s.)’dan daha iddi’âlidir.

Hüdâ'dan ne onda koku [67a] var ne bir eser var lâkin da'vîsi¹⁹⁰² Şî't Peygamber'den (ve Âdem Peygamber'den¹⁹⁰³) ziyâdedir ya'nî eğer Hüdâ'dan onda eser ve koku olaydı Hak'tan hicâb eyleyip¹⁹⁰⁴ bâtil da'vâ edip bilmediği yere halkı da'vet etmezdi ve kimseye şeyhlik ve pîşvâlık gösterip izlâl etmezdi dâ'imâ nefsi¹⁹⁰⁵ islâhına düşürüp¹⁹⁰⁶ noksânın kemâle erîştirmek sa'yinde¹⁹⁰⁷ mücid¹⁹⁰⁸ olurdu lîken¹⁹⁰⁹ Hak'tan onda bu ve eser olmamağın cânib-i Hak'tan bî-haber ve gâfil olmağın da'vâya hayrât eyleyip¹⁹¹⁰ enbiyâdan ve evliyâdan dahi ziyâde geçinip belki onları ulu i'tikât edip onlar olmuşlardır bunda olana fâideleri yoktur diyip onların feyzinden mahrûm-i ebedî¹⁹¹¹ olup¹⁹¹²,

ختم الله على قلوبهم و على ابصارهم [67b] غشاوه و لهم عذاب عظيم¹⁹¹³

Zümresinde olup 'azâb-ı 'azîme ve 'ikâb-i şedîde mazhar olmuşlardır¹⁹¹⁴,

دیو ننموده ورا¹⁹¹⁵ هم نقش خویش / اوهمی گوید ز ابدالیم و بیش¹⁹¹⁶

Şeytân-i la'în ona kendi¹⁹¹⁷ nakşın dahi göstermedi o dükeli der ki (budalâdan ben¹⁹¹⁸) ve dahi (zîyâd ben¹⁹¹⁹) ya'nî 'âlem-i hîyâla ki 'âlem-i¹⁹²⁰ (hakîkat ile¹⁹²¹) 'âlem-i zâhîrin mâbeynindedir¹⁹²² berzahtır ve ervâh-i nârîyesinin ve dîv ve perî ve cenk makâmıdır ve 'âlem-i hakîkatin serhaddidir ki ondan (ileri ki hakîkattir¹⁹²³)

¹⁹⁰² A ve H'de "da'vâsı".

¹⁹⁰³ A ve H'de yok.

¹⁹⁰⁴ A ve H'de "edip".

¹⁹⁰⁵ A ve H'de "nefsinin".

¹⁹⁰⁶ A ve H'de "düşüp".

¹⁹⁰⁷ A ve H'de "sa'yine".

¹⁹⁰⁸ A ve H'de yok.

¹⁹⁰⁹ A ve H'de "lâkin".

¹⁹¹⁰ A ve H'de "cür'et edip".

¹⁹¹¹ H'de yok.

¹⁹¹² H'de oldu.

¹⁹¹³ Allah onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir; gözlerinin üzerinde perdeler vardır. Ve büyük 'azâb onlarıdır. (Bakara;7)

¹⁹¹⁴ H'de "düşmüşlerdir".

¹⁹¹⁵ A ve H'de "بوی".

¹⁹¹⁶ Şeytân dahi ona kendi nakşını gösteremed. O sürekli diyor: "abdâlım hatta daha fazlasıyım."

¹⁹¹⁷ A ve H'de yok.

¹⁹¹⁸ A ve H'de "budalâyım".

¹⁹¹⁹ A ve H'de "zîyâdeyim".

¹⁹²⁰ A ve H'de yok.

¹⁹²¹ A'da yok.

¹⁹²² A ve H'de "mâbeyninde".

¹⁹²³ A ve H'de yok.

onlara yol yoktur kastetseler melâike-yi ‘illîyin şahâb-i sâkıbla yakıp vücûdların ‘adem ederler ba’z-ı şeytânlar küfr-i eşedle ol ‘âleme dâhil olup dîvlerle âşinâ olup mekr-ü istidrâc (ederler¹⁹²⁴) öğrenip halkın esrârına¹⁹²⁵ muta’allik ? haber verirler ‘avâmü’n-nâsın havâları¹⁹²⁶ aldanıp velî sanıp i’tikâd ederler dînlerinden (yâd olup îmânlarından¹⁹²⁷) meslûb olurlar na’ûzu biillâh dîv¹⁹²⁸ onlara hîyâlin ve nakış¹⁹²⁹ gösterip ve ‘âlem-i hayâla dâhil edip¹⁹³⁰ yanlarında¹⁹³¹ hâzır **[68a]** olan ‘avâmın gönüllerinde olan hîyâl-i dîv gösterip onları da bu halka söyleyip halkı vahme bırakıp bu şekilde kâ’inâtta bir kaç gün tasarruf sûretiyle hîle ve istidrâc eylerler¹⁹³² ki,

المؤمن ينظر بنور الله فاتقوا فراسته الومن (فانه ينظر بنور¹⁹³³)

Ki mümin-i kâmindir onları¹⁹³⁴ bâtıl¹⁹³⁵ ettiğin bilip ve mekr ve istidrâcın nûr-ı sıdkla anlayıp,

قل جاء الحق و زهق الباطل (ان الباطل كان زهوقا)¹⁹³⁶

Fehvâsınca nûr ile nârını sevindirip dîvini kahr edip¹⁹³⁷ kömür gibi yüzün siyâh edip ibtâl eyler ammâ onların ki nûr-ı îmân-i za’îf ve bî-ferdir i’tikât edip temîz edip münfe’îl¹⁹³⁸ olur zîrâ,

العقل نور يفرق بين الحق و الباطل¹⁹³⁹

‘Akl-ı kâmile mazhar düşmeyip hatarın dîndir ve nekş-i dîv¹⁹⁴⁰ ona ba’z-ı elvân gösterip inandırır öyle olsa bu şeyhlik da’vâsın eyleyip¹⁹⁴¹ Hak’tan ve ehl-i Hak’tan

¹⁹²⁴ S’de yok.

¹⁹²⁵ S’de “اسرائه” diye yazılmıştır.

¹⁹²⁶ S’de “هواملى” ve H’de “hevâlarına” diye yazılmıştır.

¹⁹²⁷ S’de yok.

¹⁹²⁸ A ve H’de “şeytân-ı la’în”.

¹⁹²⁹ A ve H’de “nakşın”.

¹⁹³⁰ A ve H’de “olup”.

¹⁹³¹ A ve H’de “dînlerinden”.

¹⁹³² A ve H’de “eyler”.

¹⁹³³ A ve H’de yok. Anlamı: Müminin ferâsetinden sakının zîrâ o Allah nûruyla bakar. (Hadîs)

¹⁹³⁴ A ve H’de “onlardan”.

¹⁹³⁵ A ve H’de yok.

¹⁹³⁶ S’de yok. Anlamı: De ki: “ Hak geldi, bâtıl yok oldu. Şüphesiz bâtıl yok olmaya mahkûmdur.” (İsrâ;81)

¹⁹³⁷ A ve H’de “eyleyip”.

¹⁹³⁸ A ve H’de “edemeyip munfasıl”.

¹⁹³⁹ ‘Akıl bir nûrdur. Onunla hak ve bâtıl arasındaki fark belli olur. (Hadîs)

¹⁹⁴⁰ A ve H’de “şeytân”.

bî-haber (pîrdır¹⁹⁴²) (münkir ve merdûd¹⁹⁴³) ve nâkıs¹⁹⁴⁴ henûz ‘âlem-i hayâle dahi [68b] dâhil olup dîv-i (la’în¹⁹⁴⁵) ona nakşın bile göstermemiştir kanda kaldı ki ehlullaha vâsıl olduğu makâma ereler,

خرده گیرد در سخن بر بایزید / ننگ دارد از درون⁸ او یزید¹⁹⁴⁶

Hürde tutar sözde Bâyezîd üzerine ammâ derûnundan Yezîd ‘âr tutar ya’nî ol şeyh-i nâkıs eğerçi kâl-u kâlde Bâyezîd-i ‘asrın eksiğin tutup kendini ondan tercîh etmek ister (? şuhûd talkîn eylemek ister¹⁹⁴⁷) ammâ kalbine ve derûnuna nazar eylesen hubb-i riâyset ve taleb-i¹⁹⁴⁸ dünyâ ve zevk-ü şehvet ile dolmuştur¹⁹⁴⁹ ki Yezîd¹⁹⁵⁰ Yezîdliğiyle onun ol bir heves-i derûnundan ‘âr ve¹⁹⁵¹ hicâbından her dem istiğfâr edip kendi küfrüne eser?,

چون بسی ابلیس آدم روی هست / پس به هر دستی نشاید¹⁹⁵² داد دست¹⁹⁵³

Çünkü nice Âdem yüzlü İblîs vardır pes her¹⁹⁵⁴ bir ele el vermek olmaz ya’nî onlar ki sûretâ şeyhlik ve pîrlik da’vâsın eyleyip zâhir-i şer’e¹⁹⁵⁵ mukalled ve hakikat-i şer’den ma’rûz¹⁹⁵⁶ ve gâfil ve bî- [69a] zevk olup nice sâde-dil ve pâk-gönül-i¹⁹⁵⁷ ‘âli-meşreb ve bülend-himmet ve velâyete yakîn cânları evliyâ kûmillîne¹⁹⁵⁸ (ve esfiyâ-yı mükemmilîne¹⁹⁵⁹) mürîd ve katre-yi vücûdların deryâ-yı mütenâhî-ye ve zerre-yi mevcûdların (deryâ-yı nâ-mütenâhî¹⁹⁶⁰) âfitâb sûret-i ma’nîye¹⁹⁶¹ irci’i

¹⁹⁴¹ A ve H’de “edip”.

¹⁹⁴² S’de yok.

¹⁹⁴³ A ve H’de yok.

¹⁹⁴⁴ A ve H’de “nâkıstır”.

¹⁹⁴⁵ S’de yok.

¹⁹⁴⁶ Bâyezîd’in sözlerini tenkît eder. Yezîd onun içindenki hâldan utanır.

¹⁹⁴⁷ A ve H’de yok.

¹⁹⁴⁸ A’da “külliye-yi”.

¹⁹⁴⁹ A ve H’de “tutulmuştur”.

¹⁹⁵⁰ A ve H’de yok.

¹⁹⁵¹ A ve H’de “dahi”.

¹⁹⁵² A ve H’de “نباید”.

¹⁹⁵³ Ne çok iblîs var âdem yüzlü olan. O sebepten herkese el vermemek gerekir.

¹⁹⁵⁴ H’de yok.

¹⁹⁵⁵ A ve H’de “şer’le”.

¹⁹⁵⁶ A ve H’de “mu’riz”.

¹⁹⁵⁷ S’de sehven “پاک کل” yazılmıştır.

¹⁹⁵⁸ A’da “müküllîne”. H’de “kemâline”.

¹⁹⁵⁹ A ve H’de yok.

¹⁹⁶⁰ S’de yok.

¹⁹⁶¹ A ve H’de “ma’nâya”.

hükümüyle vâsıl etmek sa'yında olan cevher-i ferdîlerin (üzerine düşüp¹⁹⁶²) yolların vurmağa ve menzil-i maksûttan ermeğe cedd-ü cehd edip vesvâslık ve hannâslık eyler ve ervâh-i evliyâ sûret 'âleminde¹⁹⁶³ kalkıp 'âlem-i lâhûta pervâz ettikten sonra bu 'âlem-i sûrette olan mürîde ve sâlike feyz-risân olmaz diyip cehl ve ?¹⁹⁶⁴ sû-i zan edip tâlipleri râh-i Hüdâ'dan ve hakikat-i nûr-ı Mustafa'dan dûr ve mehcûr etmeğe sa'y-i belîğ ederler olmaya ki sâlik onların yanıĝın¹⁹⁶⁵ işitip sûret ve harflerine aldanıp **[69b]** bî-şuhûd ve bî-delîl mev'izelerin gûş edip ervâh-i evliyâ-yı kümillînden¹⁹⁶⁶ gâ'ip düşme¹⁹⁶⁷ ve hakikat bile ki ehl-i sûret¹⁹⁶⁸ ve ehl-i taklîdin 'akıl kerkesi velî-yi kâmilîn¹⁹⁶⁹ etvâr-i mezayâ¹⁹⁷⁰ ve âsimân-i cinâyâsının¹⁹⁷¹ ufuk-ı dûrunda pervâz etmede bî-bâl ve per¹⁹⁷² ve bî-cân-ü serdir ve ol Sultân-i hakâyikin rumûz-i dil-firûzun ve işârât-ı birûnun ve ahvâl-i pür-sûzun fehmi-i idrâk etmekten bî-zevk ve bî-nasîbdir zîrâ ol velî-yi kâmil tevhîd-i esmâ ve sıfâtı fahv-ü? tams edip karârgâhı ve makâm-ı tevhîd-i zât olmuştur ve zât-ı Hak'la kâim ve dâim olup ol 'âlemin ve bu¹⁹⁷³ 'âlemin mevcûdâtına muhît ve kâbız ve mutasarrıftır bir ân ne eşyâ ondan ve ne ol eşyâdan münfekktir zîrâ kâmil ve ekmel demek murâd kemâl-ı Zâtullah'a¹⁹⁷⁴ (vâsıl olup **[70a]** sıfâtın ve esmâ ve ef'âlin bi'l-küllîye Zâtullah'ta¹⁹⁷⁵) (gayrıda¹⁹⁷⁶) vücûdu ?¹⁹⁷⁷ edip nitekim 'âlem-i ezelde Hak'tan gayr-i vücûd yoktu kezâlik 'adem-i sırf olup ve 'âriyetî ve kevnî vücûddan nâm ve nişân ve resim kalmayıp Hayy-i Bâkî zât-ı Hüdâ kalır ve's-selâm,

فسبحان الذى بيده ملكوت كل شى و تبارك الذى بيده الملك والسموات مطويات بيمينه¹⁹⁷⁸

¹⁹⁶² S'de yok.

¹⁹⁶³ A ve H'de "âlemden".

¹⁹⁶⁴ A'da "amâlarıyla". H'de "amelleriyle".

¹⁹⁶⁵ A ve H'de "kizbin".

¹⁹⁶⁶ A ve H'de "müküllinden".

¹⁹⁶⁷ A ve H'de "düşmeye".

¹⁹⁶⁸ A ve H'de "sûretin".

¹⁹⁶⁹ A ve H'de "kemâlin".

¹⁹⁷⁰ A'da "âbâ". H'de "etvâriyât".

¹⁹⁷¹ A ve H'de "esmâ-ı hünsâsının".

¹⁹⁷² A ve H'de "bî-per".

¹⁹⁷³ A'da yok.

¹⁹⁷⁴ A ve H'de "Zâtullah'tan".

¹⁹⁷⁵ A ve H'de yok.

¹⁹⁷⁶ S'de yok.

¹⁹⁷⁷ A ve H'de "ketm".

¹⁹⁷⁸ Her şeyin hükümdarlığı elinde olan Allah'ın şanı yücedir. (Yâsîn;83) Mülk elinde olan O (Allah) Mübârektir. (Mülk;1) Semâvât dürülmüş olacaktır. (Zümer;67)

Kendi mülkünde mutasarrıf ve Esmâ-i Hüsnâ'sıyla mütahallik hem mürîd hem murâd-i zâhire onun bâtını dahi onun evvelinde ve âhiri de ol¹⁹⁷⁹ zâhirde ol bâtında ol hem 'âlem-i ervâhta mürîdin rûhunu terbiye ve ta'lîm eyler hem 'âlem-i ecsâmda terkîb-i unsurîsi nefes bi nefes tahmîr ve tekvîn edip vücûd-i 'âriyetini ve hicâb-i beşeriyetini tedricîle ref' edip vücûd-i¹⁹⁸⁰ hakîkîyesin (mahv edip¹⁹⁸¹) sâbit eyler ve envâr-i¹⁹⁸² müşâhedâtla ve esrâr-i tecellîyâtla¹⁹⁸³ cemi'-i mâsivâsın **[70b]** mahv edip tabî'at hâr ve hâşâkın¹⁹⁸⁴ yıkıp zer-i sâfî gibi hakikat-i vücûdun 'ayâra¹⁹⁸⁵ götürüp kendi vücûduna tarh eyler ve behr-i ahediyete vâsıl ve muttasıl eyler öyle olsa bu 'âriyet ve zulmet ve kesâfet mâsivânın hicâblarıyla¹⁹⁸⁶ mahcûp olan (kavim bu rûhânî ve bî-keder ve bî-girih olan¹⁹⁸⁷) vücûd-i pâk-ın? ahvâlın nice idrâk eyler pes ma'lûm oldu ki evliyâ-yı kirâma irâdet getiren cânlar gerektir ki sûret-i pîre dünyâda dahi vâsıl olmazsa ol 'âlem-i kübrâda ve o cihân-ı bâkîde ki cihân onun zıllıdır kâim ve bâkî ve mutasarrıf¹⁹⁸⁸ ve fa'all-i mutlak bile¹⁹⁸⁹ ve bu¹⁹⁹⁰ cihânda olan mürîdine ve asdikâya ve muhabbetine ?¹⁹⁹¹ hem her birinin isti'dâdı ve liyâkatı miktârı feyz-i rûhânî ve 'ilm-i rabbânî nisâr edip 'âlem-i bâtından dem bi dem bunların eczâ-yı¹⁹⁹² 'unsuriyelerin ve terkîb-i rûhânîlerin küdürât-ı tabâyi'den **[71a]** pâk¹⁹⁹³ ve mücellâ ve müsaffâ etmekte bilip yakîn¹⁹⁹⁴ ziyâd¹⁹⁹⁵ ve möhkem ede ve mâdâm ki sâlik cân ve dil ile pîr-i ma'nîye¹⁹⁹⁶ ve mürşîd-i rûhânîye teveccüh-i tâm eyleye pîr dahi ona ol 'âlemden medetler ve i'ânetler ve inâyetler ve nev bi nev tecellîler ve tesellîler ve

¹⁹⁷⁹ A ve H'de yok.

¹⁹⁸⁰ A'da yok.

¹⁹⁸¹ S'de yok.

¹⁹⁸² A ve H'de "'âlem-i'".

¹⁹⁸³ A ve H'de "külliyyât ile".

¹⁹⁸⁴ S'de sehven "شاكين" yazılmıştır.

¹⁹⁸⁵ A ve H'de "ibâdete".

¹⁹⁸⁶ A ve H'de "hicâbları".

¹⁹⁸⁷ A'da yok.

¹⁹⁸⁸ S'de sehven "متصر" yazılmıştır.

¹⁹⁸⁹ A ve H'de "diye".

¹⁹⁹⁰ A ve H'de yok.

¹⁹⁹¹ A ve H'de "muhabbet-i billah".

¹⁹⁹² A ve H'de "eczâ ve".

¹⁹⁹³ S'de tekrarlanmıştır.

¹⁹⁹⁴ S'de sehven "تعين" yazılmıştır.

¹⁹⁹⁵ A ve H'de "ziyâde".

¹⁹⁹⁶ A ve H'de "ma'nâya".

câm-i şarâb-i lâ-yezâlîler tenâvül ettirip şu mâder tıfılın perveriş eder¹⁹⁹⁷ gibi ‘âlem-i ma’nîden¹⁹⁹⁸ perverişte olur zehî devlet ol mürîd-i sâdika ki pîrin ma’nâsına dâhil olup¹⁹⁹⁹ Hak²⁰⁰⁰ hazretinden bir ân gâip ve gâfil olmaya pes netîce-yi kelâm bu oldu ki tâlip evliyâ-ı kûmilden²⁰⁰¹ gayrına teslîm olup irâdet getirmeye değme²⁰⁰² bir müdde’îye el sunup kendini elinden yabana pertâb ettirmeye zirâ bu yolda Âdem yüzlü İblîs bî-nihâyettir onların safîrlerine aldanıp kendini evliyâ-yı ‘izâmın dergâhından dûr ve mehcûr düşürmeye (zîrâ²⁰⁰³) son nedâmet [71b] ? ve fâide etmez,

زآنکه صیاد آورد بانک صغیر / تا فریبد آن مرغ را آن مرغ گیر²⁰⁰⁴

Onunçûn ki avcı sıklık âvâzın getirir tâ aldaya kuşları ol kuş tutucu (ya’nî²⁰⁰⁵) ol şeyh-i müdde’î evliyâ kelâmından ba’z-ı kelimât ve tasavvuftan ba’z-ı ıstılâhâtı hatîra nişân edip seyyâd-vâr safîr eyleyip murg-ı dil tâlibi²⁰⁰⁶ şikâr eyler tâ ol sâde-dil derdmendleri yoldan çıkarıp kendiye²⁰⁰⁷ musahhar ede onlar da onu cins-i evliyâdan zannedip cân-ü dilden mürîd ve muhib olup hizmetinde ömürlerin zâyî’ edip ne dünyâda ‘irfân ne âhirette nişân bilip²⁰⁰⁸ cehl-i zulmette hâsır ve sergerdân kalıp ve bunda²⁰⁰⁹ ve onda körlükten (ve ‘imâret? halâs ve²⁰¹⁰) necât bulmazlar,

دست را مسپار جز در دست پیر / پیر حکمت کو علیمست و خبیر²⁰¹¹

[72a] Elini²⁰¹² ısmarlama pîr elinden gayriye oncaleyin pîr ki ‘alîm ola ya’nî mürîd olursun bir pîre mürîd ol ki cemî’-i makâmât-ı îlahîyeyi ve hazret-i gaybiyeyi ve merâtib-i lâhûtiye ve nâsûtiyeyi ferden²⁰¹³ ferda müşâhede etmiş ve bilmiş ve

¹⁹⁹⁷ A ve H’de “ettiği”.

¹⁹⁹⁸ A ve H’de “ma’nâdan”.

¹⁹⁹⁹ H’de “olur”.

²⁰⁰⁰ A ve H’de “huzûr-ı”.

²⁰⁰¹ A’da “müküllinden”. H’de “kemâlinden”.

²⁰⁰² S’de sehven iki defa yazılmıştır.

²⁰⁰³ S’de yok.

²⁰⁰⁴ Avcı âvâzın başlar tâ ki kuşu aldata o kuş tutucu.

²⁰⁰⁵ S’de yok.

²⁰⁰⁶ A ve H’de “tâlibini”.

²⁰⁰⁷ A ve H’de “kendine”.

²⁰⁰⁸ A ve H’de “bulup”.

²⁰⁰⁹ A’da “bundan”.

²⁰¹⁰ A ve H’de yok.

²⁰¹¹ Elini pîrin elinden gayrısına verme. Öyle hikmet pîri ki hem ‘alîmdir ve hem habîr.

²⁰¹² H’de yok.

²⁰¹³ A’da yok.

anlamış²⁰¹⁴ ve mülk edinmiş ola ve ‘ilm-i ledünîye²⁰¹⁵ ‘âlim ve hikmet-i vücûdiyeye hâkim ve mürîdinin tekvînine ve tahmîrine kâdir (olup ve²⁰¹⁶) sâlik ve müslîk-i²⁰¹⁷ (ol bâba idhâl ve²⁰¹⁸) evlâd-i²⁰¹⁹ mezkûr olan merâtibi bi’t-tafsîl ve’l-kemâl kat’ ettirip matlûb-i bi’zzât olan makâma ittisâl²⁰²⁰ ettire cümle havf ve recâdan ve kabz-ü basttan geçirip ‘âlem-i kudsa ve makâm-ı ünse vâsıl ede,

در بیان تعریف²⁰²¹ ذات پاک حضرت پیر

Pîr hakîkatinin zât-ı pâkının ta’rîfî beyânındadır,

[72b] شیخ که بود پیر یعنی مو سپید / معنی اینرا بدان ای ناامید²⁰²²

Şeyh ki ola (pîr²⁰²³) ya’nî kılları ağarmış ma’nîsi bu kılın bil ey ümitsiz ya’nî sûretâ şeyh-i pîre derler pîr²⁰²⁴ kılı ve sakalı ağarmış ?²⁰²⁵ ve kıldan murâd ve ağarmasından murâd nedir bil ve anla,

هست آن موی سیاه هستی او / تا ز هستی اش نماند تاری²⁰²⁶ مو²⁰²⁷

Ol siyâh kıl onun varlığıdır tâ varlığından bir kara kıl ve bir tel kalmaya ya’nî siyâh kıldan murâd sâlikin kendi varlığıdır ki Hakk’ın varlığından gayrı kendide²⁰²⁸ bir ‘âriyetî varlık zanneylemiş idi ve cemî’-i ahvâlî ve ef’âlî gafletten ve bî-haberliğinden ol varlıktan sâdır olur kıyâs eylerdi ol sebepten ol varlık ona²⁰²⁹ siyâh kıl misâlinde olmuştu²⁰³⁰ vaktâ ki mürşîd-i (kâmil²⁰³¹) terbiyesine [73a] mukârın olup basîret dîdesin açtı hicâb-i zulmânîsin ki siyâh kıldan ‘ibârettir ref’ etti hakâyık-

²⁰¹⁴ H’de yok.

²⁰¹⁵ A ve H’de “ledünne”.

²⁰¹⁶ A ve H’de yok.

²⁰¹⁷ A’da yok.

²⁰¹⁸ S ve A’da yok.

²⁰¹⁹ A ve H’de yok.

²⁰²⁰ A ve H’de “îsâl”.

²⁰²¹ A ve H’de “حقیقت”.

²⁰²² Şeyh kimdir? Pîr; ya’nî beyaz saçlı. Bunun ma’nasını anla ey ümitsiz olan kimse.

²⁰²³ A ve H’de yok.

²⁰²⁴ A’da yok.

²⁰²⁵ A ve H’de “derler”.

²⁰²⁶ A ve H’de “تار”.

²⁰²⁷ Siyâh saçlar onun varlığıdır. Varlığından bir kıl bile kalmaya.

²⁰²⁸ A ve H’de “kendinde”.

²⁰²⁹ A ve H’de yok.

²⁰³⁰ A ve H’de “misâlinedir”.

²⁰³¹ S’de yok.

ı eşyâya bînâ olup vücûd olmağın (varlığın²⁰³²) fenâ etti (ve fenâyı dahi hicâb bilip onda fenâ etti²⁰³³) bekây-ı²⁰³⁴ lem-yezeliye erip pîrliğe ve mürşitliğe lâıyk ve sezâvâr oldu,

چونكه هستی اش نماند پیر اوست / گر سیه مو باشد او یا خود دو موست²⁰³⁵

Çünkü varlığı kalmaya pîr oldur gerek siyeh-mû olsun yâhut kır olsun ya'nî çûn kendi varlığından bir sâlıkte hîç varlık eseri kalmaya ve kendi evsâfı²⁰³⁶ evsâf-ı Hak'ta mahv olup bi'l-küllîye mazhar-ı Hak ve âlet-i Hak olmuş ola gerek²⁰³⁷ ol mazhar kara sakallılık olsun gerek kır sakallılık olsun onun cümle varlığı [73b] Hakk'ındır ve hakîkatte²⁰³⁸ pîr oldur,

هست آن موی سیه وصف بشر / نیست آن مو موی ریش و موی سر²⁰³⁹

Ol siyâh kıl ki vardır beşerîyyet vasfıdır yoksa o kıl sakal kılı ve baş kılı değildir ya'nî siyâh kıldan ve (ak kıldan²⁰⁴⁰) murâd vasf-ı beşerîyyet ve ahkâm-ı tabî'attır yoksa baş kılı ve sakal kılı değildir kıl aklığı alçak misâlinde²⁰⁴¹,

عیسی اندر مهد دارد صد نفیر / که جوان ناگشته ما شیخیم و پیر²⁰⁴²

‘Îsâ peygamber (a.s.²⁰⁴³) beşik içinde yüz na'ra tutar ki yiğit olmadan biz şeyh ve pîriz ya'nî ‘Îsâ (a.s.) üç günlük ma'sûm iken ve beşikte yatarken yüz na'ra ve feryâd edip der idi ki ben Allah'ın ‘abdiyim bana gökten kitâb etti²⁰⁴⁴ ve beni hâs nebî kıldı ve nice bunun gibi dahi haberler verdi pes Hak Hazret'i²⁰⁴⁵ inâyet [74a] edip ‘ilm-i hâssına ve ‘irfân-i²⁰⁴⁶ hâssü'l-hâssına mazhar etti ki²⁰⁴⁷ kimse gerek pîr gerek civân

²⁰³² S'de yok.

²⁰³³ S'de yok.

²⁰³⁴ A ve H'de “makâm-ı”.

²⁰³⁵ Varlığı kalmazsa pîr odur. İster siyâh saçlı olsun ister kır saçlı.

²⁰³⁶ A ve H'de “evsâfını”.

²⁰³⁷ A ve H'de “olur gerekse”.

²⁰³⁸ H'de “hakîkattedir”.

²⁰³⁹ Siyâh saç beşerîyyet vasfıdır, yoksa sakal kılı ve baştaki saç değildir.

²⁰⁴⁰ H'de yok.

²⁰⁴¹ A ve H'de “bir misâldir”.

²⁰⁴² ‘Îsâ (a.s.) beşikte yüz na'ra atıp der ki :” biz genç olmadan şeyh ve pîriz.”

²⁰⁴³ S'de yok.

²⁰⁴⁴ A ve H'de “gelip”.

²⁰⁴⁵ A ve H'de “Celle a'lâ Hazretleri”.

²⁰⁴⁶ A ve H'de yok.

²⁰⁴⁷ A ve H'de “ettiği”.

olsun onun nutku ve fi'li ve hâli cümle haktır zâhir sûretine aldanıp ma'nî-yi hâssından²⁰⁴⁸ bî-nasîb¹⁰ olma,

چون یکی موی سیه کان وصف ماست / نیست بر وی شیخ مقبول خداست²⁰⁴⁹

Çûn ol bir kıl ki ol²⁰⁵⁰ bizim vasfımızdır onda olmaya şeyhtir ve makbûl-ı Hüdâ'dır ya'nî ol bizim varlığımız ve kendiliğimiz²⁰⁵¹ ve beşeriyyetimiz vasfının mû-yı siyâhı ki dîde-yi bâtın beynimize hâil olup bizi vâhidiyyetten ve şuhûd-ı²⁰⁵² sırr-ı ahadiyyetten dûr eyler ol kıl bizim ol²⁰⁵³ dîde-yi bâtınımızda olmaya fi'l-hakikat hem pîrîz hem makbûl-i Hüdâ'yız,

چون بود مویش سفید ار با خودست / او نه شیخست و نه خاص ایزدست²⁰⁵⁴

Çûn sakalı ve kılı ak olup henüz kendiliğiyle ola ol ne şeyhtir ve ne makbûl-ı Hüdâ'dır ya'nî eğer beşeriyyet vasfı zâ'il olup vücûd-ı 'ârîyeye²⁰⁵⁵ ki mâsivâdır [74b] vücûd-ı Hak'ta ve envâr-i zât-ı Hüdâ'da mahv ve muzmahil olmaya ve dîde-yi bâtını ve zâhiri her şeyde Hak-bîn olmaya onun kılı ve sakalı ağırıp pîr-i fânî de olursa (ne şeyhtir ve ne²⁰⁵⁶) Hâssullah'tır,

پیر پیر عقل بلشد ای پسر / نی سپید موی اندر ریش و سر²⁰⁵⁷

Pîr 'akıl pîridir ey oğul başta ve sakalda olan kıl aklığı değildir ya'nî pîr oldur ki evsâf-ı zemîmesin ahlâk-ı hamîdeye⁵ tebdîl eyleyip 'akl-ı ma'âştan ve evhâm-ı hayâlâtan ve cümle kesâfetlerden pâk ve latîf olup 'Akl-ı külle ve nûr-ı Mustafa'ya vâsıl ola ve ol nûrla şuhûd-ı zâta ve ma'rîfet-i esmâ ve sıfâta dahil²⁰⁵⁸ olup 'âlem-i²⁰⁵⁹ eşbâhta ve esmâ'-i ervâhta cevân tayrân ede yoksa zâhirâ sakalı ve kılı ağırıp henüz cehâlet-i²⁰⁶⁰ zulmetle kalbi siyâh ve derûnu tebâh olan kimseler taklîdle

²⁰⁴⁸ A ve H'de "ma'nâ sâhibinden".

²⁰⁴⁹ Bizim vasfımız olan siyâh kıl onda yoksa, Allah katında makbûl bir şeyhtir.

²⁰⁵⁰ A ve H'de yok.

²⁰⁵¹ H'de yok.

²⁰⁵² A ve H'de "meşhûd".

²⁰⁵³ A ve H'de yok.

²⁰⁵⁴ Eğer saç beyaz olduğu hâlde hâlâ benlikteyse, o ne şeyhtir ve ne İzed'in hâslarındandır.

²⁰⁵⁵ A ve H'de "ârîyetine".

²⁰⁵⁶ S'de yok.

²⁰⁵⁷ Pîr dediğimiz 'akıl pîridir ey oğul. Saçı ve sakalı beyaz olan değildir.

²⁰⁵⁸ A ve H'de "dahi".

²⁰⁵⁹ A ve H'de "'ilm-i".

²⁰⁶⁰ A ve H'de "hicâb-ı".

şeyhlik ve pîşvâlık da'vâsın ederlerse bînâ ve sâhib-dîl katında şeyhlikleri bir kara mangıra değmez,

در بیان استقامت طالبان و آداب خدمت پیران

[75a] Pîrân-ı hakîkatin²⁰⁶¹ hizmet âdâbın ve tâliblerin ol hizmette²⁰⁶² istikâmetlerinin²⁰⁶³ beyânındadır ki şerî'at ve tarîkat hizmetidir,

چون گزیدی پیر نازک دل مباح / سست و ریزیده چو آب و گل مباح²⁰⁶⁴

Çün pîri?.... (nâzik²⁰⁶⁵) gönüllü olma²⁰⁶⁶ süst olup su gibi ve toprak gibi dökülücü²⁰⁶⁷ olma sen ki tâlib-i râh-ı²⁰⁶⁸ hakîkat ve mülâzım-i sırr-i ahdiyyetsin²⁰⁶⁹ hergâh ki bir katre vücûdunu deryâ-yı vahdete ve zerre-yi pür-cûdunu şems-i hakîkate vâsıl etmiş bir kâmil âzâde²⁰⁷⁰ tuş olasin²⁰⁷¹ ve onun cemî'-i ahvâlinden ve akvâlinden²⁰⁷² ef'âlinden şîve-yi zât ve tenevvü'ât-i sıfâtı müşâhede edip onu kendine mürşid tutasın zinhâr onun ahvâlın kendi hâline kıyâs eyleyip ona nâzik dilinin ve hizmetinde süstluk etme ve mahall-ı irşâdında su gibi saçılıp toprak gibi dökülücü [75b] olma ve dâimâ cem'îyyet-i hâtır ve murâkibe üzere ol tâ onun nefehât-ı kudsiyyesi zamîr-i kalbine sereyân edip seni hakîkatinden²⁰⁷³ haberdâr ede,

چون گرفتۍ پیر هین تسلیم شو / همچو موسی زیر حکم خضر رو²⁰⁷⁴

Çün pîr tutundun²⁰⁷⁵ gâfil olma ona teslîm ol Mûsâ gibi Hızır'ın hüküm²⁰⁷⁶ altında ol ya'nî Hz. Mûsâ (a.s.) Mecma'ül-bahreyn'de Hz. Hızır'a (a.s.) (erişip ve²⁰⁷⁷)

²⁰⁶¹ A ve H'de "hakîkînin".

²⁰⁶² A ve H'de "hizmetinde".

²⁰⁶³ A ve H'de "istikâmetlerin".

²⁰⁶⁴ Bir pîr edindiysen kırılğan kalpli olma. Su ve çamur gibi dağılıp dökülen olma.

²⁰⁶⁵ S'de yok.

²⁰⁶⁶ A ve H'de yok.

²⁰⁶⁷ A ve H'de "dükeli".

²⁰⁶⁸ H'de yok.

²⁰⁶⁹ H'de "Hüdâ'sın".

²⁰⁷⁰ A ve H'de "âzâdeye".

²⁰⁷¹ A ve H'de "olursun".

²⁰⁷² A ve H'de yok.

²⁰⁷³ A ve H'de "hakîkatten".

²⁰⁷⁴ Pîr edindiysen ona teslîm ol. Mûsâ (a.s.) gibi Hızır (a.s.)'ın hükmüne uy.

²⁰⁷⁵ A ve H'de "tuttun".

²⁰⁷⁶ A ve H'de "hükümü".

²⁰⁷⁷ S'de yok.

buluştukta²⁰⁷⁸ dedi ki yâ Nebîyullah sana tâbi' olayım ve hizmetinde kâ'im olayım
ola ki Hak'tan ta'lîm²⁰⁷⁹ olunduğun irşâddan bana dahi²⁰⁸⁰ ta'lîm ede²⁰⁸¹ Hızır (a.s.)
dedi ki yâ Mûsâ sen²⁰⁸² bana tâbi' olamazsın ve 'ulûme²⁰⁸³ tâkat getirip sabır ve
tahammül edemez²⁰⁸⁴ zîrâ ihâta edemediğin habere nice sabr edebilirsin elbette
sorsan gerektir ve ilmullahın muktezâsı budur ki suâlden²⁰⁸⁵ mûnezzeh **[76a]** ve
mukaddes ola ki

لا يسئل عما يفعل²⁰⁸⁶

Öyle olasın bana yoldaş ve mürîd olmazsın dedi Mûsâ (a.s.) dedi ki inşaallah beni bu
umûrda sabredici bulursun²⁰⁸⁷ deyip yoldaş oldular tâ ayrılınca²⁰⁸⁸ nice vâkı'aları
geçti niteki²⁰⁸⁹ Kur'ân-i 'Azîm'de Hak Te'âlâ habîbine haber vermiştir imdi sen ki
tâlibsin Mûsâ gibi 'ilm-i ledün ta'lîm ondan²⁰⁹⁰ Hızır'ın ?²⁰⁹¹ teslîm ve mutî' olup
çûn ve çirâ deme tâ ki Mûsâ gibi nice keşf-i gaybiye erişesin ve maksûd hâsıl edesin,

این رسولان ضمیر راز گو / مستمع خواهند اسرافیل خو²⁰⁹²

Bu gizli râz söyleyici elçiler dinleyici isterler İsrâfîl-huylu²⁰⁹³ ya'nî ki (Hz²⁰⁹⁴).
İsrâfîl gibi ki mukarreb melâikenin biridir ve Sûr'un ağzına alıp Hakk'ın emrine
muntazırdır ki **[76b]** emir olduğu sâ'at hemân Sûr'un çalıp kıyâmet zâhir ola pes bu
esrâr-ı gaybiyye-yi ilâhiyeye mahrûm olan serverler²⁰⁹⁵ ki halkın zamâirin bilici
Resûl-i Hüdâ'yilerdir bir ?²⁰⁹⁶ isterler ki İsrâfîl-veş dâimâ vaktine hâzır ve emr-i pîre

²⁰⁷⁸ A'da "buluşup". H'de yok.

²⁰⁷⁹ H'de yok.

²⁰⁸⁰ H'de yok.

²⁰⁸¹ A ve H'de "edesin".

²⁰⁸² A'da yok.

²⁰⁸³ A ve H'de "ilmim".

²⁰⁸⁴ A ve H'de "edemezsin".

²⁰⁸⁵ A ve H'de "suâlinden".

²⁰⁸⁶ O (Allah) yaptığı şeylerden sorgulanmaz. (Enbiya;23)

²⁰⁸⁷ S'de sehven iki defa yazılmıştır.

²⁰⁸⁸ H'de "ayrı olunca".

²⁰⁸⁹ A ve H'de "nitekim".

²⁰⁹⁰ A'da "edin". H'de "ile".

²⁰⁹¹ A ve H'de "katına".

²⁰⁹² Sırları söyleyen bu elçiler, İsrâfîl huylu dinleyici isterler.

²⁰⁹³ S'de "اسرافیل خویی" yazılmıştır.

²⁰⁹⁴ S'de yok.

²⁰⁹⁵ S'de yanlışlıkla "سرور" yazılmıştır.

²⁰⁹⁶ A ve H'de "Hüdâ bilir ve bir dinleyici".

nâzır ola ve cemî'-i mevcûdâtı himmeti kanadı altına alıp nice hakikat mürdelerini nefha-yi esrâr-ı Rûhu'l-kudus ile ihyâ edip 'ömr-i câvidânî bahşîş²⁰⁹⁷ etmeğe lâyük bir İsrâfîl-meşreb cân ola tâ ki ol (sırr-ı²⁰⁹⁸) ledünnî sâhibleri olan serverlere müstemi' olup rumûz-ı¹⁶ ilm-i ledünnî fehmine kâdir ve sezâvâr ola,

نخوتی دارند و کبری چون شهان / بندگی خواهند از اهل جهان²⁰⁹⁹

Ol hakikat serverleri ululuk (ve tekebbürlük tutarlar şâhlar gibi kulluk²¹⁰⁰) isterler cihân halkından ya'nî ehlullah Hakk'ın kibriyâsına mazharlardır (ve şehevât-i zâta mustağrak olmuşlardır [77a] bu cihândan ve halkından münezzeh ve²¹⁰¹) mustağnîlerdir lâ-cerem cihân şâhlarından ululukları ziyâdedir cihân halktan ve tâlibleri²¹⁰² kemâlle²¹⁰³ i'tikâd ve ihlâs ve sıdk ve bezl-i mâl ve câh ve îsâr-i cân ve ser görmeyince kendilere mahrûm edip esrâra muttali' etmezler,

کی رسانند این امانت را بتو / تا نباشی پیششان راکع دو تو²¹⁰⁴

Kaçan eriştirirler bu emâneti sana tâ onların önünde iki kat olup rûku' etmeyesin ya'nî mâdâm ki hizmet kemerin beline möhkem bağlayıp onların emrine ve hükmüne fermân-ber belin iki kat bükülmeye sana emânet-i hakîkî nice⁸ teslîm²¹⁰⁵ edip kâmrân ederler,

نی گدایانند کز هر خدمتی / از تو دارند ای مزور منتی²¹⁰⁶

Gidâ-(gönüllü²¹⁰⁷) değillerdir²¹⁰⁸ ki her bir hizmetinden²¹⁰⁹ ötürü ve ey müzevvir senden minnet tutarlar ya'nî onlar gayrılar gibi muhtâc-ı (gayr-ı Hak²¹¹⁰) değildir

²⁰⁹⁷ A ve H'de "bahş".

²⁰⁹⁸ S'de yok.

²⁰⁹⁹ Padîşâhlar gibi gurûr ve kibirleri var. Dünyâ ehlinden kulluk beklerler.

²¹⁰⁰ A ve H'de yok.

²¹⁰¹ A ve H'de "şuhûd ve".

²¹⁰² A ve H'de "halkından ve tâliblerinden".

²¹⁰³ A ve H'de "kemâle".

²¹⁰⁴ Onların önünde iki büküm olmadığın sürece sana nasıl bu emâneti versinler?

²¹⁰⁵ A'da yok.

²¹⁰⁶ Ey müzevvir! Onlar dinlenciler gibi senin yaptığın her hizmetten minnettar olmazlar.

²¹⁰⁷ S'de yok.

²¹⁰⁸ A ve H'de "değiller".

²¹⁰⁹ H'de "hizmetinde".

²¹¹⁰ H'de yok.

[77b] ki senin minnetin tahtında olup hizmetinden²¹¹¹ ve kulluğundan münfe’il²¹¹² ve şermende ve bâr-keş olalar,

تا ادبهاشان بجا که ناوری / از رسالتشان چگونه برخوردار²¹¹³

Tâ edeblerini (hakkınca yerine getirmeyesiz onların²¹¹⁴) alıcılıklarından nice yemiş yiyebilirsin ya’nî kemâl-ı edeblerini²¹¹⁵ yerine getirip hizmetlerin hâl ve muhabbetlerin derd-i mâ fi’l-bâl ve mihnetlerin ihtimâl edinmeyince²¹¹⁶ onların ahhâr-ı esrâr-ı²¹¹⁷ risâletlerinden ne hâsıl edebilirsin,

هر ادبشان کی همی آید پسند / کامدند ایشان ز ایوان بلند²¹¹⁸

Her edeb onlara kaçan beğenilmiş gelir ki onlar yüce eyvândan gelmişlerdir (ya’nî değme bir tâlibin edebi onlara makbûl gelmez zîrâ onlar ‘arştan yüce ‘âlem-i lâhûta gelmişlerdir²¹¹⁹)

دل نگهدارید ای بی حاصلان / در حضور حضرت صاحب دلان²¹²⁰

Gönül saklayın ey hâsılsızlar sâhibdiller Hazret’inin [78a] huzûrunda ya’nî sahîbdiller ki (cemî’-i diller²¹²¹) ki cemî’-i halkın gönüllerine nâzır ve zemâirine vâkıflardır ki,

هم جواسیس القلوب فجالسوا هم بالصدق²¹²²

Kulûbun câsûslarıdır sıdkla mücâlese edin onlar ile demektir öyle olsa cehdedip onların huzûrlarında²¹²³ ve gıybetlerinde bâtınınız ve zâhiriniz hıfz eyleyin tâ ki onların gönüllerinde yer edip nazarlarında ve nefeslerinden behremend olup murâd

²¹¹¹ H’de “hizmetinde”.

²¹¹² A ve H’de “munfasıl”.

²¹¹³ Onlara edep etmediğin sürece nasıl elçiliklerinden faydalanırsın?

²¹¹⁴ A ve H’de yok.

²¹¹⁵ A ve H’de “edebleri ki”.

²¹¹⁶ A ve H’de “etmeyince”.

²¹¹⁷ A ve H’de “ahbâr ve esrâr-ı”.

²¹¹⁸ Öyle bir edep ki beğenilsin zîrâ onlar yüce makâmdan gelmişler.

²¹¹⁹ A ve H’de yok.

²¹²⁰ Ey hâsılsızlar! Gönül sâhibi olan o hazretlerin yanında gönül saklayın.

²¹²¹ S’de yok.

²¹²² Onlar kalp câsûslarıdır, o yüzden yanlarında sıdk ile outrun.

²¹²³ H’de “huzûrlarında”.

alasız ve onlar huzûrda²¹²⁴ nice hâzırlar ise gaypta dahi öyle hâzırlardır ki sâhibdil demekte²¹²⁵ murâd budur ki âyine-i kalplerini öyle mücellâ ve müseffâ eylemişlerdir ki levh-i bâtında ve levh-i zâhirde ne denli nukûş-i ? ve gaybiye ki sûret bağlaya²¹²⁶ onların âyinelerinde mün'akis olup cümlesin müşâhede ederler,

پیش اهل تن ادب بر ظاهر است / که خدایشان²¹²⁷ نهانرا ساترست²¹²⁸

Ehl-i ten önünde [78b] edeb-i²¹²⁹ zâhiredir²¹³⁰ ki Hüdâ onlardan gizli 'aybı²¹³¹ örtücüdür ya'nî ehl-i ten zemâir-i halktan bî-haberdir²¹³² ancak ten gözüyle gördüklerini bilirler nihân olan bilmezler ve Hak Hazret-(i 'Azze ve celle²¹³³) kemâl-ı settârlığından gizli hatâların ('affeder ve²¹³⁴) setr eyler²¹³⁵ tâ birbirin gizli²¹³⁶ 'aybına vâkıf olup birbirin şermende ve rencîde etmeyeler ammâ sâhibdile cümle²¹³⁷ senin zâhiri ve bâtını ve 'aybı²¹³⁸ ve hüneri revşen ve mu'ayyendir²¹³⁹,

پیش اهل دل ادب بر باطن است / زانکه ایشان بر سرائر فاطن است²¹⁴⁰

[79a] Ammâ ehl-i dil önünde edeb-i bâtınladır onda²¹⁴¹ ki onlar²¹⁴² onun²¹⁴³ cemî'-i sırları bilmeğe zîreklerdir ya'nî ehl-i dilin edebi bâtınla hem zâhirlerdir zîrâ cemî'-i esrâr-ı bâtîne-yi biliciler ve 'ayân²¹⁴⁴ görücülerdir,

تو بعکسی پیش کوران بهر جاه / با حضور آیی نشینی پایگاه²¹⁴⁵

²¹²⁴ A ve H'de "huzûrunda".

²¹²⁵ H'de "demektir".

²¹²⁶ A ve H'de "bağlılar".

²¹²⁷ A ve H'de "که خدا زایشان".

²¹²⁸ Ten ehli yanında edeb zâhirîdir zîrâ Allah onlardan içleri örtmüştür.

²¹²⁹ S nüshasında iki defa yazılmıştır.

²¹³⁰ A ve H'de "zâhiredir".

²¹³¹ A'da yok.

²¹³² H'de "penceredir".

²¹³³ S'de yok.

²¹³⁴ S'de yok.

²¹³⁵ A ve H'de "eder".

²¹³⁶ A ve H'de yok.

²¹³⁷ A ve H'de yok.

²¹³⁸ A ve H'de yok.

²¹³⁹ A ve H'de "mu'indir".

²¹⁴⁰ Gönül ehli önünde edeb bâtından ve içtendir zîrâ onlar sırlara âgâhtırlar.

²¹⁴¹ A ve H'de "ondan".

²¹⁴² A ve H'de yok.

²¹⁴³ S'de yok.

²¹⁴⁴ A ve H'de sehven "hayâ".

²¹⁴⁵ Sen ters yapıyorsun; makâm ve rütbe için körlerin huzûruna varıp ayak altında oturuyorsun.

Sen ‘aksi eylersin körler önünde mensebden ötürü hâzırlıkla gelip ayak altında vurursun²¹⁴⁶ ya’nî ehl-i menseb ve dünyâ beyleri önünde edeb ile ve hâzırlık ile olup onlara ri’âyeten²¹⁴⁷ saf-ı ni’âlde ve pâygâhta oturursun beni esirgeyip menseb versinler diye,

پیش بینایان کنی ترک ادب / تا زشہوت را از آن گشتی حطب²¹⁴⁸

Ammâ gözlüler ve sâhib-nazar önünde terk-i edeb²¹⁴⁹ eylersen onunçun şehvet âteşine odun oldun ya’nî hakikat-bîn olan (sâhib-dil servler²¹⁵⁰) nazarında terk-i edeb (edip²¹⁵¹) her husûsta ihânet kastın eylersen edebler²¹⁵² yerine getirip terbiyetleriyle mürebbâ²¹⁵³ olmadığıçün şehvet²¹⁵⁴ cehîmine²¹⁵⁵ düşüp hateb-i cehennem ve kibrî-i sa’îr olursun,

[79b] بی ادب گفتن سخن با خاص حق / دل بمیراند سیہ دارد ورق²¹⁵⁶

Edebsizlikle söz söylemek Hak hâssına gönül öldürür ve cân sahîfesin siyâh eyler ya’nî Hüdâ hâslarının²¹⁵⁷ meclisinde ve huzûrunda teslîm ve hâmûş ve mürde olmayıp olur olmaz bî-edebâne sözler söyleyen kimsenin gönlü mürde ve yüzü ve varakı siyâh ve cânı fânî olmak mukarrerdir âgâh olup gâfil düşmeyip onların huzûrunda huşû’dan ve huzû’dan ayrılıp terk-i edeb edip merdûd (ve metrûd²¹⁵⁸) olmayasın,

از خدا خواهیم توفیق ادب / بی ادب محروم گشت از لطف رب²¹⁵⁹

Hüdâ’dan dileyelim (edebî²¹⁶⁰) tevfikini zîrâ edebsiz²¹⁶¹ Rabb’in lutfundan mahrûm oldu ya’nî dâimâ edebi ve tevfiği Hüdâ’dan isteyelim ve rûz-u şeb nâle efgân edip

²¹⁴⁶ A ve H’de “oturursun”.

²¹⁴⁷ A ve H’de “ri’âyet edip”.

²¹⁴⁸ S’de “حطب” yok. Beytin anlamı: “Göz sâhibi olanların yanında edebi terk eylersin ve şehvet ateşine odun olursun.”

²¹⁴⁹ A’da yok.

²¹⁵⁰ A ve H’de “sâhib-nazarlardan serverler”.

²¹⁵¹ S’de yok.

²¹⁵² A ve H’de “edeblerin”.

²¹⁵³ A ve H’de “mürebbî”.

²¹⁵⁴ A ve H’de “şehevât”.

²¹⁵⁵ A ve H’de “âteşine”.

²¹⁵⁶ Hak Ta’âlâ’nın hâslarıyla edepsizce konuşmak gönlünü öldürüp yazını karartır.

²¹⁵⁷ A ve H’de “Hazretlerinin”.

²¹⁵⁸ S’de yok.

²¹⁵⁹ Allah’tan edeble muvaffakiyyet isteyelim. Edepsiz Rabb’in lutfundan mahrûm kaldı.

havâssa (hevâsa²¹⁶²) lâıyk ‘amel isteyelim ve bî-edeblerden ve mahrûmlardan ırak olup Hakk’ın sâyesinde olmak ilticâsın²¹⁶³ edelim tâ²¹⁶⁴ Hakk’ın hâsları nazarında bî-edeblik ve hayırsızlık edip Hüdâ’nın²¹⁶⁵ ve rahmetinden ve ‘inâyetinden mahrûm olanlardan olmayavuz²¹⁶⁶ (ki²¹⁶⁷) [80a] inşâallahu Ta’âlâ,

بی ادب تنها نه خود را داشت بد / بلکه آتش در²¹⁶⁸ همه آفاق زد²¹⁶⁹

Edebsiz tenhâ²¹⁷⁰ kendini yaramaz tutmadı²¹⁷¹ belki cümle ‘âleme âteş vurdu ya’nî hâricde²¹⁷² misâldır ki bir edebsiz ede²¹⁷³ bestir zîrâ bir tâifenin²¹⁷⁴ içinde biri edebsizlik ede kötürü²¹⁷⁵ ol tâifenin halk içre nâmları yâd olup ‘arzlarına hâlel erişirmeğe sebep olur ondan ötürü edebsiz yalnız kendini bed eylemez belki cümle âfâka ve enfüse âteş-i hırmân vurmağa vâsıta ve²¹⁷⁶ sebep olur,

هر که نامردی کند در راه دوست / ره زن مردان شد و نامرد اوست²¹⁷⁷

Her kimse²¹⁷⁸ ki dost yolunda nâmertlik (ede mertlik²¹⁷⁹) yolun vurucu oldu (nâmert oldu ya’nî²¹⁸⁰) râh-ı Hak’ta olan sâlikler ve mürîdler mâbeynince düzd sûret²¹⁸¹ ve mukallid-i tarîkat karışıp onların libâslarını bürünüp gezerler nâgâh nefis-i ‘emmâre

²¹⁶⁰ S’de yok.

²¹⁶¹ A ve H’de “bî-edeb”.

²¹⁶² A ve H’de yok.

²¹⁶³ A ve H’de “iltimâs”.

²¹⁶⁴ H’de yok.

²¹⁶⁵ A ve H’de “Hüdâ’dan”.

²¹⁶⁶ A ve H’de “olmayalım”.

²¹⁶⁷ S’de yok.

²¹⁶⁸ A ve H’de “را”.

²¹⁶⁹ Edepsiz bir tek kendine kötülük etmedi; tüm ‘âlemi böylelikle yaktı.

²¹⁷⁰ A ve H’de yok.

²¹⁷¹ A’da “tutmadan”.

²¹⁷² A ve H’de “hâricden”.

²¹⁷³ A ve H’de “bir vilâyet”.

²¹⁷⁴ A ve H’de “tâife”.

²¹⁷⁵ A ve H’de “dükeli”.

²¹⁷⁶ A ve H’de “olup”.

²¹⁷⁷ Kim dostun yolunda alçaklık ederse, mertlerin yolunda eşkiya olmuştur ve kendisi nâmerttir.

²¹⁷⁸ A ve H’de “kim”.

²¹⁷⁹ A ve H’de yok.

²¹⁸⁰ A ve H’de yok.

²¹⁸¹ H’de “nicedir”.

câlibinden bir cüzî fırsat ele girdikte fî'l-hâl 'avâm-ı nâstan dahi²¹⁸² beter evzâ' edip [80b] nâmertlik eylerler merd-i râh rehzen olup evliyâ 'arzına noksân vermeğe sebep olurlar liken tarîk-i Hak onlardan intikâmın alıp istihkâkların verir tâ ki dünyâyâ gelmediğe²¹⁸³ dönerler,

در بیان امتحانست شیخ را²¹⁸⁴

Şeyhi imtihân edenlerin beyânındadır,

شیخ را که پیشوا و رهبر است / گر مریدی امتحان کرد او خر است²¹⁸⁵

Şeyh ki öngidici ve yol göstericidir eğer bir mürîd onu imtihân eyleye ol hardır insân değildir ya'nî bir şeyhe mürîd olan kimse lâzım olan oldur ki şeyhine teslîm-i küllî ola ve cemî'-i varlığın (fenâ edip şeyhin varlığın²¹⁸⁶) isbât ede hatta bir mertebeye vara ki şu teneşir üzere ölü yuyucu elinde meyyit nice bî-tedbîr ve tedârik ise o dahi öyle ola yoksa kâh imtihân (kâh ikrâr²¹⁸⁷) kâh inkâr²¹⁸⁸ kâh²¹⁸⁹ içinde olup gönlü tuttuğu²¹⁹⁰ vakit mürîd gönlü olmadığı vakit münkir ve mürîd olan²¹⁹¹ oncaleyin mürîd²¹⁹² mürîd-i [81a] bî-hüner âdem değil hardır,

امتحانش گر کنی در راه دین / هم تو گردی ممتحن ای بی یقین²¹⁹³

İmtihân eyleyesen²¹⁹⁴ eğer dîn yolunda onu hem²¹⁹⁵ imtihân olmuş sen²¹⁹⁶ olursun ey yakînsiz ya'nî sen ki mürîdsin şeyhin ve pîşvânı nice imtihân etmek dilersen ki (sen onun²¹⁹⁷) kat'ettiği merâtib²¹⁹⁸ bi'l-küllîye kat'edip ondan ziyâde sâhib-i tecellî²¹⁹⁹

²¹⁸² A ve H'de yok.

²¹⁸³ A ve H'de "gelmediğine".

²¹⁸⁴ A ve H'de "در بیان آنانکه شیخ را امتحان کنند".

²¹⁸⁵ Şeyh öncü ve yol göstericidir. Onu sınayan mürîd eşektir.

²¹⁸⁶ A'da yok.

²¹⁸⁷ A'da yok.

²¹⁸⁸ S'de sehven "ikrâr" yazılmıştır.

²¹⁸⁹ A ve H'de yok.

²¹⁹⁰ A ve H'de "döndüğü".

²¹⁹¹ A ve H'de "ola".

²¹⁹² A ve H'de yok.

²¹⁹³ Dîn yolunda onu sınarsan aslında kendin sınanmış olursun ey yakîn sâhibi olmayan kimse!

²¹⁹⁴ A ve H'de "edersen".

²¹⁹⁵ A ve H'de "sen dahi".

²¹⁹⁶ A ve H'de yok.

²¹⁹⁷ A ve H'de yok.

²¹⁹⁸ A ve H'de "mesâfe".

²¹⁹⁹ A ve H'de "külli".

olmak gereksin ki onun²²⁰⁰ ahvâlinden ve etvârında²²⁰¹ haberdâr olup her bir²²⁰² makâmda imtihân edesin hâla ki ehlullah mâbeyninde imtihân olmaz onlar lisânında kâh²²⁰³ (onu²²⁰⁴) müsâede? derler ya'nî makâmâtı ile seyredeler tâ onun (ki meşreb-i 'âlîterdir cümle ona ser fûrûd? edip onun meşrebinden²²⁰⁵) seyir iktibâs eylerler²²⁰⁶ öyle olsa sen ki mürîd-i mübtedî ve râh-ı Hak'ta tâlib-i muktedîsin zinhâr şeyhini imtihân etmek hâtıra sen etme²²⁰⁷ ki hakîkatta şeyh seni imtihân etmiş olur hıyânetin zâhir **[81b]** olup zann-ı bed sebebiyle ber-hatâ olup şeyhin nazar-ı 'inâyetinden ve feyz-i nihâyetinden bî-bahre ve mahrûm olursun gâyet²²⁰⁸ ihtirâz edecek yerdir,

جرات وجهلت شود عریان و فاش / او برهنه کی شود زان افتتاش²²⁰⁹

Cehâletin cüreti 'üryân ve fâş olur ol bu aranmaktan kaçan soyulmuş ve açılmış olur ya'nî kişinin kendi miktârından ziyâde ve fehim ve idrâkından dışarı olan umûra cüret edip möhkem etmesi mahz-ı cehâletindendir sen ki mürîd-i mümtehinsin zinhâr bir husûsta şeyh ve pîşvânı imtihân edeyim deme ki kendi cehâletin fâş edip hamâkatini âşikâr eylemiş olursun hâlâ ki şeyh cemî'-i²²¹⁰ 'âlemin imtihânından²²¹¹ bî-pervâdır keşfin murâd edinmediği emrin yıllarca izhârına sa'y etseler onun hergiz râyhasın dahi²²¹² **[82a]** işitemeyeler,

امتحان همچون تصرف دان در او / تو تصرف از چنان شاهی مجو²²¹³

İmtihân tasarruf etmek gibi²²¹⁴ bil kendi vücûdunda sen oncaleyin şâhtan tasarruf dileme ya'nî mürîd pîrini sınamak tasarruf ve tehekküm etmek gibidir insân-ı kâmil

²²⁰⁰ H'de yok.

²²⁰¹ H'de "etvârından".

²²⁰² H'de yok.

²²⁰³ A ve H'de yok.

²²⁰⁴ S'de yok.

²²⁰⁵ A ve H'de yok.

²²⁰⁶ A ve H'de "ederler".

²²⁰⁷ A ve H'de "getirme".

²²⁰⁸ S'de sehven tekrarlanmıştır.

²²⁰⁹ Cehâletin cesâreti çıplak kalıp ifşâ olur. O bu aranmaktan o ne zaman soyulmuş olur?

²²¹⁰ A ve H'de yok.

²²¹¹ H'de "imtihânında".

²²¹² A ve H'de yok.

²²¹³ Onu sınamayı kendisinde tasarruf etmek gibi gör. Sen öyle bir pâdişâha tasarruf edebilmeyi düşünme.

²²¹⁴ A ve H'de "gibidir".

heft kişverin ve ‘âlem-i (mülk ve²²¹⁵) melekûtun şâhıdır ve senin icâdına ve ‘ademine (bi-emri’llah²²¹⁶) kâdirdir sen ona imtihân ile tasarruf etmek sevdâsın²²¹⁷ eyleyip cüret-i cehâlet sebebiyle hâk-ı vücûdun berbâd eyleme,

وسوسه این امتحان چون آمدت / بخت بد دان که آمد و گردن زدنت²²¹⁹

Bu imtihân vesvesesi çûn sana geldi baht-ı bed bil onu ki geldi ve senin boynun vurdu ya’nî şöyle ki nâgâh kalbine bir vesvese gelip ben de şeyhi imtihân edeyim göreyim²²²⁰ kâmil²²²¹ [82b] gayb²²²² bilici midir²²²³ ve gönlümdeki endîşemi keşf ede²²²⁴ bilir mi yâ vâsıl-ı Hak mıdır yoksa mukallid midir veyâhut hilâf-ı şer’ vaz’ eyledi ihtimâldir ki rahmânî olmaya diyip buna benzer bâtil hâtır eyleyesen¹⁰ muhakkak ve mu’ayyen belki ol vesvese senin bedbahtlığındandır îmânın gerdanını vurup levh-i (kûn fekândan²²²⁵) vücûdun ve nâmın ma’dûm etmeğe gelmiştir,

چون چنان وسواس دیدی زود زود / با خدا گرد و در آ اندر سجود²²²⁶

Çûn oncaleyin vesvese gördün Hüdâ’ya dön tez tez²²²⁷ dön secdeye gel²²²⁸ ya’nî nâgâh za’f-ı îmân sebebiyle sadrından böyle bir²²²⁹ vesvese sudûr eyleye tez tez cân atıp cânib-i Hüdâ’ya teveccüh edip yüzün yerlere vur secde eyle nevhaya âğâz et,

سجده گه را تر کن از اشک روان / کای خدایم تو رهانم از گمان²²³⁰

Secdegâhını göz yaşından ıslatıp yaş eyle de ki ey Hüdâ beni bu bed²²³¹ gümândan halâs eyle [83a] ya’nî zâr zâr ağlayıp secdegâhını göz yaşından²²³² (dökmek ile²²³³)

²²¹⁵ A ve H’de yok.

²²¹⁶ S’de yok.

²²¹⁷ S’de sehven “سرداسن” yazılmıştır.

²²¹⁸ A ve H’de yok.

²²¹⁹ İmtihân etme vesvesesi içine düştüğü zaman, onu kara bahtın bil gelmiş senin kafanı koparmaya.

²²²⁰ A ve H’de yok.

²²²¹ A ve H’de “kâmil midir”.

²²²² A ve H’de “bir”.

²²²³ H’de yok.

²²²⁴ A’da “edeyim”.

²²²⁵ A ve H’de “kevn ve mekândan”.

²²²⁶ Öyle bir vesveseye sık sık düşersen hemen Allah’a dön ve secde etmeye başla.

²²²⁷ A’da yok.

²²²⁸ A’da yok.

²²²⁹ A’da yok.

²²³⁰ Secde ettiğin yeri “Allah’ım sen beni şüpheden kurtar!” diyerek akan göz yaşınla ıslata dur.

²²³¹ A ve H’de yok.

²²³² A’da “göz yaşını”. H’de “göz yaşla”.

balçığa döndürüp başın yerlere²²³⁴ yüzün topraklara sür ve feryâd ve efğân²²³⁵ edip de ki ey Hüdâ-yı bî-nazîr cehâlet ve gaflet sebebiyle vesvâs-ı hannâs galebe eyleyip pîrim husûsunda gönlüme bu bed-hatıra hutûr eyledi bu yer ve gök titretici gümândan bana necât verip halâs eyle ve î mânâ kuvvet-i yakîn bağışlayıp pîrimi benden hoşnûd eyle ve bu zann-ı fâsıddan sadrımı pâk edip bir kez dahi derûnuma böyle efkârâ²²³⁶ havâle etme tâ beni helâk-ı ebedî etme diyip Hazret-i Hak (Celle a'lâ'ya²²³⁷) niyâzlar eyle²²³⁸ yoksa bu bed-gümânlardan şöyle ki kalbini halâs ve pâk eyleyip 'ilme'l-yakîn hâsıl edip ondan (dahi²²³⁹) 'ayne'l-yakîne erip pîrini dîde-yi basîret ile müşâhede etmeyesin aslâ cemâl-i pîri ne bu 'âlemde ve ne ol 'âlemde görüp onunla ittihâd-ı ma'nevî hâsıl edip rûhuna [83b] ve zâtına vâsıl olamazsın hemân sa'y edip âdâb-ı tarîkinden (ve ahvâl-i hakîkatten²²⁴⁰) sıdk ve safâ ile koku²²⁴¹ ve lezzet ahz edip pîrden fehm edemediğin hâla mu'âriz olmayıp her nutkun kelâmullah ve her fi'lin fi'lullah müşâhede edip rûhunu rûhuna ve zâtını zâtına ulaştırıyor tâ iki 'âlemde sa'âdet-i ebediyyeye vâsıl olasın,

در بیان ترک طعن

Ashâb-ı sülûka terk-i ta'n etmenin beyânındadır,

ظن نیکو بر بر اخوان صفا / گر چه بینی ظاهر از ایشان جفا²²⁴²

İyi²²⁴³ zanneyile ihvân-ı sefâ üzerine eğerçi zâhir onlardan sana²²⁴⁴ cefâ gelirse²²⁴⁵ (ya'nî ihvân-ı sefâ ki tarîkat ve hakîkat karındaşlarıdır zâhirâ onlardan cefâ görürsen²²⁴⁶) onları zâlim anlayıp kendini mazlûm ve bî-günâh bilme zîrâ onlar ehl-i

²²³³ S'de yok.

²²³⁴ A ve H'de yok.

²²³⁵ A ve H'de "fîğân".

²²³⁶ A ve H'de "efkâr".

²²³⁷ S'de yok.

²²³⁸ A ve H'de "edip".

²²³⁹ S'de yok.

²²⁴⁰ A ve H'de yok.

²²⁴¹ A'da "görgü".

²²⁴² Ehl-i safâ ihvânına karşı hüsn-ı zannın olsun, her ne kadar onlardan zâhirde cefâ görersen de.

²²⁴³ H'de "onu".

²²⁴⁴ A ve H'de yok.

²²⁴⁵ A ve H'de "görürsün".

²²⁴⁶ A ve H'de yok.

Hak'tır ve râst-bîndir²²⁴⁷ senden (...²²⁴⁸) nâ-şâyeste²²⁴⁹ vaz' ve nâ-pesendîde fi'l görmeyince tağyîr-i 'âdet etmezler elbette yâ hakîkatte ve yâ tarîkatte veyâ şerî'atte bir muhâlif vaz' **[84a]** edersen onlara ma'lûm olur ol fi'l-i kabîhten seni halâs etmek için eyledikleri terbiyeye bî-huzûr olup serkeşlik eyleme eğer tâlib-i hakîkatsen²²⁵⁰ muhâlif olan evzâ'ı kendi vücûdunda bulup ol marazların dermânın taleb eyle 'aksin görüp kendini kâmil ve bî-'ayb çıkarıp onları suçlu vehmedip gümân ve hayâle²²⁵¹ düşüp fuzûlluk etme tâ ki onlar senden yüz çevirip nâkıs ve bî-kemâl ve hayâle²²⁵² ve bî-zevk kalıp 'am kel'-en'âmdan olmayasın,

این خیال و وهم بد چون شد پدید / صد هزاران یار را از هم برید²²⁵³

Bu (yaramaz hayâl ve²²⁵⁴) yaramaz vehim çûn âşikâr oldu yüz bin yârı birbirinden kesti ya'nî ekser-i tâlib vehm-i hayâl-i bed eyleyip kendi vücûdlarından²²⁵⁵ noksân görmeyip kendilerin kâmil ve ihvânı bî-zevk ve bî-hâsıl fehmedip hodbîn²²⁵⁶ marazına mübtelâ olup ihvân-ı sefâ ile imtizâc edemeyip zıddiyyet **[84b]** ve buğz ve nifâk izhâr edip 'âkıbet merîz-i cüzâm gibi tek ve tenhâ ve bî-dermân kalıp ihvân nazarından dûr ve mehcûr ve sergerdân ve bî-ser ve sâ mân kalırlar,

چون خدا خواهد که پرده کس درد / میلش اندر طعنه پاکان برد²²⁵⁷

Çûn Hüdâ dileye ki bir kimsenin perdesin yırtma meylini onun pâklar ta' nasına ilter²²⁵⁸ ya'nî Hüdâ bir kimseyi²²⁵⁹ rûsvâ ve nâzar-ı rahmetinden dûr ve bî-nûr etmek dileye evvel onun meylin hâtırın pâklar²²⁶⁰ ta'nına ve rencîde etmesine râğb eyler tâ ki onun 'alem²²⁶¹-ü cefâsı ol ârifân-ı pâkın²²⁶² kalbine te'sîr edip şikest ve mahzûn eyler

²²⁴⁷ H'de "râst-bînindir".

²²⁴⁸ S ve A'da yok.

²²⁴⁹ H'de yok.

²²⁵⁰ A ve H'de "hakîkisin".

²²⁵¹ A'da "hayâlde". H'de "hayâllere".

²²⁵² A ve H'de yok.

²²⁵³ Bu kötü vehim ve hayâl meydâna geldiği zaman yüz binlerce yârı birbirinden kopardı.

²²⁵⁴ A'da yok.

²²⁵⁵ A ve H'de "vücûdlarında".

²²⁵⁶ A ve H'de "hodbînlik".

²²⁵⁷ Allah birinin perdesini yırtmak dilerse onu pâkları kınamayı meyl ettirir.

²²⁵⁸ A ve H'de "eyler".

²²⁵⁹ A ve H'de "kimesneyi".

²²⁶⁰ S ve H'de yok.

²²⁶¹ A ve H'de "cevr".

²²⁶² A ve H'de yok.

cefâda musırr olup bir mertebeye ilter ki ol ‘ârifler ondan terehhüm gözün yumup celâle gelip ona bedduâ eylemeğe âğâz eylerler vaktâ ki intikâm kastıyla beddu’â eylerler fi’l-hâl Hak Celle a’lâ Hazreti hışmına gelip **[85a]** kahharlığı sıfatıyla tecellî edip onu kahreyleyip helâk eyler²²⁶³ na’ûzu billah min gazabuhu,

ور خدا خواهد که پوشد عیب کس / کم زند بر عیب معیوبان نفس²²⁶⁴

Ve ger Hüdâ (dileye ki bir kimsenin ‘aybını örte ‘ayıpların ‘aybına ol nefesi az vurur ya’nî²²⁶⁵) ‘Azze ve Celle ve ‘A’lâ²²⁶⁶ bir kimsenin ‘aybını sıtr etmek dileye onun üzerine ‘ayıp kapıların bend eyler tâ ki ol kimse cihân içinde bir kimsede ‘ayıp görmez halktan ve kendinden eğer ‘ayıp eğer hüner ne ki sâdır olursa cümlesin Hak’tan bilip kazâya rızâ ve hükm-i hâlîke teslîm ve vefâ edip dâimâ teveccühü ve murâkibesi Hüdâ’ya ve emrine olur,

ستر کن تا بر تو ستاری کند²²⁶⁷ / تا نبینی ایمنی بر کس نخند²²⁶⁸

Sıtr eyle tâ sana dahi settârlık edeler tâ emînlik görmeyince kimse üzerine gülme ya’nî sen gayrılardan (gördün **[85b]** senin ‘aybın sıtr edeler²²⁶⁹) zîrâ beşeriyette olan²²⁷⁰ ‘ayıptan hâlî olmaz tâ emîn olmayınca kimse²²⁷¹ ‘ayıbına gülme ve emîn olmak bu cihânda müyesser değildir ki,

المخلصون لفي خطر عظيم²²⁷²

Ki kurtulucular hatar-ı ‘azîm içindedir (illâ’l-muhlisûn illâ kurtulmuşlar değil²²⁷³) ki kurtulmuş olanlar bi’l-küllîye dünyâdan ve mâsivâ-yı Hak’tan halâs olup hükm-i beşeriyet munkati’ olmuştur dâimâ Emânullah’ta emîn²²⁷⁴ ve Makâm-ı Mahmûd’da mukîm olmuşlardır onlar hergiz Hak’tan gayrı kimse görmezler kanda kaldı ki kimse

²²⁶³ A ve H’de “eder”.

²²⁶⁴ Allah birinin ‘aybını örtmek dilerse ona insânların ‘aybını konuşturmaz.

²²⁶⁵ A ve H’de yok.

²²⁶⁶ S’de yok.

²²⁶⁷ A ve H’de “کنند”.

²²⁶⁸ Ört ki Allah da seni (‘ayıplarını) örtsün. Mutmain makâmına gelmediğin sürece kimseye gülme.

²²⁶⁹ A ve H’de “gördüğün ‘aybı sıtr eyle tâ gayrılar da senin ‘aybın sıtr edeler”.

²²⁷⁰ A ve H’de yok.

²²⁷¹ A ve H’de “kimsenin”.

²²⁷² Muhlis olanlar büyük bir tehlike üzerindedirler. (Hadîs)

²²⁷³ A ve H’de yok.

²²⁷⁴ A ve H’de yok.

‘aybına nazar edeler imdi sen de tâ ol mertebeye kadem basmayınca kimseye gülme o mertebede hod ‘ayb ve ma’yûb olmaz muhlis-i müntehî olup enbiyâ-i mürselîn ve evliyâ’-yi mükellîn²²⁷⁵ sülûkunda münselik olup emîn-i²²⁷⁶ Hazret olursun,

[86a] ای خنک جانی که عیب خویش دید / هر که عیبی گفت او خود بر خرید²²⁷⁷

Ey bahtlı ol cân ki kendi ‘aybın gördü her kim ki bir ‘ayıp söyledi ol kendi (üzerine²²⁷⁸) ⁹aldı ya’nî her ‘aybı ki istimâ’ eyledi onu kendi üstüne alıp nefesine muhâsebe eyledi ki ey nefis sen de onlar gibi şersin ol ‘ayb sende dahi mukarrerdir eğer fi’le geldiyse bi’l-kuvve mevcûddur zîrâ halâyıkın enfûsü birdir birinden sâdır olan fi’l cümleden sudûr etmek mümkündür zîrâ insânın ‘ayb ve hüneri kaville fi’linden zuhûr (eder gayrı yolu yoktur senin de kavil ve fi’lin dem bi dem²²⁷⁹) etmektedir bu söyleyen ‘ayb sana ibret-nümâdır diyip her işittiğin ‘aybı kendi nefesine alıp gayrı kaydından ve fikrinden halâs olup kimse ‘aybına gülmekten ve nâzır olmaktan emîn olasin,

غافلند این خلق از خود ای پسر / لاجرم گویند عیب [86b] یکدگر²²⁸⁰

Gâfillerdir bu halk kendilerden²²⁸¹ ey oğul lâ-cerem birbirinin ‘aybın söylerler ya’nî kendi²²⁸² vücûdlarından (gâfillerdir eğer²²⁸³) gâfil olmayaldı kendilerin koyup gayrılarla mukayyed olmazdılar²²⁸⁴ belki dem bi dem nefisleri islâhına meşgûl olup âhir nefesedek²²⁸⁵ noksânların tekmîl eylemek sa’yında olup âhiret ‘âlemin kendilere mülk edinirlerdi lâcerem gâfil ve bî-zevk ve kâhil olmağın bu²²⁸⁶ birkaç günlük ömürün nefes²²⁸⁷ (kâh kesb-i ma’âşta ve kâh gıybet-i nâsta ve²²⁸⁸) gâh ârizû-yı ukul ve şurub ve libâsta sarf edip âhir nefese geldikte müflis ve mücrim kabz-ı rûh edip

²²⁷⁵ H’de “kâmilîn”.

²²⁷⁶ S’de sehven “آمین” yazılmıştır.

²²⁷⁷ Ne mutlu kendi ‘aybını gören kimseye, ‘ayıplanan herkesin ‘aybını kendi üzerine alan kimseye.

²²⁷⁸ S’de yok.

²²⁷⁹ A ve H’de yok.

²²⁸⁰ Ey oğul! Bu kavim kendin ‘ayıplarından habersizler o yüzden birbirinin ‘aybını konuşuyorlar.

²²⁸¹ A ve H’de “kendilerinden”.

²²⁸² A’da yok.

²²⁸³ S’de yok.

²²⁸⁴ A ve H’de “olmazlardı”.

²²⁸⁵ A ve H’de “değın”.

²²⁸⁶ A ve H’de yok.

²²⁸⁷ A ve H’de yok.

²²⁸⁸ S’de yok.

siyâsetgâh-ı ‘ukbâya eyledip ne mevzi’e lâayk ise zecr ve ‘anâ ile onda mahbûs edip rûz-ı kıyâmette **[87a]** Hak Celle A‘lâ nice emr²²⁸⁹ ederse ona göre kaydın görerler,

در بیان طعنه زنی منکران شیخ²²⁹⁰

Münkir ve münâfıkların şeyhine ta’na ve istihzâ ettiklerinin beyânındadır,

هر که باشد از زنا در²²⁹¹ زانیان / این برد ظن در حق ربانیان²²⁹²

Her ki zinâdan ola²²⁹³ ve zinâ edicilerden ola bu zannıyledip rabbânîler²²⁹⁴ hakkında ya’nî²²⁹⁵ ‘ulemâ-ı (rabbânîler ki²²⁹⁶) meşâyih-i kibâr ve dûst-ı²²⁹⁷ Hak’ta hemçün zü’l-fikâr onların hakkında kimse yaramaz zanneylemez illâ²²⁹⁸ meğer ki zinâdan hâsıl olmuş ve²²⁹⁹ zinâ eyleyici²³⁰⁰ ola (bunlardır ki onların hakkında²³⁰¹) bir (bed²³⁰²) zannedip ayıtırılar,

شارب خمرست و سالوس و خبیث / کم رهانرا²³⁰³ کجا باشد مغیث²³⁰⁴

Derler ki bu hamr içicidir ve Sâlûs’tadır²³⁰⁵ ve habîstir azgınlara nice feryâd eriştirir²³⁰⁶ (ya’nî²³⁰⁷) ol zinâdan²³⁰⁸ olup zânî olan der ki bu nice mürşid ve pîşvâdır ki hamr içer ve Sâlûsluk eyler²³⁰⁹ (bir habîstir²³¹⁰) kendi böyle olacak **[87b]** sâir

²²⁸⁹ A ve H’de yok.

²²⁹⁰ A ve H’de “منکران شیخ را”.

²²⁹¹ A ve H’de “و از”.

²²⁹² Kim ki zinâdan doğmuş ola ve kendisi de zinâ ede rabbânîler hakkında zann ve şüpheye düşer.

²²⁹³ A ve H’de yok.

²²⁹⁴ A ve H’de “rabbânîlerin”.

²²⁹⁵ A ve H’de “ba’zı”.

²²⁹⁶ A ve H’de yok.

²²⁹⁷ A ve H’de “râst-ı”.

²²⁹⁸ A ve H’de yok.

²²⁹⁹ A ve H’de “dahî”.

²³⁰⁰ A ve H’de “edici”.

²³⁰¹ A ve H’de yok.

²³⁰² S’de yok.

²³⁰³ A ve H’de “مریدانرا”.

²³⁰⁴ Şarap içicidir. İki yüzlü ve alçaktır. Mürîdlerin feryâdına yetişir mi ki?

²³⁰⁵ A ve H’de “Sâlûs’tur”.

²³⁰⁶ A ve H’de “erişirler”.

²³⁰⁷ S’de yok.

²³⁰⁸ A’da “zinâda”.

²³⁰⁹ A ve H’de “eder”.

²³¹⁰ H’de yok.

azgınlara ne meded ne feryâd eriştirir²³¹¹ ki henüz kendisin kurtarmamıştır bizi nice kurtarır,

این چنین بهتان منه بر اهل حق / این خیال تست بر گردان ورق²³¹²

Zinhâr²³¹³ bunun gibi²³¹⁴ bühtân ehl-i Hak üzerine koyma ki bu senin (hayâlindir hayâlin kâğıdın döndür ya'nî ol senin²³¹⁵) bed gümânın ve fâsid hayâlindir ki onlara bunun gibi nâ-ma'kûl bühtân edersen 'aklın erişmediği yere bâtıl hayâl eylersin²³¹⁶ bunu bilmezsin ki ehl-i Hak hergiz harâma tenezzül edip Allahu Ta'âlâ (Celle Celâluhu²³¹⁷) nehy ettiği nesneye yakîn olup kendilerin hicâba düşürmezler ancak ol senin bî-yakîn ve bed-hayâlindir bu²³¹⁸ (ve bed²³¹⁹) ve nâ-muvâfık zannın ve gümânın varakınsın²³²⁰ bu i'tikâddan dönderip îmân-i kâmil hâsıl eyle,

این نباشد و ر بود ای مرغ خاک / بحر قلزم را ز مرداری چه باک²³²¹

Bu olmaz ve eğer olursa da ey toprak kuşu Kulzum Denizi'ne bir murdârdan ne bâk vardır ya'nî bu sen zanneylediğin nesne [88a] (bunlardan sâdır olmaz olduğu takdîrce de²³²²) bunların zât-ı şerîfleri deryâ-yı bî-pâyândır²³²³ ki hergiz onu bir şey' tagyîr ve tebdîl etmez farzâ bir murdâr nesneyi deryâya atsan ihâta edip deryâya te'sîr edebilir mi kezâlik insân-ı kâmil kendi vücûdunu deryâ-yı Zâtullah'a vâsıl edip ahadiyyet-i sarf olmuştur sûretâ her mekrûh²³²⁴ ve red²³²⁵ olan şey' onun nefes-i 'azîzine mukârin ola nefesi berekâtıyla ol şey'in mâhiyeti tebdîl olup 'arazî²³²⁶ olan kerâhiyeti zâil ve hakîkate²³²⁷ mübeddel ve mâil olup bir tâhir ve mutahhar şey' olup

²³¹¹ A ve H'de "erişir".

²³¹² Hak ehline böyle iftirâ vurma. Bu senin hayâlindir sayfayı çevir.

²³¹³ A ve H'de yok.

²³¹⁴ H'de yok.

²³¹⁵ A ve H'de yok.

²³¹⁶ A ve H'de "edersin".

²³¹⁷ S'de yok.

²³¹⁸ A ve H'de yok.

²³¹⁹ S'de yok.

²³²⁰ A ve H'de "varakasın".

²³²¹ Ey toprak kuşu bu olmaz. Olsa bile Kulzum denizine bir murdârdan bişey olmaz.

²³²² H'de "bunlardan sâdır olmadığı takdîrce dahi". A'da yok.

²³²³ A ve H'de "bî-pâyân".

²³²⁴ A ve H'de "mekrde".

²³²⁵ A ve H'de "merdûd".

²³²⁶ A ve H'de sehven "عزیزی" yazılmıştır.

²³²⁷ A ve H'de "hakîkatine".

sûrette²³²⁸ gayr-i tâhir iken onun ekser-i vücûduna tarh olmağla pâk ve museffâ olur²³²⁹,

يمحو الله ما يشاء و ؟ وعنده ام الكتاب

زاتش ابراهيم را نبود زيان / هر كه نمروديست گو مي ترس از آن²³³⁰

İbrâhîm Peygamber²³³¹ ‘Aleyhi’s-selâm’a odun ne ziyân vardır her ki (Nemrûd’dur de²³³²) âteşinden **[88b]** ol korksun ya’nî Hazret-i İbrâhîm ‘Aleyhi’s-selâm’a âteş gülistân ve âb-i revân oldu onunçûn ki beşerîyyet nârını nûr-ı hakîkate tebdîl edip kendiliğinden (dahi²³³³) eser kalmamıştı her sâdır olan fi’li mutlak Hüdâ’dan bilip kendinde irâdet yoktu hattâ²³³⁴ teslîmi bir mertebeye ermiş idi ki Nemrûd-ı la’în mancağına koyup âteşe iterken Cebrâîl Hazreti erişip (ayıttı ilk²³³⁵) hâcetinden hâcetin var mıdır dedi cevâb verip dedi ki,

(هل لك لي²³³⁶) اما اليك فلا

Ya’nî ammâ²³³⁷ senden hâcetim yoktur dedi Mikâil ve İsrâfîl ve ‘Azrâîl gelip her birisi seni halâs edelim mi yâ İbrâhîm dediler cümlesine benim sizden murâdım yoktur dedi zîrâ Hazret-i Hakk’a yakîni bir mertebeye ermiş idi ki hergiz rızâsından gayrı nesneye mültefit olmazdı²³³⁸ ondan âteşe nâzıl oldukta emr-i Hüdâ erişip,

يا نار كوني **[89a]** بردا²³³⁹ و سلاما" على²³⁴⁰ ابراهيم²³⁴⁰

(İbrâhîm dedi ki²³⁴¹) vücûd-i İbrâhîm’e senin tahammülün yoktur dedi pes Hazret-i İbrâhîm nazar edip gördü ki âteşte âteşin renginden gayrı nesne kalmamış²³⁴² ne

²³²⁸ A’da “sûretin”.

²³²⁹ H’de “olup”.

²³³⁰ İbrâhîm (a.s.)’e ateşten bir zarar gelmedi. Kim ki Nemrûd sıfat ise de ondan korksun.

²³³¹ A ve H’de yok.

²³³² H’de “Nemrûd”.

²³³³ A ve H’de yok.

²³³⁴ A ve H’de yok.

²³³⁵ A ve H’de yok.

²³³⁶ S’de yok.

²³³⁷ A ve H’de yok.

²³³⁸ H’de “etmezdi”.

²³³⁹ S’de iki defa yazılmıştır.

²³⁴⁰ “Ey ateş! İbrahim’e karşı serinlik ve esenlik ol!”, Bkz. Enbiya; 21/69.

²³⁴¹ A ve H’de yok.

²³⁴² A ve H’de “yok”.

harâret ve ne ihrâk var ondan etrâfa²³⁴³ nazar salıp gördü ki âteş ortasında gülistânlar ve âb-i revânlar ve gûne gûne²³⁴⁴ şükûfeler ve ezhârlar²³⁴⁵ zuhûr etmiş diledi ki ol cânibe revân ola teveccüh edip yürüdükte²³⁴⁶ âteş önünden²³⁴⁷ yuyulup²³⁴⁸ mahv olurdu vahşiler gibi kaçardı Nemrûd-ı la'în üç günlük sahrâ-yı âteştir²³⁴⁹ deryâsı eylemişti²³⁵⁰ Hazret-i İbrâhîm (a.s.) her cânibe ki (nazar²³⁵¹) refât ederdi nûr-ı vücûdu pertev salıp âteşleri gülşene tebdîl eylerdi öyle olsa her 'ârif ki âteş-i şehvâtını ve nâr gussasını 'aşka tebdîl edip²³⁵² rûhun nûr-ı mukaddese ve kalbin 'âlem-i akdes [89b] vâsıl eyleyip cisme²³⁵³ dahi rûh haysiyetin verip makâm-ı ünse ermiş ola Halîl (âsâ nâr-ı şehvâta²³⁵⁴) (İbrâhîm²³⁵⁵) (enbiyâ gibi²³⁵⁶) (Nemrûd²³⁵⁷) (âteş-i harâbata²³⁵⁸) (dâhildir olursa²³⁵⁹) nûr-ı vücûdunun kuvveti onun nâriyyet tab'ın tebdîl ve tağyîr edip ondan ona mazarrat 'âid olmaz ve her mücâz ki onun zâtına mukârin olur hakîkate tebdîl olup²³⁶⁰ (zehrinin teryâk olur²³⁶¹) ammâ ol ki henûz sülûkun tekâmîl etmeyip nefsi-i Nemrûd'unu mü'min etmemiş ola o dahi Nemrûdiyyet²³⁶² mertebesindedir sen²³⁶³ ona de ki bu âteşten hazar eyle ve bu nârdan irak ol havf ile²³⁶⁴ ve noksânını sa'y edip²³⁶⁵ tekâmîl eyle ve evliyâ-yı kemillîne²³⁶⁶ taklît edip ârzû-yı şehvât âteşine düşme²³⁶⁷ ki vükûd-ı nâr olursun zîrâ velî-yi hâss

²³⁴³ A ve H'de "etrâfına".

²³⁴⁴ A ve H'de "gûnâgûn".

²³⁴⁵ A ve H'de "ezhâr".

²³⁴⁶ A ve H'de "yürüdüğünde".

²³⁴⁷ A ve H'de "önünde".

²³⁴⁸ A ve H'de yok.

²³⁴⁹ A ve H'de "âteş".

²³⁵⁰ H'de "etmiş".

²³⁵¹ S ve A'da yok.

²³⁵² A ve H'de "eder".

²³⁵³ A ve H'de "cismine".

²³⁵⁴ A ve H'de yok.

²³⁵⁵ S ve A'da yok.

²³⁵⁶ S'de yok.

²³⁵⁷ S ve H'de yok.

²³⁵⁸ A ve H'de "âteşine".

²³⁵⁹ A ve H'de "dâhil olsa".

²³⁶⁰ A ve H'de "olur".

²³⁶¹ A ve H'de yok.

²³⁶² A ve H'de "Nemrûd'un".

²³⁶³ A ve H'de yok.

²³⁶⁴ A'da yok.

²³⁶⁵ H'de "ile".

²³⁶⁶ H'de "kemâline".

²³⁶⁷ A ve H'de "düşmez".

her şey' hakîkatle levh-i mahfûzda [90a] müşâhede edip²³⁶⁸ كما ينبغي esrârına muttali' olmuştur zâhira muhâlif-i şer' fi'l sâdır olursa sâir ve kendileri kıyâs edip (ta'n-ı ve teşnî²³⁶⁹ kastın edip kahrı âteşine mazhar düşmeyeler ki onlar Hak (Ta'âlâ'ya²³⁷⁰) irâdetsiz hareket etmezler,

ذلت او به ز طاعت نزد حق / پیش کفرش جمله ایمان با خلق²³⁷¹

Onun ...?... Hak yanında ta'atinden²³⁷² yegdir²³⁷³ ve onun küfrü önünde cümle îmânlar köhnedir ya'nî (bir²³⁷⁴) mertebe kemâle erip mahbûs-ı²³⁷⁵ Hak olan 'âlem-i rabbânînin dinmesi ve sûretâ zann-ı 'avâma muhâlif olması Hak (Ta'âlâ²³⁷⁶) katında cümlesinin taklîd üzere olan 'ibâdât²³⁷⁷ ve tâ'âtlarından²³⁷⁸ yeg ve makbûldur (ve margûbdur²³⁷⁹) ve onun küfr diye²³⁸⁰ anlamayıp hükm ettikleri ef'âl ve akvâl yanında sâir-i halkın ve 'avâmın îmânı atlas ve dîbâ önünde bir eski bez mesâbesindedir,

کفر و ایمان نیست آن جایی که اوست / زانکه او مغزست و این دو رنگ و بوست²³⁸¹

Küfr ve îmân yoktur ol yerde ki [90b] ol vardır ondan ki ol içtir ve bu ikisi renk ve kaptır ya'nî ol 'ayân ve yakîn mertebesindedir ve îmân (dahi²³⁸²) inanmak mertebesidir²³⁸³ ve (küfr inanmak mertebesindedir²³⁸⁴) inanmak ve inanmamak görülmeyen şey'de müştemildir ve sâhibdil ki 'ayne'l-yakîn ve hakke'l-yakîn sâhibidir vücûd-ı²³⁸⁵ Hakk'ı²³⁸⁶ 'aynen ve hakken müşâhede eyleyip inanmak ki

²³⁶⁸ Uygun olduğu halde.

²³⁶⁹ A ve H'de "ta'n-ı şenî".

²³⁷⁰ S'de yok.

²³⁷¹ Onun zilleti Hak katında ibâdetten daha iyidir. Küfrü ise îmânların hepsinden köhnedir.

²³⁷² A ve H'de "ta'atinden".

²³⁷³ A ve H'de "iyidir".

²³⁷⁴ S'de yok.

²³⁷⁵ A ve H'de "mahbûb-ı".

²³⁷⁶ S'de yok.

²³⁷⁷ A ve H'de "ibâdet".

²³⁷⁸ A ve H'de "tâ'atlarından".

²³⁷⁹ A ve H'de yok.

²³⁸⁰ A ve H'de "diyip".

²³⁸¹ Onun olduğu yerde küfür ve îmân yoktur, zîrâ o içtir ve bu iksi renk ve kokudur.

²³⁸² S'de yok.

²³⁸³ A ve H'de "mertebesinde".

²³⁸⁴ S'de yok.

²³⁸⁵ A ve H'de "vücûdunu".

²³⁸⁶ A ve H'de yok.

îmândır ve inanmamak ki küfr ve Hakk'ı sırt eylemektir²³⁸⁷ bu iki mertebeden halâs olup vücûd-ı şerîfini zât-ı Hakk'a vâsıl edip lübbü'l-hakikat olmuştur ol sebepten kendisi mağz olup bu ikisi onun kışrı ve pûstu (ve rengi²³⁸⁸) olmuştur pes ol²³⁸⁹ olduğu yerde bu ikisinin yeri ve makâmı yoktur,

کیست کافر بی خبرز ایمان شیخ / کیست مرده بیخبر از جان شیخ²³⁹⁰

Kimdir kâfir şeyhin îmânından²³⁹¹ habersiz kimdir ola şeyhin cânından habersiz ya'nî her mürîd-i sâlik ki tarîk-i Hak'ta vesîle tuttu²³⁹² şeyhin îmânı ve şuhûdu ki Hak'la (bâzâr ve hemdem-vâr [91a] ve râz-dâr olduğu yerdir ona dâhil ve sa'y edip²³⁹³) vâsıl olmaya hakîkatte kâfir olur²³⁹⁴ ve dahi şeyhin cân-i kudsiyyesi ki nûr-ı Ahmed ve pertev-i Samed'dir mürîd kendi cânını ona izâfet edip ulaştırmaya hakîkatte mürde (ve bî-cân²³⁹⁵) olur imdi gerektir ki taklîd vâdîsinde²³⁹⁶ sergeşte ve hayâl ve gümân-ı zehrâlûdla dilhasta olan tâlibler gaflet hicâbından kendilerin tahlîs edip nefislerin tezkiye ve kalplerin tasfiye ve rûhların tahliye edip cân-i mukaddes-i şeyhe ve îmân ve şuhûd-ı akdes-i sırâ²³⁹⁷ vâsıl olup makâm-i mahmûda erişeler veillâ nush kabûl etmeyip kâsıl²³⁹⁸ ve kâhil gezip tekâmîl-i sülûk edemeyenler bu 'âlemde rihlet ettikte ol 'âleme nâkıs varıp nedâmet birle²³⁹⁹ feryâd eyledeler²⁴⁰⁰ ki,

یا لیتنی لم اوتہ کتابیہ و لم ادراکاً حسابانیہ یا لیتها کانت القاضیہ ہلک عنی (ما اغنی عنی مالیه²⁴⁰¹)

[91b]سلطانیہ²⁴⁰²

Şöyle ma'lûm ola,

²³⁸⁷ A ve H'de "etmektir".

²³⁸⁸ A ve H'de yok.

²³⁸⁹ A ve H'de yok.

²³⁹⁰ Kâfir kimdir? Şeyhin îmânından habersiz olan. Ölü kimdir? Şeyhin cânından habersiz olan.

²³⁹¹ A ve H'de "îmândan".

²³⁹² A ve H'de "tuttuğu".

²³⁹³ A ve H'de yok.

²³⁹⁴ A ve H'de "olur".

²³⁹⁵ A ve H'de yok.

²³⁹⁶ A ve H'de "eder sen de".

²³⁹⁷ A ve H'de "pîre".

²³⁹⁸ A ve H'de "tekâsül".

²³⁹⁹ A ve H'de "ile".

²⁴⁰⁰ A ve H'de "eyleyeler".

²⁴⁰¹ S'de yok.

²⁴⁰² Keşke bana kitâbım verilmeseydi ve hesâbımın ne olduğunu bilmeseydim. Keşke o (ölünce hayâtım) bitmiş olaydı. Mâlım feryâdına yetmedi. Benim saltanatım helâk oldu. (Hakka; 25-29)

کار پاکانرا قیاس از خود مگیر / گرچه ماند در نوشتن شیر شیر²⁴⁰³

(Pâklar işine kendinden kıyâs tutma gerçi şîrle şîr birbirine²⁴⁰⁴) (yine²⁴⁰⁵) benzer ya'nî pâklar ve 'âriflerler ki halk-ı 'âlemin tefâvütü zinde arslâlanla bir cemâd şey' tefâvütü gibidir gerçi ten hasebince birbirine müşâbihtir lâkin şattân beyn'üş-şûrbâ ve'ş-şûrâ fark (serâdan²⁴⁰⁶) süreyyâ mâbeyninedir imdi sen onları kendine kıyâs edip şöyle etti ve böyle etti²⁴⁰⁷ diyip zebândirâzlık etme zîrâ senin vücûduna bir kadeh sût mesâbesinde²⁴⁰⁸ ve onun vücûdu bir (figân arslân²⁴⁰⁹) misâlinedir²⁴¹⁰ sen onu nice ihâta³ edip idrâk edebilirsin mümkün değildir hemân miktârın bilip ehlullahâ ta'n ve ta'arruz eyleme,

در بیان حال خودپرستان

Kendine tapıcı ve kendisin görücülerin beyânında²⁴¹¹,

از هوس وز عشق این دنیای دون / چون زنان هر نفس را بودن زبون²⁴¹²

Hevesten ve bu alçak dünyânın 'aşkıdan avratlar gibi nefse²⁴¹³ zebûnu olup dünyâyı dünün muzahrafâtına 'âşık ve hevâsına muvâfık olup hevesbâzlık etmek ve kendine ve âhiretine lâzım olacak ahvâlınden²⁴¹⁴ tegâfûl²⁴¹⁵ edip ömr-i nâzenînini hîçe²⁴¹⁶ sarf etmek lâyük ve ma'kûl mudur,

با دل و با اهل دل بیگانگی / با شهان تزویر و روبه شانگی²⁴¹⁷

Kalbinize ve kalp sâhiblerine yâdlık ve ma'nî²⁴¹⁸ şâhlarına müzevvirlik (ve rûbeh şânlık ya'nî²⁴¹⁹) tilkilik etmek lâyük midir²⁴²⁰ ya'nî ne kendi kalbinize ve hakîkatine

²⁴⁰³ Pâk olanların hâlini kendinle kıyaslama. Her ne kadar yazılıştâ aslan ma'nasında olan şîr ve sût ma'nasında olan şîr aynıdır.

²⁴⁰⁴ A ve H'de yok.

²⁴⁰⁵ S'de yok.

²⁴⁰⁶ S'de yok.

²⁴⁰⁷ H'de yok.

²⁴⁰⁸ A ve H'de "mesâbesindedir".

²⁴⁰⁹ A ve H'de "kazgan".

²⁴¹⁰ A ve H'de "mesâbesindedir".

²⁴¹¹ A ve H'de "beyânındadır".

²⁴¹² Bu alçak dünyânın aşkıdan ve hevesinden kadınlar gibi her nefeste güçsüz kalıyor.

²⁴¹³ A ve H'de "nefs-i hasîsin".

²⁴¹⁴ A ve H'de "ahvâldan".

²⁴¹⁵ H'de "gâfil".

²⁴¹⁶ A ve H'de yok.

²⁴¹⁷ Gönül ve gönül sâhipleriyle yabancılık yapmak. Pâdişâhlarla iki yüzlülük ve tilkilik yapmak.

vâsıl olup sâhibdil olabilirsin ne²⁴²¹ bir sâhibdile teslîm olup kendini cehâlet zulmetinden halâs edebilirsin dâimâ ma'nî²⁴²² şâhlarına müzevvirlik edip **[92b]** onlara gûne gûne isnâdlar ve bühtânlar eylersin ve dostluk sûretinden görünüp kendin gibi gâfîl kıyâs edip tilkilik ve rîşhand etmeğe²⁴²³ dilersen ve her husûsta onlara bühtâna²⁴²⁴ bulmağa meşgûl olup noksânlarına²⁴²⁵ sa'y eylersen,

گر پذیرد چیز تو گویی گداست / ورنه گویی زرق و مکر است و دغاست²⁴²⁶

Eğer nesne kabûl eyleye (sen²⁴²⁷) dersin ki (dilencidir ve eğer kabûl etmeye dersin ki²⁴²⁸) riyâdandır ve mekr-ü hîledir ya'nî eğer sâhibdil halktan ve ehibbâdan²⁴²⁹ nesne kabûl ede dersin ki dilencidir halktan tuhfe ve hedâyâ almakta hayrâtıdır belki dervîşlikten (ve şeyhlikten²⁴³⁰) murâdı (hemân²⁴³¹) halkı yemektir ve eğer kimseden nesne kabûl etmeye ona dahi bahâne bulup dersin ki ehl-i riyâdır²⁴³² (birisidir²⁴³³) mekr ve hîle eyler²⁴³⁴ tâ halka i'tikâd verip **[93a]** kendine inandıra ve da'vâsına takviyet vere (dersin²⁴³⁵),

گر در آمیزد تو گویی طامعست / ورنه نیامیزد تو گویی مولعست²⁴³⁶

Ve eğer halka karışa dersin ki tama'kârdır ve eğer karışmaya dersin ki tekebbürlüğe (hırsı vardır²⁴³⁷) ya'nî sâhibdilin halka karışıp halkla²⁴³⁸ ünsiyyet (dahi²⁴³⁹) etmesi mutlak Tanrı Ta'âlâdan ol halka rahmet ve 'inâyettir zîrâ sâhibdilin nazarı kimiyâdır

²⁴¹⁸ A ve H'de "ma'nâ".

²⁴¹⁹ A ve H'de yok.

²⁴²⁰ A ve H'de "lâyıktır".

²⁴²¹ H'de "yâ".

²⁴²² A ve H'de "ma'nâ".

²⁴²³ A ve H'de "etmek".

²⁴²⁴ A ve H'de "bahâne".

²⁴²⁵ A ve H'de "noksânlar".

²⁴²⁶ Eğer birşey kabûl ederse ona dilenci dersin. Kabûl etmezse de iki yüzlü, düzenbâz ve aldattıcıdır.

²⁴²⁷ S'de yok.

²⁴²⁸ A ve H'de yok.

²⁴²⁹ H'de yok.

²⁴³⁰ A ve H'de yok.

²⁴³¹ A ve H'de yok.

²⁴³² A ve H'de "riyâdan".

²⁴³³ S ve A'da yok.

²⁴³⁴ A ve H'de "eder".

²⁴³⁵ S ve A'da yok.

²⁴³⁶ Halka karışır aç gözlüdür dersin. Karışmazsa da hırslı ve harîs dersin.

²⁴³⁷ A ve H'de "harîstir".

²⁴³⁸ A ve H'de "halka".

²⁴³⁹ S'de yok.

her kime nazar eylese elbette ol nazar berekâtıyla onun dünyevî ve uhrevî mesâlihi murâdınca olur ve fesâda müteveccih olmuş işleri salâha ve şerre meyl eylememiş ahvâlî hayra mübeddil olur zîrâ sâhibdil katında vahdet ve kesret birdir vahdette ne müşâhede eylese kesrette dahi müşâhedesî odur öyle olsa sen ki elden ve sâhibdilden mahrûm ve bî-nasîbsin **[93b]** dâimâ ona bahâne bulmaktasın halka karışıp mu'âmele ettiğinde ta'n edip tama'ındandır dersin vahdette olsa ²⁴⁴⁰ mütekebbirlikten (ve riyâ ve hîlesinden²⁴⁴¹)dir dersin ve'l-hâsıl her kârına bahâne bulup nazar-ı 'inâyetinden dûr ve mahcûr olmağa sa'y eylesin sohbet-i rûhefzâsından ve meclis-i cihânârâsından ırak düşüp dem bi dem rahmet-i Hak'tan munkatî' olmak üzeresin,

یا منافق وار عذر آری که من / مانده ام در نفقه فرزند و زن ²⁴⁴²

Yâhud münâfık²⁴⁴³ gibi 'özür getirsin ki bir oğul kız (ve avrat²⁴⁴⁴) nafakası içinde kalmışım ya'nî sâhibdile bahâne bulmadığın vakit kendine bahâne bulup münâfıklar gibi dersin ki ehl- ü 'ayâlîm vardır eğer işim ve gücüm kıyıp sâhibdil sohbetine varıp onun hizmetinde olursam²⁴⁴⁵ ehl-ü 'âyâlîm nafakasız kalır²⁴⁴⁶ onların rızkı²⁴⁴⁷ benim üzerimdedir,

نی مرا پروای سر خاریدنست / نی مرا پروای دین ورزیدنست ²⁴⁴⁸

Ne bana başım kaşımak pervâsı vardır²⁴⁴⁹ (ne bana dîn kazanmak pervâsı vardır²⁴⁵⁰) ya'nî kendine bahâne bulup dersin ki benim²⁴⁵¹ başım kaşımağa elim değmez kanda kaldı ki ehl-i dil sohbetine varıp dîn ve diyânet öğrenmek ancak benim işim Allah'a

²⁴⁴⁰ A'da "o".

²⁴⁴¹ H'de yok.

²⁴⁴² Veyâ münâfık gibi bahâneler uydurup der ki: "ben çoluk çocuğumun nafakasını yetiştiremiyorum."

²⁴⁴³ A ve H'de "munâfıklar".

²⁴⁴⁴ A ve H'de yok.

²⁴⁴⁵ A ve H'de "olurum".

²⁴⁴⁶ A ve H'de "kalıp".

²⁴⁴⁷ A'da "erzâk".

²⁴⁴⁸ Benim ne kafamı kaşımaya zamânım var ne de dînle ilgilenmeye.

²⁴⁴⁹ A ve H'de "var".

²⁴⁵⁰ A ve H'de yok.

²⁴⁵¹ A ve H'de yok.

kalmıştır yoksa benim²⁴⁵² mücâhedeye²⁴⁵³ ve ne ehl-i dil hizmetine kudretim vardır²⁴⁵⁴,

ای فلان ما را به همت یاد دار / که شوم از اولیا پایان کار²⁴⁵⁵

Dersin ki ey filân bana himmet eyle (yâd eyle ki²⁴⁵⁶) ben de âhirette evliyâdan olam ya'nî mücâhedesiz ve hizmetsiz ve muhabbetsiz gâfil ehl-i²⁴⁵⁷ dile gâhi çağırıp dersin ki ey filân velî bana himmet eyle ola ki ben de sonucu²⁴⁵⁸ evliyâdan olaydım (dilersin ki zahmtsiz hâzır çiğnenmiş lokmanı yutup velî ola hakka gelesin²⁴⁵⁹),

این سخن هم هی ز درد و سوز گفت / خوابناکی²⁴⁶⁰ هرزه گفت و باز خفت²⁴⁶¹

Bu sözü de hem dertten [94b] ve harâretten söylemedi güyâ uyku içinde iken (birkaç herze²⁴⁶²) söyledi geri yattı ya'nî himmet eyle ki (ben de ola ki²⁴⁶³) evliyâdan olam²⁴⁶⁴ dedi ki dert ve harâretten değildir ancak uyku arasında bir iki sayıklayıp gene²⁴⁶⁵ yatmak gibidir eğer azıcık derdi ve talebi olaydı ol dert onu bi'z-zarûret tabîb-i alâmı²⁴⁶⁶ hizmetine alıp²⁴⁶⁷ devâ talebini ettirdi²⁴⁶⁸ lîken dertsiz olduğun istemeği dahi uykuda sayıklar gibi bî-fâide ve bî-te'sîrdir,

هیچ چاره نیست از قوت عیال / از بن دندان کنم کسب حلال²⁴⁶⁹

Yâ çû²⁴⁷⁰ bahâne edip der ki hiç 'ayâl (kûtundan bana çâre yoktur dış dibinden bana kesb-i helâl eyleyeyim der ya'nî der ki²⁴⁷¹) nafakasından ve kûtundan halâs çâre

²⁴⁵² A ve H'de "ne".

²⁴⁵³ A ve H'de "mücâhede".

²⁴⁵⁴ A ve H'de "var".

²⁴⁵⁵ Ey falanca kişi! Bize himmet talep eyle tâ ki sonunda evliyâdan olalım.

²⁴⁵⁶ A ve H'de yok.

²⁴⁵⁷ A ve H'de yok.

²⁴⁵⁸ A ve H'de "nihâyette".

²⁴⁵⁹ A ve H'de "Ehlu'llah gâhî çağırıp dersin ki hâssına çiğnenmiş ²lokma gibi yutup velî ola çıksın".

²⁴⁶⁰ A ve H'de "خواب اندر".

²⁴⁶¹ Bu sözü de acı ve sızidan dedi. Uykuluyken sayıkladı ve tekrâr geri yattı.

²⁴⁶² A ve H'de yok.

²⁴⁶³ A ve H'de yok.

²⁴⁶⁴ A ve H'de "olayım".

²⁴⁶⁵ A'da "geri". H'de yok.

²⁴⁶⁶ H'de "ilâhî".

²⁴⁶⁷ S'de "الدوب".

²⁴⁶⁸ A'da "etti durdu".

²⁴⁶⁹ 'Âilemin nafakasından kaçış yok. Dışimle helâl kazanç elde etmeye çalışıyorum.

²⁴⁷⁰ A ve H'de "Yâhut".

²⁴⁷¹ A ve H'de yok.

yoktur ondan yeg nesne yoktur ki çalışıp kesb-i helâl eylerem [95a] gece ve gündüz dışım dibinden helâl kazanıp ehl-ü ‘ayâlîme sarf eylerem bundan özge ‘ibâdet mi olur,

چه حلال ای گشته از اهل ضلال / غیر خون تو نمی بینم حلال²⁴⁷²

Ne helâl ey ehl-i dalâlden olmuş senin kanından gayrısın helâl görmezsin ya’nî kesb-i helâl ol değildir ki dendânın ve elh-ü ‘ayâlin için çalışıp tarîk-i Hak’tan ve ma’rifet-i ilahîden gâfil ve bî-haber olup mebde’ ve me’âdını unutup âhiretini dünyâyâ satasın belki helâl olan senin kanındır ki ehl-i dalâletten olup Hak’tan ve ehl-i Hak’tan bîgâne oldun demezsin ki ben dünyâyâ ne için geldim ve bunda gelmeden murâd nedir ve bunda mukîm değilim intikâl etmek mukarrerdir ehl-i seferin tedârik üzere olması efdaldır diyip cânına çâre dilemezsin hemân cüzî fırsat bulup dünyâyâ ve şehvâtına mütî’ ve bende olup ehl-i ‘ayâl oldum kesb-i helâl edip hoşça zindegânî edeyim [95b] bu da emr-i Hüdâ’dır dersin emr-i Hüdâ ne ettiğin anlamayıp ‘aksi kıyâs eylesin haberin yoktur ki helâl olan senin kanındır ki müminlikten dûr ve bîgânesin,

از بن دندان کارت نیست حلال / بلکه خونت زانکه کردی از ضلال²⁴⁷³

Helâl ol değildir ki dendânın ve ehl-ü ‘âyâlin için çalışıp tarîk-i Hak’tan ve ma’rifetullahtan gâfil ve bî-habersin ve mebde’ ve me’âdını unutup âhiretini dünyâyâ satsan belki helâl olan senin kanındır ki ehl-i dalâletten olup Hak’tan ve ehl-i Hak’tan bîgâne oldun demezsin dünyâyâ ne için geldim ve bunda gelmeden murâd nedir ve bundan mukîm değilim intikâl etmek mukarrerdir ehl-i nasrın²⁴⁷⁴ tedârîki üzere olmak efdaldır diyip cânına bir çâre eylemezsin hemân cüz’î fırsat bulup dünyâyâ ve şehvâtına mutî’ ve bende olup ehl-ü ‘âyâl oldum kesb-i helâl edip hoşça zindegânî edeyim bu dahi emr-i Hüdâ’dır dersin emr-i Hüdâ ne ettiğin anlamayıp

²⁴⁷² Bu beyit A ve H nüshalarında yoktur. Beytin anlamı: ”Ey dalâlet ehli olan kimse senin kanını dökmenin dışında başka bir helâl görmüyorum.”

²⁴⁷³ Bu beyit S nüshasında yoktur. Beytin anlamı: ”Helâl olan dışınle kazandığın değil kanındır zîrâ gaflet ve dalâletle doludur.”

²⁴⁷⁴ H’de “seferin”.

‘aks-i kıyâs eylersen haberin yoktur ki helâl olan senin kanındır ki sen²⁴⁷⁵
mü’minliğinden dûr ve bî-gânesin,

از خدا چارستش از لوت نی / چارستش از دین و از طاغوت نی²⁴⁷⁶

Çâre Hüdâ’dandır ona Lût’tan değildir çâre dîndendir sana azgınlıktan değildir ya’nî
eğer kendine ve eğer ‘ayâline kesb-i helâle ni’met ve Lût tahsîl ederim kimseye
muhtâc olmamak için diyip çalıştığın sana âhirette hergiz fâide ve çâre yoktur zîrâ
senin de ve onların da rızkını kısmet edip veren Hüdâ’dır ve bî-sa’y ve kesb dahi
eriştiren oldur ve âhiretine çâre Hüdâ’dan ve merd-i²⁴⁷⁷ Hüdâ’dandır ve dîn-i îlahîdir
yoksa Lût’tan ve azgınlıktan değildir,

ای که صبرت نیست در دنیای دون / صبر چون داری ز نعم الماهدون²⁴⁷⁸

Ey şu kimse ki dünyâdan senin sabrın yoktur nice sabredebilirsin [96a] irşâd
edicilerin hâssından ya’nî ey bu alçak dünyâdan ayrılmğa sabredemeyen kimse
dünyâyı ve âhireti halk eyleyen ve mürşitlerin sultânından ki Hak’tır onun firâğına ve
ondan dûr (ve irak²⁴⁷⁹) olmağa nice sabr edebilirsin,

ای که صبرت نیست از پاک و پلید / صبر چون داری از آن کت آفرید²⁴⁸⁰

Ey şu kimse ki temîzden ve murdârdan sabr edemezsin nice sabredebilirsin ondan ki
seni yarattı ya’nî pâktan²⁴⁸¹ murâd âhiret ve murdârdan murâd dünyâ ola niteki²⁴⁸²
hadîs-i şerîfte vardır,

الدنيا حرام على اهل الاخرة و الاخرة حرام على اهل الدنيا و هما حرامان على اهل الله

Ya’nî dünyâ harâmdır âhiret ehline ve âhiret dünyâ ehline harâmdır ve ikisi dahi ehl-i
Hakk’a harâmdır pes mefhûm olan budur ki ey dünyâdan ve âhiretten ayrılmğa
sabredemeyen kimse seni ‘ademden vücûda getirip nûr-ı hikmet ile sarâ-yı bâtının

²⁴⁷⁵ H’de yok.

²⁴⁷⁶ A ve H’de “از خدایت چاره ات از لوت نیست / چاره اش از دین و از طاغوت نیست”. Beytin anlamı: “Çâresi Lût’tan değil Allah’tandır. Sana çâre ise dîndendir, azgınlıktan değildir.”

²⁴⁷⁷ A ve H’de “merdân-i”.

²⁴⁷⁸ Ey o kimse ki bu alçak dünyâda sabrın yoktur, mürşitlerin en güzeline nasıl sabr edersin?

²⁴⁷⁹ A ve H’de yok.

²⁴⁸⁰ Ey o kimse ki bu pâk ve kesîfe sabredemiyorsun. Seni yaradandan nasıl sabredeceksin?

²⁴⁸¹ A’da “pâkta”.

²⁴⁸² H’de “nitekim”.

revşen ve yed-i kudret ile sarâ-yı zâhirin sirişt [96b] ve mükevven eyleyip âhirette tenâvül-i ni'met-i vuslat-i bî-dirîğine liyâkat verip 'uşşâk-ı bî-dilân şarâb-ı dîdâr ile mest ve bî-hûş eden hâlik kûyunun firâğına nice sabr ve tahammul edebilirsin ol sebeptendir?²⁴⁸³ ki ehl-i cehennemın eşedd-i²⁴⁸⁴ 'azâb ve firâktır ki nûr-ı dîdâr-ı Hak'tan cüdâ düşüp zulmet-i ka'r-ı cehîmde kahr-ı firâk-ı yâr ile makhûr ve mu'azzeb olup

یا لیتنی کنت ترابا²⁴⁸⁵

Derûn-ı²⁴⁸⁶ dil-i pür-derdlerine yâr ve hem-dem etselerdir,

در بیان آنکه هر؟²⁴⁸⁷ که بینی آخر آن زشتست

Onun beyânındadır ki her hûbu ki sûretâ görürsün sonunda çirkinliği mukarrardır²⁴⁸⁸,

ای بدیده لوئهای چرب خیز / فضله آنرا ببین در آب ریز²⁴⁸⁹

Ey çerb lûslar ki görmüş kimsedir onun fazlasın âb-hâne²⁴⁹⁰ ?gör ya'nî metâ'-i dünyânın her biri eğer giyecek ve yiyecek²⁴⁹¹ ve cemî'-i muhassanât ki cümlesinin âhiri elbette fânîdir [97a] ve ziştir nitekim yüz iştiâ ile bir çerb ta'âm mülâzım olup hâzır edersen²⁴⁹² hezâr zevk ve sefâ ile kûş edip karnını pür eylersen bir lahza geçmeden ol lezzet ve iştiâ ref' olup bedende kesâfet ve sıklet peydâ olup yâ muztarib²⁴⁹³ edip seni âb-hâneye muhtâc (eyler²⁴⁹⁴) fuzûlâtın sâkıt ettirmeyince²⁴⁹⁵ sana amân vermez öyle olacak ol lezzet ve zevk ve ol cezbelik ki yemezden²⁴⁹⁶ evvel mevcûd idi bi'l-küllîyye zâil olup habâsete tebdîl olduğunu nazar eyle evvel ki letâfete meftûn olup âhir revşenliğinden gâfil ve her ta'âmı hırsıla ukul edici olma,

²⁴⁸³ A ve H'de "şeydendir".

²⁴⁸⁴ A ve H'de yok.

²⁴⁸⁵ Keşke toprak olsaydım. (Nebe; 40)

²⁴⁸⁶ A ve H'de "virdin".

²⁴⁸⁷ A ve H'de "خوب".

²⁴⁸⁸ A ve H'de "mukardır".

²⁴⁸⁹ Ey o kimse ki yağlı yiyecekleri gördün. Onun artıklarını da helâda gör.

²⁴⁹⁰ A ve H'de "âb-hânedir".

²⁴⁹¹ A'da "yenecek".

²⁴⁹² A ve H'de "edesen".

²⁴⁹³ A ve H'de "muztar".

²⁴⁹⁴ S'de yok.

²⁴⁹⁵ A ve H'de "etmeyince".

²⁴⁹⁶ A ve H'de "yemen".

مر خبث را گو که آن خوبیت کو / در طبق آن مغز و آن نغزی و بو²⁴⁹⁷

Ol sâkıt olan habbâslara de ki ol (senin²⁴⁹⁸) hûbluğun hani ve tabak içinde ol mağzın ve ol güzelliğin²⁴⁹⁹ (hani²⁵⁰⁰) [97b] ve hûb râyihan²⁵⁰¹ hani ya'nî tabak içinde iken ol sende olan renk ve bûy-ı dilâvîz ve ta'm ve lezzet-i tab'-âmîz²⁵⁰² ve mağz ve zübde ve iştiâh ve meserret-engîz evsâfın kanda gitti de²⁵⁰³,

گوید او آن دانه بد و من دام آن / چون شدی تو صید شد دانه نهان²⁵⁰⁴

cevap verip lisân-ı hâlîle ol der ki o hûbluk²⁵⁰⁵ dâne idi ben onun tuzağı idim çûn sen şikâr oldun dâne gizledi²⁵⁰⁶ ya'nî hubs der ki ol hûbluk dâne idi ben onun dâmıydım tâ sen ol dânenin reng ve bûyuna gönül verip bana seyd oldun dânem nihân oldu sen habsime giriftâr oldun o hâlin ve kesbin müşâhede eyle der imdi ma'lûm oldu ki bu dünyâ-yi dûnun safâsın²⁵⁰⁷ cefâya ve muhabbeti mihnete merhûndur 'âkil-i kâmil oldur ki safâsın kabûl etmeyip cefâsın²⁵⁰⁸ ve muhabbetine gönül vermeyip fenâsın ihtiyâr eder²⁵⁰⁹ ve giyip [98b] yemediğin ve işitip görmediğin giymiş ve yemiş ve görmüş ve işitmiş 'addeder ve hîçbir ârzûya ta'alluk ve bir murâda temellük etmeyip dâimâ fikri²⁵¹⁰ ve zikri (ve şuhûd ve seyrî²⁵¹¹) Bârî Ta'âlâ'nın Esmâ'-i Hüsnâ'sına²⁵¹² ve sıfât-ı esmasına 'akd edip²⁵¹³ cümle evkâtın nakteyley tâ ki Hak Ta'âlâ dahi ona şefkat ve 'inâyetler edip kötürü 'a'yân-ı mevcûdâtın esrâr-ı hakâyikine keşif ve ittilâ'-ı tamâm ve zât-ı sıfât içre derc olan etvâr-ı dekâyikine ve envâr-ı fâikine kemâ-hey şuhûd ve seyr-i tamâm müyesser eyleyip bu dâm-ı dünyâyı kimseler²⁵¹⁴ için bünyâd ve sarây-ı âhireti kimlere âbâd ettiğin 'aynen gösterip ona manzûr eyler ol

²⁴⁹⁷ Fesât olan kimseye söyle ki: “ o iyiliğin, tabak içinde olan özün, güzelliğin ve kokun nerede?”

²⁴⁹⁸ S'de yok.

²⁴⁹⁹ A ve H'de “güzellik”.

²⁵⁰⁰ S'de yok.

²⁵⁰¹ A ve H'de “râyiha”.

²⁵⁰² A ve H'de “ta'm-âmîz”.

²⁵⁰³ A ve H'de yok.

²⁵⁰⁴ Der ki: “ O yemdi ve ben tuzağıydım. Sen avlandığın anda yem gizlendi.”

²⁵⁰⁵ A ve H'de “hûbluktan”.

²⁵⁰⁶ A ve H'de “gizlendi”.

²⁵⁰⁷ A ve H'de “safâsı”.

²⁵⁰⁸ A ve H'de “cefâsına”.

²⁵⁰⁹ A ve H'de “edip”.

²⁵¹⁰ A ve H'de “fîkr”.

²⁵¹¹ A ve H'de yok.

²⁵¹² A ve H'de “Hüsnâ'sı”.

²⁵¹³ A ve H'de “addedip”.

²⁵¹⁴ A ve H'de “kimler”.

dahi merdâne ediğin²⁵¹⁵ anlayıp ol²⁵¹⁶ zâtına ve hakîkatine lââyık ‘amel²⁵¹⁷ ne ise ona meşgûl olup maksûdu²⁵¹⁸ bi’z-zât²⁵¹⁹ vâsıl ve gayrıdan munkatî’ ve munfasıl olmak [98b] sa’yında (olup²⁵²⁰) ve ihtimâm-ı küllî eyler,

هر که آخر بین تر او مسعودتر / هر که آخر بین تر او مبعودتر²⁵²²

Her ki âhiret görücüraktır sa’âdetliraktır her ki âhir görücüraktır²⁵²³ ırakraktır ya’nî ehl-i sa’âdet oldur ki her nesnenin âhirine nazar edip evvelinden²⁵²⁴ hazer eyler ve (dünyâ ki²⁵²⁵) her nefesin âhiridir evveldir ondan hazer edip ‘âlem-i âhirete güzer eyler ve ‘alef-i dünyâdan nefsini halâs eyleyip²⁵²⁶ gıdasın hikmet-i rabbânî edip Cenâb-ı Hak’tan meb’ûd iken mukarreb eyler,

ای ز خوبی بهاری لب گزان / بنگر آن زردی و سردی خزان²⁵²⁷

Ey bahârın hûbluğundan dudağın ısıran nazar eyle ol hazân vaktinde olan sarılığa (soğukluğa²⁵²⁸) ya’nî vakt-ı bahârın hûbluğuna ve letâfetine ta’accüb edip dudağın ısıрма onun bekâsızlığına ve hazân bürûdetinden cemî’-i eşcâr ve ezhârın sararıp dökülmesine nazar eyle,

روز دیدی طلعت خورشید خوب / مرگ او را یاد کن وقت غروب²⁵²⁹

Gündüz güneşin hûb [99a] tal’atin gördün gurûb vaktinde ölümünü de yâd eyle ya’nî şemsin kendüzün şu’ân ve kâinâta ziyâsın gördün gurûbundan sonra zulmetin ve gece karanlığında yalnızlık şiddetinden gâfil olma ve ömür gündüzü âhir olup ecel gecesi erişip hayât güneşi gurûb edip kabir karanlığından bî-kes ve tenhâ kaldığın yadından giderme,

²⁵¹⁵ A ve H’de “ettiğin”.

²⁵¹⁶ A ve H’de “kendî”.

²⁵¹⁷ A ve H’de “ameli”.

²⁵¹⁸ A ve H’de “maksûd”.

²⁵¹⁹ A ve H’de “bi’z-zatihi”.

²⁵²⁰ S’de yok.

²⁵²¹ A ve H’de “مهجور”.

²⁵²² Kim ki sonu görücüdür o daha mutludur. Kim ki sonu görücüdür o daha çok ayrı düşer.

²⁵²³ H’de “görecektir”.

²⁵²⁴ A ve H’de “evvelinde”.

²⁵²⁵ S’de sehven iki defa yazılmıştır.

²⁵²⁶ A ve H’de “edip”.

²⁵²⁷ Ey o kimse ki bahârın güzelliğinden dudağını ısıırıyorsun, sonbahârın solgunluğuna ve soğuna bak.

²⁵²⁸ A ve H’de yok.

²⁵²⁹ Gündüz güneşin güzel doğuşunu gördüğünde gün batımında da ölümünü hatırla.

بدر را دیدی بر این خوش چارطاق / حسرتش را هم ببین اندر محاق²⁵³⁰

Bedr olmuş ayı bir hoş çardağın üstünde gördün eksildiğin²⁵³¹ hasretine dahi nazar eyle ya'nî bu dünyâ gecesinde her bedir-misâl-i sâhib-cemâle gönül verip onu bakî sanma (sa'ât bi sa'ât²⁵³²) ol cemâle (dahi²⁵³³) noksân bulup hasretine ve ona aldanıp şifte olanın nedâmetine nazar eyle pes ehl-i basîret bu dünyâ-yi dünün a'lâ ve ednâ metâ'ına dil verip onun firâğı deminde hicri²⁵³⁴ câmından şarâb-i zehr-âlûdu nûş etmez,

در بیان ترک فنا و کسب بقا

Terk-i fenâ²⁵³⁵ sermâyesiyle bekâ kesb [99b] etmesinin beyânındadır,

هر که از وی شاد گردی در جهان / از فراق او بیندیش آن زمان²⁵³⁶

Bu cihân içinde her neden ki şâd oldun onun firâğından havf eyle ol zaman ya'nî bu cihân içre²⁵³⁷ her hangi murâda hemser²⁵³⁸ olup bir nefes onunla şâd ve handân olasin hemân ol nefes onun zevâlin ve firâğın fikir edip hazar eyle ki 'akebince biledir²⁵³⁹,

زانچه گشتی شاد بس کس شاد شد / آخر از وی جست و همچون باد شد²⁵⁴⁰

Ol nesneden ki sen şâd oldun ondan çok kimse şâd oldu âhir ondan dahi sıçradı bâd gibi oldu ya'nî ol sen şâd olup sevindiği²⁵⁴¹ ârzûya nice senin gibiler şâd ve hürrem oldu âhir onlardan sıçrayıp eser yel gibi sana geldi,

از توهم بجهد تودل بر وی منه / پیش کو بجهد تو خود از وی بجه²⁵⁴²

²⁵³⁰ Dolunayı bu güzel çardağın üstünde gördüğünde, ayın son günlerindeki hasretini de gör.

²⁵³¹ A ve H'de "eksildiği".

²⁵³² A ve H'de "bir sa'ât".

²⁵³³ S'de yok.

²⁵³⁴ A ve H'de "hecr-i mey".

²⁵³⁵ A ve H'de yok.

²⁵³⁶ Kimden ki varlığından dolayı bu dünyâda mutlu oldun ise o zaman ayırlıcağını da düşün.

²⁵³⁷ A ve H'de "içinde".

²⁵³⁸ A ve H'de "hemrâh".

²⁵³⁹ A ve H'de "'akebincedir".

²⁵⁴⁰ Senin mutlu olduğun şeyden birçok kişi mutlu oldu ama sonunda ondan da kaçtı ve rüzgara karıştı.

²⁵⁴¹ A ve H'de "sevindiğin".

²⁵⁴² A ve H'de "از توهم بجست زان دیگر بجست / پیش کو بجست تو خود از وی بجست". Beytin anlamı: "Senden kaçtı nasıl diğerinden kaçtıysa, o yüzden o senden kaçmadan sen ondan kaç."

Senden dahi (sıçrar dersin ona gönül koyma ondan evvel ki ol sıçrar sen²⁵⁴³) ondan sıçra ya'nî niceleri [100a] şâd edip gâfil iken ellerinden sıçrayıp şimdi senin eline geldi²⁵⁴⁴ seni dahi mağrûr eyledi imdi fırsat³ elinde iken o sıçramazdan evvel senden sen sıçrayıp ondan halâs ol tâ evvelkiler²⁵⁴⁵ gibi nâgâh elinden sıçrayıp seni dahi siper-i hasret ve nedâmet etmesin,

عشق بر مرده نباشد پایدار / عشق را بر حی و بر قیوم دار²⁵⁴⁶

Ölü üstüne 'aşk mukîm değildir 'aşkı hayy ve kayyum üzrine tut ya'nî (dünyâ ve içinde her ne ki²⁵⁴⁷) mevcûddur²⁵⁴⁸ cümlesi mürde ve bî-cân hükmünde²⁵⁴⁹ (pes mevta²⁵⁵⁰) hükmünde olan nesneye 'aşkbâzlık etmek 'akıl işi değildir âkil ve 'ârif isen 'aşkını Hüdâ-yı Kayyûm'a tut tâ vuslatıyla behremend olup bekâ-yı ebedî ve likâ-yı sermediye erişesin,

عشقهای کز پی رنگی بود / عشق نبود عاقبت رنگی بود²⁵⁵¹

Şu 'aşıklar ki renk için ola²⁵⁵² ol âşk 'olmaya 'âkıbet 'âr eylemek ola ya'nî her 'aşk ki ?²⁵⁵³ ve ak²⁵⁵⁴ beden ve la'l-ı leb ve hatt-ü hâl ve [100b] siyâhî-i çeşm ve ebrû için ve sâir-i muhasanât-ı meakil²⁵⁵⁵ ve müşârip ve melâbis²⁵⁵⁶ ve bunlara müşâbih nesneler için olmuş ola ol 'aşk değildir belki 'âkıbet 'âr ve hacâlettir,

پرتو خورشید بر دیوار تافت / تابش عاریتی دیوار تافت²⁵⁵⁷

Güneşin pertevi dîvâr üzere çaptı dîvâr 'âriyetî ziyâ buldu ya'nî o renkler ki hûb ve ra'nâ ve dilpezîr va nazar-ı Hak'ta bî-nezîr ma'sûke dil sevdâzede olup onlara 'aşk-bâzlıklar ederlerdi şems-i ma'nevînin pertevi idi ki dîvâr-ı vücûdlarına mün'akis olup

²⁵⁴³ A ve H'de "sıçramadan".

²⁵⁴⁴ A ve H'de yok.

²⁵⁴⁵ A ve H'de "evveliler".

²⁵⁴⁶ Ölüye 'aşk devâm etmez. Hay ve kayyûm olana 'âşık ol.

²⁵⁴⁷ A ve H'de "dünyânın içinde".

²⁵⁴⁸ A ve H'de "mevcûddur".

²⁵⁴⁹ A ve H'de "hükmündedir".

²⁵⁵⁰ S'de yok.

²⁵⁵¹ Renge duyulan 'aşklar 'aşk değiller sonları 'ârsızlıktır.

²⁵⁵² A ve H'de "oldu".

²⁵⁵³ A ve H'de "al yanak".

²⁵⁵⁴ A ve H'de "ak".

²⁵⁵⁵ A ve H'de "tevekkül".

²⁵⁵⁶ A ve H'de yok.

²⁵⁵⁷ Güneşin nûru duvara vurdu; duvar veresiye bir nûr buldu.

bu şey'in 'âriyet ile revşenlik ve letâfet ve tarâvet kesb etmişlerdi halk-ı 'âlem ol pertevin aslından bî-haber ve gâfil ve ol hüsn-i bâkiden bî-idrâk ve bî-hâsıl 'aksiyle mihribânlık vaslına gönül verip hayâl-bâzlık ederlerdi bunlar bunu asl-ı şuhûd ile mustağrak ve pür-zevk iken nâgâh **[101a]** âfitâb-ı ezel bunları²⁵⁵⁸ ol 'âriyeti ziyâyı kendine alıp 'âleme sefer edecek dîvâr-ı vücûd ki bedendir harâb ve bî-âb ve sufâl-i bî-âb olup ol görünen letâfet ve revşenâ ve halâvet bi'l-küllîye zâil olacak ol 'aşk-bâzlık eden nâmert gâfiller gözlerin açıp göre ki gül açılmış yerinde²⁵⁵⁹ yeller eser imdi ol vakitlerde²⁵⁶⁰ nedâmet²⁵⁶¹ çekmeden şimdiden 'âkıbet-endîş²⁵⁶² olup²⁵⁶³ her şeyin²⁵⁶⁴ hakikatinden özgeye nazar etmeyesin,

دل چه بندی (بر کلخی²⁵⁶⁵) ای سلیم / وا طلب اصلی که باشد او مقیم²⁵⁶⁶

Bir kimseye gönül niçin bağlarsın ey bûn? bir asl talep²⁵⁶⁷ eyle ki ol mukîm ola ya'nî bu hüsn-i fânî bir toprak kesîği²⁵⁶⁸ üzere (ziyâ-i şems²⁵⁶⁹) gibidir ki dem bi dem hareket edip zâil olmak üzere²⁵⁷⁰ ona gönül verip (eblehlik eyleme²⁵⁷¹) (meylân olma²⁵⁷²) bir asl-i bâkî talep eyle ki mukîm-i bi'z-zât²⁵⁷³ ola hem bir ân kendi zâtından münfekk ve dışarı olmaya,

[101b] در بیان ترک دنیا

Dünyâyı terk eylemenin²⁵⁷⁴ beyânındadır,

بند بگسل باش آزاد ای پسر / (چند باشی²⁵⁷⁵) بند سیم و بند²⁵⁷⁶ زر²⁵⁷⁷

²⁵⁵⁸ A ve H'de "bunlardan".

²⁵⁵⁹ A ve H'de "yere".

²⁵⁶⁰ A ve H'de "vakitler".

²⁵⁶¹ A ve H'de "nedâmetler".

²⁵⁶² A ve H'de "'âkıbet-bîn".

²⁵⁶³ A'da "ol".

²⁵⁶⁴ A ve H'de "kişinin".

²⁵⁶⁵ A ve H'de "تو بکس را".

²⁵⁶⁶ Ey selîm olan kişi neden gönül bağlıyorsun? Öyle bir aslı talep eyle ki kalıcı olsun.

²⁵⁶⁷ A'da yok.

²⁵⁶⁸ A ve H'de yok.

²⁵⁶⁹ A ve H'de "güneş ziyâsı".

²⁵⁷⁰ A ve H'de "iledir".

²⁵⁷¹ A ve H'de yok.

²⁵⁷² S'de yok.

²⁵⁷³ A ve H'de yok.

²⁵⁷⁴ A ve H'de "eylemek".

²⁵⁷⁵ A ve H'de "تا به کی باشی تو".

(Bağı kır²⁵⁷⁸) âzâd ol ey oğul niceye dek gümüş ve altın bağıslı olursun²⁵⁷⁹ ya'nî gümüş ve altın hadd-i zâtında bir cemâd şeydir ki ay ve güneş terbiyesiyle böyle rengîn olup ehl-i dünyâ katında 'azîz ve muhterem olur yoksa hakîkatte taş ve topraktır sen ki sucûd-ı²⁵⁸⁰ melâike olan Âdem'sin kötürü melâike ve hayvân²⁵⁸¹ ve nebât ve cemâd senin sâyendir nice bu esfel-i mevcûdât olan taş ve toprağa gönül bağlayıp esîr ve bî-hürmetsin bu bî-nef' ve bî-zarar bendi koparıp merdân gibi âzâd ve bî-kayd olasin olmaz mı,

گر بریزی بحر را در کوزه ای / چند گنج قسمت یک روزه ای²⁵⁸²

Eğer denizi bir bardağa dökesin ne miktâr sığar bir günlük kısmet ya'nî Hakk'ın [102b] ni'met-i deryâsına nisbet insânın gönlü (ve gözü²⁵⁸³) bir bardak misâlinindedir (eğer ol deryâyı bî-pâyândır bardağa döksen ne sığar bir günlük kısmet ki²⁵⁸⁴) bir bardağın vücûdu zarfîyyeti olduğu miktârdır²⁵⁸⁵ ki bir kez karnın doyuncadır zîrâ karnın doyurduğu²⁵⁸⁶ kısmından²⁵⁸⁷ gayrısı zâhirâ nice bin hazîne de olsa ma'nen senin değildir hâricdendir²⁵⁸⁸ şu sebepten ki ol sâ'at ecel gelip vefât eylesen ol ni'emden bir zerre sana ('âit ve seninle bile gidip sana²⁵⁸⁹) onlardan fâide yoktur öyle olsa insânın mâlik olduğu kısmeti ancak karnın doyurduğudur gayrı değildir ve mi'desi kûzesine değin lokmadan gayrı 'âlem dolusu nesneye mâlik olursa kendiden dışarıdır,

کوزه چشم حریصان پر نشد / تا صدف قانع نشد پردر نشد²⁵⁹⁰

[102b] harîslerin gözü kûzesi dolmadı tâ sedef kâni' olmadı inci ile dolmadı ya'nî harîs olanlar dünyâ dolusu ni'met cem' etseler gözleri bir dağı dolmağa imkân yoktur

²⁵⁷⁶ A ve H'de yok.

²⁵⁷⁷ Ey oğul zincirini kopar, özgür ol. Ne zamâna kadar altının ve gümüşün kölesi olacaksın?

²⁵⁷⁸ A ve H'de yok.

²⁵⁷⁹ A ve H'de "olasın".

²⁵⁸⁰ A ve H'de "mescûd-ı".

²⁵⁸¹ A ve H'de yok.

²⁵⁸² Denizi bir testiye dökersen ne kadarı sığar ki? Bir günün payı.

²⁵⁸³ A ve H'de yok.

²⁵⁸⁴ A ve H'de yok.

²⁵⁸⁵ A ve H'de "ne kadardır".

²⁵⁸⁶ A ve H'de "doyduğun".

²⁵⁸⁷ A ve H'de "ni'metinden".

²⁵⁸⁸ A ve H'de "hâricindendir".

²⁵⁸⁹ A ve H'de yok.

²⁵⁹⁰ Hırslı olanların gözlerinin testisi dolmadı. Istiridye inciyle dolmadan iknâ olmadı.

zîrâ kısımetten artığın ne vücûduna izâfet edip (tasarruf edebilir ne tarikle hazm edip²⁵⁹¹) a'zâsına zamm edebilir (bir²⁵⁹²) ancak hırsla sa'y edip harâm ve helâl cem' edip 'âkıbet düşmanlarına bırakır²⁵⁹³ gider ammâ kanâ'at eyleyenler kısımetlerine râzı olup râhata ve selâmete erişip rızâ ve teslîm ve nûr ve îmân dürlerine sedef-i kalpleri pür olup iki cihânda surûr-ı inbisât üzere²⁵⁹⁴ olurlar,

ترک دنیا هر که کرد از زهد خویش / بیش آید پیش او دنیا و بیش²⁵⁹⁵

Her ki dünyâ terkin eyledi kendi zühdünden onun önüne geldi önüne dünyâ ve [103a] dahi ziyâde ya'nî her kim ki zühd-i takvâ ile²⁵⁹⁶ ele getirip Rızâullah (için²⁵⁹⁷) dünyâyı terk ede²⁵⁹⁸ onun hem dünyâ önüne gelir hem dünyâdan ziyâde olan gelir ki âhirettir ikisi kendinin mülkü olur,

هر که از دیدار بر خوردار شد / این جهان در چشم او مردار شد²⁵⁹⁹

Her ki dîdârdan berhürdâr oldu bu cihân onun gözünde murdâr oldu ya'nî her²⁶⁰⁰ kim ki dîdâr-i Hakk'a liyâkat bulup vâsıl oldu bu cihânın zeyb ve zîneti ve mâl ve mülkünü²⁶⁰¹ onun gözüne hor ve murdâr oldu,

ملک بر هم زن تو ادهم وار زود / تا بیابی همچو او ملک و دود²⁶⁰²

Mülk-i dünyâyı birbirine vur Edhem gibi tez bulasın onun gibi Vedûd mülkünü ya'nî İbrahim Edhem Hz. dünyâ mülkünü birbirine vurup terk etmeyince bekâ mülküne yol²⁶⁰³ bulmadı sen de tâlib-i (mülk-i²⁶⁰⁴) 'ukbâ isen tez ol bu mülkten fâriğ ol tâ onun gibi Vedûd mülküne dâhil olup ol erdiği makâma eresin,

²⁵⁹¹ A ve H'de yok.

²⁵⁹² S ve H'de yok.

²⁵⁹³ A ve H'de "bırakıp".

²⁵⁹⁴ A ve H'de "ile".

²⁵⁹⁵ Her kimse ki dünyâyı zühd yüzünden terk etti, dünyâ ve daha fazlası önüne gelir.

²⁵⁹⁶ A ve H'de yok.

²⁵⁹⁷ A ve H'de yok.

²⁵⁹⁸ A ve H'de "eyledi".

²⁵⁹⁹ Her kimse ki (yârin) yüzün gördü, bu dünyâ onun gözünde murdâr oldu.

²⁶⁰⁰ A'da yok.

²⁶⁰¹ A ve H'de "mülkü".

²⁶⁰² Dünya malını ve mülkünü (İbrahim-i) Edhem gibi at gitsin tâ ki onun gibi Vedûd'un mülkünü bulasın.

²⁶⁰³ A ve H'de yok.

²⁶⁰⁴ A ve H'de yok.

این جهان خود حبس جانهای شماست / هین روید آن [103b] سو که صحرای شماست²⁶⁰⁵

Bu cihân hod sizin cânlarınızın zindânıdır âgâh²⁶⁰⁶ olun ol cânibe yürüyün²⁶⁰⁷ ki sizin sahrânıdır ya'nî sizin cânlarınızın mekânı²⁶⁰⁸ (sahrâsıdır²⁶⁰⁹) sahrâ-yı âhirettir²⁶¹⁰ ve bu cihân ervâhın²⁶¹¹ hapishânesidir gâfil olmayın rûhunuzu ol sahrâ-yı râhat-âbâda eriştirmek sa'yinde olun,

کین جهان چاهیست بس تاریک و تنگ / هست بیرون عالمی بی بو و رنگ²⁶¹²

Bu bu²⁶¹³ cihân katı karagü ve dâr bir kapıdır bundan dışarı bir 'âlem vardır ki renksiz ve kokusuzdur ya'nî bu cihân bir dar ve karagü kuyu mesâbesindedir ol cihânın bundan dışarıdır²⁶¹⁴ (bir²⁶¹⁵) renksiz ve bûsuz²⁶¹⁶ vâsi'dir²⁶¹⁷ cehdedip bu çâhtan halâs bulup ol 'âlemin kokusun alıp onun rengiyle renklenip bu fânî renkten ve muskim²⁶¹⁸ kokulardan cânı âzâd etmek üzerinde olun,

انبیا را تنگ آمد این جهان / چون شہان رفتند اندر لا مکان²⁶¹⁹

Enbiyâya bu cihân dar geldi şâhlar gibi lâ-mekâna gittiler [104a] ya'nî²⁶²⁰ ol cihân ki bu cihân ona nisbet şu²⁶²¹ sahrâ-yı bî-pâyâna nisbet bir dar kuyu misâlinedir enbiyâ 'Aleyhüme's-salât ve's-selâm bu dar kuyuya gelecek kemâl-ı ücret ve âlem çekip bir ân tavakkuf etmeyip o sahrâ-yı lâ-mekâna pervâz edip halâs oldular sen de mûş ve çakal gibi bu²⁶²² dar kuyunun içi hoş gelip onda makâm tutup ol sahrâyı unutma rûhun çeşmi gûşâde edip enbiyâ gibi ol 'âleme 'azm eyle yoksa o çâhta ebedî haps olup necâta ermekten kalırsın sonra nedâmet fâide etmez,

²⁶⁰⁵ Bu dünyânın kendisi sizin cânlarınızda hapistir zaten. Sizin sahrânızın olduğu yöne gidin.

²⁶⁰⁶ A'da yok.

²⁶⁰⁷ A ve H'de "gidin".

²⁶⁰⁸ A ve H'de yok.

²⁶⁰⁹ S'de yok.

²⁶¹⁰ A ve H'de "âhiret".

²⁶¹¹ A ve H'de "ervâhınızın".

²⁶¹² Zîrâ bu dünyâ karanlık ve dar bir kuyudur. Dışarıda kokusuz ve renksiz bir 'âlem vardır.

²⁶¹³ A ve H'de yok.

²⁶¹⁴ A ve H'de "dışarı".

²⁶¹⁵ S'de yok.

²⁶¹⁶ A ve H'de "bûsuzdur".

²⁶¹⁷ S'de yok.

²⁶¹⁸ A ve H'de "sakîm".

²⁶¹⁹ Bu cihân enbiyâya dar geldi ve padişâhlar gibi lâ-mekâna(mekânsıza) gittiler.

²⁶²⁰ S'de iki defa yazılmıştır.

²⁶²¹ A ve H'de "ol".

²⁶²² A ve H'de yok.

ذکر حق کن (بانگ²⁶²³) غولانرا بسوز / چشم نرگس را از این کرکس بدوز²⁶²⁴

Hakk'ı (Ta'âlâ²⁶²⁵) ⁶zikriyle dîvler²⁶²⁶ âvâzın göyündür nergis gözünü bu kerkesten
dik ya'nî dâimâ²⁶²⁷ Hakk'ı (Ta'âlâ'yı²⁶²⁸) zikr edip kalbine hâil olan vesvâs-ı hannâsı
ol âteş-i tevhîd ile yakıp gül ile nergis gibi²⁶²⁹ dünyâya açılmış gözünü onun murdâr
kerkesinden yum tâ 'âşk-i Hüdâ kalbinde mekân bağlayıp nûr-ı dîdâr ile gözlerin²⁶³⁰
revşen ve [104b] bûy-ı hakâyık ile dil ve cânın gülşen gibi ola (âb²⁶³¹),

در بیان ذم مال و جاه

مال و زر سر را بود همچون کلاه / کل بود کو از کله سازد پناه²⁶³²

Mâl ve mensep zammının beyânındadır mâl ve altın başta külâh gibidir kel ola ki
ol²⁶³³ külâhtan sığınacı düze ya'nî külâh ile başını örtüp saklayan kel olandır ammâ
ma'nî²⁶³⁴ yüzünden kel onlardır ki mâl ve altın ile kendisin saklayıp dışı müzeyyen
ve derûnu bî-hüner ve bî-mağz ve câhil²⁶³⁵ ve bî-nazardır²⁶³⁶,

آنکه زلف جعد و رعنا باشدش / چون کلاهش رفت خوشتر آیدش²⁶³⁷

Onun ki zülfü ve turrası ve kakülü ra'nâ ola çûn külâhı gide hoşrak gelir²⁶³⁸ ya'nî
(altın²⁶³⁹) onun ki²⁶⁴⁰ sîne-yi bî-kinesi ma'ârif-i ilâhîye ile meşrûh ve ²⁶⁴¹dil?

²⁶²³ S'de yok.

²⁶²⁴ Hakk'ı zikr et ta ki hortlakların na'rasın yakasın. Nergis gözünü bu akbabadan uzak tut.

²⁶²⁵ S'de yok.

²⁶²⁶ H'de "zikri dîvlerin".

²⁶²⁷ A ve H'de yok.

²⁶²⁸ S'de yok.

²⁶²⁹ A'da yok.

²⁶³⁰ A ve H'de "göz".

²⁶³¹ S ve H'de yok.

²⁶³² Mâl ve altın kafada külâh gibidir. Kel olan bu külâha sığınır.

²⁶³³ A'da yok.

²⁶³⁴ A ve H'de "ma'nâ".

²⁶³⁵ A ve H'de "câhildir".

²⁶³⁶ A ve H'de yok.

²⁶³⁷ Her kimse ki saçı güzel ve gür olursa külâhı gittiğinde daha mutlu olur.

²⁶³⁸ A ve H'de "olur".

²⁶³⁹ S'de yok.

²⁶⁴⁰ A ve H'de "ile".

²⁶⁴¹ Bu sayfanın H nüshasındaki derkenârı: "الدنيا جيفة و طالبا كاذب"; "Dünya bir cife ve ona talip olan

hazînesi hakâik-i rabbânî ile memlû ve pür-fütûh ola onun bî-libâs ve ‘üryân ve fenâ ve terk ile meydân-ı fakrda²⁶⁴² pür-cevlân olması şu zülf-i (perîşân ve ca’d-ı ra’nâ sâhib-i dilrubâ gibidir ki baştan külâhı gidip turrayı ‘anberinden bâd-i şemîm gibi misk-âsâ bûy-ı dilâvîziyle dimâğ-ı cânı mu’attar ve hoş ve zülf-i²⁶⁴³) **[105a]** perîşânıyla hâtır-ı gam-ı dîdeleri güşâde ve pür-cûş eyleye,

مال و دنیا دام مرغان ضعیف / ملک عقبا دام مرغان شریف²⁶⁴⁴

Dünyâ mâlî za’îf kuşların tuzağıdır ‘ukbâ mülkü şerîf murğların²⁶⁴⁵ tuzağıdır ya’nî dünyâ dâmının dânesi ki mülk-i mâl ve muhabbet ve ehl-ü ‘ayâl ve câh-ü riyâset per-ü bâldır ki hakîkatte cîfe misâlindeydir ve bunlara meyl edip dâmlarına giriftâr olanlar şu za’îf bî-hüner ve bî-pervâz süflî kuşlar mesâbesindeydir ammâ mülk-i ‘ukbâ dâmına düşen murğânın şerefîyeti oldur ki dünyâ cîfesine kerkes-vâr²⁶⁴⁶ mâil olmayıp şâhîn-veş mülk ve bekâ ve makâm-ı bülende pervâz-ı şikârına himmet edip ol cânibe teyerân ettiler lâcerem sa’yları zâyî’ olmayıp Hak Celle A’lâ onların seydlarin hûr-ü ‘ayn (ve kusûr ve berîn²⁶⁴⁷) ve

(ما تلذ الا عين و) ²⁶⁴⁸ تشتهيه²⁶⁴⁹

İllâ nefis ki gözler (lizzetlenip nefisler²⁶⁵⁰) iştiâlanacak ni’em-i bâkî rûzî kıldı onlar ki hemân himmetlerin bülend-pervâz ve gevher-i yektâ-yı²⁶⁵¹ **[105b]** zî-kıymetleri bî-hırs-ü âz olup (ne kerkes-vâr²⁶⁵² cîfe-yi dünyâ-ya meyl ve ne şâhîn-veş seyd-i

yalancıdır.”

²⁶⁴² A ve H’de “fakra”.

²⁶⁴³ S’de yok.

²⁶⁴⁴ Dünyâ ve mâlî zayıf kuşların tuzağıdır. Âhîret ise şerefli kuşların tuzağıdır.

²⁶⁴⁵ H’de “kuşların”.

²⁶⁴⁶ A ve H’de “kerkes gibi”.

²⁶⁴⁷ S’de yok.

²⁶⁴⁸ S’de yok.

²⁶⁴⁹ ?

²⁶⁵⁰ A’da yok.

²⁶⁵¹ A ve H’de “yektâ-rûy”.

²⁶⁵² A ve H’de “kerkes gibi”.

‘ukbâya tüfeyl oldular onlar Makâm-ı Mahmûd’a vâsıl (olup nâr-ı ef’âlî ve nûr-ı sıfâtı esrâr-ı zât-ı²⁶⁵³) ahadiyete mübeddel eyleyip,

فمنهم سابق بالخيرات²⁶⁵⁴

Zümresinden olup²⁶⁵⁵) enbiyâ ve mürselîn ve evliyâ-yı kâmilîn hakkında rûhları mukîm ve mutahhar rahmân ve rahîm oldu,

بازگونه ای اسیر این جهان / نام خود کردی امیر این جهان²⁶⁵⁶

‘Aksine ey bu cihânın esîri kendi²⁶⁵⁷ adını²⁶⁵⁸ emîr-i cihân²⁶⁵⁹ eyledin (ya’nî harîs²⁶⁶⁰) ve havâ ve nefîs-i bî-vefânın bendesi²⁶⁶¹ ve esîrisin böyle esîr²⁶⁶² ve müptelâ²⁶⁶³ iken nâmını ‘aks [106a] edip emîr-i cihân etmişsin,

ای تو بنده این جهان محبوس جان / (نام خود کردی امیر این جهان)²⁶⁶⁴

Ey mahbûs-cânlı sen bu cihânın bendesinin niceye dek kendine cihân hâcesi dersin ya’nî sen leyl-ü nahâr bu cihânın hizmetinde esîr olup cânını haps etmişsin niceye dek mebde’ ve ma’âdından²⁶⁶⁵ bî-haber olup kendine hâce-yi cihân deyip haps-i cânı²⁶⁶⁶ ma’mûr edip oturmaktasın,

²⁶⁵³ A’da yok.

²⁶⁵⁴ “Kimi de Allah’ın izniyle hayırlarda öne geçmek için yarışır.” Bkz. Fâtır; 35/32.

²⁶⁵⁵ S’de bu kısım sehven tekrarlanmıştır. Bu sayfadaki derkenâr: مر اسیرانرا لقب کردند شاه / عکس چون کافور نام آن سیاه

²⁶⁵⁶ Sen ki bu dünyânın esirisin adını tâm tersine bu cihânın emiri koymuşsun.

²⁶⁵⁷ H’de yok.

²⁶⁵⁸ A ve H’de “nâmını”.

²⁶⁵⁹ A ve H’de “cihân emiri”.

²⁶⁶⁰ A ve H’de yok.

²⁶⁶¹ A ve H’de “bendesinin”.

²⁶⁶² A ve H’de “esîri”.

²⁶⁶³ A ve H’de “müptelâsı”.

²⁶⁶⁴ A ve H’de “چند گویی خویش را خواجه جهان”. Beytin anlamı: “Ey o kimse ki bu cihâna kölesin ve cânına haps olmuşsun. Ne zamâna kadar kendini cihân hocası sayacaksın.”

²⁶⁶⁵ A ve H’de “ma’âddan”.

²⁶⁶⁶ A ve H’de “hapishâneyi”.

مراسیرانرا لقب کردند شاه / عکس چون کافور نام آن سیاه²⁶⁶⁷

Esîrlere şâh lakap eylediler ‘aksile şu siyâh adı kâfûr olduğu gibi ya’nî onlar ki tabî’at bendinden halâs olup kesâfet-i beşeriyenin letâfet-i rûha tebdîl ve derekât-ı sufliyesin derecât-i ‘ulviyeye tahvîl etmeye²⁶⁶⁸ sûretâ şâh da²⁶⁶⁹ olsa²⁶⁷⁰ şâhlık nâmı ona siyâhe kâfûr nâmı gibi lakaptır onunçûn ki esîr-i dünyâ-yı [106b] dündür²⁶⁷¹ ve ‘âriyet-i saltanatla mağrûr ve ‘ilm-i ezel ve ebedden bî-haber ve mehcûrdur tâ saltanat-ı uhrevî ki ‘ilm-i zât ve sıfât-ı Hüdâvendî’dir ona vâsıl olup ma’nî²⁶⁷² şâhlarına ki Ehlullah’tır onlara hem-nişîn ve onlardan ta’lîm-i esmâ etmiye ‘âriyet mülkten halâs bulup ebedî mülke²⁶⁷³ tehekküm hakîkatte lâcerem müflis ve bî-nevâ kalır,

شاه کو از حرص قصد هر حرام / می کند او را گدا گوید همام²⁶⁷⁴

Şâh ki ol hırstan her²⁶⁷⁵ harâm kastın ede sâhib-i himmetler ona gedâ derler ya’nî şu şâh ki hırstan harâm mâl cem’inde ve hazîne ve hayl-ü haşem sevdâsında olup mülk-i bâkiden gâfîl ve ma’rifet-i nefsinden bî-hâsıl²⁶⁷⁶ ve câm-i mülk-i fânîden mest ve laya’kal ola oncaleyin şâhlara hümâ-yı evc-himmet olan hümâm²⁶⁷⁷ gedâ-yı bî-nevâdırlar,

شاه آن دان کو ز شاهى فارغست / بى مه و خورشيد نورش [107a] باز غست²⁶⁷⁸

Şâh onu bil ki ol şâhlıkta²⁶⁷⁹ fâriğdir ey aysız ve güneşsiz nûr-ı yıldırııcıdır ya’nî şâh oldur ki cihân şâhlarının kavgasında fâriğ olup tevekkül ve kanâ’at kişverinde ‘asker-

²⁶⁶⁷ Bu beyit A ve H nüshasında yok. Beytin anlamı: “

²⁶⁶⁸ A ve H’de “etmedi”.

²⁶⁶⁹ A ve H’de “dahî”.

²⁶⁷⁰ A ve H’de yok.

²⁶⁷¹ S’de sehven “دیندر” yazılmıştır.

²⁶⁷² A ve H’de “ma’nâ”.

²⁶⁷³ A ve H’de “mülkü”.

²⁶⁷⁴ Himmet sahibi erler der ki: “Hırstan yüz harâma meyl eden padişâh dilenci olur.”

²⁶⁷⁵ A ve H’de yok.

²⁶⁷⁶ A ve H’de “bî- hâsıldır”.

²⁶⁷⁷ S’de sehven tekrarlanmıştır. A ve H’de “hemân”.

²⁶⁷⁸ Şâhı o kimse bil ki şâhlıktan vazheçmiş ola. Güneş ve ay olmadan da ışığı parlayıp aydınlatı.

i zühd ve takvâ ve ‘aşk ve ‘irfân ile vücûd mülkûn feth (ve fütûh²⁶⁸⁰) eyleyip²⁶⁸¹ mâsivâ havâtırın ceşş-i pür-humûmun sanıp²⁶⁸² târ-ü mâr ede ve kalp şehristânı ma’mûr edip sultân-ı rûha tahtgâh eyleye ve fazl ve ‘adlle vücûd-ı ma’mûresinde hükm ve hükûmet eyleyip re’âyayı kuvâ-yı rûhâniyesinin kemâ yenbağı zabtında²⁶⁸³ mûmâreset ve emân ve râhat ile hıfz-ı harâset etmesine ihtimâm eyleye tâ düzdân-ı nefis-i ‘ammâre ve divân-ı havâ-yı şehvât-ı mekkâre yol bulup memleket-i mahrûmmiyesi²⁶⁸⁴ bir fisâd eriştirmeyeler dâimâ emn ve selâmet içre fâriğu’l-bâl olup âsûde ve müreffeh²⁶⁸⁵ olup²⁶⁸⁶ **[107b]** ba’duhu²⁶⁸⁷ kavâfil-i esrâr-ı ilâhî ve revâhil-i feyz-i nâ-mütenâhî sâ’at bi sâ’at ‘âlem-i lâhûtta tahtgâh-ı dile ve nuzûl etmekten hâlî olmaya hakîkatte mülk-i vücûdu şâhlığına sezâvâr ve nûr-ı zâtî bî-meh ve hurşîd-i lâmi’ ve tâbdâr²⁶⁸⁸ ve tevki’ fermânı misâl-ı Zülfikâr-ı kâtî’ ve kakhâr ola,

تخته بند است آنچه تختش خوانده ای / صدر پنداری و بر در مانده ای²⁶⁸⁹

Taht-benddir ol ki sen onu taht okumuşsun sâdır sanırsın ve kapıda kalmışsın ya’nî ol taht diye fahr-ı ettiğin²⁶⁹⁰ bir tahtadan çatlamış nesnedir ki hakîkatte ne gayr-ü cinde?²⁶⁹¹ fâide ve ne nüzûlunda zarar var zîrâ hiç mesâbesindedir ve sâdır zannedip ‘üçble ku’ûd ettiğin kapıdan dışarı kaldığındır hakîkatte taht ve sadır gönüldür ki ona culûs eden iki cihâna şâh olup kötürü mevcûdat (dahi²⁶⁹²) Süleymân-ı nebî-vâr taht tasarrufunda mahkûm ve musahhar olur,

²⁶⁷⁹ A ve H’de “şâhlıktan”.

²⁶⁸⁰ A ve H’de yok.

²⁶⁸¹ A ve H’de “edip”.

²⁶⁸² A ve H’de “sayıp”.

²⁶⁸³ A ve H’de “muhabbetinde”.

²⁶⁸⁴ A ve H’de “mahrûmiye”.

²⁶⁸⁵ A ve H’de “müreffehü’l-hâl”.

²⁶⁸⁶ A ve H’de “ola”.

²⁶⁸⁷ S’de sehven tekrarlanmıştır.

²⁶⁸⁸ A’daki darkenâr: Tekebbürlük Hûda’ya yaraşırsın vücûdun anla hey gâfil ki bir katre menîsin.

²⁶⁸⁹ Taht saydığın şey aslında ağaçtan bir nesnedir. Sen onu yüksek bir makâm birirsin ancak kapıda kalmışsın.

²⁶⁹⁰ A ve H’de “edinmen”.

²⁶⁹¹ A ve H’de “urûcunda”.

²⁶⁹² S’de yok.

از خراج ار جمع آری زر چو ریگ / عاقبت [108a] از تو بماند مرد ریگ²⁶⁹³

Harâçtan eğer kum gibi altın cem' edesin 'âkıbet senden²⁶⁹⁴ arta²⁶⁹⁵ kalır ya'nî memleket harâcından dünyâ dolusu ve kumlar²⁶⁹⁶ sağışı altın cem' edesin 'âkıbet senden²⁶⁹⁷ arta kalıp düşmânların zağmına harcedip sen Nakîr ve Kıtmîr ede hesâbın verip 'azâbın (dahi²⁶⁹⁸) çekmekte olursun,

نردبان خلق این ما و منیست / عاقبت زین نردبان افتادنیست²⁶⁹⁹

Halkın nerdübânı bu mâ ve menliktir 'âkıbet bu nerdibândan düşmekliktir ya'nî halkın enâniyeti ve hodbînliği nerdübân gibidir her kim ki ol nerdübâna 'urûc eder 'âkıbet ondan düşerdir²⁷⁰⁰,

هر که بالاتر رود احمق ترست / کاستخوان آن بتر خواهد شکست²⁷⁰¹

Her kim ki yücerak gider ahmaktır ki onun kemiği beter ?²⁷⁰² gerektir ya'nî²⁷⁰³ bu mâ ve menî²⁷⁰⁴ nerdibânına her ki artıcağı çıkar onun²⁷⁰⁵ kemikleri artık kırılır pes 'âkıl²⁷⁰⁶ oldur ki kendini hiç mesâbesinde edip benlik (dâmına giriftâr olmaya zîrâ benlik²⁷⁰⁷) ve ululuk Hak'tan gayrına lâıyk değildir insâna lâıyk [108b] olan tevâzu' ve meskenettir²⁷⁰⁸ niteki²⁷⁰⁹ hadîs-i şerîfte vardır ki,

²⁶⁹³ Haraçtan kum gibi altın cem' etsen bile sonunda sende artık kalacaktır.

²⁶⁹⁴ A ve H'de "sende".

²⁶⁹⁵ A ve H'de "artık".

²⁶⁹⁶ A ve H'de "kum".

²⁶⁹⁷ A ve H'de "sende".

²⁶⁹⁸ S'de yok.

²⁶⁹⁹ Halkın merdiveni bu ben ve bizliktir. Sonunda bu merdivenden düşmelidir.

²⁷⁰⁰ A ve H'de "düşer".

²⁷⁰¹ Her kimse ki daha yükseğe çıka daha çok ahmaktır. Onun kemikleri daha beter kırılacaktır.

²⁷⁰² A ve H'de "kırılsa".

²⁷⁰³ A ve H'de yok.

²⁷⁰⁴ A ve H'de "menlik".

²⁷⁰⁵ A ve H'de yok.

²⁷⁰⁶ A ve H'de "ârif".

²⁷⁰⁷ S'de yok.

²⁷⁰⁸ A ve H'de "miskînliktir".

²⁷⁰⁹ A ve H'de "nitekim".

من تواضع رفع الله (و من تكبر وضعه²⁷¹⁰)

Ya'nî bir kimse Allah için tevâzü' eyleyse²⁷¹¹ Allah'u Ta'âlâ onu refî' eyler²⁷¹² ref'et verip derecât-ı 'âlîye²⁷¹³ müyesser eyler imdi tevâzu' ve meskeneti²⁷¹⁴ hû edinip benlik nerdibânına çıkmaktan hazer eyleye zîrâ ol nerdibâna çıkan elbette düşse gerektir tama' edip yükseğe²⁷¹⁵ çıkıp düşenin hâli ma'lûmdur ki (onun²⁷¹⁶) zahmı²⁷¹⁷ artıracak çekip²⁷¹⁸ kemikleri artık şikest olacaktır²⁷¹⁹,

آن خداوندی که دادندت عوام / باز بستانند از از تو همچو دام²⁷²⁰

Ol efendiliği ki sana 'avâm vermiştir gerisinden ödünç gibi alırlar ona aldanıp mağrûr olanlar bilsinler ki ödöncü çekip aldıkları vakit onlara kalacak fâide ancak hasret ve nedâmettir²⁷²¹,

ده خداوندی عاریت [109a] به حق / تا خداوندیت بخشد متفق²⁷²²

'Âriyeti efendiliği Hakk'a ver tâ sana ittifâk olunmuş efendilik bağışlaya²⁷²³ ya'nî 'âriyeti mülkü ve saltanati İbrahîm'i Ethem gibi ve nice padişâhlar ki terk-i tâc-ü taht eylemişlerdir²⁷²⁴ onlar gibi rizâanlillah²⁷²⁵ terk eyle tâ Hak Ta'âlâ²⁷²⁶ sana bir padişâhlık ve bir efendilik bağışlaya ki hem bî-zevâl ve bâkî hem şarâb-i tahûruna

²⁷¹⁰ S'de yok.

²⁷¹¹ A ve H'de "eylese".

²⁷¹² A ve H'de "eder".

²⁷¹³ A ve H'de "refî'e".

²⁷¹⁴ A ve H'de "miskînlik".

²⁷¹⁵ A ve H'de "yüksek".

²⁷¹⁶ S'de yok.

²⁷¹⁷ A ve H'de yok.

²⁷¹⁸ A ve H'de yok.

²⁷¹⁹ A ve H'de "olur".

²⁷²⁰ A ve H'de "وام". Beytin anlamı: "Milletin sana verdiği o efendiliği ödünç vermiş gibi tekrâr senden geri alacaklar."

²⁷²¹ A ve H'de "nedâmetlerdir".

²⁷²² Efendiliği Allah'a emânet et tâ ki sana müttelik olmuş efendilik bağışlasın.

²⁷²³ A ve H'de "bağışlayalar".

²⁷²⁴ A ve H'de "eylemişler".

²⁷²⁵ A ve H'de "rizâ'an li'llah".

²⁷²⁶ A ve H'de "Celle A'lâ".

Hüdâ'nın sâkî ola²⁷²⁷ ve dünyâ padişâhlıkları ona nisbet Kevser ırmağına nisbeti meleh-i ücâc gibi ola,

در بیان آفت شهرت (اشتهار خلق²⁷²⁸)

(Şöhret âfetliğinin beyânındadır²⁷²⁹)

(که²⁷³⁰) اشتهار خلق بند محکست / در ره این از بند آهن کی کمست²⁷³¹

Halkın iştihârı möhkem bağdır yol içinde (bu demir bağdan kaçan azdır ya'nî halk içinde²⁷³²) meşhûr olmak tarîk-i Hak'ta möhkem bağdır ki²⁷³³ demir bağdan²⁷³⁴ ziyâdedir zîrâ²⁷³⁵ sâlik 'alâyikten ve 'avâikten²⁷³⁶ halâs ve 'âzâd olmayınca tarîk-i Hak'ta kat'-i merâtip edip murâda (vusûl bulmaz²⁷³⁷) ba'zılara ('ilim ve ma'rifet bend olur²⁷³⁸) (zühd ve salâh ve takvâ²⁷³⁹) ba'zılara 'uzlet ve riyâzet ve mücâhedet ve'l-hâsıl bu²⁷⁴⁰ sıfatlardan²⁷⁴¹ biriyle (mesrûr ve müftehir ve²⁷⁴²) meşhûr olup ol fi'lin iştihârı (ona put olup²⁷⁴³) Hakk'a vâsıl olmaktan onu alı koyur? demirden bağ olup menzile ermeğe mâni' olur tâ cezbe-yi ilâhî erişip ol bağı²⁷⁴⁴ dûr edip kırmaya²⁷⁴⁵ maksût²⁷⁴⁶ bi'z-zât vâsıl olmaktan kalır put-perest gibi olup ol sıfatla halkla mukayyed olur Hak'tan dûr ve mehcûr olur Na'ûzubillah pes sâlike lâzım olan bu oldu ki kendinde hergiz fi'il ve hareket görmeye ve ibnû'l-vakt olup gönlün ve

²⁷²⁷ A ve H'de "olasın".

²⁷²⁸ S'de yok.

²⁷²⁹ A ve H'de yok.

²⁷³⁰ S'de yok.

²⁷³¹ Halkın şöhreti sıkı bir bağdır. Bu (bağ) yolda demir bağından az mı ki?

²⁷³² A ve H'de yok.

²⁷³³ A ve H'de yok.

²⁷³⁴ A ve H'de "bağından".

²⁷³⁵ A ve H'de "ve".

²⁷³⁶ A ve H'de "avâikinden".

²⁷³⁷ A ve H'de "vâsıl olmaz".

²⁷³⁸ S'de yok.

²⁷³⁹ S'de sehven tekrarlanmıştır.

²⁷⁴⁰ A'da "işbu".

²⁷⁴¹ A ve H'de "sıfatlarda".

²⁷⁴² S'de yok.

²⁷⁴³ A ve H'de "inâbet".

²⁷⁴⁴ A ve H'de yok.

²⁷⁴⁵ A ve H'de "koparmaya".

²⁷⁴⁶ A ve H'de yok.

gözün Hak'tan ayırmayıp her ne sâdır olursa eğer lütuf eğer kahır mütî' olup kendi irâdetin fenâ edip mutlak irâdet-i Hak'la kâ'im ola,

تا توانی بنده شو سلطان مباش / زخم کش چون گوی شو چوگان مباش²⁷⁴⁷

Tâ kâdir oldukça bende ol sultân olma top gibi zahm-çekici **[110a]** ol çevgân olma ya'nî kâdir oldukça ululuktan ve merdum-âzârlıktan hazer eyle zelîl ve hor²⁷⁴⁸ ve miskîn olmağî 'âdet edin ve halkın cefâsına tahammül edip belâdan ve 'anâdan yüz çevirme ve tûp-veş nedenli zahm çekip zahmet²⁷⁴⁹ görürsün 'inât ve niza' etmeğe duruşma²⁷⁵⁰ ve çevgân gibi kimseye havâle olup zahm ve alem erişirme dâimâ râhat²⁷⁵¹-risân olmağa sa'y et²⁷⁵² her kim ki 'aşk içinde dirilik bulur küfr ola ya'nî onun önünde bendelikten gayrısı²⁷⁵³ ya'nî her ki şarâb-ı 'aşk-ı ilâhîyi²⁷⁵⁴ nûş edip hayât-ı ebedî ve ömr-i câvidânı hâsıl etmiş ola ve dîde-yi basîretle cemî'-i eşyâyı vücûd-i Hak müşâhede edip mustağrak-ı bahr-ı hüviyyet ola onun²⁷⁵⁵ önünde bendelikten gayrısı küfrdür zîrâ mestliktir her yana nazar etse gördü ki Hak'tır Hakk'a bendelikten gayrısı **[110b]** (küfr ve²⁷⁵⁶) iştirâk ve ulûhiyetine iştirâk olur na'uzubillah²⁷⁵⁷,

دانه باشی مرغکانت بر چنند / غنچه باشی کودکانت بر کنند²⁷⁵⁸

Olursan dâne kuşcağızlar seni düşürürler²⁷⁵⁹ gonca olursan oğlancıklar seni koparırlar²⁷⁶⁰ (ya'nî tâlib-i Hak olmayıp ehl-i dünyâdan olursan²⁷⁶¹) elbette onun bir

²⁷⁴⁷ Yapabildiğin kadar köle ol, sultan olma. Top gibi yaralar al, sopa olma.

²⁷⁴⁸ A ve H'de yok.

²⁷⁴⁹ A'daki derkenâr: هر که اندر عشق یابد زندگی / کفر باشد بیش او جز بندگی

²⁷⁵⁰ A ve H'de "düşme".

²⁷⁵¹ A ve H'de yok.

²⁷⁵² A ve H'de "eyle".

²⁷⁵³ A ve H'de "gayrı".

²⁷⁵⁴ A ve H'de "ilâhî".

²⁷⁵⁵ A ve H'de "evliyânın".

²⁷⁵⁶ A ve H'de "küfre".

²⁷⁵⁷ A ve H'de yok.

²⁷⁵⁸ Yem olursan kuşlar seni alırlar. Gonca olursan çocuklar seni koparırlar.

²⁷⁵⁹ A ve H'de "dövüştürür".

²⁷⁶⁰ A ve H'de "dövüştürürler".

²⁷⁶¹ A ve H'de yok.

zıddı ve bir²⁷⁶² hısmı vardır ki onunla seni şikâr eyler dâne olursan kuşlar düşürürler
goncagül²⁷⁶³ olursan oğlancıklar koparırlar²⁷⁶⁴ ve'l-hâsıl kurtuluş yoktur her kemâlin
zevâli ve her bekânın fenâsı mukarrerdir bu dâm-i dünyâda kimseye râh-ı necât
yoktur tâ kâr²⁷⁶⁵-ü bârdan geçip umûrun bi'l-küllîye Hz. Hakk'a tefvîz edip kendi ara
yerden çıkıp mahv-ü fânî olmayınca halâs çâre yoktur,

هر که داد او حسن خود را در مزاد / صد قضای بد به سوی او رو نهاد²⁷⁶⁶

Her ki ol kendi hüsnünü müzâda verdi yüz yaramaz kazâ onun cânibine yüz koydu
ya'nî (her²⁷⁶⁷) kim ki kendi²⁷⁶⁸ kemâl²⁷⁶⁹ ve ma'rifetin²⁷⁷⁰ [111a] ve hüner ve
mahâretin âşikâr²⁷⁷¹ edip halk-ı²⁷⁷² 'âleme satmak dileye yüz bed²⁷⁷³-kazâ ona yüz
gösterir²⁷⁷⁴ niceler kemâlına 'ayıp ve bahâne bulup zammeyler ve niceler hünerinde
mâhir olduğuna haset edip buğz ve 'adâvet eyler hâsıl budur ki,

السلامه فی الوحده

Selâmet yalnızlıktadır ki hîçkes²⁷⁷⁵ senin hâlinden habîr olmayıp esrâr-ı mâ fi'l-
bâluna dest- resî olmaya halk-ı 'âlem zemâirinden mâl ve hakîkatin mestûr ve
mahfî²⁷⁷⁶ ola²⁷⁷⁷ niteki²⁷⁷⁸ hadîs-i şerîfte buyurulmuştur²⁷⁷⁹ ki ,

استر ذهبک و ذهابک و مذهبک

²⁷⁶² A ve H'de yok.

²⁷⁶³ A ve H'de "gonca".

²⁷⁶⁴ S'de "قوررلر".

²⁷⁶⁵ A ve H'de sehven "که" yazılmıştır.

²⁷⁶⁶ O her kimseye ki daha fazla hüsn verdi ona daha çok kötü kaza uğrattır.

²⁷⁶⁷ S'de yok.

²⁷⁶⁸ A ve H'de "kendisi".

²⁷⁶⁹ A ve H'de yok.

²⁷⁷⁰ A ve H'de "ma'rifet".

²⁷⁷¹ A ve H'de "âşikâre".

²⁷⁷² Derkenâr: پوستین و چارق آمد از نیاز / در طریق عشق محراب ایاز

²⁷⁷³ A ve H'de yok.

²⁷⁷⁴ A ve H'de "getirir".

²⁷⁷⁵ A ve H'de "hîç".

²⁷⁷⁶ A ve H'de yok.

²⁷⁷⁷ A ve H'de "olmaya".

²⁷⁷⁸ A ve H'de "nitekim".

²⁷⁷⁹ A ve H'de "buyurur".

Ya'nî altının ve sefere gitmen ve mezhebin ki sulûk ettiğin tarîkindir²⁷⁸⁰ ve onun etvârı ve mezâyâsıdır ve dostundan ve düşmânından sıtr eyle ve bu üç nesnenin 'adûsı ve rehzeni bahâyedir²⁷⁸¹ âşinâ sûretinden gelirler sırrına muttali' olup sana (musallat olurlar²⁷⁸²) İblîs-veş levh-i zamîrin muhbit eylerler²⁷⁸³ zinhâr bunun gibilerden **[111b]** ihtirâz eyleyip ashâb-ı sıdk-u safâdan gayrına râz verip hemrâz edinmeyesin²⁷⁸⁴ tâ yüz kazâ-yı bed²⁷⁸⁵ yüz gösterip seni giriftâr-ı dâm-ı hesûdân-ı bed-kirdâr etmeye,

در بیان فوائد نیستی

(Yokluk ve fenâ 'âleminin fâideleri beyânındadır²⁷⁸⁶)

پوستین چارق آمد از نیاز / در طریق عشق محراب ایاز²⁷⁸⁷

Kürk ve çarık geldi niyâzdan 'aşk yolunda Ayâz'ın mihrâbı ya'nî Ayâz'ın ol hikâyesidir²⁷⁸⁸ ki onun hücre-yi hâssı var idi ki kendinden gayrı ona bir ferd dâhil olmazdı bir gün ümerâ ve ehl-i²⁷⁸⁹ dîvân Sultân Mahmûd-ı gammazedip²⁷⁹⁰ dediler ki sen Ayâz'ı (sâdık ve sâfî kıyâs eylersin işte Ayâz'ın²⁷⁹¹) senden mahfî bir hücre-yi hâssı vardır ki cemî'-i hazâin-i²⁷⁹² onda cem' edip²⁷⁹³ hıfz etmiştir²⁷⁹⁴ kendiden²⁷⁹⁵ gayrı hergiz kimse girmez onu senden saklayıp halvet-i²⁷⁹⁶ hâs edinmişlerdir²⁷⁹⁷ Sultân Mahmûd bu sözü istima' edecek²⁷⁹⁸ ta'accüb eyledi²⁷⁹⁹ ammâ Ayâz'ın **[112a]**

²⁷⁸⁰ A ve H'de "tarîktir".

²⁷⁸¹ A ve H'de "bî-nihâyedir".

²⁷⁸² A ve H'de "tasallut ederler".

²⁷⁸³ A ve H'de "ederler".

²⁷⁸⁴ A ve H'de "edinmeye".

²⁷⁸⁵ A ve H'de yok.

²⁷⁸⁶ A ve H'de yok.

²⁷⁸⁷

²⁷⁸⁸ A ve H'de "hikâyetidir".

²⁷⁸⁹ A ve H'de yok.

²⁷⁹⁰ A ve H'de "Gaznevî'ye ayıdıp".

²⁷⁹¹ A'da yok.

²⁷⁹² A ve H'de "hazâin".

²⁷⁹³ A ve H'de "olup".

²⁷⁹⁴ A ve H'de "olunmuştur".

²⁷⁹⁵ A ve H'de "kendinden".

²⁷⁹⁶ A ve H'de yok.

²⁷⁹⁷ A ve H'de "edinmiştir".

²⁷⁹⁸ A ve H'de "edip".

²⁷⁹⁹ A ve H'de "eyler".

sıdk ve istikâmetin kemâlıyla tahkîk edinmişti elbette bunun bir aslı vardır ki güzâf değildir diye tefekkür edip gammâzlara destûr verdi ki varın ol hazîneyi basın ve içinde olan mâlî ve menâlî cevâhiri hep yağmâ ile alın sizin olsun bunlar da bunu ayıdıp şâd-ü handân olup otuz miktârı emir gece içinde Ayâz'ın sarâyına gelip ol hücrenin kapısını yıkıp hışımla içeri girdiler etrâfa nazar salıp gördüler ki,

ليس في الدار غيره الديار²⁸⁰⁰

Hücre içinde bir²⁸⁰¹ görünür nesne yok illâ bir köhne hasır bırakılmış ve dîvârda bir²⁸⁰² mîh üzere bir eski kürk pâresîyle bir köhne çarık pâresî asılmış²⁸⁰³ gayrı nesne yok ta'accüp eyleyip²⁸⁰⁴ ayıttılar²⁸⁰⁵ ihtimâlidir ki bunları hîle edip mâlî yerde²⁸⁰⁶ defnetmiş ola diye hücrenin dört cânibin eşip kasmağa meşgûl oldular tâ ki 'âciz olup²⁸⁰⁷ ferâgat ettiler gördüler ki çâre yok **[112b]** 'akıbet hacîl ve şermsâr olup²⁸⁰⁸ Ayâz'ın gelip ayağına geldiler²⁸⁰⁹ özürlerin²⁸¹⁰ dileyip zârlıklar ettiler Ayâz dahi özürlerin²⁸¹¹ kabûl edip suçların padişâhtan dilek eyledi ol dahi onların cürmlerin Ayâz'a havâle edip sen²⁸¹² nice bilirsin öyle kıl dedi ol dahi 'affeyledi ondan Sultân Mahmût Ayâz'dan²⁸¹³ suâl edip²⁸¹⁴ bu ne sırdır (yâ²⁸¹⁵) Ayâz dedi Ayâz dahi cevâp vermez²⁸¹⁶ dedi ki ol zamânda ki beni dâru'l-harâmdan tutup getirdiler bu kürk arkamda ve bu çarık ayağımda idi gayrı nesnem yoktu ol zamândan beri padişâhın²⁸¹⁷ devletinde bu miktâr kerâmete ve sa'âdete eriştim âsıf-ı devrân olup

²⁸⁰⁰ Bu yerde O'ndan başkası yoktur.

²⁸⁰¹ A ve H'de yok.

²⁸⁰² A ve H'de yok.

²⁸⁰³ A ve H'de "asılır".

²⁸⁰⁴ A ve H'de "ettiler".

²⁸⁰⁵ A ve H'de yok.

²⁸⁰⁶ A ve H'de "yere".

²⁸⁰⁷ A ve H'de "kalıp".

²⁸⁰⁸ A ve H'de "kalıp".

²⁸⁰⁹ A ve H'de "düştüler".

²⁸¹⁰ A ve H'de "özürler".

²⁸¹¹ A ve H'de "özürleri".

²⁸¹² A ve H'de yok.

²⁸¹³ A ve H'de "Ayâz'a".

²⁸¹⁴ A ve H'de "sordu".

²⁸¹⁵ S'de yok.

²⁸¹⁶ A ve H'de "verip".

²⁸¹⁷ A ve H'de "padişâhımın".

heft kişvere²⁸¹⁸ hükmü musahhar oldu her gâh ki dîvân-ı pâdişâhîden²⁸¹⁹ fârig olup hâneye ‘azm edip²⁸²⁰ doğru bu hücreye girip bu kürk ile bu çarığı nefsim’e arz ederim ki ey²⁸²¹ nefis serkeş olmaya ki devlete erdim ve vezîr-i a’zam oldu diye **[113a]** mağrûr ve hâline mesrûr olasın seni²⁸²² bu kürk pâresîyle ve bu çarık-pâreden²⁸²³ gayrıya mâlik ve kâdir değil iken bunca devlete ve saltanata eriştiren pâdişâhlar pâdişâhı yâdından giderip verdi ki ni’mete küfrân olasın dîv-i nefis-i habîsi terbiye ederim diye cevâp verdi (ve bu arada²⁸²⁴) Hz. Hüdâvendigâr Kuddusna’l-lahu’s-sırruhu’l-muhtâr buyururlar ki çarıktan murâd peder²⁸²⁵ sulbünden nâzil olan nütfe²⁸²⁶ ve kürkten murâd ana rahminde ol nütfe zarf olan²⁸²⁷ kandır ki ol nütfe ondan sûret bağlayıp tekvîn olup ondan vücûda gelip ahsen-i takvîmde insân olandır cümle ve insânın mebde’ ve aslı²⁸²⁸ ol nütfe ile ol kandır öyle olsa sâlike lâzımdır ki Ayâz-veş ‘âlem-i ‘âdemden vücûda neyle geldiğin²⁸²⁹ ve neden hâsıl olduğun bilip bir ân yâdından gidermeyip diye ki seni ‘âdemden vücûda Hz. Hak Celle Celâlûhu (bir katre nütfe²⁸³⁰) ve bir katre dem ile revân edip bunca sıfât-i güzîn ile beşeriyetin ziynet eyleyip hayât verip sem’ ve **[113b]** basar ve nutk ve idrâk ‘ilim ve kudret ve irâdet ve dahi nice sıfatlar ve kuvvetler²⁸³¹ verip müzeyyen ve ârâste edip halîfe eyledi şimdi şart-ı insâf değildir ki bu mezkûr sıfatlar²⁸³² dünyâ-yı dûn için harc edip hükmünü muhalif yere vaz’ edip ve kendine vücûd ve enâniyet verip İblîs gibi ona hayır diyesin ve çarık ile postunun²⁸³³ nütfe ile demlik hâletidir ol hâlette ki (zilleti ve²⁸³⁴) nâçizliği zinhâr ferâmûş etmeyip ol hakâreti yâdından gidermeyesin tâ bu kesikliği ve insâniyetin hâlinden meskenin ve tenezzülü ve inkisârı ve tevâzu’un ziyâde olup,

²⁸¹⁸ A ve H’de “kişver”.

²⁸¹⁹ A ve H’de “pâdişâhtan”.

²⁸²⁰ A ve H’de “ederim”.

²⁸²¹ A ve H’de “dîvân-i”.

²⁸²² A ve H’de “sen”.

²⁸²³ A ve H’de “çarıktan”.

²⁸²⁴ A ve H’de yok.

²⁸²⁵ A ve H’de “pederin”.

²⁸²⁶ A ve H’de “nütfedir”.

²⁸²⁷ A ve H’de “olunan”.

²⁸²⁸ A ve H’de “menşe’i”.

²⁸²⁹ A ve H’de yok.

²⁸³⁰ A ve H’de yok.

²⁸³¹ A ve H’de “kudretler”.

²⁸³² A ve H’de “sıfatı”.

²⁸³³ A ve H’de “postun”.

²⁸³⁴ A ve H’de yok.

انا عند منكسر القلوبهم²⁸³⁵ لاجلى²⁸³⁶

Zümresinden²⁸³⁷ olup Hak'tan ba'îd ve nazar-i înayetten dûr ve lââyık ve 'abd?²⁸³⁸ olmayasın ve cümle varlık Hakk'ın bahşâyişi ediğini²⁸³⁹ bilip men 'arefe sırrına vâsıl ve hakîkatine muttasıl olasın ve mâ meniden halâs olup sırr-i vahdete yetişesin²⁸⁴⁰ inşallah-u Ta'âlâ,

هر که بر در او من و ما می زند / رد بابست و بر لا می تند²⁸⁴¹

Her ki kapı üzerine²⁸⁴² men [114a] ve mâ vura redd-i bâbdan ol yükseğe uçmaz²⁸⁴³ ya'nî her (kim²⁸⁴⁴) ki yokluk ve meskenet (ve inkisâr²⁸⁴⁵) onun ve bî-vücûdluk ele getire²⁸⁴⁶ dâimâ niyâzda ve tazarru'da olmayıp benlik ve gurûr ve 'ucb ve tekebbürlük²⁸⁴⁷ sevdâsında olur ol bâb-i Hak'tan red ve 'inâyet-i Hüdâ'dan metrûd ve makâm-i 'alîyyine ve 'âlem-i lahûta pervâz etmez tâ men ve mâdan geçip huşû²⁸⁴⁸ ve tevâzu' ve meskenet hâsıl²⁸⁴⁹ etmeyince,

چیست معراج فلک این نیستی است / عاشقانرا مذهب و دین نیستیست²⁸⁵⁰

(Nedir felek mi'râcî bu yokluktur²⁸⁵¹) 'âşıklara mezhep ve dîn yokluktur ya'nî Hz. Risâlet 'aleyhi's-selât ve's-selâm cümle varlığın ve nefis ve 'akl-ü cisim ve vücûdu ifnâ ve mahv etmeyince 'urûc edip makâm-ı istîvâya ve

²⁸³⁵ A ve H'de "اللوب".

²⁸³⁶ Ben kalbi benden dolayı mahzun olanlarla beraberim.

²⁸³⁷ A ve H'de "Zümresinde".

²⁸³⁸ A ve H'de "cüdâ".

²⁸³⁹ A ve H'de "indiğini".

²⁸⁴⁰ A ve H'de "eresin".

²⁸⁴¹ Her kimse ki o kapıya "ben ve bizlik" ile vura kapı onun yüzüne kapanacak ve hayır cevâbı alacak.

²⁸⁴² A ve H'de "üzere".

²⁸⁴³ A ve H'de "çıkamaz".

²⁸⁴⁴ S'de yok.

²⁸⁴⁵ A ve H'de yok.

²⁸⁴⁶ A ve H'de "getire".

²⁸⁴⁷ A ve H'de "tekebbür".

²⁸⁴⁸ A ve H'de yok.

²⁸⁴⁹ A ve H'de yok.

²⁸⁵⁰ Feleğin mi'râcî bu yokluktur. 'Âşıklara tarîk ve dîn Allah'tır.

²⁸⁵¹ A ve H'de yok.

قاب قوسین او ادنی به²⁸⁵²

Vâsıl (olup berkâm²⁸⁵³) olmadı pes mi'râc-i felek yokluk oldu yokluk hâsıl etmeyen bu makâma 'urûc (edip ber-murâd olmadı²⁸⁵⁴) etmedi²⁸⁵⁵ ol sebepten 'âşıkların dîni ve îmânı ve mezhebi yokluk oldu yokluk 'âlemin ele getirip vücûdları **[114b]** nefy edip zât-ı Hakk'ı isbât edip onunla kâim ve dâim ve bâkî oldular,

کارگاه گنج حق در نیستیست / غره هستی چه داند نیست چیست²⁸⁵⁶

Hak gencinin kârgâhı yokluktur (varlık mağrûru isen yokluğu ne bilirsin nedir²⁸⁵⁷ ya'nî Hazret-i²⁸⁵⁸) Hakk'ın cemî'-i²⁸⁵⁹ hazâ'ini ve genc-hâneleri 'ademdedir dilediği miktâr vücûda getirir zîrâ 'ademe nisbet (vücûd deryâya nisbet-i²⁸⁶⁰) katredir sen ki bu fânî varlığın mesti ve mağrûrusun ol 'adem 'âleminin keyfiyetin ve zevkin nice bilirsin tâ ol 'âlemden bir hâlet hâsıl edip kazâ-yi cândan ona duhûl edip ona yol bulamayasın onun celâl ve 'azameti idrâk etmeğe mecâl bulamazsın,

خوش براقی گشت خنگ نیستی / سوی هستی آردت گر نیستی²⁸⁶¹

Hoş Burâk oldu yokluk atı varlık cânibine götürür seni eğer yok isen ya'nî yokluk Burâk'ına süvâr ol ki gâyet çâbuk ve hoştur ve menzil-i maksûda erişirici attır ele getirip süvâr olursan **[115a]** seni bir demde bekâ mülküne ve 'izzet varlığına eriştirip ber-murâd eder²⁸⁶²,

²⁸⁵² A ve H'de “به” yok. Cümlemin anlamı: “İki yay mesâfesi kadar hatta daha yakın.” (Necm;9)

²⁸⁵³ A ve H'de yok.

²⁸⁵⁴ S'de yok.

²⁸⁵⁵ S'de yok.

²⁸⁵⁶ Hakk'ın hazînesinin atölyesi yokluktur. Varlığa mağrûr olan kişi “yok”un ne olduğunu nereden bilecek?

²⁸⁵⁷ H'de yok.

²⁸⁵⁸ A'da yok.

²⁸⁵⁹ A ve H'de yok.

²⁸⁶⁰ S'de yok.

²⁸⁶¹ Yokluk atı ne güzel bir Burâk oldu. Eğer yok isen seni varlığa getirir.

²⁸⁶² A ve H'de “ola”.

Tevekkül ve kanâ'at etmek beyânındadır,

صبر کن با فقر بگذار این ملال / زانکه در فقر است عز ذوالجلال²⁸⁶³

Fakra sabr eyle²⁸⁶⁴ ve bu melûllüğü geçir onun için ki Zü'l-celâl'in 'izzeti fakrdadır ya'nî ey sâlik-i râh-ı fakr-ı Muhammedî ve ey tâlib-i hakikat-i nûr-ı Ahmedî sen ki tarîk-i fakra²⁸⁶⁵ dâhil ve sırr-ı ahadiyeti hâsıl etmek sa'yındasın her bar ki bu tarîk-i fakrda sana kabz ve ibtilâ ve imtihânât-ı kazâ 'âriz ola ondan şikeste-hâtır ve melûl olma sabr eyle ki Hz. Zü'l-celâl'in 'izzeti gencînesi fakr içindedir sana yüz gösterip seni iki cihânda 'azîz ve ednâsın?²⁸⁶⁶ (ve seni²⁸⁶⁷) mâsivâdan pâk ve temîz eyler,

هین توکل کن مجنبان پا و دست / رزق تو بر تو ز تو عاشقتر است²⁸⁶⁸

Âgâh ol tevekkül eyle elin ve ayağın (titretme senin rızkın sana senden²⁸⁶⁹) 'aşkraktır ya'nî tehsîl-i rızk için elin ve ayağın [115b] titretip kendini ıztırâba düşürme ke Nahnu kasamnâ'da mukkader olan rızkın sana senden zîyâde²⁸⁷⁰ 'âşık ve müştaktır sen hemân tarîk-i fakrda makâm-ı tevekkülden ve 'âlem-i teveccühden²⁸⁷¹ ayrılmaya vahdetini kesrete tebdîl edip rızk için 'avâmu'n-nâsa tenezzül etme inledi rızkım gelmedi diye sabırsızlık edip²⁸⁷² nûr-ı fakrtan mahcûb olma,

بر دل خود کم بنه اندیشه معاش / عیش کم ناید تو بر درگاه باش²⁸⁷³

²⁸⁶³ Fakra sabret ve sabrınla bu hüznü gider zîrâ Zü'l-celâl'in yüceliği fakrdadır.

²⁸⁶⁴ A ve H'de "eyleye".

²⁸⁶⁵ A ve H'de "fakrda".

²⁸⁶⁶ A ve H'de "dânâ".

²⁸⁶⁷ S'de yok.

²⁸⁶⁸ Git tevekkül eyle, elin ve ayağın birbirine dolaşmasın. Senin rızkın sana senden daha çok 'aşıktır.

²⁸⁶⁹ A ve H'de yok.

²⁸⁷⁰ H'de yok.

²⁸⁷¹ A ve H'de "teveccühünden".

²⁸⁷² A ve H'de "etme".

²⁸⁷³ Gönlüne rızk endişesin az düşür. Sen (Hak Ta'âlâ) kapısına yönelirsen rızkın az gelmez.

Kendi gönlüne ma'âş²⁸⁷⁴ fikrin az koy rızık az gelmez (sen dergâhtan²⁸⁷⁵) ol ya'nî gönlüne geçinmek (ve dirilik²⁸⁷⁶) endişesin getirip²⁸⁷⁷ Hak'tan meşgûl edip²⁸⁷⁸ ayırma²⁸⁷⁹ (rızık ve ma'îşetim azdır²⁸⁸⁰) hâlim nice olur diye tevekkül ve kanâ'at cemâlin hırs (ve tama'²⁸⁸¹) nikâbıyla mestûr ve mahcûp etme Hak Celle A'lâ senin rızıkını az vermez sen onun dergâhından dûr olma ki,

من كان لله كان الله له

Ya'nî (bir kimse²⁸⁸²) Allah için olsa Allah da²⁸⁸³ onun için olur,

الفقرا عيال الله²⁸⁸⁴

Hükmünce senin perverişin (onun üzerindir ondan²⁸⁸⁵) **[116a]** gayriye ihtiyâç 'arz edip kendini hor ve dergâhından dûr etme,

گفت پیغمبر که جنت از اله / گر همی خواهی ز کس چیزی مخواه²⁸⁸⁶

(Hz.²⁸⁸⁷) Peygamber (a.s.²⁸⁸⁸) dedi ki Allah'tan cennet dilersen kimseden²⁸⁸⁹ bir²⁸⁹⁰ nesne dileme (ya'nî Hak'tan cennet ve dîdâr dilersen gayrıdan hiç nesne dileme zîrâ senin ve gayrının mu'tîsi ve râzıkı oldur cümlesi ona muhtâcdır sen²⁸⁹¹) gayrıdan²⁸⁹²

²⁸⁷⁴ A ve H'de yok.

²⁸⁷⁵ A ve H'de yok.

²⁸⁷⁶ A ve H'de yok.

²⁸⁷⁷ A ve H'de "görüp".

²⁸⁷⁸ A ve H'de "olup".

²⁸⁷⁹ A ve H'de "ayrılma".

²⁸⁸⁰ A ve H'de yok.

²⁸⁸¹ A ve H'de yok.

²⁸⁸² A ve H'de yok.

²⁸⁸³ A ve H'de "dahi".

²⁸⁸⁴ Fakirler Allah'ın ailesidir.

²⁸⁸⁵ A ve H'de yok.

²⁸⁸⁶ Peygamber buyurdu: "Eğer Allah'tan cennet dilersen kimseden birşey isteme."

²⁸⁸⁷ S'de yok.

²⁸⁸⁸ A ve H'de yok.

²⁸⁸⁹ A ve H'de "gayrıdan".

²⁸⁹⁰ A ve H'de "hiç".

²⁸⁹¹ A ve H'de yok.

²⁸⁹² A ve H'de "gayrıya".

nesne²⁸⁹³ ilticâ etme ki bende-yi hâs olup²⁸⁹⁴ (ve Allah'tan²⁸⁹⁵) 'atâ-yı hâsına lâayık olasin²⁸⁹⁶,

گر نمی خواهی کفیل مر ترا / جنت الماوی و دیدار خدا²⁸⁹⁷

Eğer dilemezsen ben kefilim sana cennetü'l-me'vâya dahi²⁸⁹⁸ dîdâr-i Hüdâ'ya ya'nî Hz. Risâlet (a.s.²⁸⁹⁹) buyururlar²⁹⁰⁰ ki eğer (kimseden nesne²⁹⁰¹) dilemeyip sabır ve tevekkül edip her hâlini Hakk'a tefvîz edip râzî ve teslîm olursan sana ben kefilim cennetü'l-me'vâya dâhil ve dîdâr-i Hüdâ'ya müşâhede ve vâsıl olup ebedî vuslatta mukîm olmaya (buyurdu²⁹⁰²),

هین از او خواهید نه از غیر او / آب و ریح جو مجو از خشک جو²⁹⁰³

[116b] Âgâh olun ondan dileyin ondan²⁹⁰⁴ gayrıdan değil suyu denizden isteyin kuru ırmaktan değil ya'nî isterseniz ondan isteyin ki cümleye veren oldur ondan istemeklik suyu deryâdan istemektir ondan gayrıdan istemek suyu kuru ırmaktan istemektir imdi²⁹⁰⁵ aslından verenden isteyin ki murâd hâsıl ola,

ور بخواهی از دگر هم او دهد / برکف میلش سخا هم او نهی²⁹⁰⁶

Ve eğer gayrıdan dilersen de²⁹⁰⁷ hem ol verir onun meyli âyesine sahâyı hem ol koyar ya'nî gayrıdan dilediğin vaktinde²⁹⁰⁸ veren oldur onun gönlüne rahm²⁹⁰⁹ ilkâ

²⁸⁹³ A ve H'de yok.

²⁸⁹⁴ A ve H'de "olasın".

²⁸⁹⁵ S'de yok.

²⁸⁹⁶ A ve H'de yok.

²⁸⁹⁷ Eğer istemezsen ben sana cennet-i ma'vâyı ve Allah'ın cemâlini görmeye kefilim.

²⁸⁹⁸ A ve H'de "ve".

²⁸⁹⁹ A ve H'de yok.

²⁹⁰⁰ A ve H'de "buyururlar".

²⁹⁰¹ A ve H'de "nesneden".

²⁹⁰² S'de yok.

²⁹⁰³ Ondan isteyin sakın başkasından istemeyin. Nehrin suyunu ve kokusunu kurumuş bir nehirde arama.

²⁹⁰⁴ A ve H'de yok.

²⁹⁰⁵ A ve H'de yok.

²⁹⁰⁶ Başkasından istersen bile yine veren O'dur. Taleple (uzanan) eline cömertlikle bağışlayan yine O'dur.

edip meyli eline cömertlik koyan i'tâ ettiren (oldur pes gayr elinden veren²⁹¹⁰) Hak olacak vâsita ile almaktan (ise sabredip bî-vasita Hak'tan olmak evla değil midir imdi²⁹¹¹) kâmil olan bî-edeplik edip Hakk'ı²⁹¹² hâzır görmeyip Hak'tan gayrıdan nesne dilemez zîrâ Hak'tan hicâb edip²⁹¹³ ri'âyet eder Hakk'ın kerem **[117a]** ve 'inâyetin kendine muttasıl görüp fâriğ olur,

پس چه عرضه می کنی ای بد گهر / احتیاج خود به محتاج دگر²⁹¹⁴

Pes ne 'arz eylersen ey bed-güher kendi ihtiyâcını bir gayr-i muhtâca dahi ya'nî²⁹¹⁵ Hakk'ı koyup kendi ihtiyâcını (her²⁹¹⁶) senceleyin muhtâca dahi 'arz etmek bed-gevherliktendir²⁹¹⁷ eğer cevher-i hakîkatin sâf ve latîf ve hûb ise hergiz Hak'tan gayrıya ihtiyâç 'arz edip kendini Hak nazarında²⁹¹⁸ hor ve hakîr ve red etmezsın her ne dilersen ondan dileyip²⁹¹⁹ onunla dâimâ²⁹²⁰ pazarda ve dostlukta ve nâz ve niyâzda ve şevk ve iştiyâkta olursun,

سرکه مفروش و هزاران جان ببین / از قناعت بحر غرق انگبین²⁹²¹

Sirke satma ve nice bin cân gör kanâ'attan asal denizine gark olmuş ya'nî fakırdan sirke satıcı gibi turuş-rû olup yüzün gözün²⁹²² ekşitme **[117b]** kanâ'atin (bahrına düş ki bu 'asaldan lezîz olan kanâ'atin²⁹²³) bahrında yüz bin cân gark-ı zevk-i nûr olup,

یا لیت قومی یعلمون بما غفرلی ربی²⁹²⁴

²⁹⁰⁷ A ve H'de yok.

²⁹⁰⁸ A ve H'de "vakitte".

²⁹⁰⁹ A ve H'de "dem".

²⁹¹⁰ A ve H'de yok.

²⁹¹¹ A ve H'de yok.

²⁹¹² A ve H'de "her şeyi".

²⁹¹³ A ve H'de "edebe".

²⁹¹⁴ O zamân ey aslı kötü olan kimse neden ihtiyâcını başkasından talep ediyorsun?

²⁹¹⁵ A ve H'de yok.

²⁹¹⁶ S'de yok.

²⁹¹⁷ A ve H'de "bed-gevherliktir".

²⁹¹⁸ A ve H'de "nazarından".

²⁹¹⁹ A ve H'de "dile".

²⁹²⁰ A ve H'de yok.

²⁹²¹ Sirke satma ve binlerce cânı gör kanâ'at (ettikleri için) bal denizinde gark olan.

²⁹²² A ve H'de yok.

²⁹²³ S'de yok.

Diye âvâz ederler ki bu kanâ'atın lezzetini nolaıdı (halk-i âlem²⁹²⁵) bilelerdi ‘azâb-ı tabî’attan cânların halâs edip²⁹²⁶ bizim gibi râhat-ı ebedîye ve sâhat-ı sermedîye yetişelerdi,

دانه کمتر خور مکن چندین رفو / چون کلو خواندی بخوان لا تسرفوا²⁹²⁷

Dâneıi az ye bu denli yeme eyleme çûn kulu âyetin okudun

لا تسرفوا²⁹²⁸

Kavli²⁹²⁹ dahi oku²⁹³⁰ ya’nî bu dünyâ dâminin dâneleri ki gûne gûne²⁹³¹ ta’âmlar ve şarâplardır bu kadar çok yiyip bedenine kat kat yamalar vurup büyütüp şımartma çûn

کلو واشربوا²⁹³²

Âyetiyle ‘amel (ettin

لا تسرفوا ان الله لا يحب المرفين

Âyetiyle de²⁹³³) ‘amel eyle tâ bir gün ol dânelerin dâmına giriftâr olup hesâba ve ‘ukaba tuş olmayasın²⁹³⁴,

تا خوری دانه نیفتی تو به دام / این کند علم قناعت والسلام²⁹³⁵

²⁹²⁴ Keşke kavmim bilseydi rabbimin beni affettiğini.

²⁹²⁵ A ve H’de “halk ve ‘âlem”.

²⁹²⁶ A ve H’de yok.

²⁹²⁷ Yemi az ye, bedenine kat kat yamalar yapma. “Yiyin” emrini okuduğunda “isrâf etmeyin” emrini de oku.

²⁹²⁸ Ve isrâf etmeyiniz. (A’râf;31)

²⁹²⁹ A ve H’de “kavlini”.

²⁹³⁰ A ve H’de “unutma”.

²⁹³¹ A ve H’de “gûnâgûn”.

²⁹³² Yiyin ve içiniz. (A’râf;31)

²⁹³³ A ve H’de yok.

²⁹³⁴ S’de “اولمیه” sehven iki defa yazılmıştır.

²⁹³⁵ Tâ ki sen yemi yiyip tuzağa düşmeıesin. İşte kanâ’at böyle yapar ve’s-selâm.

Mâdemki dâne-yi yemeyesin dâma düşmezsin kanâ'at ('ilmi bunu²⁹³⁶ [118a] eyler vesselaâm ya'nî Kanâ'at²⁹³⁷) 'ilmi ile 'âmil olup esrâr-i hakâyikten haberdâr olursun gayrılar gibi dâne yiyip dâma giriftâr olmazsın 'ilm-i kanâ'at seni dâma düşürmekten hıfz eyler dâneneden mustağnî edip dâme-yi dünyâdan emîn eyler dâimâ selâmet için mukîm-i âsûde eyler,

در بیان ریاضات و گرسنگی

Açlık ve riyâzet sâhiplerinin beyânındadır,

گر تو این انبانت زنان خالی کنی / پر ز گوهرهای اجالی کنی²⁹³⁸

Eğer sen bu dağarcığı ekmekten hâlî edesin ululuk gevherinden pür eylersin ya'nî eğer karnın dağarcığını nândan ve ta'âmdan hâlî edip savm ile dahi riyâzet ile me'yûs edesin 'âlî-kadr ve şeref-i kıymet-i ma'ânî-yi ilâhîye ve ma'ârif-i rabbânîye gevherî ile pür edip hazîne-yi Hüdâ eylersin,

طفل جان از شیر شیطان باز کن / بعد از آنش با ملک انباز کن²⁹³⁹

Cân tıflını şeytân sütünden [118b] geri eyle ondan sonra onu melek ile ortak eyle ya'nî bu yediğin gıdâlar hep şeytân sütüdür ki yiyip doyduktan sonra nefsi râhat eylersin ondan sâir²⁹⁴⁰ takâzâların dahi hâsıl edip hükmüne râm olursun dem bi dem (nefse 'azâbla²⁹⁴¹) kuvvet verip ve rûhu za'îf ve nâtevân eylersin imdi bu şeytân gıdâsından cânın tıflın geri tutup nefs-i kesîfin nice senden halâs eyle²⁹⁴² (tâ²⁹⁴³) melâike mertebesine eriştirip²⁹⁴⁴ tıfl iken 'âkıl-ı dâna ve 'azîz ve tevânâ edesin,

²⁹³⁶ S'de sehven iki defa yazılmıştır.

²⁹³⁷ A'da yok.

²⁹³⁸ Heybeni ekmekten boşaltırsan ululuk mücevherleriyle doldurursun.

²⁹³⁹ Cân bebeğini şeytânın sütünden alı koy. Ondan sonra melek ile ortak eyle.

²⁹⁴⁰ A ve H'de yok.

²⁹⁴¹ A ve H'de "nefis 'azâbına".

²⁹⁴² A ve H'de yok.

²⁹⁴³ S'de yok.

²⁹⁴⁴ S'de sehven "ارشود" yazılmıştır.

نان گلست و گوشت کمتر خور از این / تا نمانی همچو گل اندر زمین²⁹⁴⁵

Ekmek ve et balçıktır bundan az²⁹⁴⁶ ye tâ balçık gibi yer içinde kalmayasın ya'nî et ekmek aslında²⁹⁴⁷ topraktır²⁹⁴⁸ ve kesîf ve süflîdir onlara çok mukayyed olup yemesine mu'tâd olma ki bedeninin kuvvet bulup rûhun za'îf [119a] olmaya ve âb-ı (demânın²⁹⁴⁹) kesâfeti rûha galebe edip makâm-ı 'ulvîden dûr edip ten-i hâkî gibi zemînde ve efselde kalmayasın,

روز حکمت خور علف کانرا خدا / بی غرض دادست از (محض²⁹⁵⁰) عطا²⁹⁵¹

Yürü hikmet yemeğin ye ki Hüdâ onu garassız vermiştir mahz-i 'atâdan ya'nî yürü 'ilim ve hikmet rızkından ye ki ol Hüdâ'nın garazsız rahmeti hazînesinden mahz-ı 'atâsıdır ve rûhun gıda-yı hakîkîyesi oldur ve rûhun bu 'âleme gelmeden murâdı mutlak ol gıda-yı hikmeti²⁹⁵² hâsıl etmek içindir,

رزق تو حکمت بود در مرتبت / کان گلو گیرت نباشد عاقبت²⁹⁵³

Senin rızkın mertebe içre hikmet olur ki ol senin 'akıbet boğazın tutucu olmaya ya'nî mertebe-yi insânîde rızkın hikmettir ki mertebe-yi hayvânîde hayvânâtın rızkı 'alef ve nebâtât olduğu gibi senin insâniyetin mertebesinin²⁹⁵⁴ gıdâsı hikmettir onu gıda edin tâ ol sûretî gıdâlar gibi²⁹⁵⁵ 'âkıbet boğazına durmaya,

این دهان بستی دهانی باز شد / [119b] کان خورنده لقمه های راز شد²⁹⁵⁶

²⁹⁴⁵ Ekmek ve et balçıktır. Az ye bundan tâ ki balçık gibi yerde kalmayasın.

²⁹⁴⁶ A ve H'de "eksik".

²⁹⁴⁷ A ve H'de "aslından".

²⁹⁴⁸ A ve H'de "topraktır".

²⁹⁴⁹ S'de yok.

²⁹⁵⁰ S'de yok.

²⁹⁵¹ Git hikmet otunu ye zîrâ Allah onu garazsız ihsân etmiştir.

²⁹⁵² A ve H'de yok.

²⁹⁵³ Senin rızkın hikmettir. Bu rızık senin boğazını hiç tıkamaz.

²⁹⁵⁴ A ve H'de yok.

²⁹⁵⁵ A ve H'de yok.

²⁹⁵⁶ Bu ağız kapadın başka bir ağız açıldı. Bu ağız sır lokmalarını yiyici oldu.

Bu ağız bağladın²⁹⁵⁷ bir ağız dahi açıldı ki ol (ağız dahi²⁹⁵⁸) râz (ve esrâr²⁹⁵⁹) lokmaların yiyici oldu ya'nî her bâr ki gıdâ-yı cismânîden bu hırs ağzın bağlayıp riyâzet semtini şuru' edesin bâtınından bir ağız dahi açılıp 'ilm-i hikmet ve râz ve esrâr lokmaların (onunla²⁹⁶⁰) nûş edip şuhûd ve hayret²⁹⁶¹ ve istiğrâk hâsıl edesin,

گر ز شیر دیو تن را و ابری / در فطام او بسی نعمت خوری²⁹⁶²

Eğer dîv sütünden teni kesesin onun kesilmesinden çok ni'met yersin ya'nî dîv sütü ki gıdâ-yı cismânîdir onun teninden kesip edesin ol kesilmenin sebebiyle çok ni'met-i ilâhî ve kuvvet-i nûrânî yersin,

زین خورشها اندک اندک باز بر / کین غذای خر بود نی آن حر²⁹⁶³

Bu yemeklerden az az geri²⁹⁶⁴ kesil²⁹⁶⁵ ki bu (har gıdâsıdır²⁹⁶⁶) (âzâde gıdâsı değildir ya'nî bu gıdâlardan²⁹⁶⁷) az az kesilmek üzere ol ki bu at eşek gıdâsıdır²⁹⁶⁸ (merd-i âzâde ve hürr-i helâlzâde gıdâsı [120a] değildir²⁹⁶⁹,

گر حلال آید پی قوت عوام / طالبان دوست را باشد حرام²⁹⁷⁰

Eğer helâl gele 'avâm kûtı için dost tâliplerine harâm ola ya'nî kût-ı 'avâm için Hak Ta'âlâ (Celle Celâlûhu helâl²⁹⁷¹) ettiği erzâk ve etme'enin cümlesi dost tâliplerine

²⁹⁵⁷ A ve H'de "kapadın".

²⁹⁵⁸ S'de yok.

²⁹⁵⁹ S'de yok.

²⁹⁶⁰ S'de yok.

²⁹⁶¹ A ve H'de "vahdet".

²⁹⁶² Ten (çocuğunu) şeytân sütünden kestiği zamân bu kesilmesinin sâyesinde birçok ni'met yersin.

²⁹⁶³ Bu yemekleri azar azar kes zîrâ bunlar eşek gıdâsıdır hür olanların gıdâsı değildir.

²⁹⁶⁴ A ve H'de yok.

²⁹⁶⁵ A ve H'de "kesilmek üzere ol".

²⁹⁶⁶ A ve H'de "at ve eşek gıdâsı değildir".

²⁹⁶⁷ A ve H'de yok.

²⁹⁶⁸ A ve H'de "gıdâsı değildir".

²⁹⁶⁹ A ve H'de yok.

²⁹⁷⁰ 'Avâm için helâl sayılan yemek dost tâliplerine harâm sayılır.

²⁹⁷¹ S'de yok.

harâm olmuştur zîrâ onların kuvvet ve gıdaları ma'rifet ve dîdâr-ı Hüdâ'dan²⁹⁷²
gayrı nesne değildir,

مائده عقلست نی نان و شوی / نور عقلست ای پسر جانرا غدی²⁹⁷³

Gökten nâzil olan mâide 'akıldır ekmek ve büryân değildir 'akıl nûrudur cânın gıdâsı
ey oğul ya'nî mâide-yi Hak 'akıldır yoksa et ve (ekmek²⁹⁷⁴) değildir ve cânın gıdâsı
nûr-ı 'akıldır ki ol nûr-la hakkı bâtıldan temîz ve fark edip sırât-i müstakîmi bulup
onun ile revân olup zât-ı Hakk'a vâsıl ve muttasıl olmaktır,

نیست غیر نور آدم را خورش / وز جز آن جان نیابد پرورش²⁹⁷⁵

Nûrdan gayrı âdeme yiyecek yoktur [120b] ve ondan²⁹⁷⁶ gayrından (cân²⁹⁷⁷)
beslenecek bulmaz ya'nî âdemin hakikat yiyeceği nûrdur onunçûn ki rûh-ı insânî
mücerredir (ve nûr-ı mücerredin²⁹⁷⁸) gıdâsı ve perverişi nûrdandan²⁹⁷⁹ gayrından
değildir yine kendi zâtındandır öyle olsa sen ki âdemsin nûr-ı rûhla²⁹⁸⁰ zulmet-i
bedenin mâbeyninde müşterek vâki' olmuş sen cedd-ü cehd eyle gıdâ-yı beden-i²⁹⁸¹
kesîften halâs ol gıdâ-yı rûh-ı latîf ki nûrdur onu hâsıl eyle ve aç ve za'îf rûhunu ol
ezelî gıdâ-yı nûr-la perveriş edip kuvvet ve kudret hâsıl eyle²⁹⁸² tâ ol nûr-ı hakîkî ile
dîdâr-ı Hüdâ'yi müşâhede edip²⁹⁸³ iki cihânda gözlerin vechu'l-lahtan ayırmaya,

عکس آن نانست کین نان نان شدست / فیض آن جانست کین جان شدست²⁹⁸⁴

²⁹⁷² A'da derkenâr: Hadîs-i Kudsî: نجوغ ترانی تجرد نصل (Bu hadîs, H nüshasında yok.)

²⁹⁷³ (ilâhî) sofra 'akıldır, ekmek ve kebâp değildir. Ey oğul! Cân gıdâsı 'akıl nûrudur.

²⁹⁷⁴ A ve H'de "et yemek".

²⁹⁷⁵ 'Âdem için nûrdan başka gıdâ yoktur. Onun dışında başka birşey ile beslenmemeli.

²⁹⁷⁶ S'de "و اندن" tekrarlanmıştır.

²⁹⁷⁷ S'de yok.

²⁹⁷⁸ A ve H'de yok.

²⁹⁷⁹ A ve H'de "nûrdandır".

²⁹⁸⁰ A ve H'de "rûhuyla".

²⁹⁸¹ A ve H'de "beden ile".

²⁹⁸² A ve H'de "eyleye".

²⁹⁸³ A ve H'de "edesin".

²⁹⁸⁴ Bu ekmek o nûrun 'aksinden ekmek olmuştur. Bu cân o cânın feyzinden cân olmuştur.

Ol nânın ‘aksidir ki bu nân olmuştur ya’nî ol nûr ki cânın feyzdir²⁹⁸⁵ (ki bu cân cân olmuştur ya’nî ol nûr ki cânın²⁹⁸⁶) [121a] gıdâsı ve ekmeğidir yeryüzünde bir yüzünde ki ekmek ve yemek onun ‘aksinden ve pertevinden (hâsıl olmuştur ve bu cân hayvânî ve nefsânî ol rûh-ı kudsînin ‘aksinden²⁹⁸⁷) zuhûr etmiştir ve cümlesinin kuvvet ve gıdâsı ve hayât ve kıyâmı (onunladır ve onun kıyâmı²⁹⁸⁸) zât-ı Hak’ladır,

چون خوری یکبار از آن ماکول نور / خاک ریزی بر سر نان تنور²⁹⁸⁹

Çûn bir kere ol nûr yiyeceğinden yiyesin toprak dahi dökersin tenûr ekmeği üstüne ya’nî ol nûr-ı ilâhî bir kere rûhuna kuvvet olup pertevi kalbine tecellî eyleye cümle vücûdun onunla pürnûr olup bir hâlete erişirsin ki ne tenûr ekmeğine nazar edebilirsin ve ne sâir-i me’kûlâta itlifât eylersin ‘ale’-d-devâm ol nûrun şuhûd lezzetiyle mest ve medhûş olup cemî’-i eşyâdan müstağnî olursun,

[121b] جمله ناخوش از مجاعت خوش شدست / جمله خوشها بی مجاعتها رد است²⁹⁹⁰

Cümle hoş olmayanlar açlıktan hoş olmuştur cümle hoşlar açlıksız reddir ya’nî cümle²⁹⁹¹ dertlerin ve hoş olmakların devâsı açlıktır ve Allah-u Ta’âlâ’nın ta’âmı açlıktadır ve her hoşluk ki açlıktan gayridir ol hoş değildir belki merdûdluktur,

گر نباشد جوع صد رنج دگر / از پی هیضه بر آرد از تو سر²⁹⁹²

Eğer cû’ olmaya yüz türlü renç dahi tokluk imtilâ ardınca senden baş kaldırır ya’nî cû’ olmayacak tokluk ve imtilâ sebebiyle²⁹⁹³ senden (baş kaldırır tokluk bir önceki satırın tekrarı²⁹⁹⁴) yüz marazlar baş kaldırıp²⁹⁹⁵ marîz ve mübtelâ eyler ammâ doyunca

²⁹⁸⁵ A ve H’de “gıdâsı”.

²⁹⁸⁶ A ve H’de yok.

²⁹⁸⁷ A ve H’de yok.

²⁹⁸⁸ A ve H’de yok.

²⁹⁸⁹ Bir kere o nûr yemeğinden yediğinde fırında pişirilen ekmeğin başına toprak dökersin.

²⁹⁹⁰ Tüm hoşsuzluklar açlıktan hoşsuz olmuştur. Tüm hoşluklar aç kalınmadan reddedilmiştir.

²⁹⁹¹ A ve H’de yok.

²⁹⁹² Açlık olmazsa miden bozulur (çok yemekten) ve onun ardınca yüz hastalık gelir.

²⁹⁹³ A ve H’de “ardınca”.

²⁹⁹⁴ S’de yok.

²⁹⁹⁵ A ve H’de “kaldırır”.

yemeyip cû'la keçinmeği²⁹⁹⁶ 'âdet edinirsen hiçbir marazın kalmayıp cümlesine cû' dermân ve devâ olur,

رنج جوع از رنجهای پاکیزه تر / خاصه در جوعست صد نفع و هنر²⁹⁹⁷

Cû' marazı cemî'-i marazlardan pâkraktır husûsan [122a] cû'da yüz²⁹⁹⁸ fâide dahi²⁹⁹⁹ vardır ya'nî açlık marazı sâir marazlar gibi değildir acıdan ve ağrıdan pâktır husûsâ onun yüz menfa'atı dahi vardır,

خود نباشد جوع هر کس را زیون / کین علف زاریست ز اندازه برون³⁰⁰⁰

Hod açlık herkese zebûn olmaz ki bu yer olmaktır³⁰⁰¹ ki endâzeden dışarıdır ya'nî açlık değme kimseye zebûn ve râm olmaz zîrâ bu dünyânın yemeği ve yiyecek³⁰⁰² hadden (ve endâzeden³⁰⁰³) dışarıdır yine minnettir onunçûn 'alef kesreti mani' olup değme kimse³⁰⁰⁴ cû'ı musahhar ve zebûn edemez,

جوع مر خاصان حق را داده اند / تا شوند از جوع شیر زورمند³⁰⁰⁵

Açlığı Hakk'ın hâslarına vermişlerdir tâ açlıktan zorlu aslânlar olalar ya'nî³⁰⁰⁶ Hakk'ın hâsları cû'la ve nûr ile beslenip şîr-i Hak ve kuvvet-i velâyetle gazanfer-i mutlak olurlar,

جوع هر جلف گدا را کی دهند / چون علف کم نیست پیش او نهند³⁰⁰⁷

Açlığı her gedâya kaçan verirler çûn yem [122b] az değildir onun önüne koyarlar ya'nî açlık bir (pür³⁰⁰⁸)-mu'taber ve zî-kıymet nesnedir onu her gedâ-yı dûna nasîb

²⁹⁹⁶ A ve H'de "gitmeyi".

²⁹⁹⁷ Açlık acısı tüm acılardan daha pâktır. Özellikle açlıkta yüz fayda vardır.

²⁹⁹⁸ A'da derkenâr: اغتدا بالنورکن مثل البصر: Basar gibi nûrdan beslen.

²⁹⁹⁹ A ve H'de yok.

³⁰⁰⁰ Açlık herkese nasîb olmaz zîrâ bu uçsuz buçaksız bir otlaktır.

³⁰⁰¹ A ve H'de "otlaktır".

³⁰⁰² A ve H'de "içmeyi".

³⁰⁰³ A ve H'de yok.

³⁰⁰⁴ A ve H'de "kimseye".

³⁰⁰⁵ Açlığı Hak hâslarına bahşetmişler tâ ki açlıktan güçlü bir aslan olsunlar.

³⁰⁰⁶ A ve H'de yok.

³⁰⁰⁷ Açlığı her alçak dilenciye verirler mi ki? Ot az olmadığı için onun önüne koyarlar.

etmezler zîrâ onun murâdı yemek ve içmektir ve ol bî-nihâyettir önüne koyup
tesellî ederler ol dahi murâdım buldum sanıp durmaz yer,

يا حريص البطن عرج هكذا / انما المنهاج تبديل الغذاء³⁰⁰⁹

Ey karnı hırslı böyle ‘urûc ile tahkîken doğru yol gıdâ tebdîlidir ya’nî ey batnı harîs
az az gıdâ-yı cismânîni tebdîl edip ayık ayık ‘âlem-i rûha (‘urûz eyle ki tarîk-i Hak
gıdây-ı cismi rûha³⁰¹⁰) tebdîl edip tenini (cân eylemektir³⁰¹¹,

اغتنى بالنور كن مثل البصر / وافق الاملاك يا خير البشر³⁰¹²

(Cân³⁰¹³) nûr-ı ile gıdâlan basar gibi ol meleklerle muvâfakat eyle ey beşerin
hayırlısı (ya’nî³⁰¹⁴) gıdânı nûr eyle göz gibi ol (zîrâ nûr gibi³⁰¹⁵) zîrâ gözün gıdâsı
nûrdur ve hayru’l-beşersin melâike ile muvâfakat eyle tâ kesb-i letâfet edip dîv-i³⁰¹⁶
nefisten³⁰¹⁷ **[123a]** emîn olasin,

چون ملک تسبیح حق را کن غذا / تا رهى همچون ملائک از اذا³⁰¹⁸

Melek gibi tesbîh-i Hakk’ı gıdâ eyle tâ melekler gibi zarardan ve ziyândan
kurtulasın ya’nî zarar ve incitmek ve hemm-ü gamm-ı cismânîden hâsıl olursun ki
melek gibi tesbîh-i Hakk’ı gıdâ edip dâimâ ‘urûc etmeğe³⁰¹⁹ sa’y edesin melâike
gibi dünyânın cemî’-i³⁰²⁰ zararından ve ziyânından ve sıklet ve kesâfetinden halâs
olup necât bulursun,

حبذا خوانی نهاده در جهان / لیک از چشم خسیسان بس نهان³⁰²¹

³⁰⁰⁸ S’de yok.

³⁰⁰⁹ Ey karnına düşkün olan kimse böyle ‘urûc eyle ki doğru yol gıdânı tebdîl etmektedir.

³⁰¹⁰ A ve H’de yok.

³⁰¹¹ A ve H’de yok.

³⁰¹² Göz gibi nûrdan beslen. Ey hayırlı beşer meleklerle uy.

³⁰¹³ S’de yok.

³⁰¹⁴ S’de yok.

³⁰¹⁵ A ve H’de yok.

³⁰¹⁶ A ve H’de yok.

³⁰¹⁷ A ve H’de “nefsinden”.

³⁰¹⁸ Melek gibi Hakk’ın tesbîhiyle beslen tâ ki böylelikle melekler gibi zarardan kurtulasın.

³⁰¹⁹ A ve H’de “edip”.

³⁰²⁰ A ve H’de yok.

³⁰²¹ Ne güzel bir sofra kurmuştur dünyâda ancak cimrilerin gözünden pek gizlidir.

Ne³⁰²² güzel sofrâ konmuştur cihân içinde lîk³⁰²³ hasîsler gözünden katı gizli³⁰²⁴
ya'nî 'aşk ve ma'rifet ve fikir ve zikir ki tesbîh-i Hak hakîkatte bulunurdur bunlar
bir hûb ni'mettir ki bu cihân içre çekip konmuştur ehl-i ma'nâ nazarında gâyet
'ayân ve peydâdır ki nefes bi nefes tenâvülde ve nûş etmektedir lîken³⁰²⁵
rûhlarına³⁰²⁶ hisset edip ol ni'mete tenâvüle isti'dât hâsıl etmişler hışmından ziyâde
mahfî ve nihândır,

گر جهان باغی پر از نعمت بود / قسم موش و [123b] مار هم خاکی بود³⁰²⁷

Eğer³⁰²⁸ cihân ni'met ile dolu bir bağ ola yılanın ve (karıncanın³⁰²⁹) kısmeti yine
toprak ola ya'nî eğer kötürü cihân nûr-ı zât ve ma'rifet-i esmâ ve sıfât ile memlû
ola ma'rifet-i nefisinden³⁰³⁰ bî-haber olanlar ol ni'emden mehcûr olup mûr ve mâr
gibi kismetleri (hâk'e mensûb³⁰³¹ bâb-ı³⁰³² kesîf ve müzlim³⁰³³ gıdâdan gayrı (bir
gıdây-ı âhir³⁰³⁴) olmaya

(بس کن ای دون همت و کوته بنان / تا کیت باش حیات جانت نان³⁰³⁵)

Yeter eyle ey alçak himmetli ve kısa parmaklı tâ niceye dek cânın dirliği ekmek³⁰³⁶
ile ola ya'nî ey nefis tassarufunun kabız ve bastından rûhu elin parmakları kısa olan
dûn-himmet yitirdin niceye dek rûhun hayâtı ve kuvveti etmek ve âş ola ol ukul-ı
nûr olan dehânı³⁰³⁷ açıp ol dehânle hemdem³⁰³⁸ ve hem gıdâ-yı melâike olmağa
ictihâd eyle tâ makâmın 'alem-i melekûtta ola,

³⁰²² A ve H'de yok.

³⁰²³ A ve H'de "lâkin".

³⁰²⁴ A ve H'de "gizlidir".

³⁰²⁵ A ve H'de "lâkin".

³⁰²⁶ A ve H'de "rûhların".

³⁰²⁷ Dünya ni'metlerle dolu bir bahçe olsa bile, fare ve yılanın kısmeti yine topraktır.

³⁰²⁸ A ve H'de yok.

³⁰²⁹ A ve H'de yok.

³⁰³⁰ A ve H'de "nefisten".

³⁰³¹ A'da yok.

³⁰³² S ve H'de yok.

³⁰³³ A ve H'de "zûlm-i".

³⁰³⁴ A ve H'de yok.

³⁰³⁵ Ey alçak himmetli kimse yeter ne zamana kadar cânın ekmek ile diri ola.

³⁰³⁶ A ve H'de "etmek".

³⁰³⁷ A ve H'de "dehânın".

³⁰³⁸ A ve H'de yok.

ای که اندر چشمه شورست جانت / تو چه دانی شط و جیحون و فرات³⁰³⁹

Ey (kimse³⁰⁴⁰) (senin makâmın³⁰⁴¹) suyu acı çeşme³⁰⁴² [124a] içindedir sen ne³⁰⁴³ bilirsin Şat ırmağını dahi Ceyhûn ve Fırât ırmağını ya'nî ey taklîdin acı çeşmesinde kalmış³⁰⁴⁴ bî-haber mukallid ve nâdân sûrt-i şer'i dâm-i dünyâ edinip riya ve sem'enin? nâmını zühd ve vera' koyup Kur'an-i 'Âzîm'i re'yiyle tefsîr³⁰⁴⁵ edip ma'nî-yi şer'atten Murâdullah'tan³⁰⁴⁶ bî-haber Sâlûs sen tarîkat Şatt'ını ve hakikat Ceyhûn'unu ve ma'rifet Fırât'ını ne bilirsin niçin tâlib-i derd-i 'aşk olup rûhu makâm-ı hayrete vâsıl etmezsin

ای که تو نارسته زین فانی رباط / تو چه دانی محو و سکر و انبساط³⁰⁴⁷

Ey sen bu fânî kervânsarâydan kurtulmadın sen ne bilirsin yok olmak ve sarhoşluk ve açılıp güşâde olmak nedir ya'nî ey bu dünyâ kevrânsarâydan ve onun fânî ve muzahraf zînetinden ve içinde olan bî-vefâ ve bî-bekâ elvân ve eşkâlınden³⁰⁴⁸ ve bî-sebât 'ayş ve sefâsından özün halâs edemeyen miskîn sen kendi varlığından geçip Rizâullah (Ta'âla'da³⁰⁴⁹) [124b] yok olup vücûd-ı Hak'la kâim olmağı ve şevk ve vecd-i³⁰⁵⁰ 'aşk-ı ilahîde sarhoş olmağı vâsıl-ı hayy³⁰⁵¹ ve bâkî olup³⁰⁵² onda inbisât ve nişât ve keşf-i cemî'-i kerâmât hâsıl edip³⁰⁵³ ve cümle esrâr-ı hakâyik açılıp yüz gösterip mülk-ü melekût tek³⁰⁵⁴)

³⁰³⁹ Ey o kimse ki cânın kaynağı tuzlu suda, sen Şatt'ı, Fırât'ı ve Ceyhûh'u ne bilirsin?

³⁰⁴⁰ S'de yok.

³⁰⁴¹ A ve H'de yok.

³⁰⁴² A ve H'de "çeşmeden".

³⁰⁴³ A ve H'de yok.

³⁰⁴⁴ A ve H'de "gelmiş".

³⁰⁴⁵ A ve H'de yanlışlıkla "تقسیم" yazılmıştır.

³⁰⁴⁶ A ve H'de "merdûd-i Hazret-i Allah'tan".

³⁰⁴⁷ Ey bu fânî imarethaneden kurtulamayan kimse sen yok olmayı, sarhoşluğu ve ferahlığı ne anlarsın.

³⁰⁴⁸ A ve H'de "eşkâlden".

³⁰⁴⁹ S'de yok.

³⁰⁵⁰ A ve H'de sehven "وجود" yazılmıştır.

³⁰⁵¹ A ve H'de "Hak".

³⁰⁵² S'de sehven "انسد" yazılmıştır.

³⁰⁵³ A ve H'de "edemeyip".

³⁰⁵⁴ Bu beyitler ve şerhleri A'da yok.

(kâbızı ve bâsiti³⁰⁵⁵) olmağı sen (ne³⁰⁵⁶) bilirsin tâ tahsîl-ı ‘aşk ve fenâ edip bâtın-ı Kur’an ve hakâyık-ı pîrân (ne³⁰⁵⁷) ediğın anlayıp bilmeyince bu ma’ânî-yi garîbe ve esrâr-i ‘acibeden haberdâr ve âgâh olmak muhâldır,

چون تو عاشق نیستی ای نر³⁰⁵⁸ گدا / همچو کوهی بی خبر داری صدا³⁰⁵⁹

Çûn ‘âşık değilsin ey erkek gedâ dağ gibi habersiz âvâz tutarsın ya’nî mâdem ki ‘âşık-ı zât ve sıfât-ı Hüdâvendi olup nâm ve nâmûstan geçip varlığın bulup anladığın ‘ilim ve fazl ve hünerin ve cemî-i mâl ve menâlin ve ehl-ü ‘ayâlin bi’l-küllîye mahv edip (cân-ü cihândan gözetmeyesin ve bir üstâd-i ‘aşkı bulup nazarına erip³⁰⁶⁰) ebced-i ‘âşkından [125a] ta’lîm alıp hakâyık-i eşyâyı bulup ve tecelliyât-i esmâyı anlayıp ve müfredât-ı gaybiye ve mürekkebât-ı kevnîyye ne idiğın icmâlen ve tafsîlen müşâhede edip ufuk-ı mubîn ki makâm-ı kalbin evvel mertebesidir ona erişip ondan kalbin yedi mertebe duran (mertebe bi³⁰⁶¹) mertebe³⁰⁶² tecelliyât ile ve makâmât ile seyredip ondan Sidretü’l-müntehâ’ya ondan Ka’be Kavseyni ev Ednâ’ya erip ondan bahr-ı hüviyyete ve deryâ-yı vahdete düşüp garîg-i ahadiyet olup kâh mest ve kâh hüşyâr ve kâh vadî-yi hayrette bî-ser ve pâ (pür-derd³⁰⁶³) bârûgâh-i³⁰⁶⁴ makâm-ı vuslatta müstağrak-ı temâşâ-yı rû-yı dildâr olmayınca muhakkak ve mukarrer bil ki yüzbîn fennin ve evler³⁰⁶⁵ dolusu kitâbın ve Ebûsînâ ve Eflâtûn’un ve Câlînûs kadar hikmetin de olsa bî-fâidedir kûh-veş sedâ-yi mün’akistir³⁰⁶⁶ zerrece³⁰⁶⁷ ‘âide ve ma’âd ve haşrda onlardan bir nevâle zâide yoktur tâ bu iktizâ üzere zikr olunan [125b] hakâyikin ucuna murğ-ı şuhûdun pervâz edip ol hazarâtın kazâsında ve ol ‘avâlimin sahrâsında teyerân ve cavelân etmeye onların keşfi mümkün değildir ammâ bu kadar vardır ki bu şuhûdu mülk

³⁰⁵⁵ A ve H’de “kâbız ve bâsit”.

³⁰⁵⁶ S’de yok.

³⁰⁵⁷ S’de yok.

³⁰⁵⁸ S’de sehven “هر” yazılmıştır.

³⁰⁵⁹ Ey erkek dilenci sen ‘âşık olmadığın için dağ gibi habersizce seslenirsin.

³⁰⁶⁰ A ve H’de yok.

³⁰⁶¹ A ve H’de yok.

³⁰⁶² A ve H’de “mertebe-yi”.

³⁰⁶³ A ve H’de yok.

³⁰⁶⁴ A ve H’de “dârûgâh-ı”.

³⁰⁶⁵ A ve H’de “ev”.

³⁰⁶⁶ A ve H’de “mün’akis”.

³⁰⁶⁷ S’de sehven “درجه” yazılmıştır.

edinmiş serverlere eğer³⁰⁶⁸ ‘ayânen lisân-ı nâtıklarına ki mülâkât-i cismânîdir eğer beyânen zebân-ı hâl-ı sâmitlarına ki (defter-ü divânlarında³⁰⁶⁹) sebt olan ma’ânîdir cân-ü dil ile î mân getirip ve muhibb-i sâdık ve mürîd-i ‘âşık olup esrâr ve ma’ânîlerin gûş-i cân ile istimâ’ edip merâtibiyle³⁰⁷⁰ cânında tahkîk etmesine sa’y-ı küllî edesin tâ ‘ilm-i ledünnün nûru pertev salıp sultân-ı sıfât-ı esmâ’ ve ma’ânî-yi Leyle-yi İsrâ kalbine tecellî edip serrişteliğe girip seni mütesellî ede ondan sonra dağ üstü bağıdır ‘âlem-i müşâhedeye kadem basıp eşyâ seninle nutka gelmeye âğâz eyler sırr-i cemâdât dahi ‘âyân olup cümle eşyâ sana mir’ât ve sen eşyâya (mir’ât³⁰⁷¹) olursun [126a] ondan sonra mevcûdât emrine musahhar olup iki ‘âleme³⁰⁷² şâh olmağa liyâkat bulursun,

ذالك فضل الله يوتيهِ من يشاء والله ذو الفضل العظيم³⁰⁷³
در بیان عشق و مستیهای وی

‘Aşk mestliklerinin ve zât-ı ‘âşkın beyânındadır,

عاشقانرا شادمانی و غم اوست / دست مزد و اجرت و حرمت هم اوست³⁰⁷⁴

‘Âşıklara şâdmânlık dahi gam dahi oldur elmüzdü ve ücret ve hizmet dahi (hem³⁰⁷⁵) oldur ya’nî ‘âşıkların tarîk-i ‘âşk içre şâdmânlıkları ve inbisât ve sürûr ve sefâ ve behçetleri ve zevk ve şevk ve şuhûd-ı zât-ı ‘izzetlerinin³⁰⁷⁶ mutlak Hüdâ’dır ve sülûk ve riyâzetlerinin (ve ictihâd ve ‘izzetlerinin³⁰⁷⁷) ve cemî-i tâ’ât ve ‘ubûdiyetlerinin ve zikr-ü fikr-i müşâhede ve hayretlerinin destmüzdü ve ücreti ve hizmeti yine Hüdâ-yı mutlaktır pes ‘âşıkların Hak’tan murâdı yine Hak’tır ki Râbi’etü’l-‘adeviyye Razî Allah’u Ta’âlâ enha dedi³⁰⁷⁸ ki,

³⁰⁶⁸ A ve H’de yok.

³⁰⁶⁹ A ve H’de “defter-i dîvânlıkta”.

³⁰⁷⁰ A ve H’de “Fırât-i”.

³⁰⁷¹ S’de yok.

³⁰⁷² A ve H’de “âlemde”.

³⁰⁷³ İşte bu Allah’ın lütfudur. Onu dilediği kişiye verir. Allah büyük lütuf sâhibidir. (Cuma; 4)

³⁰⁷⁴ Âşıklara mutluluk ve hüzn O’dur. Kazan, ücret ve hürmet de O’dur.

³⁰⁷⁵ S’de yok.

³⁰⁷⁶ A ve H’de “‘izzetleri”.

³⁰⁷⁷ A ve H’de yok.

³⁰⁷⁸ A ve H’de “buyurdu”.

[126b] (ما عبدتك³⁰⁷⁹) خوفا من نارک و لا طمعا الى جنتک بل عبدک نظرا الى وجهک الکريم

Ya'nî ilâhî ben sana 'ibâdet etmedim cehennem havfı için ve cennet tama'ı için bel³⁰⁸⁰ sana ibâdetim vech-i kerîmene nazar etmek içindir öyle olsa 'âşıkân-ı Vechullah (Vechullah'ın 'aşkıyla³⁰⁸¹) vücûdların fenâ edip ol vechle bâkî ve kâ'im olmuşlardır ve fenâ-yı lem yekûn'den halâs olup (bekâ-yi lemyezle³⁰⁸²) erişip vahdet-i sırfa mazhar düşmüşlerdir onların cemî'-i hâlât eğer sıfât-ı cemâl ve lûtuftur ve eğer sûret-i celâl ve kahırdır mutlak Hak'tır ve onlar bir elindir pes nûr-ı dîde-yi 'âşıkân ve hayât-ı cân-ı sâhipdilân-ı kâmilân Hazret-i Celâlu'l-hak va'd-dîn ve zâtü'l-îmân (ve'l-yakîn³⁰⁸³) 'a'nî? Mevlânâ Hüdâvendigâr Kuddusnâllahu bi sırruhu'l-muhtâr buyurdular ki 'âşıkân-ı zü'l-'irfânın cemî'-i ahvâlî³⁰⁸⁴ ve sonu eğer cemâl ve eğer celâl-ı Hak'tır ve ruhânîyetleri ve cismânîyetleri terbîyesi için ettikleri [127a] mücâhede ve kûşîş ve riyâzât ve çektikleri 'ac-z-u inkıbâz intizâr ve harâretin 'avazı³⁰⁸⁵ ve ücreti ve hizmeti hem Hak'tır (Hak'tan³⁰⁸⁶) gayrı onlara zâhîr ve bâtın bir mevcûd yoktur,

غير معشوق ار تماشاىي بود / عشق نبود هرزه سودايي بود³⁰⁸⁷

Ma'sûktan gayrı eğer (bir³⁰⁸⁸) temâşâ ola 'aşk olmaya ol herze sevdâlık ola ya'nî ma'sûkun³⁰⁸⁹ Hazret-i Ahad ve zât-ın (Hüdâ-yı³⁰⁹⁰) Samet'tir onun dîdârı müşâhedesinden³⁰⁹¹ gayrı eğer 'âşığın ('âşkı³⁰⁹²) bir göz yumup açınca temâşâsı ola

³⁰⁷⁹ A ve H'de yok.

³⁰⁸⁰ A ve H'de "belki".

³⁰⁸¹ A ve H'de "Vechullah'tan".

³⁰⁸² A ve H'de yok.

³⁰⁸³ S'de yok.

³⁰⁸⁴ A ve H'de "ahvâl".

³⁰⁸⁵ A ve H'de sehven "وازی" yazılmıştır.

³⁰⁸⁶ A ve H'de yok.

³⁰⁸⁷ Ma'sûktan başkasına eğer nazar olunursa, o 'aşk değildir 'abes bir sevdâdır.

³⁰⁸⁸ S'de yok.

³⁰⁸⁹ A ve H'de "ma'sûk ki".

³⁰⁹⁰ S'de yok.

³⁰⁹¹ A ve H'de "müşâhedesinde".

³⁰⁹² S'de yok.

(ol³⁰⁹³) ‘âşığın ‘aşkı ‘aşk değildir ve sevdâsı misâl-ı herzedir zîrâ Hak Ta’âla³⁰⁹⁴ gafûrdur dilemez ki biz bende-yi ‘âşık nazarın ve kalbin bir nefes müşâhede-yi zâtından³⁰⁹⁵ ve mu’âmele-yi sıfâtından tehvîl ve tağyîr ede dâimâ sâbit ve möhkem ve katında hâzır ve şuhûdunda nâzır ve müstahkem olmak gerektir,

عشق آن شعله است کو چون برفروخت / هر که جز معشوق باشد جمله سوخت³⁰⁹⁶

‘Aşk ol şu’ledir ki çûn ol³⁰⁹⁷ yeleklendi her ne ki (ma’şûk-ı bâkîden³⁰⁹⁸) gayrıdır [127b] cümlesin yaktı ya’nî ‘aşk kalb-ı ‘uşşâkta³⁰⁹⁹ ol şu’le-yi nûrdur ki çûn (şevk ve harâretle³¹⁰⁰) cûşa gelip bi’l-küllîye ma’şûk-ı bâkîden gayrı ‘âşığın zâhirinde ve bâtınında her ne bulursa cümlesin yakıp mahv edip vücûd-ı ‘âşığın nûr-ı hâlis gibi gall-ü gaştan pâk ve sâfî ve havf ve recâ-yi mâsivâdan müselleme ve ma’ârif eyler,

عشق را در پیچش خود یار نیست / محرمش در ده یکی دیار نیست³¹⁰¹

‘Aşkın³¹⁰² kendi dolaşmasında yâr yoktur onun mahremi köyde bir deyyâr yoktur ya’nî ‘aşk bir hakikat-ı latîfedir ki hergiz ona dolaşıp nihâyetine³¹⁰³ ermiş ve zâtıyla³¹⁰⁴ muttasıf olmuş bir yâr yoktur ve bir vücûd köyünde ona mahrem olmuş deyyâr bir kimse yoktur ol sebepten ki ‘aşk zamândan ve mekândan münezzehtir ferdâniyyetle mevsûf cevher-i vahdâniyettir ol olduğu yerde (ne³¹⁰⁵) mekân ve ne³¹⁰⁶ mekân vardır (ve bir vücûd kûyunda ona mahrûm³¹⁰⁷)

³⁰⁹³ S’de yok.

³⁰⁹⁴ A ve H’de “Celle a’lâ”.

³⁰⁹⁵ A ve H’de “zâtında”.

³⁰⁹⁶ ‘Âşk öyle bir âteştir ki yakıldığında, ma’şûktan gayrısını yakıp kavurur.

³⁰⁹⁷ A ve H’de yok.

³⁰⁹⁸ A ve H’de “ma’şûktan”.

³⁰⁹⁹ A ve H’de “âşıkta”.

³¹⁰⁰ A ve H’de “âşıkta”.

³¹⁰¹ ‘Aşkın kendi dolaşmasında bir yârı yoktur, köyde ona mahrem olan bir kimse yok.

³¹⁰² A ve H’de “aşkı”.

³¹⁰³ A ve H’de “nihâyet”.

³¹⁰⁴ A ve H’de sehven “لذتيله” yazılmıştır.

³¹⁰⁵ S’de yoktur.

³¹⁰⁶ A ve H’de yoktur.

³¹⁰⁷ S’de yok.

[128a] هر یکی را هست در دل صد مراد / این نباشد مذهب عشق و وداد³¹⁰⁸

Her birinin gönlünde yüz murâd vardır bu ‘aşkın ve sevginin mezhebi olmaya³¹⁰⁹ ya’nî her tâlibin ve her ‘âşığın gönlünde Hak’tan gayrı murâdı (nice murâdı dahi³¹¹⁰) vardır ve ‘aşkın muktezâsını³¹¹¹ nâ-murâdlık ve bî-vucûtluktur ve murâd ile nâ-murâd zıttır ve iki zıt bir yere cem’ olmaz pes murâd istemek ‘aşk ve muhabbet mezhebi değildir onun için değme kimse ‘aşka dolaşp mahrem olmadı ve kendi murâdından ve enâniyetinden geçmeyen ‘aşka vâsıl olmadı³¹¹²,

ملک دنیا تن پرستانرا حلال / ما غلام عشق پاک ذوالجلال³¹¹³

Dünyâ mülkünü³¹¹⁴ ten tapıcılarına helâl olsun biz Zü’l-celâl’in pâk ‘aşkının bendesiyiz ya’nî tabî’at altında ve beşeriyet hükmünde olan tenperestlere helâl olsun dünyâ mülkü biz bu cümleden halâs ve âzâd olup Zü’l-celâl’in ‘aşk-ı pâkına gulâm ve mazhar-i tâm olduk bizim üstâd ve bizim³¹¹⁵ mürşid-ü sebîlimiz oldur,

مطرب عشق [128b] این زند وقت سماع / بندگی بند و خداوندی صداع³¹¹⁶

‘Aşk mutribi semâ’ vaktinde bunu vurur ki kulluk bağıdır ve efendilik baş ağrısıdır ya’nî mutrib-i ‘aşkın tahrîrât ve ni’emâtının mefhûmu ‘âşıkların semâ’ vaktinde budur ki kulluk ve efendilik evsâf-ı (beşeriyettir ‘âşıklık bu ikinin gayrıdır zîrâ ‘âlem-i ‘aşka kadem basan cümle evsâf-ı³¹¹⁷) sûrîden münezzeh olup birliğe erişti efendilik ve bende³¹¹⁸ şirkinden halâslık³¹¹⁹ bulup deryâ-yı ‘aşktan cüdâ düşmüş

³¹⁰⁸ Herbirinin gönlünde yüz murâdı vardır. Bu, ‘aşkın ve muhabbetin yolu olamaz.

³¹⁰⁹ A ve H’de “olmaz”.

³¹¹⁰ A ve H’de yok.

³¹¹¹ A ve H’de “muktezâsı”.

³¹¹² A ve H’de yoktur.

³¹¹³ Dünyâ mülkü tene tapıcılara helâldir ancak biz Zü’l-celâl’in pâk ‘aşkına ‘âşığız.

³¹¹⁴ A ve H’de “mülkü”.

³¹¹⁵ A ve H’de sehven “بیزمز” yazılmıştır.

³¹¹⁶ ‘Aşk çalgıcısı sama’ vaktinde şöyle çalar : “ kulluk bağıdır ve efendilik baş ağrısıdır.”

³¹¹⁷ A ve H’de yok.

³¹¹⁸ A ve H’de “bendelik”.

³¹¹⁹ A ve H’de “halâs”.

katre-yi vücûdun yine ‘aşka ulaştırıp bahr-ı yektâ³¹²⁰ ve zât-ı bî-hemtâya erişip bendelik bendinden ve efendilik sidâ’ından necât bulup (vahdet-i sırfa³¹²¹) erişti,

بندگی و سلطنت معلوم شد / زین دو پرده عاشقی مکتوم شد³¹²²

Kulluk³¹²³ ve sultânlık ne ettiği bilendi bu iki perdeden ‘âşıklık gizli oldu ya’nî bendelik ve sultânlık âhiri bî-netîcedir³¹²⁴ eğer sultânlıktır kavgâ ve sidâ’ ve vebâl ve bî-bekâ ve bî-mâldır ve eğer bendeliktir ‘acz ve mihnet ve kusûr [129a] ve havf ve ‘özür ve nüfûrdur ammâ ‘âşıklık (bu iki hicâbdan³¹²⁵) ve bu iki pinhân ve mektûn bir ‘âlemdir ki hergiz onda isâl-ı ma’şûktan gayrı bir şey yoktur³¹²⁶ nitekim hadîs-i kudsîde gelmiştir,

قال النبی (ع.م) من احبني عشقني و من عشقني عشقته و من عشقته قتلته و من قتلته انا ديته

(E’l-hadîs³¹²⁷) ya’nî bir kimse ki beni seve ol³¹²⁸ bana ‘âşık olur ol kimse ki bana ‘âşık olur bende ona ‘âşık olurum ve bir kimseye ki ben ‘âşık olurum onu öldürürüm (ve ol kimse ki ben öldürürüm³¹²⁹) onun diyeti³¹³⁰ ve kanı pahası ben olurum ya’nî evvel bir ‘âşık ve bir de ma’şûk idi (sonra³¹³¹) ‘âşk galebe edip (ve çû ‘âşık katledip³¹³²) mahvetti ‘âşıktan eser-i vücûd kalmadı lâcerem ‘âşık ma’şûk ve ma’şûk ‘âşık oldu,

عشق و ناموس ای برادر یار نیست / بر در ناموس ای عاشق مه ایست³¹³³

³¹²⁰ A ve H’de “Hak’ta”.

³¹²¹ A ve H’de “hedefe”.

³¹²² Kulluk ve sultânlık belli oldu ancak bu iki perdeden de ‘âşıklık gizlendi.

³¹²³ A ve H’de yok.

³¹²⁴ A ve H’de “netîcedir”.

³¹²⁵ A ve H’de yok.

³¹²⁶ A ve H’de “olmaz”.

³¹²⁷ S’de yoktur.

³¹²⁸ A ve H’de yok.

³¹²⁹ A ve H’de yok.

³¹³⁰ A ve H’de “deyni”.

³¹³¹ S’de yok.

³¹³² A ve H’de yok.

³¹³³ Ey birâder ‘âşk ve nâmûs arkadaş değiller. Nâmûs kapısı üzerine durma ey ‘âşık!

‘Âşkla nâmûs ey³¹³⁴ karındaş [129b] yâr değildir nâmûs kapısı üzerinde ey ‘âşık durma ya’nî nâmûs ve ‘âr ‘aşkla zıttır halktan nâmûs eden ‘aşkla yâr olmaz ey ‘âşık zinhâr nâmûs kapısında¹⁵ durma ki nakt-ı ‘aşkı fevt edersin bî-‘aşk ten bi-cân olup ve hasâret-i³¹³⁵ 16 küllî edip sonra bi-fâide nedâmet çeker,

عشق ز اوصاف قدیم بی نیاز / عاشقی بر غیر او باشد مجاز³¹³⁶

‘Aşk bî-niyâz olan kadîmin evsâfindadır ondan gayrıya ‘âşıklık mecâzdır ya’nî ‘aşk Bârî Ta’âlâ’nın sıfat-ı kadîmesindendir kevn ve mekân vücûda gelmeden ‘âlem-i ezelde ‘aşk zât-ı Hak’tan münfek değildi ve kâfla nûndan mevcûdâtın zuhûra³¹³⁷ gelmesi muktazâ-yı ‘aşkı³¹³⁸ ve her ne ki vücûda geldi ‘aşk sebebiyle geldi ve ‘âlem-i kevn den bir zerre yoktur ki ‘aşk ona bi’z-zât muhît olmaya öyle olsa ‘aşk Hakk’ın sıfat-ı zâtiyesidir ve ‘âşıklık bi’z-zât Hakk’a lâyıktır [130a] ve Hak’tan gayriye ‘âşıklık mecâz ve bî-me’nîdir ve bî-sebât ve fânîdir,

عشق بکشافد فلک را صد شکاف / عشق لرزاند زمین را از گزاف³¹³⁹

‘Aşk (göğü³¹⁴⁰) yarar yüz yerde ‘âşk titretir (yeri yok yerden³¹⁴¹) ya’nî ‘aşk bir kuvvet-i ezeliyyedir ki ufuk-ı eflâktan ‘ubûr ve mürûr edip tahtgâh-ı ma’sûka ermek dilese bir demde sebe’e-yi eflâkı yüz yerde şikâf edip geçip taht-ı şâhe³¹⁴² erişip ve sıfat-ı³¹⁴³ celâliyesiyle (bir neş’e³¹⁴⁴) bir tecellî âyîne-yi cibâlin ve kişver ve diyârın cümleyeden edip hiç yerden onu zelzeleye ve lerezeye ve halhalaya getirir pes ma’lûm oldu ki ‘aşka eflâk ve zemîn ve mevcûdât musahhardır,

³¹³⁴ A ve H’de yok.

³¹³⁵ A ve H’de “hasret-i”.

³¹³⁶ ‘Aşk ihtiyâcsız kadîmin sıfatlarındandır. Onun gayrına ‘âşık olmak mecâzdır (gerçek değildir).

³¹³⁷ A ve H’de “vücûda”.

³¹³⁸ A ve H’de “aşk”.

³¹³⁹ ‘Aşk feleği yüz yerden yarar, ‘aşk yeri büyük kuvvetle titretir.

³¹⁴⁰ A ve H’de yok.

³¹⁴¹ A ve H’de yok.

³¹⁴² A ve H’de “şâhiye”.

³¹⁴³ A ve H’de “vesf-i”.

³¹⁴⁴ S’de yok.

دور گردونها ز موج عشق دان / گر نبودی عشق بفسردی جهان³¹⁴⁵

Göklerin derûnu ‘aşk mevcinden³¹⁴⁶ bil³¹⁴⁷ eğer ‘aşk olmayaydı cihân donardı ya’nî eflâkı devr ettiren ‘aşkın temevvücü ve cûşişi ve zuhûrudur ki [130b] eflâkı ve kevâkibi devr ettirip³¹⁴⁸ (tabâyi’i ve ‘anâsırı³¹⁴⁹) imtizâc verip mevâlîd zuhûr edip³¹⁵⁰ onlardan insân zuhûr edip³¹⁵¹ sûret-i insân esmâ’-ı külle mazhar olup ma’nîsi³¹⁵² müsemâmaya mazhar düşüp sûretle ma’nîden dâ’imâ ‘aşk tecellî ve temevvüc eyleyip ol temevvüc (sûret-i ma’nînin rûhu ve nefis ve kalbini olup ol temevvücle³¹⁵³) kevn kıyâm³¹⁵⁴ ve nizâm ve intizâm buldu eğer ‘aşk ve temevvücü olmayaydı kevn-i cihân cimâd-ı³¹⁵⁵ sırf olup hergiz hayâtta ve hayât-ı hubûtta³¹⁵⁶ eser olmayıp bî-cân ve mümkün ve bî-mekân ve imkân olurdu,

در نگنجد عشق در گفت و شنید / عشق دریاییست³¹⁵⁷ قعرش ناپدید³¹⁵⁸

‘Aşk söylemeğe ve işitmeğe sığmaz ‘aşk bir deryâdır dibi görünmez ya’nî zebân-i nâtika ‘âlem-i ‘aşkı şerh ve beyân edip keyfiyetten ve mâhiyetinden³¹⁵⁹ haber veremez ve kuvvet-i sâmi’a istimâ’ edip hüviyyetin idrâk edemez zîrâ³¹⁶⁰ ‘aşk bir deryâ-yı (gayr-ı³¹⁶¹) mütenâhîdir ki hergiz onun ka’rı ve nihâyeti ‘ayâne gelip âşikâre olmaz,

[131a] شاد باش ای عشق خوش سودای ما / ای طبیب جمله علت‌های ما³¹⁶²

³¹⁴⁵ Feleklerin dönmesini ‘aşkın dalgasını bil. ‘Aşk olmasaydı dünyâ donardı.

³¹⁴⁶ A ve H’de “derûndan”.

³¹⁴⁷ A ve H’de yok.

³¹⁴⁸ A ve H’de “ettiren”.

³¹⁴⁹ A ve H’de “tabâyi’e ve ‘anâsıra”.

³¹⁵⁰ A ve H’de “eder”.

³¹⁵¹ A ve H’de “eder”.

³¹⁵² A ve H’de “ma’nî”.

³¹⁵³ A ve H’de yok.

³¹⁵⁴ A ve H’de yok.

³¹⁵⁵ A ve H’de yok.

³¹⁵⁶ A ve H’de “cândan”.

³¹⁵⁷ S’de sehven “دریاری” yazılmıştır.

³¹⁵⁸ ‘Aşk konuşmaya ve dinlemeye gelmez. ‘Aşk dibi görünmeyen denizdir.

³¹⁵⁹ A ve H’de yok.

³¹⁶⁰ A ve H’de yok.

³¹⁶¹ S’de yok.

³¹⁶² Ey bizim hoş sevdâmız olan ‘aşk mutlu ol! Ey bizim tüm hastalıklarımızın tabîbi!

Şâd ol ey bizim hoş sevdâ-yı ‘aşkımız ey bizim cümle ‘illetlerimizin³¹⁶³ tabîbi ya’nî ey bizim sevdâsı hoş (aşkımız şâd ol ki senin bu hoş³¹⁶⁴) sevdân bizi iki cihânın kavgâsından fâriğ ve âzâd eyledi ve cümle sûrî ve ma’nevî olan ‘illetlerimiz ve bâtın ve zâhir marazlarımıza tabîb olup bizi bî-‘illet ve pâk dânâ-yı rumûz-i sırr-ı ‘arafnâk eyledi³¹⁶⁵,

ای دواى نخوت و ناموس ما / ای تو افلاطون و جالینوس ما³¹⁶⁶

(Ey bizim nas? ‘ucbumuzun ve nâmûsumuzun devâsı sen bizim Eflâtûn’umuz ve Câlînûs’umuzsın ya’nî ey bizim ‘ucb ve nâmûsumuza devâ olup Eflâtûn ve Câlînûs-veş hikmet-i ilâhîde ustâdımız olan ‘aşk dâimâ şâd ol,

جسم خاک از عشق بر افلاک شد / کوه در رقص آمد و چالاک شد³¹⁶⁷)

Toprak cisim ‘aşktan eflâk üzere oldu dağ raksa geldi ve çâbuk oldu ya’nî hâktan murâd cism-i enbiyâ ve evliyâdır [131b] Hz.³¹⁶⁸ Muhammed (s.a.) mi’râca cismiyle ‘urûc eyledi tâ Sedretü’l-müntahâya erince ve Hz. İdrîs (a.s.) feleğe cismiyle ‘urûc eyledi ve Hz. İsa (a.s.) kezâlik cisimle felek-i sâniye bir rivâyette ol dahi râbi’a³¹⁶⁹ ‘urûc eyledi ve evliyâda dahi ol kudret hâsıldır pes bunların ecsâm-ı şerîfleri topraktan idi çün ‘âlem-i ‘aşka mu’telif oldular (ve mazhar-ı âyn-ı³¹⁷⁰) ‘aşk oldular ‘aşk bunların cesetlerin rûh ve kalıpların kalp eyleyip kesâfetlerin latâfete tebdîl eyledi lâcerem eflâka ‘urûc etmeğe kuvvet ve kudret ve liyâkat hâsıl eyleyip cism-i hâkileri ‘aşk sebebiyle eflâk üzere çıkıp makâm-ı ‘âlîye erdiler (ve ‘aşk³¹⁷¹) tecellîsinden kûh-ı Mûsa raksa gelip [132a] çâbuk ve çâlâk oldu âhir tecellî-yi celâla doymayıp ..?.. ve pâre pâre oldu,

نیست از عاشق کسی دیوانه تر / عقل از سودای او کور است و کر³¹⁷²

³¹⁶³ A ve H’de “illetlerin”.

³¹⁶⁴ A ve H’de yok.

³¹⁶⁵ A ve H’de “eyledin”.

³¹⁶⁶ Ey bizim kibrimizin ve gurûrumuzun ilâcî! Ey bizim Eflâtûn ve Câlînûs’umuz!

³¹⁶⁷ Bu kısım A ve H’de yok. Beytin anlamı: “Topraktan olan cisim aşkı sebebiyle (yüceli) göklerden bile geçti. Dağ (aşktan) raksa gelip hızlı ve çevik oldu.”

³¹⁶⁸ S’de tekrarlanmıştır.

³¹⁶⁹ A ve H’de “râbi’aya”.

³¹⁷⁰ A ve H’de yok.

³¹⁷¹ A ve H’de yok.

³¹⁷² ‘Âşıktan daha dîvâne kimse yoktur. ‘Akıl onun sevdâsından kör ve sağdır.

‘Âşıktan dîvânerak bir kimse yoktur ‘akıl onun sevdâsından kör ve sağırdır ya’nî ‘aşka mazhar düşen ‘âşık dâ’imâ mest ve lâ-ya’kal³¹⁷³ dîvâne ve bî-(dildir³¹⁷⁴) ve ‘aşkın ve ‘âşığın sevdâsından ‘akıl ve ehl-i ‘aklî³¹⁷⁵ kör ve sağırdır zîrâ sevdâ-yı ‘aşka³¹⁷⁶ derûn-ı ‘âşıktan temevvüc ede ‘âşık bir yerde karâr edemeyip dîvâne-veş (cûş-ü hurûşa gelip³¹⁷⁷) gûne gûne³¹⁷⁸ libâsa girer ehl-i ‘akıl onun ol hâletin ve şûriş ve bî-karârlığın görüp cünûna haml³¹⁷⁹ edip dîvâne hükm eyler³¹⁸⁰ ol sebeptendir ki [132b] ‘âşığın sevdâsı ve ehl-i ‘akıl hakîkatinden gözü kör ve ker³¹⁸¹ ve bî-haber ve zevk-i derûnundan bî-idrâk ve bî-sam’ ve bî-basardır,

گر خطا گوید او را خاطی مگو / و شود پر خون شهید او را مشو³¹⁸²

Eğer hatâ söyleye sen ona hatâ edicidir deme ve eğer kanla dolmuş şehîd ola sen onu yuma ya’nî ol ‘âşık hatâ ve sevâb her ne söylerse sen ona hatâ söyledi deme zîrâ onun nutku kendinden ve kendi ihtiyârından değildir belki galebe-yi ‘aşk onda vücûddan eser koymayıp bi’l-küllîyye mahv ve tams?³¹⁸³ edip nâtık ve hâkim kendi olmuştur sudûr eden kavil ve fi’l-i mutlak ‘aşkındır sen onu ‘aklına³¹⁸⁴ kıyâs edip bu dîvâne ancak küfür söyler ve hatâ söyler diye inkâra ve gümâna düşme (sen³¹⁸⁵) onun ma’şûkuyla kendi mâbeyninde olan pazarından(bâzârından) bî-haber olup ahvâline münkir gelip i’tirâz ve rahmet-i Hak’tan i’râz etme ve ‘âşıklar Şühedâullah’tır³¹⁸⁶ pür-hûn şehîd olduklarında onları³¹⁸⁷ sâ’ir-i nâsın mevtâsına kıyâs edip cisimlerin yuma [133a] ki şehîde tağsîl ve techîz lâzım değildir,

خون شهیدانرا از آب اولیتر است / این خطا از صد صواب اولیترست³¹⁸⁸

³¹⁷³ A ve H’de “lâ-ya’kaldır”.

³¹⁷⁴ S’de yok.

³¹⁷⁵ A ve H’de “akıl”.

³¹⁷⁶ A ve H’de “aşk”.

³¹⁷⁷ A ve H’de “cûş ve hurûş edip”.

³¹⁷⁸ A ve H’de “gûnâgûn”.

³¹⁷⁹ A ve H’de “mahal”.

³¹⁸⁰ A ve H’de “ede”.

³¹⁸¹ A ve H’de yok.

³¹⁸² Hatâ söylerse bile ona hatâ yapan deme. Kanına bulanmış şehît olursa bile onu yıkama.

³¹⁸³ A ve H’de yok.

³¹⁸⁴ A ve H’de “akılla”.

³¹⁸⁵ S’de yok.

³¹⁸⁶ A ve H’de “şehîd-i Allah’tan”.

³¹⁸⁷ A ve H’de yok.

³¹⁸⁸ Kan şehîtler için sudan evlâdır. Bu hatâ yüz doğrudan evlâdır.

Kanı şehîtlere sudan evlâraktır bu hatâ yüz savâbdan evlâraktır ya'nî şühedânın kendi kanları sudan pâk³¹⁸⁹ ve evlâdır ve mezârları içre ol kan onlara³¹⁹⁰ gülîstân ve lâle-yi nu'mândır ve rûz-i haşrdâ³¹⁹¹ ol kan onlara yüz aklığı ve beniz kızılığı ve hüccet ve burhândır ve hadîs-i şerîfte vardır ki,

ان ارواح الشهداء فى جوف الطيور خضر تسرح من الجنة حيث شاءت هم شهداء و السيوف و اما شهدا
المحبه فكلهم ارواحهم و اجسادهم فى جوف اخضر (الحديث³¹⁹²)

Ya'nî tahkîk şehîtlerin cânları yeşil kuşlar içinde cennet içre ne yerde dilerlerse seyrân ederler bunlar kılıçtan şehîd olanlardır ammâ Muhabbetullah şehîdleri cânlarıyla ve cesetleriyle ve külliyetleriyle ol yeşil kuşlara girip istedikleri yerlerde cinân içre teyerân **[133b]** ve cevelân eylerler tâ rûz-ı haşr olunca ve evliyâ-yı kemillîn³¹⁹³ buyururlar ki ol yeşil kuşlar sûretinde olan 'âşıkların ve 'âriflerin vücûd mektebileridir³¹⁹⁴ ki bu 'âlemde kesb edip hâsıl etmişlerdi bundan intikâl ettikte rûhları ol kuş şeklinde olan cesede dâhil olup onda mahfûz olur³¹⁹⁵ kıyâmet gününe dek cinânın bâğ ve râğında ve 'uyûn ve enhârında ve Şecer-i Tûba'nın a'ğsânında kâh konup kâh uçub seyir ve cevlânda olurlar ve bu hadîsin isbâtından çok ahâdîs-i nebevîye ve delâ'il-i ma'nevîye gelmiştir ki hakikat-i Ma'âd'dan haberler³¹⁹⁶ verip tahkîkler etmişlerdir ammâ bu muhtasarda zikri mümkün değildir pes³¹⁹⁷ sâlik-i 'ârif ve 'âşık-ı muhakkike lâ'yık budur ki fırsat elde iken kendi Ma'âd ve merce'ini delâille ve hüccet-ü burhânile 'ilme'l-yakîn bilmekliği kanâ'at etmeyip cehd edip 'ayne'l-yakîn ve hakke'l-yak'în görüp müşâhede etmeği ve ölmezden **[134a]** evvel ölüp ol makâma vâsıl olmağa sa'y ve himmet eyleye tâ yakîni dürüst ve müstakîm olup bir kıl miktârı tahkîkinde³¹⁹⁸ tefâvüt olmaya nitekim Hz.'Alî kerrem Allah'u vechehu buyururlar ki,

لو كشف الغطاء ما ازدت يقينا

³¹⁸⁹ A ve H'de "pâktır".

³¹⁹⁰ A ve H'de yok.

³¹⁹¹ A ve H'de "haşrdan".

³¹⁹² S'de yok.

³¹⁹³ A ve H'de "kâmilîn".

³¹⁹⁴ A ve H'de "mektepleridir".

³¹⁹⁵ A ve H'de "olup".

³¹⁹⁶ A ve H'de "haber".

³¹⁹⁷ A ve H'de yok.

³¹⁹⁸ A ve H'de "tahakkukunda".

Ya'nî dünyâyla âhiretin mâbeyninde olan perdeler açılırsa benim yakînîm zîyâde olmaz öyle olsa Hz. İmâm 'Alî'nin kerrem Allah'u vechehu nazar-ı şuhûdundan makâm-ı âhiret ve 'âlem-i ma'nî³¹⁹⁹ bir ân ve bir turfetü'l-'ayn gâ'ib ve pinhân değildi ol sebepten nûrânî ve zûlmânî hicâblar çeşm-i yakînlerine hâil ve mâni' olmadı pes bu mertebe yakîne tâlip olan sâlik gerektir ki derd-i 'aşk-ı hemrâh edinip şart-ı 'ubûdiyeti yerine getirip sır-ı rubûbiyetten âgâh olup ölmezden evvel ölüp şehîd-i ('âşk ve küşte-yi ma'sûk ola böyle şehîd-i³²⁰⁰) 'aşkın hatâsı Hak katında yüz sevâbdan makbûl ve a'lâ ve mu'teberdir,

تو به یک خواری گریزانی ز عشق / [134b] تو به جز نامی چه می دانی ز عشق³²⁰¹

Sen bir hârlıkla 'aşktan kaçıcısın sen bir nâmdan gayrı 'aşktan ne bilirsin ya'nî sen henûz 'âr ve nâmûs fikrinden halâs olup 'âşka teslîm olmadın 'aşkın bir hârlığına tutmayıp? dâ'imâ kaçmak üzeresin 'aşktan sen ancak bir nâm (işitmişsin sen³²⁰²) 'aşk ne idiğin ne bilirsin tâ pence-yi şîre düşmüş âhû gibi (şîr-i 'aşkın pence-yi tasarrufunda mahkûm ve³²⁰³) makhûr ve musahhar olmayasın belki hakikat-i 'aşktan bî-habersin,

عشق از اول چرا خونی بود / تا گریزد هر که بیرونی بود³²⁰⁴

'Aşk evvelden niçin kan dökücü ola tâ kaç a her ki dışarıya mensûbdur ya'nî 'aşkın ibtidâsı³²⁰⁵ kan dökücülük (ve kıyıcılık³²⁰⁶) ve cellâdlıktır tâ ona lâ'ik olmayıp dışarıdan olan kimseler korksun ve kaçsın için zîrâ 'aşk ma'sûka vâsıl edici bir tarîk-i müstakîm³²⁰⁷ ki her ki bî-ser ve sâ mân cân atıp bî-bâk ve ferehnâk³²⁰⁸ ol râha 'ubûr eyledi evvel kademde dünyevî ve uhrevî [135a] cümle mürâdâtına mülâkât olur ondan³²⁰⁹ ma'nî 'âlemi yüz gösterip asl-ı maksûd ne idiğin idrâk eyleyip cümle

³¹⁹⁹ A ve H'de "ma'nâ".

³²⁰⁰ A ve H'de yok.

³²⁰¹ Sen (ufâk) bir aşağılanmakla 'aşktan kaçarsın. Sen 'aşktan bir isimden başka ne bilirsin?

³²⁰² A ve H'de "işitmek".

³²⁰³ A ve H'de yok.

³²⁰⁴ 'Aşk baştan beri neden kan dökücüdür? Tâ ki dışarıda olanlar ondan kaçsınlar diye.

³²⁰⁵ A ve H'de "ibtidâsın".

³²⁰⁶ A ve H'de yok.

³²⁰⁷ A ve H'de "müstakîmdir".

³²⁰⁸ A ve H'de "hürremnâk".

³²⁰⁹ A ve H'de "onda".

murâdattan müstağnî olup (el çeker³²¹⁰) makâm-ı muntehaya sa'y eyler pes tarîk-i 'aşkın eğerçi evveli mahûf ve hûnî görünür ammâ dâhil olunduğu ân Hz. Halîl'e âteş gülistân olunduğu gibi sana da 'aşk sıfat-ı cemâl ile tecellî edip tesellî eyler ol mahalde dersin ki nolaydı bundan evvel geçen ömrümü dahi bunda sarf edip bu sa'âdetlere³²¹¹ dahi evvelce erişeydim bilemedim diye nice pişmân olursun zîrâ bir teşne ki Fırât'a taksîrât edip ba'duhu zamân erişse elbette ol cehlle ettiği taksîrâta nedâmet çekmese olmaz pes 'aşk ki hayât-ı dil ve cân ve sa'âdet-i câvidândır rûh-ı insânî ona teşne ve müştâktır lâkin³²¹² tabi'at-ı beşerîyye onu mahcûp eyleyip **[135b]** gaflet ve nisyâna düşürüp mahcûr eylemiştir çûn 'inâyet-i samedî erip rûh hâb-ı³²¹³ gafletten baş kaldırıp 'âşka erişe ol zamân ma'lûm edinir ki cehl sebebiyle ne sa'âdetten mehcûr ve ne devlette³²¹⁴ dûr imiş fevt olan 'ömrüne istiğfâr edip şeb ve rûz şevk-ü sûzda olur ammâ onlar ki hâb-ı gaflete zîyâde düşüp rûhları bu 'âlemde fırsat bulmayıp âgâh olmamış ola onlar bu 'âlemden a'mâ gidip ol 'âleme a'mâ (ve ezell³²¹⁵) eriştiler³²¹⁶ fevt-i fırsat ve iftirâk-ı vaslından nâr-ı cehîme³²¹⁷ ve 'âzab-i elîme düşüp hergâh derler ki ilâhî bize dünyâda bunca âlât ve bu denli kuvvet-i idrâkât ihsân ettin ammâ kıymetin bilmeyip nâ-mahal yerlere harcedip nefsimize zûlm **[136a]** eyledin³²¹⁸ cehl ve a'mâda³²¹⁹ kaldık nola bize bir kez dahi 'inâyet edip yine bizi ol 'âleme gönderesen tâ varıp az zamânın³²²⁰ içinde 'amel-i sâlih edip tahsîl-i 'aşk edindin tâ onun sebebiyle Hazreti'ne (vâsıl olmağa³²²¹) liyâkat bulduk diye 'özürler? edeler 'özürleri fâide etmeyip cevâb gele Hazreti'nden bunca zamândan beri 'âlem-i kevn-ü fesâtta sâkin olup nice kâmrânlıklar ettiniz hiç bir gün benden cânibine teveccüh edip tazarru' ve niyâz etmediniz sizin aslınız beddir geri ol 'âleme varsanız yine havâ-yi nefsinize tâbi' olup beni unutmanız mukarrerdir sizin mekânınız hemân cehîmdir diyip cevâb-ı tamâm edip Mâlik'e

³²¹⁰ A ve H'de yok.

³²¹¹ A ve H'de "sa'âdete".

³²¹² A ve H'de "lîken".

³²¹³ S'de sehven "حاب" yazılmıştır.

³²¹⁴ A ve H'de "devletten".

³²¹⁵ A ve H'de yok.

³²¹⁶ A ve H'de "vâsıl olup".

³²¹⁷ A ve H'de "cehenneme".

³²¹⁸ S'de "إلدىك" tekrarlanmıştır.

³²¹⁹ S'de "عماده" yazılmıştır.

³²²⁰ A ve H'de "zamânda".

³²²¹ A ve H'de yok.

emr eyle ki ebvâb-ı cehîmi bend eyle ve bunları bir dahi söyletme ki **[136b]** özürleri³²²² bî-fâide³²²³ ve bî-ma'nîdir pes imdi³²²⁴ 'ömür fırsatı elde iken (bâkî kalınca³²²⁵) sen³²²⁶ mücâhedeye ve 'aşka sarf etmek üzere olunmasan?³²²⁷ himmet ve dikkat etmekten gâfil olunmaya³²²⁸ (beyt-i³²²⁹),

عشق را صد ناز و استکبار هست / عشق با صد ناز می آید بدست³²³⁰

'Aşkın yüz nâzı ve tekebbürlüğü vardır 'aşk yüz nâzla ele gelir ya'nî 'aşk gâyetiyle 'azîz ve nâzenîn ve şâh-ı mekân ve mekîndir yüz nâzı ve kibriyâsı vardır ve cevher-i kemyâb ve maksûd-ı ulu'l-elbâbdır yüz nâzla ve istiğnâ ile ele gelir zîrâ iki cihânın sultânlığı ve dil-ü cânın câvîdânlığı onunladır onun gayrıyla değildir ,

کی رسند این خائفان در گرد عشق / کاسمانرا فرش سازد درد عشق³²³¹

Kaçan erişilir bu (kadar kaçanlar³²³²) 'aşkın etrâfına ki göğü yardırır 'aşkın derdi ya'nî 'aşk bülend-himmet **[137a]** ve lâubâlî³²³³ cân ve cihândan geçmiş 'aşklara mensûbdur bu havf ve recâ ve kabz ve bast esîri olan hermegesler³²³⁴ 'aşkın etrâfını devr etmeğe kaçan erişilir zîrâ yedi gök ehli 'aşkın ayağı altında yedi yer gibidir herkes gönülleri ayağı altına alıp 'arş-ı rahmâna ve cenâb-ı (Hz.³²³⁵) Sûltân'a destresi? bulur,

تو ممکن تهدید از کشتن که من / تشنه زارم به خون خویشتن³²³⁶

Sen korkutma beni dilenmekten ki ekici susuzum ben kendi kanıma ya'nî 'aşkın sıfatı hûnîlik ve tekebbürlük ve 'âşık-küşlüktür sen beni onun depelenmesinden

³²²² S'de "عذر" iki defa yazılmıştır.

³²²³ S'de sehven tekrarlanmıştır.

³²²⁴ A ve H'de yok.

³²²⁵ A ve H'de "kalanını".

³²²⁶ A ve H'de yok.

³²²⁷ A ve H'de yok.

³²²⁸ A ve H'de "olmayasın".

³²²⁹ S'de yok.

³²³⁰ 'Aşkın yüz nâzı ve kibri var. 'Aşk yüz nâz ile elde edilir.

³²³¹ Bu korkaklar nasıl aşkın (ayağının) tozuna varırlar? 'Aşk derdi semâyı ayak altına serir.

³²³² A ve H'de "korkucular".

³²³³ S'de "لا ابایی" yazmıştır.

³²³⁴ A ve H'de "hâ'ifler".

³²³⁵ S'de yok.

³²³⁶ Sen beni ölümden korkutma. Ben kendi kanıma susamışım (zâten).

korkutma ki ben ‘aşkın nice şâh ve nice server idiğın bilmiş³²³⁷ ve anlamışındır³²³⁸ ve benim depelenmemde ne³²³⁹ hayât-ı câvdânî ve ne sa’âdet-i süphânî ve sefâ ve kâmurânî olduğun ‘aynen müşâhede (etmişindir onunçün ben kendi kanıma³²⁴⁰) teşne-yi zârım tâ bir cân verip yüz bin cân³²⁴¹ hâsıl edem,

[137b] عاشقم من کشته قربان لا / جان من نوبتگه طبل بلا³²⁴²

‘Aşığım (ben³²⁴³) depelenmişim ve Lâ’nın kurbânıyım benim³²⁴⁴ cânım belâ tablının nevbetgâhıdır ya’nî ‘âşık-ı hakîkîyim ve ‘âşkın müstehlekiyim ve tîğ-i Lâ ile kurbânım ki şemşîr-i lâ vücûdum (mâsivâsını katledip ve küllî vücûdum³²⁴⁵) ‘aşka kurbân eyleyip³²⁴⁶ Lâ ile zende ve ‘aşkla sâbit ve kâ’im ve ferhûnde oldum ol sebeptendir³²⁴⁷ ki benim cânım belâ-yı ‘aşk tablının (nevbetgâhı olmuştur³²⁴⁸) ki cemî’-i ‘âşıkların nevbeti benim cânımdan vurulur ve belâ-yı ‘aşka salâ edip zümre-yi ‘uşşâka ve evtâda ve aktâb-ı enfûs ve âfâka server ve sultân oldum ve ‘ilm-i leddünî semâvât-ı ervâha ferâz edip ser’asker-i evliyâ-yı kirâm ve ser-halka-yı esfiyâ-yı meşâyih-i ‘izâm oldum,

تو فسرده در خور این دم نی / با شکر مقرون نی³²⁴⁹ گر چه نی³²⁵⁰

Sen donmuş bu demin lâıyğı değilsin (şekerle mukârın değilsin³²⁵¹) eğer çi kemişsin ya’nî sen ki [138a] derd-i ‘aşktan ve germiyyet ve harâret-i nâr-ı ‘aşktan bî-haber ve gâfilsin bu deme lâıyk ve bu nefesten behremend ve fâ’ik değilsin zîrâ sûret-i insânda olup ‘aşka mukârın ve mü’telif olmayan şu kamaşa benzer ki şekere

³²³⁷ A ve H’de “bilmişim”.

³²³⁸ A ve H’de “anlamışım”.

³²³⁹ A ve H’de yok.

³²⁴⁰ A ve H’de yok.

³²⁴¹ A ve H’de yok.

³²⁴² Ben “Lâ”nın kurbân edip ödürdüğü ‘âşığım. Benim cânım belâ davulunun çalındığı yerdir.

³²⁴³ S’de yok.

³²⁴⁴ A ve H’de “ben”.

³²⁴⁵ A ve H’de yok.

³²⁴⁶ A ve H’de “edip”.

³²⁴⁷ A ve H’de “sebeptir”.

³²⁴⁸ A ve H’de “nevbetgâhıdır”.

³²⁴⁹ A’da derkenâr: Sûret-i zâhirde seker kamaşı oladır ama hakîkatte sekret kamaşı oladır ki ‘âlem-i ‘aşk ve hakîkatten habîr ve âgâh olmağla fenâ-yi Allah olup mahbûb-i hakîkî ‘aşktan nâlân ve âh ve ‘anîn ve feryâd ve figân edip heyet-i asliyesin ta’bîr ve mahvedip ‘âşıkân-ı sâhib-dilân lebleriyle demsâz ve mahrem-i râz ve hemderd

³²⁵⁰ Senin gibi donmuş biri bu deme lâıyk değildir. Kamaş olsan bile şeker kamaşı değilsin.

³²⁵¹ A ve H’de yok.

mensûb olmaya eğerçi ol sûretâ insân görünür ammâ mâ'nîde³²⁵² ahsen-i takvîmden hâricdir ve hayvânâtta beterdir ol sebepten ki insânın kerâmeti ve sûret-i Hak'ta kâ'im ve dâ'im (olma ve esmâ ve sıfât-i Hüdâ'ya mazhar ve âlet³²⁵³) olması vâsıtayı 'aşkladır öyle olsa ehl-i 'aşkın sâ'ir-i insândan farkı ve tefâvütü (neyşeker ile³²⁵⁴) şekersiz³²⁵⁵ kasab yeri³²⁵⁶ tefâvütudur eğerçi yaban kamışın ateşe yakmak için ve dîvâr-ı hâne için ve ba'z-ı levâzımçûn hizmetlenirler lîken³²⁵⁷ leb-i ma'sûka vâsıl olmağa ve zerrîn kâse³²⁵⁸ içre nazar-ı şâha ermeğe neyşekerdan [138b] ve şekerden³²⁵⁹ gayrısı lâıyk ve makbûl değildir imdi cehd edip nây-ı vücûdu şeker-i 'aşkla pür eyleyip ve kûdu?³²⁶⁰ nâr olmaktan halâs olmak ve necât bulmak gerektir,

سخت تر شد بند من از پند تو / عشق را شناخت دانشمند تو³²⁶¹

Katırak oldu benim bağım senin nasîhatından 'aşkı anlamadı senin dânişmendin ya'nî 'aşk beni şiş cihetimden³²⁶² öyle möhkem bend edip bağladı ki hergiz nâsihin³²⁶³ nasîhatı onun bir târın ve bir³²⁶⁴ 'ukdesin hal etmeğe kudreti ve tâkâtı olunmaz³²⁶⁵ niye ki³²⁶⁶ Hz. Hüdâvendigâr Kuddusnallahu bi sırruhu'l-'azîz ile³²⁶⁷ Hz. Şems-i Tebrîz³²⁶⁸ Kuddusnallahu bi sırruhu' ³²⁶⁹l-'azîz mülâkât oldukta³²⁷⁰

³²⁵² A ve H'de "mâ'nâda".

³²⁵³ A ve H'de yok.

³²⁵⁴ A ve H'de yok.

³²⁵⁵ A ve H'de "neyşekersiz".

³²⁵⁶ A ve H'de yok.

³²⁵⁷ A ve H'de "lâkin".

³²⁵⁸ A ve H'de "kâseler".

³²⁵⁹ A ve H'de yok.

³²⁶⁰ A ve H'de yok.

³²⁶¹ Senin nasîhatından benim bağım daha sıkı oldu. 'Aşkı senin 'âlimin tanımadı.

³²⁶² A ve H'de "cihetten".

³²⁶³ A ve H'de "nasîhatın".

³²⁶⁴ A ve H'de yok.

³²⁶⁵ A ve H'de "olamaz".

³²⁶⁶ A ve H'de "nitekim".

³²⁶⁷ A ve H'de yok.

³²⁶⁸ A ve H'de "Tebrîzi".

³²⁶⁹ Derkenâr: 'ülemâ-i mütekellimîn ve hükemâ-i mutekaddimîn 'alem-i 'aşktan bahs ve istidlâl-i 'akli ile zıkr ve beyân ettikleri delîl o 'aşk-ı mecâzî hakkında olmak gerek zîrâ muktazâ-yı 'âlem-i 'enâsür rûh-ı hayvânî sufla olmağın bi hasbe'l-beşeriye rûh-ı hayvânî vasıtasıyla mahlukâtta ve zuhûr ve şehvet ve cemâ ile munkatî ve nuksan olur ama 'aşk-ı hakîkî ki 'aşk-ı Hüdâ-yı lem-yezeldir rûh-ı insânın muktazâsı ve hâlidir kâl değildir zîrâ onun aslı 'alem-i 'ulvîdendir mâsivâyâ ve süflîye 'aşk ve meyl ve muhabbeti ancak Cenâb-ı Hakk'a mahsûs ve munhasırdır kurbiyyet zuhûr ettikçe 'aşk-ı hakîkî terakkî ve izdiyâd bulur ve onun keyfiyet-i hâli 'akıl ve fikir ve hayâl ile ma'lûm olmak mümkün ve mutasavver gelir sıfat-ı Hak ve 'alem ve sırr-ı mutlak bir emr-i ma'nevî mürşid-i kâmil terbiyesiyle ve vâsıtasıyla vâsıl olunur ... hezârân mücâhede ve riyâzât ve

nefehât-ı nesîmât-ı îlahî ve cezebât-ı galebât-ı ‘aşk-ı nâmütenâhî deryâ-yı zâtlarından temevvüc ve tefevvür eyleyip şûriş³²⁷¹ ve kavgâları kevn gibi ‘âlemde meşhûr³²⁷² ve cemî’-i âfâkı pür-nûr eyledi ol esnâda ba’z-ı mevâlîden ve meşâyih(-i kibârdan³²⁷³) kimseler Hazret(-i Sultân-ı³²⁷⁴) nasîhat yüzünden söz söylemek³²⁷⁵ istediler **[139a]** Hazret dahi her birinin fehmî ve sülûk miktârı (hüsne açıp buyurup³²⁷⁶) cümlesin (hakîkatle ilzam³²⁷⁷) eyledi ba’zı ehl-i insâf olup cevâb-ı şerîflerin kabûl edip³²⁷⁸ Hz. Hüdâvendigâr ile hemdem ve hem-derd oldular ve ba’zılar inkâr etmeyip teslîm olup ettikleri ta’arruza tövbe ve inâbet ettiler ammâ onların ki bünyâdı bed³²⁷⁹ ve asılları Ebûleheb-vâr nâr-ı hasedden idi ve huffâş-veş ziyâ-yı nûr-ı Hû’dan bî-neseb³²⁸⁰ ve red³²⁸¹ idi onlar inkâr(-ı ebedî ile³²⁸²) edip³²⁸³ âteş-i³²⁸⁴ hirmânda kalmışlar idi onların³²⁸⁵ hâlleri muktezâsınca cevâbdır³²⁸⁶ ki benim pendim sizin (pend ve nashiyinizden? möhkem ve kavîdir zîrâ ‘âlem-i ‘aşkı sizin³²⁸⁷) bilicileriniz ve sizin anlayıcalarınız fehm ve idrâk edemez ki makâm-ı ‘aşk sizin hayâl ettiğiniz yer³²⁸⁸ değildir ma’nî-yî³²⁸⁹ âhirdir niteki³²⁹⁰ hükemâ-yı mukaddemîn ve ‘ulemâ-yı mütakellimînden ba’zî³²⁹¹ tâife istidlâl-ı ‘aklî ile ‘âlem-i ‘aşktan bahsedip demişler³²⁹² ki,

العشق جوهر مجرد و فردانیتی یزداد بالنظر و السماع و ينقص بالشهوة و الجماع

tasfiye-yi kalb ve makâm-ı mahviyete varmağa muhtâcdır men lem yazuk lem ya’ref kabîlindendir razaknâ Allah-u Ta’âla

³²⁷⁰ A ve H’de “olduklarında”.

³²⁷¹ A ve H’de “sûziş”.

³²⁷² A ve H’de “meşhûd”.

³²⁷³ S’de yok.

³²⁷⁴ A ve H’de yok.

³²⁷⁵ A ve H’de “bilmek”.

³²⁷⁶ A ve H’de “hasebince cevâb verip”.

³²⁷⁷ A ve H’de “hakîkiyle ikrâm”.

³²⁷⁸ A ve H’de “eyledi”.

³²⁷⁹ A ve H’de yok.

³²⁸⁰ A ve H’de “nasîb”.

³²⁸¹ A ve H’de “merdûd”.

³²⁸² S’de yok.

³²⁸³ S’de yok.

³²⁸⁴ A ve H’de “nâr-i”.

³²⁸⁵ A ve H’de “onları”.

³²⁸⁶ A ve H’de “cevâb eder”.

³²⁸⁷ A ve H’de yok.

³²⁸⁸ A ve H’de yok.

³²⁸⁹ A ve H’de “ma’nâ-yî”.

³²⁹⁰ A ve H’de “nitekim”.

³²⁹¹ A ve H’de “ba’z-ı”.

³²⁹² A ve H’de “demişlerdir”.

العشق نار يحرق ما سواى المحبوب

Ya'nî 'aşk bir cevher-i mücerred-i³²⁹³ ferdânîdir ki mahbûba nazar ile ve hûb âvâz³²⁹⁴ işitmekle artar ve şehvetle³²⁹⁵ ve cemâ' ile eksilir ve bir yerde dahi gelmiştir ki,

[139b] العشق خروج العاشق عن عالم³²⁹⁶ البشرى الى عالم الهية

Ya'nî 'aşk bir âteştir ki mahbûbdan gayrısın yakar mahv eder ve bir yerde dahi gelmiştir ki ya'nî 'aşk³²⁹⁷ 'âşığın 'âlem-i beşeriyetten hey'et ve hikmet 'âlemine çıkıp³²⁹⁸ erişmesidir pes³²⁹⁹ bu cümle ki zıkr olundu 'aşkın sûretâ ba'z-ı evsâfındandır niteki³³⁰⁰ tabî'at-ı nâr harâretle³³⁰¹ ve yubûsetle³³⁰² ve ihrâkıyla³³⁰³ ma'lûm olduğu gibi 'aşk (ve zât-ı 'aşk³³⁰⁴) dahi ba'z-ı sıfâtıyla ve vasfıyla³³⁰⁵ istidlâl edip³³⁰⁶ bildiler³³⁰⁷ lîken³³⁰⁸ hakikat-ı 'aşk ve zât-ı 'aşk ne idiğın onlar bilmişlerdir ki sülûk ve fakrla ve ifnâ-yi vücûdla ve derd-i 'aşka düşüp nice müddet yanıp yakılmakla ve cezebe-yi 'aşka düşüp rûsûm muzmahil olmak ile bir makâma ve bir mertebeye erişirler ki semendervâr âteş-i 'aşk âşiyânları ve mekânları [140a] olur vücûdları 'aşkın 'aynı olup tabî'atları tabî'at-ı 'aşk olur cümle evsâf-ı sûrîden müstağnî olup zâtları mutlak zât-ı 'aşk ve cevher-i 'aşk olur,

آن طرف که عشق می افزود درد / بوحنیفه و شافعی درسی نکرد³³⁰⁹

Ol taraf ki 'aşk derd artırdı Ebûhanîfe ve Şâfi'î Radî Allah'u³³¹⁰ 'anhum³³¹¹ ondan ders eylemedi ya'nî kevnle mekânda her şey ki eğer mahsûstur 'âlem-i nâsûtta ve

³²⁹³ A ve H'de yok.

³²⁹⁴ A ve H'de "âvâzın".

³²⁹⁵ A ve H'de "şehvet".

³²⁹⁶ A ve H'de yok.

³²⁹⁷ A ve H'de yok.

³²⁹⁸ A ve H'de yok.

³²⁹⁹ S'de tekrarlanmıştır.

³³⁰⁰ A ve H'de "nitekim".

³³⁰¹ A ve H'de "harâretiyle".

³³⁰² A ve H'de "yubûsetiyle".

³³⁰³ A ve H'de "ihrâkla".

³³⁰⁴ S'de yok.

³³⁰⁵ A ve H'de "evsâfıyla".

³³⁰⁶ A ve H'de "olunup".

³³⁰⁷ A ve H'de "ma'lûm olur".

³³⁰⁸ A ve H'de "lâkin".

³³⁰⁹ 'Aşkın derdinin arttığı yerde Ebûhanîfe ve İmâm Şâfi'î ders almadı.

eğer ma'kûldur 'âlem-i melekûtta mevcûd olup 'ilm-i Hak'ta mâhiyeti sebkât etmiştir elbette onun bir³³¹² zâhirî ve bir de bâtını (bâtını vardır pes 'aşkın dahi bâtını ve zâhiri vardır bâtını³³¹³) hakikat ve ma'rifet ve şühûd ve hayret zâhirî şerî'at ve tarîkattır pes (Kur'ân-ı 'Azîm³³¹⁴) ki kelâm-i Rebbü'l-erbâb ve netîce-yi Ümmü'l-kitâb'dır 'âlem-i 'aşkın zâhirine ve bâtınına ve sûret ve ma'nîsine³³¹⁵ şâmindir pes Resûl-i Kibriyâ 'aleyh-i afdalü's-selât ve's-selâm dârü'l-bekâyâ ve Makâm-i Mahmûd'a **[140b]** rihlet ettiklerinden sonra hülefâu'r-râşidîn Rızvânüllahu 'aleyhim ecme'in zamânı erişip kemâ hüve hakkahu onlardan dîn-i İslâm'a ve şerî'at-i Resûl-i enâma revnak ve behcet ve kuvvet ve heybet verip tâ 'ulemâ-ı ashâb-ı kibârdan ve fûzelâ-yı ahhâb-ı³³¹⁶ Resûl-i Hazret-i Cebbâr'dan nice sultânlar³³¹⁷ ictihâdlar edip ma'ânî-yi dakâ'ik-i Kur'ân(-i 'Azîm³³¹⁸) tefsîr ve mebânî-yi³³¹⁹ zevâhir-i ? (Furkânî-yi nas³³²⁰) ve berâhîn-i Muhammedî ile teşrîh ve tenvîr eyleyip âyât-ı şerîfe ve ehâdis-i latîfenin hakâyikine ve garâib-i dakâikine zevk-i hakîkî ile zâik ve cemî'-i mezâyâsında fâ'ik olup muhkemât emr-ü nehy ve tehekkümât-ı va'd-ü va'îdi vaz'-ı ilahî üzere tertîb ve ta'yîn eyleyip³³²¹ sûret-i ehkâmın kütüb-i fikh ve meşrû'ât içre zabt ve beyân ve ma'ârif ve ma'ânî-yi möhkemât ve müteşâbihin³³²² tevzîh ve 'ayân edip furûz ve sünen-i vâcibâtın ve usûl-i tâ'ât ve 'ibâdâtın emr-i Hak ve kavî ve fî'l-i Resûl üzere tebyân eyleyip şerî'at-i nebevîyyeye ve tarîkat-ı Mustefevîye'ye³³²³ kıyâm-ı tâm verip cemî'-i **[141a]** ümmet-i³³²⁴ Muhammed ol münhecc-i şer'-i mukîme ve sırât-ı mustakîme sâlik ve mülâzım-ı tâ'at mâlik olup her mü'min³³²⁵ isti'dâdı miktârınca Cenâb-ı Hakk'a vüsûl bulmağa sa'y ve ictihâd etmekte idi pes çünkü eimme-yi müctehidîn

³³¹⁰ A ve H'de "Rahamahumallah".

³³¹¹ A ve H'de yok.

³³¹² A ve H'de yok.

³³¹³ A ve H'de yok.

³³¹⁴ A ve H'de "kelâm-ı kadîm".

³³¹⁵ A ve H'de "ma'nâsına".

³³¹⁶ A ve H'de "ahyâr-i".

³³¹⁷ A ve H'de yok.

³³¹⁸ S'de yok.

³³¹⁹ A ve H'de "beyân-i".

³³²⁰ A ve H'de "Furkân'ın-nas".

³³²¹ A ve H'de "edip".

³³²² A ve H'de "müteşâbihâtın".

³³²³ A ve H'de "müstevîyyeye".

³³²⁴ S'de tekrarlanmıştır.

³³²⁵ A ve H'de "mü'minin".

zamânı erdi Hz. İmâm A'zam Ebû Hanîfe-yi Nu'mân ve Hz. İmâm Şâfi'î ve İmâm Mâlik ve Ahmed Hanbelî rızvânullahu (Ta'âlâ ³³²⁶) 'aleyhim ecme'in zuhûra geldiler ³³²⁷ 'ilm(-i Hak'ta ³³²⁸) ve zâhir ve bâtın-ı Kur'an'da her biri kemâlle ictihâd edip ictihâdlarında zerrece hatâ etmeyip kemâ hüve hakkuhu isâbet eyleyip her biri ictihâd ³³²⁹ semeresinde bir mezhep ta'yîn eyleyip (ya'nî ³³³⁰) âyât-ı kerîmeye ve ahâdîs-i şerîfeye tatbîk edip ümmet-i Muhammed için mezâhib-i erba'a-yı nûr-ı âfitâb misâl-ı zâhir ve bâhir ettiler dördünün dahi ³³³¹ kâl ve nefîcesi bir olup şerî'at-ı mübîn ve sırât-i metîn üzere nasb ettiler ve mezheplerinin usûl ve furû'un emr-i Hüdâ ve murâd-ı Resûl-i Müctebâ üzere möhkem ve sâbit eyleyip zevâhir ve bevâtin-i sâ'îye-yi? 'ilelden ³³³² ve hatâ ve zilelden sâlim ve emîn eyleyip firâk-ı zâlleden mahfûz **[141b]** ve mesûn ve milel ³³³³ ve nahl-ı mu'terifenin dahl ve ta'arruz ve kasdından ³³³⁴ 'inâyet-i Hazret-i ³³³⁵ Hak mahrûs ve meknûn eyledi tâ ki bu çâr mezheb çâr enhâr-ı cennet gibi ³³³⁶ mecmû'-i ehl-i îmâna hayât-ı cân ve teşne-yi 'ilim-i ledünne âb-i ? şerâb-ı 'irfân oldu ve cümle Hâs ve 'amma bâdî ve sebîl oldu pes eimme-yi mezâhib bu uslûbla halk-ı 'âleme bâdî-yi nizâm ve intizâm verip takvîm-i zâhir-i şer'e mukayyed olup irşâd-ı hakâyike ve ta'lîm-i 'ilm-i esmâya ve 'ilm-i ³³³⁷ 'aşk ve şevk ve şuhûd ve hayrete ³³³⁸ ve mahv ve tams ve fenâ ³³³⁹ ve fenâ'ü'l-fenâya mazhar düşmeyip ³³⁴⁰ mertebe-yi ebedü'l-?.. ve irşâd-ı gayb hüviyyetten ve tahiyyât-ı ³³⁴¹ zât ve sıfâttan mahcûb olup ³³⁴² keşf-i hıcebât-ı sübhânî (vech-i sübhânî ³³⁴³) basîret-i 'âşıklarından mestûr,

³³²⁶ S'de yok.

³³²⁷ A ve H'de "geliptirler".

³³²⁸ S'de yok.

³³²⁹ A ve H'de "ictihâdları".

³³³⁰ S'de yok.

³³³¹ A ve H'de yok.

³³³² A ve H'de "âlemden".

³³³³ A ve H'de "zan".

³³³⁴ A ve H'de "kasdında".

³³³⁵ A ve H'de yok.

³³³⁶ A ve H'de "lâkin".

³³³⁷ A ve H'de "âlem-i".

³³³⁸ A ve H'de "hayret".

³³³⁹ A ve H'de yok.

³³⁴⁰ A ve H'de "düşüp".

³³⁴¹ A ve H'de "tecelliyât-i".

³³⁴² A ve H'de "eyleyip".

³³⁴³ A ve H'de yok.

رایت ربی ربی بعین ربی و رایت ربی فی احسن صورہ³³⁴⁴

Ma'nîsîn³³⁴⁵ müşâhededesinden dîde-yi hayretleri mekşûf ve fuâd ve ? (cân ma'nâsına³³⁴⁶) 'aşk ve şevkle mahrûk ve mahrûr (dahi³³⁴⁷) olmuşlardı mutlak nizâm-i³³⁴⁸ 'âlem sûret³³⁴⁹ ve intizâm-ı zâhir-i şerî'at ve (tarîkat³³⁵⁰) için meb'ûs ve me'mûr olmuşlardı Rizvânullahu 'aleyhim ecme'in ammâ 'ülemâ-ı râsihîn ve hükemâ-ı ehl-i yakînden [142a] ba'z-ı selâtîn-i (hakîkat³³⁵¹)-sûret ve ma'nî-yi Furkân-ı Mubîn'in ve Kur'ân-ı 'Azîm'in esrâr-ı hakâyıkine ve te'vîl-i butûn-ı sâlis râbî' ve hâmis ve sâdis ve sâbi'ine³³⁵² mazhar düşüp kuyûd-i 'âlemden bi'l-külliye tecerrüd edip deryâ-yı 'aşka ve makâm-ı lâhûta vâsıl olup sırr-ı ahedîyyetle kâ'im oldular ('ülemâ-i rabbânîyun olup sâhib-i 'ilm-i ledûn oldular³³⁵³) onların hakkında cümle bu hadîs-i şerîf-i (buyurulmuştur ki³³⁵⁴),

قال النبی³³⁵⁵ علیه الصلوٰه و السلام ان فی القرآن کھیه المکنون لا یعلمها الا العلماء بالله

Ya'nî tahkîk Kur'ân içinde gizli ? nesneler vardır ki onları bilmez illâ Allah'a mensûb olan 'ülemâ ki 'âlim-i rabbânî onlardır ve bu 'âlemden onlar nefehât-ı îlahîlerdir ki şerî'at ve tarîkatı³³⁵⁶ kemâkân zabt edip sulûk ve 'irfânla ve şuhûd-ı dil ve cânla hakîkate ve ma'rifete yetişip dest-i Hak'tan ol³³⁵⁷ şarâbı nûş ettiler ki,

(صحیح³³⁵⁸) قال علیه السلام ان الله شربا اعدہ الله لا اولیائہ اذا اشربوا (اسکروا و اذا اسکروا³³⁵⁹)

طابوا³³⁶⁰ و اذا طربوا ؟ (اطلبوا و اذا اطلبوا وجدوا اذا وجدوا اشکروا اذا اشکروا تابوا و اذا تابوا ذابوا و

اذا ذابوا اخلصوا وصلوا³³⁶¹) الی³³⁶² وصلوا واتصلوا³³⁶³ لا فرق بینہم و بین الله (تعالی³³⁶⁴)

³³⁴⁴ Rabbimi en güzel sûrette gördüm.

³³⁴⁵ A ve H'de "Ma'nâsının".

³³⁴⁶ S'd eyok.

³³⁴⁷ S'd yok.

³³⁴⁸ Derkenâr: 'ülema-i rabbânîyûn olup sâhib-i 'ilm-i ledûn oldular

³³⁴⁹ A ve H'de yok.

³³⁵⁰ S'd yok.

³³⁵¹ S'd yok.

³³⁵² A ve H'de "sâbi".

³³⁵³ A ve H'de yok.

³³⁵⁴ A ve H'de "buyurmuşlardır".

³³⁵⁵ A ve H'de yok.

³³⁵⁶ A ve H'de "tarîki".

³³⁵⁷ A ve H'de "olan".

³³⁵⁸ S'd yok.

³³⁵⁹ S'd yok.

³³⁶⁰ A ve H'de "اطربوا".

Ya'nî Allah-ü Ta'âlâ'nın **[142b]** bir şarâbî³³⁶⁵ vardır ki dostları için hâzırlamıştır kaçan içseler şevke gelirler(kaçan şevke gelseler taraba ve surûra gelirler³³⁶⁶) kaçan surûra gelseler taşarlar (kaçan taşsalar³³⁶⁷) hayrete ererler tâ ki Hakk'a vâsıl ve muttasıl olup kendileri de vücûddan eser kalmayıp yok olup Hak'la vâir olurlar Hak'la kendi³³⁶⁸ mâbeynlerinde³³⁶⁹ fark ve Hak'tan gayrı vücûd-i mutlak kalmaz imdi³³⁷⁰ onlardır³³⁷¹ (ki 'aşk-ı ilah onlarda³³⁷²) vücûd-i 'âriyeti koymayıp cümle yakıp ifnâ edip zât-ı 'aşk olup hayy-ü bâkî ve şarâb-ı ma'sûka sâkî oldular (pes³³⁷³) onlar cânibinde kaçın ki 'aşk derd artırıp³³⁷⁴ mürşid-i 'aşk onların rûh ve kalplerin terbiye ederdi ol taraftan ve ol 'âlem-i 'aşk ve 'âşık ve ma'sûktan Ebû Hanîfe ve Şâfi'î dersin³³⁷⁵ ve beyân ve takrîr-i merâtib-i evliyâ ve ehl³³⁷⁶ 'ayân edip tafzîl ve şerh ve tebyân kılmamışlardır³³⁷⁷ onlar nasab-ı³³⁷⁸ mîzân-ı şerî'ata mensûb oldukları gibi bunlar da irşâd-i hakâyık-ı ma'nevîyeye mensûblardır (ve bunlar³³⁷⁹) ki evliyâ'-ı kûmillîn³³⁸⁰ ve esfiyâ'-ı **[143a]** mükemmilîndir iki cihânın³³⁸¹ ⁹ehvâlinden ve on sekiz bin 'âlemin etvârından el çekip 'aşkla ma'sûktan gayrıdan nazarların yummayıp mustağrak-ı bahr-ı hayret ve müstehlik-i gayb-ı hüviyyet olup ebedî Zâtullah'ta,

كان الله و لم يكن معه شيء الا كما كان³³⁸²

³³⁶¹ S'de yok.

³³⁶² A ve H'de "إلى".

³³⁶³ A ve H'de yok.

³³⁶⁴ S'de yok.

³³⁶⁵ A ve H'de "şarâb".

³³⁶⁶ A ve H'de yok.

³³⁶⁷ A ve H'de yok.

³³⁶⁸ A ve H'de "kendiler".

³³⁶⁹ A ve H'de "mâbeyninde".

³³⁷⁰ A ve H'de "oldu".

³³⁷¹ A ve H'de "onlarda".

³³⁷² A ve H'de yok.

³³⁷³ S'de yok.

³³⁷⁴ A ve H'de "artıp".

³³⁷⁵ A ve H'de "ders".

³³⁷⁶ A ve H'de "Ehlullah'ı".

³³⁷⁷ A ve H'de "kılmışlardır".

³³⁷⁸ A ve H'de "nasîb-i".

³³⁷⁹ A ve H'de yok.

³³⁸⁰ A ve H'de "kemâlîn".

³³⁸¹ A ve H'de "cihân".

³³⁸² Allah vardı ve O'nunla berâber hiçbir şey yoktu. Şimdi de önceden olduğu gibidir.

Olup bekâ-yı lem yezele ermişlerdir ve onların nefis-i nâtıklarından zuhûr eden varidât ve ilhâmât-ı gaybîye ve keşf-i kerâmât-ı ‘aynîye ve cemî’-i dekâik-i ma’nevîye cümle nefis-i Rahmân’dan ve zât-ı Süphân’dan nâzıl olup beyâna ve ‘ayâna gelir ve bunlardan sâdır olan ma’ânî-yi ledünnîyeden Ebû Hanîfe ve Şafi’î Hazretleri ders demişlerdir eğerçi³³⁸³ e’z-zâhir ‘ünvânü’l-bâtın hasebince bu ‘ilm-i bâtından onlar dahi nice ma’ânî-yi garîbe ve lemahât-ı ‘acîbe idrâk edip keşf-i hakâyık-ı ledünnîyeye etmişlerdir lîken³³⁸⁴ libâs-ı elfâz getirip ol tecellîyâttan ta’lîm ve tedrîs ve beyân-ı müşâhidât-i nefis etmemişlerdir sadırları nizâm-ı ‘âlem olmağın bu rafîka-yı ‘âşka [143b] dolaşıp merîz-i derd-i ‘aşk olup cezbe-yi îlahîden ve esrâr-ı vahdetten haber vermemişlerdir³³⁸⁵,

شرح عشق ار من بگویم بر دوام / صد قیامت بگذرد واین ناتمام³³⁸⁶

‘Aşkın şerhini eğer ben devâm üzere söyleyeyim³³⁸⁷ yüz kıyâmet geçe ve bu tamâm olmaya ya’nî ‘aşkın şerhine had ve gâyet ve âhir ve nihâyet yoktur ve onun şerh ve beyânına âğâz eylesem ömr-i dünyâ âhir olup nice yüz kıyâmet gelip geçip ve her bir kıyâmetten³³⁸⁸ bir kıyâmete dahi erine (nice³³⁸⁹) yüz bin yıllar geçip ve haşr-ü naşr tamâm olup yevmü’l-hesâb âhire erişip defter-i a’mâl ve kutub-ı ef’âl ve akvâl dürülüp ve hatm olup her mevcûdât³³⁹⁰ aslına râci’ olup ve her şey nihâyete erişe lîken³³⁹¹ şerh-i ‘aşkın yüz bin faslda bir faslı beyâna gelip tamâma ermeye,

قل لو كان البحر مدادا لكلمات ربي لنفد البحر قبل ان تنفد كلمات ربي و لو جئنا بمثله مدادا

Eğer denizler mürekkep (olup³³⁹²) ve cümle eşcâr kalem ola keleme ve kelâm-ı ‘aşkın yüz bin evsâfından birini zebân-ı nâtika beyâna³³⁹³ getirmeye,

[144a] زانکه تاریخ قیامت را حد است / حد کجا آنجا که وصف ایزدست³³⁹⁴

³³⁸³ A ve H’de “eğer”.

³³⁸⁴ A ve H’de “lâkin”.

³³⁸⁵ A ve H’de “vermişlerdir”.

³³⁸⁶ Eğer ben ‘aşkı şerh etmeye devâm edersem yüz kıyâmet gelir geçer ve (bu şerh) hâlâ yarım kalır.

³³⁸⁷ A ve H’de “diyem”.

³³⁸⁸ A ve H’de “kıyamette”.

³³⁸⁹ S’de yok.

³³⁹⁰ A ve H’de “mevcûd”.

³³⁹¹ A ve H’de “lâkin”.

³³⁹² S’de yok.

³³⁹³ A ve H’de “beyân”.

Ondan ki kıyâmet târihine had vardır had kandadır ol yerde ki Hak Ta'âlâ'nın³³⁹⁵ vasfıdır ya'nî kıyâmet mahdûd ve mev'ûd ve had ve gâyetî ma'lûm ve meşhûrdur ammâ 'aşk-ı ahadiyet nâ-mahdûd ve nâ-mütenâhîdir ve vasf-ı Ahad kadîmdir ol yerde ki vasf-i Hüdâ-yi kadîm ola onda ne had ve ne gâyet ve ne ibtidâ ve ne intihâ olur,

این شنیدی مو به مویت گوش باد / آب حیوانست خوردی نوش باد³³⁹⁶

Bunu işidin kıl bi kılın kulak olsun âb-ı hayâtı³³⁹⁷ içtin nûş olsun ya'nî bu kelâm-ı rabbânî-yi ve bu nutk-ı rahmânî-yi çûn istimâ' ettin her bir kılın ve her (bir³³⁹⁸) zerre cismin birer kulak³³⁹⁹ olup cemî'-i vücûdun bu kelemât-ı âsimânî-yi istimâ' etsin³⁴⁰⁰ ve bu âb-ı hayât-ı ma'ânî-yi nûş ettin iki 'âlemde rûhun ve kalbin hay ve bâkî olsun,

آب حیوان خوان مخوان این را سخن / روح نو بین در تن حرف کهن³⁴⁰¹

Âb-ı hayânî oku buna söz okuma [144b] eski harfin³⁴⁰² yeni içre ikî cân gör ya'nî bu nutk-ı ilahî hayât-i cân³⁴⁰³ ve gıdâ-yı dil-i evliyâ'-ı sâhib-i 'irfândır³⁴⁰⁴ sen buna kelâm deme (âb-ı³⁴⁰⁵) hayât-ı rabbânî de ve bu köhne ve kadîm hurûfun içinde bu ma'ânî-yî esrâr-ı ceberûtu yeni ve tâze-cân görüp sırr-i nefes-i Rahmân müşâhede edip kendi rûh ve kalbine izâfet eyle çûn bu nefes-i Rahmân ve ma'ânî-yi esrâr-ı te'vîl-i Kur'ân sana rûh ve cân³⁴⁰⁶ cân-ı pür-futûh ola ol zamân mevt ve fenâdan bi'l-küllîye necât bulup visâl-ı cânân ile şâd ve hürrem ve enîs-i³⁴⁰⁷ Hüdâ-yı Zü'l-kerem olup rubûbiyetten³⁴⁰⁸ ve 'ubudiyetten³⁴⁰⁹ halâs olursun,

³³⁹⁴ Zîrâ kıyâmet târihi belli ve sınırlıdır. Allah Ta'âlâ'nın vasfını etmeye sınır var mı ki?

³³⁹⁵ A ve H'de "Celle a'lâ Hazreti'nin".

³³⁹⁶ Bu duyduğun şey için kılların bile kulak kesilsin. İçtiğin hayât suyudur 'âfiyet olsun.

³³⁹⁷ A ve H'de "hayvândır".

³³⁹⁸ S'de yok.

³³⁹⁹ A ve H'de "kulağı".

³⁴⁰⁰ A ve H'de "ettin".

³⁴⁰¹ Buna söz deme hayât suyu de. Eski sözlerin teninde tâze cândır.

³⁴⁰² A ve H'de "harfî".

³⁴⁰³ A ve H'de "câvdânî".

³⁴⁰⁴ A ve H'de "ömr-i fânîdir".

³⁴⁰⁵ S'de yok.

³⁴⁰⁶ A ve H'de yok.

³⁴⁰⁷ A ve H'de "üns-i".

³⁴⁰⁸ A ve H'de "merbûbiyetten".

این نه نجمست و نه رملست و نه خواب / وحی حق و الله اعلم بالصواب³⁴¹⁰

Bu ne ‘ilm-i nucûmdur ne remldir ve ne düşdür illa Hakk’ın vahy-ı keremîdir ve sevâb-ı Allah-u a’lem’dir ya’nî mutlak ‘ilm-i Hak’tan [145a] ve esrâr-ı ledünden levh-i mahfûz kalb-ı hakîkate nâzıl olmuş ma’ânî-yi gaybîyyedir ki sem’-i Hak’la³⁴¹¹ işitip lisân-ı Hak’la okuyamayınca bu³⁴¹² ma’ânînin hakîkatîne müttali’ olmak mümkün değildir cehd edip tevîk-i Hakk’a refik olur âlet-i Hak olmağa sa’y etmek gerektir ve’s-selâm,,,

تمت النسخه [84a] الشریفة المباركة المسمی بشرح جزيرة المثنوی المکنی بلمحات لمعات بحر المعنوی و هی مرآت للسالکین و مرقات للناسکین نفع الله بها لطلاب اخواننا³⁴¹³ المولویة و حقق بها جمیع اسرار الهویة (و هو الله فی السماوات و الارض و هو الله الا هو علیه توکلت و هو رب العرش العظیم³⁴¹⁴) (و کان افراغ من هذه تتمه النسخه المبارکه فی اواسط جمادیل الخ من شهر سنه سنه و الف [145b] رحم الله قاریها و کاتبها و من الیها بعین الرحمة و ترحم لمولفها و دعا بالغفران

و صلى الله على محمد صاحب الغیب و العیان؟

قد وقع الفراغ من تحریر هذه النسخه الشریفة المبارکه على يد العبد الضعیف المحتاج الى رحمه ربه الطیف محمد بن اسکندر بمعروف صولا فی سلطانی عفی عنهم فی اواسط جمادى الخ وقت العصر عند اذان المؤذن فی تاریخ سنه خمس و الف³⁴¹⁵)

(İşbu Cezîre’-yi Mesnevî’nin şârihidir merhûm Sultân Ahmed-i Sâlis’te Âsitâne-yi Sa’âdet’te postnişin meşâyih-i kirâm-i Mevlevîye’den merhûm e’s-şeyh Mekni Efendî bi emr-i Sultân Hazretleri şerh eylemiştir Rehmeta’l-lahu ‘Aleyhim Ecme’in³⁴¹⁶)

(سنه ثلاث و اربعه و مائین و الف من همزه النبى صلى الله تعالى علیه و سلم من دار الفناء و الدار البقا لله تعالى و اوصل لقائه و شفاعت امته على امت الصادقین و المستغرقین و القائمین و الذاکرین لله تعالى و صلواته لنبيه صلى علیه و سلم حرر من ربيع الاول احد عشرى من يوم / فى 21 ربيع الاخر سنه 1243/

³⁴⁰⁹ A ve H’de yok.

³⁴¹⁰ Bu ne münecimlikdir, ne falcılıktır ve ne rüyâdır. Bu Hakk’ın vahyidir ve Allah doğruyu en iyi bilendir.

³⁴¹¹ S’de sehven “حَقْلَه” yazılmıştır.

³⁴¹² A ve H’de “işbu”.

³⁴¹³ S’de sehven tekrarlanmışdır.

³⁴¹⁴ A’da yok.

³⁴¹⁵ A ve H’de yok.

³⁴¹⁶ S’de yok.

كتبه الفقير الحقير خادم افقرا و المساكين ابراهيم ابن عبدالله ابن ابراهيم امام اغا ابن عبدالقادر قيصري غفر
الله لهم و حسن توفيقه امين يا رب العالمين و هادي المضلين و يا انيس الذاكرين و؟ سيدنا محمد صلى الله
تعالى عليه و سلم اللهم يا رب؟ نبيك المصطفى و رسولك المرتضى طهر قلوبنا من كل وصف يباعنا عن
مشاهدتك و؟ على؟ و الجماعت و الشوق الى لقائك يا ذو الجلال و الاكرام صلى الله على سيدنا محمد و
على اله و صحبه و سلم برحمتك يا الرحم الراحمين بنور؟ يا الرحم الراحمين بنور جلالك يا الرحم
الراحمين بنور³⁴¹⁷

³⁴¹⁸ İmâm Muhammed Gazzâlî kelâmıdır şerh-i şerîfe yoluylaedenlerin
zararından edenlerin zararı ekserdir

قال رسول الله صلى الله عليه و سلم خيركم بعد المانتين الخفيف الحاذ الذي اهل له و لم ولد له

العشق نار يحرق ما سوى المحجوب روجوا ذهابه تروجوا بداله

حديث شريف

اذا اتى على امتى مأبة و نجانون سنة فقد حلت العزوية والعزلة و الترهيب على رؤس الجبال

Ve haberde vardır

يأتى على الناس زمان لا تنال المعيشة فيه الا بالمصيبة فاذا كان ذلك الزمان حلت العزوية قال على رضى
الله عنه النساء شرّ كلّهن و اشّرّ منه صيّا جنا اليهن و قال على رضى الله عنه اكثار المناكى ايثار الفضايح
طوبى لميه .. اهل له و قال صاحب التفسير الكشابي تزوجت لم اعلم و اخطأت لم احب خياليتهى قدمت قبل
التزوج فو الله بها ابكى على سالكه الثرى و لكسنى ايكى على التزوج

Ve ba'z-ı kibâr-İ ? demiştir

التزوج فرح شهر و فم دهرو كر ظهر و التزام مهر

Ba'z-ı şü'arâ-yı 'arab demiştir ki

انه ذنبا اخذوه و تخازواخى عقابه قال الشيخ زوجوه و ذروه فى عذابه

Bir mürîd mürşidinde tezevvüce ezele talep ettikte mürşide ki

³⁴¹⁷ S ve A'da yok.

³⁴¹⁸ Bu kısımdan sonra S ve H'de yok.

ان الله فرد يحب الفرد فانفرد قال المرشد الكامل ما رأيت سالكاً تزوج و ثبت على طريق المولى فان الله
تزوج فقد تركه الى الدنيا

فله اصبح معاناً فى بدنه و امناً فى ثرته و عنده قوت يومه فكانهما جمعت له الدنيا بخدا غيرها

İnsân insândır

Sene sene-yi nümüvv-i hadâset dahi otuz yaşınadektir sene-yi vukûf-ı şenbâb dahi derler ferahâ yaşınadektir best-i inhitât-ı hafîf sene-yi kuhûlet dahi derler eltemevvüc yaşınadektir sene-yi inhitât-ı aslî sene-yi şeyhûhat dahi derler âhir ömre varınca sene-yi nümüvv iki kısımdır sene-yi sabâvet ona beş yaşına dek sene-yi fütüvvet otuz yaşınadektir sa'âdet ve şakâvet fehm ve hamâket bahl ve sahâvet havf ve şicâ'et hubb ve 'adâvet hırs ve kanâ'at himmet ve danâ'et fakr ve ganâ râhat ve 'anâ 'ömür ve fenâ cemâl ve kemâl kilâl ve melâl tâb-ı şevk etmeyince dile sengînini mum nice mümkün ola sen ta'ammul-ı bezm-i şeh-i Rûm,

الحديث القدسى و هو اخبره الله بنبيه بالا لهام او باعلام فاخبر صلى الله تعالى عليه و السلام عنه ذلك المعنى بعبادة نفسه فالقران مفاضل عليه ... لفظه منزل ايضاً عليه اب هريره رضى الله عنه انا عند طيبه عبدى لى قال الشارح الظله ههنا بمعنى اليقين ثانى قوله تعالى يظنون انهم يعنى انه اعتقد عبدى انى مجيب الدعوات اجبت له و اله انى غفور ملاقو به تمهم امقرون بيقوقنونه بمغفرت له

[146b]³⁴¹⁹Sabah namazında zikre okunacak du'a

بسم الله الرحمن الرحيم

اللهم انى اعوذ بك من انا لا شريك شيئاً و انا اعلم و استغفرک لما لا اعلم انک انت علام الغيوب اشهد ان لا اله الا الله وحده لا شريك له و اشهد ان محمدا عبده و رسوله اللهم انت حق و قولک حق و لقائک حق و عدک حق و الجنة حق و النار حق و الصراط حق و الميزان حق و النبيون حق و محمد المصطفى صلى الله تعالى عليه حق و ان الساعة اتيتہ لا ريب فيها و ان الله يبعث من فى القبور رضينا بالله ربا و با السلام ديناً و بالقران اماماً و بالكعبه قبله و بالصلوه فريضه و بالمؤمنين اخواناً و بالصدق و الفاروق و ذى النورين و على المرتضى رضوا الله تعالى عليهم اجمعين و بحلال الله تعالى حلاله و به حساباً و بحرام الله تعالى حراماً و به عذاباً و بالجنة ثواباً و بالنار عقاباً مرحبا مرحبا؟ الجديد و باليوم السعيد و بالمكين الكاتبين العادلين الشاهدين حيا كما الله اكتبنا فى غره يومنا هذا لا حول و لا قوه الا بالله العلى العظيم اللهم اصبحنا و اصبح الملك لله و العظمه لله و الكبرياء لله و الخلق و المر؟ و الليل و انهار و سكن فيها كله الله وحده لا شريك له اصبحنا على فطره الاسلام و كلمه الاخلاص و على دين تيننا محمد صلى الله عليه و سلم و على مله ابينا ابراهيم حنيفا اللهم اجعله لنا صلاحاً و واسطه فلاحاً و آخره نجاها برحمتک يا ارحم الراحمين و الحمد لله رب العالمين

؟

³⁴¹⁹ Bu kısımdan sonra A ve H'de yok.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SÖZLÜK

A

âbâd (F.) İmar edilmiş [3b]

abdâl (A.) Aleme yön veren velilerin bulundukları bir mertebenin adı, bu mertebede olan veli [13b]

âb-ı hayât Hayat suyu [1b]

âb (F.) Su

hayât (A.) Canlı olma

adâvet (A.) Düşmanlık [64b]

‘adem (A.) Yokluk [2a]

‘adû (A.) Düşman [64b]

âgâh (A.) Uyanık [4b]

âğâz (F.) Başlama [3b]

ahsen-i takvîm En güzel yaratılış [65b]

ahsen (A.) En güzel

takvîm (A.) Tertip etme

‘âide (A.) Hisse [38a]

‘akl (A.) Anlama, kavrama melekesi [3b]

‘a.-ı küll Her şeyi kavrayan, kendisini yaratanın idrakinde olan akıl [3b]

‘a.-ı ma’âş Dünya işleriyle meşgul akıl, geçim aklı [8a]

‘aks (A.) Ters [9b]

‘alâyik (A.) Alaka kelimesinin çoğulu, insanı meşgul eden işler [27b]

‘alef (A.) Yem [69b]

‘âlem (A.) Allahtan gayri her şey. Gökte ve yerde yaratılmış olan her şey, kainat [1b]

‘â.-i ‘anâsır Maddi alem [2a]

‘â.-i ceberût Allah’ın esma ve sıfatlarıyla tecelli ettiği ilahi alem [22a]

‘â.-i ecsâm Cisimler alemi, maddi alem [40b]

‘â.-i gayb Bilinmeyenler alemi, ilahi alem [10b]

‘â.-i kübrâ Büyük alem, kainat [40b]

‘â.-i lâhut Allah’a mahsus en yüce alem [30a]

‘â.-i melekût Gözle görünmeyen, ilahi varlıklar alemi [30a]

‘â.-i nâsût İnsanlık alemi [80b]

‘â.-i şahâdet Görünen alem [2b]

‘âmil (A.) Amel eden [68b]

‘anber (A.) Güzel bir koku [61a]

ârâste (F.) Süslenmiş [66a]

‘âriyet (A.) Ödünç [40b]

ashâb-ı kehf Mağara dostları, yedi uyuyanlar [23b]

ashâb (A.) Dostlar

kehf (A.) Mağara

âsıf (A.) Şiddetli [65b]

âsûde (F.) Rahat, müsterih [62a]

âsumân (F.) Gökyüzü [29b]

asdikâ (A.) Sadık kelimesinin çoğulu, samimi dostlar [40b]

âşiyân (F.) Yuva [22a]

‘avâm (A.) Alt tabaka [13b]

‘avâyik (A) Engeller [27b]

‘ayân (A.) Açık, belli [6b]

‘ayb (A.) Utanılacak hal [21a]

‘a.-bîn Utanılacak halleri gören [21b]

ayne'l-yakîn (A.) Gözle görmek yoluyla ulaşılan ilim [1b]

‘azamet (A.) Büyüklük [66b]

âzürde (F.) İncinmiş [3a]

B

ba’dehu (A.) Ondan sonra [29a]

bahr (A.) Deniz [5b]

ba’îd (A.) Uzak [35a]

bâlâ-nişîn (F.) Yüksekte oturan, saygı duyulan anlamında [1b]

basîret (A.) Kalp gözüyle görme [14a]

bast (A.) Genişlik, ferahlık [17b]

bâtın (A.) Kapalı olan, dışta olan [1b]

bed (F.) Kötü [24a]

behçet (A.) Güzellik [73a]

behişt (F.) Cennet [2b]

behremend (F.) Nasiplenmiş [32a]

bende (F.) Kul, köle [1b]

berîn (F.) Yüce [36b]

beyâbân (F.) Çöl [31a]

bî-hemtâ (F.) Eşsiz [74a]

bismi'l-lahi'r-rahmâni'r-rahîm (A.) Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla [1b]

budalâ (A.) Gayp erenleri denilen velilerden yedisine verilen isim [39a]

bû (F.) Koku [21b]

bühtân (A.) İftira [35b]

bülend (F.) Yüce [39b]

bünyâd (F.) İnşa [56b]

bürûdet (A.) Soğuk [57a]

büryân (F.) Kebap [70a]

C

câh (A.) Makam, mevki [44b]

cahîm (A.) Cehennem [78b]

cânib (A.) Yön [6b]

cehd (A.) Gayret gösterme [26b]

cem' (A.) Bir araya gelme [6b]

cemâd (A.) Cisim [18a]

cenk (F.) Savaş, mücadele [35b]

cevelân (A.) Dolaşma [16b]

ceyş (A.) Asker [62a]

cezbe (A.) Allah'ın kuluna bahşettiği kendinden geçme hali [16a]

cîfe (A.) Leş [61a]

cihâd (A.) Söz ve fiille bütün kuvvetini sarf etme [1b]

cinân (A.) Cennet kelimesinin çoğulu, cennetler [2b]

civân (F.) Genç [42a]

cüdâ (F.) Uzak [3b]

cülûs (A.) Oturma [34a]

cünûn (A.) Çılgınlık [76a]

cûş (F.) Coşma [9a]

cüst (F.) Çabuk [8b]

Ç

çâh (F.) Kuyu [29b]

çâlâk (F.) Çabuk [76a]

çâr ‘anâsır Alemleri oluşturan dört unsur; ateş, su, hava, toprak [6b]

çâr (F.) dört

‘anâsır (A.) Unsur kelimesinin çoğulu, unsurlar

çerb (F.) Yağlı [56a]

çevgân (F.) Sopa [63b]

D

dâmen (F.) Etek [30a]

dânâ (F.) Bilgin [20a]

dâye (F.) Dadı [26b]

dekâyık (A.) Dakîka kelimesinin çoğulu, zor anlaşılan şeyler [1b]

delâil (A.) Delil kelimesinin çoğulu, deliller [77a]

dendân (A.) Diş [54b]

derekât (A.) Dereke kelimesinin çoğulu, aşağı seviyeler [61b]

derûn (F.) İç [2a]

deryâ (F.) Deniz [1a]

destûr (F.) İzin [6a]

deyn (A.) Borç [74b]

deyyâr (A.) Zahit [73b]

dırahtân (A.) Dıraht kelimesinin çoğulu, ağaçlar [36b]

didâr (F.) Sevgiliyi, ilahi güzelliği seyretme [1b]

dîde (F.) Göz [14a]

dil (F.) Gönül [7a]

dûn (A.) Alçak [22a]

dûr (F.) Uzak [2b]

düzdân (F.) Düzd kelimesinin çoğulu, hırsızlar [62a]

E

ebdân (A.) Beden kelimesinin çoğulu, bedenler [17b]

ebleh (A.) Ahmak [13b]

ebter (A.) Soyu kesilmiş [24a]

efdâl (A.) Daha üstün [31b]

efsûn (A.) Sihir [38b]

ehibbâ (A.) Habîb kelimesinin çoğulu, dostlar [53a]

ehl-i yakîn İman gücüyle kesin bilgiye ulaşan kişi [1b]

eimme (A.) İmam kelimesinin çoğulu, imamlar [81a]

ekmel (A.) Daha mükemmel [40a]

elest makâmı Allah'ın kullarına Elestü bi-rabbiküm? (Ben sizin Rabbiniz değil miyim?) diye sorduğu zaman [3a]

emrâz (A.) Maraz kelimesinin çoğulu, hastalıklar [37b]

enâniyet (A.) Benlik [62b]

enhâr (A.) Nehir kelimesinin çoğulu, nehirler [77a]

esfelü's-sâfilîn (A.) Aşağıların en aşağısı [2b]

esmâ (A.) İsim kelimesinin çoğulu, isimler [7a]

esrâr (A.) Sır kelimesinin çoğulu, sırlar [4b]

eşcâr (A.) Şecer kelimesinin çoğulu, ağaçlar [36b]

evc (A.) En yüksek yer [21b]

evliyâ (A.) Veli kelimesinin çoğulu, dostlar [1a]

evsâf (A.) Vasf kelimesinin çoğulu, nitelikler [10b]

eyvân (F.) Köşk [44b]

ezhâr (A.) Zehre kelimesinin çoğulu, çiçekler [36b]

F

fâ'ik (A.) Daha üstün [79b]

fâriğ (A.) Vazgeçmiş [30b]

fâsid (A.) Bozulmuş [22a]

fehm (A.) Anlayış [4a]

fenâ (A.) 1. Gelip geçicilik, fanilik

2. Nefsini Allah'ın varlığında yok etme [7a]

ferâmûş (F.) Unutma [66a]

ferâz (F.) Çıkış, yükseliş [79a]

ferdâniyet (A.) Teklik [80a]

ferhunde (F.) Uğurlu [79a]

fevt (A.) Kaybetme [12a]

feyz (A.) Taşma [1b]

fuâd (A.) Kalp [81b]

G

gâfil (A.) Gaflete düşen [5b]

gaflet (A.) Olanları fark edememe, dikkatsizlik [10a]

gafûr (A.) Çok bağışlayan [73b]

galebe (A.) Üstün gelme [6b]

gammâz (A.) Söz taşıyan [65a]

gayb (A.) Gözle görülmeyen gizli olan [10b]

g.-bîn Gözle görülmeyeni gören [21b]

gazanfer (A.) 1. Aslan

2. Cesur [71a]

gencîne (F.) Hazine [67a]
gerdiş (F.) Dönme [14a]
gılâf (A.) Kılıf [35a]
giriftâr (F.) Tutkun [3a]
gökçek (T.) Güzel [24a]
gufrân (A.) Bağışlama [36a]
gulâm (A.) Köle [10b]
gûne (F.) Çeşit [15a]
gûş (F.) Kulak [40a]
gülistân (F.) Gül bahçesi [1a]
gülşen (F.) Gül bahçesi [1a]
gümân (F.) Şüphe [47b]
gümrâh (F.) Yolunu kaybetmiş [31a]
güşâde (F.) Açılmış [30b]
güzâf (F.) Boş söz [65a]
güzerân (F.) Geçiş [35a]
güzîn (F.) Seçilmiş [65b]

H

habîr (A.) Bilen, haberdar olan [64b]
habîs (A.) Kötü [31b]
hâcet (A.) İhtiyaç [51a]
hacîl (A.) Utanç duyan [65a]
hafî (A.) Gizli [4b]
hâ'if (A.) Korkak [79a]
hak (A.) 1-Bir emek karşılığı hak

2-Doğru, gerçek [1b]

hakâyık (A.) Hakikat kelimesinin çoğulu, gerçekler [5a]

hakikat (A.) Gerçek [1a]

hakka'l-yakîn (A.) Hakk'ın hakikatini ayne'l-cem'i'l-ehadiyye makamında müşahede etmesi [1b]

hâlî (A.) Boş [20b]

hâlis (A.) Saf [15a]

halvet (A.) Etrafla ilişkiyi kesip Allah'la baş başa kalma [11b]

hamâkat (A.) Ahmaklık [9b]

hamd (A.) Övme [1b]

hamîde (A.) Övülmüş [31b]

hamr (A.) Şarap [50a]

hâmûş (F.) Suskun [9b]

handân (F.) Gülen [27a]

hannâs (A.) Şeytan [40a]

harâret (A.) Sıcaklık [3a]

hâr (F.) Diken [34a]

harîs (A.) Hırslı [53b]

hasenât (A.) Hasene kelimesinin çoğulu, iyilikler. [25a]

hâsıl (A.) Meydana gelen [5a]

hasîs (A.) Cimri [53a]

hasm (A.) Düşman [64a]

hâşâk (F.) Çöp [40b]

haşr (A.) Ölülerin diriltilip bir araya getirilmesi [4a]

hâtır (A.) 1-Hafıza, zihin, akıl

2- Birine karşı duyulan sevgi [1a]

havâ (F.) Gök, hava [1a]
havâtır (A.) Hâtır kelimesinin çoğulu, akla gelen şeyler [62a]
havf (A.) Korku [20b]
hâvîye (A.) Cehennemin yedinci tabakası [35a]
hayât-ı câvidân Baki hayat [6a]
 hayât (A.) Canlılık, dirilik
 câvidân (A.) Baki
hayy (A.) Diri [14b]
hazâin (A.) Hazine kelimesinin çoğulu, hazineler [64b]
hazer (A.) Sakınma, çekinme [38b]
hazret (A.) Hazır olma [1a]
heft (F.) Yedi [47a]
hemyân (F.) Kese [24a]
hergiz (F.) Asla [6b]
herze (F.) Boş söz [73b]
hışm (F.) Öfke [49a]
hicâb (A.) 1. Utanç duyma
 2. Örtü [5a]
hilkat (A.) Yaratılış [11a]
hodbîn (F.) Kibirli [48b]
hulk (A.) Huy [24a]
hubb (A.) Sevgi [10a]
hurşîd (F.) Güneş [62a]
hutûr (A.) Akla gelme [48a]
hüccet (A.) Delil [38a]

hüner (F.) Beceri [45a]
hürrem (F.) Sevinçli [27a]
hüşyâr (F.) Aklı başında [72a]
hüveydâ (F.) Açık, aşikar [15a]
hüviyyet (A.) Bir şeyin hakikati [8a]

I

ıstılâhât (A.) Istılah kelimesinin çoğulu, terimler [40b]
‘ıyâl (A.) Bakmakla yükümlü olunan kişiler [54a]
ızlâl (A.) Yoldan çıkarma [38b]
ıztırârî (A.) Mecburi [15a]

İ

ibtilâ (A.) Tutkun olma [67a]
icâbet (A.) Kabul [29a]
icmâlen (A.) Kısaca [72a]
ictihâd (A.) Gayret gösterme [5b]
ifnâ (A.) Yok etme [66b]
iftirâk (A.) Ayrılık [78a]
ihrâk (A.) Yakma [51a]
ihtirâz (A.) Sakınma [47a]
ihyâ (A.) Diriltme ve canlandırma [1b]
‘ikâb (A.) Azap [39a]
ikdâm (A.) Gayretle çalışma [29a]
iklîm (A.) Ülke [20a]
iktibâs (A.) Alma [35b]
iktizâ (A.) Gerekme [72b]

ilkâ (A.) Atma [68a]
‘illet (A.) Hastalık [21b]
‘ilme'l-yakîn (A.) Şeksiz, şüphesiz bilgi [1b]
‘ilm-i ledün Allah tarafından bahşedilen gayb bilgisi [2b]
ilticâ (A.) Sığınma [67b]
imtilâ (A.) Doyma [70b]
imtizâc (A.) İyi anlaşma [48b]
inâbet (A.) Günahlardan yüz çevirme, tövbe etme [25b]
inbisât (A.) Yayılma [59b]
inkıbâz (A.) Sıkıntı [73a]
insan-ı kâmil Olgunluğa erişmiş insan [1b]
intizâm (A.) Düzen [75a]
irfân (A.) Allah’ın izzet, azamet, yücelik ve ilmini tanıma [1a]
irşâd (A.) Yol gösterme [1a]
îsâl (A.) Ulaştırma [41b]
istidlâl (A.) Delilden yola çıkarak hükme varma [80a]
istiğfâr (A.) Tövbe etme [25a]
istimâ (A.) Dinleme [49b]
iştiḥâr (A.) Meşhur olma [63a]
iştirâk (A.) Ortak olma [64a]

K

kabz (A.) Darlık, sıkıntı [17b]
kadd (A.) Boy [20b]
kaddesa’llahu sırruhu (A.) Allah onun sırrını mübarek etsin [1b]
kadem (A.) Ayak [15b]

kâhil (A.) Olgun [15b]
kâmurân (F.) İsteğine ulaşmış [44b]
kand (F.) Şeker [10b]
karîb (A.) Yakın [5a]
katre (A.) Damla [20b]
kavl (A.) Söz [68b]
kelb (A.) Köpek [23b]
kerâmet (A.) Olağan üstü bir hal gösterme [17a]
kerrema'llahu vechehu (A.) Allah yüzünü şerefli kılsın [77a]
kesb (A.) Kazanma [2b]
kesret (A.) Çokluk [18b]
ketm (A.) Gizleme [37b]
kevâkib (A.) Kevkeb kelimesinin çoğulu, yıldızlar [36b]
Kevser (A.) Cennette bulunan bir nehir [2b]
kışr (A.) kabuk [52a]
kibriyâ (A.) Büyüklük [44a]
kîl ü kâl (A.) Dedikodu [37a]
kişver (F.) Ülke [47a]
kizb (A.) Yalan [40a]
kuds (A.) Kutsallık [1b]
kûh-veş (F.) Dağ gibi [72a]
kutb (A.) En büyük veli [1b]
ku'ûd (A.) Oturma [62b]
küdûrât (A.) Küdûret kelimesinin çoğulu, bulanıklıklar [41a]
kûşîş (F.) Çalışma [16a]

kûy (F.) Semt [29b]

L

lâbüd (A.) Gerekli [31a]

lâ-cerem (A.) Şüphesiz [2b]

lâhût (A.) Allah’a mahsus en yüce alem [22a]

la’în (A.) Lanetli [13a]

lâ-yezâl (A.) Yok olmayan, baki [41a]

lem-yezel (A.) Yok olmayan, baki [42a]

lerze (F.) Titreme [75a]

Levh-i Mahfûz Olmuş ve olacak her şeyin yazılı olduğu kader levhası [13b]

leyl (A.) Gece [15b]

libâs (A.) Elbise [2a]

likâ (A.) Yüz [7b]

lisân (A.) Dil [47a]

liyâkat (A.) Uygun olma [9a]

lüb (A.) Öz [24b]

M

mâbeyn (A.) Ara [5a]

ma’dûm (A.) Yok [47b]

mağbûn (A.) Kandırılmış [24a]

mağfîret (A.) Allah’ın günahları bağışlaması [26a]

mağz (F.) Beyin [24b]

mahâret (A.) Beceri [64a]

mahcûb (A.) Utanç duyan [7b]

mahfî (A.) Gizli [64b]

mahlûk (A.) Yaratılmış [12b]

mahrûs (A.) Gizlenmiş [62a]

mahûf (A.) Korkunç [78a]

mâide (A.) Sofra [70a]

mâil (A.) Meyleden [50b]

Makâm-ı Mahmûd Övülen makam, Hz. Muhammed'in kıyamet günündeki makamı [16b]

makhûr (A.) Yenilmiş [55b]

ma'mûr (A.) İmar edilmiş [27b]

mansıb (A.) Makam, mevki [45b]

ma'rifetu'l-lah Allah'ı bilme [11a]

marîz (A.) Hasta [48b]

mâsivâ (A.) Allah'tan başka her şey [1b]

matrûd (A.) Kovulmuş [38b]

mazmûn (A.) Kastedilen anlam [11a]

me'âd (A.) Dönüş [54b]

mebde' (A.) Başlangıç [54b]

meb'ûs (A.) Gönderilen [82a]

mebzûl (A.) Bol [27a]

mecâl (A.) Güç [2a]

medhûş (A.) Dehşete düşmüş [3a]

meded (A.) Yardım [26b]

mehcûr (A.) Ayrı kalmış [3b]

mefhûm (A.) Anlam [55b]

mef'tûn (A.) Tutkun [56a]

mekes (F.) Sinek [10b]

meknûn (A.) Gizlenmiş [81b]
mekkâr (A.) Hile yapan [3a]
mekr (A.) Hile [3a]
melûl (A.) Mahzun [30a]
memlû (A.) Dolu [61a]
menâl (A.) Mal [65a]
merâtib (A.) Mertebe kelimesinin çoğulu, dereceler [2b]
merdûd (A.) Reddedilmiş [46a]
merhûn (A.) Rehin [35a]
mesâlih (A.) Maslahat kelimesinin çoğulu, işler [53b]
mescûd (A.) Secde edilen [59a]
meslûb (A.) Sıyrılmış [39a]
mesrûr (A.) Sevinçli [63a]
mestûr (A.) Örtülü [6a]
meşâyih (A.) Şeyh kelimesinin çoğulu, şeyhler [50a]
meşrûh (A.) Açıklanmış [60b]
mevâlî (A.) Mevlâ kelimesinin çoğulu, azat edilmiş köleler [80a]
mevâlîd (A.) Varlıklar [75a]
mevc (A.) Dalga [17b]
mevcûdât (A.) Varlık [1b]
mev'ûd (A.) Vadedilmiş [83a]
mey (F.) Şarap [7b]
me'yûs (A.) Ümitsiz [68b]
meyyit (A.) Ölü [14b]
mihnet (A.) Sıkıntı [30b]

mirât (A.) Ayna [13b]
mu'âriz (A.) İtiraz eden [2a]
mu'attar (A.) Güzel kokulu [61a]
mu'ayyen (A.) Belli [47b]
muhâl (A.) İmkansız olan [9a]
muhakkik (A.) Meselelerin hakikatini bilen kişi [14b]
muhît (A.) Bir şeyi çevreleyen [5b]
muhkem (A.) Sağlam [29a]
muhtasar (A.) Öz [8b]
mukallid (A.) Meselelerin hakikatini bilmeyen, bilenleri taklit eden kişi [14b]
mukârin (A.) Yakın [23b]
mukarrer (A.) Kararlaştırılmış [21b]
mukîm (A.) İkamet eden [17b]
muktedî (A.) Birine uyan [47a]
muktezâ (A.) Gerekli şey [43b]
munfasıl (A.) Ayrılmış [39b]
mûnis (A.) Cana yakın, dost [28b]
munkalib (A.) Değişmiş [18a]
munkati' (A.) Kesilmiş [49b]
muntazır (A.) Bekleyen [29b]
murâkib (A.) Gözetleyen [9a]
murdâr (A.) Pis [15b]
murg (F.) Kuş [10b]
musahhar (A.) Ele geçirilmiş [26b]
mûş (F.) Fare [60b]

mu'tâd (A.) Alışılmış [22a]
mutahhar (A.) Temizlenmiş [50b]
mu'teber (A.) Saygı gören [77b]
mutrib (A.) Müzik aleti çalan kişi [74a]
muttali' (A.) Haberdar olan [44b]
muttasıf (A.) Nitelenen [11a]
muttasıl (A.) Bitişik [5a]
mutî' (A.) İtaat eden [28b]
muzahraf (A.) Yalancı süsle süslenmiş [3a]
muzmahil (A.) Çökmüş [42b]
muztar (A.) Mecbur kalmış [56a]
mübrem (A.) Zaruri [35b]
mübtelâ (A.) Bağımlı [48b]
mücâhede (A.) Nefsi yenmek için uğraşma [16a]
mücellâ (A.) Cilalanmış [1b]
mücerred (A.) Soyut [19b]
mücrim (A.) Suçlu [50a]
müdde'î (A.) İddia eden [12a]
mühlik (A.) Helak edici [25b]
mükevven (A.) Yaratılmış [55b]
mültefit (A.) İltifat eden [51a]
mümâreset (A.) Ustalık [62a]
mümtehin (A.) İmtihan eden [47a]
münezzeh (A.) Eksiklikten uzak [5a]
münfekk (A.) Ayrılmış [20b]

münkir (A.) İnkâr eden [9b]
mürde (F.) Ölü [28b]
müreffeh (A.) Sıkıntı çekmeyen [62a]
mürûr (A.) Geçme [75a]
müsemma (A.) İsimlendirilmiş [75a]
müstağnî (A.) İhtiyacı olmayan [32a]
müstağrak (A.) Batmış [72a]
müstahkem (A.) Sağlam [73b]
müstehlik (A.) Tüketici [82b]
müşâbih (A.) Benzer [52b]
müşkil (A.) Zor [1b]
müştâk (A.) Çok isteyen [7b]
müştemil (A.) İçine alan [52a]
müşterek (A.) Ortak [70a]
mütelâtım (A.) Çarpışan [18a]
mütesellî (A.) Teselli olan [72b]
müttakî (A.) Takva sahibi [14b]
müyesser (A.) Kolay [6a]
müzevvir (A.) Yalancı [37a]
müzeyyen (A.) Süslü [36b]

N

nâdân (F.) Cahil [31b]
nâgâh (F.) Ansızın [3a]
nâkıs (A.) Eksik [24b]
nân (F.) Ekmek [15a]

nâr (A.) Ateş [3a]
nâtık (A.) Konuşan [34a]
nâtüvân (F.) Güçsüz [69a]
nâzenîn (F.) Nazlı [53a]
nâzil (A.) İnen [51a]
necâset (A.) Pislik [15b]
necât (A.) Kurtuluş [19b]
nedâmet (A.) Pişman olma [25b]
nef' (A.) Fayda [66b]
nefehât (A.) Nefha kelimesinin çoğulu, esintiler [43b]
nefs (A.) 1. Bir kişinin öz varlığı
2. Kişinin zaaflarının merkezi [3b]
n.-i emmâre Kötülüğü isteyen nefis [16a]
n.-i levvâme Kendini kınayan nefis [16a]
nehy (A.) Yasaklama [23a]
nerdübân (F.) Merdiven [32a]
nerm (F.) Yumuşak [36a]
nesîm (A.) Hafif esen rüzgar [3a]
nifâk (A.) Ayrılık [15a]
nigîn (F.) Yüzük [23a]
nikâb (A.) Örtü [67a]
nisâr (A.) Saçma, serpmeye [40b]
nisyân (A.) Unutma [31a]
niyâz (F.) Yalvarma [15a]
niza' (A.) Çekişme [64a]

nuhûset (A.) Uğursuzluk [30a]

nu'mân (A.) Gelincik (çiçek) [76b]

nûr-efşân Işık saçan [37a]

nûr (A.) ilahi ışık

-efşân (F.) saçan

nûş (F.) İçme [2b]

nücûm (A.) Necm kelimesinin çoğulu, yıldızlar [6a]

nüzûl (A.) İnme [62b]

Ö

ölmeden önce ölmek: Kalpte, Allahtan gayri bütün istekleri yok etme [1b]

P

pelîd (F.) Pis [15b]

pertâb (F.) Atma, atılma [41a]

pertev (F.) Işık [6b]

pervâz (F.) Uçuş [14a]

perveriş (F.) Besleme [35b]

peydâ (F.) Açık, belli [56a]

pinhân (F.) Gizli [9b]

pîşvâ (F.) Önder [1a]

pûlâd (F.) Çelik [35a]

R

râci' (A.) Dönen [23b]

râğ (F.) Bahçe [77a]

râm (F.) İtaat eden [69a]

ra'nâ (A.) Parlak [58a]

râyiha (A.) Koku [20b]

râz (F.) Sır [9b]

re'âya (A.) Yönetilenler [62a]

recâ (A.) Ümit [41b]

ref' (A.) Yükseltme [5a]

Refref (A.) Miraç gecesi Hz. Muhammed'i Allah'a ulaştıran binek [5a]

renç (F.) Ağrı [70b]

revân (F.) Giden [9a]

reviş (F.) 1. Gidiş

2. Yol, metot [12b]

revnak (A.) Parlak [27b]

revzen (F.) Pencere [17b]

rihlet (A.) Göç [52b]

riyâ (A.) İki yüzlülük [32a]

riyâset (A.) Başkanlık [38a]

riyâzet (A.) Yeme-içme, konuşma, uyuma gibi dünyevi ihtiyaçları minimum seviyeye çekerek nefsi terbiye etme [3b]

rubûbiyet (A.) Tanrı olma [77b]

rumûz (A.) İşaret [40a]

rûz (F.) Gündüz [4a]

S

sahrâ (A.) Çöl [27b]

sâdır (A.) Meydana gelen [42a]

sâkıt (A.) Düşmüş [56a]

sâkî (A.) İçki sunan [63a]

sâlihîn (A.) Salih kelimesinin çoğulu, iyi huylu kimseler [4b]

sâlik (A.) Manevi yolculuğa çıkan kişi [5b]
sâlûs (F.) İki yüzlü [38a]
savm (A.) Oruç [68b]
sa'y (A.) Çalışma [2a]
sayd (A.) Av [56b]
sâye (A.) Gölge [3a]
saykal (F.) Cila [21a]
sebîl (A.) Yol [74a]
sebkât (A.) Öne geçme [25b]
sebt (A.) Yazma [72b]
sefîr (A.) Elçi [41a]
seg (F.) Köpek [23b]
Selsebîl (A.) Cennette bulunan bir pınar [2b]
semere (A.) 1. Meyve
2. Sonuç [81b]
senâ (A.) Övme, yüceltme [1b]
sergerdân (F.) Başı dönmüş [41b]
serkeş (F.) Asi [48b]
sermedî (A.) Sonsuz [2b]
settâr (A.) Gizleyen [45a]
sevdâ (A.) İstek, heves [1a]
sıfât (A.) Özellik, nitelik [1b]
sıklet (A.) Ağırılık [29a]
sidretü'l-müntehâ Ulaşılabilecek en son makam [5a]
sîne (F.) Göğüs [1a]

sîret (A.) Huy [20b]
sudûr (A.) Meydana gelme [47b]
sulb (A.) Bel kemiği [65b]
sûret (A.) Görünüş [6b]
sûsen (F.) Susam bitkisi [10b]
süflî (A.) Alçak [16a]
sülûk (A.) Tarikatta manevi olarak yol alma [5a]
sürûr (A.) Sevinç [3a]
süst (F.) Zayıf [13a]
süvâr (F.) Binek [5a]

Ş

şâdmân (F.) Sevinçli [35b]
şâmil (A.) Kapsayan [4b]
şeb (F.) Gece [3a]
şecâ'at (A.) Cesaret [35a]
şedîd (A.) Şiddetli [39a]
şahbâz (F.) Doğan [29a]
şemşîr (F.) Kılıç [79a]
şermende (F.) Utanmış, mahcup [44b]
şifte (F.) Tutkun [57b]
şikâf (F.) Yırtık [75a]
şikâr (F.) Av [22a]
şikest (F.) Kırılmış [49a]
şihâb-ı sâkîb Parlak ateş parçası [33a]
şihâb (A.) Ateş parçası

sâkıb (A.) Parlak

şinâver (F.) Yüzücü [11a]

şîr (F.) Aslan [71a]

şitâ (A.) Kış [36b]

şu'le (A.) Işık [73b]

şuru' (A.) Başlama [69b]

şükûfe (F.) Çiçek [27b]

T

ta'accüb (A.) Şaşırma [57a]

ta'allum (A.) Öğrenme [40b]

ta'âm (A.) Yemek [56a]

tafsîlen (A.) Ayrıntılı olarak [72a]

tafzîl (A.) Bir şeyi başka bir şeye tercih etme [82b]

tâgi (A.) Asi [28a]

tağyîr (A.) Değiştirme [28b]

tâhir (A.) Temiz [50b]

tahrîrât (A.) Yazmalar [74a]

tahûr (A.) Temizleyen [63a]

tahvîl (A.) Değiştirme [61b]

tahzîr (A.) Sakındırma [37a]

takrîr (A.) Söyleme [3b]

tama' (A.) Aç gözlülük [54a]

tarâvet (A.) Tazelik [58b]

tarikât (A.) Yollar [1a]

târumâr (F.) Perişan [61b]

tasallut (A.) Üstüne düşme [64b]
tayerân (A.) Uçuş [16b]
tazarru' (A.) Yalvarma [26b]
tebâh (F.) Yıkılmış [13b]
tecellî (A.) Görünme [5b]
techîz (A.) Gerekli şeylerle donatma [76b]
tefâvüt (A.) Farklı olma [12b]
tefvîz (A.) İhale [64a]
tegâfûl (A.) Gaflete düşme [53a]
tekâsül (A.) Tembellik [52b]
tekellüm (A.) Konuşma [37a]
tekmîl (A.) Tamamlama [15b]
tekvîn (A.) Yaratma [40b]
temevvüc (A.) Dalgalanma [18a]
temyîz (A.) Ayırma [39b]
tenâvül (A.) Yeme içme [41a]
tenezzül (A.) Aşağı inme [31a]
tenvîr (A.) Aydınlatma [81a]
terahhum (A.) Merhamet etme [3b]
terakkî (A.) Yükselme, yukarı çıkma [20a]
terkîb (A.) Birleştirme [40b]
teşne (F.) Susamış [9a]
teşrîh (A.) Açıklama [81a]
tevakuf (A.) Durma [60a]
te'vîl (A.) Bir sözü başka bir şekilde anlamlandırma [82a]

tezkiye (A.) Temizleme [52b]

tezvîr (A.) Yalan [3a]

tıfl (A.) Küçük çocuk [20b]

tîğ (F.) Kılıç [79a]

tuhfe (A.) Hediye [53a]

tu'me (A.) Yiyecek [20a]

turra (A.) Perçem [60b]

türâb (A.) Toprak [18a]

U

'ubûdiyet (A.) Kulluk [73a]

'ubûr (A.) Bir yerden bir yere geçiş [16a]

ukbâ (A.) Ahiret [36a]

'ukde (A.) Düğüm [1b]

ulu'l-elbâb (A.) Akıl sahipleri [78b]

'ulvî (A.) Yüce [19a]

'urûc (A.) Yükselme [29b]

'uyûn (A.) 1. Ayn kelimesinin çoğulu, gözler

2. Pınarlar [77a]

uzlet (A.) İnsanlardan uzaklaşma [63a]

Ü

ümerâ (A.) Emir kelimesinin çoğulu, emirler [64b]

V

vasl (A.) Ulaşma, varma [1b]

vechu'l-lah (A.) Allah'ın yüzü [70a]

Vedûd (A.) Kullarını çok seven ve yalnız kendisi sevmeye layık olan Allah [59b]

vesvâs (A.) Şüpheye düşüren [21a]

Z

zabt (A.) Tutma [81a]

zâğ (F.) Karga [9b]

zâil (A.) Yok olan [50b]

zânî (A.) Zina eden [50a]

zât (A.) Öz [1b]

zâhir (A.) Görünen, belli olan, dışta olan [1b]

zebân (F.) Dil [23b]

zebûn (F.) Zayıf [53a]

zecr (A.) Engel olma [28b]

zelîl (A.) Aşağılanan [63b]

zelzele (A.) Deprem [75a]

zemîme (A.) Kötülenmiş [43a]

zer (F.) Altın [15a]

zevâl (A.) Yokluk [20b]

zıll (A.) Gölge [40b]

zindegânî (F.) Dirilik [55a]

zinhâr (F.) Asla [22b]

zîrek (F.) Zeyrek, zeki [31a]

zişt (F.) Çirkin [13b]

ziynet (A.) Süs [65b]

zükâm (A.) Nezle [21b]

SONUÇ

Bilindiği üzere Mevlana Hazretleri'nin **Mesnevî**'si tasavvuf edebiyatının başyapıtlarındandır. Bu eserin hikmetli sözleri, derin manalar içeren şiirsel bir dille hikaye kalıbında sunularak dinleyicilerin ruhuna manevi feyz aktarımında bulunur. Sehl-i mümteni bir üsluba sahip olan Mevlana'nın eserleri edebi kaygıdan uzak bir şekilde marifet taliplerini muhatap alıp onlara yol göstermek için kaleme alınmıştır. Ancak **Mesnevî**'nin oldukça hacimli olması, bazen insanlar tarafından okunması ve anlaşılması zor bir kitap olduğu algısını yaratabilir. Bu algıyı önlemek adına Mevlana'nın irfan deryasından feyizlenenler bu kitabı defalarca şerh ve hülâsa etmişlerdir.

Yûsuf Sinâneddîn Sîneçâk gibi arifler bu nadide eserin herkese ulaşabilmesi için **Mesnevî**'den beyitler seçerek özet mahiyetinde hülâsalar ortaya koymuşlardır. Tezimize konu olan **Cezîre-i Mesnevî**'de Sîneçâk özellikle seyr-ü sülûkuna yeni başlayan salıklar için **Mesnevî**'den beyitler seçerek, adeta bu manevi eserin özünün özünü tahsil etmiştir. Önemli olan husus ise **Cezîre**'deki beyitlerin arasında olan bütünlük ve ahenktir. Sîneçâk, altı defterden oluşan ve her defterde birçok hikaye bulunan **Mesnevî**'nin değişik defterlerinden ve bölümlerinden beyitler seçtiği halde, bu beyitleri belli bir tertip ve tasnif üzere bir araya getirmiştir. Öyle ki **Mesnevî**'yi hiç okumamış birisi **Cezîre**'yi okuduğunda **Mesnevî**'nin meramıyla tanışarak gayet anlaşılır ve istifade edilir bir eserle karşılaşmış olacaktır. Sîneçâk, kitabı bablara ayırarak her bab için değinmek istediği konuya münasip bir başlık seçmiştir. Sîneçâk, Farsça yazılan bu başlıkların ardından, ilgili beyitlerin üzerinde durduğu konuya ilişkin babların ve beyitlerin arasındaki bütünlüğü güzel bir şekilde ortaya koymuştur. Didaktik üslubuyla seyr-ü sülûk esnasında yol gösterici bir mahiyete sahip olan **Cezîre**, başta Mevleviler olmak üzere dervişlerin sıkça başvurduğu bir el kitabı niteliğindedir. Nitekim bu eser birçok defa çeşitli meşreplere sahip şair ve ariflerin kalemiyle şerh edilmiştir. Bazen mensur, bazen manzum bir tarzda yazılan bu şerhlerin ilki XVI. yüzyılın Mevlevî şeyhlerinden olan İlmî Dede'ye aittir. Çalışmamızda yararlandığımız nüshaların birinde şarih Mehmet İlmî Dede diye belirtilmiştir ancak diğer iki şerhte şarih Ahmet Mekni Efendi olarak gösterilmiştir.

Nitekim metin transkribe olduktan sonra söz konusu nüshaların da İlmî Dede'ye ait olduğu kanaatine vardık. Şârih, oldukça anlaşılır ve açık bir üslup ve dönemine uygun bir dille seçilen beyitleri izah etmeye çalışmıştır. Arada Kur'an ayetlerinden, hadislerden, kelimelerden ve başka şairlerin şiirlerinden yararlanarak şerhini zenginleştiren İlmî Dede'nin pennameleleri hatırlatır bir ifade biçimi vardır. Metinde Arapça ve Farsça unsurlar çok olması ve dönemin dilsel özelliklerine bakıldığında genel itibarıyla eserlerin söz konusu dillerden hayli yararlandığını ve muhatapların da bu gibi metinlere aşina olduğunu anlayabiliriz.

Bizim yararlandığımız nüshaların biri Süleymaniye Kütüphanesi'nde, Hacı Mahmud Ef., 2422, İst. tarihi: Cemaziyelâhir 1005, müst.: Solakzade Muhammed bilgilerle kayıtlı olan ve bu kütüphanede bulunan en eski Cezire-i Mesnevî şerhidir. Diğer iki nüshanın biri Türkiye'de İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kütüphanesi'nde, Osman Ergin Yazmaları bölümü OE_Yz_0380 demirbaş numarası ile ve diğer Harvard Üniversitesi'nde Networked Resource, Houghton Library bölümünde 0011462296 numara ile kayıtlıdır. Çalışmaya önce eseri transkribe etmekle başlandı, sonra metindeki Farsça beyitlerin tercümeleri dipnot ile verildi. Okunamayan bölümler soru işaretiyle (?) belirlendi. Aynı zamanda nüshalar karşılaştırıldı ve aralarındaki farklılıklar dipnotlarla açıklandı. Ardından Yusûf Sinâneddîn Sîneçâk'n hayatı ile ilgili genel bilgiler verilerek Sîneçâk'ın edebi zevkini ve hayat görüşünü göstermek adına şiirlerinden birkaç örnek sunuldu. Bunun yanı sıra başta İlmî Dede'nin şerhi yer olmak üzere diğer **Cezîre-i Mesnevî** şerhleri ve şârihleri tanıtıldı. Sonra XVI yüzyılın dilsel özelliklerine değinilerek eserin dili metinden örneklerle beraber gösterilmeye çalışıldı. Ayrıca her babda öne çıkan dinî-tasavvufî kavramları tesbit edilip konuya ilişkin genel bir açıklama yapıldı. Devamında şârihin o mevzu hakkındaki görüşleri metnin içinden aktarmalar yapılarak sunuldu. Çalışmanın sonunda, açıklanmasının şerhin anlaşılmasına ve istifadesine katkı sağlayacağı düşünülen sözcüklerden oluşan bir metin sözlüğü hazırlandı. Bu sözlükte, ilgili sözcüklerin ilk kez metnin hangi varlığında bulunduğu gösterilerek hangi dile ait olduğu ve Türkçedeki anlamı kısaca beyan edildi.

Böylece **Cezîre-i Mesnevî**'yi İlmî Dede'nin baktığı pencereden bakarak incelemeye çalıştık. Mevlana'nın da **Mesnevî**'sinde üzerinde durduğu nefis terbiyesi,

fenadan kurtulup bekaya ulaşma ve ilahi aşk sayesinde alemdeki vahdeti idrak etme bu şerhin ana teması sayılabilir. Şârih münasip bir lisan ve akıcı bir üslupla marifetullah taliplerine adım adım izleyecekleri yolu göstererek seyr-ü sülûk esnasında karşılaşılabilecek meseleleri kısa ve öz bir şekilde ortaya koymuştur. Velhasıl kelam; **Cezîre-i Mesnevî** şerhlerinin arasında hem ilk olması hem de anlaşılması bakımından daha geniş bir kitleye hitap ettiği nüshalarının sayısından da anlayabileceğimiz bu şerh, özellikle mübtedi salikler için el kitabı mahiyetindedir. Biz de çalışmamızda eseri tanıtmanın yanı sıra, özellikle dinî-tasavvufî kavramların üzerinde durarak günümüze uygun bir dil ve ifade biçimiyle açıklamaya çalıştık.

KAYNAKÇA

Abdullâh Bosnevî:

Şerh-i Manzûme-i Cezîretü'l-Mesnevî,
Beyazıt Devlet Kütüphanesi, 9262.

Abdûlmecit Sivâsî:

İntihâbü'l-Mesnevî eş-Şerîf, İstanbul,
Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud
Efendi, 2453.

Aclûnî, Ebü'l Fida İsmail
b. Muhammed:

Keşfü'l-Hafa ve Müzile'l-İlbas Amma
İştehere mine'l-Ehadisi 'ala Elsineti'n-Nas,
Haz. Ahmed Kalaş, C.II, Halep, Mektebetü't-
Türasi'l-İslami, t.y.

Âşık Çelebi:

Meşâirü's-Su'arâ, Haz. Meredith, Owens,
E.J.W.Gibb, Cambridge, Memorial, 1971.

A'lami, Alaad'din:

Resulullah s.a.v.'in Hükmü, Beyrut, El A'lami
Li'l-matbuat Yayınları, 1423.

Bağdatlı Ahdî:

Gülşen-i Şu'arâ, Haz. Süleyman Solmaz,
Denizli, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı
Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü,
2009.

Bankır, Mehmet Malik:

**Şerh-i Cezire-i Mesnevî (Metin-İnceleme-
Sözlük),** Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul
Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
İstanbul, 2004.

- Beyânî: **Tezkiretü’ş-Şu‘arâ**, Haz. Aysun Sungurhan, Ankara, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2017.
- Buhârî, Muhammed b. İsmâil: **el-Câmiu’s-Sahîh**, thk. Muhammed Züheyr b. Nâsır en-Nâsır, Dâru Tavku’n-Necât, 1422.
- Bursalı Mehmet Tâhir: **Osmanlı Müellifleri**, C.I-II, Haz. A.Fikri Yavuz, İsmail Özen, İstanbul, Meral Yayınları, t.y.
- Cececioğlu, Ethem: **“Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü”**, 5.bs., İstanbul, Ağaç Kitabevi, 2004.
- Cevrî İbrahim Çelebi: **Hall-ı Tahkîkat**, Mevlâna Müzesi İhtisas Kütüphanesi, 2089.
- Çetin, Nihad: **Eski Arap Şiiri**, İstanbul, Kapı Yayınları, 2011.
- Çoban, Ali: **Cezire-i Mesnevî ve Şerhlerine Göre Mevlevî Sülûkü**, Basılmamış Doktora Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2014.
- Ercilasun, Ahmet Bican: **Türk Dili Tarihi**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2004.
- Ergin, Muharrem: **Türk Dil Bilgisi**, İstanbul, Bayrak Yayınları, 2013.

- Erginli, Zafer: **“Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü”**, 1.bs., İstanbul, Kalem Yayınları, 2006.
- Esrar Dede: **Tezkire-i Şu‘arâ-i Mevleviyye**, Haz. İhsan Genç, 1.bs., Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2000.
- Feyz-i Kâşânî, Molla Hasan: **Elhakâik Fi Mehâsini’l-ahlâk**, Haz. Mohsen Aghili, 2.bs., Kum, Daru’l-kitab-i İslami, 2002.
- Gölpınarlı, Abdülbâkî: **Mevlana’dan Sonra Mevlevilik**, İstanbul, İnkilap ve Aka Kitapevleri, 1983.
- Güleç, İsmail: “Türk Edebiyatında Cezire-i Mesnevî Şerhleri”, **Osmanlı Araştırmaları: The Journal of Ottoman Studies**, C.XXIV, 2004, s.159-179.
- Gündoğdu, Cengiz: **Bir Türk Mutasavvıfı Abdülmecîd Sivâsî (971/1563-1049/1639)**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 2000.
- Hacıyeva, Maarife-Rıhtım, Mehmet: **Folklor ve Tasavvuf Edebyatı Sözlüğü**, Bakü, Azerbaycan Milli İlimler Akademiyası Folklor Enstitüsü, 2009.
- Hâfız Şîrâzî: **Divan-ı Hâfız**, Ed.Mohammad Ghazvini ve Ghasem Ghani, Tahran, İlmi Yayınları, 2000.
- İlmî Dede: **Dîvân**, İstanbul, Süleymaniye Kütüphanesi, Hâlet Efendi, 166.

- İlmî Dede: **Şerh-i Cezîre-i Mesnevî**, İstanbul, Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi, 2422, 1005/1597.
- İlmî Dede (Ahmet Mekni Efendi): **Şerh-i Cezîre-i Mesnevî**, İstanbul, Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları Bölümü, 0380, 18. yüzyıl.
- İlmî Dede (Ahmet Mekni Efendi): **Şerh-i Cezîre-i Mesnevî**, Boston, Amerika Birleşik Devletleri, Houghton Kütüphanesi, 0011462296, 1243/1827.
- Kartal, Ahmet: **Doğu'nun Uzun Hikâyesi Türk Edebiyatında Mesnevi**, 2.bs., İstanbul, Doğu Kütüphanesi, 2014.
- Kâşâniyüs Semarkandi,
Kemaleddin Abdürrezzak: **“Te’vilât-ı Kâşâniyye”**, C.I, Çev. Arabacı İsmail Ankaravi, Ali Rıza Doksanyedi, Haz. M. Vehbi Güloğlu, Ankara, Kadıoğlu Matbası, 1988.
- Kelabazi: **Doğuş Devrinde Tasavvuf**, Haz. Süleyman Uludağ, 4.bs., İstanbul, Dergah Yayınları, 2014.
- Kılıç, Mahmut Erol: **“Sufi ve Şiir; Osmanlı Tasavvuf Şiirinin Poetikası”**, 11.bs., İstanbul, İnsan Yayınları, 2014.

- Kınalızâde Hasan Çelebi: **Tezkiretü’ş-Şu’arâ**, Haz. Aysun Sungurhan-Eyduran, Ankara, T.C. Kùltür ve Turizm Bakanlığı Kùtùphaneler ve Yayınlar Genel Mùdùrlùđù, 2009.
- Kocatùrk, Vasfı Mahir: **Tùrk Edebiyatı Tarihi**, Ankara, Edebiyat Yayınları, 1964.
- Konur, Himmet: **İbrâhîm Gülşenî; Hayatı, Eserleri, Tarikatı**, İstanbul, İnsan Yayınları, 2000.
- Kurdakul, Şùkran: **Şairler ve Yazarlar Sözlùđù**, 2.bs., Ankara, Bilgi Yayınları, 1973.
- Kuşeyrî, Abdùlkerim: **Tasavvuf İlmine Dair Kuşeyri Risalesi**, 7.bs., Haz. Süleyman Uludağ, İstanbul, Dergah Yayınları, 2014.
- Kùçük, Osman Nuri: **Fusûsu’l-Hikem ve Mesnevî’de İnsân-ı Kâmil**, 2.bs, Ed. Erhan Güngör, İstanbul, İnsan Yayınları, 2014.
- Meclisi, Allame: **Biharu’l-envar**, C. XXXXV, Haz. Mohammad Bagher Mahmoudi, Abdo’z-zahra Alavi, Beyrut, Dar-ı İhyau’t-turasu’l-arabi, t.y.
- Mengüç, Hilal Tuğba: “İlmi Mehmet Dede’nin Cezire-i Mesnevi Şerhi”, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Fatih Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005.

- Meybüdi, Ebü'l-fazl: **Keşfü'l-esrar ve Uddetü'l-ebrar Tefsiri'nden Seçkiler**, Haz. Reza Anzabinejad, Tahran, Emir Kebir Yayınevi, 1985.
- Mustafa Sâkıb Dede: **Sefîne-i Nefîse-i Mevleviyân**, Kâhire, Matbaatü Vehbiyye, 1283. (II.-III. cilt).
- Mevlana Celali'd-din-i Rumi: **Dîvân-i Şems**, (Çevrimiçi), <https://ganjoor.net/moulavi/shams/ghazalsh/sh2965/>, 15.12.2017. <https://ganjoor.net/moulavi/shams/ghazalsh/sh3104/>, 26.12.2017.
- Mevlana Celali'd-din-i Rumi: **Mesnevî-yi Manevî**, (Çevrimiçi), <https://ganjoor.net/moulavi/masnavi/daftar6/sh1/>, 10.11.2017. <https://ganjoor.net/moulavi/masnavi/daftar1/sh1/>, 05.09.2017. <https://ganjoor.net/moulavi/masnavi/daftar2/sh5/>, 01.09.2017. <https://ganjoor.net/moulavi/masnavi/daftar2/sh5/>, 06.12.2017.
- Osmânzâde Hüseyin Vassaf: **Sefîne-i Evliyâ**, C. III, İstanbul, Kitabevi Yayınları, 2006.
- Öngören, Reşat: **Osmanlılar'da Tasavvuf, Anadolu'da Sûfiler; Devlet ve Ulemâ (XVI. Yüzyıl)**, İstanbul, İz Yayıncılık, 2003.

- Özdemir, Muhammet: “Bir İntihâb-ı Mesnevî Örneği: La’lîzâde Abdûlbâkî ve Gıdâ-yı Rûh Adlı Eseri”, **Sufi Araştırmaları-Sufi Studies**, C.3, No:5, Kış 2012, s. 73-106. (Çevrimiçi)
www.sufiarastirmalari.com/dergi/11808-10-201321-51-40sufi_studies5_mozdemir.pdf, 12.11.2017.
- Özköse, Kadir (Ed.): **Tasavvuf El Kitabı**, 3.bs., Grafiker Yayınları, Ankara, 2015.
- Sa’dî-yi Şîrâzî: **Bûstân**, (Çevrimiçi), <https://ganjoor.net/saadi/boostan/bab6/sh1/>, 28. 01.2017.
- Sargut, Cemalnur: **Sohbetler**, Ed. Arzu Eylül Yalçinkaya, İstanbul, Nefes Yayınları, 2013.
- Surûş, Abdülkerim: (5): شیبی بر نشست از فلک در گذشت
”محمد (ص): راوی رویاهای رسولانه
(Çevrimiçi), <http://drsoroush.com/fa/>, 19.05.2017.
- Şeyh Gâlip: **Şerh-i Cezîre-i Mesnevî**, Haz.: Atalay, M-Karabey, Konya, Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2007.

Topal, Ahmet:

“ Âsâfî'nin Cezîre'yi Mesnevî Adlı Eseri ve Bu Eserde Yer Alan Ve Bu Eserde Yer Alan Mesnevî'nin İlk On Sekiz Beytin Tercümesi”, **Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, C. IV/VII, 2009.

Uysal Bozaslan, Seda:

“Abdülmecid Sivasî'nin Şerh-i Cezîre-i Mesnevi'si (Metin-İnceleme) Ve Yûsuf-i Sîneçâk'ın Cezîre-i Mesnevi'sinin Türkçe Şerhleri (Karşılaştırma-Sadeleştirilmiş Ortak Metin)”, Basılmamış Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon, 2016.

Yazır, Elmalılı M. Hamdi Elmalılı:

“ **Hak Dini, Kur'an Dili**”, C.I, Ed.: Hüseyin Akkaya, Muhammed Gür, İstanbul, Zehraveyn Yay. , t.y.

Yılmaz, Mehmet:

Edebiyatımızda İslami Kaynaklı Sözler, İstanbul, Enderun Kitabevi, 1992.

Diğer Kaynaklar

Kur'an-i Kerim

Lugat, Kubbealtı:

(Çevrimiçi), <http://lugatim.com//>, 07 Eylül 2017.

Sahîh-i Buhârî

Sahîh-i Müslim

İmâm-i Hâkim:

El-Müstedrek Ales's-Sahihayn

Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi

“Dünyada Rahat Yoktur.”, (Çevrimiçi),

[https://sorularlaislamiyet.com/dunyada-rahat-](https://sorularlaislamiyet.com/dunyada-rahat-yoktur-hadis-i-serifini-nasil-degerlendirmeliyiz)

[yoktur-hadis-i-serifini-nasil-](https://sorularlaislamiyet.com/dunyada-rahat-yoktur-hadis-i-serifini-nasil-degerlendirmeliyiz)

[degerlendirmeliyiz](https://sorularlaislamiyet.com/dunyada-rahat-yoktur-hadis-i-serifini-nasil-degerlendirmeliyiz), 10.12.2017.

“Milyonları Terk Eden Adamın 25 Yıllık

Nöbeti”, (Çevrimiçi),

[https://www.sabah.com.tr/yasam/2013/10/14/mi-](https://www.sabah.com.tr/yasam/2013/10/14/milyonlari-terk-eden-adamin-25-yillik-nobeti)

[lyonlari-terk-eden-adamin-25-yillik-nobeti,](https://www.sabah.com.tr/yasam/2013/10/14/milyonlari-terk-eden-adamin-25-yillik-nobeti)

09.11.2017.